

COMPLEXUL MUZEAL
BISTRITA NÄSÄUD

STUDII ŞI CERCETÄRI
ETNOCULTURALE

XI

BISTRITA
2006

COMPLEXUL MUZEAL BISTRIȚA-NĂȘĂUD

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ETNOCULTURALE**

XI

BISTRIȚA
2006

Colectivul redacțional:

cercet.pr. MIRCEA PRAHASE – coordonator
muzeograf CONTANTIN CATALANO
muzeograf FLORICA POP
muzeograf IOAN RADU NISTOR

ISSN 1582-4667

CUPRINS

I. ȚARA NĂSĂUDULUI ÎN AMINTIRI	5
***: <i>Moartea vicarului Năsăudului + Ștefan Buzilă</i>	7
Emanoil BUCUȚA: <i>Comori picturale în Țara Năsăudului</i>	11
Adrian ONOFREIU: <i>Mentalitatea năsăudeană în documente de arhivă</i>	13
II. COȘBUCIANA	19
Anton BUTA: <i>George Coșbuc – autor de manuale școlare</i>	21
III. REBRENIANA	97
Niculae GHERAN: <i>Cultura la zero grade</i>	99
Niculae GHERAN: <i>De la București la Bistrița via Râmnicu Vâlcea</i>	103
C. STĂNESCU: <i>Scrisoare din insule</i>	109
Mihai MARTIN: <i>Noi documente originale intrate în patrimoniul Muzeului Memorial „Liviu Rebreanu” din Prislop</i>	111
IV. FILOLOGICA	119
G. ISTRATE: <i>Numele de oameni în opera lui Sadoveanu</i>	121
Doina DAVID: <i>Contribuții la studiul terminologiei juridico-administrative din Transilvania (1880-1920)</i>	153
V. JURIDICA	173
Pompei RAUS: <i>Forme de judecată de esență populară și rolul acestora în afirmarea și păstrarea identității naționale în ținutul năsăudean, din cele mai vechi timpuri și până la desființarea regimului de graniță..</i>	175
VI. ETNOGRAFICA	189
Ovidiu TUDORAN: <i>Datini și obiceiuri de Anul Nou</i>	191
Ioan BĂCA: <i>Aspecte privind păstoritul în cadrul satului Suplai (județul Bistrița-Năsăud)</i>	195
Ioan BOTIȘ: <i>Crăciunul – Nașterea Soarelui Dreptății</i>	201
Maria și Sabin CIOICA: <i>Datini cultural-creștine în viața materială și spirituală a moșilor</i>	205
Menuț MAXIMINIAN: <i>Berea – nume al jocului de sărbători</i>	209
Solomia și Liviu PĂIUȘ: <i>Iuliu Moisil – folclorist (III)</i>	213
VII. PROFIL	285
Redacția: <i>Profesorul Ioan Seni la 60 de ani</i>	287

VIII. RESTITUTIO	311
Leonida BODNARESCUL: <i>Câteva datini de Paști la români</i>	313
Traian RUSU: <i>Iulian Marțian – mărturii documentare</i>	331
Traian RUSU: <i>Reuniunea femeilor române de pe Valea Someșului Mare</i>	341
IX. ASTRA NĂSĂUDEANĂ	347
Ionela Alis și Ioan SENI: <i>Serbări astriste la Salva prilejuite de centenarul Tiberiu Morariu (1905-2005)</i>	349
Ioan SENI: <i>Sărbători astriste la Leșu</i>	353
Ioan SENI: <i>Școala și Asociațiunea ASTRA</i>	355
Ionela Alis și Ioan SENI: <i>Relații culturale între Despărțământul Năsăud al ASTREI și Societatea Culturală clujeană „Virtus Romana Rediviva” (1990-2005)</i>	359
X. IN MEMORIAM	369
Menuț MAXIMINIAN: <i>Maria Peter – comoara cântecului năsăudean</i>	371
Menuț MAXIMINIAN: <i>Ion Sabadâș și cetera cu arcuș fermecat</i>	375
Aurel VLASIN: <i>Ceterașul Ion Sabadâș ne va cânta din cer</i>	377
XI. VARIA	379
Ioan BĂCĂ și Adrian ONOFREIU: <i>Dimensiuni etno-culturale și social-economice în cadrul districtului năsăudean</i>	381
Mircea PRAHASE: <i>Tipografii bistrițene</i>	395
Menuț MAXIMINIAN: <i>Bucătăria tradițională românească</i>	399
XII. RECENZII	403
Radu Iustinian ZĂGREANU: <i>Istorie și credință</i>	405
Victor ȘTIR: <i>Cărțile noastre (Gavril Istrate, o istorie vie a literaturii; Niculae Gheran a încheiat ediția critică „Opere” de Liviu Rebreanu; O publicație densă, cu viitor)</i>	409
Ironim MARȚIAN: <i>Cartea academicienilor năsăudeni și bistrițeni</i>	40913

I. ȚARA NĂSAUDULUI ÎN AMINTIRI

MOARTEA VICARULUI NĂSĂUDULUI † ȘTEFAN BUZILĂ*

F.

În ziua de 6 Mai s-a stins din viață preotul octogenar Ștefan Buzilă, vicarul Năsăudului, în comuna Poiana-Ilvei, unde a celebrat cea dintâi și cea din urmă Sf. Liturghie. Rămășițele sale pământești au fost înhumate în cimitirul bisericii din Poiana-Ilvei, în ziua de 10 Mai, în prezența unui mare număr de credincioși, serviciul funebru fiind oficiat de un sobor de preoți prezidat de către delegatul Preasfințitului Episcop Dr. Iuliu Hossu din Cluj. Venerabilul decedat a fost o distinsă figură de cărturar și de îndrumător spiritual și economic în Granița Năsăudului, unde a trasat brazde adânci, care se vor impune tot mai mult atenției generațiilor viitoare.

Vicarul Buzilă s-a născut în 1865, în comuna Rebrîșoara, într-o veche familie românească de țărani grăniceri. După mamă descinde din familia nobilă Rus, originară din Săliștea Maramureșului, care la începutul sec. XVIII emigrase din Maramureș și se stabilise în comuna Rebra din ținutul Năsăudului. Un unchi al său, maiorul de jandarmi Dumitru Rus, care în revoluția din 1848 a salvat steagul batalionului de grăniceri, înfășurându-l în jurul trupului său, – îl destinase carierii militare, fiind încântat de progresul strălucit realizat de nepotul său în școala primară. Moartea neașteptată a unchiului a schimbat brusc destinul nepotului, care era orfan de tată, iar mamă-sa mai avea de crescut încă alți patru copii minori.

În fața greutăților provocate de lipsa de mijloace materiale, copilul dornic de învățătură se hotărî să urmeze din puteri proprii Liceul Grăniceresc din Năsăud, pe care-l urmă până la sfârșit, parcurgând zilnic distanța de 3 km. dintre Rebrîșoara și Năsăud, purtând costumul țărănesc și ducând pe umeri straița cu cărțile și rechizitele școlare, pe care și le cumpăra cu banii primiți de la părinții elevilor mai slabi, meditați de el. Totuși, elevul Ștefan Buzilă a fost în permanență dintâiul la carte între conșcolari, iar în cadrele societății de lectură, emula cu elevii cei mai distinși, între care găsim pe poetul Gheorghe Coșbuc și pe Ilie Cristea, colegul său de bancă, viitorul Patriarh al României.

După trecerea cu „eminentă“ a examenului de maturitate (bacalaureat), a urmat Academia Teologică din Gherla, unde limba de propunere era cea latină. Prin purtarea exemplară și prin pregătirea temeinică a colocviilor și a examenelor, tânărul teolog a atras atenția episcopului Ioan Sabo, care-l numi concipist în

* Material reprodus din „Plaiuri năsăudene“, an II, nr. 17-19, 1944, p. 9.

cancelaria episcopală, fiind încă numai în anul al treilea de teologie. Funcțiunea aceasta a îndeplinit-o timp de trei ani, doi ani ca student în teologie, iar un an ca teolog absolvent. În 1899 s-a căsătorit cu Regina Bal, fiica protopopului Iosif Bal din Ilva Mare. Tot în acest an, refuzând ofertele ispititoare ale episcopului, de a rămâne la cancelaria episcopală, se stabili ca administrator parohial în comuna Poiana-Ilvei, căreia și-a închinat toate eforturile muncii sale de peste cinci decenii.

Preoția din acele vremuri era o misiune grea și plină de răspunderi, preotul fiind în aceeași persoană duhovnicul, medicul, avocatul și îndrumătorul economic și politic al poporului. Preoția era o apostolie de continuă jertfire de sine, lipsită de orice ajutor material din partea stăpânirii străine, care vedea în preotul valah pe instigatorul de totdeauna. Preotul avea de luptat astfel și cu greutăți materiale, care erau cu atât mai pronunțate în parohia Poiana-Ilvei, parohie săracă și compusă numai din 800 suflete, cu biserică, școală și casă parohială, construite din lemn, vechi și dărăpănate. Tânărul preot Șt. Buzilă nu era omul care să se teamă de greutăți. El era reprezentantul tipic al Românului, ardelean, luptător de o mie de ani pentru existență și dreptate. De aceea el reuși cu prisosință, atât ca preot, cât și ca tată la 11 copii, cărora le-a dat o educație aleasă.

Odată cu instalarea lui în Poiana-Ilvei, el hotărî să-și lege soarta de aceea a credincioșilor săi. Din zestrea primită cu soția sa și din economiile făcute în calitate de cancelist la episcopie, și-a cumpărat un intravilan frumos în mijlocul comunei și câteva locuri în hotarul satului. Paralel cu activitatea preoțească s-a ocupat intens cu toate îndeletnicirile gospodărești, dar mai ales cu pomicultura și cu stupăritul, reușind să obțină numeroase premii cu produsele sale la diferitele expoziții agricole. Cu timpul și-a zidit o casă spațioasă din cărămidă și piatră, înjghebându-și o gospodărie proprie, care servea de model credincioșilor săi. Este de menționat că întregul material întrebuițat la casă și la edificiile gospodărești a trecut mai întâi prin mâinile sale. Vestea hărniciei lui a străbătut în toate satele grănicerești, încât gospodarii își trezeau copiii dimineata prin cuvintele: „Sculați, leneșilor, că Popa din Poiana lucrează de un ceas cu copiii lui pe grădină!”

Tactul pastoral, talentul oratoric, integritatea caracterului, bunătatea sufletească și hărnicia fără pereche ale preotului Buzilă au avut o înrăurire din cele mai binefăcătoare asupra locuitorilor. În scurtă vreme ei au devenit evlavioși și iubitori de biserică: neînțelegerile, vițiile, concubinajul și procesele au dispărut aproape cu desăvârșire, iar viața economică a satului a înregistrat un avânt necunoscut până atunci. Vechea clădire a școlii a dispărut, dând loc unui edificiu spațios și igienic, iar în locul bisericeții de lemn s-a clădit o biserică frumoasă de piatră, înzestrată cu clopote și aparaminte, iar altarul și picturile murale au fost executate de către renumitul pictor bisericesc Victor Smigelschi.

Stăpânirea românească, apreciind meritele naționale ale preotului Buzilă, l-a distins cu mai multe decorații și a apelat de repetite ori la bogata lui experiență,

chemându-l la conducerea diferitelor instituții publice. A fost permanent membru în comisia de conducere a fondurilor grănițerești, iar câțiva ani a fost președintele acesteia, în care timp a pus bazele edificiului monumental al internatului și al edificiului destinat școlii normale de învățători; a fost unul din luptătorii pentru întemeierea societății de exploatare forestieră „Regna” și unul din membri comisiei de conducere a acesteia; timp îndelungat a fost președintele Camerei Agricole a județului Năsăud, pe care a condus-o cu multă pricepere și spre mulțumirea tuturor, iar în 1931 alegătorii județului său l-au trimis să le reprezinte interesele în Senatul României. Pentru meritele sale preoțești a fost avansat de către superiorii bisericești la gradul de paroh, l-au onorat cu titlurile de protopop onorariu și de asesor consistorial, i-au încredințat apoi sarcina de censor al veniturilor bisericești din Vicariat, iar în 1934 l-au numit vicar al Năsăudului, ca pe cel mai vrednic din ținut pentru a ocupa scaunul onorat de atâția vicari iluștri. În calitatea aceasta a reorganizat vicariatul, a pus la punct arhiva vicarială și a dat dispoziții tuturor preoților pentru întocmirea de monografii a satelor grănicerești, care să servească de izvoare la editarea unei monografii mai mari privitoare la întregul ținut al Năsăudului.

Cu toată uriașa activitate pastorală și economică desfășurată de părintele Buzilă, el a rămas în contact permanent cu evoluția culturală a timpului său. Vasta lui bibliotecă cuprinde toate produsele culturale aromânești ale Transilvaniei, împreună cu colecțiile de ziare și reviste românești apărute în timpul vieții sale. Tot aici găsim o mulțime de cărți teologice, pastorale, istorice, sociale și economice românești, precum și latinești, germane și maghiare, limbi pe care le vorbea la perfecție. În 1910 a publicat o faimoasă monografie a satului Poiana-Ilvei, apreciată chiar și de specialiștii din Vechiul Regat. În timpul stăpânirii românești a luptat alături de profesorii I. Moșil și V. Șotropa pentru înființarea revistei istorice „Arhiva Someșană”, în coloanele căreia a publicat mai multe studii și articole despre trecutul Grănicerilor și despre activitatea vicarilor din Năsăud. El a fost și unul din stâlpii neclintii ai Astrei, în cadrele căreia a activat neîntrerupt.

În 1940, în urma reinstalării vremelnice a stăpânirii străine, s-a retras la Poiana-Ilvei, lăsând așezarea grelei sarcini a vicariatului pe umeri, mai voinici și mai tineri. Ultimele zile ale vieții i-au fost întunecate de soarta tragică a neamului său sfâșiat și invadat de dușmani, precum și de despărțirea prin graniță artificială de cinci din copiii săi, pe care n-a mai avut bucuria de a-i vedea adunați în jurul său.

Viața plină de conținut a Vicarului Ștefan Buzilă se impune ca pildă vie și vrednică de urmat pentru toate generațiile de preoți români!

COMORI PICTURALE ÎN ȚARA NĂSĂUDULUI *

Emanoil BUCUȚA

Am stat înaintea unui Smigelschi necunoscut, cuibărit în sate de pe marginea de miazănoapte a Ardealului, pe unde pătrunsesem ca să găsesc alte minuni și când colo am dat de el, ca de un vechi prieten, venit până aici cu cele mai bune daruri pe brațe. Sus, pe Valea Someșului Rece, pe unde iau sfârșit granița și Năsăudul și încep a miji peste măguri Moldova cea Mare și Bucovina, sunt Ilvele și Șanțul, în jurul Rodnei, cu urnele ei de treceri tătarăști și cu cele două turnuri retezate de piatră ale Catedralei de acum 600 de ani. Toate iconostasele de pe aceste locuri, cinci-șase, sunt zugrăvite de Smigelschi. Isus călătorește și astăzi prin înaltele văi, cu înfățișarea și cu însoțitorii, care i-au fost dați de pictorul din părțile Târnavelor și ale Mureșului. Îngeri mici numai capete copilărești și două aripi îmbrățișate în dreptul pieptului, plutesc deasupra noastră, ca pe bolțile cu clini ogivale ai bisericii Părintelui Grapini din Șanț.

În Șanț, care e cel din urmă sat de pe Someș, în fața Cârlibabei, pentru că Valea Mare nu poate fi privită decât ca un post industrial înaintat al lui, s-a așezat în 1936 o îndoită expediție: una, o echipă studențească, trimisă ca în alte 25 de locuri, de Fundația Culturală Principele Carol, și a doua, o puternică echipă monografică a Institutului Social Român. Satul a fost iscodit până în cele mai ferite ascunzișuri, bătut de praf, spălat și întins pe o prăjină la soare, ca o velință, de mână meșteră de boreasă. Smigelschi, care stătea ascuns în biserică din 1906, a ieșit și el la iveală. L-am văzut iară, în cuvintele părintelui Grapini, care l-a adus, l-a adăpostit și l-a îndrăgit. A fost atunci, după 1900, o mare pornire de înlocuire a bisericilor vechi și ruinate cu altele noi și în zeci de sate și pe toate văile din împrejurimi se cunosc urnele. Clădirile au fost împrumutat arhitectura clasică și barocă uneori cu amintiri gotice, mai ales în însulițarea spre cer a turnurilor. Pentru pictura dinăuntru parohii s-au pus pe căutate, ca să găsească pe cea mai bună și, dacă se poate, pe cea mai românească. În vremea când se pregătea din partea stăpânirii Haidudorogul și atacul împotriva școlilor confesionale, poporul, ca înaintea unei presimțiri, își aduna și încerca toate puterile.

Părintele Grapini, prin a cărui chibzuință se ridicase noua biserică, a trebuit să se gândească și el la un asemenea pictor. A ascultat un sfat, a ascultat altul, da a socotit că e mai bine să se convingă singur și a pornit prin târgurile și satele vecine,

* Material reproduș din „Plaiuri năsăudene“, an II, nr. 20-21, 1944, p. I și IV.

ca să vadă cu ochii ceea ce făcuse cei sculați mai de dimineată decât el. În cele mai multe părți între Năsăud și Ilva Mare a dat de sfinți de școală nemțească, lucrați cinstiți, dar fără căldură și care nu vorbeau sufletului. La Ilva Mare a stat însă înaintea iconostasului lui Smigelschi și a trimis numai decât vorbă la Ibașfalău, unde pictorul era profesor de desen la acea vreme în culmea faimei lui. El, unit și frate de canonic de la Blaj, primise sarcina și o dusesse la atât de strălucit capăt, să împodobească nici mai mult nici mai puțin decât mândria ortodocșilor ardeleni, catedrala mitropolitană din Sibiu. Colegii lui de reverendă, făceau în glumă din canonicul Smigelschi un candidat la tronul vacant al Poloniei. Familia era însă de buni și mari români, care prin cel mai cu vază dintre mădularele ei, a gândit și a turnat într-un nou tipar, pictura noastră bisericească, pândită de două primejdii, deopotrivă de rele, împietrirea într-o tradiție stoarsă din viața de odinioară sau revărsarea în procedeele de import ale pictorilor de școală modernă.

Smigelschi a lucrat pentru biserica din Șanț vreo 50 de icoane, dintre care cele mai multe pe lemn, aduse gata din atelierul lui de acasă și prinse în iconostasul făcut de tâmplarul de artă Vogel din Sighișoara. Deasupra iconostasului, între boltă și partea lui de sus, e un panou rotund, pictat pe pânză și într-o culoare și un desen mai academic, deosebite de ale icoanelor. Pe pereți, în dreapta și în stânga, sunt chipurile evangheliștilor, câte două și două, deopotrivă pe pânză. Față de lucrul de miniatură și de migală al icoanelor, aceste pânze păstrate aduc monumentalitatea michelangelescă de Capelă Sixtină, a evangheliștilor de la Sibiu, după care sunt copii sau studii, schițate destul de sumar, o pereche bătrână și cu barba albă de moșnegi de peșteri, într-o tonalitate de purpură închisă, Matei și Marcu, iar a doua pereche, Luca și Ion în plină putere, mai mult tânără, într-o tonalitate albă statuară.

Biserica plutește în lumina albă a iconostasului, prin care se strevăd cei doi portari arhangheli cu tot cerul deschis îndărătul lor. Sub picioarele Maicii Domnului și ale sfinților, odihnesc preșuri și scoarța de țară, cu motive geometrice cunoscute. Curcubeul înălțării își arată mai cu seamă culorile tricolorului românesc. Biserica aceasta era o biserică luptătoare, care nu se temea să-și desfășoare toate flamurile, ripezii și prapurii, ca să acopere și să apere sub ele întregul acest popor de grăniceri hotărâți și pietroși. Pictorul, cu paleta și cu pensulele lui, ședea zâmbitor departe și arăta calea.

(din *Sociologie Românească*, 1943)

MENTALITATEA NĂSĂUDEANĂ ÎN DOCUMENTE DE ARHIVĂ

drd. Adrian ONOFREIU

Puține sunt zonele din Transilvania care să fi conservat de-a lungul timpului trăsături specifice ale formelor de organizare social-economică, păstrate și în formă scrisă. Zona fostului regiment de graniță de la Năsăud reprezintă din acest punct de vedere o entitate aparte, în care s-au păstrat „urme“ ale acestor aspecte. Faptul se datorează unui complex de atitudini, trăsături și norme comportamentale, care au creat și definit așa numita *mentalitate grănicerească*.

Câmpul larg deschis de apartenența la regimul militar, campaniile la care au participat grănicerii, școlile și educația realizată de acestea, rolul important – regulator al tuturor domeniilor vieții – jucat de biserică, toate acestea definesc și explică trăsăturile caracteristice ale mentalului grăniceresc.

Pe linia preocupărilor pentru descoperirea și redefinirea mărturiilor documentare privitoare la comportamentul atitudinal al locuitorilor zonei¹ se înscrie și documentul pe care-l publicăm în continuare.

Acesta face parte din sistemul de organizare și conducere specific zonei, în perioada de după desființarea statului militar, păstrând însă caracteristicile specifice acestuia. Organizarea comunităților locale, apărarea împotriva pericolelor exterioare – o dată cu desființarea sistemului militar – conducerea prin organe alese, toate alcătuiesc elemente de specificitate. Hotărârile importante pentru comunități sunt dezbătute și adoptate prin participarea tuturor membrilor cu putere de decizie și ele urmăresc conservarea trăsăturilor unei evoluții aparte, adaptată la noile condiții, când apare necesitatea integrării în structurile administrative civile.²

Păstrarea acestor trăsături va individualiza zona, îi va da specificul aparte și va urma cursul evoluției acesteia. Reconstituirea modului de *a gândi, a fi și a face* relevă complexitatea trăirilor și aspirațiilor locuitorilor de aici, mândri de trecutul lor și dornici de a-și conserva elemente de particularizare, care să le asigure viitorul, raportat la un anumit sistem de valori.³

Din această categorie fac parte documentele pe care le publicăm și care oferă argumente în sprijinul descoperirii sistemului atitudinal al zonei. Menționăm că documentele sunt redactate în perioada de existență a unei forme specifice de organizare – Districtul Năsăud 1861-1876 – în care accentul pe elementele specific românești se manifestă plenar.⁴

Textul ne oferă reconstituirea unui fragment dintr-un decupaj existențial și atitudinal, definind mentalul grăniceresc în toată complexitatea sa. De aceea vom lăsa documentele să prezinte acest sistem, menționând că micile noastre intervenții prin note de subsol au fost făcute pentru a explica unele cuvinte și a asigura cursivitatea lecturii, acolo unde enumerarea unor nume de persoane nu am considerat-o necesară. Lăsăm deci în continuare cititorului plăcerea de a descoperi o lume aparte, cu frământările și trăirile sale, parcurgând textul actului comunității născădute din anul 1863, text consemnat sub forma unui *protocol*.

„PROCOTOLUL

Adunării comunității opidane Năsăud ținută în Școala comunală,
duminică în 3/15 faurariu 1863

De față

Gregoriu Mihăilașu, jude opidan ca președinte, Iacob Prădan, notariu opidan ca actuale.⁵

1. Ce mijloace ar fi să se întrebuințeze pentru înfrumusețarea opidului și strămutarea familiilor Ioan Pavelea, Pavel Vasile, Pavelea Morariu, Nicolae Morariu, Nastasia Morariu și Ioan Prădan spre lărgirea pieței?

Ad. 1. S-a hotărât cu voturi universale ca piața să se lărgască și reguleze și spre acest scop familiile Ioan Pavelea, Vasile Pavelea, Pavel Morariu, Nicolae Morariu, Nastasia Morariu și Ioan Prădan și desdăuneze prin comunitate. Deregătoria opidană să se pună în coînțelegere cu curatia bisericească spre dobândirea caselor spre acest scop de lipsă pentru strămutarea acestor familii. S-a ales o comisie spre a prețui casele bisericii de lipsă comunității spre strămutarea acestor familii, iar comuna va lăsa bisericii venitul târgului până va acoperi toată suma pentru casele prețuinde și luând de la biserică dimpreună cu interese de 6%.

2. Poate veni timpul ca străinii ce se așează aici în Năsăud să se înmulțească pe de 2-3 ori ca foștii grăniceri de la început, și apoi și dânșii a pretinde parte la fondurile și venitele create prin strămoșii noștri; deci ce ar fi de făcut pentru împiedecarea și delăturarea acestui rău, și asigurarea strănepoților noștri în contra acestui felii de lupte?

Ad. 3. S-a hotărât cu voturi unanime ca foștilor grăniceri să nu le fie iertat⁶ ași vinde vetrile sale-adică casele cu număr cu tot-de tot și mai cu seamă străinilor, adică acelor ce n-au fost grăniceri.

Și de cumva careva locuitor fost grănicer va fi silit ași vinde vatra sa, acea să o cumpere comuna și, de cumva vânzătorul va veni odată iarăși la putere, să-i fie iertat până la un anumit timp, pe lângă rebonificarea speselor avute și a prețului vânzării, a-și răscumpăra vatra de la comună. La venitele comunale și la fondurile întemeiate de strămoșii noștri, numai foștii grăniceri și aceia care au cumpărat o vatră întreagă grănicerească au parte, peste⁷ toți aceștia. Adică peste foștii grăniceri

și peste aceia ce au cumpărat vetre întregi grănicerești să se facă un conspect după numărul caselor, care e după cum urmează.⁸

3. Ce mijloace ar fi de lipsă spre a putea câștiga venituri de pe pământurile cele sterile?

Ad. 3. S-a hotărât cu voturi unanime universale, ca pământurile cele sterile să se semene sau sădească cu pomi de tot felul și acela, ce va produce 4 meri, 4 peri, 4 pruni oltuiți⁹ în al 2-lea an după ce se vor prinde, să capete renumerațiune din pedepsele ce vor incurge pentru tăiatul pomilor de pe hotar, sau de prin păduri și din alte pedepse; mai încolo nici unui june săi fie iertat a se căsători până ce va produce de mâna sa răsădiți și oltuiți 4 meri, 4 peri și 8 pruni, în depărtare unul de altul de 3 orgi îngrădiți cu spini și numai după asta să capete licență¹⁰ spre a se putea căsători.

4. Ar fi de lipsă spre paza și curățirea drumului și a podurilor doi vigili¹¹, unu în sus și altu înjos de opid, de unde și cât să se plătească acestora?

Ad. 4. S-a hotărât a se lua doi indivizi ca vigili de drum și de poduri, unu în sus și unu înjos, aceștia să se elibereze de toate serviciile și greutatețile comunale.

5. Cum s-ar putea înființa o societate spre ajutorarea locuitorilor ce-și clădesc case din material solid¹², și apoi cum s-ar putea ajuta aceștia, până la un numit număr?

Ad. 5. S-a hotărât cu voturi unanime, ca toți aceia locuitori ce-și vor face case din material solid după un plan din cele trei a preziselor ordinațiuni, să se ajutore ca adaos la materialele lui de lemn și piatră prin întreaga comunitate, adică prin locuitorii ce posedă vite de trăsură.

6. Cum și ce mijloace ar fi de lipsă spre a dezvăța pe oameni de la înjuratul de cele sfinte? (sic!).

Ad. 6. S-a hotărât cu voturi unanime ca aceia ce vor înjura cele sfinte, adică: Dumnezeu, Cristos. Crucea, Sfântu, Arhangeli, Maria, Evanghelia, să se pedepsească în favoarea fondului spre ajutorarea locuitorilor ce fără vină pățimesc daune de vitele sale de trăsură, cu câte 10, 20, 30 cr, etr.

7. A cui să fie casa ce s-a cumpărat pe banii arșilor?

Ad. 7. S-a hotărât cu voturi unanime, ca banii arșilor ce i-a împrumutat biserica de la comunitate, să se reîntoarcă și aceștia să se împartă între arși, după repartitia făcută; comuna să desdăuneze pe biserică de capital cu interese cu tot și speșele casei de la Georgiu Sfirea, ca și acestea să rămână comunei.

PROTOCOLUL

Adunării generale a comunității opidane Năsăud ținută în școala opidană în duminica de 1 martie 1863 st. n.

Fiind de față Gregoriu Mihăilaș, jude opidan, ca președinte; Iacob Prădan, notar opidan, ca actuantu.¹³

1. Cum s-ar putea împiedica lucrul cel mare, adică ca femeile și bărbații să poarte cât se poate mai simple veșminte, cum au umblat strămoșii, și nu așa custuoase¹⁴?

Ad. 1. Comunitatea adunată cu voturi unanime a aflat cu cale a hotărî ca pentru împiedicarea lucrului celui mare, să nu-și facă locuitorii veșmintele custuoase, ci acelea să fie cât mai simple și numai din material ce produc femeile noastre, adică suman negru și cioareci albi de lână, și zadii¹⁵ cât mai simple, fără atâtea flori și alesături, și acestea să fie numai de lână și nu de păr, apoi fetele să nu poarte năfrâni pe cap, ci să umble cu părul împletit și cu capul gol.

2. Cum s-ar putea face și mijloci ca nunțile și ospetele să se facă simple și să dureze mai puțin timp, apoi ca umblatul a colinda și în piață să se părăsească?

Ad.2 Comunitatea adunată cu voturi unanime a hotărât ca nunțile și ospetele să se facă cât mai simplu și acelea să dureze numai din ziua cununiei, după cununie să se ospeteze miretei¹⁶ la mireasă și apoi de către seară cel mult până la ora 11 noaptea la mire, nici decum mai multă petrecere să se facă, ci să se împărtășie petrecerile și jocurile și în urmă, umblatul a colinda și în piețe, pe la zilele maiialului și sărbători, nici decât să se rabde, ținându-se strâns să se oprească.

3. pentru dobândirea a 2 armăsari erariali¹⁷ în loco.

Ad. 3. S-a hotărât ca deregătoria opidană să facă pașii de lipsă pentru dobândirea celor 2 armăsari erariali în loco și pentru comunele vecine, pentru care comuna se obligă a presta grajdul de lipsă, gratis.

4. Pentru luarea și hotărârea unei stole¹⁸ permanente și asemenea în toate comunele pentru funcțiunile preoțești.

Ad. 4. S-a hotărât unanim ca să se facă pașii de lipsă la Illustrișsimul ordinariat episcopesc diecezan pentru hotărârea unei stole pentru funcțiunile preoțești, nu numai în comuna opidană Năsăud, ci în tot districtul, fiindcă preoții după plac taxează poporul cum voiesc și stolele nu sunt asemenea ca în satele vecine.

5. În urma ordinațiunii oficiolatlui cercual nr. 1196/1862 să se aleagă un comitet din un anumit număr de membrii, care să reprezinte comuna.

Ad. 5. Comunitatea adunată a aflat cu cale cu voturi universale unanime a statori un comitet din 20 de membrii. care apoi să reprezinte întreaga comunitate la ori ce adunări, la care alege de membrii ordinari pe...¹⁹, în virtutea Patentei împărătești din 24 aprilie 1859.²⁰

Deregătoriei opidane

În loc

Protocoloalele ședinței comitetului opidan ad. 3 faur 1863 și 1 martie 1863, așternute aici cu relațiunea din 22 aprilie 1863 nr. 161, se trimit deregătoriei opidane cu următoarele observațiuni:

La protocolul din 3 fauru

Ad. 1. Hotărârea făcută în privința înfrumusețării opidului se află bună și se întărește, adăugându-se că contractele încheiate de voie bună între partide, câte până acum nu s-au așternut, să se aștearnă aici spre ulterioară pertractare, și în privința schimburilor care se fac cu biserica să se ceară și concesiunea de la venerabilul ordinariat.

Ad. 2. În privința conscrierii familiilor și posesiunilor grănicerești este de lipsă introducerea unei formități²¹ pentru tot districtul, prin umare până în timpul când comitetul districtual nu va lua această întrebare la serioasă dezbatere, să se amâne.

Ad. 3. Punctul al 3-lea, în privința plantării locurilor sterile cu pomărie este o idee bună și laudaveră, însă ce se ține de licența de căsătorie, despre care se face mențiune în acest punct, este de lipsă coînțelegera jurisdicțiunii bisericești.

Ad. 4. Concluzul în privința vigیلilor de drum se întărește și se îndatorește deregătoria opidană numai de cât, a-1 efeptui²², și de cumva numai pentru eliberarea de la serviciile și greutățile comunale nu s-ar afla indivizi care să primească asupra-și acest serviciu, atunci să se aleagă unu căruia să i se dea și o renumerațiune din casa opidană.

Ad. 5. În această privință se inviadă²³ comuna opidană la ordinațiunea acestui oficiu din 24 iulie 1863, prin care i s-au transmis protocolul ședinței comitetului districtual din 29 septembrie 1862, care protocol se află în arhiva opidană la nr. 255.

Ad. 6. Pentru înjurarea celor sfinte, este prevăzut în codul penal.

Ad. 7. Împlinirea acestui punct atârnă de la libera coînțelegere a comunei opidane cu cei bisericești.

La protocolul din 1 martie

Ad. 1. Punctul 1 în privința luxului se casează, pentru că comitetul nu-i competent a decide ca oamenii că ce feliu de veșminte să se îmbrace așișderea.

Ad. 2. Se casează hotărârea în privința ținerii de ospete, fiindcă comitetul nu-i competente a restrânge voia liberă a acelora ce fac ospete și nunți, *ci fiecare se va întinde atâta încât îi va ajunge țolișorul*.

Ad. 3. În această privință s-a decis prin pertractări separate.

Ad. 4. În privința stolei, să se facă cerere separată, care apoi se va așterne la locurile competente.

Ad. 5. Alegerea membrilor comitetului, până la altă dispozițiune, se ia spre știință.

De la oficiul cercual Năsăud, 16august 1864.²⁴

(A.N.B.-N. fond *Primăria Năsăud*, registrul inv. 212, f. 1-15).

NOTE:

1. Vezi în principal *Districtul Năsăud (1861-1876). Contribuții documentare* (autori Simion Lupșan și Adrian Onofreiu), Năsăud, 2003.
2. Pentru organizarea și structura comunității locale din zonă vezi *Poruncile Primăriei Năsăud 1863-1867* (studiu introductiv, note și text de Simion Lupșan și Adrian Onofreiu), Năsăud, 2000.
3. O interesantă prezentare privind condițiile încheierii căsătoriei din punct de vedere laic vezi la Claudia Septimia Peteanu, „Protocolul căsătoriilor” din comunitatea Năsăud în a doua jumătate a secolului XIX, în „Arhiva Someșană”, seria III; IV, 2005, p. 211-245.
4. Adrian Onofreiu, *Aportul Districtului Năsăud la mișcarea națională românească din Transilvania (1861-1876)*, în *Ibidem*, p. 59-88.
5. Urmează numele a 73 de participanți la adunare.
6. Să nu le fie îngăduit.
7. Despre.
8. Urmează 254 de poziții, cu 297 numere de casă.
9. Altoiți.
10. Permisioane, dezlegare.
11. Paznici care îngrijeau drumurile comunale.
12. Vezi regulamentul pentru clădiri din 8 martie 1858 în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 39-45; 47-48; 50-58/mai-august 1858.
13. Urmează numele a 102 participanți la adunare.
14. Scumpe.
15. Șorțuri.
16. Nuntașii.
17. Cumpărați de la stat, buni pentru reproducere.
18. Venit.
19. Urmează numele celor 20 de membri ai comitetului.
20. În „Buletinul Gubernial pentru țara de coroană Transilvania”, 1859, secțiunea I, mănunchiul VII, nr. 84.
21. Uniformități.
22. Înfăptui.
23. Se invită, se îndrumă.
24. Pentru organizarea și atribuțiile sistemului administrativ al districtului, vezi Adrian Onofreiu, *Organizarea administrativă a Districtului Năsăud (1861-1876)*, în *Centru și periferie. Lucrările colocviului național, Bistrița, 23-25 aprilie 2004*, Accent, 2004, p. 249-273.

II. COȘBUCIANA

GEORGE COȘBUC – AUTOR DE MANUALE ȘCOLARE

Anton BUTA

I. Sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea – perioadă de mari prefaceri și mutații în învățământul românesc

În istoria învățământului românesc, sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea a constituit o perioadă de puternice frământări, care au influențat hotărâtor dezvoltarea școlii și gândirii pedagogice. Procesul de învățământ trebuie conceput ca un proces în care se pune în valoare capacitatea umană. Sensul primordial al învățării este de a dobândi cunoștințe și de a putea să le aplici în practică, dar, în același timp, și acela de a forma mecanisme de gândire, posibilități intelectuale rapide, de a te acomoda eficient unei noi situații.

Majoritatea oamenilor noștri de știință și cultură au sesizat faptul că în fața organizării învățământului se puneau spre rezolvare probleme importante și au avut curaj să intervină în dezbaterea acestora, cu spirit critic și simț de răspundere, căutând legături firești cu trecutul și încercând să deslușească perspective ale viitorului. În continuare vom încerca să prezentăm principalele probleme care au constituit obiectul preocupărilor în domeniul învățământului și educației, preocupări care caracterizează perioada la care ne referim. Ca obiectiv fundamental se preconiza ridicarea nivelului intelectual și de cultură al claselor de jos prin școală, școala trebuind să oglindească interesele, aspirațiile țării și ale poporului: „sistemul școlar al unei țări să fie oglinda fidelă a trebuințelor, aspirațiilor, caracterului național al poporului care o locuiește“... „Ne silim să înlăturăm din învățământ tot ce nu avea viață decât prin puterea tradițiunii, fără a răspunde vreunei realități oarecare: fie o necesitate socială actuală, fie îndestularea unei necesități sufletești. Noi căutăm să apropiem școala de popor, să facem să fie iubită și respectată, să fie centrul de unde să pornească curente cele bune și sănătoase pentru învățarea și întărirea neamului. Căutăm a face ca învățământul nostru să devină un învățământ național, de vreme ce ne silim a-l face să se potrivească țării noastre, în loc a ne mulțumi să-l luăm făcut gata, într-un timp și în niște condițiuni care nu mai sunt ale noastre“ ... „Scopul învățământului însă nu este numai instrucțiunea ci și educațiunea tinerimii și aceasta a doua parte este mai importantă și mai grea de realizat decât cea dintâi“¹. Acest învățământ trebuia să realizeze o

dezvoltare plurivalentă a elevilor sub raportul intelectual, moral, fizic și estetic, să se acorde prioritate educației patriotice a elevilor și a cetățenilor țării.

De asemenea, în centrul atenției era realizarea unui învățământ unitar, armonios, de la cel primar la cel universitar. În fața învățământului stăteau câteva deziderate a căror realizare a fost urmărită în bună parte și de către G. Coșbuc. Se impuneau obligativitatea și gratuitatea învățământului primar, realizându-se instrucție și educație egală pentru toți copiii, atât de la orașe cât și de la sate, valorificându-se cele mai bune tradiții pe linie de școală. Se cerea ca învățământului din patria noastră să i se confere un caracter mai realist, practic, legat de necesitățile concrete ale dezvoltării economice și politice a României, urmărindu-se dezvoltarea învățământului tehnic-profesional, educarea elevilor și adulților în spiritul dragostei față de muncă, față de patrie. Ca o sarcină majoră ce trebuia realizată era necesitatea pregătirii continue a cadrelor didactice, atât în specialitate, cât și în pedagogie și psihologie, precum și cunoașterea și respectarea particularităților de vârstă și individuale ale elevilor. Un rol deosebit s-a acordat, în perioada la care ne referim, cerinței ca învățământul de toate gradele să fie legat de practică, să se introducă în școala primară lucrul manual pentru băieți și fete și cunoștințele agricole cu pronunțat caracter practic. Desigur că au existat multe greutăți și s-au întâmpinat multe rezistențe. Astfel, cărțile și caietele erau foarte scumpe, nu existau localuri de școli, nu existau destule cadre didactice iar unele din cele existente aveau o slabă pregătire pedagogică și de specialitate, în special în rândul învățătorilor și institutorilor. În acest sens se impuneau o serie de măsuri legate de perfecționarea pregătirii cadrelor didactice din învățământul primar atât sub raport general și pedagogic cât și în ceea ce privește lucrul manual. Un rol important au avut cursurile pentru învățători nepregătiți, expozițiile în capitalele județelor cu lucrări efectuate de elevi și promovarea unui schimb de experiență, adunările anuale ale corpului didactic primar, constituirea unor biblioteci pedagogice, înființarea de biblioteci la nivel de județ. Acum s-a simțit nevoia înlocuirii învățământului clasicist, teoretic, care nu ținea seama de necesitățile concrete ale țării noastre, pe plan economic și cultural, cu un învățământ în care rolul primordial să-l aibă științele. Acest principiu, al legării învățământului de realitățile și nevoile culturale și economice ale țării, a stat la baza trifurcării învățământului secundar în secțiile. Reală, clasică și modernă.

La toate secțiile liceului figurau obiecte comune: limba română, limba franceză, limba germană, istoria universală, istoria patriei, psihologia, logica, economia politică, dreptul uzual, instrucția civică și religia. La secția clasică, limbii latine îi erau rezervate 28 de ore, greaca avea 21 ore. Nu se studia matematica, în schimb se transmiteau cunoștințe elementare de fizică-chimie. Secția reală era axată pe matematică – 28 de ore, științele fizico-chimice – 18 ore și o limbă modernă la alegere: engleză sau italiană. În cadrul secției moderne se făcea latina –

28 de ore, iar în locul limbii grecești se predau științele fizico-naturale; igiena și geografia se studiau ca la secția reală, dar se reducea studiul matematicii. Aplicarea trifurcării învățământului dădea posibilitatea afirmării aptitudinilor creatoare ale elevilor. Un rol pozitiv pentru acea vreme l-a constituit faptul că se dădea atenție și pregătirii școlare a fetelor, dar, din păcate, instrucțiunea fetelor nu era pusă pe același plan cu cea a băieților, urmărindu-se în primul rând formarea unor bune soții, gospodine și mame, de altfel populația școlară băieți era de patru ori mai mare, în perioada la care ne referim, față de cea reprezentată de fete.

Se constată în cadrul elaborării planurilor de învățământ o mai judicioasă repartizare a obiectelor de învățământ pe ani de studii și se introduc, datorită activității lui Spiru Haret, pentru prima dată în învățământul românesc programele analitice care plecau de la necesitatea unui plan unitar în strânsă legătură cu scopul școlii, de la corelația dintre obiecte, cunoștințele redade să fie utile și să poată fi valorificate în practică, în muncă, să fie accesibile vârstei elevilor, să vizeze nu numai instrucția ci și educația tineretului școlar. O mare atenție s-a acordat predării istoriei, chemată să înalțe sufletul românului, precum și predării științelor matematice, fizico-chimice, naturale pe baza unor demonstrații, experiențe, prezentări de piese. Își face treptat drumul un învățământ modern, încep să se promoveze metodele active, să se acorde un rol din ce în ce mai important studiului și muncii individuale a elevilor. Un rol deosebit l-a avut introducerea obligativității gimnasticii în școală, despărțindu-se de instrucția militară, precum și introducerea jocurilor în aer liber în grădinițele de copii, reevaluarea unor jocuri românești ca cel de oină. În perioada la care ne referim nu a fost neglijată nici educația estetică a elevilor, punându-se accent deosebit pe predarea desenului și muzicii în școală, insistându-se asupra rolului educativ al acestora.

În vederea perfecționării pregătirii cadrelor didactice pentru specialitate și pedagogie se înființează conferințele pe specialitate ale profesorilor; în 1903 s-a inițiat „Biblioteca pedagogică a Casei Școalelor” și o colecție de traduceri din operele lor lui Comenius, Pestalozzi, J. Locke, Herbert, Diesterweg.

S-a acordat atenție și învățământului profesional prin înmulțirea numărului de școli meșteșugărești elementare, în mediul rural, admiterea fiind ușoară și învățământul având un caracter cu totul practic.

Concluzionând, am putea distinge câteva principii ale învățământului nostru. Se evidențiază, în primul rând, principiul învățământului democratic, bazat pe ideea că masele populare și în primul rând țăranimea, ținută în sărăcie și în incultură, trebuie să beneficieze de învățământ pe măsura forței sociale pe care o reprezintă. S-a acționat pentru înlăturarea celor trei cauze care dădeau învățământului nostru o notă iluzorie: lipsa localurilor, lipsa învățătorilor și sărăcia părinților elevilor. Ca urmare a crescut și numărul știutorilor de carte. Astfel în 1899 totalul știutorilor de carte era de 22%, iar în 1909 de 39,4%, o creștere de 17% în 10 ani. Referindu-ne

doar la populația rurală, în 1899 erau 15,2% știutori de carte, iar în 1909 erau 34,7% știutori de carte, o creștere de 19,5% în 10 ani.

Un alt principiu este cel al învățământului unitar. Potrivit acestui principiu, toate gradele și tipurile de învățământ trebuiau să fie astfel organizate încât orice copil, în funcție de capacitățile sale, să poată parcurge toate gradele de învățământ fără ca vreun act juridic să-l oprească de la aceasta.

În sprijinul realizării principului învățământului național au fost luate o serie de măsuri ca: îndrumarea sistematică a învățătorilor, preocuparea ca manualele școlare să cuprindă bucăți cu conținut patriotic, stimularea scriitorilor și compozitorilor pentru a scrie opere pentru elevi, pregătirea și desfășurarea unor serbări cu caracter național patriotic, constituirea unor ansambluri de dansuri populare, introducerea jocului de oină ca joc național, preocuparea pentru înzestrarea școlilor cu material didactic necesar, ridicarea la un înalt nivel a predării istoriei, lichidarea abuzurilor din școlile particulare, acțiuni de îngrijire a monumentelor istorice, efectuarea unor excursii tematice etc.

Mijlocul principal pentru a realiza o anumită politică școlară rămâne personalul didactic. S-a încercat să se rezolve o serie de probleme legate de îmbunătățirea pregătirii personalului didactic, perfecționarea pregătirii lui, promovarea și selecționarea cadrelor de conducere după merit, de îmbunătățire a stării materiale și morale a personalului didactic. Dar, mai presus de toate, s-a căutat ca învățătorii să fie angajați plenar în idealul național și unitar al epocii, în munca de ridicare material-culturală și morală a cetățenilor, să facă educație cel ce are prestigiu și demnitate, să primeze exemplul personal al cadrelor didactice cultivând cinstea, modestia, corectitudinea, disciplina, devotamentul pentru țară, școală, popor.

Lui G. Coșbuc îi revine, printre altele, și meritul de a fi contribuit în mod deosebit, prin întreaga sa activitate, slujirii învățământului sub diverse forme, animat fiind de dorința participării la rezolvarea unor probleme fundamentale ale școlii românești din ultimul deceniu al secolului al XIX-lea și primele două decenii ale secolului al XX-lea.

În cele ce urmează ne propunem să relevăm trăsăturile dominante ale orientării lui G. Coșbuc în multitudinea problemelor ce țin de domeniul învățământului și culturii, să facem unele precizări și completări în acest sens și în special să evidențiem rolul pe care l-a avut în întocmirea unor manuale școlare, aportul acestora la realizarea dezideratelor învățământului din acea vreme și valabilitatea lor în timp, plecând de la ceea ce afirma marele poet pentru care conștiința și viața sufletească a poporului, sentimentul iubirii de limbă, sentimentul iubirii de neam au fost coordonatele întregii lui vieți zbuciumate: „Să nu risipim ce au adunat părinții noștri, dacă nu putem înșine noi să mai sporim averea, și dacă nu putem spori lumina, să năzuim a răspândi în popor tot mai mult aceea pe care o avem”².

II. Rolul lui George Coșbuc în opera de culturalizare a maselor

Printre cei care au vizitat satele, printre cei care s-au simțit puternic ancorați în universul țăranului și au încercat să înțeleagă suferințele și nevoile, bucuriile și necazurile acestuia, făcând propuneri înțelepte în vederea îmbunătățirii metodelor de lucru, se află și G. Coșbuc. Învățământul rural nu dădea roadele scontate, învățătorii neavând nici posibilități, nici mijloace la îndemână, nici biblioteci sătești prin care să cultive în inima elevilor dorința cititului și în cea a adolescenților dorința de a cunoaște. Coșbuc a atacat unele manuale școlare, a dat sugestii concrete pentru înlăturarea piedicilor care stăteau în calea propagării cărții, a lăsat documente valoroase privind starea de lucruri din veacul trecut, a lăsat mărturie clare ale activității lui în vederea ridicării nivelului intelectual al oamenilor de la sate. G. Coșbuc a plecat de la ideea că a învăța pe elevi și pe oameni alfabetul și tabla înmulțirii, fără a le insufla acea dorință de a utiliza cartea, instrument de cunoaștere, oglindă a vieții și a muncii, este o osteneală zadarnică. „Când peste două decenii se ridică o generație de oameni iubitori de țară și de popor, aprinsă de cele mai înalte aspirații spre ridicarea materială și culturală a truditorilor de la sate, ea s-a izbit de acel zid al analfabetismului, care închidea porțile unei adevărate înțelegeri a lucrurilor”³. Aceste stări de lucru făceau ca învățământul obligatoriu să dea puține roade, transmitând doar noțiuni dispersate despre viață care nu stimulau dorința cititorilor.

M. Eminescu, în perioada când era revizor școlar, găsește de cuviință să facă cunoscut că: „Lipsa absolută de mijloace pedagogice, lipsa unei foi învățărești în România se simte la fiecare pas. Cei mai buni chiar știu ceea ce au învățat, mai mult nu. Cărțile didactice câte sunt la noi, sunt pentru licee; ele presupun în mare parte explicări simultane ale profesorilor, termenii și stilul lor fac ne folositoare lectura acestor cărți pentru învățătorii rurali. Ei n-au ce citi chiar dac-ar voi”⁴.

Lipsurile semnalate de Eminescu făceau ca școala să nu-și împlinească menirea pentru că datoria ei nu e numai să dezlege tainele scrisului ci și să furnizeze cititori. Referitor la problema bibliotecarilor, Coșbuc opta pentru ideea ca pe lângă fiecare școală să funcționeze câte o bibliotecă care, cu vremea, să devină bibliotecă publică și să poată fi frecventată de oricine dorea. „Poetul țăranimii” era conștient de greutatea ce s-ar întâmpina în realizare a unei asemenea acțiuni, deși acest lucru ar fi lărgit orizontul acestora. Dacă din marea masă a truditorilor de la sate se ridică câte unul, acesta pleca în căutarea unei slujbe la oraș, pierzându-se în masa funcționarilor, aspect combătut vehement de Coșbuc: „Arapii au o vorbă într-o rugăciune a lor. Sus e fumul, jos e ceața și la mijloc gol de veci. Fumul e cel ce năzuiește tot în sus până ce piere, ceața năzuiește tot în jos și se îngroașă până nu mai vezi nimic prin ea, iar în văzduh între fum și ceață – nu mai e nimic. Arapii s-au gândit la ale lor, dar parcă

s-au gândit și la ale noastre, ale românilor. Sus e fumul, boierimea noastră care nu se mai îngrijește de moșiile moștenite, ci le lasă pe seama oricui vrea să le ia în arendă, iar ea are o singură grijă cum să toace averile prin Franța și mai știu eu pe unde. Fum ce se înalță, pierе. Jos e ceața, poporul plugar uitat acolo unde e, neputând să se ajute singur și neștiind cum, căci îi lipsește pilda, rămâne tot în obiceiurile vechi ale muncii câmpului și astfel râul tot sporește. Ceață ce se îndeasă mereu. Iar la mijloc – gol de veci⁶⁵.

Ca referendar al Casei Școlilor, Coșbuc cutreieră satele pentru a cunoaște la fața locului activitatea căminelor culturale și ca „om luminat să le îndrumeze cum trebuie”⁶⁶. Raportul lui Coșbuc înregistrat cu r. 20.544 din 20.XI. 1902 demonstrează seriozitatea muncii lui depusă în această direcție: „La toate școlile m-am interesat de grădinile școlare, de lucrul manual, de biblioteca învățătorilor – nu numai de cea oficială a Casei Școalelor, ci și de cea particulară a lor, ca să mă conving ce citesc și cu ce se ocupă ei, pentru că asta mai se pare o chestiune aproape vitală pentru noi. Le-am recomandat cărți de literatură și le-am făcut observații pentru cărțile cu care nu trebuie să se ocupe. M-am interesat mult și de cântecele ce se cântă în școală, pentru că în punctul ăsta stăm mai rău”. Coșbuc vedea că învățătorul are rolul deosebit în acțiunea de luminare a maselor mai ales că el cumula pe lângă activitatea la clasă și slujba de bibliotecar și de aceea le controla lectura, văzând anumite aspecte, făcând propuneri de îmbunătățirea activității. Din constatările lui reiese că împrumută cărți mai ales absolvenții școlilor primare și cei ce au o meserie, tâmplari, cojocari, mai citesc cărturarii satului, cei care au fost și sunt în conducerea comunelor precum și unii dintre cei ce au terminat armata. Țăranii nu citesc fie pentru că nu știu carte, fie pentru că n-au vreme căci gândul li-e la necazurile lor. Coșbuc ajunge la concluzia că cei ce citesc sunt, în marea lor majoritate, oameni din pătura înstărită, cei mai mulți ocolind biblioteca.

Vinovați față de aceste stări de lucru, după Coșbuc, se fac în primul rând primarii care nu se ocupă de această problemă, apoi bibliotecarii care impun o anumită carte. La verificarea a 410 buletine de la Malu (Vlașca) Coșbuc găsește 116 buletine de cerere pentru povești și legende, 91 pentru revista „Albina”, 72 pentru „Istoria românilor” și a lui Xenopol, 30 cărți de agricultură, iar restul de religie. Soluțiile pe care le vedea Coșbuc erau intensificarea propagandei pentru lectura individuală și organizarea unor lecturi în comun. El acorda o atenție deosebită legăturii dintre școală și bibliotecă, cartea având un rol prioritar în acțiunea de ridicare a nivelului cultural al satelor, prin intermediul învățătorilor și elevilor.

Această idee a luminării poporului îl călăuzește pe Coșbuc și în activitatea legată de combaterea superstițiilor și a alcoolului. După Coșbuc, alcoolul este dușmanul cel mai de temut pentru că: „El este, care ne pustiește țara, ne jefuiește de averi, ne ucide copiii și ne prăpădește bărbații, el ne otrăvește sănătatea și ne duce în robia sărăciei și a lipsei, el ne azvârle prin temnițe și ocne, ne omoară prin spitale, tot

el ne lasă în urma lui pelagra cea pustiitoare și oftica și boalele lumești”⁷. Se scoate în evidență că există prea multe cărciumi și băcănii unde se vinde băutură și se vede pericolul extinzându-se și asupra copiilor și a tineretului. „Pe copii mai ales să-i ferim de băutură. Tineretul să-l păzim, ca să nu se deprindă cu răul obicei al șederii prin cărciumi”⁸.

Documentat din punct de vedere științific, combate o serie de superstiții ale poporului ca leacurile băbești, duhurile necurate sau vrăjile și farmecele. Fie că este vorba de boala șarpelui, sau boala lupului, ori a câinelui, Coșbuc scoate în evidență cauzele care au determinat apariția acestor boli precum și faptul că ele n-au nimic cu șerpii, lupii sau câini: „Nimic alta decât că bietul copil slăbește așa de tare, ca și câinii când au jigăraie”⁹.

Apelând la rațiune, Coșbuc combate credința oamenilor din popor în duhurile necurate cum ar fi ielele, strigoii, rusaliile, babele grase, moroi. Aceste credințe nu ne aduc nici un folos, ci dimpotrivă abat pe oameni de la munca lor, îi transformă în robii acestora formându-le o conștiință și o judecată dependentă de aceste superstiții, îngădită, când teama de orice îl face pe om fragil, un pai purtat de valuri spre un destin implacabil. Cum ar putea o babă vrăjitoare să trimită boli, să lege bărbați, să pună un buștean în leagăn în locul copilului, să trimită grindină pe pământul cui vrea. „să deoache și oameni și câini și vite și pomi și semănături”¹⁰.

Activitatea lui Coșbuc în domeniul culturalizării maselor s-a materializat și în scrierea unor cărți de citire pentru toți românii. Acestea sunt în mare parte lucrări literare cu conținut istoric și educativ, referitoare la epoci și perioade diferite, la domnitori viteji și luminați, la existența noastră pe aceste meleaguri, cărți de un cald și înalt patriotism pe care trebuie să le citească toți cei ce se simt ai acestui pământ. Coșbuc dă dovadă de o cunoaștere profundă a realităților noastre sociale din orice colț de țară, pledează pentru înființarea de școli, pentru ridicarea culturală a celor mulți și obidiți, pentru dezvoltarea învățământului.

„Războiul nostru pentru Neatârnare”, așa cum rezultă din prefață, este o carte dedicată mulțimii, țăranimii, dorobanților „care a purtat războiul”, tinerilor „care vor fi ca mâine oșteni ai țării”. Cartea, spunea autorul, va fi „un material de exploatat pentru poezii neamului nostru și pentru pictori; pentru țărani să fie o carte cu pilde din care să învețe iubirea de fapte vitejești, dragostea de neam și de țară, sentimentul de datorie, încredere în puterile națiunii noastre”..., „să fie o propovăduire a tot ce ne ajută întru întărirea neamului românesc”.

Remarcabilă ni se pare bucata de lectură „Patria și neamul” care dezvoltă ideea dragostei față de țară, față de neam precum și dorința de a-l sluji, de a-l cânta și apăra, de a face ca patria să prospere și să se înalțe liberă și independentă: „Fii mândru, mândru Române, de strămoșii tăi, fie-ți de-a pururi aminte să te porți așa ca să cunoască lumea și din faptele tale că tu adevărat ești moștenitorul virtuților străbune. Dacă vei fi rău cetățean, nesocotind legile țării și nevrând să lucrezi din tot adâncul

inimii pentru înălțarea patriei, atunci cuvântul „Român“ în gura ta va fi o vorbă de hulă și de ocară aruncată asupra strămoșilor tăi“¹¹. Autorul continuă: „Să știe bine fiecare dintre noi că rușinea și nevrednicia unuia singuratic aduce rușine și ocară neamului întreg“¹².

Sentimentul de dragoste față de țară se vede și din felul în care te pregătești să o aperi: „Iubește oastea și învață să porți arma, ca să fii gata ori și când să-ți dovedești dragostea de patrie, când patria ar fi în primejdie“¹³. Râvna noastră nu a fost zadarnică pentru că „Ne-am ridicat la un loc de multă vază între neamuri prin trudă și prin vrerea de a ne lumina și de a ține pas cu neamurile mai înaintate“¹⁴. Să te porți în așa fel încât să poți spune că ești cu adevărat al acestui pământ al acestei țări: „Dar ca să nu-ți fie mândria a lăudăroșenie goală, năzuiește neclintit să ți-o întemeiezi pe fapte și pe toate acele virtuți, care se cuprind în cea mai sfântă vrednicie a numi Român: în iubirea de patrie“¹⁵.

Alcătuită atât pentru cei tineri cât și pentru cei bătrâni, „Cartea vrednicilor românești“ cumulează trăsăturile unei cărți din care se desprinde fizionomia unui popor care, de-a lungul vremii, și-a croit drumul neîncetat către lumină, către mai bine.

Eroismul românilor, evocarea trecutului istoric, datinile obiceiurile, năravurile, pribegii ale domnitorilor, frumusețile patriei și ale limbii noastre, frumusețea folclorului toate sunt cuprinse în cartea „Crestomație pentru toți românii“ așa cum păsările sunt cuprinse în cer. Pe umerii fiecăruia apasă aceeași responsabilitate dar și aceeași mândrie:

„Sus ridică fruntea, vrednice popor!
Câți vorbim o limbă și purtăm un nume,
Toți s-avem o țință și un singur dor –
Mândru să se-nalțe pentru toate-n lume
Steagul tricolor!“

Vasta activitate depusă de G. Coșbuc referitoare la problemele educative s-a materializat și în traducerea unor lucrări despre educație, în publicarea unor conferințe pe care le-a adunat și publicat sau pe care le-a ținut el însuși, în calitate de referendar la Casa Școalelor, în scrierea unor articole cu caracter educativ.

Din prefața la „Conferințele populare“¹⁶ desprindem preocuparea lui G. Coșbuc de a întocmi „un manual de conferințe model, limpezi în expunere și pe înțelesul obștei, ca să le înlesnească astfel puțința de a ști ce și cum să vorbească sătenilor în întrunirile cercurilor culturale“. G. Coșbuc vedea lucid încă de pe atunci că nu totdeauna învățământul nostru era pe calea ce bună. Intuia critic că elevii, după ce terminau clasele primare, uitau repede cele învățate și „intră în cazarmă analfabeți și așa rămân toată viața“. G. Coșbuc constata că „vina este a învățământului nu a învățătorilor care trebuie să se ție de pravilele date“. Cel pe care l-a caracterizat toată viața munca neobosită lua apărarea învățătorilor a căror activitate se desfășoară

„într-o sută de direcții“ și de aceea rezultatele privite separat nu se văd dar suma lor e mare și „cine o caută cu bunăvoință și cu pricepere, o vede“. Numai prin unirea eforturilor tuturor, a bibliotecilor culturale, a șezătorilor, a școlilor de adulți și a cercurilor culturale s-ar putea ieși din această situație.

Conferința „Suntem datori să ne dăm copiii la școală!“¹⁷, selectată și publicată de G. Coșbuc, pleda în favoarea trimiterii copiilor la școală, participarea lor zi de zi la lecții, acumularea unui bagaj de cunoștințe necesar vieții. Conferința ia forma unui dialog între învățător și sală. Nouă ni se prea bună ideea de a pleda pentru trimiterea la școală și a fetelor. Fata care va deveni mamă trebuie să priceapă și să înțeleagă multe „să-și scoată din copiii ei flăcăi cu minte, cu rușine de oameni“, să-i învețe să le facă cunoscute, încă de mici „povestiri copilărești, fapte mărețe, vitejia și numele neamului și cunoașterea strămoșilor noștri cu care copiii să se fâlească și să caute a se asemana“.

Mama are datoria să-i pregătească pe copii pentru viață, să-i deprindă cu hărnicia „căci numai ea scapă sufletul de urât, trupul de boală și casa de sărăcie“. Toate aceste lucruri și altele folositoare, fetele le vor învăța în școală ca apoi, la rândul lor, să le poată transmite copiilor lor.

Prin Decretul nr. 1144 din 23 martie 1902 G. Coșbuc este numit referendar, controlor al cercurilor culturale sau șef al activității extrașcolare și va face parte, până la moartea sa, din personalul administrativ al Casei Școalelor. Despre activitatea rodnică a lui G. Coșbuc ca referendar la Casa Școalelor va vorbi fostul lui șef ierarhic, M. Popescu, într-un referat înaintat conducerii ministerului pentru a numi un nou funcționar, în postul rămas vacant prin moartea lui G. Coșbuc: „Locul de șef al activității extrașcolare l-a ocupat până la moartea sa neuitatul poet și literat G. Coșbuc. Activitatea lui a fost deosebit de rodnică pentru Casa Școalelor și a enumera tot ce a făcut ar fi să încep cu primele semne de viață ale acestei activități. Destul e să spun că mintea sa limpede, cunoștințele sale vaste și agerimea condeiului său, toate aceste daruri le-a pus cu prisosință în serviciul acestei instituții“¹⁸. Ca salariat al Casei Școalelor G. Coșbuc a îndrumat activitatea cercurilor culturale ale învățătorilor interesându-se de nivelul de pregătire al elevilor și al învățătorilor. G. Coșbuc a asistat la lecții și a ținut personal lecții așa cum rezultă dintr-un raport înaintat ministerului: „Am făcut însumi lecții de istorie națională ca să arăt învățătorilor cum poți aduna pe lângă un sâmbure atâtea cunoștințe de care avem nevoie, pentru ca să ne înțelegem rostul Școalei românești“¹⁹.

Cunoașterea nemijlocită a situațiilor din diferite școli, discuțiile avute cu învățătorii, înțelegerea muncii acestora, îl ajută să elaboreze noi idei pentru îmbunătățirea activității cercurilor culturale, făcând propuneri pozitive lui Haret. Într-un raport din februarie 1903 Coșbuc spunea: „Din propria mea experiență știu – și văd acum dintr-o listă de conferințe, trimisă de dl. Revizor de Putna – că învățătorii se învâtesc mereu pe lângă același cerc restrâns de idei, tratând mereu aceleași

subiecte. Din nenumărata mulțime de lucruri despre care se poate vorbi cu folos țăranilor ei își aleg numai câteva, și nu totdeauna cele mai bine alese ... Ca delegat al ministerului, eu mi-am alcătuit însumi o listă alegându-mi subiecte de primă necesitate și pe care știu că sătenii le pot pricepe, și m-am gândit și la partea distractivă, ca să-i fac pe țărani să prindă plăcere de-a asculta conferințele²⁰. Comparând listele trimise de revizori cu ale lui, stabilește o listă comună pentru toată țara. Propunerea este acceptată imediat de Spiru Haret, Coșbuc insistând ca personal să se ocupe de stilizarea materialelor propuse spre publicare, ocupându-se până și de corectarea șpalturilor. Așa apare, în noiembrie 1903, lucrarea „Conferințe populare ținute de învățătorii rurali” – publicată de Casa Școalelor, sub îngrijirea lui G. Coșbuc. Peste șase ani, Coșbuc va scoate volumul al doilea al acestei lucrări, important sprijin dat învățătorilor din întreaga țară pentru îmbunătățirea activității lor extrașcolare.

Sângerosul an 1907, care a lăsat urme adânci în sufletul poetului, lipsa de timp, grijile materiale care vin valuri îl vor determina pe Coșbuc să îngroape în inima sa durerea și-amarul unui popor care n-aude de la nimeni o vorbă bună, pe care toți îl fură, îl înșală, toți îl despoaie, când n-are cu ce-și plăti datoriile, ce se ridică în straturi peste viața lui chinuită.

O bogată activitate a desfășurat Coșbuc în domeniul organizării bibliotecilor rurale, străduindu-se ca acestea să contribuie nemijlocit la ridicarea nivelului cultural al maselor țărănești. Pentru a îmbogăți cu noi lucrări aceste biblioteci, Coșbuc a scris lucrări literar-educative ca „Fapte și vorbe românești”, a întocmit zeci de referate despre cărțile necesare acestor biblioteci, a făcut parte din comisia care avea sarcina să înființeze o bibliotecă pentru liceele din țară, urmărind stilizarea lucrărilor, a redactat o broșură pentru elevii din clasa a II-a secundară, ce a apărut în 1913 cu titlul „Balade culese de Gheorghe Coșbuc²¹”.

Cunoscător al limbii germane, Coșbuc a tradus din lucrările pedagogice ale lui Chr. Ufer, J. Loke și Em. Martig, îmbogățind „Biblioteca pedagogică” ale cărei baze sunt puse în 1903.

Lucrarea „Introducere în pedagogia lui Herbart” de Chr. Ufer – traducere după a opta ediție, apare în 1908, cunoscând mai multe ediții, nu indică pe copertă numele celui care a tradus-o dar fără îndoială această traducere este opera lui Coșbuc mai ales că din Anualul activității Casei Școalelor rezultă că traducerea lucrării a fost plătită lui G. Coșbuc. De asemenea manuscrisul lucrării cu nr. 2933 este scris de Coșbuc iar unele lucrări tipărite, după primul război mondial, de Casa Școalelor în „Biblioteca pedagogică” indică la lucrarea lui Ufer că traducerea este făcută de G. Coșbuc.

Pentru a face accesibilă lectura textului pentru cititori, Coșbuc a făcut modificări de text, a introdus exemplificări proprii, a operat prescurtări, a intervenit

cu note, trecute la subsolul paginilor, pentru a explica cuvinte și expresii și mai ales pentru a-și manifesta neadeziunea față de unele idei ale textului original.

Pentru prima dată în limba română Coșbuc traduce opera clasică a lui John Loke „Câteva cugetări despre educație“ lucrare ce apare în două volume, la interval de doi ani, primul volum apărea în 1908, cu titlul „John Loke – Câteva idei asupra educațiunii. Partea I. Educațiunea sufletului. Traducere de G. Coșbuc“, iar al doilea volum apărea în 1910, cu titlul: „John Loke – Câteva idei asupra educațiunii. Partea a II-a. Educațiunea morală și cea științifică. Traducere de G. Coșbuc“. În traducerea lucrării Coșbuc intervine creator, ceea ce face ca traducerea să aibă o coloratură coșbuciană. Notele cele mai interesante ale lucrării sunt cele care fac localizări la realitățile noastre.

Aceleași argumente ca și în cazul traducerii lui Chr. Ufer ne dau certitudinea că traducerea lucrării lui Emanuel Martig aparține lui Coșbuc, lucrare ce apare în 1909 cu titlul „Psihologia pedagogică pentru școalele normale“ și care cunoaște alte trei ediții (1920, 1923, 1927). Versiunea românească poartă amprenta personalității lui Coșbuc, personalitate îndrăgită de toți oamenii școlii din țară.

III. Activitatea lui G. Coșbuc ca autor de manuale școlare în contextul perfecționării lor

Manualul școlar este „cartea de învățătură, alcătuită în conformitate cu o programă școlară, care stabilește linia ideologică și volumul de cunoștințe ce trebuie însușite în mod obligatoriu a un obiect de studiu, și care prezintă materialul cât mai sistematic și mai accesibil pentru elevi“²². Manualele școlare, de obicei, sunt elaborate pe obiecte și pe clase. Rar un manual școlar servește elevilor în două, trei clase consecutive. Ele sunt utile atât elevilor cât și cadrelor didactice.

Elaborarea unor manuale școlare bune este o sarcină grea și plină de răspundere. În elaborarea lor trebuie să se respecte următoarele cerințe: de conținut, metodice, de limbă, igienice și estetice.

Referitor la cunoștințele cuprinse în manualele școlare întocmite de G. Coșbuc relevăm faptul că ele sunt expuse în mod sistematic, atât pe ansamblu, cât și pe teme, au o consecvență logică, ideile principale se delimitează prin aliniate pentru a se putea stabili raporturile de dependență dintre ele. Cunoștințele din manual sunt accesibile elevilor și în acest sens temele nu cuprind un volum de cunoștințe și probleme prea mare sau prea dificil pentru vârsta elevilor. Autorii cei mai buni de manuale școlare nu s-au mărginit doar la descrierea obiectelor și fenomenelor, ci au insistat asupra explicării acestora, asupra posibilității de a opera cu ele bazându-se pe teme aplicative variate. Manualele școlare vin în ajutorul elevului pentru ca toate cunoștințele dobândite de el să poată fi integrate corect în sistemul de cunoștințe dobândite, să poată fi prelucrate, sistematic, să-i suscite interesul apelând și la alte

canale de informare. De asemenea, manualele școlare cuprind ilustrații și desene, exerciții și întrebări recapitulative. Coșbuc a acordat o atenție deosebită vocabularului și stilului astfel ca topica propoziției sau a frazei să constituie un model de exprimare pentru elev, care să-l ajute a-și forma o exprimare mentală și corectă, să-și îmbogățească vocabularul ținând cont că o expunere precisă, clară, concisă, proprie mărește posibilitățile elevilor de receptare. Deși elevii și-au îmbogățit vocabularul cu o serie de termeni noi, manualele nu abundă în cuvinte noi, necunoscute de către elevi, iar totdeauna cele introduse sunt explicate și însușite de elevi.

Nu s-au neglijat nici cerințele estetice și igienice ale manualelor școlare. Deoarece acesta e mânuit de elevi frecvent el trebuie să fie rezistent, hârtia cea mai potrivită este cea semivelină de culoare alb- gălbuie, netransparentă. Hârtia lucioasă și albă obosește repede ochiul. În manualele pentru clasa întâi, literele sunt mai mari pentru ca elevii să le deosebească și să le diferențieze ușor, iar în clasele mai mari sunt și pot fi și mai mici până la 1,5-2 mm. Forma literelor este cea obișnuită dar pentru evidențierea literelor, a unor termeni sau reguli, literele sunt verzale, cursive sau aldine. Pentru a se desluși ușor, literele sunt bine imprimate iar ilustrațiile și desenele clare. Ilustrațiile în culori, mai ales pentru clasele mici, ar fi fost deosebit de atractive.

În cadrul unui învățământ formativ accentul nu se mai pune pe memorarea unor cantități de cunoștințe ci pe dezvoltarea gândirii creatoare, pe însușirea metodelor și tehnicilor muncii intelectuale în vederea obținerii unor deprinderi practice, pe dezvoltarea interesului pentru cunoașterea și formarea personalității elevului. Toate acestea transformă elevul din *obiect* asupra căruia se răsfrânge acțiunea educativă în *subiect* care, prin studiul individual, în parte activă la formarea și desăvârșirea propriei sale personalități. Această poziție a elevului în procesul de învățământ modifică și rolul profesorului. Dacă aceasta era principiala sursă de informații pe care le transmitea pentru a fi memorate de elevi, acum el devine îndrumătorul elevilor arătându-le cum să învețe eficient pentru că nu e important numai a învăța gramatica, ci e important, în primul rând, a gândi gramatical. În acest context se schimbă și raportul dintre predare și învățare, accentul punându-se pe activitatea independentă a elevului, care crește considerabil. Organizându-și munca independentă, elevul dobândește noi cunoștințe, își însușește deprinderi de muncă intelectuală, se obișnuiește cu stilul muncii de cercetare găsind noi metode de lucru, caracteristice stadiului actual de dezvoltare a științei, are o largă posibilitate de a lega teoria de practică punând accentul pe latura aplicativă a cunoștințelor. Rolul manualului școlar în aceste condiții rămâne de instrument cu ajutorul căruia elevul integrează cunoștințele într-o viziune unitară ce contribuie la dezvoltarea gândirii lui, la formarea unui stil de muncă intelectuală și a unei viziuni științifice asupra disciplinei respective. Deoarece orice manual școlar intră în categoria celor mai răspândite cărți, munca depusă pentru elaborarea lui este o muncă de răspundere. În

recomandarea nr. 48 elaborată la cea de-a XXII-a Conferință internațională a U.N.E.S.C.O. în legătură cu problemele învățământului public (Geneva 1959) s-a constatat: „... conform indicațiilor demne de încredere, jumătate din producția mondială în cărți constă din cărți școlare și că manualele școlare apar în tiraje mai mari decât oricare alt fel de publicații”²³.

Ceea ce diferențiază manualele lui Coșbuc de altele este, pe lângă conținutul științific al materialului și aspectul metodic, calitatea manualelor determinată de forma, de limba în care sunt expuse cunoștințele. Exprimarea cunoștințelor într-o limbă corectă, clară, accesibilă, vie duce la însușirea de către elevi a acestora. Elevii au avut posibilitatea să învețe după manuale scrise într-o formă corespunzătoare, adecvată vârstei, izbutind să înțeleagă mai ușor cunoștințele expuse, să redea prin cuvinte proprii conținutul bucăților respective. O preocupare constantă a lui Coșbuc a fost aceea de-a ajuta elevii să-și îmbogățească vocabularul, să-și formeze deprinderi de folosire corectă a limbii din punct de vedere gramatical și stilistic. Coșbuc și-a dat seama că, lucrând cu manualul, elevii pot să-și corecteze vorbirea și să-și însușească o serie de termeni și expresii noi dacă expunerea cunoștințelor îmbracă o formă vie, accesibilă pentru ei și cum limba reprezintă forma de manifestare a gândirii, ea trebuie să se remarcă prin claritatea și exactitatea exprimării.

Pentru a ilustra cele de mai sus povestirea „Mureșul și Oltul” este edificatoare:

Mureșul și Oltul

„Trăia odată un împărat pe vârful unui munte, într-o cetate cu două turnuri.

Odată, într-o vară, a plecat împăratul acela la un războiu și nu s-a mai întors.

Împărăteasa a trimis solii în toate părțile, să de urna soțului ei. S-au dus solii, cercetând până la marginile lumii și s-au întors după vreme îndelungată fără bucurie.

Și avea împărăteasa doi copii, care se jucau în țărână, când a plecat tatăl lor să se războiească, iar acum erau mari și flăcăi de înșurat.

Unul crescuse în turnul dinspre miazănoapte, celălalt, în turnul dinspre miazăzi. Erau feluriți la fire și la gânduri, dar unul și unul, la chip și la făptură.

Și s-au înțeles ei să plece de-a lungul lumii și să caute pe tatăl lor. Mama lor a plâns și de bucurie și de durere, când a aflat de hotărârea lor.

A plâns de bucurie, că are flăcăi așa de vrednici; a plâns și de durere, că se temea să nu-i piardă.

Dar i-a povățuit să țină veșnic împreună, cum țin boii la jug și veșnic drumul unuia să fie drumul celuilalt. Și i-a binecuvântat și le-a dat voie să plece și iarăși i-a sfătuit să meargă în tovărășie nedezipită ...

Și au plecat flăcăii. Dar abia părăsiră cetatea părinților și au început să nu se înțeleagă la drum, că erau feluriți la fire și la gândire. Cel crescut în turnul dinspre miazănoapte a plecat spre miazănoapte; iar celălalt a plecat spre partea unde se află turnul în care a crescut.

Pe unul îl chemă Mureșul, pe cellalt Oltul. Și de acolo, din creștetul muntelui, li s-a încrângat cărarea, că Mureșul a plecat spre miazănoapte, iar Oltul spre miazăzi. Și era Oltul sfărâmicios și iute din fire, și a apucat nebunește la vale, spre ziua senină; iar Mureșul era mai întunecat cu inima și liniștit ca noaptea pașnică, și a apucat încet spre miazănoapte.

După câțeva vreme însă, pe Mureș l-a ajuns dor de frate-său și de aceea s-a întors spre miazăzi să-și afle fratele. Și nu l-a mai aflat; ba și-a pierdut și calea și a apucat într-altă parte, tot liniștit și cu inimă de pace.

Iar mama lor, când a văzut că ei s-au despărțit chiar de la casa părintească, a alergat să le curme drumul. Dar nu era chip săi ajungă, mai ales că ei fugeau în două părți. Și a plâns împărăteasa și a rugat pe Dumnezeu să îndrepte pe bună cale pașii băieților ei. Și dintr-acel minut, amândoi băieții s-au făcut râuri și râuri au rămas.

De atunci, Oltul cel sfărâmicios și iute din fire, a dat năvală prin țări muntoase și s-a azvârlit printre munți cu prăpăstii și s-a afundat la Turnul Roșu, clocotind și izbindu-se de stânci.

Și de aceea lui i se cântă cântecul:

Oltule, râu blestemat,
Te-ai făcut adânc și lat,
Că vii mare spumegat,
Și cu sânge-amestecat.

Iar Mureșul de atunci curge tot pe șes și tot pe șesuri năzuiește liniștit încrezător, și de aceea i se cântă cântecul:

Mureș, Mureș, apă lină.
Trece-mă-n țară străină
Și-mi fă parte de hodină“.

O povestire deosebit de instructivă pentru elevi, care, pe lângă frumusețea limbii caracterizată de o mare limpezime, claritate și simplitate, dă elevilor cunoștințe necesare despre geografia patriei, despre oameni cu firi diferite, prilej de meditație și pentru cei mici, ca și pentru oamenii mari. Limba folosită e potrivită cu fondul de idei remarcându-se prin expresii plastice și epitete sugestive. Stilul este concis și redă cu precizie ideea, deși este bogat în epitete și comparații. Lectura acestei povestiri contribuie și la dezvoltarea sentimentelor estetice ale elevilor ar și la dezvoltarea și formarea gustului pentru citit.

Textele lui Coșbuc au un conținut variat, oglindind atât aspecte ale naturii cât și aspecte ale societății. Diversitatea tematicii textelor duce la formarea unor deprinderi suplă de exprimare, la lărgirea cercului de cunoștințe realizându-se instruirea elevilor, la cultivarea unor trăsături pozitive de caracter ale elevilor contribuind la educația lor. De asemenea, conținutul textelor lui Coșbuc captează interesul elevilor, este accesibil înțelegerii lor, nu depășește limitele capacității lor de cunoaștere.

IV. Colaborări și manuale școlare întocmite de Coșbuc

„Școala românească de pretutindeni vede în G. Coșbuc pe unul dintre cei mai mari dascăli ai neamului românesc. Maestru consacrat al cuvântului scris, și-a îmbrăcat întotdeauna gândurile în haina graiului popular, fără podoabe străine, însă plin de frumuseți naturale învățându-ne că limba literară își poate reface veșmântul nu imitând modele străine, ci transformând și lustruind materialul lexic și construcțiile graiului popular”²⁴.

„Mi-a fost dat adese să-l văd în casa lui Vlahuță, unde în vecinătatea pânzelor lui Grigorescu se rosteau judecăți și se înfiripau planuri, se încrucișau gânduri. Coșbuc cu buzele strânse îndărătnic, în ochi cu o strălucire pătimașă care-i lumina fruntea largă de filosof antic, vorbea rar și apăsător ... Curând însă se cufunda în tăcere, toată figura i se muia în melancolie și cădea pe gânduri. Abia după miezul nopții se scutura de apatia lui obișnuită, cuvântul îi era mai priplit, colțul gurii îi tresărea de un tic nervos și o fosforescență stranie i se iveau în pupilele aprinse. O deplină conștiință a propriei valori îi ridica fruntea și vorba lui se desfăcea în fraze scurte, repezi, sentențioase”²⁵.

Conștiința valorii lui a fost conștiința unui popor ce urca un drum lung și anevoios către lumină, fără răgaz, neștiind ce-i odihna, având parte de mai multe necazuri decât bucurii. Ridicat din mijlocul acestui popor, identificându-se cu aspirațiile lui, Coșbuc a fost preocupat deopotrivă de luminarea oamenilor mari ar și de luminarea celor mici, descifrând odată cu ei tainele unui univers necunoscut, tainele unei lumi bună sau rea, în funcție de capacitatea de înțelegere a fiecăruia. Față de cei mici, față de copii, Coșbuc s-a apropiat cu înțelegere și îngăduință încercând să le călăuzească pașii prin labirintul înțelegerii, să facă astfel ca sufletul lor să tresară de gânduri frumoase și folositoare în viață.

A fost convins, că și Eminescu, de valoarea cărților de citire ce trebuie să devină obiect de îngrijire națională și a văzut că ele stau la baza culturii unui popor. A fost preocupat mereu de întocmirea unor astfel de cărți pe care le-a realizat fie singur, fie împreună cu alții. Referindu-se la literatura didactică Coșbuc spunea: „Cu aceasta nu se ocupă de loc cei ce se străduiesc cu fixarea limbii literare. Nu se ocupă presa, nu se ocupă nimeni afară de cei ce o fac. În loc ca literatura poetică să o ia de mână și s-o conducă, ea merge singură de capul ei. Câți dintre scriitorii noștri literari știu ce literatură didactică avem noi și cum e scrisă? Dacă avem școli, trebuie să avem cărți de școală; cine le scrie? Mai ales cărțile de școli primare țin autorii acestor cărți pas cu limba literaturii poetice?

Nu ne prea pasă nouă de aceasta. Ni-e prea puțin lucru. Asta e treaba școlii. Dar atunci, e degeaba zbuciumul nostru de-a fixa o limbă literară, una și nedespărțită”²⁶.

Coșbuc vedea că școala și literatura s-au dezbinat, vedea că Nicolae Bălcescu „a publicat un abecedar în care se străduia să-și căpătuiască toate inovațiunile de limbă și toate buiguielile filologice”²⁷ ajungând la cuvinte ca „inonorabilitudinationalitate” care trebuia să însemne lipsă de mândrie națională.

Coșbuc vedea că Aron Pumnul își crease o limbă proprie în care a tradus apoi limba scriitorilor români, „astfel că nu puteai să vorbești de limba lui Alecsandri, de a lui Pralea, de-a lui Dosoftei, de-a lui Gavra, de-a lui Miron Costin și de-a lui G. Tăutul, căci toți scriau perfect într-aceeași limbă”²⁸.

Uniformizare a limbii tuturor scriitorilor era pentru Aron Pumnul prilejul de a răspândi limba lui, o limbă în care scriitorii n-au nimic individual ca artiști. Satirizate de Coșbuc au fost și încercările lui Heliade Rădulescu și ale lui Laurian, încercări care n-au contribuit la îmbogățirea și statornicirea limbii noastre.

Anul venirii lui Coșbuc la București coincidea cu anul stingerii din viață a lui Eminescu. „Un înger parcă purta de grijă destinului literaturii românești. Un soare apunea, un luceafăr apărea la orizont... Voioșia, dragostea de viață, încrederea în viitor palpitau furtunos în versurile acestui necunoscut, aduceau o lume nouă, care contrasta violent cu aceea de aici”²⁹. Încă din primul an al șederii la București Coșbuc a fost atras de un colectiv valoros în acțiunea de întocmire a unor manuale școlare. Colectivul era condus de Barbu Constantinescu, doctor în filosofie și pedagogie în casa căruia se adunau oameni luminați ai vremii ca Hașdeu, Eminescu, Slavici. Viața strămtorată pe care o ducea Coșbuc îl obligă să intre în slujbă ca „desănător – ajutor”, în Serviciul arhitectonic al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii, serviciu înființat în 1888. Coșbuc își luase „slujba” în serios. Lucra neconținut „Mai în urmă și-a adus acasă hârtiile și scria la cifre și trăgea la rubrici, ca un inginer”³⁰. Dar această muncă nu-i plăcea și asta l-a determinat să-și caute și alte îndeletniciri. În scrisoarea datată din 19 septembrie 1890 îi scria tatălui său: „Sunt funcționar la Ministerul de Culte, cu 150 fr. leafă pe lună (70 fl.). Această slujbă mi-e ocupație secundară, lucrul meu de căpetenie e facerea unor cărți de școală. Este o societate de profesori între care sunt și eu, scopul societății e să facă pentru școli cărți nouă și bune”³¹. Societatea era compusă din Th. D. Speranția, G. Constantinescu, Calistrat Orléanu, societate condusă de G. Constantinescu. Coșbuc lucra acasă la B. Constantinescu, dar situația lui din „țară” nu-l mulțumea. Dorea să se întoarcă în Ardeal, fapt ce-l face pe B. Constantinescu să ia măsurile necesare pentru a nu-l pierde. În septembrie 1890 este la Ploiești însărcinat cu supravegherea tipăririi manualelor. Coșbuc era într-o stare de deprimare morală. Starea sufletească a postului aducea neliniște în rândul celor din jurul său. Din Ploiești Coșbuc îi scria tatălui său mărturisindu-i că dorește să se întoarcă acasă: „Aș vrea să mă întorc în Ardeal. Ori să rămân pentru totdeauna în România adică să-i pierd toate drepturile mele politice în Austria. Ori să trec în Ardeal să-mi fac serviciul militar de 8 săptămâni și să stau închis vreo 5 săptămâni pentru că nu m-am prezentat la timp și

astfel să fiu liber să trăiesc ori în Austria, ori în România. Părerea dintâi este a multor oameni de aici, părerea din urmă este a mea”³².

Neliniștea poetului este înlocuită treptat cu o activitate literară tot mai intensă. Asociația profesorilor izbuteste să elaboreze trei cărți școlare. „Istoria antică în biografii” de dr. Barbu Constantinescu, și cu ajutorul profesorilor asociați. Dr. Barbu Constantinescu, Dim. Aug. Laurian, Th. D. Speranția, G. Coșbuc, G. P. Constantinescu și Calistrat Orleanu, București 1890. A doua este „Carte românească de citire” de Dr. Barbu Constantinescu. Din inițiativa și prin ajutorul profesorilor asociați. Dr. Barbu Constantinescu, Th. D. Speranția G. Coșbuc, G. Constantinescu și Archereul Calistrat Orleanu, Ploiești, Ediția I, editura Progresului, 1890. Cartea este destinată pentru școlile primare rurale și urbane de ambele sexe.

Partea a II-a și partea a III-a ale „Cărții românești de citire” ediția I, apar în 1891 după cum urmează: „Carte de citire” de Dr. B. Constantinescu și G. Coșbuc. Din inițiativa și prin ajutorarea profesorilor asociați: Dr. B. Constantinescu, Th. D. Speranția, G. Coșbuc, G. Constantinescu și Archierul Calistrat Orleanu. Destinată pentru școalele primare rurale și urbane de ambe sexe. Partea a II-a – Ediția I, Ploiești, Editura Progresului, 1891 și „Carte de citire” de Dr. Barbu Constantinescu și G. Coșbuc – Din inițiativa și prin ajutorarea profesorilor asociați: Dr. B. Constantinescu, Th. D. Speranția, G. Coșbuc, G. Constantinescu și Archierul Calistrat Orleanu. Destinată pentru clasa a IV-a a școlilor primare rurale și urbane de ambe sexe. Partea III-a Ediția I, Ploiești, Editura progresului, 1891.

Observăm că partea a II-a și a III-a au ca autori principali pe Dr. B. Constantinescu și G. Coșbuc. Nu suntem de acord cu părerea lui I. Negoiescu potrivit căreia aceste manuale nu cunosc și alte ediții, părere expusă în lucrarea „G. Coșbuc, autor de manuale didactice, extras din Culegerea de Limbă și literatură română, vol. V, București, Ediția 1961, cum nu suntem de acord nici cu presupusa „listă completă” a manualelor școlare la care a colaborat G. Coșbuc dată de conf. universitar I. Cremer în lucrarea „G. Coșbuc și oamenii școlii”, apărută în Revista de pedagogie, București, nr. 10, 1966.

Acestea ne-au condus la ideea de a fotografia toate foile de titlu ale manualele școlare la care a colaborat G. Coșbuc și care eventual, pot fi prezentate într-o anexă a lucrării de față cu precizarea că ne lipsește doar foaia de titlu de la „Istoria antică în biografii”. Menționăm de asemenea că am trecut pe fiecare foaie de titlu a manualelor școlare cotele acestora așa cum se găsesc la Biblioteca Academiei Române din București.

În 1893, apare ediția a II-a a „Cărții de citire”, partea I pentru clasa II-a a școlilor primare rurale și urbane pentru ambele sexe, partea a II-a destinată clasei a treia a școlilor primare și urbane de ambele sexe, iar partea a III-a destinată clasei a IV-a a școlilor primare rurale și urbane de ambele sexe.

Foaia de titlu a primei părți are aprobarea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii publice sub nr. 709 din 16 octombrie 1892, iar partea a III-a are aceeași aprobare ca și partea I-a, atât partea I, cât și partea a II-a și a III-a apar la Ploiești, în 1893, editura „Progresului”.

A III-a carte elaborată de aceeași asociație a profesorilor este „Noul abecedar românesc” de Dr. Barbu Constantinescu. Prelucrat conform programei oficiale. Destinat pentru clasa primară rurală și clasa I (diviziunile I, II) primară de ambele sexe, Ploiești, Editura stabilimentului „Progresul, 1891. Menționăm că acest manual a apărut în două ediții: una simplă și una cu ilustrații.

Pentru primul manual de citire la care a colaborat – „Carte românească de citire”, din inițiativa și prin sprijinul profesorilor asociați, Ploiești, 1890 – Coșbuc a scris peste 40 de poezii nesemnate, cum de altfel nesemnat este tot materialul antologic al cărții. Aceste poezii apar mai târziu în unele publicații și manuale școlare sub semnătură, iar altele se recunosc prin factura și tematica lor. Pentru cele unsprezece capitole ale cărții, Coșbuc a scris versuri care alternează cu bucăți în proză, descrieri și narațiuni, scrise de ceilalți colaboratori. Lui Coșbuc, de altfel, îi va reveni și sarcina de a se ocupa de limba manualului cum de altfel se va ocupa de limba celorlalte manuale școlare. Reproducem titlurile poeziilor în ordinea din manual: *Povață, Tâmplarul, Mama și copilul, Păianjenul și musca, Grădinarul, Ileda, Bătrânul și copiii, Fierarul, Dogarul, Vrabia și Ciocârlia, Doctorul, Zidarul, Cizmarul, Plugarul, Vierul, Cântec de primăvară, Cântecul lui mai, În pădure, Vânătorul, Păsărica, Valea, Floarea, Pescarul, Peștișorul, Râușorul, Apa, Ploaia, Cântecul lunei, Timpurile anului, Zile de toamnă, Flori de gheață, Soarele și animalele* etc.

Din prefața cărții desprindem ideea că de mult se simțea necesitate a unei reforme în cărțile noastre de citire. Au existat încercări dar neizbutite iar cei ce au realizat asemenea cărți au îngreunat „judecata copiilor cu o limbă, cu sentimente și cu o viață mai mult străină, așa că abisul dintre școală și popor devenea din ce în ce mai mare”. Se scoate în evidență că partea practică a vieții era uitată, copilul învățând fără interes și odată cu terminarea școlii uita și cartea. „La aceasta a contribuit mult și deosebite sisteme de ortografie care mai de care încălcite”. Noua societate și-a propus să facă îmbunătățirile cerute și așteptate de școală respectându-se și cerințele pedagogice.

Autorii cărții susțin: „Cartea de citire trebuie să ne înfățișeze graiul viu al poporului, cu ideile, sentimentele, cu datinile, obiceiurile și cu trebuințele lui, atât materiale cât și intelectuale” pentru că dacă o asemenea carte „nu oglindește poporul în întregime sa, atunci nu-și atinge scopul”. Cartea este împărțită în trei părți. Prima parte „se întemeiază pe cercurile învățământului intuitiv, plecând de la ceea ce înconjoară pe copil”, partea a doua îi face copilului cunoscută țara și patria sa pentru ca el cunoscând-o să o iubească și să se nască în el iubirea de patrie, iar partea a treia

„introduce pe copil în cercurile intuitive, din patria sa restrânsă, în patria cea mare a lumii, ca să se considere pe sine cetățean al lumii întregi, considerând pe toți oamenii ca frați“.

Din cuprinsul cărții se vede că autorii doresc să facă cunoscute elevilor natura și viața practică prezentând o gamă largă a îndeletnicirilor poporului nostru ca plugăritul, creșterea vitelor, muncile câmpului, realitățile satului și orașului cunoștințe legate de grădină, pădure, livadă, apă, pământ, aer și cer cu scopul de a dezvolta „în copil sentimente frumoase, patriotice și morale și, prin exemplele aduse în fața lui din viața de toate zilele, să-i întărim voința spre muncă și fapte bune“.

Cartea este dedicată elevilor de la sate și orașe punându-se accentul pe materialul intuitiv al vieții de la țară și urmărește formarea unor deprinderi de limbă vorbite și scrise. De peste tot se desprind ideile care l-au călăuzit pe Coșbuc în întreaga sa activitate literară precum și în activitatea de alcătuire a unor manuale școlare. „Limba cărții este ce-a populară și aceea a literaturii noastre bisericești, precum și a celor mai buni scriitori români. Ne-am ferit de arhaisme neînțelese și de exprimări moderne netrebuincioase, și cuvinte noi s-au întrebuintat când preciziunea ideii a cerut-o, sau în cazul când s-au trasat idei științifice, care s-au popularizat într-o formă sau alta“.

Observăm că din prefața cărții se desprind o serie de idei valabile și acum, de o stringentă actualitate care astăzi se traduc în practică. Dintre acestea relevăm ideea legăturii școlii cu realitățile vieții, cu trebuințele „materiale și intelectuale“ ale poporului precum și necesitatea unei limbi unitare și comune și găsirea unor metode de predare potrivite cu vârsta și puterea de înțelegere a copiilor, care să activeze gândirea acestora.

Poeziile lui Coșbuc publicate în „Cartea românească de citire“ prezintă colorat și viu un univers sufletesc al omului care degajă o atmosferă de încredere în viață de voieșie, când un cer senin plutește peste cel obișnuit cu libertatea faptei și a gândului, peste cel care-și deschide ochii minții și ai sufletului. Sunt prezentate realitățile ale vieții și ale lumii, mediul ambiant școlarilor, natura și fapăturile față de care se apropie cu teamă și curiozitate, sunt prezentați oamenii în activitatea lor productivă. Coșbuc urmărește prin poeziile sale instruirea și educarea copiilor în spiritul dragostei și al respectului față de patrie, de natură și viețuitoarele din sânul ei, față de familie, de oameni, față de muncă.

Versurile sunt pline de muzicalitate și sunt ușor de memorat atât pentru cei bătrâni, cât și pentru cei tineri, cât și pentru cei mici. Se remarcă prin naturalețea expresiei, prin gingășia și candoarea exprimării ideilor și sentimentelor, printr-o limbă clară ca un sunet de clopot, prin cursivitatea cuvântului sprinten.

Dragostea și respectul copiilor pentru cei bătrâni apar în multe dintre poeziile lui Coșbuc. Intenția educativă este evidentă. Cel încărcat de ani, căzut în stradă trebuie să găsească înțelegere, și nu batjocură:

„Cu părul alb ca de zăpadă,
Un biet bătrân trecea pe stradă,
Slăbit de ani, de griji pierdute,
Sărmanul om, el a căzut
În stradă jos.

L-a părăsit puterea toată.
Câțiva copii făcură roată
Pe lângă el și toți de-a rândul
Râdeau de el, răutăcios,
Bațjocorindu-l.

Dar eu n-am râs, n-am râs de loc!
Copilul care-și bate joc
De cei bătrâni ce minte are?
E vrednic el să crească mare?
E vrednic el ce ce-i acu?
Nu-i vrednic, nu!“

(Bătrânul și copiii).

Intenția moralizatoare direct exprimată din final poeziei aduce pentru fiecare copil întrebarea întoarsă asupra conduitei și faptelor sale, prilej de autoanalizare.

Prin muncă și prin cumpătare putem evita îmbolnăvirile. Cunoscând mentalitatea copiilor, părinții sunt îngrijorați, Coșbuc cu delicatețe prezintă intervenția doctorului care sfătuiește copiii să-și fortifice organismul nu prin luarea medicamentelor ci printr-o activitate de muncă utilă:

„Când te simți că nu ți-e bine
Doctorul îndată vine.
Ajutorul lui îl ceri.
El te pipăie de grabă.
Pe tot locul, și te-ntreabă
Unde simți că ai dureri?
Leacurile sunt amare
Și te ard pe gât, de-ți pare
Că bei foc, dar tot le bei!
Sunt mai dulci când bei cu grabă!
Nu vă-mpotriviți degrabă,
Să beți leacuri, dragii mei!

Boala după ce ți-o știe,
Leacuri doctorul îți scrie.
Cu scrisoarea cineva
La spițer atunci grăbește,
Iar spițerul pregătește

Leacuri pentru boala ta.
De nu bei, boala sporește
Poți muri, deci te gândește:
Cine-i om fără dureri?
Cumpătul și munca face
Să trăiești cinstit în pace,
Fără doctori și spițeri!“

(*Doctorul*).

Multe dintre poeziile lui Coșbuc înfățișează munca și ocupațiile oamenilor de la orașe și sate. Poeziile se caracterizează prin multă mișcare, prin plasticitatea imaginilor care au darul de a capta atenția copiilor, de a-i instrui. Cizmarul din poezia cu același titlu are o ocupație deosebit de utilă:

„Face cizme moi și tari / Largi și strâmte, mici și mari“, pentru că nu putem umbla desculți pe zăpadă și „pe unde sunt spini mulți“. Sfera cunoștințelor copiilor se lărgeste. Ei află că cizmele sunt făcute din piele și „Când ești încălțat, tu, bine / Nici nu simți că iarna vine.

Munca tâmplarului aduce pe fețele copiilor mirare și încântare pentru că „el atâtea știe face“...

„Face porți și scări la case,
Face scaune frumoase,
Tâș, Tâș!
Taie scânduri și lipește,
Uși și paturi pregătește.
Tâș, Tâș!
Și autnci când ne-am născut,
Dânsul leagăn ne-a făcut.
Tâș, Tâș!
Dar atunci când omul moare,
Raclă cine-i face oare?
Tâș, Tâș!“

(*Tâmplarul*).

Copiii îndrăgesc munca și văd în ea posibilitatea de a se afirma, de-a fi utili și asemenea tâmplarului, care toată viața face lucruri pentru om, pentru semenii lui, la rândul lor vor continua munca și îndeletnicirile părinților și bunicilor lor. Repetarea interjecției „Tâș, Tâș“, care redă sunetul făcut de rindea, are pentru copii un farmec nespus.

Ocupațiile variate ale oamenilor sunt prezentate în poezii care vorbesc despre grădinar, fierar, dogar, zidar, plugar, pescar etc., ocupații ce trebuie prezentate copiilor pentru ca aceștia să le îndrăgească și să devină cu trecerea anilor ocupația lor de bază.

„Cântecul lui mai“ surprinde în versuri însuflețite natura care renaște în fiecare an, o natură plină de farmec care aduce prosperitate atât în jur cât și în sufletul nostru:

„Bolta cât e de senină,
 Câmpu-noată în lumină,
 Văi și dealuri înfloresc;
 Printre frunze înverzite
 Păsărele fericite
 Cântă, zboară, ciripește“.

Natura renăscută aduce cu ea și o rodnică activitate a omului, o redeșteptare la viață a micilor viețuitoare:

„De plăcere satul saltă,
 Corbul sus pe culmea-naltă,
 Mielul colo-n vale jos.
 Fluturii prin câmp la soare,
 Pești-n apa curgătoare
 Tot pământul e voios“.

Îndemnul din finalul poeziei are darul de-a face pe copii să-și uite necazurile, să fugă de monotonie și șablon.

„Hai, copii, toți împreună,
 Hai la câmp cu voce bună,
 Printre flori să alergăm
 Și pe iarbă-n depărtare,
 Întinzând o horă mare,
 Să jucăm și să cântăm!“

Mare admirator al naturii patriei, Coșbuc zugrăvește aspecte variate ale ei văzute cu ochii omului din popor, locul de refugiu când perdeaua vieții apăsă prea greu pe gând. Plecând de la particularitățile de vârstă ale copiilor, Coșbuc a selectat în descrierea peisajului aspecte ale naturii care captează interesul celor mici compunând versuri pe care le-a destinat copiilor și pe care le-a introdus în manualele școlare pe care le-a întocmit și la care a colaborat.

Deși apare fără semnătură, poezia „Cântec de primăvară“ poartă amprenta creației coșbuciene atât în ceea ce privește forma cât și fondul. Poetul prezintă aspecte variate ale redeșteptării naturii selectând acele elemente care încântă și impresionează pe copil: prezentarea câmpului înverzit, pădurea cu farmecul ei, cu ciripitul vesel al păsărilor, întoarcerea acestora:

„Toate păsările vin,
 Toate, toate,
 Codrul e de cântec plin,
 Toate păsările vin,
 Grauri, sturzi și ciocârlii
 Prin pădure și câmpii
 Zboară vesel, cântă toate“.

Coșbuc utilizează frecvent repetiția, iar pentru a reda dinamismul tabloului utilizează verbul, procedeu ce fixează în memoria copiilor aspecte caracteristice anotimpului respectiv:

„Primăvara ne-a venit
 Primăvara.
 Uite câmpul a-nverzit.
 Primăvara ne-a sosit
 Cu verdeață și cu flori.
 Cucule tu cânti și zbori
 Pe tot locul primăvara!
 Cânti în nuci și cânti în fag
 Ziua toată,
 Și noi te-ascultăm cu drag!“

Tabloul se înviorează datorită prezenței umane, dar cei care aduc nota de vioiciune peisajului sunt copiii. Viața pulsează peste tot în tablourile descrise de poet degajând un optimism viguros.

Mirat va rămâne copilul și în fața peisajului descris în poezia „Zile de toamnă” când ochii lui întrebători rețin și văd florile, fluturii, albinele univers necunoscut pe care nu-l poate descifra încă cu puterea înțelegerii. Se cultivă mai ales epitetul accesibil și sugestiv pentru înțelegerea micului cititor iar introducerea antitezei face ca transformările din natură, în funcție de anotimpuri, să fie înțelese de cei mici.

Ziua senină și luminoasă de sfârșit de toamnă de la începutul poeziei aduce în prim plan nostalgia copilului:

„Ieri vedeam pe luncă flori,
 Mândri fluturi zburători
 Și vedeam zburând albine,
 Ieri era și cald și bine“.

Prin contrast sunt prezentate transformările naturii în acest anotimp, transformări percepute ușor de către copii:

„Azi e frig și nori și vânt,
 Frunzele cad la pământ
 Florile stau supărate,
 Veștejesc de brumă toate“.

Antiteza reluată în finalul poeziei aduce peisajul zilelor de început de iarnă:

„Ieri era frumos pe-afară,
 Ca-ntr-o caldă zi de vară;
 Azi e iarnă pe pământ,
 Vremea-i rea și bate vânt“.

Sentimentul de compasiune pentru ființele neajutorate se desprinde din îndemnul blând, plin de înțelegere pe care copilul îl adresează iepurașilor în poezia „Vânătorul”:

„Iepurași fugiți acum!
 Hai la crâng, nu stați în drum!
 Vânătorul dacă vine,
 N-are să vă fie bine!“

pentru că vânătorul:

„pune-apoi
Pușca țină drept în voi;
Glonțuic și zboară,
Face: paf! și vă omoară!“

Finalul poeziei aduce o notă de veselie:

„Iepurași, de nu fugiți,
Mai la urmă vă treziți,
Gata, pregătiți friptură,
Chiar la vânător în gură“.

O aureolă de sfințenie capătă munca plugarului care la coarnele plugului răstoarnă brazdă lată. Ară toată ziua:

„Iar când țarina-i arată,
El, din poala prinsă-n brâu,
Seamănă porumb, ori grâu.
Grâul iese, grâul crește,
Și plugarul îl plivește“.

(*Plugarul*).

Respectul pentru munca grea a țăranului este respectul pe care-l datorăm vieții, pe care-l datorăm semenilor noștri.

Călăuzit de tot ceea ce cuprinde cuvântul „omenie“, tata lasă un testament copilului care ca mâine se va lupta cu greul vieții, care ca mâine va păși pe un drum al său și pe tot drumul parcurs cuvântul pe buze să fie iubirea de țară:

„Copile, dragă, ai fost crescut
Cu drag de-al tău părinte;
Ești mare-acum, dar nu uita
Și-aceste-a lui cuvinte:
De-acum jocul s-a sfârșit
Și greul vieții vine,
Alege-ți calea de urmat
Și ți-o păzește bine.

.....
Dar ori și unde te-ai afla,
Iubește-ți țara ta.“

(*Povață*).

Coșbuc, în toată activitatea sa, a plecat de la ideea desprinsă din prefața „Cărții de citire“, că toate cunoștințele pe care le transmite „Pentru a le face mai ușoare de înțeles copilului este trebuință neapărată de o meditare înainte de predarea lecției; numai astfel învățătorul bine preparat, cu explicații apropiate fragedei sale înțelegeri, l-ar putea face să iubească cartea și să vină cu drag la școală“... se desprinde mai presus de orice dragostea pentru copii și pentru limba română, dragoste ce i-a luminat viața de la un capăt la altul.

Dr. Barbu Constantinescu vede talentul excepțional al lui Coșbuc, posibilitatea lui de a compune versuri pentru copii inițiindu-le „noima gândirii și gustul exprimării și să hotărâște să refacă abecedarul care ajunsese la a 39-a ediție solicitându-i colaborarea poetului. Astfel apare „Noul abecedar românesc“ în 1891, tot la Ploiești, în două ediții: una cu ilustrații și una simplă, în editura „Progresul“, sub auspiciile profesorilor asociați.

Hotărârea lui Barbu Constantinescu de a reface abecedarul se datorează faptului că vechiul abecedar avea puține bucăți versificate și acestea erau stângace și greoaie. Acestea sunt traduceri și prelucrări de I. Maxim, I. Popescu, L. Bociu și I. Droghi pe care autorii le-au folosit pentru abecedarele lor de unde sunt reproduse de B. Constantinescu.

Coșbuc colaborează la „Noul abecedar“ cu aproximativ 24 de poezii, toate nesemnate, dar după forma și conținutul lor se recunosc ușor ca fiind ale lui Coșbuc: Cântecul soldatului, Cățelușul, Pisicuța, Cântecul fluturașului, Mielușelul, Copilul neastâmpărat. Ploaia (ulterior Vine ploaia), Pe câmpie (ulterior Pe câmpia mare) etc.

Citind aceste poezii, copiii fac încă un pas în „lumea mare“, lume în care au multe de învățat; că trebuie să fi atent când te cațeri, ca să nu cazi, că trebuie să întrebi frumos ca să ți se răspundă la fel, că plantele și animalele de pe lângă casă, micile viețuitoare au o viață a lor de care trebuie să te apropii cu înțelegere, să o descoperi și să o ocrotești, că riscurile îndrăznelilor necugetate și ale neascultării se plătesc. Multe poezioare sunt vesele și îmbietoare și ne fac nu să râdem de personaje ci să ne apropiem de ele, câștigându-ne simpatia, prețuirea, bunăvoința.

Dialogul dintre copil și fluturaș din poezia „Cântecul fluturașului“, de o muzicalitate deosebită, aduce în prim plan mirarea și dorința de cunoaștere a copilului dar și nostalgia rostogolirii vieții spre același sfârșit:

„Copilul: Spune-mi, fluturașule!

Spune-mi, drăgălașule!

Ai tu oare ce mănca?

Unde e căsuța ta?

Fluturașul: Casa mea e orice floare,

Eu beau razele din soare;

Asta este hrana mea.

Tu m-ai prins zburând pe flori.

Ș-acum vrei să mă omori?

Lasă-mă te rog, în pace!

Căci viața mie-mi place.

Și trăiesc așa puțin!

Dimineață-n lume vin,

ȘI, când soarele apune,

Mă sfârșesc și eu din lume!“

Remarcabilă și instructivă pentru copii este poezia „Pisicuță“ care reliefează necesitatea formării unor deprinderi de viață civilizată:

Fetița: Pisicuțo, cum văd eu,
 Tu te speli, te speli mereu.
 Ce-i și asta de la tine?
 Pisica: Când mă spăl, îmi stă mai bine
 Dacă vreau să fiu curată,
 Mă spăl bine ziua toată.
 Pisicuța noastră are
 Tot ce-i mai bun de mâncare;
 Toți o iau i-o netezesc,
 Și-o dezmiardă ziua toată.
 De ce oare? Eu gândesc,
 Numai pentru că-i spălată“.

Modestia trebuie să caracterizeze pe om. După ea se judecă oamenii, acțiunile și faptele lor. Copilul urcat în pom se crede decât toți mai sus:

„Nimeni nu-i mai sus ca mine!“

Și zicea:

„Cine-i om ca mine, cine?“
 Și atunci craca se rupea,
 Și-atunci ufl!
 Și-a urmă buf!
 A ajuns din deal în vale,
 Și știi bine pe cât știi,
 Că nu i-a fost moale!“

Marea calitate a poeziilor lui Coșbuc dedicate celor mici este aceea că citindu-le copilul se identifică în plan imaginar cu eroul poeziei putând decide dacă ceea ce face este bine sau nu:

„Cățelușule, să-mi spui,
 Unde-i laptele, că nu-i?
 Cine mi-a umblat prin oale,
 Că le aflu toate goale?
 Cine-a fost tâlharul? Tu?
 Dai din coadă, zici că nu?
 Stai să vezi! Tu ești, vezi bine
 Ești stropit cu lapte tot,
 Și pe frunte și pe bot.
 Acum uită-te la mine,
 Atunci mama ce-a făcut?
 Pe cățel mi l-a bătut,
 Și i-a dat cu bățul bine
 De-acum poftă nu-i mai vine
 Să mai umble iar prin oale,
 Să le lase toate goale“.

(Cățelușul)

Bine structurate, având un vocabular adecvat, poeziile trec de la dimensiunea unei lumi miniaturizate la proiectarea dimensiunilor reale. Copilul devine sensibil la poeziile ce-i pot exprima dorința de a cunoaște și a străbate lumea, de a găsi modele umane de conduită, la oamenii care muncesc și trăiesc în jurul său, în întâmplările din poezii, având corespondent în lumea reală.

În 1896 apar „Povestirile din copilărie“ ale lui Sergiu Cujbă a căror prefață este semnată de G. Coșbuc. Din prefața cărții se desprind interesante și judicioase observații privind creația literară destinată copiilor: „Am încercat și eu odată să fac versuri pentru copiii de școală. Am scris multe și le-am îndesat pe toate într-o carte de citire. Știu, deci din experiență, cât de anevoioasă e munca să cauți subiecte ușoare ca să le tratezi ușor, scoborându-te la nivelul intelectual al copilului și încordându-te să-i imitezi norma gândirii și gustul exprimării lui. Iaca, vorba m-a adus, fără să fi avut gând acuma, la un paradox. *A scrie pentru copii e foarte greu, tocmai fiindcă e foarte ușor.* „Coșbuc vedea cum cultura omoară naivitatea iar știința alungă simplitatea și „dacă nu ști să povestești copiilor naiv și simplu, atunci ești în rolul celui care predică flămânzilor despre binefacerile posturilor“. „Creatorul la noi al poeziei pentru copii“³³ continuă: „Ca să poți povesti copiilor trebuie să-i iubești, trebuie să cauți a le pricepe firea și lumea aparte în care trăiesc, să știi să te cobori până la nivelul personalității lor considerându-i ca și pe oamenii în vârstă. Trebuie să iei parte împreună cu dâșii la toate manifestările lor sufletești. Într-un cuvânt, – rămânând om mare, să fii cât se poate de copil“. Se scoate apoi în evidență rolul educativ și pedagogic al producțiilor dedicate copiilor: „poveștile pentru copii au rol educativ, pedagogic. Ele sunt în primul loc, poezie didactică. Instructivă nu distructivă. Tocmai de aceea, ea, dintre toate genurile de literatură, poate să fie cea mai distructivă, dacă urmărește idei împotrivoare dogmelor pedagogiei și ale moralității“. De o deosebită importanță, consideră Coșbuc, este faptul de a arăta copilului viața așa cum e cu bucuriile și prăpăstiile sale, ca nu cumva intrând în lume – desarmenia dintre lumea reală și lumea din mintea sa – să-l ducă la decepțiune, la pesimism, la lipsă de voință, – rele de care omenirea noastră e așa de bolnavă!“.

Datorită conținutului creațiilor lui Coșbuc dedicate celor mici, conținut adecvat vârstei lor viu și colorat precum și datorită măiestriei tehnicii poetice adecvate și atractive, multe din versurile și povestirile scrise de Coșbuc își păstrează prospețimea și au apărut și apar mereu în diferite cărți de citire pentru clasele primare.

Ca om puternic ancorat în rolul fertil al problemelor lor învățământului nostru, Coșbuc și-a adus contribuția la realizarea lor și prin participarea la diferite comisii oficiale pentru trierea unor manuale școlare.

În primăvara anului 1902 face parte dintr-o astfel de comisie ca urmare a deciziei din 24 mai 1901, decizie dată de ministrul instrucției, Spiru Haret; Spiru Haret urmărea introducerea unui singur abecedar și a unei singure cărți de citire în toate școlile primare publice, începând cu anul 1902/1903. Prin aceasta se urmărea

elaborarea unor manuale mai bune care să ajute la uniformizarea conținutului învățământului din școlile rurale și urbane și ieftinirea manualelor școlare înlăturându-se concurența exagerată dintre diferiți autori. Comisia era formată din 10 institutori, având președinte pe D. Aug. Laurian. Coșbuc face parte din subcomisia a doua care a cercetat, făcând observații valoroase și amănunțite, un număr de 14 manuale dintre cele 38 prezentate la concurs și a ales două pe care le-a propus ministerului pentru premiere. Activitatea lui nu s-a oprit aici. Nu se știe de ce Coșbuc nu a terminat proiectatul manual de teorie literară „Poetica română” destinat școlilor secundare și pe care a început să-l redacteze împreună cu I. Manliu, vechi autor de manuale didactice. Manuscrisele lui Coșbuc păstrate la Biblioteca Academiei cuprind partea din proiectatul manual referitoare la ritm, rimă, strofă, lucrarea ajunge într-un stadiu destul de avansat. Din manuscrisul lui Coșbuc cu nr. 2925 desprindem următoarele: „poezia ca lucru de artă trebuie să impună prin regularitatea formelor, prin ritmul proporțiilor singuratecilor părți; De aici urmează că strofele au să fie construite într-un tot la fel, precum la fel au să fie coloanele într-un templu. Același număr de versuri, același fel de rime, și la fel așezate”.

Coșbuc cere poeților ca în opera literară să respecte unitatea într-un conținut și formă, să respecte normele clasice de versificație și să lupte pentru consolidarea lor.

Prietenia lui Coșbuc cu Al. Vlahuță se va materializa în alcătuirea unei „Cărți de citire pentru școlile secundare și profesionale”, București, editura librăriei Sococu, 1902. Apropierea lui Vlahuță de Coșbuc în această direcție este evidentă. Vlahuță va fi călăuzit de aceleași idei înaintate. „Cine își ia sarcina, destul de însemnată, de a face o carte copiilor, la fiecare rând, la fiecare vorbă, pe care o scrie, ar trebui să se gândească mult la mintea și priceperea școlarilor ... iar nu la numărul exemplarelor ce se vor desface anual”.³⁴ Din prefața cărții se desprind idei deosebit de valoroase: „Acei care au întocmit cartea aceasta s-au gândit că predarea limbii și literaturii române în învățământul secundar ar fi, în primul rând, un mijloc de a introduce treptat în sufletele școlarilor înțelegerea din ce în ce mai lămurită a vieții noastre naționale, cunoașterea din ce în ce mai adâncă a țării, a poporului și a celor mai încălzitoare momente din istoria așa de zbuciumată a neamului nostru, – s-au gândit că una din marele preocupări în școlile noastre ar trebui să fie aceea de a deștepta pururea în inimile fragede ale tinerimii sfânta iubire de patrie, aceea de a forma România buni înainte de toate”. Autorii cărții consideră că se pot realiza toate acestea prin limba cărții, prin conținutul ei, selectând operele de valoare ale scriitorilor noștri, prin duhul patriotic care le străbate: „Călăuziți de această idee, spun autorii în prefață, ei au căutat să aleagă din frumoasa și bogata noastră literatură bucăți de acelea, care nu numai prin limba-n care sunt scrise, ci prin cuprinsul lor mai ales, prin duhul patriotic de care sunt însuflețite, să se vadă că sunt izvorâte din simțirea și din viața neamului nostru, bucăți în care graiul, gândirea și sentimentele românești să fie înfățișate prin tot ce au într-adevăr mai ales mai sănătos și mai înălțător în ele”.

Apariția „Cărții de citire pentru școlile secundare și profesionale” a constituit o adevărată cotitură în predarea literaturii române, un salt calitativ față de manualele de până atunci. Cartea trăiește printr-un înalt nivel critic și pedagogic având multe idei care sunt valabile și astăzi, manualul cuprinde un tablou întreg și variat al istoriei literaturii române de la Grigore Alexandrescu până la Șt. Octavian Iosif, având și cele mai reprezentative dintre creațiile populare, manualul se remarcă prin prezentarea celor mai valoroase opere, prin datele biografice și caracterizările unor scriitori, respectându-se ordinea cronologică a scriitorilor. *Acest manual este cea dintâi carte didactică valoroasă de literatură modernă și contemporană.* Ceea ce am reproșa autorilor manualului este faptul că nu apar Caragiale, Hașdeu, Slavici precum și tratarea lui Delavrancea căruia i se rezervă loc mai puțin. Se pare că lui Coșbuc i-a revenit sarcina de-a caracteriza pe Alecu Russo, N. Bălcescu, Negruzzi, Gr. Alexandrescu; aceste caracterizări cuprind mai multe date istorico-literare are citate din aprecierile critice și sunt mai sobre. Caracterizările lui Vlahuță despre Alecsandri, Creangă, Eminescu se remarcă prin lirismul lor și printr-un spirit avântat. Notele explicative ajută elevii să cunoască date despre viața și opera scriitorului respectiv note care sunt caracterizări literare deosebite ce nu pierd din vedere scopul educativ al manualului întreg. Cu simț critic și precizie Coșbuc vorbește despre Grigore Alexandrescu: „poeziile lui se deosebesc nu atât prin formă, care pe unele locuri e puțin îngrijită, cât și prin adâncimea de gândire, prin bogăția de idei și de imagini, a căror putere adesea pare că rupe frânele limbii și al versului”. Urmează un amplu fragment din amintirile lui I. Ghica despre G. Alexandrescu. Remarcăm puterea de selecție a lui Coșbuc în a alege cele mai semnificative păreri despre scriitorul pe care-l caracterizează. „Viața lui a fost o viață de luptă și martir: a luptat pe față cu curaj, la lumina mare, pentru libertate în contra despotismului, pentru dreptate în contra abuzului și a năpăstuirii, păstrând totdeauna căldura și devotamentul tinereții. A luptat fără altă ambiție decât aceea de a fi folositor țării sale. Condeii săi originali și plini de spirit și de grație nu s-a inspirat decât din pulsațiile mari și patriotice ale sufletului său. Dotat de un talent mare el și-a iubit țara, s-a respectat pe sine și a lăsat în memoria noastră operele spiritului și ale inimii sale”. Scânteietoare și juste sunt analizele referitoare la unele opere ale scriitorului.

Coșbuc aduce lumină în ceea ce privește paternitatea „Cântării României” a lui Alecu Russo, poem în proză ce multă vreme a fost atribuit lui N. Bălcescu: „Visătorul Alecu Russo își făcuse studiile în străinătate și căpătase de copil înlesnirea și deprinderea de a-și așterne gândurile în limba franceză. „Cântarea României” scrisă de el în această limbă a fost tradusă în românește de marele prozator Bălcescu, și, cum manuscrisul nu purta nici un nume de scriitor, frumusețea limbii, avântul patriotic și mai ales fireasca asemănare de stil cu scrierile lui Bălcescu, au făcut pe mulți să creadă că și aceste pagini aparțin aceluiași autor, care ne-a dat minunata operă „Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul”. Pentru ca în continuare, la

„Lămuriri“, Coșbuc să citeze părerea lui Alexandru Odobescu. „Cântarea României“ a apărut mai întâi la 1851 într-o broșură românească publicată în Paris sub titlul. „România viitoare“ acolo era procedată, de o precuvântare subscrisă de N. Bălcescu în care el pretinde că ar fi găsit această scriere într-o mănăstire veche din țară, pe care nu o numește“.

V. Alecsandri retipări lucrarea în 1855, în revista „România literară“. Vorbind despre Alecu Russo, Alecsandri arăta că acesta „avea obicei, pentru înlesnirea compunerii, a scrie în limba franceză și apoi a traduce scrierile sale pe românește... El mi-a fost bun prieten, avea un spirit ager, cultivat și cât pentru talentul său, cât pentru frumoasa și poetica lui închipuire, voi descoperi o mare taină literară. „Cântarea României“, publicată în jurnalul meu, a fost compusă în limba franceză de A. Russo și tradusă pe românește de N. Bălcescu. Am la mine manuscrisul său original“.

Așadar, conchidea Coșbuc, frumoasa „poemă națională, căreia nu-i lipsește decât versificația spre a putea fi prenumărată printre capetele de operă epice“ a luat forma românească sub pana lui N. Bălcescu devenind „un scump și prețios odor“ pentru noi.

Publicarea lucrării a fost însoțită de o „precuvântare“, iscălită de Bălcescu, prin care în jurul originii operei se crea o adevărată legendă așa cum se obișnuia în acea perioadă. Bălcescu intuia valoarea lucrării: „urmai, spunea Bălcescu în Precuvântare, citirea fără întrerupere până la sfârșit și văzui cu mirare și descurajare că istoria ce cu atâta trudă și cercetări mă nevoiam a descoperi și a scrie, se afla scrisă toată aici în vreo câteva fețe ... Ea-mi păru scoasă, nu din adâncimea cărților, ci din sufletul nației, acest izvor bogat, elocvent și nepieritor“. Încercările lui Bălcescu de a afla cine este autorul acestor scrieri au fost zadarnice și atunci atribuie lucrarea unui călugăr „hrănit în singurătate“ și aceasta tot în spiritul de a o crea a cea notă de mister în legătură cu lucrarea și cu autorul ei. Bălcescu își încheia „Precuvântarea“ cu gândul la patria căreia îi dedicase, ca pe o jertfă, întreaga lui viață. „Acum, când privirile Românilor cu minte și cu inimă se îndreaptă cu dragoste către patria lor, căutând a crește și a hrăni sufletul României, până să vină ziua în care s-o poată crește și întări în timpul său, adusu-mi-am aminte de acel glas dubios al munților și mă hotărâi a publica Cântarea pustricului spre a mângâia țara-mi amărată“.

Vorbind despre Alecu Russo, Coșbuc s-a integrat cu entuziasmul, febrilitatea temperamentului său vulcanic, mișcării politice, culturale și literare a pașoptismului. „Lămuririle“ pe care Coșbuc le dă despre Alecu Russo sunt mai actuale decât oricând și aici din nou iese în evidență spiritul vizionar al poetului.

Scurte și precise „sunt „Lămuririle“ legate de N. Bălcescu“ „Nicolae Bălcescu s-a născut la 1819 în București, unde-și făcu studiile în colegiul Sf. Sava. După ce servi câteva timp în oștire, el se devotă cu totul studiilor istorice, – prima sa lucrare fu „Puterea armată la Români“ (1844). Exilat în urma revoluției din 1848, la care luă o parte activă, Bălcescu trăi câțva timp în Franța, mereu ocupat de scrierea operei sale

însemnate, însuflețite de cel mai înalt patriotism, „Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul“ (1851-1852). Retras la Palermo, pentru căutarea vieții zdruncinate el muri la 16 noiembrie 1852, departe de patrie.

Bălcescu a fost un mare patriot, un istoric luminat și unul din cei mai aleși prozatori români“.

Coșbuc vedea cu luciditate că însemnătatea lui Bălcescu în literatura română era a unui semănător de idei și a unui deschizător de drumuri privind conștiința unui popor. A contribuit la procesul de închegare a limbii literare și s-a dedicat toată viața cauzei ridicării patriei, fiind omul de o admirabilă noblete și integritate morală.

Coșbuc se mișcă cu ușurință în peisajul vast a literaturii române, conturând critic profiluri ale unor oameni luminați dând dovadă de o mare probitate. „Lămuririle“ despre N. Negruzzi au darul de-a ne încânta prin selecția citatelor, prin precizia formulării exprimărilor, prin probitatea afirmațiilor. După ce precizează data nașterii lui Negruzzi, Coșbuc reproduce un citat al lui Alecsandri potrivit cu fizionomia celui care a deschis drumul nuvelei în literatura noastră: „Pentru a judeca și prețui meritul unui autor, trebuia a cunoaște bine timpul în care el a scris, gradul de cultură a limbii, în care el a fost îndemnat a scrie, și dificultățile de tot soiul, prin care geniul său și-a făcut drum, pentru ca să iasă la lumină“. După ce se prezintă acest climat social făcându-se referiri la operele lui Negruzzi, Coșbuc face o analiză de o rară plasticitate poemului „Aprodul Purice“: „Pe când tradițiile istorice căzuseră în uitare și faptele glorioase ale strămoșilor noștri se pierdeau în întunericul ignoranței. C. Negruzzi avu nobila dorință de a deștepta simțul național prin poemul istoric „Aprodul Purice“. Acest mic poem cuprinde tablouri de o rară frumusețe și se deosebesc atât prin armonia versurilor cât și prin o energie de stil necunoscută încă până la dânsul“. Pe măsură ce poetul intră mai adânc în subiectul poemului, versul lui „devine oțelit“ iar când descrie luptele, „poemul ajunge la înălțimea epică“. Descrierea peisajului, coloratura tabloului său, imaginea lui Ștefan în contrast cu boierii degenerați fac din „Aprodul Purice“ o lucrare deosebită care, de altfel, a fost o palmă dată de trecutul glorios prezentului mișelit. „După ce vorbește despre „Alexandru Lăpușneanul“, despre teatrul lui Negruzzi, Coșbuc face un succint portret autorului: „Așadar ca membru al societății, C. Negruzzi a fost o individualitate marcantă printre contemporanii săi.

Ca om politic a fost liberal într-un timp, unde liberalismul era periculos, căci îl amenința exilul.

Ca om de litere, a fost este încă și va fi mult timp în fruntea prozatorilor români.

Este interesant de văzut ce anume au considerat autorii manualului că ar trebui să fie cunoscut din propria lor operă. Coșbuc consideră că tineretul trebuie să cunoască poeziile „Pașa Hassan“, „Nunta Zamfirei“, „Mama“, „Rugămintea din urmă“ etc.

Din Vlahuță se publică lucrările. „Semănătorul“, „Islazul“, „La vatra rece“ etc.³⁵.

Din „Lămuririle“ despre Coșbuc se desprinde părerea criticului Dobrogeanul Gherea din studiul său „Poetul țărănimii“, părere unanim cunoscută.

Dacă Eminescu era tratat până acum cu superficialitate sondându-se aspectele obscure ale existenței lui, în manualul lui Vlahuță și Coșbuc Eminescu este prezentat la adevărata lui valoare: „Eminescu taie un drum cu totul nou în literatura noastră. În structura puternică a versului acestui maestru e o necunoscută vibrație de gândire și de sentiment.

Limba românească renaște sub condeul lui, la el vorbele au suflet, mișcare, tandrețe, fiecare epitet e o explozie de lumină neașteptată, citindu-l tresari la fiecare vers de-o frumusețe nouă“.

„Amintirile din copilărie“ ale lui Creangă „rămân model de limbă românească și de stil natural. Alecsandri e pururea stăpânit de aceeași duioșie și nestrăbătută dragoste pentru tot ce ine de mândria neamului, de farmecul limbii și de pământul țării“. Sub mâna lui multe coarde au tremurat dar mai deslușit se aude în toate cântecele lui iubirea de țară.

Cu grijă sunt alese textele din creația populară, formând la elevi dragostea și prețuirea pentru acest rector al literaturii. Se remarcă studierea lucrărilor : „Miorița“, „Meșterul Manole“, „Doica“, „Plugușorul“ etc.

De o valoare deosebită, manualul lui Coșbuc și Vlahuță poate oricând să figureze printre cele mai bune manuale școlare de literatură atât prin limba lui cât și prin conținutul de idei.

Activitatea de întocmire a unor manuale școlare este reluată de Coșbuc în 1908, conducând un colectiv de autori compus din G.A. Dima, profesor de științe naturale la liceul Sf. Sava, G.N. Costescu, directorul școlii nr. 7 de băieți din București, institutor și G. Stoinescu, institutor. Coșbuc, membrul corespondent al Academiei, îmbogățește literatura didactică cu numeroase versuri și texte în proză scrise de el în acest scop precum și cu unele poezii apărute mai înainte în volum pe care le reproduce integral sau împreună sau o parte din ele, uneori operând mici modificări adecvate. Roadele muncii acestui colectiv sunt cărți de citire pentru clasele a II-a a II- a și a IV pe care le prezentăm în cele ce urmează:

1. Carte de citire pentru divizia a II-a rurală. Lucrată de G. Coșbuc, G. A. Dima, G.N. Costescu și G. Stoienescu. Ediția I. București, Minerva, 1908, 310 p.

Manualul cuprinde, din opera lui Coșbuc 1. Poezii. Înainte, Cântec de seară, zile de toamnă, Orașul verde, Cântecul bradului, Vânătorul, Plugarul, Jucăriile celui cuminte, Păianjenul și melcul, Tâmplarul, Pe câmpia verde. 2 Proză: Septembrie, Copilul deștept, Octombrie, Noiembrie, Decembrie, Care e cel mai urât arbore, Luna ianuarie, Povestea iepurașului, Luna februarie, Luna martie, Luna aprilie, Luna mai, Luna iunie, Iulie și august.

Ediția a II-a apare tot la editura Minerva, București 1 1910.

2. Carte de citire pentru clasa a II-a primară urbană. Lucrat de G. Coșbuc, G.A. Dima, G.N. Costescuși G. Stoinescu, Ediția II. București, Institutul de arte grafice Carol Göbl, 1908, 268 p.

Manualul cuprinde, din opera lui Coșbuc: 1. Poezii. Înainte, Cântec de seară, Zile de toamnă, Doctorul, Orașul verde, Cântecul bradului, Noaptea Crăciunului, Vânătorul, Plugarul, Pe câmpia verde. 2 Proză. Școala, Septembrie, Copilul deștept, Octombrie, Luna noiembrie, Luna decembrie, Luna ianuarie, Povestea iepurașului, Luna februarie, Luna martie, Luna mai, Luna iunie, iulie și august.

Ediția II-a apare în 1909, ediția a III-a în 1910.

3. Carte de citire pentru clasa a II-a urbană, de G. Coșbuc G.A. Dima, G.N. Costescu și G. Soinescu, București, 190 352 p.

Manualul cuprinde, din opera lui Coșbuc: 1. Poezii. Aproape este domnul, Iarna, Trenul, Noapte de Crăciun, Cântec de primăvară, Soarta florilor, Paștele, În treacăt, Cântec, Vara, Sus inima Români! 2. Proză: Traiul domnitorului nostru în războiul, mijloace de comunicație, Cuibul păsărilor, un soldat român, O dimineață de vară, Ostași viteji.

Cartea de citire pentru clasa a II-a urbană apare și la Craiova, 1909, 403 p. Coșbuc publică același material ca în manualul din 1908.

4. Carte de citire pentru divizia a III-a rurală, anul al II-lea. De G. Coșbuc, G.A. Dima, G. N. Costescu și G. Stoinecu. Ediția a I-a Craiova – București, 198, 450 p.

Manualul cuprinde, din opera lui Coșbuc; 1. Poezii: Spada și credința, Iarna pe uliță, Cântec, Românești așa a fost, fără steag și lege, Drapelul, Cântec ostășesc, La Paști, Noapte de vară, Dorobanțul, Regele și țara, zece mai 2. Proză: Luna septembrie, Legenda vieții de vise, octombrie, marea, noiembrie, Salcia și plopul, (legendă din popor), Decembrie, muncă chibzuită și muncă proastă, Ianuarie, Prigonirile creștinilor, Tigru, I. De pușcă, Februarie, muncă, economie și prevedere, Nedreptatea și pofta de răpire, Cele zece porunci, Kiselef și Mehedințeanu, Marie, Mitropolitul Soniomin și școlile, Luna aprilie, Luna mai, Babele descântătoare, iunie, Regele nostru, Național și străin, Mama răniiilor, Devotamentul și curajul unui soldat, Sărăbătorile băbești, Împlinirea datoriei, iulie, Zile rele de lucru, Domnitorul Carol în tabăra Plevnei, Crima mărturisită, Patima proceselor.

Ediția a II-a apare la Ploiești, editura Progresul, 1910.

5. Carte de citire pentru clasa a IV-a primară urbană. De G. Coșbuc, G. A. Dima, G.N. Costescu, și G. Stoienescu, Ediția I, Ploiești – București, 1908, 573 p.

Manualul cuprinde, din opera lui Coșbuc: 1. Poezii. Iarna pe uliță, Cântec (Ți-ai mânat ...9, Românește așa a fost, Cântec ostășesc, Dorobanțul, 10 mai, 2. Proză. Septembrie, Legenda viței de vie, Simon cizmarul, octombrie, Marea, Noiembrie, Salcia și plopul (legendă din popor), Decembrie, Munca chibzuită și cam

proastă, Ianuarie, Decembrie, Iarba de pușcă, Februarie, Muncă, economie și prevedere, Nedreptatea și pofta de hrăpire, Martie, Cele zece porunci, prigonirile creștinilor, Kiselef și Mehedințeanul, Luna aprilie, Mitropolitul Veniamin, și coalele, Luna lui mai, Babele descântătoare, Iunie, Național și străin, Devotamentul și curajul unui soldat, Sărbătorile băbești, Împlinirea datoriei, Zile rele de lucru, Crima mărturisită, Patima proceselor.

Ediția a II-a apare la Ploiești, editura Progresul, 1909, iar ediția a III-a apare tot la Ploiești editura Progresul 1910.

Aceste ediții au în plus față de ediția I. Următoarele. 1. Poezii. *Spada și credința, Drapelul, La Paști, Noapte de vară, Regele și țara*, 2. Proză. *Regele nostru, Mama răniților, Iunie, Domnitorul Carol în tabăra Plevnei*.

Aceste ediții față de ediția I nu au proză: *Simon cizmarul, Marea, Prigonirile creștinilor, Crima mărturisită*.

Comisia formată pentru a premia cele mai bune cărți de citire, prezidată de G. Bogdan-Duică, acordă premiul I cărților de citire pentru clasa a II-a, a III-a și a IV-a ale lui Coșbuc și ale colaboratorilor săi, primind aprecieri elogioase din partea comisiei iar Revista generală a învățământului. An. IV, p. 3-14, publică în întregime raportul elogios al comisiei pentru concurs sub titlul „Cărțile de citire de curs primar“.

Cărțile de citire întocmite de Coșbuc și colaboratorii săi au marcat un pas înainte în domeniul literaturii noastre pentru copiii de școală. Ele aduceau în plus față de manualele existente tendința de a lega mai mult conținutul bucaților de viață, de ocupațiile practice ale țărănimii, în special. Apreciate de oamenii școlii, manualele lui Coșbuc se înscriau pe linia realizării unei educații patriotice sănătoase a tineretului, având o exprimare simplă, clară, și colorată, atractivă pentru copiii de vârstă școlară.

Manualele au un caracter enciclopedic, lecțiile fiind grupate pe lunile anului școlar, din septembrie până în august. Fiecare capitol începe cu o mică compunere descriptivă, scrisă de Coșbuc, care prezintă aspecte ale naturii, munca oamenilor de la sate, viața plantelor și a animalelor în luna respectivă.

Cunoscător fin al vieții omului de la țară, Coșbuc introduce lecții în care se dezbate probleme specifice satului, se prezintă credințe deșarte și superstiții pentru a evita ca cei mici să apuce pe acest drum al obscurantismului ; sunt scoase în evidență lipsuri de ordin moral și sociale iar toate cele prezentate îmbracă o haină științifică, progresistă.

În strădania lui de a lega lecțiile de viață și îndeletnicirile practice ale țărănimii, el a fost un adept al învățământului realist, pus în slujba luminării poporului oropsit. Limba cărților sale e o limbă literară de mare limpezime, claritate și simplitate care degajă un optimism robust remarcându-se prin tonul direct, cald și prietenesc.

Un univers nebanuit relevă descrierile lui Coșbuc despre lunile anului, din care elevii pot învăța o mulțime de lucruri. Astfel, în septembrie „zilele scad

mereu și pe la sfârșitul lunii se fac deopotrivă cu noaptea“. Cade bruma care omoară florile, doar câteva „mai îndrăznesc să înflorească tocmai acum“. Au murit și fluturii, albinele s-au adunat acasă și se pregătesc pentru iarnă. „Frunzele copacilor își schimbă fața lor cea verde. Unele se fac roșii altele negre și cele mai multe galbene; iar când bate vântul, ele se scutură și cad jos“. Oamenii adună roadele muncii lor, păsările se pregătesc de plecare, oastea păsărilor se împuținează, „deodată cu ea pierе și cântecul prin păduri și pe câmpie“, iar noi elevii începem școala.

„Octombrie se numește și Brumarul cel mic sau Brumărelul pentru că bruma acoperă pământul“, cu un strat subțire de zăpadă, „oamenii cei harnici mai adună cele din urmă daruri le toamnei. Își cară fânul și porumbul acasă, culeg merele și perele tomatice și strugurii de pe întinsele podgorii“. „Natura de acum îmbracă posomorâta haină a pustietății, vântul începe să-și cânte cântecul trist și zilele se fac tot mai scurte. Dar natura „nu de moarte se gătește, ci numai de somn peste iarnă, căci și natura, ca și omul, are nevoie de odihnă“.

Bruma devine tot mai groasă de aceea luna noiembrie e mai numită și Brumarul cel mare. „Văzduhul e gol de păsări și numai ciorile îl înnegresc uneori, în stoluri și purtate de vânt încolo și înapoi“. „Ochiul boului, poreclit și împăratul gardurilor, își cântă cântecul său, fie soare fie ninsoare și viscol“. Noiembrie „e luna norilor și a vremii celei mai întunecate de peste an“. „Noiembrie e lună tristă, căci vine așa de întunecată după zilele luminoase și pline de veselie ale verii, și așa de săracă după atâtea daruri ale toamnei bogate“.

În decembrie își scutură barba Sf. Nicolae. „Și într-adevăr ninge cu fulgi mari și zăpada se așterne groasă, ca un veșmânt cald, pe pământul care adăpostește atâtea vieți“. Haina albă a zăpezii ne înveselește deși „soarele e cu dinți“, trebuie să ne îmbrăcăm bine pentru că și gerul are părțile lui bune „ucide în aer vietățile cele mici care ne aduc boli și omoară atâtea ouă din care ar ieși la primăvară omizi stricătoare și insecte ce ne aduc pagubă“. Râurile îngheață, iar gheața adăpostește peștii așa cum zăpada adăpostește cu haina ei semințele din pământ.

Cumplita foame din ianuarie scoate toate vietățile din adăposturile lor pentru a căuta hrană, iar la 24 ianuarie „noi serbăm cu bucurie Unirea Principatelor, una dintre cele mai mari sărbători ale neamului nostru“.

„O vorbă veche zice, „faur ferecă, faur desferecă“ Faur e numele cel vechi al lunii februarie și proverbul arată că februarie îngheață și tot el dezgheață pământul. Acum se apropie echinocțiul de zilele încep să se potrivească în lungime cu nopțile. Uneori e cald încât ghiociei și sălciile își crapă mugurii, apare iarba uneori. „În zile ca acestea a înghețat și baba Dochia, cu oile ei, căci s-a încrezut în vremea bună de mai înainte“.

„Februarie are numai 28 de zile și nu 30 sau 31 ca toate celelalte luni. Povestea spune că aceste 2 zile, pe care nu le are, i le-a cerut Martie cu împrumut, tocmai ca să aibă timp să înghețe pe baba Dochia, căci baba credea că Martie e al

primăverii și nu mai poate să înghețe pământul. Iar Martie, supărat pe babă, a cerut lui Faur două zile ale iernii, ca să arate el babei ce poate“. „În această lună plugarii își dreg uneltele pentru muncă și așteaptă cu dor primăvara, ca să-și înceapă iubita lor îndeletnicire“.

Observăm o extraordinară fluiditate a cuvântului care are darul să capteze atenția nu numai a copilului ci și a omului mare.

„Martie, sau cu numele vechi mărtișor, e începutul primăverii și, în ziua dintâi a lui, românii au frumosul obicei, să dea mărtișoare. Iar la Mucenici batem cu maiul pământul, să iasă căldura“. În această lună toate se redeșteaptă la viață, ziua este egală cu noaptea. Martie poate să ne aducă și primejdii. „Zăpezile, topite prea repede de prin munți, umflă râurile și fac înecuri care acoperă cu nămol câmpiile semănate, pustiesc sate, strică păduri și drumuri“.

Luna aprilie, numită și „prier“, este luna vremii nestatornice. Ploaia, vremea frumoasă și uneori zăpada sunt prieteni nedespărțiți. „pe câmp, țăranii ară și seamănă. În grădină sapă, netezesc locul și pun semințe. A înflorit și liliacul din grădină. Toată natura parcă e în sărbătoare“.

În luna mai înfrunzesc toți copacii, cerealele cresc, ultima pasăre care se întoarce la noi e pitpalacul. „Pentru multe flori se și numește luna lui mai, florarul“. Acum primăvara este în toiul ei.

În iunie „e la rând sapa și coasa, iar mai pe la sfârșitul lunii, secera. Au înflorit până și teii și salcâmi. O mulțime de flori inundă sufletul nostru. Pentru coacerea cireșelor se și numește luna aceasta Cireșar. Zilele sunt cele mai lungi.

Cine vrea să lucreze, are acum vreme îndeajuns. Haide, leneșule, și te uită!“.

Iulie și august sunt lunile căldurilor mari. Se lucrează la muncile câmpului. „Noi ajutam părinților noștri la muncă, iar când avem vreme, alergăm la gărlă. O ce bine e în apă, pe căldurile acestea!“.

În școală, la nivelul claselor I-IV, elevilor li se formează unele componente intelectuale ale sentimentului patriotic, reprezentări și noțiuni despre patrie, față de trecutul de luptă al poporului, sondându-se acele aspecte care trezesc stări emoționale puternice elevilor. Acest sentiment patriotic al elevilor nu se formează în mod spontan ci e rezultatul unui proces educativ de durată specific perioadelor de vârstă. Dacă la vârsta preșcolară, trăirile emoționale sunt determinate de persoanele care-i sunt apropiate elevului ca apoi asupra lui să acționeze un cerc mai larg de ființe, în școală noțiunea de patrie dobândește un conținut tot mai bogat.

Se prezintă elevilor bogățiile și frumusețile patriei, munca oamenilor, trecutul de luptă, admirația față de înaintași. Elevul începe să facă distincție între noțiunile de patrie, patriot, dușman al patriei. Poezia „Țară, steag și lege“, e caracteristică în acest sens:

„Țar-avem și noi sub soare,
Și-o râvnesc dușmani destui;

Dar prin vremi asupritoare
N-am lăsat-o nimănui“.

Țara mea e bogată și frumoasă, iar „Dacă-i mică, nu-i de ocară, / Căci vitejii în ea mai sunt“, și știm să ne-o apărăm „Când dușmani lipsiți de lege / Vin spre noi cu gând mișel“. Steagul nostru e mai frumos pentru că e românesc și mai ales e pentru că:

„Rupt de-asuprimile furtunii
Răscolite de dușmani
L-au purtat cinstit străbunii
Prin atât amar de ani“.

Nouă ne revine sarcina de a-l purta ca și înaintașii cu cinste și credință pentru că așa am fost învățați:

„Dar noi știm ce ne-nvățară
Cei ce-au fost și când rostim
Vorba sfântă „neam și țară“,
Noi, străine, tresărim“.

Statornici au rămas pe aceste pământuri străbunii noștri, statornici vom rămâne și noi, nu vom râvni nimic din ce nu-i al nostru dar din ce-i al nostru nu vom da nimănui nimic:

„Pentru cel ce ne iubește,
Tot ce-avem noi dăm cu drag;
Dar când neamul ni-l hulește
Și vrășmaș ne vine în prag,
Mii de oști cu el s-aducă,
Noi suntem români destui.
Când de piept cu noi s-apucă,
Aibă-l ceru-n mila lui!“.

Din povestirea „Ostași viteji“ se desprind aceleași gânduri față de țară pentru care fiecare dintre noi mergem până la supremul sacrificiu. Figura maiorului Șonțu va rămâne în inima oricărui român și exemplul său este o pildă pentru fiecare dintre noi. „Dacă v-aș putea scăpa de moarte, aș vrea să mor eu, maiorul vostru, pentru voi toți de o mie de ori!“ și , văzând că vorbele lui au întristat pe flăcăi, mai zise. „Dacă mă veți vedea murind, să nu vă pierdeți cu firea ... Mergeți înainte cu căpitani! Și de-or muri și ei, aveți locotenenții, și mai bine să muriți cu toții, decât să dați îndărăt!“.

Povestirile despre animale și despre păsări rămân în mintea celui care le-a citit multă vreme. Prin forma lor artistică contribuie și la dezvoltarea sentimentelor estetice iar prin conținutul lor ne apropie de un sentiment de milă față de ființele neajutorate care ne înconjoară. Povestea „ARICIUL“ este un astfel de model: „Când a făcut Dumnezeu lumea, s-a apucat să răsucescă și firul vremii. Acest fir era împletit din două. Dintr-un fir negru și dintr-unul alb. Firul alb era ziua, cel negru, noaptea. „Depănând, ariciul a adormit iar Dumnezeu în acest timp depăna doar firul cel negru. Când s-a trezit, de frică“ perii de pe dânsul s-au ridicat în sus, cum se ridică în vârful capului părul omului la spaimă mare“. A

fost pedepsit: „Zbârlit să-ți rămână părul viața-ntreagă și spaimă de moarte să duci câte zile vei trăi“, dar pentru că a muncit totuși a fost răsplătit. „Ghemele mi le-ai ținut și ghem să te poți face la vreme de primejdie și nimeni, nici om, nici fiară să nu se poată apropia de tine, ca să-ți facă rău“.

Interesante și instructive sunt narațiunile legate de anumite credințe deșarte, de superstiții. Narațiunea „Babele descântătoare“ scoate în evidență faptul că unii oameni nici nu vreau „s-audă de doctori și zac cu anii, bând câte și mai câte buruieni fierte de cine știe ce femeie. Și că aceștia n-au boală grea și ar putea lesne să se vindece, dar cu vremea și cu leacurile băbești el își tot sporește răul, ori dă într-alte boale“.

„Alți oameni se duc la doctor, dar numai după ce l-au dat boalele gata“. Deși nu vindecă aceste babe, în schimb iau banii oamenilor. „Cu babele o înșelătorie grozavă, ca să scoată bani de la bolnavi, și asta o spun și ele în descântec, că zic așa. „leacul fie ori nu fie, plata babei să se știe“.

Coșbuc satirizează unele femei care nu lucrează în anumite zile pentru că acestea sunt „zile rele de lucru“ și „pentru leneși, fiecare zi e praznic“. Ba nu lucrează vineri fiindcă se tem să nu fie bătute de Sf. Vineri, ba nu lucrează miercuri, într-o zi „nu e bine să țeși, într-alta nu e bine să coși, într-alta nu e bine să speli rufe, într-alta e cu primejdie să torci. Merg până acolo încât găsesc zile „când nu e bine să te speli, ori să te piepteni, ori să îmbraci haină curată, ori să pui ouă sub cloșcă, și mai bine umblă nepieptănite ca bufnițele, decât să supere pe sfânta în ziua aceea“.

„De aceea a ieșit și cântecul la femeile care țin zilele de lucru:

„Pusei pânza când dă frunza,
Și-o găti la Sân-Văsi,

adică începută în primăvară pânza nu a putut fi terminată până în toiu iernii. „Și sunt și alte cântece. „Lunea e Luneiul, Marțea Macaveiul, Miercurea e zi legată, Joia e rea de lucru, Vinerea de lucrezi, îți arde casa în cap, Sâmbăta se gătește pentru duminică. Iar duminică, de va lucra popa, voi lucra și eu Femeile harnice nu ascultă de nimicurile femeilor leneșe. „Iar leneșele, cu praznicele lor, n-au cămașă-n spate și după ce bea apă, și umblă murdare, nelucrând cât e ziua; li-e urât și apoi:

„De vântul secerii
Luai drumul cârciumii“.

„Sfintele Vineri și Miercuri nu le aduc decât „numai sărăcie, boală și ocară“.

Dialogul dintre cei patru oameni ascultați de un tânăr din narațiunea „Muncă, economie și prevedere“ scoate în evidență câteva criterii după care omul trebuie să se conducă în viață.

Mijlocul cel mai sigur și cel mai onest pentru a te îmbogăți este munca stăruitoare consideră tânărul. Unul dintre oameni îi spune tânărului că nu e suficient să muncești. „Și ascultă în ce pun eu toată înțelepciune a muncii. Câștigă cu două mâini și cheltuiește cu una. Să faci așa, ca totdeauna o parte să, fie cât de puțină, din ceea ce agonisești, s-o pui de-o parte ca să ai pentru viitor“. Al doilea om spune

tânărului că economia și prevederea nu ajung ca să-ți asigure munca. El știe altă învățătură: „Cine cumpără ce nu-i trebuie, are să vândă și ceea ce-i trebuie. Vreau să zic, să nu cheltuiești banii pe lucruri de prisos, de care n-ai nevoie și de care te poți lipsi“.

Al treilea aduce o altă față a lucrurilor. „Nu vinde pielea ursului din pădure!“ adică „Nu-ți face socoteală niciodată, pe ce ai putea să ai, adică nu face cheltuieli în vederea unui câștig pe care îl aștepti“. Pentru ca al patrulea să aducă altă învățătură. „Cine nu prețuiește paraua, nici de galbeni n-are milă. „Cine se gândește mereu să cumpere tot ce-i place, acela foarte lesne o să uite că trebuie să plătească. Nu zic să fii zgârcit și murdar și să te lipsești de toate, zic numai, că trebuie să ții paraua în șapte noduri și s-o învârtești de șapte ori între degete, până s-o dai“.

Din dialogul antrenant și viu al celor patru învățați orice tânăr va desprinde patru învățături vrednice să fie scrise cu litere de aur“.

Din narațiunea „Munca chibzuită și munca proastă“ desprindem faptul că adevăratul gospodar își cunoaște fiecare lucru din casa și curtea sa și că toate sunt pregătite din iarnă pentru primăvară“. Să spuie vecinii mei, căroră le fur mana holdelor și a laptelui, cu ce gândesc ei, să-și alunge sărăcia dacă nu cu vitele? Și cum și le îngrijesc? Le adapă la vreme ca mine? Umblă noaptea prin grajduri, să vadă dacă vitele nu ieslea plină de nutreț și dacă au așternut trebuincios și aer din destul? Munca chibzuită este cea care poate să aducă belșug în casa omului așa după cum munca proastă aduce numai sărăcie și nevoi.

„Cuibul păsărilor“ este o narațiune deosebit de instructivă pentru copii, care au ocazia să cunoască, sub formă literară, un univers al păsărilor, asupra căruia trebuie să-ți apleci atent urechea și inima pentru a-l înțelege. „Păsările călătoare, când se reîntorc din călătoria lor, își caută cuiburile vechi. Când îi strici unei păsări cuibul, ea și-l face din nou tot acolo; dar dacă i-l mai strici o dată ea își mută cuibul într-altă parte“. Fiecare pasăre își face cuibul într-un anumit fel. Cucul nu-și face cuib și de aici și blestemul din poeziile populare: „Aibă casa cucului și odihna vântului!“. Plastice și atractive pentru copii ca și pentru oamenii mari sunt descrierile unor cuiburi. „Grangurul își face cuib spânzurat de crăci și închis, parcă ar fi o minge legată cu o sfoară de ramura unui copac“, cuibul făcut de rândunică este clădit cu trudă și cu meșteșug. „Ea și-l câptușește pe dinăuntru cu pene culese de pe drumuri. Câteodată, cuibul rândunicii are numai o gaură, alte ori două; dar totdeauna e ferit de vânt și e bine închis“. Aflăm și alte lucruri interesante: „Păsările nu dorm noaptea în cuiburi“. „Rândunica își face cuib sub streșinile caselor; Codobatura, pe malul apelor; coțofana în vârful pomilor; lăstunul, prin crăpăturile stâncilor; vrabia se ascunde prin șuri; vulturul pe stânci.

Scrisă în imagini sugestive, narațiunea este plină de realism.

O atmosferă de liniște, de dragoste, de viață și de muncă pulsează din fiecare rând al descrierii „O dimineață de vară“:

„Întinericul nopții se duce și în fiecare minut se face lumină mai mare.

O roșeață vie înfrumusețează cerul la răsărit, de unde în urmă răsare soarele. Ca un disc de foc, soarele se ridică din ce în ce mai sus și trimite zorile.

Atunci începe dimineața.

Un concert de cântăreți salută pe regele zilei. Toate florile își deschid porțile lor mirositoare. Numai animalele sălbatice se ascund în culcușurile lor. Milioane de picuri de rouă strălucesc și atârnă ca niște mărgele pe flori și pe ierburi. Vecinii deschid ferestrele și se salută cu „bună dimineața!”. Și descrierea se încheie cu adeziunea copilului: „Cum aș putea eu să fiu leneș?”

Marea capacitate a lui Coșbuc este că literatura pentru copii scrisă de el trăiește prin funcția poetică a limbajului și prin sistemul de organizare artistică a materialului verbal. Dacă adultul fără educație poetică poate trăi fără poezie și nu este sensibil la jocul ei complex, nu-l deranjează ritmuri șchioape pe sau rime banale, copilul are nevoie de poezie și cunoaște bucuria descoperirii, a auzirii și a spunerii versurilor și este sensibil în mod spontan mai ales la jocul ritmului și al rimei. Pentru ca această adeziune spontană a școlarilor mici la poezie să se transforme mai târziu într-o atitudine estetică autentică. Învățătorii, și mai ales manualele școlare prin textele lor trebuie să răspundă acestei necesități. Dacă tineretul și adulții citesc o carte mai mult pentru a afla sfârșitul, școlarul mic și cititorul cu gust educat simt nevoia de a relua același text, deși le este cunoscut, școlarul mic receptând spontan iar cititorul educat conștient.

Valabilitatea manualelor școlare alese la concurs era de trei ani și după îndeplinirea termenului ele trebuiau să înceteze. Presiunea politicianilor face ca să se lase liberă apariția cărților de citire și a abecedarului. În 1913, Coșbuc și G.A. Dima au format un alt colectiv mai larg prin participarea unor profesori și învățători cu experiență. Colectivul era alcătuit din scriitori: D.D. Pătrășcanul și Spiridon Popescu, profesorul O.A. Dima și institutorii V. Stroiescu și Ilie Lupu. Roadele muncii acestui colectiv sunt cărți de citit pentru clasa a II-a a III-a și a IV-a. Oamenii școlii, presa timpului au elogiat apariția acestor manuale școlare. Ele au constituit un eveniment deosebit în dezvoltarea literaturii didactice: „Literatura didactică se îmbogățește în acest an cu o serie pentru cursul primar, menite să însemne o treaptă nouă în evoluția acestei literaturi.

Dacă scriitorii își înțeleg chemarea ca un îndemn spre înălțarea sufletească a neamului în mijlocul căruia apar, ei pot începe această operă de înălțare chiar din anii copilăriei în care sufletul ostașilor și muncitorilor de mâine e o materie necioplită, neformată încă. De aceea scriitorii mari, cu preocupări nobile, nu s-au simțit înjosiți aplicându-se asupra inteligențelor ce abia se luminează.

Ca să dea un impuls literaturii didactice, marele poet Coșbuc, prozatorul Pătrășcanul și vigurosul Spiridon Popescu, împreună cu câțiva dintre cei mai prețuiți autori de cărți didactice de până acum, au alcătuit o serie de cărți didactice pentru

cursul primar, realizând astfel un gând de educație națională cu modestele instrumente ale învățământului elementar³⁶. Și autorul articolului conchidea: „O carte de citire bună, în vârstă fragedă este poate una din împrejurările cele mai hotărâtoare ale vieții unui om“.

Colectivul amintit mai sus elaborează următoarele manuale școlare:

1. Carte de citire pentru divizia a II-a rurală (anul I și II). Lucrată de G. Coșbuc, G.A. Dima, D.D. Pătrășcanul, Spiridon Popescu, V. Stroiescu și Ilie Lupu. Ediția I, București, editura Flacăra, 1913, 303 p.

Manualul cuprinde, din opera lui Coșbuc. 1. Poezii: Cu Dumnezeu, Cântec de seară, Zile de toamnă, Cântec (A venit un lup din crâng). Noaptea Crăciunului, Orașul verde, Cântecul bradului, Plugarul, Povestea găștelor, Păianjenul și melcul. 2. Proză: Luna septembrie, Nu fi mândru, Octombrie, Luna noiembrie, Luna decembrie, Luna ianuarie, Care e cel mai urât arbore, Luna februarie Povestea iepurașului, Luna martie, Luna aprilie, Luna mai, Jucăriile celui cuminte, Luna iunie, Iulie și august.

Cartea este aprobată de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice cu ordinul nr. 53.215 din 10 iunie 1913.

2. Carte de citire pentru clasa a II primară urbană. Lucrată de G. Coșbuc, O.A. Dima, D.D. Pătrășcanul, Spiridon Popescu, V. Stroiescu și Ilie Lupu. Ediția I. București, editura Flacăra, 1913, 264 p.

Manualul cuprinde din opera lui Coșbuc. 1. Poezii: Cu Dumnezeu, Cântec de seară, Zile de toamnă, Doctorul, Orașul verde, Cântecul bradului, Cântec, Noaptea Crăciunului, Plugarul, Povestea Găștelor, Păianjenul și melcul, Bătrânul și copiii. 2. Proză: Luna septembrie, Nu fi mândru, Octombrie, Luna noiembrie, Luna decembrie, Care e cel mai urât arbore, Luna ianuarie, Povestea iepurașului, Luna februarie, Luna martie, Luna aprilie, Jucăriile celui cuminte, Luna mai, Luna iunie Iulie și August.

Lucrarea e aprobată de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice cu ordinul nr. 53.215 in 10 iulie 1913.

3. Carte de citire pentru divizia a III-a rurală (Anul I). lucrată de G. Coșbuc, G.A. Dima, D.D. Pătrășcanul, Spiridon Popescu, V. Stroiescu și Ilie Lupu, Ediția I, București, editura Flacăra 1913, 328 p.

Manualul cuprinde, din opera lui Coșbuc: 1. Poezii: Aproape este domnul, Iarna, Nopatea de Crăciun, Cântec de primăvară, Soarta florilor, Paștele, În trecut. Cântec, Vara, Sus inima, Români, 2. Proză: Traiul domnitorului nostru în război, Un soldat român, Mijloace de comunicație. Cuibul păsărilor, Ariciul, Mureșul și Oltul, O dimineată de vară, Pentru steag, Ostași viteji. Cartea este aprobată de minister cu același nr. ca și anterioara.

4. Carte de citire pentru clasa a III-a primară urbană. Lucrată de G. Coșbuc, G.A. Dima, D.D. Pătrășcanul, Spiridon Popescu, V. Stoiescu și Ilie Lupu. Ediția II. București, editura Flacăra, 1913, 311 p.

Manualul cuprinde din opera lui G. Coșbuc: 1. Poezii: Aproape este domnul, Cântec, Vara, Sus inima, Români, 2. Proză. Traiul domnitorului nostru în război, Mureșul și Oltul, O dimineată de vară, Pentru steag, Ostași viteji.

Manualul este aprobat de minister cu același nr. ca și anterioarele.

5. Carte de citire pentru clasa a IV-a primară urbană: Lucrată de G. Coșbuc, G.A. Dima, D.D. Pătrășcanul, Spiridon Popescu, V. Stoiescu și Ilie Lupu. Ediția I. București, editura Flacăra, 1913, 41 p.

Manualul cuprinde din opera lui Coșbuc: Poezii: Spada și credința, Iarna pe uliță, Cântec, Românește așa a fost, Cântec oștășesc, Oșteanul și drapelul, La Paști, Noapte de vară, Dorobanțul, Regele și țara, Zece mai, Patria noastră. 2. Proză: Septembrie, Octombrie, Noiembrie, Decembrie, Munca chibzuită și munca proastă. Ianuarie, Tigru, Iarba de pușcă, Februarie, Muncă, economie și prevedere, Nedreptatea și pofa de hrăpire. Martie. Cele zece porunci, Kiselef și Mehedințeanul, Mitropolitul Veniamia și școlile, Luna aprilie, Legenda viței de vie, Luna mai, Babele descântătoare, Regele nostru, Mama răniților, Devotamentul și curajul unui soldat, Grigore Ion și steagul, Iunie, Domnul Carol în tabăra Plevnei, Împlinirea datoriei.

Cartea este aprobată de minister cu același nr. ca și anterioarele.

Față de manualele școlare apărute de 1913, Coșbuc publică în plus următoarele lucrări: Poezii. Cu Dumnezeu, Povestea găștelor, Oșteanul și drapelul, Patria noastră, Proză: Nu fi mândru, Mureșul și Oltul, Pentru steag. Grigore Ion și steagul, Ariciul.

Menționăm că manualele cuprind și câteva prelucrări după Coșbuc făcute de Ilie Lupu.

Ca și manualele apărute în 1908, și acestea au un caracter enciclopedic având materialul distribuit pe lunile anului și în general apar lucrările lui Coșbuc din cărțile de citire premiate.

Menționăm preocuparea constantă ce o are Coșbuc pentru a forma la școlarii mici dragostea și iubirea de patrie și de neam, sentimentul de mândrie patriotică. Să fi oștean credincios țării și pe timp de pace și pe timp de război este o datorie pe care ne-au transmis-o strămoșii odată cu steagul țării în a cărui țesătură e întrupată munca și sudoarea lor:

„Și-apoi, cică-n țesătura-ți
De mătase s-antrupat
Cerul zilelor de vară
Limpede și nepătat
Spicu-mbelșugat al holdei,
Ce se leagănă de vânt,

Sângele ce-a curs spre slava
Strămoșescului pământ“.

(*Oșteanul și drapelul*)

Copilul, cu sinceritatea-i caracteristică, stă de vorbă cu steagul și i se pare că n-a fost destul de convingător, în ceea ce i-a spus acestuia, pentru a fi crezut. Efortul copilului de a fi crezut este evident:

„Și-acum, poate nu m-ai crede,
Stând de strajă lângă tine,
Mă gândesc la bietul taica
Și s-aprinde dor în mine.
Să te port și eu odată ...“

Când steagul țării e-n pericol Teodor Hristea, din narațiunea „Pentru steag“, „s-aruncă deodată spre steag și, chibzuind că n-o să-l poată nici smulga așa de iute din mâna Turcului, nici să-l apuce înaintea lui, s-a trântit cât era de lung peste steag, acoperindu-l cu trupul...“. Pentru ca finalul narațiunii să aducă destinderea copiilor și sentimentul de mândrie: „În tot războiul, noi n-am pierdut nici un steag. Nu erau flăcăii noștri așa de slabi, ca să aducă țării atâta rușine“.

Marile personalități ale poporului nostru sunt îndrăgite de copii pentru faptele lor.

„Patria ne-a fost pământul
Unde ne-au trăit strămoșii,
Cei ce te-au bătut pe tine,
Baiazide, la Rovine,
Și la Neajlov te făcură
Fără dinți, Sinane-n gură.
Și punând dușmani-n juguri
Ei au frământat sub pluguri
Sângele Dumbrăvii – Roșii.
Asta-i patria română,
Unde-au vitejit strămoșii!“

(*Patria noastră*).

Învățămintele pe care le poate afla copilul din poezia „Soarta florilor“ pot să aparțină oricărui sector de activitate. Cel ce se plânge de greutățile vieții, căruia nu-i place munca, nu merită stima noastră:

„Floarea din câmpie se plângea odată:
Ah, eu sunt menită pe câmpii să pier,
Ploaia să mă ude, vântul să mă bată,
De toți trecătorii eu să fiu călcată,
Veșnic să mă ardă soarele din cer!
Ah, de-aș fi-n pădure! Ce bine-i de-o floare,
Când îi dau copacii umbră și răcoare!
Floarea din pădure se plângea odată.

„Tristă-mi este soarta! Mai bine-aș muri!
 Eu trăiesc la umbră, tristă și uscată,
 Nimeni nu mă vede și eu mor uitată!
 Ah, de-aș fi-n câmpie, ce bine-ar fi!
 Vântul cald să bată, să mă știu că-s floare,
 Noaptea să văd luna, ziua să am soare!“

Foarte îndrăgită de copii, poezia „Povestea găștelor“ aduce zbuciumul și forfota unui grup pentru care a găsi lucrul pierdut constituie preocuparea de căpetenie. Poezia începe oarecum banal și elevii o pot adapta unor realități imediate, proprii lor.

„Un găscan cu pene lucii,
 Cum trecea pe pod prin sat
 Și-ntr-o mână avea papucii,
 Nu știu cum i s-a-nțâmpnat
 Că papucii lui căzură,
 Ce păcat! O, ce păcat,
 Căci erau cu-alesătură
 Fără pic de tivitură.

Ce păcat!“

Lamentația găscanului ne câștigă simpatia, înțelegând zbuciumul și durerea lui:

„Gâștele-auzind cum zbiată
 «Auleu! Papucii mei!»
 Într-un suflet alergară
 Și-ntrebau mirate. «Ce-i?»
 Am rămas, plângea găscanul,
 Păgubaș de patru lei!
 Iată-mă desculț cărmanul!
 Ce să mă fac eu golanul,
 Fără ei?“

Plecarea tuturor în căutarea papucilor este un act de solidaritate. Ritmurile ușoare, jocul verbelor care singure nu spun prea mult dar în versuri produc incantația necesară, sunt o încărcătură afectivă, în jurul unei imagini infantile:

„Haideți toți și moși și babe,
 Să-i cătăm pe râu acu!
 Repede-nnotând din labe,
 Cărdul tot pe râu trecu,
 – L-ai găsit? – Eu, nu surată,
 – Ce mă întrebi așa și tu?!
 – Toate-apoi strigau odată.
 „Bată-i pacostea să-i bată!

Nici eu nu!“

Fernecătoare și pline de înțelesuri nebănuite, asemenea versuri constituie prima poezie a copilăriei și rămân neuitate. Copiii se regăsesc în asemenea versuri cu tot cortegiul de jocuri, întâmplări și obligații cotidiene. Un joc organizat al versurilor și imaginilor, cu o ușoară notă ironică, pulsează peste realitățile înconjurătoare:

„Țara-ntreagă tot umblară,
Dar papucii duși au fost!
Și-au să umble și la vară,
Până ce le-or da de rost.
Iar găscanul merge, vine,
Face cruci și ține post.
– Nu-i gălesc, sărac de mine
Iar desculț e, cum vezi bine,
Lucru prost!“.

Aflăm în continuare probleme legate de existența rațelor și a găștelor pentru care apa este ca și aerul pentru noi:

„Găștele de-atunci în calc,
Când văd apa undeva,
Căutând pornesc agale
Tot crezând că-i vor afla.
Vin și rațe să le-ajute.
Mac-mac-mac! Stai, vino, du-te,
Zile-așa pe râu pierdute!
Ga-ga-ga!“.

Dincolo de nota hazlie din finalul poeziei, citirea versurilor îi duce pe școlari într-o lume imaginativă care prelungește, colorează, sau transfigurează faptele, o lume a viselor, a entuziasmului încărcat de emoție, plină de ficțiuni și simboluri. Sub influența acestei lumi, sensibilitatea oricărui copil se deschide ca o floare dezvoltând noi sentimente, desprinzând noi învățăminte, care vor fi folosite diferit de fiecare copil:

„Iar când găștele stau gloată
Și prin dreptul lor te duci,
Sare tabăra lor toată
Să te-ntrebe. Ce ne-aduci?
Ai găsit papucii? Spune!
Tu la fug-atunci s-apuci!
Sî-sî-sîi! tot fac nebune
Și te mușcă, doar le-i spune
De papuci!“

Multe dintre manualele școlare întocmite de Coșbuc și colaboratorii săi, pe lângă poezie și proză, cuprind și lecții de limbă, de gramatică. Interesante ni s-au părut ideile de a forma cunoștințele de gramatică. Se prezintă acțiuni despre

vocabular, despre fonetică, morfologie și sintaxă. La fonetică se insistă asupra vocalelor și consoanelor și asupra despărțirii cuvintelor în silabe.

Iată cum se prezintă cunoștințele de gramatică în „Cartea de citire pentru clasa a II-a primară urbană” apărută în 1910 carte la ediția a III-a, alcătuită de G. Coșbuc, G.A. Dima, G. N. Costescu și G. Stoinescu: autorii consideră că trebuie să cunoască mai întâi numele de lucruri, apoi numele de ființe după care să se facă propoziția, apoi subiectul și predicatul. Numai după aceea să se treacă și să se studieze părțile de vorbire: substantivul, adjectivul, pronumele, verbul. Ideea ni se pare interesantă ca înainte de studierea părților de vorbire să se discute despre lucruri, ființe, precum și despre subiect, autorul acțiunii și despre predicat, element necesar existenței unei propoziții. Autorii au plecat de la ideea că predarea părților de vorbire trebuie să se bazeze pe cunoștințele dobândite de școlari mici prin experiența lor practică directă, pe cunoștințele acumulate de ei în grădiniță și în clasa întâia și în special pe materialul verbal de care dispun. Rostind sau scriind aceste nume ei rostesc și scriu cuvinte care sunt părți de vorbire. Remarcăm că predarea cunoștințelor de gramatică se face numai pe bază de text. Cunoștințele despre lucruri se prezintă în felul următor:

a) Exemple – Grădina este frumoasă, Straturile sunt regulate. Poteca este îngustă. Banca este de lemn. Gardul este de nuiele.

b) Grădina, straturile, poteca, banca, lemnul, gardul nu se nasc, nu cresc, nu au simțire și nici se mișcă de bunăvoia lor, adică ele nu au viață.

c) Regulă. Toate făpturile care nu au viață, se numesc lucruri.

Tema 1. Să se copieze cinci rânduri din bucata „Curtea” și să se sublinieze numele de lucruri.

Tema 2. Să se scrie cinci nume de lucru.

Tema 3. Să se înlocuiască punctele cu câte un nume de lucru.

1)	curge	2)	plesnește.
3)	fălăie.	4)	bubuie.
5)	se sparge.	6)	arde.

Observăm că, pe baza unui text accesibil gândirii elevilor mici și potrivit cu cunoștințele acumulate de ei, elevii vor trebui să caute numele de lucruri. fiecare nume de lucru odată subliniat li se va cere elevilor să precizeze ce numește el apoi raportând celelalte cuvinte ale textului la cuvintele subliniate, elevii vor observa ușor că numai unele din cuvintele textului arată nume de lucru. După care se scoate regula cu ajutorul elevilor și se precizează că ea trebuie reținută.

Temele sunt bine alese și stimulează gândirea elevilor. Prima temă va urmări și felul în care scriu copiii, familiarizarea lor cu textul literar, se poate realiza pe bază de joc, un concurs – cine în cele cinci rânduri are mai multe nume de lucruri și mai frumoase?

Tema a doua este destinată fixării cunoștințelor iar tema a treia îl pune pe copil în situația de a gândi și a alege un nume de lucru care să corespundă acțiunii verbului. Evident că elevul căutând numele de lucru nu va putea spune „banca curge” și va căuta numele de lucru potrivit. La fel se procedează, numai pe bază de text, și la nume de ființe. După ce se predă propoziția urmează exerciții gramaticale care activează gândirea elevilor. Predarea subiectului, a predicatului și a părților de vorbire se face în același fel.

Coșbuc a plecat de la ideea că stăpânirea temeinică și folosirea corectă și precisă a limbii noastre este nu numai o necesitate, dar și o datorie a fiecăruia dintre noi și mai ales a elevilor care trebuie să-și însușească limba literară în școală. Limba slujește la transmiterea și însușirea cunoștințelor teoretice și practice din domenii diferite de activitate, dar și la formarea profilului moral, la modelarea conștiinței tinerei generații. Coșbuc și-a dat seama că însușirea conștientă și activă a cunoștințelor depinde de activizarea proceselor de gândire, de stimularea și dezvoltarea facultăților și a capacității intelectuale a elevilor, de acțiunile practice realizate în acest scop.

Preocupat de educarea noilor generații, Coșbuc a urmărit să formeze micilor școlari sentimentul de dragoste față de țară și poporul din care fac parte, să dezvolte admirația pentru forța, curajul, vitejia eroilor legendari, să formeze virtuți patriotice ca disprețul față de moarte și curajul în luptă, sacrificiul propriei vieți, pentru apărarea și independența patriei, să dezvolte dragostea pentru natura patriei, pentru ființele mici din jurul nostru, pentru animale, pentru păsări, pentru fluturi.

Bucățile de citire cuprind versuri și proză despre cele mai frumoase aspecte ale copilăriei, aducând modele de hârnicie și modestie, sau răsunset ca sunetul unor melodii triste și duioase cântate de fiecare școlar, dar totdeauna rămânând în sufletul lor meditația despre ce este bine și despre ce este rău.

Bucățile de citire, cu tematica lor variată și bogată, cuprind o comoară întreagă de valori instructiv- educative, prin citirea lor îmbogățind orizontul cunoașterii și făcând, în același timp, să vibreze și să înnobileze toată gama de sentimente ale școlarului. Ele contribuie la îmbogățirea vocabularului și la dezvoltarea simțului estetic al celor chemați ca mâine și mereu să reprezinte acest popor și această țară de doine, țară în care au crescut și-au înțeles că a învățat este nu numai o cinste, dar și o datorie.

Coșbuc a rostit aceste gânduri la flacăra arderii lui interioare, le-a rostit simplu, modest, în cântec de cireș înflorit și foarte românește pentru că „Limba e cea mai puternică legătură a unui neam. Ea este sufletul neamului, e firea și ființa lui. Aceleași vorbe nasc în noi aceleași gânduri. Iar toți câți au aceleași gânduri – ori și cum se numesc ele: aspirațiuni, idealuri, năzuințe – merg pe aceeași cărare, biruiesc aceleași piedici și au aceeași dușmani: Ei fac un neam, unul și nedespărțit”³⁷.

V. G. Coșbuc – creatorul unei specii noi în cadrul literaturii pentru copii: poezia cu caracter satiric

Cele douăzeci de poezii publicate fără autor în placheta cu titlul „Cartea celor doi zbârliti și a mai multor alți pârliti”³⁸ contribuie la formarea profilului moral al copiilor criticând deprinderile rele prin umor, prin glumă, prin ironie, prin satiră ascuțită.

Cartea începe cu prezentarea unui băiețuș și a unei fetițe. Numele lui Petrache de „cel zbârlit” este bine meritat pentru că Petrache, cu părul lui nepieptănat, îngrozește pe toată lumea. Dacă Petrache este tipul copilașului „zbârlit”, Tinka este fetița nespălată „vestită în țară de zbârlită și murdară”. Apoi Coșbuc generalizează spunând că există și alți copii care au asemenea deprinderi necivilizate. Fiecare copil este pus în situația de a-și analiza comportarea.

„Leneși, mincinoși, murdari
Și tot felul de ștregari.
Unii merg să fure poame,
Alții plâng mereu de foame.
Unii strică pomi și flori,
Dau cu pietre-n trecători,
Sparg și rup și strică tot,
Alții scot limba de-un cot.”

În continuare se satirizează diferite moravuri, povestindu-se scurte întâmplări care au darul de a face pe copil să nu fie de acord cu deprinderile ironizate în carte.

Tudorică și Titi sunt neascultători și nu țin seama de ceea ce le spune mereu mama: să nu se joace cu focul. Neascultarea aduce dezastruoase urmări. Cei doi își ard fața, părul, hainele. Dacă Tudorică și Titi sunt neascultători, Gică și Lică sunt somnoroși. Oralitatea stilului, interogațiile și comparațiile sunt menite a face un portret sugestiv al celor doi leneși pe care nimeni nu-i putea scula:

„Ei dormeau ca doi bușteni,
Nu-și mișcau nici nasul”.

Gică și Lică pot fi sculați numai dacă sunt scoși afară, în ploaie. Imaginându-se o călătorie miraculoasă, Coșbuc subliniază puternic ridicolul situației. Ca și eroii din basme, somnoroșii pluteau cu patul pe străzi, în timp ce lumea se amuza. Cititorul nu vrea să ajungă în situația celor doi leneși de care râdeau și găștele “și-i lătrau și câinii”.

Printr-o mare aglomerare de verbe poetul conturează plastic portretul fetiței poreclite Zoie miorlăita, satirizându-se copiii care plâng toată ziua și nimeni nu le intră în voie:

„Geme, miorlăie mereu,
Plânge, se scâncește ...
Dă din cap și dă din mâini,
Dă și din picioare,

Se trăneste jos țipând,
Urlă până moare“.

De pana satirică a lui Coșbuc nu scapă nici bătaușii și certăreții. Prin întrebuintarea bogată și repetată a verbelor care dinamizează acțiunea este prezentată imaginea încăierării bătaușilor într-o gradație ascendentă:

„Orișunde se-ntălnesc
Ei se-npung și se ciupest,
Stau tot gata să se bată.
El se strâmbă, ea-l îngână,
El o zgâlțâie de mână.
Vetea țipă și-l ciupește,
Dan în coate o ghiontește,
Veta de ureche-l ia,
Dan o mușcă, vai de ea.
Veta-l zgârâie pe față,
Dan de păr atunci o-nhață“.

Galeria portretelor copiilor cu deprinderi urâte continuă. Fiecare portret este chipul unei deprinderi creionată în cărbune. Mitică răutăciosul chinuie toate viețuitoarele, Ionel pocitul s-a strâmbat atât de mult că a rămas desfigurat, Clara minte de „îngheață apele“, Vlad este mereu neastâmpărat, Sița gură rea „vorbește despre toți“ și „știe despre toate“, Mișu mincinosul“ e rotund ca un butoi“ și „umblă ca o rață“. Despre Mișu se spune:

„Cât e ziua-l vezi mâncând
Și mereu se-ndoapă,
Și mâncarea intră-n el
Parc-o torni în groapă.

Întâmplările copiilor, galeria portretelor din „Cartea celor doi zbârliți și a mai multor alți pârliti“ fac ca cititorii să evite a ajunge în situația lor, contribuind la formarea deprinderilor bune de conduită morală și civilizată.

VI. Actualitatea unor idei ale lui G. Coșbuc ca autor de manuale școlare privind dezvoltarea învățământului

G. Coșbuc a avut o nețărmuită încredere în virtuțile morale ale poporului nostru și a militat pentru cunoașterea, valorificarea și prețuirea tradițiilor sănatoase ale acestui popor care a știut să țină în mână și condeiul și sapa și arma. A militat pentru cunoașterea și prețuirea trecutului național și a frumuseților patriei, pentru creșterea limbii noastre naționale, pentru situarea noastră între popoarele avansate din lume. Acestea au fost gânduri statornice ale lui Coșbuc pe care și le-a făcut cunoscute prin scris, în fața educatorilor, în fața tineretului școlar, în fața poporului întreg.

Felul în care a reușit Coșbuc să se orienteze și să ia atitudine în multiplele probleme ale educației și instrucției capătă astăzi semnificații deosebite, mai ales dacă le raportăm la timpul în care a trăit și activat ca om al școlii.

Coșbuc a fost mereu preocupat de ridicarea nivelului general de cultură al poporului văzând realizabil acest lucru printr-un învățământ realist în ton cu viața, cu cerințele epocii, cu carențele impuse de realitățile noastre naționale. A fost adeptul unui învățământ care să aibă un pronunțat caracter practic, orientat spre nevoile vieții economice proprii țării noastre. Putem spune că un asemenea învățământ astăzi e mai actual decât oricând. Pentru realizarea unui asemenea învățământ Coșbuc a plecat de la ideea că pregătirea pedagogică, teoretică și practică a cadrelor didactice, trebuie să stea în atenția tuturor, a făcut propuneri concrete cu scopul de a ridica nivelul de pregătire pedagogică a cadrelor didactice, a scris cărți, a discutat cu educatorii, a ținut lecții și conferințe.

A luptat împotriva formalismului și a denaturărilor pe care le conțineau anumite manuale școlare, pronunțându-se pentru alcătuirea unor manuale școlare care să aibă un conținut realist, să ajute elevii să-și formeze o orientare sigură în problemele reale ale vieții. După părerea sa, manualele școlare trebuie să se bazeze mai mult pe principiul intuiției, iar temele bucăților de lectură să fie luate din sfera de intuiție a elevilor. Povestirile să fie realiste, să aibă tendințe moralizatoare care să nu îndepărteze pe copii de carte, ci să le trezească dragostea și interesul pentru studiu, să fie potrivite ca întindere, să aibă o limbă frumoasă și corectă, pe un ton vesel. Coșbuc a avut mereu în vedere educația estetică a elevilor pentru că obiectivele ei decurg din nevoia de a forma un tineret bogat sufletește, în stare să recepționeze ceea ce este frumos în artă și în literatură, să poată cultiva și promova frumosul în viață. A căutat ca bucățile literare scrise pentru manualele școlare să solicite sensibilitatea elevilor, să le trezească emoții de ordin estetic, retrăirea unor întâmplări, sentimente de natură estetică. Elevul să poată desprinde ideile principale de cele secundare, iar acestea să-i sporească puterea de convingere cu ajutorul glasului și al frazei, creșterea receptivității față de cuvântul vorbit, adâncirea sensibilității și a prețuirii frumuseții limbii.

Interesantă a fost ideea lui Coșbuc, pe care a aplicat-o în practică, de a nu despărți morfologia de sintaxă, în clasa a II-a, și nici de a lăsa sintaxa fără morfologie la clasa a III-a. Față de ideea lui Locke, de a administra bătaie copiilor pentru a-i face să devină curajoși, bătaie pe care elevii să o suporte resemnați, Coșbuc va protesta vehement. „Lucrul acesta nu e de crezut cel puțin nu e verosimil. Sfântul mijloc al bătăii din senin, spre a întări firea copilului, nu e uman, nici inteligent și nu cred că ar putea duce la scop”³⁹. Într-o notă a manuscrisului traducerii sale ce nu a apărut în exemplarul tipărit, Coșbuc și-a exprimat părerea asupra operei lui Locke, notă ce scoate în evidență divergența de păreri dintre ei: „În toată cartea sa el tinde cu poveștile a face din elevii săi niște spilcuiți și cavaleri ai bontonului. E curios că

acestora le promite marea cu sarea ... dar despre munca cinstită nu vorbește nicăieri. Negreșit cartea și-o scrisese pentru aristocrați, iar aceștia nu aveau nevoie să lucreze, dar totuși unul care se ocupă de educație în genere nu trebuie să uite că lumea cea multă și mare nu trăiește din rafinările purtării în societate⁴⁰. Aceste idei nu numai că emit o părere critică actuală despre sistemul pedagogic al lui Locke, dar îl și plasează pe Coșbuc pe poziții avansate despre educația tineretului.

Coșbuc a căutat, prin alegerea judicioasă a cunoștințelor, prin modul lor de înfățișare, simplă, gradat, ca manualele școlare să aibă un conținut accesibil elevilor stabilind nivelul inițial al cunoștințelor pe care le au elevii la o anumită vârstă și apoi treptele necesare sudării acestora cu alte cunoștințe noi; munca să se desfășoare ritmic, iar elevii să poată păși ușor și firesc pe parcursul clasei respective. Cunoștințele grupate pe lecții sau șir de lecții organizate succesiv, în raport cu nivelul de dezvoltare psihică al elevilor, vor impune și principiul intuiției. Pentru elevul din clasele mici care a reușit, în primele două clase, să dobândească deprinderi de scriere nu este ușor a explica noțiuni și expresii noi de aceea accesibilitatea unui manual este în funcție și de forma interioară pe care o ia conținutul, de concordanța terminologiei cu nivelul de înțelegere al elevilor, de volumul de noțiuni și de termeni noi introduși în fiecare lecție. Expunerea cunoștințelor va fi accesibilă numai dacă se vor respecta cerințele cu privire la caracterul intuitiv al conținutului ce trebuie să se predea. Un rol deosebit în această direcție are folosirea unui limbaj expresiv, plastic, bazat pe reprezentări deja formate la elevi. Un exemplu edificator în acest sens este bucata de lectură „Marea“. Povestirea începe cu transmiterea ideii că marea ocupă o întinsă suprafață a pământului. Cum nu toți elevii au văzut marea, autorul sugestiv comunică. „Când te afli pe malul mării, vezi o suprafață nemărginită de apă, pe care parcă se reazămă bolovani cerească cu norii și cu stelele sale. Valurile se rostogolesc și se izbesc într-una de țârm, ca și când ar voi să-l dărâme, și apoi cad iarăși în sânul nemăsurat de adânc al apei“. După ce se explică plastic cuvintele „matrozii“ și „naufragiu“ se comunică o altă idee pe cât de nouă pe atât de interesantă pe care copiii nu o uită: „Un fenomen nespus de frumos este lumina mării. Cât cuprinzi cu ochii, marea par-că arde cu flăcări. Valurile seamănă cu o ploaie de foc și chiar în adâncimea mării se văd o mulțime de lumini mici. „Ca apoi ideea să se continue, vorbindu-se despre fundul mării, geografia și viața lui. Deosebit de sugestive sunt cunoștințele elevilor transmise despre arbori așa cum reies din bucata de lectură „Salcia și plopul“: „Și de atunci sufletul plopului nu mai are astâmpăr și adunare. Toți copacii plâng și-și freamătă frunza, când bate vântul; dar plopul plânge și pe vreme liniștită și frunza lui se bate fără contenire, și ziua și noapte“. Personificările au un farmec nespus. „Câteodată, crengile ei se fac ca o boltă, parcă ar vrea să scutească de ploi și de soare pământul, și atunci e ca o mamă, când se apleacă peste copilul ei din leagăn. Ziua stă liniștită; iar în boarea nopții, frunzișul ei șoptește duios și freamătă dulce și atunci parcă sufletul sălcii vorbește cu morții“.

Ceea ce l-a preocupat pe Coșbuc a fost organizarea materiei, în cadrul manualelor școlare, într-un sistem logic și corespunzător dezvoltării psihice a elevilor, precum și caracterul metodelor și proceselor de muncă specifice elevilor în vederea asimilării cunoștințelor prin înțelegerea activă a acestora, realizarea corelației cunoștințelor de la o clasă la alta în cadrul acelorași discipline și între discipline, atât pe clase, cât și în ansamblu pe întreagă perioadă de școlaritate.

Școala fiind un institut de educație și de instrucție trebuie să realizeze atât instrucția cât și educația. Coșbuc considera că importanța cea mai mare o are educația sau buna creștere. Educația este cea care face pe om cinstit și binecrescut, iar instrucția îl face învățat. Dacă ar fi să alegem între un om cinstit și unul învățat, alegerea ar cădea asupra primului. De aici rezultă că sarcina prioritară a școlii este de a se ocupa de educația tinerimii încredințate ei, precum și sarcina oamenilor școlii de a educa elevii pentru cinste și adevăr. Dacă învățătura pe care a acumulat-o elevul în timpul școlii se poate pierde cu timpul, bunele moravuri însușite la o vârstă fragedă rămân pentru toată viața. De aceea Coșbuc a căutat ca toate cunoștințele care se transmit elevilor în școală să contribuie la înălțarea minții și inimii lor iar învățământul să realizeze toate acestea nu prin vorbe ci prin fapte. Educația nu se poate dobândi nici prin improvizații, nici prin copieri de idei și șabloane străine, nici printr-un tradiționalism strâmt, ci prin înnoirea și adunarea forțelor tuturor, forțe bune și progresiste ce zac în ființa neamului și prin îndrumarea conștientă și unitară a lor să realizăm pe plan larg aspirațiile și educația întregii națiuni.

Preocupările lui Coșbuc față de multitudinea de aspecte ale școlii îi justifică un loc de cinste în istoria pedagogică a culturii românești.

În 1926 Năsăudul îmbracă haină de sărbătoare, o haină culturală așa cum a dorit-o marele Coșbuc și aici, mai mult ca oriunde, în Năsăud, mic orășel cu foșnet de cântec și tradiție culturală, a fost mai necesară ridicarea unui bust al lui Coșbuc. Cu această ocazie L. Rebreanu spunea. „Bustul ce se înalță azi din dragostea intelectualilor de aici, e cea dintâi întrupare a memoriei lui Coșbuc. Era firesc și pios, ca aici, în Năsăud, să-și găsească mai întâi o formă palpabilă iubirea pentru Coșbuc a întregului neam românesc. Poezia lui Coșbuc de-aici și-a luat doar inspirația, din oameni de-aici și din locurile acestea. Bustul din Năsăud are astfel mai mult decât o semnificație de admirație: e *iubire pentru iubire*”⁴¹.

Peste o jumătate de secol de la ridicarea bustului lui Coșbuc în Năsăud, ținuturile dragi poetului îmbracă din nou haină de sărbătoare pentru că „s-a pornit cuvânt în țară” că la 7 V. 1978 se va dezveli un bust al lui Coșbuc la Bistrița. Este un semn de omagiu și de prețuire pentru cel ridicat din poporul căruia i-a închinat opera și viața. Este un semn de omagiu pentru cel care și-a închinat un sfert de veac școlii și culturalizării maselor, celui care a elaborat manuale școlare și a întocmit antologii literare, celui care a scris cărți de citire pentru toți românii iar pe altele le-a tradus tot

pentru ei, celui care a scris mii de versuri pentru copii precum și sute de articole de știință popularizată, de limbă și folclor; celui care și-a îndreptat condeii spre cei mulți privindu-i cu îngăduință și dragoste. Trecerea anilor a adevărat și mai mult noblețea cântecului său limpede, sincer, robust și optimist.

„Ochii lui mici – care aci clipeșc șiret, aci scânteiază de inteligență, aci te învăluie în bunătate luminoasă”⁴² ne privesc peste vreme și „trupul lui subțirel parcă se împuținează și mai mult, ca să facă loc larg altora ...”⁴³ Ne privește și ochii i se umezesc pentru că:

„Știm și noi ce se cuvine,
Și-mpărțim și rău și bine,
Cum e mai cu rost!”

„Poetul Coșbuc a fost înmormântat, dar personalitatea acestui mare scriitor ne impune datoria să revenim asupra lui.

Eminescu a tras în poezia românească o brazdă atât de adâncă, încât contemporanii și urmașii s-au împotmolit într-însa vreme îndelungată. Eminescianismul ajunge o boală pe care lipsa de talent a epigonilor o agrava din zi în zi. Intervine o criză, o epocă steapă și ștearsă, parcă geniul Eminescu ar fi sleit vâna literară românească. D. Vlahuță chiar constată poticneala o condamnă și ... rămânea eminescian ...

Atunci a venit Coșbuc. A pornit de-a curmezișul curentului general, croind altă brazdă, fără șovăire, privind drept înainte ...

A răsărit deodată, fără să-l știe nimeni, fără să facă ucenicia cafenelelor și bisericuțelor bucureștene. Și a biruit împotriva tuturor celor scufundați în imitații și neputințe.

A adus lumină, sănătate, viață. A deschis larg perdelele odăii în care zăcea bolnavul, și aerul proaspăt, românesc a năvălit înlăuntrul, ucigând microbii, înzdrăvenind pe cei ce mai aveau putere de viață ...

Bolnavii și schilozii s-au revoltat, au protestat, au huiuit cu glasuri stridente pe doctorul zâmbitor și simplu care le tulburase somnolența. L-au făcut barbar și opincar, l-au învinuit că nu știe regulile bunei cuviințe și ale prozodiei, au țipat că sistemul noului – venit nu e delicat, chiar că nu e al lui. Dar, curând – curând gălăgia s-a potolit, boala s-a vindecat, oamenii au început o viață nouă, doctorul a dobândit stima tuturor, dragostea multora ...”⁴⁴

CARTE ROMÂNEASCĂ

DE

CITIRE

DE

Dr. BARBU CONSTANTINESCU

DIN INIȚIATIVA
ȘI PRIN AJUTORAREA PROFESORILOR ASOCIAȚI:

Dr. B. Constantinescu, Th. D. Speranția, George Coșbuc,
G. Constantinescu și Archiereul Calistrat Orleanu.

Acastă carte este destinată pentru școlile primare rurale și urbane
de amândouă sexe.

— EDITIA I —

Prețul 1 LEU

— PLOIEȘTI —

EDITURA „PROGRESULUI”

1890.

CARTE DE CITIRE

DE

Dr. BARBU CONSTANTINESCU și GEORGE COȘBUC

DIN INIȚIATIVA ȘI PRIN AJUTORAREA PROFESORILOR ASOCIAȚI:

Dr. B. Constantinescu, Th. D. Speranția, George Coșbuc,
G. Constantinescu și Archiereul Calistrat Orleanu.

Destinată pentru școlile primare rurale și urbane de ambele sexe.

PARTEA II. — EDITIA I.

PREȚUL 1 LEU.

— PLOIEȘTI —

EDITURA „PROGRESULUI”

1891

CARTE DE CITIRE

DE

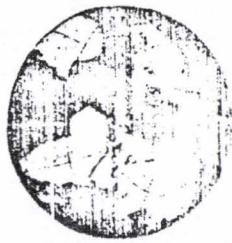
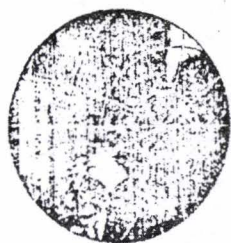
Dr. BARBU CONSTANTINESCU și GEORGE COȘBUC

CU AJUTORUL PROFESORILOR ASOCIAȚI:

Dr. B. Constantinescu, Th. D. Speranția, George Coșbuc,
G. Constantinescu și Archiereul Calistrat Orleanu

Destinată pentru clasa IV a școlilor primare rurale și urbane de ambele sexe

PARTEA III. — EDIȚIA I.

*Prețul 1 leu 40 bani.

PLOIEȘTI
EDITURA „PROGRESULUI”
1891

CARTE DE CITIRE

DE

Dr. BARBU CONSTANTINESCU

CU AJUTORUL PROFESORILOR ASOCIAȚI:

Th. D. Speranția, George Coșbuc, G. Constantinescu și Archiereul Calistrat Orleanu.

Destinată pentru clasa II a școlilor primare rurale și urbane de ambele sexe

Aprobată de Onor. Minister al Cultelor și Instrucțiunii publice;
sub Nr. 708 din 16 Decembrie 1902.

PARTEA I. — EDIȚIA II.

PLOIEȘTI
EDITURA „PROGRESULUI”
1893

CARTE DE CITIRE

DE

Dr. BARBU CONSTANTINESCU

CU AJUTORUL PROFESORILOR ASOCIAȚII:

Th. D. Speranția, George Coșbuc, G. Constantinescu și Ar-
chiereul Calistrat Orleanu.

Destinată pentru clasa III a școlilor primare rurale și
urbane de ambe-sexa.

PARTEA II. — EDIȚIA II.

PREȚUL 1 LEU

PLOIEȘTI
EDITURA „PROGRESULUI”
1893

CARTE DE CITIRE

DE

Dr. BARBU CONSTANTINESCU

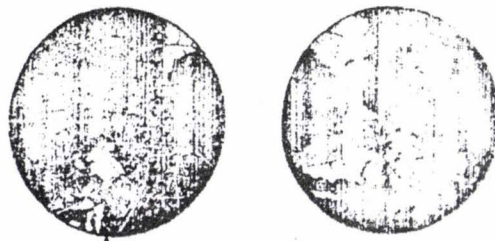
CU AJUTORUL PROFESORILOR ASOCIAȚII:

Th. D. Speranția, George Coșbuc, G. Constantinescu și Ar-
chiereul Calistrat Orleanu.

Destinată pentru clasa IV a școlilor primare rurale și urbane de ambe-sexa

Aprobată de Onor. Minister al Cultelor și Instrucțiunii publice;
sub Nr. 709 din 15 Octombrie 1892.

PARTEA III. — EDIȚIA II.

PREȚUL 1 LEU 40 BANI.

PLOIEȘTI
EDITURA „PROGRESULUI”
1893

NOUL ABECEDAR ROMÂNESC

(CU ILUSTRAȚIUNI)

DE

Dⁿ. BARBU CONSTANTINESCU

Prețurată conform programei oficiale. Destinată pentru clasa I primară
(rurală și clasa I (diviziunile I, II) primară de ambele sexe).

PLOEȘTI

EDITURA STABILIMENTULUI „PROGRESUL”

891.

PREȚUL 45 BANI

CARTE DE CITIRE

PENTRU

ȘCOLILE SECUNDARE ȘI PROFESIONALE

DE

A. VLAHUȚĂ ȘI G. COȘBUC

PARTEA I

BUCUREȘTI

EDITURA LIBRĂRIEI SOCEET & Comp.

21, Calea Victoriei, 21.

1902

Prețul Lei 2.50.

CARTE DE CETIRE

PENTRU

DIVIZIA II-A RURALĂ

LUCRATA DE

G. COȘBUC

Membre corespondent al Academiei

G. A. DIMA

Profesor de Științe la liceul Sf.
Bara, fost Institut

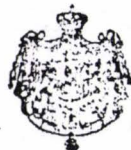
G. N. COSTESCU

Directorul școlii No. 7 de băieți din
București

G. STOIȚESCU

Institut

EDITIA I-A

BUCUREȘTI

Institutul de Arte Grafice și Editură „MINERVA”

B-DUL ACADEMIEI, 3

1908

CARTE DE CETIRE

PENTRU

DIVIZIA II-A RURALĂ

LUCRATA DE

G. COȘBUC

Membre corespondent al Academiei

G. A. DIMA

Profesor de Științe la liceul Sf.
Bara, fost Institut

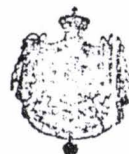
G. N. COSTESCU

Directorul școlii No. 7 de băieți din
București

G. STOIȚESCU

Institut

EDITIA II-A

BUCUREȘTI

Institutul de Arte Grafice și Editură „MINERVA”

B-DUL ACADEMIEI, 3

1910

CARTE DE CETIRE

PENTRU

CLASA II^A PRIMARĂ URBANĂ

LUCRATĂ DE

G. COȘBUC

MEMBRU CORRESPONDENT AL ACADEMIEI
ROMÂNE

G. A. DIMA

PROFESOR DE ȘTIINȚE LA LICEUL
N. KAVEL
FOST ÎNȘĂCĂTOR

C. N. COSTESCU

DIRECTORUL ȘCOALEI NO. 7 DE BĂIEȚI
DIN BUCUREȘTI

ȘI

G. STOINESCU

ÎNȘĂCĂTOR

EDIȚIA III-A

Rețipărită fără nici o schimbare de text

BUCUREȘTI

INST. DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL SR I. ST. RASIDRESCU

16, Strada Doamnei, 16

1910

CARTE DE CETIRE

PENTRU

CLASA III-a URBANĂ

DE

G. COȘBUC

MEMBRU CORRESPONDENT AL ACADEMIEI
ROMÂNE

G. A. DIMA

PROFESOR DE ȘTIINȚE LA LICEUL N.
KAVEL, FOST ÎNȘĂCĂTOR

G. N. COSTESCU

DIRECTORUL ȘCOALEI PRIMARE DE
BĂIEȚI „ENACHE VĂLTERESCU”

G. STOINESCU

ÎNȘĂCĂTOR

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA CURȚII REGALE

F. GÖBL FII

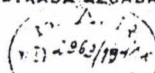
19, STRADA REGALĂ, 19.

TIPOGRAFIA ZIARULUI „CRONICA”

THOMA BASILESCU

89, —STRADA CAZARMII— 89,

1908.

CARTE DE CETIRE

PENTRU

DIVIZIA III RURALĂ, ANUL AL II-LEA

DE

G. COȘBUC

Membu corespondent al Academiei

G. A. DIMA

Profesur de științe la Școala St. Sava,
fost institutor

G. N. COSTESCU

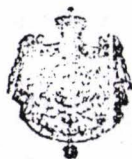
Directorul școlii de băieți Enăchibiță
Văcărescu din București

ȘI

G. STOIÎESCU

Institutor la București

EDIȚIA I-a

Institutul Grafic „SAMITCA”

I. SAMITCA ȘI D. BARAȘ

Societate în comandită

CRAIOVA

TELEFON

Tipografia Thom : Basilescu

BUCUREȘTI

STRADA CAZARMII, No. 20

TELEFON

CARTE DE CETIRE

PENTRU

CLASA III-a URBANĂ

DE

G. COȘBUC

Membu corespondent al Academiei
Române.

G. A. DIMA

Profesur de științe la Școala St. Sava,
Fost institutor.

G. N. COSTESCU

Directorul școlii primare de băieți
„Enăchibiță Văcărescu”.

ȘI

G. STOIÎESCU

Institutor.

Institutul Grafic „SAMITCA”

I. SAMITCA ȘI D. BARAȘ

SOCIETATE ÎN COMANDITĂ

CRAIOVA

1909

CARTE DE CETIRE

PENTRU
DIVIZIA III-A RURALĂ, ANUL AL II-LEA

DE

G. A. COSBUC

Membreu corespondent al Academiei

G. A. DIMA

Prof. de științe la Liceul St. Sava din
București, fost instructor

G. N. COSTESCU

Directorul școlii Endchită Vădărașu
din București

ȘI

G. STOINESCU

Instructor în București

—
EDITIA II-a
—

DEPOZITUL GENERAL LA
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „PROGRESUL”
PLOEȘTI
1910.

CARTE DE CETIRE

PENTRU
CLASA IV-A PRIMĂRĂ URBANĂ

DE

G. A. COSBUC

Membreu corespondent al Academiei

G. A. DIMA

Prof. de științe la Liceul St. Sava, fost
instructor

G. N. COSTESCU

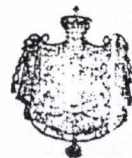
Directorul școlii Endchită Vădărașu
din București

ȘI

G. STOINESCU

Instructor în București

—
EDITIA I-a
—

TIPĂRITĂ ÎN
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE
„PROGRESUL”
PLOEȘTI

DEPOZITUL LA
„Librăria Națională”
SOCIETATE COOPERATIVĂ PE ACȚIUNI
45-47, Calea Victoriei 45-47
BUCUREȘTI

1908.

CARTE DE CETIRE

PENTRU
CLASA IV-A PRIMARĂ URBANĂ

DE

G. COSBUC

Membreu corespondent al Academiei

G. A. DIMA

Prof. de științe la liceul St. Sava, fost
instituteur.

G. N. COSTESCU

Directorul școlii Encheșta Văcărescu
din București

ȘI

G. STOINESCU

Instituteur în București

—
EDIȚIA II-a
—

DEPOZITUL GENERAL LA
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „PROGRESUL”
PLOEȘTI

1909.

CARTE DE CETIRE

PENTRU
CLASA IV-A PRIMARĂ URBANĂ

DE

G. COSBUC

Membreu corespondent al Academiei

G. A. DIMA

Prof. de științe la liceul St. Sava din
București, fost Instituteur.

G. N. COSTESCU

Directorul școlii Encheșta Văcărescu
din București

ȘI

G. STOINESCU

Instituteur în București

—
EDIȚIA III-a
—

DEPOZITUL GENERAL LA
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „PROGRESUL”
PLOEȘTI

1910.

Lucrare aprobată de Onor. Minister al Cultelor și Instrucțiunii Publice
cu ordinul No. 53.215 din 10 Iulie 1913

CARTE DE CETIRE

PENTRU

DIVIZIA II-a RURALĂ (Anul I și II)

LUCRATĂ DE

G. COȘBUC

Membru corespondent
al Academiei Române.

G. A. DIMA

Profesor de științe. Fost
instructor la școala de aplica-
ție a școlii de instructori.

D. D. PĂTRĂȘCANU

Profesor de istorie
Autor de lucrări literare.

SPİRIDON POPESCU

Absolvent al Seminarului
„Veniamin Costache”.
Profesor la liceu. Fost
profesor la școala normală.
Membru de Academie.

V. STROESCU

Directorul școlii No. 17
de băieți, București.

ILIE LUPU

Instructor înaintat.
Fost profesor școlar.

EDIȚIA I-A

BUCUREȘTI

EDITURA INSTITUTULUI DE ARTE GRAFICE „FLACĂRA”
SOCIETATE ANONIMĂ PE ACȚIUNI
No. 40, Strada Câmpineanu, No. 40

1913

Lucrare aprobată de Onor. Minister al Cultelor și Instrucțiunii Publice
cu ordinul No. 53.215 din 10 Iulie 1913

CARTE DE CETIRE

PENTRU

CLASA II-a PRIMARĂ URBANĂ

LUCRATĂ DE

G. COȘBUC

Membru corespondent
al Academiei Române.

G. A. DIMA

Profesor de științe la liceul
Lazăr. Fost instructor la
școala de aplicație a
școlii de instructori.

D. D. PĂTRĂȘCANU

Profesor de istorie la
liceul Matei Basarab. Au-
tor de lucrări literare.

SPİRIDON POPESCU

Absolvent al Seminarului
„Veniamin Costache”.
Profesor la liceul Mihail
Viteazul. Fost profesor de
școală normală.
Membru de Academie.

V. STROESCU

Directorul școlii No. 17
de băieți, București.

ILIE LUPU

Instructor înaintat.
Fost profesor școlar.

EDIȚIA I-A

BUCUREȘTI

EDITURA INSTITUTULUI DE ARTE GRAFICE „FLACĂRA”
SOCIETATE ANONIMĂ PE ACȚIUNI
No. 40, Strada Câmpineanu, No. 40

1913

CARTE DE CETIRE

PENTRU

DIVIZIA III-a RURALĂ (ANUL I)

LUCRATĂ DE

G. COȘBUC

Membriu corespondent
al Academiei Române.

G. A. DIMA

Profesor de științe la liceul
Lazăr. Fost institutor la
școala de aplicație a
școlii de institutori.

D. D. PĂTRĂȘCANU

Profesor de istorie la
liceul Mateiu Băsarab. Au-
tor.

SPIRIDON POPESCU

Absolvent al Seminarului
„Veniamin Costache”.
Profesor la liceul Mihailu
Vitcușu. Fost profesor de
școală normală.
Premier de Academie.

V. STROESCU

Directorul școlii No. 17
de băieți, București.

ILIE LUPU

Înaltă înaintat
Școala Normală.
Fost profesor școlar.

EDIȚIA I-A

BUCUREȘTI

EDITURA INSTITUTULUI DE ARTE GRAFICE „FLACĂRA”

SOCIETATE ANONIMĂ PE ACȚIUNI

No. 40, Strada Câmpineanu, No. 40

1913

CARTE DE CETIRE

PENTRU

CLASA II-a PRIMARĂ URBANĂ

LUCRATĂ DE

G. COȘBUC

Membriu corespondent
al Academiei Române.

G. A. DIMA

Profesor de științe la liceul
Lazăr. Fost institutor la
școala de aplicație a
școlii de institutori.

D. D. PĂTRĂȘCANU

Profesor de istorie la
liceul Mateiu Băsarab. Au-
tor de lucrări literare.

SPIRIDON POPESCU

Absolvent al Seminarului
„Veniamin Costache”.
Profesor la liceul Mihailu
Vitcușu. Fost profesor de
școală normală.
Premier de Academie.

V. STROESCU

Directorul școlii No. 17
de băieți, București.

ILIE LUPU

Înaltă înaintat.
Școala Normală.
Fost profesor școlar.

EDIȚIA I-A

BUCUREȘTI

EDITURA INSTITUTULUI DE ARTE GRAFICE „FLACĂRA”

SOCIETATE ANONIMĂ PE ACȚIUNI

No. 40, Strada Câmpineanu, No. 40

1913

Lucrare aprobată de Onor. Minister al Instrucțiunii și al Cultelor cu
ordinaul No. 53.213 din 10 Iulie 1913

CARTE DE CĂTIRE

PENTRU

CLASA IV-a PRIMARĂ URBENĂ

LUCRATĂ DE

G. COȘBUC

Membre corespondent
al Academiei Române.

G. A. DIMA

Profesor de științe la liceul
Lazăr. Fost institutor la
școala de aplicație a
școlii de institutori.

D. D. PĂTRAȘCANU

Profesor de istorie la
liceul Matei Basarab.
Literatură.

SPIRIDON POPESCU

Abolvent al Seminarului
„Veniamin Costache”.
Profesor la liceul Mihailu
Viteaz. Fost profesor de
școală normală.
Prezidiu de Academie.

V. STROESCU

Directorul școlii No. 17
de băieți, București.

ILIE LUPU

Institutor învâțător
Școala-școală.
Fost învățător școlar.

EDIȚIA I-A

BUCUREȘTI

EDITURA INSTITUTULUI DE ARTE GRAFICE „ILICAȘA”

SOCIETATE ANONIMĂ PE ACȚIUNI

No. 40, Strada Câmpineanu, No. 40

1913

<https://biblioteca-digitala.ro/> / <https://complexulmuzealbn.ro/>

DIN ACTIVITATEA CERCURILOR CULTURALE

CONFERINȚE POPULARE

ȚINUTE DE ÎNVĂȚĂTORI RURALI

Nume: M. Popescu
Nume: Kozak
Nume: scolar: 2892

PUBLICATE DE CASA ȘCOLĂELOR

SUB ÎNGRIJIREA LUI G. COȘBUC

EDIȚIA II-A

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA „ROMÂNIA NOUĂ”, THEODOR VOINER

NR. 41, CALĂ CRIVITEL No. 41
1923

DIN PUBLICATIUNILE CASEI ȘCOLELOR
BIBLIOTECA PEDAGOGICĂ
No. 8

JOHN LOKE

CÂTEVA IDEI

ASUPRA

EDUCAȚIUNII

PARTEA II-

EDUCAȚIUNEA MORALĂ ȘI CEA ȘTIINȚIFICĂ

TRADUCERE DE

GEORGE COȘBUC

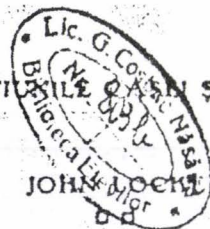
BUCUREȘTI

IMPRIMERIILE „INDEPENDENȚA”

STRADA R. POINCARÉ (Academiei) 17

1920

PUBLICATIUNILE CASEI ȘCOLELOR

CÂTEVA IDEI

ASUPRA

EDUCAȚIUNII

□ □ □

PARTEA I

EDUCAȚIUNEA SUFLETULUI

TRADUCERE DE

GEORGE COȘBUC

BUCUREȘTI

Tipografia „România Nouă”, Cămin Grădinarilor

THEODOR VOENIA

1920

DIN PUBLICAȚIILE CASEI ȘCOALELOR

CARTEA VREDNICILOR ROMĂNEȘTI

Alcătuită pentru tineri și bătrâni

DE

GEORGE COȘBUC

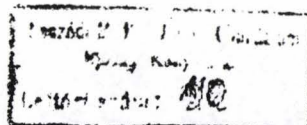
BUCUREȘTI

Tipografia „Cultura Neamului Românesc” Lipseanu-Sorin 17

— 193 —

CRESTOMATIE

PENTRU TOȚI ROMÂNII

GEORGE COȘBUC

Editura „Librăria C. ȘTEFĂNIA”

NOTE:

1. Haret, C. Spiru – Opere, vol. II, București, 1903, p. 448.
2. Coșbuc, George – *Uniți*, în *Semănătorul* nr. 2, 9 decembrie, 190.
3. Kogălniceanu, Mihail – *Dezrobirea Țiganilor. Stergerea privilegiilor boierești*, în *Scriseri alese*, București, Editura Tineretului, 1956, p. 210.
4. Raport asupra conferințelor cu învățătorii rurali din județul Iași – 10 august, 1975, în Arhiva Ministerului Culturii și Instrucțiunii Publice, dosarul 118/75, nr. 202, publicat de Ion Scurtu, în M. Eminescu, *Scriseri politice și literare*, vol. I., București, Minerva, 1905, p. 246-247.
5. Vezi articolul – *Școală și funcționarism*, în „Albina“, 5 (1901 – 1902), p. 207-208.
6. Crisoare lui Spiru Haret către S. Mehedinți, în I. E. Torouñiu: *Studii și documente literare*, vol. IX, 1940, p. 18.
7. Coșbuc, George – *Dușmanul dintre noi. Conferințe ținute la cercurile culturale*, București, Minerva, 1905, p. 3 –4.
8. *Idem*, p. 22.
9. Coșbuc, George, *Superstițiile păgubitoare ale poporului nostru. Descântecul și leacurile băbești. Duhurile necurate. Vraji și farmece. Sărbători fără rost*, București, 1909, p. 22.
10. *Idem*, p. 63.
11. *Coșbuc povestind copiilor*, București, ed. Socec, 1949. Colecția clasicilor români și străini pentru copii și tineret intemeiată și îngrijită de Octav Miron, p. 6.
12. *Idem*, p. 7
13. *Idem*, p. 9.
14. *Idem*, p. 9.
15. *Idem*, p. 9.
16. Conferințe populare, Ținute de învățătorii rurali. Publicate de Casa școalelor sub îngrijirea lui G. Coșbuc, Ediția a II-a, București, Tipografia „România nouă“, 1923.
17. Conferința aparține lui T. Zaharescu din Glodeanu – Săliștea Buzău.
18. Arhivele Statului, București, Fond Casa școalelor, Anul 1919 dosar nr. 1.
19. Kirileanu G.T. – *Un raport al poetului G. Coșbuc despre câteva școli din județul Neamț*, în Revista „Apostolul“, nr. 3 – 4, martie – aprilie, 1940.
20. Arhivele Statului, București, Fond Casa școalelor, Anul 1903 dosar nr. 6.
21. Arhivele Statului, București, Casa școalelor, Aiul 1910, dosar nr. 4.
22. Stanciu, Stoian – *Manualele școlare și autorii lor*, în „Gazeta literară“ din 22 septembrie 1955.
23. Vezi articolul – *Colaborarea țărilor socialiste în alcătuirea manualelor școlare*, în „Revista de pedagogie“, București, anul XI, nr. 11, noiembrie, 1962, p. 95.
24. Comitetul Despărțământului Năsăud al Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român în ședința din 13 aprilie 1914 a hotărât să se facă demersurile necesare pentru a se ridica un bust din bronz lui G. Coșbuc. Corneliu Medrea pentru 2500 coroane face bustul și-l termină în 1914. Serbarea proiectată în 28 VIII 1914 nu se ține deoarece izbucnise războiul. Bustul este predat familiei Coșbuc până în 1919 când se transportă la Năsăud. Serbarea proiectată în 1921, nu se poate ține din cauza inundației Văii caselor. Până la urmă serbarea are loc în 20 iunie 1926. Cu această ocazie printre cei care iau cuvântul este și Valeriu Seni, inspector regional, din cuvântarea căruia am reproduș citatul. Cuvântările ținute cu ocazia dezvelirii bustului lui Coșbuc sunt publicate în Anuarul liceului grăniceresc G. Coșbuc din Năsăud, publicat de Vasile Bighigean, director, anul școlar 1925-26.

25. Goga, Octavian – *Spicuiuri despre G. Coșbuc*, din discursul de recepție rostit de Octavian Goga în ședința solemnă a Academiei Române, la 30 mai 1923, în Omagiu lui George Coșbuc. Cu ocazia dezvelirii bustului în Năsăud, Tipografia Națională, G. Matheiu, Bistrița, 1926, p. 14-35.
- 26 Coșbuc, George, *Literatura didactică*, în Epoca, București, II, nr. 340, 29 decembrie 1896, p. 92.
27. Idem, p. 87.
28. Idem, p. 8, 9.
29. Rebreanu, Liviu, Coșbuc, 1931, în : *Coșbuc văzut de contemporani*, București, Editura pentru literatură, 1966, p. 49.
30. Vatamaniuc, D.G. Coșbuc, *O privire asupra operei literare*. Editura pentru literatură, București, 1967, p. 83, 84.
31. Monahu, George – *Din corespondența lui Coșbuc cu familia*, Tribuna Ardealului, Anul II, Cluj, nr. 172, Sâmbătă, 19 Aprilie, 1941.
32. Idem.
33. Călinescu, George – *Istoria literaturii române*, București, 1941, p. 519.
34. Vlahuță, Alexandru – *Din goana vieții*, Editura „Carta românească București, p. 120.
35. Pentru a se vedea tot materialul care face obiectul „Cărții de citire pentru școlile secundare și profesionale“ din „Tabla de materii“ de la sfârșitul manualului:

Prefața

Deșteaptă-te, patria mea de Alecu Russo

Lămuriri

Din gura poporului, Sfaturi

Bătălia de la Călugăreni de N. Bălcescu

Lămuriri

Din gura poporului

Hora Unirii de V. Alecsandri

Lămuriri

Rodica de V. Alecsandri

Plugurile V. Alecsandri

Românul de V. Alecsandri

Din „Dumbrava Roșă“

Pohod na Sibir

Peneș Curcanul

Oda Ostașilor Români

Altarul Mănăstirei Putna

Din gura poporului

Fuga lui Mihnea cel rău în Ardeal, de Al. Odobescu

Lămuriri

Din Pseudo-chynghetikos“ Bărăganul, de Al. Odobescu

Sobiești și Români, de C. Negruzzi

Lămuriri

Aprodul Purice de C. Negruzzi

Cântec vechi.

Cântec de C. Negruzzi

Anul 1840 de Gr. Alexandrescu

Lămuriri

Umbra lui Mircea. La Cozia de Gr. Alexandrescu

Căinele și cățelul Gr. Alexandrescu

Cozia Gr. Alexandrescu
Toporul și Pădurea Gr. Alexandrescu
Porcul liberat Gr. Alexandrescu
Căinele izgonit Gr. Alexandrescu
Cimilituri Gr. Alexandrescu
Amitiri din copilărie de I. Creangă
Lămuriri
Ion Roată și Vodă Cuza de I. Creangă
Capra cu trei iezi de I. Creangă
Ion Roată și unirea de I. Creangă
Dănilă Prepeleac de I. Creangă
Daniil Sihastru de D. Bolintineanu
Lămuriri
Mircea la bătae de D. Bolintineanu
Cimilituri
Scrisoarea III (Fragment) de M. Eminescu
Lămuriri
Doină de M. Eminescu
Revedere
Basmul lui Arghil (Fragment) de M. Eminescu
Ce te legeni, codrule de M. Eminescu
Mușatin și codrul de M. Eminescu
Ultima dorință de M. Eminescu
Pașa Hassan de G. Coșbuc
Lămuriri
Nunta Zamferei de G. Coșbuc
Dece Maiu G. Coșbuc
Patria și Dreptul meu Coșbuc
Mama G. Coșbuc
Rugămintea din urmă G. Coșbuc
Mama Râniților G. Coșbuc
Istoria Suferinței de Carmen Sylva
Lămuriri
Carmen Sylva de B.P. Haședu
Războiul (trad. De G. Coșbuc) de Carmen Sylva
Caraimanul de Carmen Sylva
Din gura poporului
Semănătorul de Al. Vlahuță
Islazul de Al. Vlahuță
Din România Pitorească de Al. Vlahuță
La Vatra rece de Al. Vlahuță
Doctorul Rareș de Al. Vlahuță
Numai cu o moarte de Ion Gorun
Lămuriri
Trei zâne de Ion Gorun
Tulnicul lui Pinte de Șt.O. Iosif
Un cântec de Șt.O. Iosif

Pastel de Șt.O. Iosif
Cronicarii de Șt.O. Iosif
Boierii de Șt.O. Iosif
Tată Sărmanilor din „Deprinderi, as. Cetitului 1835”
Țara mea de I. Nenițescu
Din gura poporului
Stejarul din Borzești de N. Gane
Cele două spice de Gh. Asaki
Popa care știe carte de V.A. Ureche
Bunica de B. Delavrancea
Din gura poporului
Jocurile copiilor de Al. Lambrior
Poezii Populare
Miorița de colecția V. Alecsandri
Dintr-o scrisoare a lui V. Alecsandri către A. Hurmuzaki
Meșterul Manole din colecția G.Dem. Tehodorescu
Cicoarea
Dolca din colecția V. Alecsandri
Mihu Copilul de V. Alecsandri
Plugușorul de V. Alecsandri

36. Flacăra, An 11, 48, 14 septembrie 1913.

37. Coșbuc, George – *Dintr-ale neamului nostru*, București, Tipografia Gutenberg, Joseph, Göbl, 1903, p. 86.

38. Cartea celor doi zbârlîți și a mai multor alți pârlîți apare la București, cu ilustrații, fără semnătura autorului și fără anul apariției plachetei. Cuprinde următoarele poezii: *Petrache sbârlitul și Tinca nespălata*, *Tudorică și Titi cei neastâmpărători*, *Gică și Lică cei somnoroși*, *Zoia miorlăita*, *Dan și Veta bătaușii*, *Mitică răutăciosul*, *Ionel pocitul*, *Pățania lui Mihai*, *Mița fără cea fără de o ureche*, *Hoții de poame*, *Mimi fricoasa*, *Vlad neastâmpăratul*, *Trufia pedepsită*, *Liza cum a dus-o baba*, *Mișu mîncăciosul*, *Ana vrea să știe toate*, *Nicu haimanaua*, *Clara cea mîncăcioasă*, *Chiriac fără milă*, *Șița gură-rea*.

39. J. Locke – *Câteva idei asupra educațiunii*. Partea I. Educați nea sufletului, București, 1908, p. 127.

40. Vezi I. Cremer – George Coșbuc și oamenii școlii, în *Revista de pedagogie* nr. 10, 1966, p. 83.

41. Din conferința ținută cu ocazia dezvelirii bustului lui Coșbuc, în Năsăud, din 20 iunie 1926, publicată în *Almanahul liceului grăniceresc „G. Coșbuc” din Năsăud*, publicat de Vasile Bichigean, director, anul școlar 1925 – 26, p. 24.

42. Locusteanu P.: *Amintiri despre Coșbuc în: Coșbuc văzut de contemporani*, Editura pentru literatură, București, 1966, p.

43. Idem, p. 127.

44. Rebreanu, Liviu – *Coșbuc*, în: *Coșbuc văzut de contemporani*, Editura pentru literatură, București 1966, p. 251 – 252.

BIBLIOGRAFIE:

I. Manuale școlare

1. Carte românească de citire de Dr. Barbu Constantinescu. Din inițiativa și prin ajutorarea profesorilor asociați: Dr. B. Constantinescu, Th. D. Speranția, G. Coșbuc, G. Constantinescu și Calistrat Orleanu, Ediția I, Ploiești. Editura Progresului“, 1980, 231 p.

2. Carte de citire de Dr. B. Constantinescu și G. Coșbuc. Din inițiativa și prin ajutorarea profesorilor asociați B. Constantinescu, Th. Speranția, G. Coșbuc, G. Constantinescu și Calistrat Orleanu. Partea II. Ediția I, Ploiești, Editura „Progresului“, 1891.
3. Carte de citire de Dr. B. Constantinescu și G. Coșbuc. Din inițiativa și prin ajutorarea profesorilor asociați. Dr. B. Constantinescu, Th. D. Speranția, G. Coșbuc, G. Constantinescu și Calistrat Orleanu, Parta III. Ediția I. ploiești Editura „Progresul“ 1891.
4. Carte de citire de Dr. B. Constantinescu. Cu ajutorul profesorilor asociați. Th. Speranția, G. Coșbuc, G. Constantinescu și Calistrat Orleanu. Destinată pentru clasa II-a a școlilor primare rurale și urbane de ambe – sexe. Partea I, Ediția II. Ploiești, Editura „Progresului“, 1893, 163 p.
5. Carte de citire de Dr. B. Constantinescu, cu ajutorul profesorilor asociați. Th. D. Speranția G. Coșbuc, G. Constantinescu și Calistrat Orleanu. Destinată pentru clasa a II-a școalelor primare rurale și urbane de ambe sexe. Partea Ediția II, Ploiești, Editura „Progresului“. 1893, 203 p.
6. Carte de citire de Dr. B. Constantinescu. Cu ajutorul profesorilor asociați. Th. D. Speranția, G. Coșbuc, G. Constantinescu și Calistrat Orleanu. Destinată pentru clasa a IV-a a școlilor primare rurale și urbane de ambe sexe. Partea a III-a. Ediția a II-a. Ploiești. Editura „Progresului 1893, 238 p.
7. Noul abecedar românesc (Cu ilustrate) de Dr. B. Constantinescu Ploiești, 1891.
8. Carte de citire pentru școlile secundare și profesionale de A. Vlahuță și G. Coșbuc, Partea I. București, 1902.
9. Carte de citire pentru divizia a II-a rurală. Lucrată de G. Coșbuc, G.A. Dima, G.N. Costescu și G. Stoinescu. Ediția București, 1908, 318 p.
10. Carte de citire pentru clasa a II-a primară urbană. Lucrată de G. Coșbuc, G.A. Dima, G.N. Costescu, și G. Stoinescu.
11. Carte de citire pentru divizia a II a rurală. Lucrată de G. Coșbuc, G.A. Dima, G.N. Costescu și G. Stoinescu. Ediția II-a. bucurești, 1910, 318 p.
12. Carte de citire pentru clasa a III-a urbană, de G. Coșbuc. G.A. Dima, G.N. Costescu și G. Stoinescu. București 1908, 352 p.
13. Carte de citire pentru divizia III rurală, anuală II-lea. G. Coșbuc, G.A. Dima, G.N. Costescu și G. Stoinescu. Ediția I Craiova – București, 1908, 456 p.
14. Carte de citire pentru clasa a III-a urbană, de G. Coșbuc, Din G.N. Costescu și G. Stoinescu, Craiova, 1909, 403.
15. Carte de citire pentru divizia a III a rurală, anul al II-lea De G. Coșbuc, G.A. Dima, G.N. Costescu și G. Stoinescu. Ediția a II-a, Institutul de arte grafice „Progresul“, ieși, 1910, 456 p.
16. Carte de citire pentru clasa a IV-a primară urbană. De G. Buc, G.A. Dima, G.N. Costescu G. Stoinescu. Ediția I, Ploiești – București, 1908, 573 p.
17. Carte de citire pentru clasa a IV- a primară urbană. De G. Buc, G.A. Dima, G.N. Costescu, și G. Stoinescu, Ediția Ploiești, 1909, 517 p.
18. Carte de citire pentru clasa a IV-a primară urbană. De G. Buc, G.A. Dima, G.N. Costescu și C. Stoinescu, Ediția III, a, Ploiești, 1910 517 p.
19. Carte de citire pentru divizia a II-a rurală (Anul I și II Lucrată de G. Coșbuc, G.A. Dima, D.D. Pătrășcanul, Spiridon Popescu, V. Stroiescu și Ilie Lupu, Ediția I, București, 1913, 303 p.
20. Carte de citire pentru clasa a li-a primară urbană. Lucrată G. Coșbuc, G.A. Dima, D.D. Pătrășcanul, Spiridon Popescu, V. Stroiescu și Ilie Lupu, Ediția I, București, 1913,
21. Carte de citire pentru divizia a III-a rurală (Anul I). Lucrată de G. Coșbuc, G.A. Dima, D.D. Pătrășcanul, Spiridon Popescu, V. Stroiescu și Ilie Lupu, Ediția I, București, 328 p.
22. Carte de citire pentru clasa a III-a primară urbană. Lucrată de G. Coșbuc, G.A. Dima, D.D. Pătrășcanul, Spiridon Popescu, V. Stroiescu și Ilie Lupu, Ediția a II-a, București 1913, 311 p.

23. Carte de citire pentru clasa a IV-a primară urbană. Lucrată de G. Coșbuc, G.A. Dima, D.D. Pătrășcanul, Spiridon Popescu, V. Stroiescu și Ilie Lupu, Ediția I, București, 1913, 461 p.

II. Opere originale și traduceri

1. Coșbuc, George – Fapte și vorbe românești. Carte de citire pentru toți românii, Partea I. Stabilimentul grafic I, Socec, 1899.
2. Coșbuc, George – Literatura didactică, în *Epoca*, București, nr. 340, 29 decembrie 1896.
3. Coșbuc George – Uniți, în *Semănătorul*, nr. 2, 9 decembrie, 1.
4. Coșbuc George – Școală și funcționarism, în *Albina* 5 (1901. – 1902).
5. Coșbuc George – Dintr-ale neamului nostru, Tipografia Gutem Joseph Gobl, București 1903.
6. Coșbuc George – Crestomație pentru toți românii, Editura librăriei, C. Sfetea, București, 1904.
7. Coșbuc George – Dușmanul dintre noi. Conferință ținută la cercurile culturale, Minerva, București, 1905.
8. Coșbuc George – Războiul Nostru pentru Neamțmare, Ediția București, 1907.
9. Coșbuc George – Superstițiile păgubitoare ale poporului nostru. Descântecul și leacurile băbești. Duhurile necurate. Vräji și farmece. Sărbători fără rost, București, 1909.
10. Coșbuc George – Carte vredniciilor românești. Alcătuită pentru tineri și bătrâni, Din publicațiile Casa școlilor Tipografia Cultura Neamului Românesc, București 1923.
11. Coșbuc George – Despre literatură și limbă, Editura de pentru literatură și artă, București, 1960.
12. xxx – Cartea celor doi zbârliți și-a mai multor alți părliți. București.
13. John Locke – Câteva idei asupra educațiunii. Traducere de Coșbuc, Partea I-II-a roman, Editura Casei școlilor, București, 1912 – 1920.
14. Martig, Emanuel – Psihologie pedagogică pentru școalele normale. Traducere după ediția a VII-de G. Coșbuc, Tipografia Ion Văcărescu, București, 1920.
15. CHR. Ufer – Introducere în pedagogia lui Herbart. Traducere a opta ediție, București, 1908 (Deși nu îi apare numele, traducerea aparține lui G Coșbuc).
16. Coșbuc George povestind copiilor, Editura librăriei Socec, București 1930. Colecția clasicilor români și străini pentru copii tineret. Întocmită și îngrijită de Octav Minar.
17. Conferințe populare ținute de învățătorii rurali. Publicate de Casa școalelor sub îngrijirea lui Coșbuc George, București 1903.

III. Despre viața și opera lui G. Coșbuc.

1. Anuarul liceului grăniceresc „G. Coșbuc“ din Năsăud, publicat de Vasile Bichigean, director, anul școlar 1925 – 1926.
2. Arhivele statului – București, Fond, Casa școalelor, Anul 1910, dosar nr. 1.
3. Arhivele statului – București, fond Casa școalelor, Anul 1911, dosar nr. 4.
4. Arhivele statului – București, fond. Casa școalelor, Anul 1912, dosar nr. 1.
5. Bercea I; Eliza Miciora Ionescu – Metodica predării limbii române, Manual pentru liceele pedagogice. Clasele I-IV. Editura didactică și pedagogică, București, 1974.
6. Blidescu Emil – Spiru Haret, Editura didactică și pedagogică București, 1977.
7. Bratu, Bianca – Preșcolarul și literatura. (Studii și analitică Editura didactică și pedagogică, București, 1977.)
8. Călinescu, G. – *Istoria literaturii române de la origini și în prezent*, București, 1941, p. 516- 523.
9. *Coșbuc văzut de contemporani*, Editura pentru literatură, București, 1966.
10. Cremer – *Scriitorii noștri clasici și problemele școlii*, Editura de stat didactică și pedagogică, București, 1956.
11. Cujba, Sergiu – *Povestiri din copilărie*, București, 1896. (Prefață scrisă de G. Coșbuc.)

12. Dinu, Constantin – *Spiru Haret*, Editura didactică și pedagogică, București, 1970.
13. Ghibu, Onisifor – *Pentru o pedagogie românească, Antologie de scrieri pedagogică*, Editura didactică și pedagogică, București, 1977.
14. Lado, Robert – *Predarea limbilor. O abordare științifică*. Editura didactică și pedagogică, București, 1976.
15. Munteanu G; Bolog E. Goia, Vistian – *Literatura pentru copii. Manual pentru liceele pedagogice și institutele pedagogice de doi ani*, Editura didactică și pedagogică, București, 1970.
16. Negoiescu Ion – *G. Coșbuc autor de manuale didactice*. Extras din culegerea *Limbii și literatură română*, Vol. V, București, 1961.
17. *Omagiu lui G. Coșbuc*. Arhiva Someșană, nr. 5, Năsăud 1926.
18. *Omagiu lui G. Coșbuc*. Cu ocazia dezvelirii bustului în Năsăud Tipografia națională G. Mateiu, Bistrița, 1926.
19. Partene, Constantin – *Literatura în școală. Contribuții la didactică modernă a disciplinei*, Editura didactică și pedagogică, București, 1977.
20. Poantă, Petru – *Poezia lui G. Coșbuc. Eseu monografic*, Editura Dacia, 1976.
21. Scridon, Gavril – *Pagini despre Coșbuc. Contribuții la cunoașterea vieții și operei poetului*, București, 1957.
22. Scridon, Gavril; Domșa, I. G. – *Coșbuc*, Bibliografie, Editura Academiei R.P.R. București, 1965.
23. Scridon, Gavril – *G. Coșbuc și pământul natal*, Cluj, 1966
24. Scridon, Gavril – *G. Coșbuc în locurile anilor de ucenicie*. Tipografia Maramureș, Baia Mare, 1977.
25. Scurtu Ion – *M. Eminescu: Scrieri politice și literare*, vol. Minerva, București, 1905.
26. Torouțiu, I.E. – *Studii și Documente literare*, vol. IX, București, 1940.
27. Țircovnicu, Victor – *Pedagogie generală*, Editura Facla, București, 1975.
28. Vatamaniuc, D. – G. Coșbuc, *O privire asupra operei literare*, Editura pentru literatură, 1967.
29. Bojin, Alexandru – *Activitatea și preocupările lui Al. Vlahuță în domeniul învățământului*, în „Revista de pedagogie”, XVIII, nr. 10, 1969.
30. Brinzei, Irina – Revista „Convorbiri literare” și manualele școlare, în : „Revista de pedagogie”, Anul XIX, nr. 3, 1970.
31. Bunescu V.; Rusescu Valer – *Conținutul științific și legătura dintre teorie și practică în unele manuale*, în: Revista de pedagogie aul XII, nr. 7, iulie, 1963.
32. Constantinescu E., Csengeri, E., Filipescu, Valentina – *Perfecționarea manualelor școlare*, în : „Revista de Pedagogie” Anul XXIII, nr. 4, aprilie 1974.
33. Cremer, I – *G. Coșbuc și oamenii școlii*, în „Revista de pedagogie”, Anul XV, nr. 10, octombrie 1966.
34. xxxx – *Despre manualele școlare și cerințele alcătuirii lor*, în „Revista de pedagogie”, nr. 4, octombrie, decembrie 1955.
35. Duțu, Alexandru – *Coșbuc despre educația prin carte*, în: „Călăuza bibliotecarului”, București, nr. 6, iunie 1959.
36. xxx , „Flacăra”, Anul II, 48, 14 septembrie 1913.
37. Kirileanu, G.T. – *Un raport al poetului G. Coșbuc despre școli din județul Neamț*, în Revista „Apostolul”, 4 martie – aprilie, 1940.
38. Kogălniceanu, Mihail – *Scrieri alese*, Editura Tineretului, București, 1956.
39. Monahu, G. – *Din corespondența lui Coșbuc cu familia*, în: „Tribuna Ardealului”, II, nr. 272, aprilie, 1941.
40. Neșțian C. Valeriu – *Educația estetică prin lecțiile de literară*, în: „Revista de pedagogie”, Anul XVI, aprilie.

41. Popeangă, Vasile – *Conceptul de școală populară în gândirea pedagogică din Transilvania până la 1918*, în „Revista de pedagogie”, Anul XVIII, nr. 9 1969.
42. Roman, I. – *Principiile politicii școlare a lui Spiru Haret*, în : *Revista de pedagogie*, Anul XVII, mai 1968.
43. Roșculeț, Camelia – *Gh. Bogdan Duică, profesor și cercetător probleme de educație și învățământ*, în „Revista de pedagogie”, Anul XV, nr. 1, ianuarie, 1966.
44. Russu Șirianu, I. – *Despre G. Coșbuc*, în: „Luceafărul”, IV, nr. 8, 15 aprilie 1902.
45. Șotropa, Virgil, *Amintiri*, în : *Omagiu lui G. Coșbuc*, „Arhiva someșană”, nr. 5, Năsăud, 1926.

III. REBRENIANA

CULTURA LA ZERO GRADE*

Niculae GHERAN

Temându-mă că spațiul restrâns al unui articol nu-mi îngăduie pe deplin să-mi demonstrez opinia, pornesc cu sfârșitul: *atâta timp cât în bugetul țării sumele alocate culturii încep cu zero, nu se justifică existența unui minister de resort în administrația statului*. S-ar zice că, din prudență, finanțistii s-au ferit de echivocul cifrei, încercând, printre o virgulă și un trei (0,3% din PIB), să evite ambiguitatea celui 00, ce ar fi definit mai aproape de adevăr interesul guvernanților față de activitatea făuritorilor de frumos.

Spre liniștea celor ce ne poartă de grijă, de-o parte și de alta a eșichierului politic, m-aș face avocatul Diavolului afirmând că avem de-a face cu o constantă a guvernanților români, a fătarniciei lor, dacă ținem seama de neconținutele elogii aduse culturii naționale, văzută ca act de identitate a neamului, dar și de locul ultim ce i-l acordă la masa comună a îmbelșugaților și rubedeniilor sărace, achitată, întotdeauna, de contribuabilul român.

După ce pe la mijlocul secolului al XIX-lea românesc Cultele și Instrucțiunea Publică se obișnuiseră să aibă casă comună, în sfârșit, după Marea Unire – mai precis în guvernul condus de generalul Al. Averescu – apare, la insistențele lui Octavian Goga (devenit ministru secretar de stat), un departament al Artelor, cu noile atribuții, dar și reacția acidă a unor scriitori și artiști, atunci abia afirmați, astăzi mari personalități ale civilizației noastre: „De ce să ne mai înșelăm pe noi înșine? De ce să credem că avem un minister al «Artelor», când în realitate statul este dușmanul, conștient sau inconștient, al cărții și al artelor, da! Că un asemenea minister ar putea aduce imense servicii culturii naționale, evident! Dar mai întâi ar trebui să înțeleagă și oamenii politici români că arta și cultura au cel puțin tot atâta importanță în viața țării ca și o bancă sau alegere de deputat frauduloasă. Acuma de ce încep economiile de la carte și artă? Pentru că omul politic este imbecil, barbar și anticultural. Cine ar fi dispus să mă creadă să binevoiască a asculta discursurile «parlamentare» sau a citi articolele de gazetă ale oamenilor noștri politici. Cum să ceri simpatie pentru cultură unor oameni care nu sunt în stare să închege o frază, care nu se pot ridica o clipă deasupra meschinelor interese și intrigi de culise? Artă și cultura românească n-au să aștepte decât dușmănie de la oamenii politici de azi!...“.

* „Cultura“ – serie nouă, an II, nr. 1 (53), joi, 8 dec. 2005

Fraza – desprinsă dintr-un interviu datat în *Rampa*, la 4 septembrie 1921 – aparține tânărului Rebreanu – atunci debutant într-ale romanului –, pe care prefer să-l citez acum, la 120 de ani de la nașterea sa, mai curând decât pe d-nii Iliescu, Constantinescu sau Băsescu, câtă vreme nici unul dintre dânsii n-a împlinit această vârstă, mai ales că, în privința grijii față de cultură, s-au aflat pe același palier.

„Nimic nou sub soare“ – cum spunea *Eclesiastul*, adevărul afirmației făcute de autorul lui *Ion*, cu 84 de ani în urmă, putând să-l repete orice tânăr talentat în goană după un sponsor, dar și mai vârstnicii lor confrăți ce se află sub cupola aceleiași culturi naționale, fără a mai vorbi de beneficiarii artelor, cărora le rămâne plăcerea de a mângâia o carte, neputând s-o cumpere, să frecventeze doar în vis un spectacol bun etc. Mult prea demni, creatorii de artă – mă refer la majoritatea lor – nu vor vorbi niciodată despre greutățile în care se zbat. Prin firea lucrurilor, ei nu reprezintă pentru guvernanți nici un fel de pericol. Din acest punct de vedere, muncitorii de la metrou, dascălimea română, funcționarii din spatele ghișeelor publice, ieșiți în stradă, vor îngrijora oricând Puterea. Nu este și cazul creatorilor de artă, care niciodată n-au mărșăluit pe caldarâm în folosul lor, atenți mereu să aibă o cămașă albă și de fațadă și un dispreț suveran față de politicianism. Să ne mirăm că, în bugetul țării, procentele sumei alocate culturii încep cu zero, că se poate trăi și fără flori. Iată că se poate – și guvernanții o știu mai bine decât țigăncile ce te îmbie la colțul străzii cu câte-o garoafă.

Dar mă fură limbarița, uitând că n-a fost înmormântare de artist fără ca oficialitățile să nu se prezinte măcar cu o coroană, spre bucuria repauzatului. De decorații, ce să mai zicem? De s-ar aduna toți invitații de la Cotroceni, decretați peste noapte „comandori“, „ofițeri“ sau „cavaleri“ ai „Meritului Cultural“, am putea face un sindicat.

Cu sau fără decorație, viața creatorilor e cam aceeași, cu aceleași cheltuieli de întreținere, în largul ei înțeleș. Bine că, ministerial, Cultura n-a mai fost cuplată cu Instrucțiunea Publică, preferându-se Cultele. Cum, de când mă știu eu, n-am văzut popă sărac, venitul mediu al celor păstoriți de Minister crește astfel substanțial, rămânând ca adevăratele socoteli să le desfacem pe cealaltă lume, pe principiul că cei din urmă vor fi cei dintâi. Problema e alta: pe pământ, Biserica dispune de-o infrastructură ce-i justifică menirea apostolică până în ultimul sat, unde dispune de-o biserică și-un paroh. Te-ai fi așteptat, de asemenea, ca în fiecare așezare românească să existe măcar o bibliotecă, mai ales acum, când handicapul școlii rurale este catastrofal. De altfel, ca și la orașe, unde întregi categorii sociale sunt îndepărtate de la „răsfățul“ culturii. Oare să dăm vina doar pe televizor, atunci când îndrăznim să explicăm scăderea interesului față de lectură și răsturnarea sistemului de valori în promovarea fenomenului artistic? Legile societății de consum, valabile în viața multor gherete editoriale și *show-uri* cu mășcarici, încetează să fie obligatorii în activitatea unui Minister al Culturii naționale, unde rentabilitatea nu

se cuantifică prin bancnotele țării, chiar dacă poartă chipul lui Eminescu, Enescu și Iorga, nicidecum ale lui Becali sau Fane Spoitoru. Dacă doar legile pieței ar trebui să-i fie călăuză, s-ar putea transforma într-un minister al ceremonialului public, luând în antrepriză cimitirele, infrastructură stabilă până în cele mai depărtate cătune, cererea și oferta asigurându-i o deplină rentabilitate. (Mai ales dacă ar face apel la un demnitar ca Ion Stoica, aflat la a treia generație de dricari).

Altminteri, actualul minister e nevoit să conducă la groapă mulți creatori încă din timpul vieții, după cum valorificarea patrimoniului literar-artistic rămâne total în afara unui sistem organizat. Așa se face că moartea edițiilor critice se datorează faptului că, în bolnița ministerială, „pacienții“ au fost lăsați în voia soartei sau duși direct la morgă. Pentru exegeza marilor opere și elaborarea unor serii editoriale prestigioase, în țările civilizate s-au creat institute speciale, de cele mai multe ori profilate în jurul unor opere individuale (Balzac, Goethe, Pușkin, Shakespeare ș.a.). După cum se știe, românii n-au ajuns la un asemenea grad de perversitate culturală – deși nu trebuie ignorată experiența Muzeului Literaturii Române, unde peste zece inși s-au străduit mulți ani de-a rândul să finalizeze o serie Eminescu, îngrijită la început doar de Perpessicius. Numai că te-ai fi așteptat ca un factor responsabil din minister să preia grija acestor ediții monumentale, adevărate acte de identitate spirituală ale unui neam prea puțin cunoscut nu numai în lume, dar și la el acasă. Prin *grijă* înțeleg crearea condițiilor necesare realizării unor atare opere, nu doar simpla lor avizare, la sfârșitul de an, de către o comisie de subvenții, când timpul material rămas pentru proiectarea, pregătirea și tipărirea unor asemenea opere de interes național se află în divorț total cu lipsa oricărei investiții, necesare pe parcursul mai multor ani de muncă. Altminteri, vorba lui Creangă: dacă nu bagi, n-are de unde să iasă. În consecință, nu mă mir că sub epitropia Ministerului Culturii și Cultelor, în zece luni ale anului 2005, nu a apărut nici măcar *Visul Maicii Domnului*, darnite operele fundamentale amintite, parte integrantă a unui patrimoniu național încă nerevendicat. De altfel, în bugetul ministerului, acesta este confundat strict cu întreținerea monumentelor istorice. De le-am scoate din calcul, ponderea reală acordată Artelor ar fi de-a dreptul penibilă.

Oricum, un preot de țară care își repară clopotnița cu ajutorul Ministerului Culturii și Cultelor se dovedește mai bun gospodar în chivernisirea banilor. Mă refer la procurarea materialelor și, mai ales, la plata lucrătorilor. La polul opus, heghedușii aceluiași minister ar dori ca seriile de opere complete să apară din senin, domniile lor confirmându-le doar nașterea, ca la primărie. Cine le-a făcut, cum le-a făcut, de ce le-a făcut, nu-i interesează. Ca și cum rosturile „transparente“ ale ministerului s-ar rezuma la stricta contabilitate a banilor din „cutia milei“, unde libertatea de a se așeza la coadă aparține deopotrivă lui Eminescu, cât și ultimului grafoman.

„Somn ușor, minister!“ – își intitulează inspirat Mircea Vasilescu articolul pe această temă din *Dilema veche* (II, nr. 95, 11-17 nov. 2005), punând degetul pe rană: *lipsa de strategie* a unei instituții create deliberat pentru asigurarea unei politici culturale de promovare a valorilor artistice, în raport cu dezideratele ei principale.

După opinia mea, aceasta ar presupune renunțarea la actualul mod pasiv de activitate („așteptăm proiecte – asigurând o deplină transparență“) –, stil de muncă ce poate fi suspectat și de o crasă incompetență. Mai mult ca oricând se simte nevoia unui mod activ de lucru, direcțiile de specialitate inițiind elaborarea unor planuri editoriale de mai largă respirație – de-ar fi doar ele – ceea ce presupune organizarea unor activități urmărite și creditate pe parcursul înfăptuirii lor. *Volens nolens*, trebuie să existe un sistem de priorități, mai ales acum, când banii se iau de pe fundul sacului.

Pe de altă parte, în condițiile existenței a cca. 16 000 de localități – în care se presupune că ar exista un singur copil înzestrat, un învățător, popă sau doritor de cultură –, rețeaua bibliotecilor trebuie substanțial reorganizată, pentru a beneficia de un fond minimal de carte și reviste culturale, cel puțin în raport cu cerințele școlii. Pentru a nu spune nimic despre nevoile acute ale altor așezăminte de cultură, din Capitală și provincie, care pot intra în grevă pe timp nelimitat, că n-ar deranja pe nimeni din conducerea țării.

În 1929, venit la putere, Iuliu Maniu a vrut să-și apropie elita artelor românești, numai că punga statului îl obliga să-și fixeze altfel prioritățile. Așa s-a ajuns la crearea Direcțiunii Educației Poporului, nicidecum a unui minister, deși păstra atributele lui de resort, fiind încadrată în schema Ministerului Muncii și Ocrotirilor Sociale.

Dacă astăzi guvernanții noștri nu pot asigura minime condiții de afirmare a valorii artistice, cel mai indicat lucru ar fi să renunțe la orgolii administrative. Pentru ce ar mai exista un Minister al Culturii, floare la pălărie, atâta timp cât s-a transformat într-o cutie poștală, îndesată cu multe doleanțe? La război – ca la război! Să „lase arhimandritului toată grija schitului“, cu o neclintită credință că Patriarhia se va descurca mai bine cu ridicarea Catedralei Mântuirii Neamului, considerată de președintele țării obiectivul central al activității culturale. La rândul ei, Comisia Monumentelor Istorice își va putea prelua vechea autonomie, cu buget propriu, rosturile unei Direcții culturale urmând să fie precizate plecând de la implacabilul zero.

DE LA BUCUREȘTI LA BISTRIȚA VIA RÂMNICU VÂLCEA*

Niculae GHERAN

Spre sfârșitul anului trecut am fost invitat să particip la mai multe festivități închinat lui Liviu Rebreanu, manifestări ce-au avut loc îndeosebi în Ardeal, la Aiud, Bistrița, Maieru și Târlisua, dar și la Râmnicu Vâlcea, unde Editura Prisma din localitate a publicat ultimul tom (23) din seria de *Opere*, cu prilejul împlinirii a 120 de ani de la nașterea romancierului. Apariția cărții a fost rodul unei colaborări dintre Muzeul Județean Bistrița-Năsăud și Fundația Națională pentru Civilizație Rurală „Niște țărani” și nu mă mir că la manifestările din Transilvania au participat invitați iluștri din marile centre culturale românești, scriitori și universitari veniți din București, Cluj, Iași, Târgu Mureș sau Timișoara. Mai degrabă m-a nedumerit lipsa mai-marilor județului la acțiunile culturale amintite, pe care nu mă grăbesc să mi-o explic prin lipsa lor de ospitalitate, ci mai curând printr-un grav sentiment de inferioritate față de personalitățile venite din întreaga țară. Greu să le faci față. Or, cum între modestie și bădăranie este o distanță ca de la cer la pământ, nu fac altceva decât să regret că n-au participat în Vâlcea, să vadă cum s-au mișcat oamenii politici din Râmnic. Indiferent de culoarea lor politică, de gradul pe care îl ocupau în administrația locală, ei s-au comportat ca buni români, conștienți de locul pe care un mare scriitor îl ocupă în istoria culturii și civilizației românești. În sfârșit, în afară de fraude în alegeri, de corupție și de sport, aveau prilejul să discute și despre altceva. Să adaug că n-o făceau în doru’ lelii, ci participând voluntar la realizarea unei lucrări de interes național. Departe gândul de mine să idilizez. Nu exclud că unii dintre ei să-și fi făcut de mult suma, dar faptul că mai apleacă urechea și la spusele unor oameni de carte nu-i de colea.

Șirul manifestărilor prilejuite de aniversarea lui Rebreanu, dar și de definitivarea seriei de *Opere* s-a încheiat la Muzeul Național al Literaturii Române, unde mi s-a conferit, pentru a doua oară, Premiul Perpessicius. O distincție mai mult simbolică.

– De ce închei un maraton de patru decenii la Dămăroaia și nu în centrul Capitalei? mă întreba deunăzi un fost coleg de la Editura Institutului Cultural

* „Cultura” – serie nouă, an II, nr. 8 (60), joi, 9 febr. 2006.

Român, reluând oferta de a tipări, sub aceeași egidă, volumul 23 de *Opere*. Crezi că „Niște țărani“ te vor răsplăti mai mult decât niște confrăți din Institut?

Drept este că, prin toamna anului trecut, Mircea Mihăieș, vicepreședintele Institutului, îmi oferise posibilitatea editării lucrării amintite, manifestându-se interesat și de valorificarea altor proiecte personale. Același lucru avea să-l facă și D.R. Popescu, în calitate de director general al Editurii Academiei Române. Numai că, între timp, acceptasem oferta lui Dinu Săraru, primul ce s-a angajat să tipărească această carte până în ziua aniversării scriitorului, respectiv 27 noiembrie 2005. Or, *papa comerciant*, învoiala dintâi ținea de obrazul meu, mai mult decât de contract. Important era să scot cartea, nu să mă gândesc la cine se va mândri cu apariția ei. Că exista pericolul să nu m-aleg cu nimic la apariția cărții iar nu conta, alternativa ținând, de data aceasta, de obrazul ginerei. Fata însă fusese măritată.

Cui este dispus să gândească altfel, i-aș aminti că, în anul 2000, aveam două volume inedite din operele lui Rebreanu, două sicrie pe care nu izbuteam să le îngrop în vreo tiparniță românească. Nedumerit, întrebam puternicii zilei, fără răspuns, dacă în cele mai negre visuri și-ar închipui că opere inedite din Balzac, Dostoievski, Goethe sau Shakespeare ar putea zace prin sertarele Parisului, Moscovei (fie și roșii), Berlinului sau Londrei, în așteptarea unui editor? Iată că la București a fost și încă mai e posibil, în lipsa unui plan editorial anual și de perspectivă, cu serii și colecții de interes național. Ideea păguboasă că, la jumătatea anului, o comisie poate aproba sau dispune apariția imediată a unor lucrări, care, prin natura lor, presupune ani în șir de elaborare, este dovada amatorismului celor ce guvernează soarta cărții românești. Existența unui sistem de priorități presupune o strategie redacțională totalmente opusă clientelismului din jurul „cutiei milei“ de la Culte și Cultură ori de la Consiliul de Miniștri.

Inevitabil, la mai toate întâlnirile din Capitală și provincie s-au pus numeroase întrebări despre propriul meu travaliu, despre aventura celor 40 de ani de editorlăc, ca și despre Fundația care, fără să aștepte aprobări speciale, s-a angajat să găzduiască „concertul de adio“. Acum, la ora spovedaniilor, nu fac decât să repet câteva considerații, convins că prin natura lor depășesc, din păcate, cadrul propriei mele experiențe.

Ajuns la senectute, aș îndrăzni să spun că doar tinerețea rămâne girul marilor elanuri, când este vorba de înfăptuirea unor proiecte de largă respirație. Întârziate, ele suportă inevitabil riscul abandonării, de cele mai multe ori din pricina timpului în care ești osândit să trăiești. Numai astfel îmi explic luxul de-a fi fost consecvent cu mine însumi, răbdarea de-a fi lăsat zilele să se scurgă fără să le țin socoteala, ca și cum Dumnezeu mi-ar fi garantat că voi trăi vreo sută de ani. Nu mai puțin adevărat este că niciodată nu mi-a trecut prin minte că exegeza rebreniană și fructificarea ei îmi vor măcina din viață... 40 de ani. Precum cartoforii, m-am așezat la masă convenind ca jocul să nu ne fure prea mult. Vorbe – deoarece, peste

tururile de onoare, au urmat repetate prelungiri, mereu pentru recuperarea timpului pierdut, hărăzit altminteri să se ducă pe Apa Sâmbetei.

Predecesori iluștri s-au ridicat de la aceeași masă cu picioarele înainte. Făcuseră greșeala ori de a se fi apucat târziu de ridicarea unor construcții monumentale – cazul lui Tudor Vianu, invitat să îngrijească opera lui Odobescu –, ori de-a fi fost prezenți pe două fronturi culturale – cazul lui Perpessicius, care, paralel cu osârdia la prestigioasa ediție Eminescu, și-a distribuit timpul în activitatea de critic și istoric literar, fiind prezent în numeroase pagini de reviste. De unde, inevitabile avantaje și dezavantaje. În cazul unui autor de ediție critică, singura lui pricopseală este de a se îngropa la zece metri sub monumentul ridicat de el într-un anonim perfect.

Pe parcursul anilor, participând și la alte simpozioane consacrate marelui romancier, dar și la obișnuite întâlniri cu cititori ai operei sale, mi s-au pus o sumedenie de întrebări, multe sălășluind și în diverse interviuri. Una singură nu: „De-ar fi să repetați o viață, v-ați mai încumeta să reluați aceeași activitate?”

Spre nedumerirea unor confrăți, n-aș evita să răspund categoric: NU! Și asta din următoarele motive:

1. Indiferența totală a oficialităților culturale – de-ar fi doar ele – pentru realizarea acestor lucrări de interes național. Nu numai că nu au creat condiții prielnice înfăptuirii lor, dar nici până azi nu există măcar un program minimal pentru deschiderea unor șantiere editoriale de anvergură, deși reluarea unor vechi ediții cenzurate este mai mult decât oricând la ordinea zilei. De serii complete, elaborate pe principiul integralității (volume, periodice, manuscrise) – nici vorbă. Grație preoțimii noastre, la Ministerul Culturii și Cultelor se află o listă de priorități pentru repararea bisericilor. Cinste ei! Lipsa unor cadre competente din interiorul aceluiași minister face ca nici până în ziua de azi să nu existe o evidență similară privind valorificarea patrimoniului literar, un sistem preferențial de subvenționare a unor atari opere monumentale. Dacă pe parcursul reparării unui locaș bisericesc tehnicienii și lucrătorii sunt creditați și răsplătiți pentru efortul depus, în cazul edițiilor amintite nimeni nu investește nimic, de cele mai multe ori remunerarea anilor de trudă fiind de batjocură. Dintr-o astfel de muncă nu se poate trăi, un salahor sau muncitor de la salubritate având retribuții infinit mai bune. Și asta în condițiile când, în țările civilizate, pentru conceperea unor ediții critice s-au creat institute speciale, conduse de savanți, dispunând de întregi colective de specialiști. Deocamdată, să ne bucurăm că s-au croit hărți rutiere, proiectându-se magistrale, lărgirea și asfaltarea drumurilor existente, regretând în schimb că, în domeniul culturii, încă nu se cunosc cărările ce ar putea duce la edițiile complete ale clasicilor români. Degeaba avem o literatură mare, atâta timp cât ne comportăm precum țările subdezvoltate, trăitoare strict prin arta lor populară.

Cândva, la Roma, cu prilejul unui colocviu internațional, ni s-a spus că în Transilvania avem doar prioritate biologică. În jurul nostru, volume demonstrative din seriile „Ady Endre“, „Moricz Zsigmond“, „Petöfi Sandor“ ș.a., toate în limbi de circulație mondială. Noi nu le avem complete nici măcar în limba română (beneficiind, deocamdată, doar de existența unor mai vechi serii de opere din clasicii ruși și universali).

Nu-i rău că trimitem în lume să ne reprezinte, cu diferite prilejuri, trupe de călușari. Ar fi însă și mai bine dacă, în afară de bâte, ar duce cu ei și antologii reprezentative din creația unor Eminescu, Arghezi și Blaga, din marea proză românească, clasică și, contemporană, volume din Iorga, Xenopol sau G. Brătianu, care să mai contrabalanseze teoriile d-lui Robert Roesler, reactualizate în mod periculos de „amicii“ Ardealului nostru.

2. Nu m-aș mai aventura pe meleagurile literaturii interbelice din cauza lipsei instrumentelor bibliografice. Spre rușinea mai-marilor noștri culturali, bibliografia *analitică* a periodicelor românești se oprește la anul Marii Uniri. După care – potopul! Obişnuţi cu ringul restrâns al presei socialiste, mulţi cercetători nu bănuiesc dimensiunile, aproape fără de hotar, ale tiparniței noastre din prima jumătate a secolului 20: peste 10.000 de periodice, ce trebuie luate la mână pagină cu pagină. În acest țințirism zac și se distrug prin repetate foilețări comori literare inestimabile. Așa se explică de ce unele ediții, precum „Kogălniceanu“, „Agârbiceanu“, „Blaga“ sau „Călinescu“ s-au urnit din loc, cu șanse teoretice de realizare, datorită unor biobibliografii alcătuite de un Al. Zub, I. Bălu sau D. Vatamaniuc. Celelalte... Dumnezeu cu mila! Cine ar mai fi dispus să deschidă un nou șantier cultural, de mare anvergură, fără un suport material care să-i asigure existența?

Și-așa se face că ieri, ca și azi, am fost și rămânem proprietari pe teritoriile vaste ale unei culturi încă neinventariate.

3. Cu mine sau fără mine, Rebreanu rămânea oricum un mare fluviu al literaturii române, chiar dacă multă vreme, precum Nilului, nu i s-ar fi cunoscut izvoarele. Din această pricină, nu voi regreta niciodată intenția de a-l fi repus în circulație la adevăratele lui înălțimi, ci amânarea *sine die* a propriilor mele proiecte literare. Debutasem în revista *Tânărul scriitor* (IV, nr. 9, sept. 1955), cu o schiță satirică. Alte încercări erau de aceeași factură, în proză stilul pamfletar fiindu-mi mai la îndemână, mereu tentat să fac haz de necaz. Numai că atunci acest gen literar nu era defel agreat, formele lui de manifestare ținând de periferia tiparniței noastre. În acest context, mi s-a părut mai onorabil să ucenicesc în atelierul dlui Rebreanu, fără să ajung niciodată calfă.

Abia în ultimii ani, când m-am apropiat de sfârșitul ediției de *Opere*, mi-am îngăduit libertatea de a scrie și altfel, desprins de povara textelor rebreniene. Din păcate, evocările și eseurile publicate în reviste și, parțial, incluse în volumul *Sertar*

sunt departe de cartea visată, cu pagini despre destinul generației mele trădate. Dumnezeu știe dacă timpul rămas îmi va fi suficient.

În prezent, sunt puțin anesteziat. Este ca și cum am ispășit o condamnare, ușa temniței rămânând deschisă fără să știu încotro mă îndrept. A fost să fie ca Fundația Națională de Civilizație Rurală să grăbească penitența, intervenind în rosturile mele tocmai atunci când mă săturasem să umblu cu petiții pe la unii și alții. Nu în favoarea mea personală, ci a unui uriaș care, deși decedat, se dovedește și azi mai viu decât toți politicienii noștri luați la un loc.

Bine că am terminat, bine că am scăpat. Dumnezeu a fost bun cu mine și nu îndrăznesc să-i mai cer vreo păsuire. De-acum încolo, bunătatea Lui se va numi bacșiș.

P.S.: Tot la Râmnicu Vâlcea, aceiași sponsori, gravitând în jurul Asociației „Cercul de Sud“, și-au manifestat interesul față de propunerea retipăririi seriei de Opere-Rebreanu, sub aceleași auspicii editoriale. Pe cât de generoasă, ideea presupune condiționări dictate de reactualizarea aparatului critic, precum și de atragerea altor factori financiari. Până atunci, pregătirea unei serii de *Scrieri*, prezentate de însuși autorul lor însoțită de un aparat critic minimal – mi se pare mai interesantă. Dar asupra acestei chestiuni vom reveni, cu soluții alternative, cu atât mai mult cu cât propuneri similare ne-au parvenit între timp și de la Editura Academiei Române.

SCRISOARE DIN INSULE*

C. STĂNESCU

Sunt mulți oameni de soi în capul cărora cultura și spiritul se întind, subțiri ca o gumă de mestecat, doar pe Victoriei și Kiseleff, până pe la podul Băneasa colț cu Cocoșatu', unde mănâncă mititei toți mai-marii țării, de la președinte și primul ministru până la ușierii lor din ministere și parlament: dincolo de Cocoșatu', ne asigură acești oameni de soi, începe comuna primitivă a spiritului românesc, deșertul cultural, sălbăticia și înghețul siberian. Imaginea unei capitale clocotind de spirit subțire și cultură înaltă, în timp ce o provincie cât toată România râsună de manele și țambal dogit nu e chiar inocentă: este o construcție mentală a unor regizori isteți, aceiași care au instalat „deșertul” cultural românesc în pavilionul pustiit de la Veneția ridicat cu girul ministerului de la București după proiectul unui institut cultural de înaltă specialitate. Un institut aflat încă în căutarea „culturii de export”. Preluând ca un papagal de import această imagine segregacionistă a culturii de la centru înconjurată de incultura marginii cât tot corpul României, o domnișoară culturală scria zilele trecute un articol plin de spirit și fiere despre prăpastia ce se cascadează între „margine” și „centru” de cum treci de kilometrul „0” de la Cocoșatu': izbitor nu e atât fumul mititeilor de acolo, cât imensul dispreț și sila provincială pentru „provincie” nutrite de respectiva domnișoară. Aceeași silă și același dispreț cu ale regizorilor care au ticluit prostia românească de la Veneția. Căci, în realitate, provincia culturală românească nu e nici pe departe aceeași cu „deșertul” din capul celor care proiectează așa din două motive: din cauza ignoranței, parțial scuizabilă, ori a relei-credințe, impardonabile. Tot ce se poate spune este că, *din punct de vedere cultural, România e deja o republică federativă*, compusă din „ținuturi” ce nu mai comunică între ele. Deși unită de la 1918, segregacionismul cultural crescând al provinciilor românești face din ce în ce mai mult din România mare o țară de insule fără punți de comunicare. Altminteri, pe aceste insule au loc evenimente remarcabile, cu nimic mai prejos decât cele de la centru, ba chiar deseori mai presus de acestea. Așa au fost cele recente petrecute la Bistrița și Năsăud în cadrul „Saloanelor Liviu Rebreanu”: nu la Academia Română au avut loc evenimentele marcante prilejuite de cei 120 de ani de la nașterea ctitorului romanului românesc modern, ci în saloanele Academiei „provinciale” din Bistrița și Năsăud, onorate de un academician, mare prozator, de prestigioși istorici,

* „Gândul” – an I, nr. 181, miercuri, 30 nov. 2005.

critici literari și cercetători din toată țara și, în fine, dar nu în ultimul rând, de un mare academician fără Academie, dl Niculae Gheran, prezent acolo ca să devină cetățean de onoare al Bistriței și să-și lanseze ultimul volum, al 23-lea, din singura ediție completă a unui clasic al literaturii române. Și nu centrul a sprijinit financiar și moral editarea ultimelor volume din această mare ediție, ci „deșertul“ cultural de la Bistrița. La centru, în schimb, aniversarea marilor scriitori români a devenit un obicei provincial, desuet și anacronic: de aceea, probabil, cu ocazia împlinirii celor 120 de ani ai celui ce a scris „Proștii“, mai-marii Teatrului Național l-au răzuit pe Rebreanu de la sala ce-i purta numele. Și, ca să nu existe nici o discriminare, aceeași instituție i-a dat jos și pe Camil Petrescu și pe Marin Sorescu, iar pe Caragiale l-a demis din funcția de patron al Teatrului Național. În aceste condiții, unde-i provincia și unde este centrul? În fine, să nu uit: nu ministerul de resort a plătit tipărirea ultimului volum din „ediția Gheran“, ci o fundație culturală compatibilă cu autorul „Proștilor“, fundație numită „Niște țărani“. Cu toții din provincie. Culturalmente, România „trăiește bine“ (!) în provincii și rău într-un centru care se provincializează...

NOI DOCUMENTE ORIGINALE INTRATE ÎN PATRIMONIUL MUZEULUI MEMORIAL „LIVIU REBREANU“ DIN PRISLOP

prezentare de Mihai MARTIN – muzeograf

Casa Memorială Liviu Rebreanu
Prislop-Bistrița Năsăud

nr. 1. din 11 SEPTEMBRIE 2004

Către

FUNDATIA ZAMBACCIAN
BUCURESTI

Confirmăm prin prezenta primirea prin Dl. avocat Ioan Dumitrescu, cu titlu de donație, din partea Fundației Zambaccian, următoarele documente (originale), pentru care vă mulțumim cu multă recunoștință:

~ ① - Cererea scriitorului Liviu Rebreanu pentru stabilirea pensiei de către Uniunea Scriitorilor.

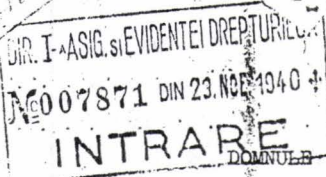
~ 2 - Decizia de pensionare cu nr. 83/1940.

~ 3 - Cererea lui Fani Rebreanu pentru stabilirea pensiei de urmaș

4 - Decizia privind stabilirea pensiei de urmaș pentru Fani Rebreanu.

~ 5 - Chitanță din 5 octombrie 1927, semnată de Rebreanu Totodată vă asigurăm că documentele ce au avut amabilitatea a ni le dona, vor fi inventariate și expuse permanent în muzeu.

Subsemnatul, Liviu Rebreanu domiciliat în
 .. București Str. Bd. Elisabeta No. 97 urmând a be-
 neficia de sprăjinul Casei Scriitorilor prin fixarea unei pensiuni,
 în conformitate cu dispozițiunile art. 5 al. 1 din Legea pentru
 înființarea și organizarea acestei Case, Legea publicată în Monitorul
 Oficial din 6 Mai 1939, în scopul obținerii acestei pensiuni fac ur-
 mătoarea:

D E C L A R A T I U N E

Nume și Prenumele .. Liviu Rebreanu
 Domiciliul actual: orașul București Str. Bd. Elisabeta Nr. 97
 Ocupațiunea .. scriitor
 Naționalitatea .. român
Starea civilă :

- a). Născut în Târligiu ziua 27 luna Novembrie anul 1885
 b). Căsătorit la data de .. 19 Ianuarie 1912
 cu .. Fanny J. Rădulescu născut în ziua .. 27
 luna Decembrie anul .. 1889
 c). Copii minori: (a se arăta numele și data nașterii fiecăruia)

 d). Copii majori sau căsătoriti Pău-Florica născută la 26 Octombrie
1932 cu Radu Vasilescu

Sarcini familiare :

- a). Soție (se va arăta dacă soția este în viață) .. da
 b). Copii care sunt încă în îngrijirea mea.
 c). Alte sarcini familiare

- 2 -

Membru al Societatea Scriitorilor

- a). Dacă este membru în prezent . *da*
 b). Dela ce dată este înscris . . . *1911*

Situația materială

Avere imobilă :

- a). Proprietate personală (se va specifica ce anume imobile, și situația lor și în ce bază le posedă)

. . . *(O casă cu circa 2 ha teren în comuna Valea Mare Ordeoprin*
(Județul Mehed), cumpărată în anul 1930 cu acte autentificate la

trib. Argeș S.I. la nr. 186 din 2. VII. 1931 — în indiviziune cu

Solita mea Fanny,

- b). Proprietatea soției

. . . *Proprietatea de la ea în comună.*

- c). Proprietatea copiilor minori

Avere mobilă

- a). Din exercitarea vre-unei activități salariale la Stat, Comună, Județ, instituție publică sau particulară

- b). Dacă primește vre-o pensie dela altă Casă sau Fd. Public, ce sumă anume, de unde și dela ce dată

- c). Dacă primește dela Societatea Scriitorilor români vre-o sumă de bani sub formă de pensie, ajutor, etc.

- d). Orice alte venituri de orice natură primește la data declarațiunii . . . *Veniturile obținute din drepturile de autor ale operelor*

Bibliografia operei

(Se va arăta opera, data când au apărut lucrările și cu câte ediții, etc..)

. . . *Se anexază lista principalilor opere*

3

Se anulează copia după actul de naștere și botez, n° 98/1908,
eliberată de persoana gres-cărbăie din Târlășeni.

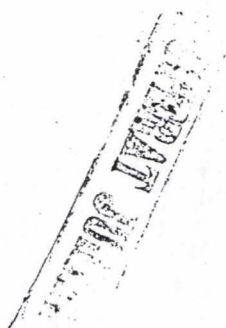
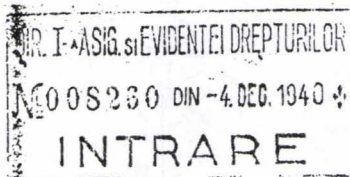
Subsemnatul Liviu Rebreanu

declar pe al meu cuvânt de onoare că datele arătate mai sus
necesare Consiliului în aprecierea dreptului meu la pensie sunt
exacte sub sacțiunea decăderii mele de a putea beneficia de spri-
jinul Casei Scriitorilor în caz când s'ar constata că am făcut
cu rea credință arătări inexacte.-

Data astăzi 21 Noiembrie 1940

Semnătura Liviu Rebreanu

CASA SCRITORILOR

DECIZIA No. 83.
=====

Consiliul de Administrație al Casei Scriitorilor, întrunit în ședința dela 28 Noembrie 1940, luând în cercetare cererea Dlui Liviu Rebreanu înreg. la No. 91398/940, prin care cere să i se stabilească un drept de pensie din fondul susarătății Case ;

Având în vedere că Dl. Liviu Rebreanu este membru al Societății Scriitorilor Români ;

Având în vedere că D-sa este de naționalitate română și că a împlinit vârsta de 55 de ani ;

Având în vedere activitatea literară, precum și situația materială, arătate în declarația dela dosar ;

Ținând seama și de dispozițiile art. 3, 4, 5, 27 și 28 din lege ;

D E C I D E :

Acordă D-lui Liviu Rebreanu, cu începere dela 1 Decembrie 1940, o pensie lunară de clasa V-a, adică 25.000.- (două zeci și cinci mii), din fondul Casei Scriitorilor.-

Data astăzi, 28 Noembrie 1940, în București.

P R E S E D I N T E ,

M. Solomon

ADMINISTRATOR,

G. Mihail

MEMBRII :

C. Moldovan
Ionel Teodorescu
M. Solomon
Ionel Teodorescu

20.9.1944.
la Comitetul, cu anșul
Contențională;
Mihai

DOMNILE PRESEDINTE,

Subsemnata Fanny REBREANU, soția defunc-
tului Liviu Rebreanu, am onoarea a vă ruga să bine-
voiți a dispune îndeplinirea cuvenitelor forme pentru
recunoașterea drepturilor mele de pensie, în confor-
mitate cu prevederile legii în vigoare, ținând se-
ama de alăturatul extract de căsătorie, care specifică
data oficii cununiei civile în anul 1912.

Primiți vă rog, Domnule Președinte, asigu-
rarea deosebitei mele considerațiuni,

/Fanny Liviu Reboreanu/

Fanny Liviu Reboreanu

anexat: copie act de căsătorie
" " " deces

Domniei Sale
Domnului Președinte al Casei Scriitorilor

București

Referat

Doa Fanny Rebreanu, sora def.
scriitorii Liviu Rebreanu, care a i
se fi-a o pensiuă ce i se cuvine
pe merru otuliei ei -

Peșinta în extractul camilone
din 1912 în un arhivat din care
se constată că petiționara pînă
o merru din 11592 de la
Căsi Artizilor Dramatici -

Def. Liviu Rebreanu a put
perru clărit în clăsi V -

Altece -

Treburile în se perru de atitudine
de merru al obștului -

În perru petiției au
perru în caf cu atit 6 obșt
lege obșt o pensiuă - calculată
de o căsi obșt 70% atitudine
queriturului perru - obșt
care se va dea obșt perru
perru de la Căsi obștului
dramatici -

Altece ca ceruș în hē
scuruă Căsiului de
ocot -

Fanny

Chitanța

2500 (Doi mii cinci sute) Lei au perru de la d. Măcinăscu
pentru masa oferită d-nei Marya Kasterka în seara
de 5 octombrie 1927 la Restaurant Enescu.

București, 8 Octombrie 1927

Liviu Rebreanu

3 Oct. 1927.

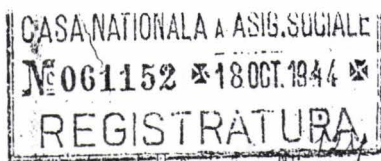
Conținutul hotărârii este de a merru Doamnei
Fanny Rebreanu, în conformitate cu art. 5 din
lege, o pensiuă egală cu 70% din pensia
brutată a merru căsi L. Rebreanu, care
care se va dea obșt perru de la Căsi
perru de la Căsi arhizilor dramatici.

Sedexu

C. Măcinăscu
omul Treburilor

H. Filipciuc
P. P. P.
M. B.

CASA SCRITORILOR

Sedința dela 3 Octombrie 1944

Consiliul de Administrație al Casei Scriitorilor, lucrând sub președinția D-lui Mihail Sadoveanu, președinte de vârstă, prezenți fiind Domnii C. Moldovanu, Ionel Teodoreanu, Al. Philippide, M. Ralea, Dr. I. Anghel și Gh. Mihoc, Administratorul Casei. -

Asupra petiției înreg. sub Nr. 51143 din 26 Septembrie a.c. prin care D-na Fany L. Rebreanu din București B-dul Elisabeta Nr. 97, cerea a i se fixa și plăti o pensie din fondurile Casei Scriitorilor, ca urmașă a defunctului scriitor Liviu Rebreanu. -

Având în vedere că D-sa este văduva scriitorului Liviu Rebreanu fost pensionar al Casei;

Având în vedere că Liviu Rebreanu a decedat la data de 1 Septembrie 1944 și că a conviețuit cu soția sa 32 de ani și 8 luni;

Că văduva primește în prezent o pensie lunară de Lei 11.592 brutto dela Casa Artiștilor Dramatici, Lirici și Instrumentiști;

Având în vedere producția literară a scriitorului Liviu Rebreanu și starea materială a văduvei;

Că cererea de recunoaștere a dreptului de a beneficia de sprijinul Casei ca urmașă, pusă la vot a întrunit unanimitatea. -

Tinând seamă și de disp. art. 5, 6, 7, 27, 28 din lege;

D E C I D E :

Recunoaște D-nei Fany Rebreanu cu începere dela 1 Septembrie 1944 un drept de pensie din fondul Casei Scriitorilor de 70% din pensia de cl. V-a, reducându-se cu Lei 11.592, pensia ce primește dela Casa Artiștilor Dramatici, Lirici și Instrumentiști, adică o pensie lunară de Lei 9.408 bruto. -

Data astăzi 3 Octombrie 1944. -

PRESEDINTE,

MEMBRI,

ADMINISTRATOR,

IV. FILOLOGICA

NUMELE DE OAMENI ÎN OPERA LUI SADOVEANU

G. ISTRATE

„La urma urmei, ce-i numele? își punea întrebare meșterul meu. Numele-i o vorbă care deosebește pe om de om. Numelui de botez e nevoie să i se adauge numele de familie. Câte o dată, ca să înlături confuzia, e necesar să mai vâri între acestea prenumele tatălui ori să pui în coada numelui de familie o denumire de localitate ori o poreclă. Astfel iau naștere niște titluri impunătoare, cum am auzit că ar fi având nobilii spanioli. Îl poate chema pe cineva Ion Dimitrie Popescu-Roșiorii-de-Vede. Așa ceva poate fi frumos și folositor, însă noi meșterii n-avem vreme multă de pierdut, și a rosti de mii și mii de ori atare nume însemnează pierdere de vreme, prin urmare pierdere de bani. N-ași putea jertfi pâinea copiilor mei pentru un nume așa de lung, oricât de impunător ar fi.”¹

Din cuvintele de mai sus, pe care Sadoveanu le pune în gura unuia dintre eroii săi, înțelegem că scriitorul, plecând de la ceea ce numim economie de limbaj, ia atitudine împotriva obiceiului unora de a-și lungi numele fără rost. În ce-l privește, preferă numele scurte, familiare, care corespund, în cea mai mare parte, realităților pe care se sprijină individualizarea eroilor săi.

Marea majoritate a acestora poartă nume dintre cele mai obișnuite: bunicuța Anghelina, cumătra Zamfira, domnița Sultana, bădița Androne, domnu Iozef (neamțul), duduia Ionița, cucoana Catincuța, baba Floarea, mătușa Zamfira, lelea Mărgărinta, moș Gheorghe, moș Nichita, uncheșu Haralambie, tâtaca Leona etc., menite, toate, nu numai să caracterizeze personajul respectiv, ci și să stabilească anume raporturi cu ceilalți eroi. Atributul, care însoțește numele propriu-zis, aduce o nuanță de familiaritate și, mai ales, o notă de afectivitate.

În alte împrejurări, scriitorul recurge la un determinativ nu atât din motivul de a sublinia atmosfera de intimitate în care se mișcă eroii, cât din nevoia de a face distincție între doi oameni care poartă același nume. Acest determinativ este generat, în marea majoritate a cazurilor, de specificul muncii eroului respectiv, de ocupația lui de bază, care este, se înțelege, alta decât a omonimului său: *Alecu*, dascălul, *Alecu*, vătavul, *Alexa*, vagmistrul, *Alexa*, vizitiul, *Alexie*, pescarul, *Andrei*, vânătorul, *Arie* necredinciosul, baciul *Arvinte*, *Arvinte*, aprodul, *Avram*, cimpoierul, *Bogonos*, faurul, *Brudea*, pădurarul, *Constantin*, aprodul, *Cristea*, scutarul, părintele *Damian*, *Dănilă*, baciul, *Dimachi*, mangalagiul, *Diomid*, ieremonahul, căpitanul *Dordea*, *Evghenie*, vornicul, *Gâdea*, barcagiul, *Ienache*, coropcarul,

Ifrim, zodierul, *Ion*, prorocul, *Ioniță*, comisul, *Johan*, fierarul, *Iov*, din Biblie, dascălița *Irina*, *Ivan*, maiorul, *Leonte*, zodierul, *Martin*, lăcătușul, *Maxim*, baciul, moș *Nastasă*, pădurarul, *Nastratin*, covaliul, *Nechita*, pădurarul, *Neculai*, chihaiă, *Neculai*, dascălul, *Neculuță*, lăutarul, maica *Olimpiada*, *Olimbiada*, presvitera, *Pașnutie*, nebunul, *Pavel*-baci, *Pânte*a, berbecarul, *Pricope*, ciobanul, *Sandu*, vardistul, *Tănase*, potcovarul, *Toma* bouarul, *Toma* pădurarul, moș *Vasile*, vezeteul, ieremonahul *Veniamin*, *Vichentie*, prisăcarul, *Vuza*, vornicul, *Zaharia*, fântânarul, *Zaharia*, stegarul, *Zailic*, judele.

De la asemenea elemente deosebitoare, în care locul principal îl ocupă profesia de bază a cuiva, ajungem la diferențieri sociale: *Alexei* țar, *Anastasia*, mitropolitul, *Arcadie*, episcopul, *Mavrichie*, împărat, regele *Cosroe*, prințul *Andrei*, *Cantemir* bei, *Traian*, împăratul, boierul *Boureanu*, jupâneasa *Ana*, *Dosoftei* mitropolitul, *Francisc*, împăratul, *Irachie*-împărat, *Istatie*, vlădica, *Neculai*, boierul, *Sviatoslav*-țar, *Cazimir*-crai, *Cheleş*, împărat, *Decebal*, crai, și *Decebal*, rege, *Boerebista*, crai, și *Burebista*, rege, *Neagoe*-vodă, *Nușirvan* șah, *Teofan*, mitropolitul, *Balcaș*-han, *Costandie*-șah, *Geambaș*-șah, *Sefer*-ceauș, sau naționale: *Ambrozie*, ungurul, *Andrei*, valahul, *Bengoî*, țiganul, *Buga*, sârbul, *Calipso*, greaca, *Cristea*, sârbul, *Dima*, țiganul, *Dudi*, bulgarul, *Feltin*, sasul, Moș *Gheorghe* Talianu, *Ghiula*, ungurul, *Ilie*, țiganul, *Maria*, săsoaica, *Napoleon*, corsicanul, *Răduca*, țiganka, *Șandru*, ungurul, *Șarampei*, țiganul.

Nu lipsesc nici unele porecle care se bazează pe anume particularități fizice sau psihice:

„Lucrau mulți țigani la boierul acela cu barba mare, poreclit *Bărbărie*.”

„Când ajungem în deal, iaca alt vânător de la noi: Stavăr. Era un răzeș cărunț, scurt și-ndesat. De aceea îl și poreclise lumea moș *Țuhal*.”

„Pe bătrân îl cheamă *Irimia* Popovici, dar toată lumea îi zice moș *Irimia*, simplu,-de *Popovici* nu știe nimeni: Iar dacă vor să-i zică altfel, îi zic *Țapul*. Și chiar au de ce să-i zică așa: moșneagul e amarnic, nimeni nu se poate înțelege cu el; afară de aceasta, are o bărbuță albă și lungă, curat barbă de țap.”

„Cel mai bătrân dintre noi e un bun vânător care cunoaște zile vechi, știe întâmplări nemaipomenite și răspunde la frumoasa poreclă de cuconu *Nicu Fantazie*. Deși-n zilele obișnuite e un biet om cufundat până la gât în condiții, împresurat de oribile coloane de cifre, între noi, în fața câmpului sau codrului, e plin de avânt și de imaginație. Chiar numele pe care i l-am dat e mai mult un eufemism. Porecla adevărată sună mai puțin nobil. Când e vorba însă de un vânător, se cade să dăm altă interpretare cuvântului.”

Vedem, așadar, că procedeul folosit de scriitor în fixarea numelui eroilor săi, este, în general, cel popular. El ne apare cu atât mai îndreptățit cu cât, altă dată, în trecut, era și mai răspândit; oamenii erau cunoscuți mai ales după prenume. Cu timpul, când populația a crescut și s-a ivit riscul de a fi confundați doi oameni cu

aceiași nume, au apărut fie determinativele, fie porecele, cu ajutorul cărora se putea face distincția necesară. Și cum porecla a devenit, prin obișnuință, „renume“, ea s-a impus de cele mai multe ori, ca un nume de familie. În felul acesta se explică antroponimele de felul lui Neculai *Arnăutu*, Sava *Arnăutu*, Ion *Băieșu*, Gavrilaș *Berbec*, Vasile *Bistrițeanu*, Ion *Bogatu*, Andrei *Broască*, Toader *Burlacu*, *Capră*, Tudose *Cazacu*, *Căpriță*, Costea *Căruntu*, Gheorghe *Ceapă*, Agapie *Chioru*, Iosub *Chioru*, Todiriță *Catană*, *Chițigoi*, *Ciobanu*, Bercu *Cioară*, Pavăl *Ciubotariu*, Chirică *Ciuntu*, Jecu *Cimpoiașu*, Costache *Cârlan*, Toader *Cârlan*, Petru *Cârlig*, Dumitrache *Cojocar*, Neculai *Cojocar*, Calistrat *Dascălu*, Sandu *Dălcăuș*, Irimia *Dorobanțu*, Nicu *Fantezie*, Gavril *Fauru*, Damian *Gălățanu*, Ștefan *Gâdea*, Alexa *Greco*, Neculai *Grosu*, Vladimir *Grozavu*, Dumitru *Hapciu*, Gavrilaș *Hotnog*, Iancu *Hoțu*, Gavril *Jitaru* Dumitrache *Lepădatu*, Amfilohie *Mânzu*, Gavril *Mânzu*, *Mârzac* (hoțul), Gheorghe *Mutu*, Iosub *Orbul*, *Păcuraru*, Ioan *Păscaru*, Toader *Pescaru*, Nechita *Păstrăvanu*, Neculai *Pescaru*, Măteia *Pescăruș*, moș *Pleşuv*, moș Nechita *Pușcașu*, Vasile *Pușcașu*, Gavril *Rotaru*, moș Gheorghe *Scutelnicu*, Eugen *Singurelu*, Iovan *Sârbu*, Marcu *Sârbu*, Danciu *Spânu*, moș *Spânu*, Zaharie *Stegaru*, Gheorghe *Sterpu*, Gheorghe *Stângaciu*, Petre *Străinul*, *Strâmbu*, Irimia *Suceveanu*, Dumitru *Sultan*, Ion *Surdu*, moș Irimia *Surdu*, *Suru*, Alexandru *Șchiopu*, Andrei *Șchiopu*, Gavriluță *Tărăboi*, Nicu *Vasiliu-Escrocul*, *Volintiru*, Costache *Vânătoru*, *Ițic Zodaru*.

Dar eroii lui Sadoveanu nu sunt recrutați numai din rândul oamenilor simpli. De multe ori, numele de tipul celor de mai sus nu mai corespund realităților din cărțile scriitorului. Atunci, ne mai putând proceda altfel, autorul recurge la izvoare cărturărești, în locul celor populare, lăsând pe cititor să înțeleagă că între cuvintele obișnuite și numele proprii nu există deosebiri fundamentale, că și unele și altele sunt „cerute“ de mediul în care se mișcă eroii, de nevoia de a realiza concordanța necesară dintre conținut și formă.

În cele opt pagini ale bucății „Într-un țințirim“, care deschide volumul *Priveghiuri*, apărut în 1920 la Chișinău, și a cărei acțiune se petrece la Pașcani, lea-zănul copilăriei scriitorului, apar nume ca *Moș Gheorghe (Talianu)*, grovarul târgului și paznicul țințirimului, și *mătușa Ileana*, soția lui. „Domnișorul“, fără nume, care frecventează cimitirul unde este înmormântată mama sa, este, fără îndoială, scriitorul însuși, cum rezultă și din relatările Profirei Sadoveanu, fiica scriitorului, și, mai limpede, din mărturiile lui Sadoveanu însuși:

„În vremea aceea, paznic al țințirimului de la Pașcani era un bătrân pe care îl chema moș Gheorghe Talianu. Înfățișarea și îmbrăcămintea lui erau ca ale unui țăran din Valea Siretului. Numai vorba îl arăta străin. Era și el un venetic, venit cu valul de lucrători din Austria. Se însoțise cu o țărancă din vatră și acum se afla și el om ca toți oamenii de la noi. Acest portar simbolic la poarta eternității era îngăduitor cu noi copiii. Pe un drumeag ce ducea la țințirim, fuseseră plantați nu de

prea multă vreme două șiruri de cireși. Erau sub privigherea și-n stăpânirea Talianului, iar el primea fără supărare tovarășia noastră, când fructele se pârguiau.“

Alte nume care mai apar, în bucata citată, sunt cerute fie de caracterul amestecat al populației Pașcanilor, fie de cunoștințele căpătate în școală de eroii respectivi. Din cultura însușită în școală provin unele nume de locuri ca *Boemia*, *Marea Albastră* (Marea Mediterană), *Toscana*, *Varșovia*, când nu se leagă de amintirile reînviată ale celor plecați din țările sau locurile respective. Numele lui *Dante* trebuie pus în legătură cu apariția, în povestire, a Toscanei, patria îndepărtată a lui moș Gheorghe, cunoscut, în tinerețe, sub numele de *Giorgio Mazarini*. Cunoștințele din școală, ale scriitorului, îl duc la asocierea numelui grovarului cu cel al cardinalului *Mazarini*, celebru om politic francez, de origine italiană, în secolul al XVII-lea. Din aceeași sursă cărturărească provin *Franța* și *Ana de Austria*. În schimb, Irena Zabrowska, ultimul nume propriu din bucata asupra căreia ne-am oprit, pledează, ca și Giorgio Mazarini, numele uitat al lui moș Gheorghe, în sensul „cosmopolit“ al târgului Pașcani, în epoca în care se petrece acțiunea povestirii, fapt subliniat de autor în următoarele rânduri:

„Cele mai multe morminte erau ale străinilor veniți cu companiile drumului de fier. Se adunaseră aici din multe părți de lume, din patru vânturi, și pământul îi primise pe toți. Ba într-un colț al grădinii era și un mormânt mare al prizonierilor turci căzuți iarna aici, la 77. Moș Gheorghe venise de la Marea Albastră și-i păzea pe toți.

Pe cruci felurit colorate, table însemnau în limbi străine numele și vârsta celor duși și cele câteva cuvinte obișnuite. *Erau morți însemnați cu vorbe nemțești și poloneze. Erau și armeni și unguri, și cehi din Boemia. Erau și franțuji, și italieni.* Toate mormintele acestea umbrite de copaci, în pământul primitiv al păcii, departe de rude, de amici, de cămin, -morminte de bătrâni, de tineri și de fecioare, stăteau alături într-o melancolică frăție, triste morminte de pribegi.“

Târgul copilăriei lui Sadoveanu apare și în alte cărți ale scriitorului și, peste tot, se subliniază atmosfera aceasta aparte, determinată de proveniența multinațională a eroilor, deosebiți, în primul rând prin nume. Așa, spre exemplu, în *Apariție* din volumul *Cele mai vechi amintiri* întâlnim, pe lângă numele românești *Corneliu*, *Iordache* și *Frosa Babacu*, altele străine cum sunt: *Johan Strobel*, *Antonia Kovalska*, *Zina Zalevska*, *Ferenț Pop* (ungurul).

Către același caracter amestecat al populației din unele târguri moldovenești duc și considerațiile lui Lai Cantacuzin, din *Locul unde nu s-a întâmplat nimic*. Vorbele pe care autorul le pune în gura acestui erou aduc aminte de atitudinea „patriotică“ a multor neofiți. Ironia scriitorului, îndreptată împotriva lor, este evidentă:

„Să-mi dați voie să vă fac o nomenclatură a tuturor locuitorilor de pe strada aceasta. E o stradă oarecum națională și creștină. La numărul unu stau eu. Însă eu

sunt, precum se știe, coborâtor de la Bizanț. Peste drum, la numărul doi, stă domnul ajutor de primar Alecu *Mihailov*. La numărul trei, domnul avocat *Nicolaide*. La numărul patru, inginerul Artur *Fait*. Avem apoi pe doctorul *Barboni*. Mai stă pe ulița asta, *Gronau*, farmacistul. Numără-i pe toți. Aș voi să-mi aduci în câte o eprubetă sângele lor.“

În cărțile cu inspirație ardelenescă, autorul recurge, din când în când, la nume ungurești, în funcție de mediul din care își recrutează eroii.

În *Valea Frumoasei*, spre exemplu, când Broz se duce în Țara Ciucului, să spuie „trei vorbe“ Turiei, care l-a părăsit, el întâlnește oameni pe care îi cheamă *Fekete*, *Ferenț* și *Kis*. Aici nu mai bea nici *vinars*, nici *rachiu* (care apar și ele în text!), ci *pălincă*. Eroii de aici *duhănesc*, nu *fumează*.

O atenție deosebită se cuvine să acordăm numelor de oameni din cele două cărți a căror acțiune se petrece în Dobrogea. Atât în *Privești dobrogene* (1914) cât și în *Ostrovul lupilor* (1941) antroponimia trebuie studiată paralel cu vocabularul propriu-zis. Și într-una și în cealaltă dintre aceste lucrări suntem preveniți, oarecum, că ne găsim în fața unui mare amestec etnic, a unui conglomerat sui generis:

„Prin fum, grăiau unii din pescari *rusește*, cherhanagiii își frământau repede limbile pe *grecește*. Erau și pescari noi, *români*, cari vorbeau cu slujbașii pescăriilor. De-o vreme încoace mai rar se aude *turcește* și *tătărește*. *Bulgarii* stăteau posaci mai la o parte: ca totdeauna, ei erau scumpi la vorbă“

„Iaca, colo-i Cataloi, zise Ispas întinzând biciul cu mâna stângă. Eu am fost prin satul ista și pot zice c-am dus-o bine. Da' trăiesc în satul ista, boieri dumneavoastră, cinci neamuri de oameni: trăiesc *români*, trăiesc *bulgari*, pe urmă sunt *sași*, sunt și *lipoveni* și *talieni*...bașca *grecii*, *armenii*, *turcii* și *tătarii*, care sunt presărați în toate părțile: piper și sare în bucate“

„Mai încolo, după Beștepe (cele Cinci-Dealuri), care se arată, dispar și iar se arată, după capricioasele cotituri ale Dunării, se grămădește spre mal Mahmudia... Aici sunt amintiri de strălucire otomană. Odată Mahmudia era oraș; în cuprinsul lui sălășluia ș-un pașă; la 1878, noi l-am primit ca *urbe*... Turcii îl vedeau cu ochii trecutului. Urbea Mahmudia e un sat de două mii de suflete. În aceste două mii de suflete sunt cuprinse toate națiile Dobrogei: *români* și *bulgari*, *ruși*, *turci* și *greci*, *tătari* și *armeni*. *Moscheia* își înălța minaretul lângă turnul bisericii creștine. Câteva nelipsite mori de vânt. Buchete de arbori ici colo. Peste toți și toate își exercitează puterea și supravegherea un polițai, care bea toată ziua cafea într-o cafenea, ș-un vardist somnoros. Acestea sunt rămășițele gloriei lui Soliman cel Mare...

Dar au mai trecut pe aici și oștile lui Ioanițiu; au trecut și *genezii*, și străluciții *venețieni*, cu sabia într-o mână și cu cumpăna negustorului în alta.

Cine nu s-a oprit la malul Dunării? Toate limbile pământului au sunat aici.“

Unele nume de localități sau de oameni apar, în aceste cărți, în forme diferite, în funcție de originea etnică a eroilor: *Constanța* și *Chiustenge*; *Dunăre* și *Dunai*; *Sfântul Gheorghe*, *Buhaz* și *Caterleț*; *Prislav* și *Pereiaslav*; *Petru Voivod* și *Piotr-Vaivoda*; *Ivan Maiorul* și *Ivan Maiorciuc*; *Pavel* și *Pauel*, iar antroponimia subliniază, de la început, caracterul oarecum cosmopolit, al provinciei, într-un trecut nu prea îndepărtat. O simplă înșirare a numelor, din *Priveliști dobrogene*, pune în lumină acest fapt.

Alături de nume românești ca *Alexie*, (moș) *Neculai Dominte*, *Ilie Drăgan*, *Holban*, *Neculai Ionescu*, *Ispas*, *Maxim* (baciul), *Nenițescu*, *Niculescu*, (domnul) *Pavel*, *Sandu*, *Gavriliuță Tărăboi*, *Tomegea* etc., apar altele, rusești: *Chiprian*, *Timofte Galan*, *Ilia*, *Matei Ivanov*, *Ivan Maiorciuc*, *Petrachei*, *Serghei*, *Sidor*, *Timoșa*, turcești: *Moș Cherim*, *Ibrahim*, *Osman*, nemțești: *Franț*, *Johan* ori englezești: *John* (care, uneori, își adaptează forma la pronunțare: *Gion*), grecești: *Iani Milano*, *Spirca* etc.

Și, ca și cum prezența acestor nume n-ar fi suficientă, pentru conturarea mediului din care provin ori se mișcă eroii săi, autorul recurge, adesea, la cuvinte ori fonetisme bulgărești, turcești, grecești ori rusești.

În cealaltă carte cu inspirație dobrogeană, *Ostrovul lupilor*, situația este relativ aceeași, cu deosebirea, numai, că, pe când în *Priveliști dobrogene* elementele de limbă cele mai numeroase, dintre cele străine, sunt de origine rusă, aici locul lor îl dețin cuvintele turcești. Deosebirea aceasta nu-i determinată de epocile diferite în care au fost scrise cele două cărți, ci de orientarea scriitorului către viața pescarilor, la 1914, și către cea a mocanilor, stabiliți în provincia dintre Dunăre și mare, în cea de la 1941. Acești mocani desfășurau, după cum se știe, un întins comerț cu turcii și așa se explică de ce, pe lângă o foarte bogată terminologie păstorească, sunt așa de numeroase elementele împrumutate din turcește. Nu trebuie neglijat faptul că eroii principali ai acestei cărți sunt, pe de-o parte, Mehmet Caimacam, acest Nastratin Hoge modern, și hoțul Deli Ali. Este interesant de amintit că numele de oameni nu sunt prea numeroase, în această carte, și că ponderea, în determinarea atmosferei, nu o au ele ci cuvintele obișnuite, atât în ce privește viața păstorească cât și influența turcească. Iar în legătură cu aceasta din urmă mai trebuie subliniat un amănunt: spre deosebire de alte cărți, în care întâlnim elemente turcești, Sadoveanu ne lasă să citim printre rânduri că aici nu-i vorba numai de o influență prin care limba noastră și-a putut îmbogăți vocabularul, ci de prezența însăși a unor turci care sunt obligați să recurgă, mai des, la o serie de elemente pe care noi, românii, le utilizăm mai mult întâmplător sau, alte ori, le evităm cu totul.

Și aici, autorul ne atrage atenția asupra caracterului amestecat al populației Dobrogei, încă din cele mai îndepărtate timpuri:

„În aceste pături suprapuse de oseminte, au aprins focuri de popas și strămoșii noștri daci, care aduceau oamenilor de la miazăzi lână și grâu. Au așezat aici apoi stăpânire romanii. Au risipit după aceea tăciuni și sânge hoardele Mongoliei, năzuind, din foamete, spre asfințit. Au pus iar liniște autocratorii de la Bizanț, până ce au năboit dintr-o parte tătarii și dintr-alta turcii. S-a așezat țințirim peste țințirim și vatră peste vatră. Cele din urmă valuri omenesti au lăsat gunoaie de urmași ce stau încă în ființă, față în față. S-au adaos românii, care au intrat în toate goliștile ca o apă, covârșind încet-încet trecutul.“

„Din acel metalic pe care și l-a împărțit el în cele două buzunare afunde ale salvarilor lui, Ali a putut plăti un pat la hanul străinilor și a găsit mâncarea ce-i plăcea: pilaf cu smochine. A dormit neîntors până a doua zi, s-a sculat bucuros și a ieșit iar la lume. În Babadag era târg de săptămână și se îmbulzeau la târăbile și bolțile neguțătorilor șapte neamuri de omenire: *turci* puțini, *tătari* mai mulți, *lipoveni* și *cazaci* din bălți, *bulgari* în căruțe cu boi, *mocani* în trăsuri ușoare cu cai sirepi, *greci* de la cherhanale.“

Aspectele duble ale numelor de oameni sau de locuri, câteodată și ale unor cuvinte obișnuite, în funcție de mediul din care vin eroii, mai bine spus în funcție de limbile pe care le vorbesc eroii unei opere, ne întâmpină și în alte cărți ale lui Sadoveanu.

Mi se pare interesant de semnalat că, în *Uvar*, spre exemplu, datorită prezenței inginerului, rus, Anton Rohalschi, a prieteniei dintre acesta și doctorul Iacob *Melinte*, numele eroilor Iacob *Melinte*, Eufrosina *Melinte*, Verona, mama doctorului, apar când sub forma aceasta, când sub cea obișnuită în mediul rusesc: Iacob *Ioanovici*, Eufrosina *Andreievna*, Verona *Vasilievna*. Procedul acesta este folosit aproape numai de inginerul Rohalschi. Așa se face că numele lui nu este însoțit decât în două cazuri (p. 128, 188) de prenumele tatălui: *Anton Ilici Rohalschi*. În memoriile iacutului celui bătrân găsim și un *Otto Nicolaievici Boething* (p. 128), numele profesorului suedez care îi cere informații despre limba poporului său.

Unele nume de locuri ne sunt date atât în limba iacută cât și în cea rusă: *Giungiur-Iablonoi*, *Ut-Udscoi*, după cum numele vrăjitoarei *Agripina* e dat și în limba iacută: *Ögröpönö*.

O situație oarecum asemănătoare prezintă, pe un plan mai mare, numele de oameni din *Țara Cangurului* care, întocmai ca cei din Dobrogea, sunt de proveniență multiplă. Pe lângă indigeni, puțini, cu nume necunoscute, avem englezi, francezi, elvețieni, la care se adaugă, în proporții mult scăzute, chinezi, irlandezi.

Toți aceștia, cu numele lor care nu prezintă interes pentru istoria limbii române, se constituie în ceea ce am putea numi strămoșii australienilor de azi, o adevărată rasă pură cum ar spune cunoștința noastră mai veche, Lai Cantacuzin.

Faptul că nu apar și nume de australieni băștinași, în această carte, s-ar putea explica în două chipuri. Mai întâi trebuie să ne gândim că numărul lor este foarte mic și, din cauza aceasta nici nu-i prea întâlnim în relații cu ceilalți eroi, fără îndoială și din cauza mentalității pe care o au europenii despre ei. În al doilea rând, va fi intervenit și faptul că, în lipsa unor informații bibliografice precise, autorul n-a vrut să riște și să dea acestor eroi nume numai parțial corespunzătoare cu zona geografică în care își duc viața.

Din când în când apar, în marea operă a lui Sadoveanu, nume neobișnuite, atât sub aspect formal cât și din punctul de vedere al frecvenței în limbă. Ele sună aproape straniu și trezesc un sentiment greu de definit, în cititor. Nu sunt totdeauna accesibile căci vin, parcă, din cele mai adânci depărtări ale istoriei și de pe meridianele cele mai îndepărtate ale globului. Asemenea nume sunt, printre altele, Toader *Brahuza*, Ion (Onu) *Bezarbarză*, Irimie *Dărândai*, Gheorghe *Doxopraxa*, *Menelik*, Neculai *Peceneaga*.

Presupunerea cititorului, în legătură cu caracterul aparte al unor asemenea nume, este întărită, câteodată, de afirmațiile autorului însuși, eventual de ale eroilor săi, ca în cazul lui *Bezarbarză*:

„– Lasă-l să mănce, râde Culi, ca să prindă putere. La vară are să se ia la trântă cu ursul cel de un an din râpa Varului.

Mâncă bine, se duce, vine, trăneste, își scoate căciula și rămâne cu părul zbârlit. Lui Culi îi place să-l riște: *Bezarbarză* !

Numai după asemenea nume se cunoaște că are să fie om strașnic. *Culi nu știa că asemenea nume e de pe vremea lui Decebal-crai.* “

„Ce spuneai dumneavoastră de popa care l-a botezat așa de ciudat pe Avesalom? Ca toți popii de la Făgăraș, era mare vânător înaintea Celui Atotputernic, urmărind țapul cu coarne cârligate. Îl chema *Brudur*, era deci dac.”

Sânt relativ bine reprezentate, în opera lui Sadoveanu, nume ca *Adămoaia*, *Arhipoaia*, *Avrămeasa*, *Avrămoaia*, *Boiengița*, *Cobzărița* (Cobzaru), *Cuciuceasa*, *Ferențoaia*, *Gheuculeasa*, *Jderoaia*, *Martinoia*, *Mântuleasa*, *Moviloaia*, *Olărița*, *Păscărița*, *Pătrăceasa*, *Pintilioaia*, *Pânzărița*, *Ploioaia*, *Racovițoaica*, *Ștefăneasca*, *Ștefănoaia*, *Ursărița*, *Urziceasa* etc., formate de la masculinele corespunzătoare.

Într-o operă atât de vastă, cum este cea a lui Sadoveanu, cu atâția eroi care își manifestă prietenia și dragostea față de semenii și se mișcă, prin urnare, sub semnul afectivității nu pot surprinde o serie de hipocoristice cum sunt cele de mai jos, a căror origine trebuie căutată, de cele mai multe ori, în vorbirea copiilor: *Anda* (pentru Smaranda), *Culai*, *Dăchel Duhosu* (Iordache Burduhosu), *Didina*, *Fina* (Eufrosina), *Fița* (Garofița), *Iorguțu*, *Lai Cantacuzin* (Neculai), *Mistocle* (Temistocle), *Nia* (Ștefania), *Nezu* (Japonezu), *Nunuța*, *Nuța*, *Rândița*

(Smărăndița), *Sandu* (Alexandru), *Săndrel* (Alexăndrel), *don Sioc* (domnul Busuioc), *Tantiveta* (Elisaveta), *Tanța-Constanța* (Corban).

În cărțile cu eroi proveniți din Transilvania, asemenea hipocoristice nu mai apar. Dar acolo întâlnim, în schimb, diminutive ca *Avrămuț* sau *Romuluț* în care se vede preferința ardelenilor pentru sufixul-*uț*. Tot aici se poate adăuga și *Răduța*, cu o frecvență mult mai rară, totuși: Nu este vorba, se înțelege, de o exclusivitate; sufixul respectiv se întâlnește în limba română de pretutindeni dar nu în proporția de peste munți. Caracterul ardelenesc al acestor exemple este întărit și de numele specifice, *Avram*, *Romulus*, din *Poveștile de la Bradu-strâmb*, sau *Traian*, *Octavian*, din *Ochi de urs*, împrumutate când din textele bisericești, când din onomastica latină, lucru care nu rămâne nesubliniat de către Sadoveanu: „Pare-mi bine de vorbele ce grăiți, că boala trece; voi rămâne și eu pe lume și s-a ridica și Octavian.

Ieronim Dragu se miră:

– Cine-i acela Octavian? N-avem onoarea să-l cunoaștem.

– Vai, domnilor iubii mei, nu râdeți de mine se rușină nana Floarea. Octavian al meu n-are împlinite două luni vârstă și-l hrănește o nevastă din Laz, care mi l-a primit și căreia îi plătesc laptele. Biata Ana, atâta ne-a lăsat. Fată fără zestre-s-a plătit cu un prunc voinic; *i-am pus nume împărătesc*.”

Ideea apare, sub altă formă, și în cartea postumă, neterminată, *Lisaveta*:

„Dar bine, mă răilor, ce-i în odaia asta? Ați răsturnat-o cu fundu-n sus. *Ce fel de împărați romani sunteți*, dacă vă arătați așa cu părul zbârlit, cu buzele unsuroase...

Pe ostașii cucoanei Casuca îi chema Octav, Tiberiu și Onoriu.”

Și în *Morminte* (1939) întâlnim câteva nume asemănătoare, prin care autorul ne atrage atenția asupra atmosferei ardelenesti din volum. Zic atmosferă din cauză că mare parte din acțiune se petrece la București: Proveniența ardelenescă a eroilor, însă, originea și cultura lor ușor latinizantă l-au îndreptățit pe autor să recurgă la nume ca *Orațiu* Demetrian (p. 16, 17, 18, 32, 60, 96,) ori *Claudiu* Roman (p. 19, 30, 37, 39, 41, 43, 51, 60, 116, 117, 118, 119, 121, 122, 123, 124, 129, 130). Poate tot aici trebuie trecut și Neagu *Pompilian* (p. 9).

Un alt nume obișnuit în Transilvania, pe care Sadoveanu îl reține în volumul *Ochiu de urs* este *Micu*, în legătură cu care scriitorul nu uită să sublinieze o anumită concordanță: „Doctorul Micu era un *mărunțel* nervos, care se mișca de două ori încolo și înapoi, de câteori ceilalți făceau numai doi pași într-o parte.”

Puțin mai târziu, va fi reluat în volumul *Morminte*, unde avem o eroină, Agripina *Micu* (p. 41, 51, 105, 108), și un erou, Dionisie *Micu* (p. 50, 51, 105, 108, 109, 110, 111, 114).

Conținutul multora dintre operele lui Sadoveanu, inspirația lor din istoria națională, îl obligă pe scriitor să recurgă, adesea, la nume cunoscute. Se înțelege că

tot atât de des el recurge și la persoane fictive, în romanele sale istorice, cărora le împrumută nume luate din repertoriul onomastic național, după o rețetă pe care el însuși ne-a dezvăluit-o.

Nume ca Ștefan Bucșan, din *Haia Sanis*, nu corespund, întru totul, realității, vreau să spun că ele nu fotografiază realitatea. Autorul s-a inspirat dintr-o relatare, din presa vremii, cum rezultă din corespondența sa. În ziar, eroul se numea Gh. Vladimir Bușilă și scriitorul și-a luat permisiunea să-i schimbe numele nu cu unul fictiv ci luat tot din realitatea imediată. Procedul este folosit, în genere, în literatură, și-l întâlnim des la Liviu Rebreanu, spre exemplu.

În schimb, Ionel *Nemo*, pseudonim sub care prietenul scriitorului, Ionel *Pop*, de la Cluj, semna articole în „Adevărul” și mai ales în „Carpații”, unde era și redactor, a trecut fără nici un fel de metamorfozare în cărțile lui Sadoveanu. Legătura care trebuie făcută între acest pseudonim și numele eroului lui Jules Verne depășește cercetarea de față întrucât nu privește procedeele personale de lucru ale scriitorului de care ne ocupăm; acest nume i-a fost transmis, de-a gata de cel care și l-a însușit în redacția revistei vânătoarești de la Cluj.

În romanele sale istorice, scriitorul nu împrumută, din cronică ori din documentele vremii, numai numele eroilor principali, consacrați de istorie. Pe lângă Ștefan cel Mare, Ion Vodă, Ștefan Tomșa, Gheorghe Duca-Vodă, Vasile Lupu etc., întâlnim și nume de mai mică însemnătate, care nu apar la întâmplare. Așa, spre exemplu, Alexe Totâmac, din *Șoimii* și din *Nicoară Potcoavă* nu este o invenție a lui Sadoveanu; el era unul dintre „casnicii” lui Nicoară Potcoavă, cum se exprimă N. Iorga.

În *Măria sa Puiul Pădurii*, scriitorul pleacă, după cum se știe, de la *Genoveva de Brabant* și, cu toate că subiectul în sine nu este modificat, întâlnim nume noi cum sunt cele ale negustorilor *Matia*, *Marcu*, *Luca* și *Ioan*, porecliți *Roșu*, nume împrumutate, după cum se vede, din literatura bisericească. În locul lui Wolf, omul de încredere al ducelui, Sadoveanu îl introduce pe Andrei *Valahul*, iar în locul Bertei, confidenta ducesei, apare *Păuna*. În sfârșit, pentru a ne apropia și mai mult povestirea, împrumutată din literatura apuseană, unul dintre cei doi ostași care aveau misiunea s-o dea morții pe Genoveva, poartă numele de *Bela Ungurul*.

Alături de documentarea propriu-zis istorică, Sadoveanu procedează la alegerea unui anumit nume după criteriile cerute de spiritul limbii și de arta literară. Pe vremea când își făcea stagiul militar, ca și cu ocazia unor concentrări, scriitorul pune să i se copieze toate numele soldaților și din listele respective își alegea, apoi, pe cele pe care le considera mai potrivite cu trăsăturile caracteristice ale eroilor săi. La întrebarea dacă joacă un rol important numele eroilor în cărțile pe care le-a scris, Sadoveanu a răspuns: „Enorm. Toate numele sunt adevărate și corespund unei stări sufletești. Să vă dau o pildă. Costea *Morocine*, personajul din *Vremuri de bejenie*, este un tip care a existat acum vreo două sute de ani, într-un

târg din Moldova, și care era un vlăjgan de proporții conforme caracterului pe care i-l atribui eroului în cartea mea. Fiind comandantul multor compănii de soldați, în timpul războiului, am putut strânge sute de nume. Toate listele ostașilor se transcriau anume pentru mine. Nume pe care mi le amintesc oricând-și acum-iar de câte ori am nevoie de vreunul, pentru o situație anumită, le iau în șir și le cântăresc... Vă place Anton Zbranca, Nicolae Țăpuc? Dar Haralambie Leondaru? Sânt nume de-ale soldaților mei.“

Altfel se prezintă lucrurile în *Divanul persian*, unde locul acțiunii, conținutul cărții, atmosfera descrisă în paginile ei, cereau și o onomastică aparte. Realitățile românești nu mai puteau satisface exigențele scriitorului care va recurge la izvoare cărturărești. Autorul procedează, de data aceasta, aproximativ la fel cu Rebreanu, în *Adam și Eva*. Și unul și celălalt aveau nevoie să sublinieze caracterul exotic din care s-au desprins eroii. Și dacă în privința vocabularului propriu-zis Sadoveanu a fost nevoit să se mulțumească cu elemente de origine turcească, din moment ce cuvintele persoane nu sunt cunoscute limbii noastre, când e vorba de numele proprii ele au fost luate direct din anturajul curții șahului. Nu putem trece cu vederea peste faptul că aceste cuvinte străine sunt supuse, în cartea lui Sadoveanu, unui tratament comun cu cel al elementelor intrate de mult în limba noastră: *Kira*, împărat, *Urga*, filozof, *Bârligan*, grădinarul, *Mitrida*, filozof etc. Procedul unei asemenea exprimări s-a împământănit, demult, prin intermediul cărților populare, prin exemple ca *Alexandria-cetate*, pe care îl întâlnim și în *Divanul persian*².

Observația de mai sus, în legătură cu numele de oameni din *Divanul persian*, se potrivește în oarecare măsură și pentru *Aventurile șahului*, unde situația este alta de la capitol la capitol, fapt care se poate observa și din vocabularul obișnuit pe care îl folosește scriitorul acolo³. În locul unor nume ca Temistocle Cantaraga, Liviu Colț ori conu Grigoriță, din primul capitol, care plasează acțiunea pe pământul țării noastre, „intră în scenă“, în capitolul al treilea, „persienii cu regele lor Cosroe, Mavrichie împăratul de la Bizanț și Harun al Rașid, vestitul calif de la Bagdad, împreună cu iubitul său fiu Al Amin“⁴. Trecuți în alt mediu eroii se numesc Barbarossa, meșterul Andrea, Pietro Damiano etc., în Italia, baronul de Kempelen, domnul Maëlzel sau herr Windisch, în Austria, ori Elisabeta Gavrilovna, Liviu Mihailovici, Temistocle Arcadievi, Grigore Alexandrovici, între ruși.“

Să mai observăm, în sfârșit, că o serie de nume rare, puse la dispoziția cititorului în alte cărți ale lui Sadoveanu, nume necunoscute în relațiile curente dintr-un mediu obișnuit suferă o anumită metamorfoză încât de la *Bernard* se ajunge la *Bârnariu*⁵, de la *Carol* la *Carul*⁶, iar de la *Sciagamozzi* la *Saga-Mâței*⁷, de la *Gara Bairacterian* la *Gara Bara*⁸, iar de la *Levi Tof* la *Livtov*⁹. Tot aici pot fi pomenite și *Lionescu Leugint*¹⁰ (Ionescu Eugen) și *Năbală*¹¹ (Hanibal) și Arhium Golovei (în loc de Gorovei!)¹².

Procedeul de formare care stă la baza acestor nume nu este unul unitar. În cele mai multe cazuri este vorba de etimologii populare, dar, alteori, intervine intenția vorbitorului, ca în cazul lui *Gara Bara* unde sunt urmărite anumite efecte sonore. Între numele acestea și celelalte mai există o deosebire. Etimologiile populare apar în vorbirea unor oameni neinstruiți, *Gara Bara* nu-i rezultatul unei perceperii greșite ci la baza creării lui stă un act de voință.

Cu *Gara Bara* seamănă, până la un punct, și Tolstoevski¹³, contaminație voită, între numele celor doi mari prozatori ruși din secolul al XIX-lea, pusă în gura eroului Gheorghe Doxopraxa din volumul *Poveștile de la Bradu-strâmb*.

Într-o situație asemănătoare se află și „dracu-slab”¹⁴, poreclă glumeață pe care prietenii de la Fălticeni i-au dat-o lui Ion Dragoslav și din care avea să ia naștere, după spusele lui Sadoveanu, numele său literar: „Mai vedeam din când în când în Folticeni pe Ion Dragoslav, povestitorul cunoscut. Pe-atuncea nu ieșise încă în publicistică. Abia după doi ani a început a tipări în reviste citite. Numele literar i l-am fixat eu, când i-au apărut primele versuri în *Semănătorul*:

„Bate vântul de la cramă
Și miroase-a băutură...”

Era o arătare stranie și uscată, întrucâtva nedumerită și cu păr zburlit de câneapă. Noi prietenii îl poreclisem *dracu-slab*. Din *dracu-slab* a ieșit Dragoslav.

În Folticeni, în răstimpul de care vorbesc, îl chema Ionică Ivanciuc.”

Când scriitorul nu intenționează să sublinieze anume trăsături aparte, ale eroilor, aceștia împrumută numele cele mai șterse, mai puțin semnificative, din viața de toate zilele, după o rețetă pe care Sadoveanu însuși ne-o dezvăluie prin gura eroului Cristea Duminică-Popescu:

„Elenei Dumitrescu nu-i plăcea numele meu. Mai întâi ar fi preferat să mă cheme Ion sau Gheorghe. Cristea e ciudat și rar. N-avea ce face însă din pricina botezului. A trebuit să rămân Cristea și am dat laudă lui Dumnezeu. Dar cine a mai auzit de un nume ca Duminică? se mira ea. Pe cine l-a mai chemat astfel de când lumea? Poate să fi fost cine știe când, pe când va fi fost lupul cățel; dar în ziua de azi e cu neputință să se mai afle așa nume. Astăzi trebuie să te cheme Dumitrescu, Ionescu și mai ales Popescu.”

Foarte numeroase sunt, în opera lui Sadoveanu, substantivele și adjectivele care denumesc apartenența etnică a eroilor sau zona geografică, mai mare, din care provin: *abisinian, acvitanian, african, albanez* (ori *arbănaș*), *alsacian, american, anglo-saxon, arab, argentinian, armean, arnăuț, asiatic, asirian, australian, belgian, britanic, bulgar, carintian, caucazian, cazac, ceh* (slovac), *croat, chinez, cuman, danez, egiptean, elin, elvețian, englez, estonian, european, evrei și* (ovrei!), *egiptean, etiopian(că), fenician, finlandez, francez* (și *franțuz*), *găgăuț, german* (și, mai ales, *neamț*), *giorgian, grec, helen, hunhuz, iacut, iapant, indian, irlandez, israelit, italian, japonez, jidov, kitai, lipovan, lituanian, mancian, metis,*

moldovan, mongol, neamț, nohai, norvegian, olandez, persan, polonez (și poleac, respectiv leah), rus (și malorus), sas, săcui, scoțian, siberian, sârb, slovac, spaniol, suedez, șvab, tătar, tunguz, turc, turcoman, ȋigan, ucrianian (și rutean), ungur, uz, zaporojan.

Același lucru se poate spune despre numele de locuri, începând de la continente și țări până la cele mai neînsemnate localități.

Iată, în lista ce urmează, numai toponimicele începătoare cu *s* (și *ș*):

Sabangia, Sabasa, Sahara, Saint-Etienne, Saint Maló, Saint-Nicolas, Salonic, Salsovia, Salerno, Samarcand, Sandomir, San-Ghindalao, Sankt-Petersburg, Sarkha, Sarica, Sarichioi, Sarmația, Saxonia, Săbăoani, Scandinavia, Scheweninge, Sciția (și Schiția), Scoția, Sebeș, Selcia de Sus, Selenga, Sena, Serbia (Sârbia), Sevastopol, Sfânta-Elena, Sian-Șan, Siberia (și Sibir, Sibiu, Sicilia, Sidney, Silezia, Silistra, Silivri-Capu, Siret, Siria, Siwas, Slam-Râmnic, Slatina, Slovacia, Smârdan, Smolensk, Sniatin, Socola, Sodomă, Sofia, Somova, Spania, Spasskoe, Spitzberg, Stalingrad, Stambul, Statele Unite, Stânca, Stokholm, Stolniceni, Streșina, Suceava, Sudan, Suedia, Suha, Sulina, Sumatra, Svealand, Svițera, Șanta, Șorogari, Ștrațburg, Șugag, Șurian.

Toate acestea contribuie la îmbogățirea neasemuită a onomasticeii din marea operă a scriitorului, precum și la varietatea ei, în funcție de mediul geografic sau istoric din care provine fiecare personaj, în funcție de împrejurările speciale pe care le are în vedere Sadoveanu, plecând, se înțelege, de la cunoașterea, amănunțită, a biografiei fiecăruia dintre eroii săi.

S-ar putea da multe exemple din care să se vadă acest lucru. Ne vom opri, deocamdată, numai la *Hubert de Castella*, unul dintre eroii principali ai cărții *Țara Kangurului*, inclusă în volumul XXII din *Opere*. Originea elvețiană, a eroului, este subliniată prin aspectul nemțesc al unuia din numele său *Hubert!* și prin forma italienească a celui alt de (*Castella!*).

„Kamo Ciomei a văzut lumina lumii într-un sat de lângă Kioto, la anul 1154. Satului îi zicea Șimo Kamo. Tatăl său avea nume Nagațuna și era slujitor al templului din Kamo; de aici numele familiei. În anii dintâi, copilului i s-a pus poreclă Kikudaiu, adică *pui de crizantemă*. Numai după cincisprezece ani i s-a așezat numele statomic: Ciomei”¹⁵

„— Îl chiamă Pericle *Babacurti*. Așa îl văd că iscălește.

— Cum l-a chemat pe tatăl său?

— Pe tatăl său l-a chemat tot așa.

— Dar pe bunicul său?

— Asta nu ți-aș putea spune.

— Atuncea să-ți spun eu. Pe bunicu-său, răzeș de la Ialan, l-a chemat Anton *Barbăscurtă*. Om vrednic. Unde-a găsit comoara care i-a fost temei averii, nu se știe. Dar a fost comoară cu adevărat: să mă credeți ce spun eu. Pe lângă comoară a

găsit ș-o nebunie, cum era moda boierilor demult. A găsit că s-ar trage din oameni subțiri, cu sânge albastru și că adevăratul lui nume ar fi de mârzac tătar de la Crâm. Tătărăște *Babacurt* ar fi cum am spune noi *moș Lupu*. Așa că din *Barbăscurtă*, a ieșit acest nume, *Babacurti*, cu care omul dumitale se fălește.”¹⁶

Reținem din această foarte sumară expunere că Sadoveanu procedează și în alegerea numelor de oameni întocmai ca la „selectarea” celorlalte cuvinte. Nimic nu stă, în scrisul său, sub semnul întâmplării. Totul se subordonează unei concordanțe desăvârșite între fond și formă, totul se mișcă sub semnul unei arte care aruncă lumina necesară asupra tuturor eroilor cărților sale.

În încheiere, trebuie să informez pe cititorii mei că, în anul 1977, Pompiliu Marcea a alcătuit un repertoriu al „tuturor” numelor de familie din opera lui M. Sadoveanu, într-o carte apărută în Editura Eminescu (476 de pagini) și după o informație a lui Șerban Cioculescu, comunicată în recenzia publicată în „România literară” din 9 februarie 1978, numărul numelor de familie, din cartea intitulată *Umanitatea sadoveniană de la A la Z*, depășește cifra de 3000; cifra exactă este de 3031.

Împotriva așteptărilor noastre, cifra respectivă nu reprezintă întreaga realitate. Bănuiesc că autorul cărții a cerut sprijinul studenților săi la fișarea numelor din cărțile lui Sadoveanu și aceștia s-au achitat doar pe jumătate de obligația care le revenea. Au trecut ușor peste o serie de nume și nu le-au trecut în fișe. Așa se explică lipsurile pe care le-am constatat la lecturile mele repetate a mai multor volume ale autorului. Nu pot stăruia aici asupra lipsurilor și nici nu mă gândesc să vin cu completări. Dar pot spune că din *Zodia cancerului* lipsesc aproximativ 30 de nume, din *Creanga de aur* cam tot atâtea. Mai multe lipsesc din *Divanul persian* (peste 40!). La fel se prezintă lucrurile și în cazul volumului *Cazul Eugeniței Costea*.

O situație specială avem în cazul numelor cărturărești, istorice, literare, culturale, unde lipsurile sunt și mai numeroase.

În sfârșit, multe nume sunt greșit transcrise și se pot face observații și în privința ordinii cuvintelor, a înșirării lor alfabetice. Studenții lui Marcea au greșit când au lucrat fără convingere lăsând impresia, unii dintre ei, că nu servesc cu toată hotărârea limba pe care o vorbesc și, în slujba căreia s-au hotărât să intre când s-au înscris la Facultatea de Filologie.

Părintele Adam – *Priveghiuri*, 1920, p. 98.

Baba Adămoaie – *Priveghiuri*, p. 26.

rusnacul Afanasie – *Zodia cancerului*, I, p. 151.

cucoana Aglaie – *Venea o moară pe Siret*, 1925, p. 5.

Agripina, văduva – *Povestiri*, 1904, p. 178.

Alecu, dascălul – *Opere VIII*, p. 21, 31, 85, 86, 87, 88, 271; *Venea o moară pe Siret*, 1925, 17, 27.

Alecu, vătavul – Priveghiuri, 1920, p. 152, 153, 154, 155, 157.

Alexa, vagmistrul – Privești dobrogene, 1914, p. 234; *Venea o moară pe Siret*, 1925, p. 34.

vătavul, *Alexa – Priveghiuri*, p. 152.

Alexa, vizitiul – Venea o moară pe Siret; Priveghiuri, p. 126, 127, 128, 129.

Natalia Alexandrova – O întâmplare ciudată, 1929, p. 30, 31, 34, 36.

Alexandru al II-lea, împăratul rusesc – Priveghiuri, p. 12.

batiușca Alexei Ivanovici – Privești dobrogene, p. 84, 85, 86.

Alexei, țar – Opere X, p. 166; *Opere XIX*, p. 479.

Alexie, pescarul – Privești dobrogene, p. 171, 172.

Alexie, stolnicul – Opere XIII, p. 387.

Gheorghe Alvanit – Opere III, p. 400; *Cântecul amintirii*, p. 10, 12, 16.

doamna moașă *Amalia – Uvar*, 1936, p. 240, 241, 244.

Părintele Ambrozie – Opere XII, 1958, p. 452.

Ambrozie Ungureanul – Paștile blajinilor, 1944, p. 88.

Ambrozie, ungurul – Opere X, p. 10.

arhimandritul *Amfilohie – Frații Jderi*, vol. I, p. 163.

Ana de Austria – Priveghiuri, p. 14.

jupâneasa *Ana – Povestiri*, p. 60.

Anastasia Doamna – Opere X, p. 83-87.

Anastasia, mucenița – Opere X, p. 104.

Anastasia, mitropolitul – Nicoară Potcoavă, 1952, p. 343.

jupâneasa *Ancuța – Hanu Ancuței*, p. 176.

Bunicuța Anda – Cazul Eugenița Costea, 1936, p. 135, 143-146, 158; *Aventura în Lunca Dunării*, 1954, p. 72.

bădița *Andone – Venea o moară pe Siret*, p. 12.

prințul *Andrei – Opere VI*, p. 260, 261.

Andrei, valahul – Opere XI, p. 60.

Andrei, vânătorul – Opere XI, p. 59.

Andronic, mucenicul – Opere X, p. 104.

Andronic, pivnicerul – Opere XIII, p. 358, 366.

bunica *Anghelina – Locul unde nu s-a întâmplat nimic*, 1933, p. 158, 163.

mătușa *Anghelina – Opere XX*, p. 98.

mătușa *Anica – Povestiri pentru moldoveni*, 1920, p. 40.

Uța Anineasca – Mitrea Cocor, 1949, p. 69, 117, 141.

dascălul *Antohi – Venea o moară pe Siret*, p. 30.

Anton, neamțul – Bordeienii, p. 75.

Neofit Arbore – Opere XIX, p. 467.

Polihomie Arbore – Opere XIX, p. 467-468.

Vasile Arbore – Opere XIX, p. 467.

- Arcadie*, episcopul – *Poveștile de la Bradu-strâmb*, 1943, p. 48.
- Arhipoiaia* – *Opere XVII*, p. 80, 82; *Caleidoscop*, 1946, p. 136, 138.
- Arie*, necredinciosul – *Nicoară Potcoavă*, 1952, p. 72.
- Fliondor Armașul* – *Zodia cancerului I*, p. 122, 221.
- Nicoliță Armașul* – *Neamul Șoimăreștilor*, 1920, p. 29.
- Petrea Armășel* – *Neamul Șoimăreștilor*, p. 237.
- Neculai Arnăutu* – *Bordeienii*, 1912, p. 74; *Opere II*, p. 542.
- Sava Arnăutu* – *Opere VII*, p. 337; *Cocostârcul albastru*, 1921, p. 107.
- Arvinte*, aprodul – *Nicoară Potcoavă*, p. 358, 365.
- baciul Arvinte* – *Muncitori și păstori*, 1954, p. 7, 11.
- Cucoana Aspazia* – *Priveghiuri*, p. 207.
- Sf. mucenic Atanasie* – *Privești dobrogene*, p. 281, 285.
- Atanasie*, alvanitul – *Opere XIII*, p. 366, 728, 740.
- Avram*, cîmpoierul – *Opere XIII*, p. 571, 573.
- jupâneasa Avramia* – *Zodia cancerului I*, p. 97.
- Avramincu* – *Priveghiuri*, p. 79.
- Avrămeasa* – *Opere XXI*, p. 346; *Păuna Mică*, 1948, p. 90.
- Avrămoaia* – *Priveghiuri*, p. 206.
- Sandu Avrămoaia* – *Priveghiuri*, p. 206; *Opere VII*, 530.
- Alexandru Bacalu* – *Istorisiri de vânătoare*, 1937, p. 79, 100.
- Gheorghe Baci* – *Priveghiuri*, p. 33, 39, 42, 44.
- Balcaș-han* – *Nicoară Potcoavă*, p. 248.
- Gheorghe Barbă* – *Opere II*, p. 508.
- Ilie Barbă* – *Opere XVII*, p. 113, 118, 121.
- Ignat Barbă-lată* – *Valea Frumoasei*, 1938, p. 59, 60.
- Băcălița* – *Strada Lăpușneanu*, 1921, p. 194.
- Ion Băieșu* – *Opere III*, p. 294-302.
- Bălțatu Adam* – *Opere XIX*, p. 159.
- Bărbărie* – *Povestiri de seară*, 1910, p. 81-82, 91.
- Bengoi*, țiganul – *Opere VII*, p. 276.
- Gavrilaș Berbec* – *Priveghiuri*, 1920, p. 111, 112, 118, 120, 121.
- Berbec Vasile* – *Paștile blajinilor*, 1935, p. 101, 107, 180.
- căpitanul Berceanu* – *Trenul-Fantomă*, 1931, p. 75.
- Ion (Onu) Bezarbarză* – *Ochiu de urs*, 1938, p. 53-155.
- Vasile Bistrițeanu* – *Aventură în Lunca Dunării*, 1954, p. 190.
- Vâlcu Bârlădeanu* – *Opere X*, p. 21, 30, 40, 65; *Zodia cancerului I*, p. 30.
- Sava Blându* – *Frații Jderi*, I, p. 284.
- Ion Bogatu* – *Opere IV*, p. 357.
- Iancu Bogdan* – *Priveghiuri*, p. 217.
- Boiengița* – *Cele mai vechi amintiri*, 1935, p. 31.

Boerebista, crai – *Poveștile de la Bradu-strâmb*, p. 267.

Bogonos, faurul – *Nicoară Potcoavă*, p. 96, 98.

Boienșița – *Opere XII*, p. 626.

boierul *Boureanu* – *Priveghiuri*, p. 189.

Toader *Brahuza* – *Opere VII*, p. 342-345.

Andrei *Broască* – *Bordeienii*, 1912, p. 97.

Brudea, pădurarul – *Nicoară Potcoavă*, p. 381.

Brudur – *Vechime*, 1940, p. 30.

Brumă – *Priveghiuri*, p. 37.

Buga, sârbul – *Opere X*, p. 135-139, 164, 181, 184; *Zodia cancerului I*, p.

175.

Iordache *Burduhosu* – *Opere XV*, p. 239.

Burcel, al lui Ștefan Vodă – *Priveghiuri*, p. 47.

Burebista, rege – *Morminte*, 1939, p. 54.

Toader *Burlacu* – *Opere I*, p. 537.

Calipso, greaca – *Opere IX*, p. 8.

Calistrat, dascălul – *Cântecul amintirii*, p. 12, 13.

Calistru – *Priveghiuri*, p. 227.

Calman, ciubotarul – *Cele mai vechi amintiri*, p. 41, 42, 43.

Jupâneasa *Candachia* – *Frații Jderi*, I, p. 106, 107, 119, 172.

Temistocle Arcadieviici *Cantaraga* – *Opere XI*, p. 605, 666, 670, 679.

Cantemir bei – *Opere V*, p. 491-497.

Capră – *Priveghiuri*, 1920, p. 104.

Caraman-șah – *Viața lui Ștefan cel Mare*, 1934, p. 145.

Todiriță *Catană* – *Hanu Ancuței* 1928, p. 105, 106, 113.

Cucoana Catincuța – *Priveghiuri*, p. 151-162.

domnița *Catrina* – *Opere X*, p. 57, 62, 64, 67, 83.

Tudose *Cazacu* – *Povestiri de seară*, 1910, p. 69.

Cazimir-crai – *Opere XI*, p. 315, 318, 319, 385, 394; *Nicoară Potcoavă*, p.

212.

Neculai *Călărașu* – *Cântecul mioarei* 1971, p. 315.

moș *Căliman* – *Frații Jderi*, I, p. 36.

starostele *Căliman* – *Frații Jderi*, I, p. 17, 19, 21, 22, 74.

Căpriță – *Opere III*, p. 158, 159, 162, 163, 175, 231.

Savastița Cărăbuș – *Opere XIV*, p. 244.

Costea Căruntu – *Opere VIII*, p. 517-520.

Gheorghe *Ceapă* – *Opere VIII*, p. 358, 359, 360, 363, 388, 389.

Cheleş, împărat – *Opere VI*, p. 68; *Povestiri de seară*, p. 226.

Moș *Cherim* – *Priveghiști dobrogene*, p. 267, 268, 269.

Chiajna, Doamna – *Frații Jderi*, I, p. 166.

- mătușa *Chiajna* – *Frații Jderi*, I, p. 51.
 Agapie *Chioru* – *Opere* X, p. 88.
 Ilia *Chioru* – *Frații Jderi*, I, p. 256.
 Iosub *Chioru* – *Priveghiuri*, 1920, p. 49-55.
 Răducan *Chioru* – *Hanu Ancuței*, 1928, p. 136, 139, 140, 146, 148.
 baba *Chira* – *Frații Jderi*, I, p. 119.
Chira, cămărășița – *Frații Jderi*, I, p. 313, 314, 346.
 nana *Chira* – *Frații Jderi*, I, p. 109.
 morarul *Chirilă* – *Venea o moară pe Siret*, p. 13, 31.
Chițigoi – *Opere* III, 381.
 cuconu *Cilip* – *Venea o moară pe Siret*, p. 7, 9, 10, 50, 372.
 Jecu *Cimpoiașu* – *Privești dobrogene*, 1914, p. 280.
 Bercu *Cioară* – *Opere* VI, p. 624-628.
Ciobanu – *Povestiri de seară*, 1910, p. 63.
Ciopei, pârcălab – *Opere* XIII, p. 18, 22, 35; *Frații Jderi*, I, p. 35.
 părintele *Ciotică* – *Opere* XX, p. 98.
 Pavăl *Ciubotariu* – *Foi de toamnă*, 1916, p. 88.
Chirilă Ciuntu – *Țara de dincolo de negură*, 1926, p. 173.
 Costache *Cârlan* – *Opere* I, p. 472-478.
 Toader *Cârlan* – *Opere* VII, p. 284, 296, 320.
 Petru *Cârlig* – *Opere* VI, p. 405.
Cobzărița – *Opere* X, p. 518.
 Dumitrache *Cojocar* – *Opere* II, p. 620.
 Neculai *Cojocar* – *Opere* VIII, p. 405, 407, 411, 412.
 bătrânul *Comis* – *Frații Jderi*, I, p. 372.
Comisoaia – *Opere* XIII, p. 297, 298; *Frații Jderi*, I, p. 77.
Constantin, aprodul – *Opere* X, p. 134, 135.
Constantin, serdarul – *Opere* X, p. 89, 93.
 regele *Cosroe* – *Opere* XI, p. 589, 592.
 moș *Costache* – *Opere* VII, p. 575.
 popa *Costache* – *Opere* VII, p. 362.
Cneaghina Costanda – *Frații Jderi*, I, p. 51.
Costandie-șah – *Nicoară Potcoavă*, p. 289.
Costea-baci – *Valea frumoasei*, p. 193-201.
Costea Căruntu – *Hanu Ancuței*, p. 105, 110, 113, 122, 123, 126.
 domnu *Costică* – *Trenul-Fantomă*, p. 49.
 Mateiaș *Craiu* – *Frații Jderi*, I, p. 70.
 Ispravnicul *Cristea* – *Frații Jderi*, I, p. 116, 125, 130, 372.
Cristea Jder – *Frații Jderi*, I, p. 104.
Cristea Păr – *Negru* – *Frații Jderi*, I, p. 104.

Cristea, scutarul – *Opere* XVIII, p. 493, 499, 575, 576, 577, 578.

Cristea, sârbul – *Opere* XVIII, p. 387.

Medelnicerul Crivăț – *Frații Jderi*, I, p. 175.

Cuciuceasa – *Opere* III, p. 472; *Opere* V, p. 43.

Damian, cerșetorul – *Noptile de sânzienne*, 1934, p. 121.

părintele *Damian* – *Opere* XV, p. 78.

Calistrat Dascălu – *Opere* III, p. 401.

Neculai Dascălu – *Povestiri pentru moldoveni*, p. 20, 21, 23.

Dăchel Duhosu (Iordache Burduhosu) – *Opere* V, p. 233.

Sandu Dălcăuș – *Ochi de urs*, 1938, p. 206.

jupân *Dămian* – *Hanu Ancuței*, p. 153, 154, 159, 160, 161, 169, 176.

neguțătorul *Dămian* – *Frații Jderi*, I, p. 356, 357, 364.

Dănilă, baciul – *Opere* XVI, p. 28, 29, 30.

Părintele *Dănilă* – *Baltagul*, 1930, p. 86.

Marghita Dănuțeanca – *Frații Jderi* II, 1936, p. 66; *Opere* XIII, p. 398.

Decebal, crai – *Opere* XIV, p. 481; *Opere* XV, p. 33, *Opere* XVI, p. 370;

Poveștile de la Bradu-strâmb, p. 267.

Decebal, rege – *Opere* XV, p. 193, 232, 289; *Lacrimile ieromonahului*

Veniamin, 1926, p. 18, 19, 73; *Morminte*, 1939, p. 94.

Didina – *Opere* XVII, p. 190, 200, 204, 288, 343.

Dima, țișanul – *Opere* XV, p. 337.

vizitiul *Dimache* – *Venea o moară pe Siret*, p. 23.

Dimachi, mangalagiul – *Opere* XVI, p. 511, 512, 513.

Dimcea, tatarul – *Opere* XIII, p. 387, 548.

Diomid, ieromonahul – *Nicoară Potcoavă*, p. 72.

baba *Dochia* – *Priveghiuri*, p. 177, 184.

jupâneasa *Dochia* – *Povestiri*, p. 5.

Baba *Domnica* – *Noptile de sânzienne*, p. 39, 109.

căpitanul *Dordea* – *Opere* XV, p. 303, 305, 312.

Irimia Dorobanțu – *Opere* XVIII, p. 577, 580, 598; *Aventură în Lunca Dunării*, 1954, p. 141.

Dosoftei, mitropolitul – *Opere* X, p. 53, 104, 121, 142, 171, 172, 174, 176.

Părintele *Dragomir* – *Frații Jderi*, I, p. 91.

Duca Vodă – *Hanu Ancuței*, p. 195, 196, 197, 198.

Dudi, bulgarul – *Opere* IV, p. 444.

Doamna Evdochia – *Frații Jderi*, I, p. 172.

Evghenie, vornicul – *Nicoară Potcoavă*, p. 58.

cuconu *Nicu Fantazie* – *Țara de dincolo de negură*, 1926, p. 81-82.

Gavril Fauru – *Valea Frumoasei*, 1938, p. 78.

Feltin, pivnicer – *Opere* XIII, p. 359.

Feltin, sasul – *Opere X*, p. 50, 58; *Opere XX*, p. 6, *Zodia cancerului I*, p. 65, 76.

Ferenț Pop, ungurul – *Cele mai vechi amintiri*, p. 84-85, *Un instigator*, 1912, p. 136, 138, 149.

Ferențoia – *Bordeienii*, 1912, p. 221, 222; *Opere V*, p. 339, 346.

Vasile Fieraru – *Opere XIX*, p. 419, 440.

cuconu Filip – *Venea o moară pe Siret*, p. 4, 21, 23, 24, 25.

Fina (Eufrosina) – *Uvar*, 1932, p. 219, 244, 245.

Fița (Garofița) – *Opere XII*, p. 503.

Baba Floarea – *Priveghiuri*, p. 225-231.

Nana Floarea – *Ochiu de urs*, p. 44-49, 80-88.

Fliondor, armașul – *Opere X*, p. 34, 97-100.

Floreasca – *Opere XXI*, p. 332, 333.

Aron Focșeneanu – *Priveghiuri*, p. 59, 60.

David Focșăneanu – *Priveghiuri*, p. 59-70.

Francisc, împăratul – *Opere XII*, p. 501.

cucoana Frosina – *Noptile de sânziene*, p. 109.

baba Gafița – *Cântecul mioarei*, p. 314, 315.

Chihaia Gavril – *Cântecul amintirii*, p. 82.

Dămian Gălățanu – *Opere VII*, p. 336.

Simion Gălățanu – *Nunta Domniței Ruxanda*, 1932, p. 112; *Opere XI*, p. 280.

Geambaș-șah – *Nicoară Potcoavă*, p. 267.

Gheorghe, tatarul – *Opere XIII*, p. 92, 93, 689, 690, 723.

Gheorghioaia – *La noi în Vișoara*, 1907, p. 180-183.

Ghergheli – baci – *Opere XV*, p. 225-230.

părintele Gherman – *Hanu Ancuței*, p. 25, 26, 27, 30, 41.

Gheuculeasa – *Opere X*, p. 157, 158, 179.

Moș Gheorghe Talianu – *Priveghiuri*, p. 8-14; *Opere VII*, 547, 549, 551, 552. În acest volum, la p. 362-363 și 387 apare un alt *Talianu*, domnul inginer Giovanni Sciagamozi, al cărui nume va fi „tradus“ de localnici prin *Șaga-mâței*.

Fratele Gherasim – *Frații Jderi*, I, p. 298, 299, 301.

Ghiță, țiganul – *Cele mai vechi amintiri*, p. 36, 37.

Ghiula, ungurul – *Opere XIV*, p. 253.

Gâdea, barcagiul – *Opere XV*, p. 96.

Ștefan Gâdea – *Ochi de urs*, p. 172 și următoarele; *Opere XV*, p. 95-100, 102, 104-106, 112, 113, 115.

Gogolea, hoțul – *Frații Jderi*, I, p. 142.

pârcălab Goian Albu – *Frații Jderi*, I, p. 368, 369, 370.

Alexa Grecu – *Opere VII*, p. 321-328.

- atamanul Grigore – *Frații Jderi*, I, p. 257, 258, 263, 265, 268, 270, 271.
 Neculai Grosu – *Povestiri de seară*, 1910, p. 93.
 Vladimir Grozavu – *Muncitori și păstori*, 1954, p. 4, 5.
 Dumitru Hapciu – *Povestiri de seară*, p. 128.
 Haralambie, țișanul – *Opere XIII*, p. 541.
 Dumitru Nicolaevici Haram – *Istorisiri*, p. 123-128.
 Hărman, neamțul – *Opere XIII*, p. 362, 363.
 Petrea Herman, chelarul – *Frații Jderi*, I, p. 292.
 Gavrilăș Hotnog – *Poveștile de la Bradu-strâmb*, p. 230, 232, 235, 236, 237.
 Iancu Hoșu – *Opere VII*, p. 348.
 Moșu Iacob Valenti – *Cele mai vechi amintiri*, p. 189.
 domnu Iacobache – *Venea o moară pe Siret*, p. 6, 17, 18, 19, 20, 25.
 jupân Ianoș – *Opere VII*, p. 620.
 doamna Ianoși – *Poveștile de la Bradu-strâmb*, p. 182.
 Ienache, coropcarul – *Hanu Ancuței*, 1928, p. 26, 101.
 Ifrim, vraciul – *Opere XIII*, p. 379.
 Ifrim, zodierul – *Hanu Ancuței*, p. 49.
 madam Ileana – *Locul unde nu s-a întâmplat nimic*, p. 177, 182.
 mătușa Ileana – *Opere VII*, p. 551; *Priveghiuri*, p. 8, 9, 11, 12.
 Ilie, chiorul – *Opere XIII*, p. 630, 632, 639.
 Ilie, țișanul – *Povestiri*, p. 50.
 cucoana Ilina – *Opere III*, 406, 467, 468, 472, 473.
 Comisoaia Ilisafra – *Frații Jderi*, I, p. 79.
 Jupâneasa Ilisafra – *Opere XIII*, p. 297; *Frații Jderi*, I, p. 325.
 domnu Iliuță – *Priveghiuri*, p. 140.
 uncheșul Inochentie – *Istorisiri de vânătoare*, p. 146, 147.
 Baba Ioana – *Opere XVII*, p. 110, 111.
 pan Johan – *Frații Jderi*, I, p. 163, 234.
 Ion, prorocul – *Nicoară Potcoavă*, p. 236.
 Dascălul Ionă – *Hanu Ancuței*, p. 13.
 doamna Ionescu – *Privești dobrogene*, p. 267.
 Ioniță, comisul – *Hanu Ancuței*, p. 8.
 Duduia Ioniță – *Priveghiuri*, p. 206, 210.
 vătăjelul Iordache – *Venea o moară pe Siret*, p. 23, 24.
 Iorgu, contabilul – *Paștile blajinilor*, p. 190, 191, 195, 196.
 Iorgușu – *Cântecul mioarei*, p. 357. Ca și în cazul diminutivelor propriu-zise, din substantivele comune, unde am văzut că *mămică*, spre exemplu, are o valoare contrarie celei obișnuite, unele nume proprii diminutivate se comportă la fel. Este cazul lui *Iorgușu*. (vezi citatul din ediția din 1971).
 vlădica Iosif – *Frații Jderi*, I, p. 29.

- Iov*, din Biblie – *Opere X*, p. 144.
- Domnu Iozef* – *Locul unde nu s-a întâmplat nimic*, p. 199.
- mătușa Iozefina* – *Opere VII*, p. 654; *Priveghiuri*, p. 190, 200.
- Iracie*, împărat – *Hanu Ancuței*, p. 5; *Opere XIII*, p. 661.
- Irimia*, cârciumarul – *Priveghiuri*, p. 64-67.
- moș Irimia* – *Opere I*, p. 479; *Priveghiuri*, p. 112; *Hanu Ancuței*, p. 79.
- moș Irimia Surdu* – *Zodia cancerului I*, p. 47.
- dăscălița Irina* – *Povestiri de seară*, p. 94, 95, 97, 102, 103, 107, 109.
- Împărăteasa Irina* – *Soarele în baltă*, 1933, p. 48.
- Irina*, vorniceasa – *Opere XIII*, p. 598, 600, 634, 635.
- cucoana Irinuța* – *Hanu Ancuței*, p. 79.
- Isac*, ceauș – *Opere XIII*, p. 332-338.
- Isac Zodaru* – *Opere VII*, p. 554-562.
- Isaiia*, vornicul – *Opere XIII*, p. 385, 453.
- părintele Isidor* – *Opere XV*, p. 249-254.
- Istatie*, vlădica – *Nicoară Potcoavă*, p. 62, 137.
- Istratie*, lioveanul – *Zodia cancerului I*, p. 151.
- Istratie-Vodă* – *Zodia cancerului I*, p. 194, 196.
- Ițic Zodaru* – *Priveghiuri*, p. 73; *Opere VII*, 554, 555, 556-562.
- Ivan*, Maiorul – *Priveghiuri*, p. 249-261.
- Ivan Vasilievici Țar* – *Viața lui Ștefan cel Mare*, 1934, p. 179.
- Manole Jder* – *Frații Jder*, I, p. 46.
- Jderoaia* – *Opere XIII*, p. 14, 29, 42, 429, 469, 664.
- Gavril Jitaru* – *Povestiri de seară*, p. 236.
- Johan*, fierarul – *Priveghiuri*, p. 58, 59, 60, 61.
- postelnicul Jora* – *Frații Jderi*, I, p. 181.
- Antonia Kovalska* – *Cele mai vechi amintiri*, p. 81, 85.
- Lai Cantacuzin (Neculai)* – *Locul unde nu s-a întâmplat nimic*, 1933, p. 91, 93.
- Lazăr Pitărel* – *Frații Jderi*, I, 260, 261.
- moș Leonte*, zodierul – *Hanu Ancuței*, p. 9, 25, 41, 43, 98, 159, 160.
- Dumitrache Lepădatu* – *Poveștile de la Bradu-strâmb*, p. 233, 234, 235.
- Duduia Lizuca* – *Opere VII*, 514.
- Lom (Avesalom)* – *Opere XV*, p. 234, 235, 236, 240.
- domnu Manole* – *Venea o moară pe Siret*, p. 34, 35, 36.
- Manole Păr* – *Negru* – *Frații Jderi*, I, p. 10.
- Marandache*, țiganul – *Opere XII*, p. 422-429.
- jupâneasa Marghioala* – *Cântecul amintirii*, p. 113, 116, 117, 118, 119, 128.
- Maria*, sâsoaica – *Opere XIII*, p. 24; *Nicoară Potcoavă*, p. 21.
- părintele Mardare* – *Hanu Ancuței*, p. 171.
- Martin*, lăcătușul – *Priveghiuri*, p. 192-204.

Martinoaia – Cântecul mioarei, „Viața românească“, dec. 1961, p. 56; *Opere XIII*, p. 106, 112.

duduia *Matilda – Venea o moară pe Siret*, p. 45, 46, 47, 52.

Mavrichie, împărat – *Opere*, XI, p. 589.

Maxim, baciul – *Privești dobrogene*, p. 292-300.

Giorgio Mazarini – Priveghiuri, p. 13.

jupâneasa *Mălina – Frații Jderi*, I, p. 78.

baba *Mărgărinta – Priveghiuri*, p. 125, 126, 128.

Menelik – Poveștile de la Bradu-strâmb, p. 133. Cuvântul are o anumită rezonanță faraonică.

șătrarul *Neculai Mereuță – Opere XIII*, p. 711.

Ștefan Meșter – Opere XIII, p. 685, 689, 690-706.

Cuconu Mihai – Opere XVII, p. 86.

Mihail, spătar – *Viața lui Ștefan cel Mare*, p. 154.

Bădița Mihalache – Cântecul amintirii, p. 8, 9, 17.

Jupân Mihu – Frații Jderi, I, p. 326.

logofătul *Mihu – Opere XIII*, p. 625.

șătrarul *Mirăuță – Opere XIII*, p. 101.

Mircioaia – Lacrimile ieromonahului Veniamin p. 97; *Morminte*, 1939, p. 224.

Miron, logofătul – *Opere X*, p. 95, 96, 97.

Mistocle (Temistocle) – Opere XI, p. 571, 669.

moș *Mitache – Priveghiuri*, p. 40.

Mântuleasa – Opere XXI, 322; *Păuna Mică*, p. 55.

Amfilohie Mânzu – Opere XI, p. 579.

Gavril Mânzu – Priveghiuri, p. 19-21, 29.

Ghiță Mânzu – Cele mai vechi amintiri, p. 96.

Pintilie Mânzu – Cele mai vechi amintiri, p. 91, 92, 95.

Mârzac, hoțul – *Priveghiuri*, p. 21.

Mogoș, logofătul – *Casa amintirii*, 1920, p. 21.

Mogoș, ungurul – *Cântecul amintirii*, p. 21.

Moviloaia (soția lui *Ieremia Movilă*, domnul *Moldovei*) – *Opere V*, p. 583, 641, 665, 671, 673, 682.

Gheorghe Mutu – Povestiri de seară, p. 7-25.

Napoleaon, corsicanul – *Opere VI*, p. 260, 261, 311.

jupâneasa *Nasta – Frații Jderi*, I, p. 53.

cuconul *Nastasă Balomir – Hanu Ancuței*, p. 46, 49, 60, 62.

moș *Nastasă*, pădurarul – *Opere XVIII*, p. 68, 69, 70, 87, 92.

Nastasia, Doamna – *Opere X*, p. 51; *Zodia cancerului I*, p. 76, 156.

Nastratin, covaliul, *Povestiri de seară*, p. 75.

- Neagoe, vodă* – *Opere XI*, p. 452.
starostele Nechifor – *Frații Jderi*, I, p. 366.
Neculai, boierul – *Povestiri*, p. 81.
Neculai, chihai, Povestiri, 1904, p. 78.
cuconu Neculai – *Opere VII*, p. 441.
Neculai, dascălul, Povestiri de seară, p. 96, 100.
Neculuță, lăutarul – *Povestiri*, p. 128.
Negrilă, paharnicul – *Opere XIII*, p. 383.
Nezu (Japonezu) – *Opere VII*, p. 425-439, 573-578.
Nia (Ștefania) – *Opere VII*, p. 440-448.
Nichita, pădurarul – *Povestiri*, p. 36.
bădiță Nicoară – *Frații Jderi*, I, p. 64, 303.
părintele Nicodim – *Frații Jderi*, I, p. 24, 25, 26, 27.
Nikifor Împăratul – *Soarele în baltă*, 1933, p. 48.
Nunuța – *Opere VII*, p. 425, 427, 429, 430, 433.
Nușirvan – *șah* – *Opere XI*, p. 591, 592.
lelea Nuța – *Opere VII*, p. 621, 622, 623, 625; *Priveghiuri*, p. 23.
moș Nuțu – *Depărtări*, p. 87, 88, 89, 91, 92.
Olărița – *Opere XIII*, p. 917.
Olbricht – *Craiu* – *Viața lui Ștefan cel Mare*, p. 203.
Olimbiada, presvitera – *Nicoară Potcoavă*, p. 40.
maica Olimpiada – *Opere XXI*, p. 332.
Doamna Oltea – *Frații Jderi*, I, p. 212.
Iosub Orbul – *Priveghiuri*, p. 49-54; *Tot acolo Iosub Chiorul*.
Stroie Orheianu – *Neamul Șoimăreștilor*, p. 91.
Pafnutie, nebunul – *Nicoară Potcoavă*, p. 248.
Moș Pahomie – *Venea o moară pe Siret*, p. 7.
Pavel – *baci* – *Poveștile de la Bradu-strâmb*, p. 7, 9; *Valea Frumoasei*, p. 55-61.
Păcuraru – *Aventură în lunca Dunării*, p. 135, 136.
Toader Păscaru – *Opere I*, 44, 214.
Păscărița – *La noi în Viișoara*, 1907 p. 190, 191; *Opere III*, 106.
Iorgu Stamate Păstrăvanu – *Cântecul mioarei*, p. 317.
Nechita Păstrăvanu – *O întâmplare ciudată*, 1929, p. 71, 72, 74, 77.
Pătrăceasa – *Povestiri*, p. 105, 107.
Neculai Pescaru – *Împărăția apelor*, 1928, p. 6; *Opere IX*, p. 349.
Mitrea Pescăruș – *Ochi de urs*, p. 173, 174; *Opere XV*, p. 96-123.
Petrea Străinu – *Opere I*, p. 506-550.
Pintilie Rusu, casapul – *Cântecul mioarei*, p. 337.
Pântea, berbecarul – *Ostrovul lupilor*, 1943, p. 160.

Pintilioaia – *Nicoară Potcoavă*, p. 165; *Opere XVIII*, p. 186.

Vasile Pânzaru – *Opere VII*, p. 638, 639.

Pânzărița – *Opere VIII*, p. 84.

moș *Pleșuv* – *Țara de dincolo de negură*, p. 51.

Ploîtoaia – *Opere V*, p. 289.

moș *Popaciuc* – *Valea Frumoasei*, p. 97, 98, 101, 108.

Por Împărat – *Opere XII*, p. 411; *Opere XIV*, p. 384, 386.

Pricope, ciobanul – *Ostrovul lupilor*, 1943, p. 87, 90.

Duduca Profira – *Cântecul mioarei*, p. 316.

Grigore Priceputu – *Morminte*, p. 80.

Neculai Prisăcaru – *Caleidoscop*, p. 79, 80.

Vichentie Prisăcaru – *Opere XIX*, p. 166, 193, 229.

Privighețoaia – *Caleidoscop*, p. 138; *Opere XVII*, 82.

Profira Doamna – *Zodia Cancerului II*, p. 122.

Costache Pușcașu – *Depărtări*, 1930, p. 139; *Istorisiri de vânătoare*, 1937, p. 44-57.

Damian Pușcașu – *Bordeienii*, 1912, p. 179.

moș *Nechita Pușcașu* – *Țara de dincolo de negură*, p. 36.

Vasile Pușcașu – *Poveștile de la Bradu strâmb*, p. 235.

Dumitru Racovanu – *Povestiri*, p. 58, 64.

Irimia Racovanu – *Povestiri*, p. 58, 64.

Racovițoaica – *Opere XII*, p. 427; *Noptile de sânziene*, p. 42.

Rarița, țiganca – *Povestiri*, p. 50.

Răduca, țiganca – *Priveghiuri*, p. 43.

Răducan Chioru – *Hanu Ancuței*, p. 136, 139, 140, 146, 148.

Rândița (Smăranduța) – *Aventură în lunca Dunării*, p. 126.

Gavril Rotaru – *Povestiri de seară*, p. 114, 115.

Ion Rusu Ungureanu – *Un instigator*, 1912, p. 50-58.

lița Salomia – *Hanu Ancuței*, p. 206, 207, 208, 209, 212, 214, 223.

mătușa Salomia – *Hanu Ancuței*, p. 182, 204, 205.

cuconu Sandu – *Tremul – Fantomă*, p. 56.

Sandu (Alexandru) – *Privești dobrogene*, p. 168.

Sandu, vardistul – *Privești dobrogene*, p. 168.

Sava, hatmanul – *Opere V*, p. 7.

Moș *Sava* – *Cele mai vechi amintiri*, p. 139; *Priveghiuri*, p. 139.

Savel Zmucilă – *Opere X*, p. 95.

Săndrel (Alexăndrel) – *Opere XIII*, p. 31.

Gheorghe Scutelnicu – *Opere II*, p. 452-457.

Sefer – *ceauș* – *Nicoară Potcoavă*, p. 193.

bădița Simion – *Frații Jderi*, I, p. 37, 71.

- comisul Simion – *Frații Jderi*, I, p. 352.
 jupân Simion – *Frații Jderi*, I, p. 124.
 Eugen Singurelu – *Opere* VI, p. 186-192.
 Sioc (Domnul Busuioc) – *Cele mai vechi amintiri*, p. 46-47.
 Ion Sârbu – *Paștile blajinilor*, p. 168-169, 207.
 Iovan Sârbu – *Ostrovul lupilor*, p. 155-156, 259-267.
 Marcu Sârbu – *Ostrovul lupilor*, p. 155, 156, 171, 212, 236, 238.
 Timofte Sârbul – *Opere* XIII, p. 349.
 domnița Smaranda – *Noptile de sânzien*e, p. 109.
 Smaranda Stolniceasa – *Nunta Domniței Ruxanda*, p. 119; *Opere* XI, p. 281.
 Sofronia, doftoroaia – *Opere* XIII, p. 551, 560.
 Solomon, împărat – *Opere* XIII, p. 661.
 Bogdănuț Soroceanu – *Nunta Domniței Ruxanda*, p. 256-275.
 Ștefan Soroceanu – *Nunta Domniței Ruxanda*, p. 3; 62, 113, 114, 122; *Opere* XI, p. 369, 370.
 Ioniță Spătaru – *Opere* III, p. 444-445.
 Danciu Spânu – *Opere* XIV, p. 263, 264.
 moș Spânu – *Opere* IX, p. 385, 386, 388, 393, 394, 396, 401-405.
 Vasile Spânu – *Cântecul amintirii*, p. 64, 65, 68.
 Gheorghe Sterpu – *Privești dobrogene*, p. 280.
 Zaharia Stegaru – *Opere* XVIII, p. 412.
 Gheorghe Stângaciu – *Opere* XVIII, p. 27, 82, 282.
 părintele Stratonic – *Frații Jderi*, I, p. 48.
 Strâmbu – *Opere* VII, p. 17.
 Johan Strobel – *Cele mai vechi amintiri*, p. 81, 82, 84.
 Spătarul Chiriac Sturza – *Frații Jderi*, I, p. 31.
 Mihalache Sturza – *Priveghiuri*, p. 21.
 Irimia Suceveanu – *Opere* V, p. 692.
 Dumitru Sultan – *Povestiri de seară*, p. 128.
 moș Irimia Surdu – *Opere* X, p. 37.
 Suru – *Opere* XXI, p. 409, 418, 445, 452, 456.
 Sviatoslav-țar – *Ostrovul lupilor*, p. 7.
 Șandru, ungurul – *Opere* XIII, p. 423.
 Șarampei, țiganul – *Priveghiuri*, p. 52; *Opere*, p. 542; *Cele mai vechi amintiri*, p. 52.
 Șarampoi, vizitiul – *Cântecul mioarei*, p. 337.
 Alexandru Șchiopu – *Cele mai vechi amintiri*, p. 8, 9, 33.
 Andrei Șchiopu – *Opere* XVIII, p. 489, 491.
 părintele arhimandrit Amfilohie Șendrea – *Frații Jderi*, I, p. 63.

- Ștefăneasca – Păuna Mică, 1948, p. 69, 71. În *Opere XXI*, numele apare schimbat în *Floreasca*, p. 332, 333. *Cântecul mioarei*, p. 314.
- Ștefăniță, paharnicul – *Nunta Domniței Ruxanda*, p. 314.
- Ștefănoaia – *Venea o moară pe Siret*, p. 30; *Cele mai vechi amintiri*, p. 26; *Opere V*, p. 43; *Opere XII*, p. 622; *Opere XV*, p. 396, 478; *Cântecul mioarei*, p. 246, 247, 249, 250.
- Șulem, cașapul – *Cele mai vechi amintiri*, p. 54; *Priveghiuri*, p. 54, 55.
- Șulem, sacagiul – *Priveghiuri*, p. 73.
- Tamur, tatarul – *Opere XIII*, p. 332, 337.
- Tantiveta (Elisabeta) – *Opere XVIII*, p. 508-517, 614.
- Tanța (Constanța) – *Paștile blajinilor*, 1935, p. 129, 131, 198, 200.
- Tănase, potcovarul – *Opere I*, p. 609.
- Gavriluță Tărăboi – *Priveghiuri dobrogene*, p. 191-211.
- Gheorghe Tătarul – *Frații Jderi*, I, p. 101, 105.
- Teofan Chiorul – *Opere XII*, p. 66.
- Teofan, mitropolitul – *Nicoară Potcoavă*, p. 50.
- Părintele Teofan – *Zodia cancerului II*, p. 122, 123.
- Timofte, prisăcarul – *Opere X*, p. 42; *Zodia cancerului I*, p. 55.
- părintele Timoftei – *Frații Jderi*, I, p. 163.
- Timoftei, sârbul – *Opere XIII*, p. 178, 349.
- Todiriță Cătană – *Hanu Ancuței*, p. 111, 127.
- Tolstoievski – *Poveștile de la Bradu-strâmb*, p. 144-145.; *Opere XVI*, p. 307.
- Toma, bouarul – *Opere VI*, 564-571.
- Toma, pădurarul – *Opere I*, p. 45.
- Traian, împăratul – *Opere XVII*, p. 35; *Opere XX*, p. 106.
- Doamna Trandafir – *Priveghiuri*, p. 59, 205.
- moș Tudor – *Zodia cancerului II*, p. 87.
- Cneaghina Tudosia – *Frații Jderi*, I, p. 181.
- jupâneasa Tudosia – *Frații Jderi*, I, p. 53, 181, 321.
- Țapul – *Opere I*, p. 479.
- Țopa, pârcălabul – *Nicoară Potcoavă*, p. 235.
- moș Țuhal – *Umbre*, 1920, p. 233-236.
- doctorul Țupa – *Valea Frumoasei*, p. 174-182.
- Ambrozie Ungureanu – *Paștile blajinilor*, p. 88.
- Ursărița – *Opere V*, p. 336-354; *Opere XII*, p. 396, 478; *Cântecul mioarei*, p. 192, 228, 268, 269, 270; *Venea o moară pe Siret*, p. 30.
- Urziceasa – *Povestiri*, p. 104.
- șahul Uzun – *Viața lui Ștefan cel Mare*, p. 43.
- moș Iacob Valenti – *Priveghiuri*, p. 189.
- doamna Valeria – *Poveștile de la Bradu strâmb*, p. 304.

Vasile cel Mare, hoțul – *Hanu Ancuței*, p. 134, 142, 147.

moș *Vasile* – *Cele mai vechi amintiri*, p. 14.

moș *Vasile*, vezeteul – *Împărăția apelor*, 1928, p. 7.

Vasile Pușcașul – *Moara*, p. 36.

Vasile vânătorul – *Cântecul mioarei*, p. 337.

Nicu-*Vasiliu-Escrocul* – *Poveștile de la Bradu strâmb*, p. 168, 169.

ieromonahul *Veniamin* – *Lacrimile ieromonahului Veniamin*, p. 3, 7, 8.

Vichentie, prisăcarul – *Opere XIX*, p. 135, 166, 167, 180, 189, 193, 194, 195, 196, 228, 229, 230, 231

Volintiru – *Foi de toamnă*, 1916, p. 114.

Costache Vânătoru – *Opere II*, 438.

Vuza, vornicul – *Hanu Ancuței*, p. 52.

Irena Zabrowska – *Cele mai vechi amintiri*, p. 11.

Zaharia, fântânarul – *Hanu Ancuței*, p. 26, 206, 207, 221.

Zaharia, stegarul – *Opere XVIII*, p. 42.

Zailic, judele – *Priveghiuri*, p. 44; *Nicoară Potcoavă*, p. 146.

Zina Zalevska – *Cele mai vechi amintiri*, p. 82-86.

mătușa *Zamfira Urzică* – *Povestiri*, p. 104.

Îțic *Zodaru* – *Priveghiuri*, p. 78, 81, 83; *Ți-aduci aminte*, 1923, p. 49-62; *Opere VII*, 554-562. Iată un citat care explică numele: „Zodă electrică și dulce. Cinci bani pâharul! De la negustoria aceasta a lui îi rămăsese porecla de *Zodaru*.” (*Priveghiuri*, p. 78; *Ți-aduci aminte*, p. 56; *Opere VII*, p. 558.)

BIBLIOGRAFIE:

Amintirile Căprarului Gheorghiță, Editura Minerva, București, 1906.

Anii de ucenicie, Editura Cartea Românească, București, 1944.

Apa Morților, Editura Minerva, București, 1911.

Baltagul, Editura Cartea Românească, București, 1930.

Bordeienii, Editura Minerva, București, 1912.

Caleidoscop, Editura de Stat, București, 1946.

Cazul Eugeniei Costea, Editura S. Ciornei, 1936.

Cele mai vechi amintiri, Editura Cartea Românească, București, 1935.

Cântecul mioarei, Editura Cartea Românească, București, 1971.

Clonț-de-fier, Editura pentru Literatură și Artă, București, 1951.

Cocostărcul albastru, Editura Viața Românească, Iași, 1921.

Creanga de aur, Editura Cartea Românească, București, 1933.

Crâșma lui MOȘ – *PRECU*, Editura Minerva, București, 1905.

Cuibul invaziilor, Editura S. Ciornei, București, 1936.

DAIM, Editura Minerva, București, 1980.

Demonul tinereții, Editura Cartea Românească, București, 1928.

Depărtări, 1930 Editura Institutului de Arte Grafice E. Marvan, București, 1930.

Divanul persian, Editura Cartea Românească, București, 1940.

- Drumuri basarabene*, Editura H. Steinberg, București, 1921.
- Dumbrava minunată*, Editura Cartea Românească, București, 1926.
- Dureri înăbușite*, Editura Minerva, București, 1904.
- Esopia* (ediție îngrijită de Mihail Sadoveanu), Tipografia M. Saidman, Fălticeni, 1909.
- Evocări*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1954.
- Fantazii răsăritene*, Editura de Stat, București, 1946.
- File Sângerate*, Editura ziarului România, Iași, 1917.
- Foi de toamnă*, Editura Minerva, București, 1916.
- Frații Jderi*: vol. I – *Ucenicia lui Ionuț*, Editura S. Ciomei, București, 1935; vol. II – *Izvorul Alb*, Editura S. Ciomei, București, 1936; vol. III – *Oamenii Măriei Sale*, Editura Cartea Românească, București, 1942.
- Frunze – n furtună*, Editura Cartea Românească, București, 1920.
- Hanu – Ancuței*, Editura Cartea Românească, București, 1928.
- Istorisirii de vânătoare*, Editura Cugetarea, București, 1937.
- În amintirea lui Creangă*, Editura Viața Românească, Iași, 1920.
- Însemnări pe marginea articolului 80*, Editura Partidului Muncitoresc Român, București, 1952.
- Însemnările lui Neculai MANEA*, Editura Minerva, București, 1907.
- Împărăția apelor*, Editura Cartea Românească București, 1928.
- Lacrimile ieromonahului Veniamin*, Editura Viața Românească, Iași, 1922.
- La noi în Vișoara*, Editura Minerva, București, 1907.
- Locul unde nu s-a întâmplat nimic*, Editura Adevărul, București, 1933.
- Lumina vine de la răsărit*, Editura Cartea Rusă, București, 1945.
- Lupta pentru pace*, Editura de Stat, București, 1951.
- Marele povestitor Ion Creangă*, Editura de Stat, București, 1951.
- Măria-sa Puiul Pădurii*, Editura S. Ciomei, București, 1931.
- Mărturisiri*, Editura de Stat și Literatură și Artă, București, 1960.
- Mitrea Cocor*, Editura pentru Literatură și Artă, București, 1949.
- Morminte*, Editura Cartea Românească București, 1939.
- Mormântul unui copil*, Editura Minerva, București, 1906.
- Muncitori și păstori*, Editura pentru Literatură și Artă, București, 1954.
- Nada Florilor*, Editura Tineretului, București, 1950.
- Neagra Șarului*, Editura Viața Românească, Iași, 1922.
- Neamul Șoimăreștilor*, ilustrații de Stoica, Editura Viața Românească, București.
- Nicoară Potcoavă*, Editura Tineretului, București, 1952.
- Noptile de sânziene*, Editura Cartea Românească, București, 1934.
- Nunta Domniței Ruxanda*, Editura Cartea Românească, București, 1932.
- Nuvele și schițe*, Editura Casa școalelor, București, 1922.
- Oameni din lună*, Editura Cartea Românească, București, 1923.
- Oameni și locuri*, Editura Minerva, București, 1908.
- Ochiu de urs*, Editura Cartea Românească, București, 1938.
- O istorie de demult*, Editura Minerva, București, 1908.
- O întâmplare ciudată*, Editura S. Ciomei, București, 1929.
- Olanda*, Editura Cartea Românească, București, 1928.
- OPERE*, vol. I, Fundația „Regele Carol II”, București, 1940; II, Fundația „Regele Carol II”, București, 1940; III, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1943; IV, Fundația Regele Mihai, București, 1945; V, Editura pentru Literatură și Artă, București, 1948; VI, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1951; VII, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1952; VIII, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1953.
- OPERE*, I-XXII, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, vol. I-XVIII; Editura pentru

- literatură, București, vol. XIX-XX; Editura Minerva, București, vol. XXI-XXII, 1954-1973.
- OPERE*, I-VIII, Editura Minerva, București, 1981-1997.
- ORHEI ȘI SOROCA*, Editura Glasul Țării, Chișinău, 1921.
- Ostrovul lupilor*, Editura Cartea Românească, București, 1943.
- Paștile blajinilor*, Editura Cartea Românească, București, 1935.
- Păuna Mică*, Editura Cartea Românească, București, 1948.
- Pildele lui Cuconu Vichentie*, Editura Viața Românească, Iași, 1922.
- Poezia cimitirurilor*, Editura pentru Literatură și Artă, București, 1949.
- Povestiri*, Editura Minerva, București, 1904.
- Povestiri de petrecere și folos*, Institutul de Arte grafice Carmen Sylva, București, 1920.
- Povestiri de seară*, Editura Minerva, București, 1910.
- Povestiri din războiu*, Editura Minerva, București, 1905.
- Povestiri și romane istorice*, vol. I-II, Editura pentru Literatură, București, 1961.
- Poveștile de la Bradu-strâmb*, Editura Cartea Românească, București, 1943.
- Priveghiuri*, Editura Luceafărul, Chișinău, 1920.
- Privești dobrogene*, Editura Minerva, București, 1914.
- Războiul balcanic*, Editura Adevărul, București, 1923.
- Sfintele amintiri*, Editura Socec, București, 1926.
- Soarele în baltă sau Aventurile șahului*, Editura Adevărul, București, 1933.
- Spre Emaus*, Editura Cartea Românească, București, 1924.
- Strada Lăpușneanu*, Editura Viața Românească, Iași, 1921.
- Șoimii*, Editura Minerva, București, 1904.
- Trenul-Fantomă*, Editura S. Ciomei, București, 1931.
- Țara de dincolo de negură*, Editura Cartea Românească, București, 1926.
- Țara Kangurului*, Editura S. Ciomei, București, 1936.
- Ți-aduci aminte...* Editura Cartea Românească, București, 1923.
- Umbre*, Editura Viața Românească, Iași, 1920.
- Un instigator*, Institutul de Arte Grafice CAROL GÖBL, București, 1912.
- Uvar*, Editura Cartea Românească, București, 1932.
- Valea Frumoasei*, Editura Cartea Românească, București, 1938.
- Vecheime*, Editura Cartea Românească, București, 1940.
- Venea o moară pe Siret*, Editura Cartea Românească, București, 1925.
- Viața lui Ștefan cel Mare*, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, București, 1934.
- Vremuri de bejenie*, Editura Minerva, București, 1907.
- Zodia cancerului sau Vremea Ducăi-Vodă*, Editura S. Ciomei, București, 1929.

TRADUCERI:

- Guý de Maupassant, *Povestiri alese*, Editura Cartea Românească, București, 1907.
- Psalmii*, Editura SAECULUM, București, 1992.
- Russo, *Piatra Teiului*, Editura Minerva, București, 1915.
- H. Taine, *Despre natura operei de artă*, Editura Minerva, 1910.
- Idem, *Despre producerea Operei de Artă*, Editura Minerva, 1910. O ediție nouă, nedată, a apărut mai târziu în editura Cartea Românească. Se păstrează numărul de ordine 70 și respective 90 din prima ediție.
- S. Turgheniev, *Povestiri vânătoarești*, Editura Minerva, București, 1909.
- Idem, *Povestirile unui vânător*, Editura Cartea Rusă, București, 1945; *OPERE*, vol. I, Editura Cartea Rusă, București, 1954.

NOTE:

1. *Poveștile de la Bradu-strâmb*, 1943, p. 307; *Opere*, XVI, pag. 380-381.
2. Ediția din 1940, pag. 190, 191.
3. *Opere*, XVI, 1959, pag. 307; Cf. *Limba română literară. Studii și articole*, București, 1970, pag. 311-313.
4. Ediția 1933, pag. 41.
5. *Opere* XII, 1958, pag. 484, 592.
6. *Amintirile căprarului Gheorghică*, 1906, pag. 7, 103.
7. *Opere*, VII, 1956, pag. 362, 387.
8. *Ostrovul lupilor*, 1941, pag. 237.
9. *Paștile blajinilor*, 1935, pag. 51.
10. *Anii de ucenicie*, 1941, pag. 229.
11. *Ibid.*, pag. 199.
12. *Un intrigator*, 1912, pag. 107, 108, 109.
13. *Poveștile de la Bradu-strâmb*, 1943, pag. 144.
14. *Anii de ucenicie*, pag. 245-246.
15. *Poveștile de la Bradu-strâmb*, 1943
16. *Fantezii răsăritene*, 1946, pag. 83.

CONTRIBUȚII LA STUDIUL TERMINOLOGIEI JURIDICO-ADMINISTRATIVE DIN TRANSILVANIA (1880-1920)

Doina DAVID

Cuvintele „savante”¹ ale limbii literare din Transilvania – neologisme și calcuri – constituiau într-o anumită măsură particularități ale unei „variante” literare aparte; internaționalizarea vocabularului comporta peste munți caracteristici determinate de factorii extralingvistici specifici. În această privință, dintre toate stilurile funcționale ale „variantei” literare ardelenesti, un deosebit interes îl prezintă cel administrativ-juridic, el fiind, până la Unirea din 1918, puțin integrat în normele generale ale românei literare unificate. Din puținele texte românești, statute ale bisericii și societăților culturale, precum și regulamente școlare,² ca urmare a bilingvismului „oficial” al românilor, regionalismele culte (latinisme, germanisme, maghiarisme) n-au putut fi îndepărtate, în pofida efortului în această direcție al cărturarilor ardeleni preocupați de unificarea limbii literare.

Toți cei care au scris despre stilul juridico-administrativ din Muntenia și Moldova (de pildă, I. Coteanu, Elena Șerban, Gh. Bulgăr³), au demonstrat că aceasta dobândise în general la mijlocul secolului al XIX-lea o formă aproape identică cu cea actuală. Deși cea mai mare parte a terminologiei administrativ-juridice ardelenesti nu s-a impus, studiul acestui material prezintă o importanță deosebită nu numai pentru cercetarea aspectelor particulare ale variantei literare din Transilvania, ci și a unor probleme de un interes general pentru istoria limbii române literare; de asemenea, el oferă argumente prețioase pentru abordarea teoretică a problemelor limbii literare. Terminologia juridico-administrativă ardelenească a fost totuși puțin studiată de către cercetătorii istoriei limbii române literare.⁴ (O mare parte din materialul pe care îl vom prezenta nu este înregistrat, sau este interpretat incomplet în dicționarele noastre.)

În cercetarea de față am avut în vedere în mod deosebit – nu însă exclusiv – două regulamente școlare ardelenesti, unul apărut în 1906, fiind redactat în prima variantă cu câțiva ani înainte de 1900 (*Regul.*), celălalt în 1908 (*Regul 1908*), apoi edițiile aproape identice, din 1880 și 1910 ale *Statutului organic (St.)*,⁵ cu un supliment cuprinzând completările redactate anual (până în 1910) în Sinodul bisericesc, precum și termenii consemnați ca uzuali în Transilvania în lucrările de cultivare a limbii literare. Ne-au servit, de asemenea, ca izvoare, câteva texte

administrativ-juridice redactate peste munți. Este necesar să facem precizarea că, din respect față de „litera legii“, nu se operau modificări esențiale în edițiile noi ale textelor redactate înainte de 1900, iar textele redactate după 1900 (de pildă, *Regul. 1908*) se conformează, în. general, terminologiei tradiționale.

În prezentarea care urmează insistăm asupra aspectelor specifice variantei literare transilvănene.⁸

1. Cuvinte împrumutate din stilul neutru, din limba populară sau veche, cu sensuri particulare în limbajul administrativ-juridic:

a) Termeni tradiționali, cunoscuți în toate provinciile românești, uzuali și în epoca actuală: *alege(re)* (*St.*, 13), *alegător* (*St.*, 21), *cerere* (*St.*, 13), *drept* (*Regul. 1908* 11), *hotărâre* („sentință“ *St.*, 57), *judeca(re)* (*Regul. 1908*, 13), *lege* (*Regul.*, 12) etc. Ei sunt atestați în textele juridico-administrative ardelenesi de la începutul secolului al XIX-lea (cf. Todoran, *Terminologia*, 1908); de asemenea, în texte redactate în Principate, în epoca veche și modernă (cf. DA, L. *urb.*, 15, 18, 28 etc.).

b) Termeni uzuali în epoca veche, azi inactuali, păstrați, eventual, în limba populară. (Unii se mai întâlnesc în textele oficiale din Moldova și Muntenia, redactate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea): *arătare* „reclamație“, *a face arătare* „a reclama“ (*Regul.*, 42), *a așeza* „a numi într-o funcție“ (*St.*, 44) și „a institui“ (*St.*, 8), *a așterne* „a aduce la cunoștință“ (*Regul.*, 18), *ceartă* „litigiu“ (Dragalina, *Ist.*, 103) *chemare* „atribuție“ (*St.*, 56), *a curma* „a sista (Dragalina, *Ist.*, 103), *a ierta* „a dispensa“ (*St.*, 45), *întărire* „confirmare“ (*Regul.*, 21), *a păși* „a trece“ (la împlinirea unui act) (*St.*, 23), *a păzi* „a se conforma“ (de exemplu, unei legi) (*St.*, 44) etc.

2. Cuvinte din fondul popular al limbii cu sensuri calchiate (integrate, eventual, în sintagme calchiate):

a atinge sus „a menționa“ (*St.*, 8, cf. mg. *fentérintett*); *cerc electoral* „circumscripție electorală“ (Banciu, CV, 62), după germ. *Wahlkreis*; *a cerceta școala* „a frecventa“ (*Regul.*, 2), după germ. *die Schule besuchen* (cf. DA); *a depune examen* „a da examen“ *St.*, 64) după germ. *ablegen...* și mg. *letenni a vizsgát*; *a se ținea strâns* „a respecta“, „a se conforma“ („*A se ținea strâns* de obligamentele generale [...]“: *St.*, 29. Cf. mg. *szorosan tartani*); *a vătăma* (*o lege, un privilegiu* etc.) „a nu respecta“ (Dragalina, *Ist.*, 123, Cf., de exemplu, mg. *megsérteni a törvényt*) etc.

3. Neologisme comune Transilvaniei și Vechiului Regat:⁷

afacere (*Regul.*, 1), *cauză* (*St.*, 48), *comitet* (*St.*, 12), *conform* (*Regul.*, 2), *congres* (*Regul.*, 1), *conspect* „listă“ (*Regul.*, 26), *convocare* (*St.*, 37), *a decide* (*St.*,

42), *a dispune* (St., 56), *membru* (St., 13), *a raporta* (St., 68), *salar* (Regul., 11), *vacanță* „post vacant“ (St., 34) etc.

4. Pentru unele neologisme din fondul comun exista, totuși, o preferință deosebită în Transilvania; faptul este dovedit de frecvența mare a acestor cuvinte în texte și de unele mărturii contemporane: *Atestat* s. „certificat“, „dovadă“ (*atestat de calificare*: Regul., 15). În unele texte transilvănene cuvântul apare aproape neconcurat de sinonimele cu circulație mare în Moldova și Muntenia: pe 13 pagini din Regul., (11-21, 33-36) *atestat* apare de 17 ori, iar *certificat* o singură dată. În schimb, termenul nu este înregistrat în Regul. 1922. Această preferință se explică prin existența unor corespondente în limbile oficiale din Transilvania: termenul, latin medieval,⁸ a fost preluat de germană și maghiară (cf. Tamás, *Wört.*, unde se menționează varianta *atiștație*, cunoscută în graiuri).

Diligentă s. „sârguință“ (și adj. *diligent*), preferință latinistă: „a fi cu *diligență* în studii“ (Regul. 1908, 29. În „absolutoarele“ emise de școlile populare figura o rubrică privind „*diligența*“ elevului: Regul., 34).

A *fini* vb., *fine* s. (articulat, *finea*, cf. Banciu, CV, 51), *finit* s., *finire* s., *finalmente* adv., cuvinte atestate deosebit de frecvent în textele consultate (St., 14, 27, 36 etc., Regul., 12, 20, 32 etc.), reprezintă, de asemenea, preferințe puriste. Termenii nu erau necunoscuți în Vechiul Regat (cf. DA), dar, mai cu seamă după 1900, își pierduseră aici actualitatea; în Transilvania ei se mențineau datorită tradiției latiniste.

Spese s. pl. tant. „cheltuieli“, preferat de latiniști sinonimului „neclasic“. Cuvântul era utilizat frecvent, chiar după 1900, în textele administrative ardelenesti. (în Regul., de exemplu, poate fi înregistrat la p. 11, 16, 42, 52 etc., nu apare, în schimb, sinonimul de origine maghiară).

Stipendiu s., *stipendist*, s. „bursă“, „bursier“ (Regul. 1908, 30, 35). Termenii rămân „actuali“ până la Unirea din 1918 – nu atât datorită latiniștilor, cât mai cu seamă, limbilor „oficiale“ din Transilvania (cf. germ. *Stipendium*, *Stipendist*, mg. *stipendium*). CADE menționează, de altfel, substantivul *stipendiu* „bursă“ ca regionalism caracteristic Transilvaniei; între 1880-1920 în Principate se impuseseră, într-adevăr, sinonimele azi literare (Regul. 1922, 42), cu toate că, ecou al latinismului, *stipendiu* este atestat uneori și aici (DC).

5. Neologisme cu semnificații deosebite față de limba literară de peste munți (și față de limba literară actuală):⁹

Absolut s. și adj. „absolvent“: „preparand *absolut*“, „teolog *absolut*“ (Regul., 21). În textele din Vechiul Regat întâlnim în locul termenului, sinonimul *absolvent* (Regul. 1922, 29). *Absolut* „absolvent“ este respins de A. Banciu ca ardelenism

(CV., 59). Autorii DA îl explică din lat. *absolutus*; cf. și mg. *absolut* „dezlegare“ (TESz), germ. *Absolutorialexamen* „examen de maturitate“.

Calcul s. „notă“, „apreciere a activității elevilor“: „A clasifica pe cei examinați strâns și a le da *calculul* «distins», «bine» [...]“ (St., 44); după majoritatea *notelor se va fixa calculul general*“ (Regul., 34). Sensul este considerat regional de A. Banciu (CV., 55). Într-adevăr, în textele din Principate, apare exclusiv *notă* (cf., de pildă, Regul. 1922, 16, 2& etc.). *Calcul* „notă, apreciere“, neatestat în dicționarele noastre, era utilizat sub influența latinei medievale a maghiarilor. (Aici termenul exista cu sensul în discuție, cf. TESz).

Emolumente s. cunoscut și peste munți (pătruns la noi prin latină, franceză, italiană, germană) era întrebuințat de ardeleni la plural, sub influența directă (atât ca formă, cât și ca semnificație) a germ. *Emolumente*, cu sensul „venituri în afara salariului“, în timp ce pentru românii din Vechiul Regat, *emolumente* pl. însemna „leafă“ (cf. Scriban, D.). Din textele ardelenesti rezultă că în Transilvania se făcea distincție clară între *emolumente* și *salariu*, în sensul menționat mai sus: „Pentru acoperirea *salarelor și emolumentelor* învățătoarești [...] au datorință a se îngriji comunele bisericești [...] fiind îndatorate a plăti *salarul* învățătoresc anticipative în rate lunare ori trilunare, iar *emolumentele naturale* a le încasa prin organele parohiale [...]“ (Regul., 13).

A *extrăda* vb. este atestat în dicționarele noastre (CADE, Scriban D. etc.), cu sensul fr. *extrader*: „a preda pe un străin vinovat de o crimă guvernului țării căreia-i aparține și care-l reclamă“ (cf. CADE). În textele juridico-administrative din Transilvania cuvântul apare însă cu semnificația „a elibera“, „a înmâna“ (de exemplu un certificat): „absolutorul îl *extradă* învățătorul, subscris de dânsul“ (Regul., 36); învățătorul *extradă* elevilor săi atestat școlar [...]“ (Regul. 25). Această formație latinistă cărturărească, din lat. *ex-* și *tradere* „a încredința“, „a da“ (*tradere* „a încredința“ apare în LM), era foarte răspândită datorită mg. *kiadni* (*ki+adni*) și germ. *ausliefern* (*aus+liefern*).

Inteligență s. „intellectualitate“ (menționat ca ardelenism de A. Banciu în CV, 100), după germ. *Intelligenz* (cf. DA).

A *(se) insinua* vb. (adesea cu *i-* redat, ca în cuvintele vechi, prin *i-*) „a (se) anunța“ (cf. lat. *insinuaire* „a face să se știe“, „a declara“): Elevii pot părăsi institutul și în decursul anului școlar, sunt datori însă a *insinua* aceasta în scris direcțiunii“ (Regul. 1908, 24); „terminul pentru *insinuarea* concurselor [...]“ (Regul., 16). Utilizarea acestui latinism numai în Transilvania este menționată în DA și Pușcariu, LR, 413. DA precizează – referindu-se la epoca pe care o studiem – că sensul era pe cale de a ieși din uz, fapt neconfirmat însă de numărul mare al atestărilor din texte.

Normal adj., în sintagma *școală normală*, „primar“ (școală primară). Sensul este menționat de A. Banciu (CV, 55) și S. Pușcariu, (LR, 413), ca germanism (cf. germ. *Normalschule* „școală primară“) caracteristic limbii literare din Transilvania.

Protocol s. „proces-verbal“: „Noi ardelenii vorbim însă – greșit – și de *protocolul* luat în cutare ședință a comitetului parohial, sau de *protocolul* luat în cauza furtului din strada x etc.“, precizează A. Banciu (CV, 102). *Protocol* „proces-verbal“ (cf. germ. *Protokoll* cu aceeași semnificație) se întâlnește foarte frecvent în textele consultate, cel mai adesea în sintagme de tipul a (*se*) *purta protocol*, a *duce protocol* (St., 22), a *duce protocol* (St., 17) etc. În locul ardelenescului *protocol* „proces verbal“ (atestat totuși în LM), peste munți, într-o perioadă mai veche, circula *prescript verbal* (L. urb., 6), alături de *proces-verbal* (L. urb., 5). După 1900, se impune ultimul termen (*Proiect*, 28, *Regul.* 1922, 44). *Protocol* se întrebuița (ca și în limba literară actuală) doar cu semnificația specială „proces verbal sau sumar de conferință diplomatică“, „ceremonial uzitat în afacerile diplomatice [...]“ (cf. Scriban, D.).

Protocol s. „registru“, „condică“ etc.: „Nici condica, catastiful, nu le vom numi *protocol*, ci: *registru*“, precizează A. Banciu (CV., 102). Într-adevăr, în textele ardelenesti întâlnim: „*protocoale matriculare* și [...] *protocoale parohiale*“ (St., 19); „A *purta un protocol de esibite*, un *protocol de înmatriculare*, un *protocol de clasificarea elevilor*, un *protocol pentru cronica institutului*, în care se introduc momentele cele mai însemnate din viața institutului, un *protocol* în care în rezumat se induc ordinele și deciziunile normative [...], un *protocol* în care se înseamnă toți elevii, cari au fost pedepsiți [...]“ (*Regul.* 1908, 7). Așadar, termenul *protocol* apare în locul „sinonimelor“: *registru*, *condică*, *matriculă*, *catalog*, *evidență*, *jurnal*, *dosar*, care se utilizau în Moldova și Muntenia în situații identice cu cele din exemplele menționate: *condică*, *dosar*, *registru* (*Regul.* 1922, 49) *catalog de clasă* (*Regul.* 1922, 12) etc. Preferința ardelenilor pentru *protocol* se explică probabil prin influența latinei medievale: termenul, la origine grecesc, trecut în latina juridică (lat. jur. *protocollum*) cu sensul „feuille collee aux chartes“ (Dauzat, D.), a primit în Evul mediu accepțiunea de „condică“ (Scriban, D), preluată și de românii din Transilvania. Germ. *Protokoll*, utilizându-se cu sensul „proces verbal“, însemna, totuși, în anumite situații, „evidență“, „dosar“ (cf. *Brockhaus*).

Provoca(re) vb. și s. „chema(re)“, „înștiința(re)“: „Comisarul *provoacă* pe cei mai tineri membri a ocupa interinal locurile de notari“ (St., 52), „membrii congresului se *provoacă* a pregăti alte ședule [...]“ (St., 53). În Vechiul Regat termenul se utiliza cu sensurile menționate, de exemplu, în CADE. Modelului francez, ardelenii și bucovinenii îl preferă, însă, pe cel al limbii latine (lat. *provocare* „a chema“, „a invita“, iar în limbajul juridic, „a face apel la [...]“). De altfel LM menționează și sensul „a chema“, „a apela“.

A (se) restitui vb. „a restabili (o ordine prefigurată anterior)“: „sinodul s-ar lăsa în obiecte, cari nu se țin de sfera lui [...] și la adominițiunea preșidentului ni; s-ar *restitui* ordinea cuviincioasă a ședinței [...]“ (*St.*, 22). *Restitui* „restabili“ apare în LM; latinismul s-a menținut probabil în Transilvania și sub influența mg. *viszaadni* „a înapoia“, „a restabili configurația inițială“.

A scuza vb., *scuzat*, *nescuzabil* etc. (în sintagme ca *a scuza absențe*, *absențe scuzate* și *nescuzate*: *Regul.*, 23) „a motiva“, „motivată“, „motivabil“. Sensul este atestat în regulamentele școlare: „Absențe, cari [...] nu se *scuză* se privesc ca nescuzabile“ (*Regul.*, 26). Îl înregistrează ca ardelenism și A. Banciu (CV., 55). Peste munți întâlnim după 1900 doar *a motiva absențe* (*Regul.* 1922, 45), *absențe motivate*, *nemotivate* (*Regul.* 1922, 5, 12). Cei doi termeni, *a scuza* și *a motiva*, puteau fi desigur întrebuințați, unul în locul celuilalt, în stilul neutru al limbii literare din Transilvania: *a motiva absența cuiva* = *a i-o scuza*. În sintagmele menționate, clișee, de fapt, proprii terminologiei administrative (școlare) din Transilvania sau Principate, utilizarea unui termen sau a celuilalt era, însă, obligatorie. Avem aici o consecință a faptului că stilul administrativ al fiecăreia dintre cele două provincii s-a format în condiții social-istorice diferite.

Studiu s. „materie (de studiat)“: „*studiile* cari ei au să le propună“ (*St.*, 43), cf. lat. *studium* „objet d'étude“ (Quicherat, D.). În LM se precizează: „studiu prin metafore: *opu de studiu*“. Apare și *a studia* „a preda (o materie de) studiu“: „A raporta asupra obiectelor ce i s-au încredințat spre *studiere* prin direcțiune sau conferința profesională“ *Regul.* 1908, 9).

6. Neologisme specifice stilului juridico-administrativ din Transilvania

Neologismelor, în deosebi latine, latine medievale, germane, (latino-germane), italiene, latino-maghiare, li se datorează în mare măsură caracterul specific al terminologiei din textele „oficiale“ ardelenesti. Mulți dintre termenii care urmează au pătruns în limba literară din Transilvania din câteva dintre aceste limbi, simultan sau succesiv. Ei sunt concurați în textele consultate de sinonime azi literare.

Absolutor s. „certificat (testimoniu, atestat) de absolvire“. Era întrebuințat și ca adjectiv: *testimoniu absolutoriu* (DA). Preluat din germana oficială (*Absolutorinm* „certificat“) termenul este acceptat de latiniști (cf. LM, unde îl găsim definit: „atestat de absolvirea cursurilor prescise“), care recunosc în el o formă „clasică“: cf. lat. *absolutorius*, *a*, *um* „care eliberează“. Cuvântul era întrebuințat după 1900 doar în Transilvania și Bucovina (DA); el apare, de exemplu, în regulamentele școlare consultate: „Copiii cari au urmat un curs privat [...] primesc *absolutor* ca și elevii ordinari [...]“ (*Regul.*, 35).

Aclude(re) vb. și s., *achus* (*acluz*) s.. „a anexa“, „anexă“. Termenii, împrumutați, probabil, din latina medievală (cf. și it. *accludere*, *acclusa* cu sensuri identice) nu sunt înregistrați în dicționarele noastre, cu excepția celui al lui Laurian

și Massim (unde găsim *aclude* „a adage la cele închise“). Autorii LM văd și de data aceasta în termenul oficial o formă „clasică“. Cf. lat. *cludere* „a încheia“. Termenii apar frecvent, atât în textele cu caracter normativ (statute, regulamente), cât și în afara lor (de pildă, în procesele-verbale ale ASTREI, publicate de revista „Transilvania“ în jurul anului 1900): „Aflând la vreo școală o carte neadmisă, are să oprească imediat folosirea ei mai departe, făcând raport la Consistor, cu *acluderea* cărții în chestiune“ (*Regul.*, 50). Peste munți se utilizau doar sinonimele actuale ale termenilor: *anexă* (*AAR* 1880, 1), *anexat* (*Proiect*, 17), *anexează* (*Regul.* 1922, 35), *alătura* (*Regul.* 1922, 5).

Acurat adj. și adv. „exact“, „cu precizie“, înregistrat în DA ca germanism „ieșit din uz, întrebuințat aproape numai de ardeleni“: „să cerceteze serviciul dumnezeesc *acurat* și regulat“ (*St.*, 29); „împlinirea *acurată* a îndatoririlor“ (*St.*, 29). Termenul apare și în LM ca element al familiei verbului *accurare* „a se ocupa cu multă diligență de ceva“. Vitalitatea lui în Transilvania se explică, așadar, nu numai prin influența germ. *akkurat* „exact“, ci și ca reflex al concepției latiniste. Cf. și ital. *accurato*.

A acvira vb. „a procura“, „a achiziționa“, termen neînregistrat în dicționare: „învățătorii, cari vor părăsi postul lor [...] pierd dreptul la orice oficiu ecleziastic, ce și *l-au acvirat* [...]“ (*Regul.*, 21). Latinismul *acvira* (cf. lat. *acquirere*. „acquérir“, „se procurer“: Quicherat, D.) este menționat ca regionalism de A. Banciu (*CV.*, 59).

Amova(re) vb. și s. „destitui(re)“ (cf. lat. *amovere* „destituer“: Quicherat, D.). Verbul *amovere* apare în LM însoțit de o întreagă familie: *amoțiune* „depărtare“, *amovibile*, *amovibilitate* etc. Cu excepția LM, dicționarele limbii române nu înregistrează termenul. El este menționat de A. Banciu (*CV.*, 60) ca exemplu de ardelenism. L-am înregistrat și în textele consultate: „alesul devine definitiv și nu se poate amova din post [...]“ (*St.*, 19); „Suspendarea și amovarea comitetului parohial în cazuri de *neglijență* [...]“ (*St.*, 68). În limba literară din Vechiul Regat se utilizau doar sinonime (toate actuale) ale termenilor în discuție: *destitui(re)* (*Regul.* 1922>44), *revoca(re)* (*L. urb.*, 34, *Regul.* 1922, 41), *suspenda(re)* (*L. urb.*, 35).

Antiste s. „primar“, din latinescul *antistes* „chef“, „prepose“ (Quicherat, D.), introdus de latiniști ca echivalent al germ. *Vorsteher* (cf. DA). În *St.*, 18, *antiste* apare cu un sens diferit de acesta: „Protopresbiteratul este întrunirea mai multor comune bisericesti, având un protopresbiter ca *antiste* în trebile lor bisericesti, școlare și fundaționale“. Este o nuanță impusă de specificul organizării „comunelor“ bisericesti și care se sprijină pe una dintre valorile corespondentului latin. (*Antistes* „prețre“ este menționat în Quicherat, D.). A. Banciu înregistrează (*CV.*, 60) și termenul latin medieval¹⁰ *antistie* „primărie“.

Apriat adj. și adv. „clar“, „limpede“ (înregistrat în DA și CADE fără etimon, explicat în Șăineanu, DU prin sl. *priētu* „priincios“, iar în Scriban, D., ca împrumut din it. *aperto* „deschis“): „Legea prescrie *apriat* că [...]“ (Banciu, *CV.*, 61).

Comitivă s. „scrisoare de recomandare“ (Banciu, CV., 63). Cuvântul apare în DA, explicat prin lat. m. *comitiva*. Precizăm că în LM el este definit astfel: „persoanele ce însoțesc altă persoană spre a-i face onoare sau a-i da ajutoriu“.

A compete vb. „a candida“, „a concura“ (de exemplu la obținerea unui post): „la concursul publicat nu a *competat* nimeni [...]” (*Regul.*, 18). Termenul este menționat în DA, care-l consideră regionalism utilizat la începutul secolului doar în Transilvania; el este atestat și în LM cu forma *competeți* (scris *competi*) „a peți același lucru“, neologismul fiind asociat de latiniști cuvântului vechi și raportat la sensul fundamental al lat. *petire*. Varianta *competa* întâlnită în textele ardelenesti reflectă direct (ca formă și sens) pe germ. *Kompetieren* „a participa la concurs (pentru obținerea unui post)“, sprijinit de lat. *competere* „rechercher ensemble“: Quicherat, D. Cf. și ital. *competere* „a concura“.

Compete vb. unipers. „este de competența cuiva“: „dreptul de supremă inspecțiune ce ni *compete*“ (*St.*, 58); „asesorilor [...] le *compete* rebonificarea speselor de călătorie ce vor fi avut“ (*St.*, 60). În DA *compete* este menționat ca latinism învechit (cf. lat. *competere*). Într-adevăr, în LM, la *competire* înregistrăm și semnificația („metaforică“) „a se cuveni“, „a fi de dreptul cuiva“.

Composesorat, s., definit de A. Banciu (CV., 63) prin termenul popular *devălmășire*; cuvântul este explicat în DA prin lat. m. *compossessoratus* „proprietate comună“ și apreciat (alături de *composesor* < lat. m. *compossessor*) ca regionalism.

Comput s., *a computa*, v., „calcul“, „aritmetică“, „a calcula“: „*computul* elementar“ (*Regul.*, 28); „Venite accidental nu pot fi *comutate* în salariul învățătoresc“ (*Regul.*, 12). DA îl atestă ca latinism (lat. *computus* „calcul“, „compte“: Quicherat, D.) specific Transilvaniei și Bucovinei. (Cf. și it. *computo* „calcul“, „socoteală“, germ. *Komputation* „calcul“, cu o întrebuințare specializată, însă). Termenul este atestat și în LM.

Concernent (cu varianta *concerninte*, menționată de Banciu în CV., 63) adj. „competent“: „subșternerea deciziunilor proprii [...] consistoriul *concernent*, spre afacere ulterioară“ (*St.*, 11). Numărul mare al atestărilor (*St.*, 4, 12, 26, 36 etc.) dovedește că precizarea din DA: „ieșit din uz“, se referă, eventual, la stilul neutru al limbii literare din Transilvania, în nici un caz nu la cel administrativ. Termenul (cf. lat. *concernens*, influențat de fr. *concernant*), atestat în LM și DA nu este înregistrat în celelalte dicționare românești; spre deosebire de verbul a *concerne*, adjectivul nu s-a impus în limba literară.

Conclus (*concluz*) s. „decizie“ apare frecvent în textele ardelenesti din perioada 1880-1920, fiind puțin concurat de sinonimele *hotărâre*, *decizie*: „a o administra averea după *concluzul* sinodului și al comitetului parohial“ (*St.*, 17); „*concluz* valid se poate lua numai fiind prezenți [...] cel puțin patru și respectiv opt membri“ *St.*, 25). Peste munți, înainte de 1900, cuvântul fusese întrebuințat uneori în

cercuri latiniste (el poate fi întâlnit, de pildă, în Analele Academiei Române din prima parte a perioadei studiate). Circulau, însă, în Vechiul Regat mai cu seamă variantele: *concluzie(-iune)* și sinonimele *decizie(-iune)*, *hotărâre* (*L. urb.*, 19; *Regul.* 1922, 43 etc.). În LM termenul este integrat familiei verbului *concludere*. Cf. lat. *conclusum*, participiu al verbului *concludere* „a conchide” (DA), it. *concluso* „concluzie”, și mai cu seamă germ. *Conclusum* „hotărârea unei instanțe”.

Convict s. „internat” (Banciu, CV, 64), cf. germ. *Konvikt*, mg. *Konviktus* „internat” (atestat în secolul al XVIII-lea, cf. TESz), lat. m. *convictus* „traic comun”, it. *convitto* „internat”. Termenul era întrebuințat după 1900 doar în Transilvania și Bucovina (DA).

A defige vb. „a fixa”, „a stabili” (cf. Sriban, D.): „Este îndatorat *a defige* ordinea pentru pertractarea lor, a problemelor cuprinse în ordinea de zi” (*St.*, 12). Latinismul menționat și de A. Banciu în CV., 65. Îl găsim în LM, cu semnificația „a înfige deplin”, dar și „a fisa” (cf. lat. *defigere*, „au fig. [...] fixer”: Quicherat, D.).

A dificulta vb. „a face greutăți” (Banciu, CV., 65. Cf. it. *defficultare* „a face greutăți”), termen neînregistrat în dicționarele noastre.

A (se) dimite (varianta cu se fiind pasivă) vb. și *dimitere* vb. și s. „elibera(re)”, „scuti(re)”, „absolvi(re) de...”.¹¹ „Atestat de *dimitere* din școală primesc [...] și acei elevi cari au trecut preste etatea obligătoare a cerceta școala [...]” (*Regul.*, 35); „Acei copii, cari și-au îndeplinit deobligamentul lor școlar [...] se *dimit* din școală pe lângă un atestat [...]” (*Regul.*, 35). Verbul e înregistrat în LM cu sensurile: „a libera”, „a ierta” etc. Se explică din lat. *dimittere*, it. *dimettere*, ambele „a elibera”, „a ierta”; cf. germ. *dimittieren* „a concedia” (sens impus în româna literară actuală).

A dirima vb. „a fi hotărâtor, decisiv” (cf. lat. *dirimere*, it. *dirimere*, ambele, „a pune capăt la o luptă”, „a încheia o dezbatere”); „Dacă voturile sunt egale, *dirimă* votul prezidentului” (*St.*, 13). Circula și varianta *dărâma* (etimologie populară): „fiind voturile egale *dărâmă* votul directorului” *Regul.* 1908, 12).

Erogațiune s. „cheltuială”, neînregistrat în dicționarele noastre, exceptând LM, unde termenul, definit prin echivalentul *spese*, este inclus în familia verbului *erogare*. Provenit din latină și italiană (cf. lat. *erogatio* și it. *erogazione* „cheltuială”), cuvântul apare de câteva ori în *St.*: „A duce rațiociniu anual exact despre percepțiuni și *erogațiuni* [...]” (*St.*, 46. Și 17, 38 etc.).

A erua vb. „a cerceta”, „a face anchetă” (Banciu, CV., 66), germanism (*eruiren* „a cerceta”, „a scoate la iveală”; cf. și lat. *eruere* „a scoate săpând”, „a extrage”, „a smulge”). Cuvântul nu este atestat în dicționarele noastre.

Esemt,-ă adj. „dispensat”, „scutit” (din lat. *exemptus*, participiu al verbului *eximere* „afranchir”: Quicherat, D. Cf. it. *esente* și fr. *exempt* „dispensat”): „*Esemti* de obținerea unui absolutor sunt copiii, cari cercetează o școală superioară, sau cei afectați de defecte grele corporale sau spirituale [...]” (*Regul.*, 35). Termenul este

menționat în LM: *esemptu* „liberat de o obligațiune“. Varianta *exempt* are azi o întrebuințare limitată (cf. DN).

Ferii s. plur. „vacanță“, înregistrat în LM, DA și Scriban D. ca ardelenism. Provine din lat. *feriae*, -arum, germ. *Ferien*, it. *feria*, toate cu același sens. Termenul apare în *Regul.*, 5. 27, *St.*, 45. În *Regul.* 1922 întâlnim, însă, exclusiv *vacanță*.

Filie adj., latinism înregistrat în sintagma *parohie filie* „biserică filială“, care, neconstituind e parohie prin sine însăși, atamnă de alta“ (DA): „parohie *matre* și *filie*“ (*St.*, 9).

Fișpan s. „prefect“, din mg. *föispán*, și *vicefișpan* (primul atestat la A. Banciu, în CV., 67) erau încă termeni actuali după 1900. (Fiind vechi, ei erau cunoscuți și în graiurile populare: cf. Tamás, *Wort*).

A funga vb. „a îndeplini o funcție“: „a *fungat* ca inginer“.¹² Cf. lat. *fungor*, -*fungi* „a îndeplini o funcție“, și, mai cu seamă, germ. *fungieren*, it. *fungere*, cu aceeași accepțiune. În LM *fungere* apare cu sensul care ne interesează și ca rădăcină a „derivatelor“ *fungente*, *fungibile*, *functu*, *functoriu*, *funcțiune*, *funcționariu*.

Inomis, adj. și adv., „indispensabil“ (Banciu, CV., 68), termen împrumutat din latina medievală (cf. Bartal, *Gl.*, 31) menționat în DA ca regionalism caracteristic Transilvaniei și (B considerat formație cărturărească din lat. *in* și *omissus*).

A lifera vb. și *liferant* s. (neatestat în dicționare) „a furniza“, „furnizor“ (Banciu, CV., 68). Cf. germ. *liefern*, *lieferant*, cu aceeași sensuri.

Matre adj., latinism utilizat în sintagma *parohie matre*, opusă prin semnificație sintagmei *parohie filie* (*St.*, 9).

Momentos adj. „extraordinar“: „din cauze momentoase se pot ținea și ședințe secrete“ (*St.*, 37). Cf. lat. *momentosus*, -a, -um, „prompt“, „neprevăzut“. Termenul apare în LM cu sensul „important“, „grav“ (alături de *moment*, *momentule*, *momentaniu*, *momentariu*, ultimele trei cu accepțiunea „de moment“).

A nulifica vb. „a anula“: „Orice alegere de funcționar bisericesc, școlar sau episcopesc, la care alesul s-a folosit [...] de mijloace nemorale [...] e a se *nulifica* din oficiu [...]“ (*St.*, 61). În DLR termenul este înregistrat ca „învechit“, iar exemplele menționate sunt numai din scrieri ardelenesti. Cuvântul (cf. lat. *nulificare*, eventual fr. *nullifier*) apare în LM, alături de *nul*, *nulitate*, *nulificațiune*, *nulificatoriu* (termeni în parte impuși în limba literară actuală).

Opinativ adj., neatestat în dicționarele noastre (nici chiar în LM, deși verbul *opinare* prezintă aici o „familie“ foarte bogată): „Aceste concluze la propunerea *opinativă* a ministrului nostru [...] le aprobăm și le întărim [...]“ (*St.*, 5). Cf. lat. *opinativa verba* „verbes exprimant le doute, le soupçon“ (Quicherat, D.).

Ordi-na-țiune s., „decret“, „ordin“ (atestat în DLR cu mențiunea învechit; se dau exemple exclusiv din scrieri ardelenesti). Termenul apare și în textele consultate de noi: „concluzele să fie bazate pe instituțiunile bisericești și pe *ordinațiunile* arhieresti [...]“ (*St.*, 22). Forma cf. lat. *ordinatio*, -onis „ordonance“ (Quicherat, D.)

apare și în LM, alături de *ordina* vb. „a dispune“, *ordine*, *ordinariu* adj. „relativ la ordine“, *ordinată*, *ordinativ*, *ordinatoriu* etc.

Paușal s. „cheltuieli (de drum, de cancelarie etc.)“: „*Paușal* de cancelarie, sau alte venituri accidentale nu pot fi computate în salariul învățătoresc“ (*Regul.*, 12. Și Banciu, CV., 70). Termenul (cf. germ. *Pauschale* „sumă care echivalează diverse servicii“) are în limba literară actuală o întrebuințare cu mult mai restrânsă.

Pensionist s. „pensionar“ (Banciu, CV., 70). Cf. germ. reg. *Pensionist*.

A prefige vb., *prefipt* part. adj. „a fixa“, „a stabili“ (un termen): „*a prefige* terminul [...]“ (*St.*, 43); „*a prefige* modalitatea alocării banilor [...]“ (*St.*, 15). Este menționat și de A. Banciu CV., 71). Cuvântul, cf. lat. *praefigere* „a înfige înaintea“ și mai ales it. *prefiggere* „a stabili“, apare și în LM.

A prelege vb. „a ține lecție, curs (la universitate)“. Îl înregistrăm la A. Banciu (CV., 56); termenul este, de asemenea, menționat în LM (fiind definit aici prin sinonime ca *a propune*, *a explica* etc.). Consemnând substantivul *prelegere*, A. Scriban precizează că verbul „nu există în limba română“, afirmația poate fi acceptată numai în legătură cu limba cărturarilor din Vechiul Regat. Utilizarea verbului în Transilvania se explică prin influența germ. *Vorlesen* „a ține curs“.

Preparandie s. „școală normală“ (cf. germ. *Präparandie*) atestat în dicționarele noastre (CADE, Scriban, D. etc.) ca regionalism caracteristic exclusiv Transilvaniei. Termenul există de fapt și în latina medievală.¹³ (LM nu-l înregistrează). Alături de *preparandie* (*Regul.*, 39 și Banciu CV., 55) circula și *preparand(ist)* „elev la școala normală“ (*Regul.*, 21), de asemenea existent în latina medievală.¹⁴

Previe adj. și adv. „care precedă“, „prealabil“: „congresele [...], pe cari din timp, pe lângă *previa* notificare făcută nouă, le vor convoca conserenții mitropolii [...]“ (*St.*, 4). Termenul (cf. lat. *praevious*, -a, -um „care precedă“, și it. *previo* „anterior“) este înregistrat în LM (*previa* „premergătoriu“).

Rațiociniu s. „calcul“, „evaluare“: „Cu finea fiecărui an a depune comitetului parohial *rațiociniu* documentat despre venitele și cheltuielile bisericești [...]“ (*St.*, 17). Dintre dicționarele noastre, doar LM înregistrează termenul *rațiociniu* „comput“, „calcul“, incluzându-l în „familia“ verbului *raționa(re)* și a substantivului *rațiune*. (Din această „familie“ numai unele cuvinte s-au impus în limba literară). Latinismul (cf. lat. *ratiocinium* „calcul“, „evaluare“) nu era, în general, utilizat peste munți, după cum rezultă și din următoarele exemple: „darea *socotelilor* de cheltuieli“ (*L. urb.*, 34); „sumele anuale ale veniturilor și ale cheltuielilor“ (*L. urb.*, 25) etc. R. Todoran (*Terminologia*, 122) menționează existența, în textele juridico-administrative ardelenesti de la începutul secolului al XIX-lea, a unei variante *rație*, împrumutată din latina medievală.

A recuira vb. (neatestat în dicționarele noastre) „a solicita“, „a cere“: „În cazuri extraordinare de renitență însă, spre susținerea ordinei bune se poate recuira și

asistența potestății civile“ (S., 8). Latinismul (*requirere* „exiger“: Quicherat, D.) era utilizat în Transilvania și datorită existenței unor termeni asemănători (deși cu sensuri diferite) în germană și maghiară (mg. *rekvirálni* „a sechestra“, germ. *requirieren* „a cerceta“, „a sechestra“).

Regnicolar adj. menționat de A. Banciu (CV., 72) cu sensul „din țara întreagă“, „general“. O accepțiune asemănătoare dezvăluie următorul exemplu: „legea *regnicolară* de instrucțiune“ (*Regul.*, 39). Cuvântul (cu forma *regnicolare*) apare și în LM, definit: „relativ la *regnicoli*“ (*regnicolul* fiind „locuitorul unui regn“, cf. lat. *regnicolae*, -arum, it. *regnicolo*).

A relega vb., în sintagma *relegat la examen de emendare* „lăsat corigent“ (Banciu, CV., 56). Cf. lat. *relegere* „a parcurge din nou“. Menționăm că în LM sunt înregistrate două verbe care ne interesează în discuția de față: *relegere* „a străbate iarăși [...] aceeași carte“, și *relegare*, cu sensul metaforic de „a amâna“. Cf. și germ. *relegieren* „a exmatricula“, „a elimina din școală“.

Rescript s. „decret“, „răspuns imperial la o adresă oficială“ ca și lat. m. *rescriptum* „a regem emendatum – mandatum“ (Bartal, Gl.), germ. *Reskript* „decret“, „decizie“ (cf. și it. *rescritto* cu aceeași semnificație): „Acesta și răspunse prin *rescriptul* său din [...]“ (Lupaș, I, 246). Termenul putea fi introdus și de latiniști. (Cf. lat. *rescriptum* „réponse – par lettre, par écrit – du prince“: Quicherat, D.).

Revida(re) vb. și s. „revizui(re)“ (Banciu, CV., 72), cf. germ. *revidieren* „a revizui“, „a verifica“.

A salda vb. „a achita“ (Banciu, CV., 72), cf. it. *saldare* „a încheia o socoteală“, „a achita“.

A sana vb. „a remedia“ (de exemplu, o situație), menționat de A. Banciu (CV., 72). Termenul apare cu sensuri „metaforice“ asemănătoare în LM alături de *sanabile* adj. *sanațiune* s. „acțiune de sanare“, *sanatoriu* adj. etc.

A scrutina vb. „a despuia scrutinul“ (St., 15) ca și it. *scrutinare*. Verbul este înregistrat și în LM (*scrutiniare* și *scrutinare* „a face scrutinul“). În CADE, Scriban, D., DN etc. apare însă exclusiv substantivul *scrutin*, în locul verbului fiind menționată locuțiunea a *despuia scrutinul* (cf. fr. *dépouiller le scrutin*).

Staveri(re) vb. și s. (*staverit* adj. part.) „stabili(re)“, neatestat în dicționarele noastre: „salarele învățătoresți *stavertite* și sistematizate nu se mai pot reduce la nici o întâmplare“ (*Regul.*, 13); „A compune bugetul anual și a-l prezenta sinodului eparhial spre pertractare și *staverire*“ (St., 46).

A suleva vb. „a ridica o problemă“ (Banciu, CV., 73), cf. it., învechit azi, *sullevare* „a ridica“ și lat. *sublevare*. (În LM este înregistrată varianta *sublevare*). Cuvântul prezintă, însă, accepțiunea fr. *soulever* „a face să se pună o problemă“.

A vidima vb. „a certifica“, „a autentifica“, cf. it. *vidimare* „a autentifica“, fr. *vidimer* „a certifica o copie“ (Deuzat, D.): „În forma unei declarațiuni scrise și subscrise de învățătorul și *vidimate* de directorul local [...]“ (*Regul.*, 20). Termenul

este menționat și de A. Banciu (CV., 74). Apare, de asemenea, în LM, definit astfel: „a colaționa copia unui act cu originalele și a certifica că e conforme“. Lurian și Massim raportează cuvântul la lat. *vidimus* „am văzut“. (Aceeși, explicație apare în Dauzat, D., pentru fr. *vidimer*).

7. Calcurile caracteristice variantei literare ardelenesti

Multe dintre calcurile caracteristice variantei literare ardelenesti reflectă *structura* unor termeni internaționali, existenți în latină clasică sau medievală, germană, maghiară, italiană. Ne limităm la câteva exemple:

Abzice(re) vb. și s. „renunța(re)“: „*abzice* de a mai fi membru în cutare comitet“, „*abzice* din președinție“, „*abzice* [...] contractele de comerț“, „dacă nu-i convine locuința, o *abzice*“ (exemple menționate de A. Banciu: CV., 98). Cf. germ. *absagen* (Pușcariu, LR, 411), mg. *lemondani*, lat. *abdicere*.

Amăsurat adj. și adv. „conform“: „sumă *amăsurată* prețului [...]“ (*Regul.*, 13). Cf. germ. *gemäss* (Pușcariu, LR, 411).

Conchema(re) vb. și s. „convoca(re)“: „se poate *conchema* sinodul și extraordinar“ (*St.*, 31). Cf. lat. *convocare*, it. *conclamare*, germ. *einberufen*, mg. *összehivni*.

Conșcolar s. „coleg de școală“ (*Regul.*, 31). Cf. lat. *condiscipulus*, lat. m. *consocholaris* „socius ludi scholae“ (Bartal, Gl.), germ. *Mitschüler*, fr. *condisciple*, it. *condisepolo*.

8. Considerații privind adaptarea fonetică și încadrarea morfologică a neologismelor

Atestarea variantelor fonetice și morfologice nediferențiate semantic în raport cu forma acceptată în limba literară prezintă o importanță deosebită pentru reconstituirea etimologiei multiple și a procesului real de adaptare treptată a unor împrumuturi.¹³

În mare măsură, neologismele întâlnite în textele administrativ-juridice transilvănene din epoca 1880-1920 sunt adaptate în sensul normelor actuale. Astfel, R. Todoran (*Terminologia*, p. 118-119, 130) a remarcat, referindu-se la începutul secolului al IX-lea, o anumită „timiditate“ în ceea ce privește încadrarea morfologică a substantivelor de origine latină, dovedită, de pildă, de păstrarea terminației -m: *forum* (lat. m. *forum*), *inventarium* (lat. m. *inventarium*), *punctum* (lat. m. *punctum*), *documentum*, *arbitrum*. Asemenea variante nu mai apar în textele din jurul anului 1900 (cum rezultă, de exemplu, din *St.*, 5, 14, 19, 36). Progresul în adaptarea morfologică a substantivelor este dovedit și de absența formelor *prezidie*, *sentenție*, *cvitanție*, semnalate, de asemenea, de lingvistul clujean. În locul lor înregistrăm: *prezidiu* (*St.*, 11), *sentență* (Dragalina, *Ist.*, 29) etc. Lipsesc variantele,

datorate maghiarei, de tipul: *articulus* (lat. m. *articulus*), *comisarăș* (lat. m. *comissurius*), *comunitaș* (lat. *comunitas*), *contrăuș* (lat. *contractus*), *diștrict* (lat. *districtus*), *expediens* (lat. m. *expediens*), *iuș* (lat. *ins*), *notarăș* (lat. m. *notarius*), *praxiș* (lat. m. *praxis*), *prezeș* (lat. *praeses*), *prințipaleș* (lat. *principalis*), *secretareș* (lat. m. *secretarius*), atestate în textele ardelenesti de la începutul secolului al XIX-lea (cf. Todoran, *Terminologia*, 123, 124).¹⁶ Putem vorbi, de fapt, despre o *readaptare* a neologismelor, datorată în mare măsură cărturarilor latiniști din perioada anterioară celei de care ne ocupăm. Readaptate – deja din prima jumătate a secolului al XIX-lea¹⁸ – sunt și verbele terminate în sufixul *-ălui*, de tipul: *apelălui* (mag. *apelálni* < lat. *apellare*), *arestăului* (mg. *arestálni* < lat. m. *arestare*), *confișcăului* (mg. *Konfishálni* < lat. m. *confiscare*), *practicăului* (mg. *praktikálni* < lat. m. *practicare*), *prescribăului* (mg. *preskribálni* < lat. m. *prescribere*), (*a se*) *provocăului* (mg. *provokálni* < lat. m. *provocare*) etc. (Exemplele sunt menționate de R. Todoran: *Terminologia*, 126).¹⁹

Frecvența verbelor de conjugarea întâi nu se explică numai prin influența directă a limbii germane (cum înclină să admită autorii DA), ci și prin *norma* de încadrare morfologică a epocii. Reamintim termenii: a *acvira*, a *amova*, a *competa*, a *dificulta*, a *dirima*, a *erua*, a *funga*, a *recuira* etc. (supra, p.), sau variantele a *absolva* (*St.*, 44), a *instrua* (*Regul.*, 4) etc.

Se observă în textele administrativ-juridice (spre deosebire – se pare – de stilul conversației familiare)²⁰ o anumită preocupare de a evita notarea pronunțiilor germano-maghiare a neologismelor latine: *ê* redat prin *ț*, *s* prin *ș*, *qu* prin *cv*, *s* prin *z*. În *St.* varianta *noviților* (27) apare în mod excepțional. Fonetisme ca: *conștiențioasă* (Dragalina, *Ist.*, 47), *provință* (Dragalina, *Ist.*, 24) etc. sunt de altfel rare în toate textele consultate. De asemenea, nu înregistrăm în ediția din 1910 a *Statutului organic* redarea lui *s* prin *ș*. Mai frecvent este atestat fonetismul *s* < *z*; *azistență* (*St.*, 38), *necezitate* (*St.*, 41), *deciziv* (*St.*, 13). Preocuparea de a evita notarea pronunției germane este dovedită și de formele: *frecuentare* (*St.*, 16), *cualificație* (*St.*, 37), *recuira* (*St.*, 8).

Acestei *tendențe de încadrare în normele generale, evaluate* ale limbii române literare, i se opune întrucâtva existența unor variante fonetice, care, fără a fi neapărat caracteristice exclusiv Transilvaniei, (unele erau tradiționale în limba literară din cele trei provincii), reflectă îndeaproape corespondentul latin (latin medieval), italian, german sau maghiar: *articul* (*St.*, 4. Cf. lat. m. *articulus*), *dignitate* (Dragalina, *Ist.*, 48. Cf. lat. *dignitas*, it. *dignita*, germ. *Dignität*), *elocare* (*St.*, 47. Cf. lat. *elocare*), *emendare* (Banciu CV., 56: *examen de emendare*. Cf. lat. *emendare*, it. *emendare*, germ. *emendieren*, mg. *emendálni*), *maior* „major“ (Banciu, CV., 36) și *majoritate* (*St.*, 40), a *redigia* („Concluzele *redigiate* cu aceste modificățiuni [...]“: *St.*, 6. Cf. lat. *redigere* „a aranja“, it. *redigere* și germ. *redigieren* „a redacta“),²¹ *spedițiune* (*St.*, 19, cf. it. *spedizione*, germ. *Spedition* „expediere“), *suplent*

„suplinitor“ (*Regul.*, 20, cf. lat. *suplens*, it. *suplente* „suplinitor“), *tractat* (Dragalina, *Ist.*, 47, cf. lat. *tractatus*, germ. *Traktat*) etc.

În privința încadrării morfologice a neologismelor menționăm, de pildă, utilizarea – mai cu seamă sub influența modelului german – a unor substantive deosebite prin gen față de forma impusă: *arhiv* s.n. (*St.*, 19, după germ. *Archiv*), *circular* s.n. (*St.*, 24, după germ. *Zircular*), *dat* s.n.: „cu *datul* 8 iunie“ (Dragalina, *Ist.*, 107. Cf. germ. *Datum* s.n.), *period* s.n. (*St.*, 6, cf. lat. *periodus*) etc. Latiniștii au impus variantele *corege* (Banciu, CV., 64, cf. lat. *corrigere*)²² *dirige* (*St.*, 4), *exercia* (*St.*, 41, cf. lat. *exercere*), *admonia* „admonesta“ (*Regul.*, 31. Cf. lat. *admonere* și germ. *admonieren*). Variante latinist-italieniste prezintă și adverbul: „plătăm *anticipative*“ (*St.*, 48), „până *incluzive* în ziua“ (Banciu, CV., 48), „*relative* la aceasta“ *St.*, 4) etc.

Analizând materialul prezentat constatăm următoarele:

a. Față de începutul secolului al XIX-lea, numărul cuvintelor împrumutate în stilul juridico-administrativ din cel neutru, din limba veche sau populară este mic, consecință firească a modernizării și internaționalizării vocabularului.

b. Termenii din fondul popular sau vechi al limbii cu sensuri calchiate după maghiară sau germană nu sunt atât de numeroși și artificiali ca cei atestați de R. Todoran la începutul secolului al XIX-lea. Apar unele calcuri în care modelul maghiar sau german se interferează cu cel al limbilor de cultură care au influențat româna literară din Principate, sau cu modele oferite de limba populară; am înregistrat, de asemenea, calcuri cunoscute și în graiurile ardelenеști.

c. Numărul mare al neologismelor comune dovedește acomodarea ardelenilor cu textele scrise în Moldova și Muntenia,²³ explicându-se totodată prin structura lexicului juridico-administrativ al limbii române literare, privită din punct de vedere etimologic. Frecvență mai mare prezintă, față de textele din Vechiul Regat, anumite neologisme comune; ele sunt fie cuvinte internaționale existente și în limbile oficiale din Transilvania, fie latinisme (preferințe puriste).

d. Sensurile speciale – necunoscute sau neuzuale în „Țară“ – pe care le prezintă neologismele înregistrate la paragraful 5, se datorează, în general, latinei (latinei medievale), germanei sau maghiarei.

Unele dintre ele (existente sau nu în latina clasică) se circumscriu, însă, sensului păstrat de limba literară actuală, și care coincide, de obicei, cu cel fundamental al corespondentului latin. Numeroase exemple de acest fel oferă și LM. În reformele etimologizante preconizate de latiniști, cuvântului trebuia să i se valorifice toate potențele semantice, toate nuanțele care derivau din sensul etimologic. Laurian și Massim consideră metafora un „instinct“ al poporului și al cărturarilor, bine inspirat, și în același timp de o mare importanță practică, înlesnind procesul de „luminare“ (a cărei necesitate era recunoscută chiar și de latiniști): „vine cu mult mai ușor mărgenitei minți a omului să aplece un singur

cuvânt la o mulțime de idei cari se ating măcar într-un punct oarecare, decât să se încarce cu o mulțime de cuvinte speciali pentru fiecare din aceste idei. Așa dară din aceeași necesitate, care impune minții omenești a reduce mulțimea confusă de senzațiuni la unitatea luminată a unui concept generale, provine și procesul de a se *expreme mulțime de concepte, între cari mintea află o analogie oricât de depărtată ar fi ea prin unul și-același cuvânt* [s.n. – DD].²⁴ În ultimă analiză, această concepție devine o pledoarie pentru reîntoarcerea la sensul original, pentru etimologism: „Care este însă firul ce ne poate conduce cu securitate în labirintul multelor și diverselor însemnări ale fiecărui cuvânt? – *Înțelesul propriu sau original* [s.n. – D.D.] al cuvântului care este dat de însăși etimologia lui [...]”.²⁵ Ideea nu este singulară în programul latinist de reformare a lexicului limbii literare; i se adaugă altele similare privind organizarea lui din punct de vedere formal, asupra cărora ne vom opri, însă, cu alt prilej.

Valorificarea valențelor semantice ale cuvintelor, în deosebi ale neologismelor, conform unui model (mai cu seamă latino-romanice), sau, prin metaforă, în afara lui, era așadar o metodă *latinistă cu suport în realitatea lingvistică*, cum o dovedesc exemplele discutate mai sus. Încercând să explicăm sensurile particulare pe care le prezintă în limba literară din Transilvania neologismele citate, nu avem dreptul să trecem cu vederea acest aspect al concepției latiniste privind normarea limbii literare; el trebuie luat în considerare, alături de influența latină medievală, germană și maghiară, căreia i s-a suprapus uneori, întărind în Transilvania vitalitatea unor sensuri ca cele menționate.

e. Analizând neologismele încadrate în paragraful al treilea din punctul de vedere al etimologiei lor, constatăm următoarele:

Numărul neologismelor de origine latină și latină medievală (adesea intrate prin filieră germană), germană, italiană, chiar maghiară, care au circulat în limba română, în stilul administrativ, dar și în cel neutru, este mai important decât se consideră în mod obișnuit. Majoritatea neologismelor cuprinse în acest paragraf sunt latinisme medievale sau clasice (uneori prezentând în limba literară de peste munți echivalente, de asemenea, latiniste). Unele au intrat în limba română prin germană, sau chiar prin maghiară. Vitalitatea multora se datorează existenței unor *modele* similare – în cazul acesta, cuvântul pătruns prin împrumut și calc, în același timp în germană, italiană, maghiară. Uneori latinismul reprezenta de fapt o simplă variantă formală (fonetică, morfologică) a termenului cunoscut peste munți (*conclus* față de *concluzie*, *provedea* față de *prevedea* etc.), dar care se putea caracteriza și printr-un conținut semantic mai nuanțat, și în același timp, mai apropiat de al etimonului. Popularitatea latinismelor este dovedită de existența unor forme care se explică prin etimologie populară (*dărăma* pentru *dirima*).

f. Influența latină a fost întărită chiar și de cea germană sau maghiară, indiferent dacă era vorba de împrumut sau calc. Se suprapun sau se interferează, în

multe situații, modelul latinei clasice și cel al latinei medievale, terminologia administrativ-juridică a germanilor și maghiarilor fiind, de asemenea, împrumutată în bună parte din latină, sau copiată după modele ale acestei limbi. Germanismele și maghiarismele fără suport în latina clasică sau medievală nu sunt prea numeroase în cazul terminologiei administrativ-juridice; le găsim mai degrabă în alte stiluri funcționale ale limbii literare de pildă, în cel al conversației familiare.

Deși comportă caracteristici determinate de factorii extralingvistici specifici, *internaționalizarea* terminologiei juridico-administrative a variantei literare ardelenesti nu afectează, ci, dimpotrivă, întărește romanitatea limbii.

g. În comparație cu începutul secolului al XIX-lea, aspectul fonetic și încadrarea morfologică a neologismelor prezentate indică un progres în sensul încadrării în normele generale și al impunerii modelului latin.²⁸ Aceasta este urmarea firească a orientării filologice latiniste, cu puternică tradiție în Transilvania. Dintre cele două limbi prin care au pătruns neologismele latine, cea maghiară și cea germană, mai însemnată pare să fie germana; modelul maghiar rămâne important pentru explicarea calculilor (de structură, semantice, sintactice).

h. Dicționarele limbii române sunt lacunare atât în ceea ce privește consemnarea propriu-zisă a termenilor, cât și în privința etimologiilor propuse. În numeroase cazuri, singura lucrare lexicografică care înregistrează neologismele sau sensurile prezentate în lucrarea de față este LM. Afirmția despre caracterul artificial al acestui dicționar trebuie privită, așadar, cu o anumită rezervă, multe dintre formele considerate artificiale (întrucât ele erau neconsemnate în alte dicționare românești și, în general, neatestate în textele provenite din Vechiul Regat) fiind totuși, *uzuale în Transilvania*. În același timp, am reprodus în mai multe situații întreaga „familie” în care autorii LM încadrează un anumit termen atestat de noi în textele ardelenesti, pentru a releva faptul că, deși elemente ale acestor „familii” au circulat în limba literară (unele fiind și în prezent actuale), „sistemele” latiniste, prea bogate și armonioase, nu s-au impus integral, ceea ce dovedește că sistematizarea raționalistă a limbii concretizată într-o acțiune amplă, nu poate duce la rezultatele așteptate.

i. Studiul terminologiei administrativ-juridice din Transilvania pune în evidență faptul că între stilurile funcționale ale limbii literare există deosebiri în ceea ce privește dezvoltarea lor în funcție de anumiți factori convenționali sau naturali. În cazul stilului administrativ-juridic respectul – în cadrul unei anumite perioade delimitate prin criterii extra-lingvistice – față de „litera legii”, implicit față de formularea ei tradițională, face ca evoluția acestuia să fie mai direct determinată de factori artificiali, de intervenția „din afară” a omului.

j. De ceea ce este artificial în limba literară (aceasta reflectând în mare măsură convingeri și gusturi cărturărești) trebuie să se țină seama mai mult în studiul etimologic al neologismului. Simpla raportare la o sursă sau alta (satisfăcătoare în

cercetarea originii lexicului limbii populare) nu este totdeauna suficientă în cazul neologismului. Istoricul limbii literare este obligat să elucideze, în afara izvoarelor (externe sau interne) ale termenului nou, și felul în care acesta s-a integrat în programul filologic al epocii (al latinismului, în cazul românei literare din secolul al XIX-lea). Noțiunea de etimologie multiplă se nuanțează astfel, după cum este aplicată limbii literare sau celei populare. Credem că studiul terminologiei adiministrativ-juridice din Transilvania, unde latinismul s-a bucurat de o tradiție deosebită, obligă, prin excelență, la o asemenea orientare metodologică.

ABREVIERI ȘI SIGLE

(Întrucât am utilizat abrevierile consacrate, nu am inclus în lista care urmează dicționarele românești): Banciu, CV = A. Banciu, **Cum vorbim și cum ar trebui să vorbim românește. Ardelenisme și alte -isme**, Brașov, 1913; Barta, Gl. = A. Barta, **Glosarium mediae et infimae latinitas Regni Hungariae**, Lipsiae, 1901; Brockhaus = **Die grosse Brochhaus**, Band I-XX, Leipzig, 1928-1935; Dauzat, D. = A. Dauzat, **Dictionnaire etimologique de la langue française**, Paris, Librairie Larousse, 1938; Dragalina, Ist. = P. Dragalina, **Din istoria Banatului Severin**, Partea I, Caransebeș Tipogr. diecezană. 1899; L.urb. = **Legea pentru comunele urbane și rurale a Principatelor Unite Române**, București, Imprimeria statului, 1864; Lupaș, I = **Cronicari și istorici români din Transilvania. Școala ardeleană**, vol. I. Ediție comentată de I. Lupaș, Edit. Scrisul românesc, Craiova, 1933; Proiect = **Proiect de reforme**. București. Tipogr. Lăzăreanu, 1907; Pușcariu, LR = S. Pușcariu, **Limba română, vol. I. Privire generală**, București, Fundația pentru literatură și artă, 1940; Quircherat, D. = L. Quircherat, A. Daveluy, **Dictionnaire latin-française**. quarante troisieme ed., Paris, Hachette, 1903; Regul. = **Regulament pentru organizarea învățământului în școlile populare**, Sibiu, Tipografia arhidiecezană, 1906; Regul. 1908 = **Regulamentul penlru „Seminarul Andreian“**, Sibiu. Tiparul tipogr. arhidiecezane, 1908; Regul. 1922 = **Regulamentul școlilor secundare și regulamentul internatelor**, București, 1922; St. = **Statutul organic al bisericii greco-orientale române din Ungaria și Transilvania** (A patra edițiune oficială...), Sibiu, 1910; Tomas, Wört. = **im Rumänischen**; TESz = **A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára**, I-II, Budapest, Académiai Kiadó, 1967, 1970; Todoran, Terminologia = R. Todoran, **Contribuții la studiul terminologiei juridico-administrative românești din Transilvania de la începutul secolului al XIX-lea**, în: **Contribuții la istoria limbii române literare din secolul al XIX-lea**, vol. III, București, Edit. Academiei, 1962, p. 103-137.

NOTE:

1. Cf. P. Guiraud, *Les mots savants*, Paris, Presses Universitaires de France, 1968.
2. În 1868 româna e decretată de către Francisc Iosif I limbă oficială „în trebile bisericesti, școlare și funcționale“ (St., 57).
3. I. Coteanu, *Româna literară și problemele ei principale*, București, Edit. Științifică, 1961; Gh. Bulgăr, *Evoluția stilului administrativ în prima jumătate a secolului al XIX-lea în: Studii de istoria limbii române literare* (Secolul al XIX-lea), vol. I, București, EPL, 1969, p. 167-199; Elena Șerban, *Observații asupra lexicului unor documente de la 1848*, în: *Contribuții la istoria limbii române literare din secolul al XIX-lea*, vol. II, București, Edit. Academiei, 1958, p. 115-135.
4. Menționăm lucrarea lui S. Pușcariu (LR) și articolul semnat de Gh. Bulgăr – G. Țepelea: *Influența latinei medievale asupra limbii literare din Transilvania*, în volumul lui G. Țepelea, *Corelația*

limbă-literatură, București, Edit. didactică și pedagogică, 1971, p. 148-155. Studiul profesorului R. Todoran (*Terminologia*), deși se referă la o perioadă anterioară, ne oferă un material deosebit de prețios pentru analiza evoluției stilului.

5. Toate exemplele din lucrare sunt extrase din ediția 1910.
6. Numărul termenilor din categoria 1a, 1b, 3 era cu mult mai mare în texte decât rezultă din listele noastre.
7. Pentru economie de spațiu am renunțat la menționarea atestărilor din textele neardelenești.
8. Cf. G. Tepelea, *lucr. cit.*, p. 152.
9. Pentru noțiunea de etimologie multiplă vezi, de exemplu: acad. Al. Graur, *Etimologie multiplă*, SCL, I (1950), nr. 1, fasc. 1, p. 22-34; Th. Hristea, *Probleme de etimologie*, București, Edit. științifică, 1968, p. 103-122; Th. Hristea, *Contribuții la studiul etimologic al neologismelor românești*, LR, XXII (1973), nr. 1, p. 3.
10. G. Tepelea, *lucr. cit.*, p. 153.
11. Am încadrat termenul aici întrucât el prezintă sens și formă diferite de cele care s-au impus.
12. Exemplu din *Anuarul liceului din Satu Mare 1920-1921*, p. 4.
13. G. Tepelea, *lucr. cit.*, p. 152.
14. *Idem, ibidem*.
15. Th. Hristea, *Probleme de etimologie*, ed. cit., p. 104.
16. În *St.* găsim articol (4), notar (13), prezident (11), titlu (4) etc.
17. Despre norme de adaptare fonetică și încadrare morfologică a neologismelor vorbesc Despina Ursu și N. Ursu. Vezi articolul *Observații privitoare la adaptarea neologismelor în limba română*, LB, XV (1966), nr. 3, p. 245 sqq.
18. Cf. Despina Ursu, *Încadrarea morfologică a verbelor neologice în limba română din perioada 1760-1860*, LR, XIV (1965), nr. 3, p. 317 sqq.
19. În *St.*: *apela* (27), *prescrie* (29), *produce* (13), *provoca* (51), *publica* (11) etc.
20. Despre care ne informează A. Bănciu, în *CV*, iar, pentru o perioadă mai veche, I.L. Caragiale (*Un pedagog de școală nouă*).
21. Numărul mare al atestărilor, precum și faptul că unele dintre exemple nu reflectă un model extern concret, dovedește existența unei norme de adaptare j » g.
22. G. Ivănescu a remarcat preferința latinistă pentru încadrarea verbelor neologice la conjugarea a treia. Vezi G. Ivănescu, *Îndrumar în cercetarea morfologiei*, în: *Studii de istoria limbii române literare*, vol. I, ed. cit., p. 40. În Transilvania circula și *a coriga* (germ. *korrigieren*, cf. DA), *a corigăului* (mg. *korrigálni*, cf. Tamás, *Wört.*).
23. Asupra importanței lecturii cărților din Vechiul Regat pentru formarea unei terminologii administrativ-juridice românești în Transilvania a atras atenția G. Barițiu (*Limbile oficiale*, „Gazeta Transilvaniei”, 1860, nr. 32).
24. LM. *Prefațiune*, p. Xij. Disocierea într-un text latinist a normei strict ortografice de cea cu implicații lingvistice constituie o operație dificilă, iar rezultatele nu sunt întotdeauna sigure. Am încercat, totuși, să transpunem în ortografie fonetică citate și cuvinte din lucrările latinistilor, ținând seama de principiile lor privind normarea limbii literare, și, în același timp, de norma reală, atestată în scrierile nelatiniste. Operația rămâne, totuși, convențională.
25. LM. *Prefațiune*, p. Xij.
26. Asupra importanței modelului latin (italian) pentru unificarea limbii literare a atras atenția, de pildă, I. Gheție: *Modelul latin și unificarea limbii române literare. Momentul 1840*, „Apulum”, VII, (1969), p. 83-95.

V. JURIDICA

FORME DE JUDECATĂ DE ESENȚĂ POPULARĂ ȘI ROLUL ACESTORA ÎN AFIRMAREA ȘI PĂSTRAREA IDENTITĂȚII NAȚIONALE ÎN ȚINUTUL NĂSĂUDEAN, DIN CELE MAI VECHI TIMPURI ȘI PÂNĂ LA DESFIINȚAREA REGIMENULUI DE GRANIȚĂ

Pompei RAUS, președinte, Judecătoria Năsăud

1. Considerații generale

Justiția năsăudeană are o existență neîntreruptă din cele mai vechi timpuri și până în zilele noastre. Locuitorii Țării Năsăudului, pe parcursul mai multor secole, au reușit să creeze un adevărat drept cutumiar local format în timp îndelungat prin simbioza dintre cunoștințele dobândite în perioada stăpânirii romane și creațiile de geniu de ordin juridic ale populației românești.

Năsăudul a fost un însemnat centru de împărțire a dreptății, rol jucat fără întrerupere, de-a lungul secolelor, datorită luptei dârze duse de oamenii locului, care s-au opus prin toate mijloacele, de la cele pașnice până la declanșarea de răscoale, ori de câte ori guvernării au încercat să desființeze instanțele năsăudene sau să le impună un sistem juridic care se abătea de la tradițiile juridice locale.

Istoria acestei evoluții este diferită de la o epocă la alta, astfel că va fi analizată în evoluție cronologică, începând cu formele de judecată incipiente din perioada obștilor sătești, apoi cele din frământata epocă a alipirii ținutului la magistratul bistrițean și până la remarcabila etapă a Regimentului de graniță năsăudean, care a însemnat un progres în toate planurile și domeniile economico-sociale.

În acest sens, bazându-ne pe cercetarea documentelor păstrate în arhivele din Bistrița, pe scrierile și manuscrisele cărturarilor năsăudeni, vom încerca să prezentăm, evoluția formelor de judecată de esență populară ce au precedat apariției primelor instanțe de judecată statale pur românești.

2. Primele forme de judecată și aplicarea dreptului cutumiar în perioada obștilor sătești

Organizarea judecătorească în ținutul năsăudean a cunoscut o evoluție continuă, fiind influențată de organizarea administrativă și de stat precum și de etapele parcurse în dezvoltarea societății românești.

În fruntea obștii sătești se alegea un *jude* (judex) sau *cneaz* (knez) sau *primar* (vicicus), care, pe lângă atribuțiile administrative, era în același timp și președintele

scaunului de judecată (forum pedoneum) care judeca toate pricinile civile și penale. Acesta era ajutat de câțiva frunțași ai satului numiți „oameni buni și bătrâni” (homini boni et veterani) sau „bătrâni înțelepți și cinstiți”. Ei se întruneau de obicei duminica sau în alte zile de sărbătoare, în fața bisericii sau sub un arbore frunzos, sau în „casa sfatului” (primăria).

Pe măsura evoluției societății, obștile satești au început să se constituie în „uniuni de obști” datorită dezvoltării relațiilor dintre ele și amenințării constante din partea popoarelor migratoare. Acestea aveau ca organ suprem de conducere „marele sfat” format din reprezentanții tuturor obștilor, precum și scaunul de judecată, ales din rândul oamenilor buni și bătrâni, a preoților, respectiv câte 12 cnezi, 6 preoți și 6 oameni de rând aleși din obștile componente. În documentele istorice un astfel de scaun este prezentat cel din districtul Hațeg despre care se spunea că soluționează procesele după legea și obiceiul românesc¹. Un asemenea scaun era constituit cu siguranță și în cadrul reuniunii de obște de pe Valea Rodnei în care era cuprins și Năsăudul, ca organ de soluționare a plângerilor împotriva hotărârii scaunelor din satele respective sau a litigiilor dintre obștile satești.

Procedura de judecată în ședințele scaunului de judecată se desfășura identic în procesele civile și penale, nefiind inițiată și recunoscută în acest moment o separare a procedurilor. Sesizarea se făcea oral în fața scaunului de judecată, de către reclamant, care se numea „actor” împotriva pârâtului care se numea „reus”. Parte în proces putea fi în principiu orice persoană, fiind recunoscută capacitatea civilă tuturor persoanelor, iar femeia necăsătorită sau văduvă putea participa direct în proces, în timp ce femeia căsătorită era asistată de soțul său, cu excepția acțiunii de divorț sau a altor acțiuni în legătură cu persoana ei.

În cazurile penale, la începuturile sale, judecata revenea aceluia în mâinile căruia se afla răufăcătorul, apoi era competent scaunul de judecată de la domiciliul făptuitorului, respectiv domiciliul urmăritului sau pârâtului. În procesele de furt, la început competent era cel de pe teritoriul căruia a fost prins hoțul iar mai târziu devine competent cel al locului săvârșirii faptei. Dacă se încălca competența se considera că judecata era făcută de falși judecători care erau pedepsiți cu dublul valorii procesului judecat, urmărindu-se ca persoanele să fie judecate numai de persoane legitime².

Ședințele de judecată erau planificate în funcție de anumite date de referință denumite „octave”, în raport de marile sărbători religioase (ex. Sf. Gheorghe, Boboteaza ș.a.) sau „quindenele” ce se refereau la stabilirea termenului în raport de data lăsării la vatră a oștii, în scopul apărării interesele celor mobilizați pentru a participa la expediții militare (ex. expediții împotriva turcilor). Procedura de judecată era în general contencioasă, dar de multe ori putea lua aspectul de procedură grațioasă.

Probele folosite în procese au cunoscut o evoluție continuă în ce privește recunoașterea și consacrarea lor, regăsindu-și originea în obiceiurile formate în obștile satești și apoi dobândind statuarea în Transilvania prin „Aprobatele Constitutione“ și „Tripartitul lui Werböczi“. Probele aveau la început un caracter exclusiv oral, fiind de origine cutumiară, în cadrul procesului un rol important dobândind cunoștințele personale ale judeului, adică datele pe care le cunoștea cu privire la faptele pricinii.

Dovada cu martori³ a început să fie utilizată începând din secolul III și XIV practicându-se atât mărturia referitoare la împrejurările concrete a faptei, – existând martorii de „veritate“ cât și martorii de „credibilitate“ care aveau rolul de a dovedi încrederea de care se bucură părțile din proces în societate. Jurământul colectiv depus de cojurători alături de părți, era larg răspândit în Transilvania fiind reglementat în „Tripartitul lui Werböczi“, având un caracter solemn (ex. jurământul ce se presta ținând un pumn de pământ pe cap în procesele agrare etc.). La început, jurătorii erau recrutați dintre rude, apoi s-a dat preferință vecinilor sau altor consăteni, numărul jurătorilor fiind stabilit de judecător, în raport de gravitatea faptei, ajungându-se a fi de 3, 6, 12, 24, 36, 72 sau 144 persoane, număr ce se înmulțea ori de câte ori o parte dorea ca jurământul său să fie considerat mai valoros decât al adversarului. Jurământul se depunea de regulă în biserică prin atingerea unei cruci sau a altarului, ori a unui mormânt sau unor moaște. Bărbații jurau fără brâu, fără haină și cu capul descoperit, iar femeile jurau de obicei la domiciliul lor.

Mărturisirea, o altă probă consacrată în procese, ce era realizată de părți în fața scaunului de judecată, îmbrăca fie forma recunoașterii unui fapt, fie recunoașterea unui drept (confessio), situație în care se excludea necesitatea utilizării altor probe pentru stabilirea adevărului. În zona Năsăudului nu s-a folosit procedura ordaliilor (sau judecata lui Dumnezeu) care sunt cunoscute dintr-un document intitulat „Registrul de la Oradea“ (1208-1235), și care consta în diferite probe ca de exemplu în proba „fierului roșu“ (prin care obliga infractorul să ducă în mână pe o anumită distanță un fier înroșit, iar în caz de vindecare își putea dovedi nevinovăția) sau a „apei fierbinți“ sau „apei reci“, ori a duelului judiciar etc.

Un merit semnificativ în evoluția probelor l-au avut semnele juridice, care au fost utilizate în toate regiunile locuite de români, constituind forma incipientă a primelor acte juridice, prin care s-a depășit faza oralității probelor. Exemplificăm creșterile făcute pe răboj reprezentând cifre romane, care se realiza dintr-un lemn cioplit în 4 muchii, pe care erau încrestate semne cu semnificație de ordin cantitativ sau calitativ. Pentru a avea semnificația unei dovezi juridice, răbojul se executa pe două bucăți de lemn încrustate identic, astfel încât un răboj rămânea în posesia creditorului, iar celălalt al debitorului, însemne ce constituiau și o formă rudimentară de contract bilateral redactat în două exemplare.

Hotărârea judecătorească dată de scaunul de judecată a îmbrăcat inițial forma necrisă, fiind prezentată oral părților, iar uneori era popularizată în tot satul prin așa numita „strigare peste sat“, efectuată de un grup de flăcăi într-o anumită zi de sărbătoare (a doua zi de Paști sau de Rusalii). În acest scop, se adunau la primărie vreo douăzeci de bătrâni ai satului care ascultau, hotărau și judecau ce să se strige de către grupul de tineri care, în cursul nopții, după ce făceau un foc mare pe un deal al satului, strigau peste sat, iar toți sătenii erau adunați prin fața caselor, prin grădini, pe ulițe și ascultau cu mare interes. Acest obicei s-a transmis în satele de pe Valea Rodnei până târziu spre epoca modernă⁴.

Procesul se putea încheia uneori și printr-o înțelegere între părți, numită tranzație, care se făcea fie în fața scaunului de judecată, fie prin mijlocirea unor conciliatori⁵ pentru care se plătea un „iudicium paces“, adică o taxă ce revenea judecătorilor.

Redactarea hotărârilor luate de către instanță a devenit obligatorie începând din secolul al XII-lea, iar actul întocmit se numea „sentința“ sau „carte de judecată“, care se elibera părților în schimbul unei taxe⁶.

Dreptul feudal cutumiar nu a cunoscut autoritatea de lucru judecat a hotărârilor date, astfel că se puteau relua procesele, cu condiția de a se plăti anumite sume de bani. Pe măsura extinderii reglementărilor legale scrise, s-a încercat stoparea acestei practici. Astfel în „Aprobatele Constitutiones“ (IV, 1813) s-a dispus pe această temă „să se facă judecată și pronunțându-se sentința definitivă, să fie adusă la îndeplinire, fără a se permite utilizarea altor căi de atac“⁷.

În documentele scrise existența dreptului cutumiar a fost recunoscută sub diferite denumiri ca de exemplu: „jus valachicum“, sau „jus valachicum ab antiquo“ sau „lex olochorum“⁸. În documentele maghiare și ulterior, în legi ale statului, s-a făcut referire la dreptul cutumiar românesc, fiind preluate unele reglementări locale sau prin raportare la acestea, așa cum se poate constata în Codul (tripartitul) lui Ștefan Werböczy⁹.

În esența sa, vechiul drept cutumiar își are rădăcinile în moștenirea juridică daco-romană, pe care populația românească, care a continuat să viețuiască neîntrerupt pe acest teritoriu, a contopit-o într-o sinteză originală, cu normele juridice proprii elaborate treptat în epocile istorice următoare¹⁰. În perioada migrației diverselor populații ce s-au perindat pe acest teritoriu (pecenegi, cumani, huni, tătari etc.), locuitorii autohtoni nu au încetat să fie călăuziți de norme juridice proprii, care s-au impus în raport cu aceste popoare, prin superioritatea lor.

Astfel, spre deosebire de popoarele migratoare, pământul obștilor de pe Valea Rodnei, prin însemnătatea lui, a constituit temelia instituțiilor politice, sociale și juridice, locuitorii exercitând la început un drept de proprietate de esență populară și democratică (dominium eminens). Inițial, s-a adoptat sistemul proprietății devălmașe asupra fondului funciar a tuturor membrilor obștii, care se împărțea anual pe loturi și

se repartiza prin tragere la sorți fiecărei familii. Munca efectuată pe aceste loturi era reglementată de conducerea obștii, care stabilea câmpurile de cultură, felul culturii, fixa data începerii lucrărilor de arat și semănat, timpul de recoltat, distribuia produsele obținute pentru consumul personal al membrilor și constituirea fondului de rezervă¹¹.

Familia era considerată celula de bază a obștii, în care munca soților și a copiilor în gospodărie determina egalitatea în drepturi, fapt ce a creat o puternică solidaritate între membrii ei. Căsătoria se încheia prin simplul consimțământ al soților, iar divorțul se baza tot pe liberul consimțământ¹², dar constituia o raritate.

Primele reguli de natură penală s-au format și transmis tot sub formă de obicei, urmărindu-se prin conținutul lor, în special despăgubirea victimei, fără a se avea în vedere și interesul public. În vechiul sistem primitiv, pedeapsa cea mai mare era izgonirea vinovatului din obște, iar infracțiunile predominante erau cele având ca obiect persoane, nu bunurile. În acest context subliniem că furtul nu era considerat o faptă importantă, astfel că nu era pedepsită culegerea de roade pentru consum pe loc. Sancțiunea pentru furt consta în purtarea hoțului prin sat, cu lucrul furat, ceea ce echivala cu moartea civilă¹³.

Datorită strânsei solidarități a membrilor obștii pentru situația în care se comitea de exemplu un omor, sau se săvârșea unui furt pe teritoriul acesteia, s-a instituit o răspundere solidară a întregii obști. În această situație, obștea avea obligația să-l prindă pe infractor și să-l sancționeze, iar în caz contrar trebuia să plătească paguba produsă victimei¹⁴.

La începutul perioadei de existență a obștiilor s-a constatat o inegalitate de tratament penal în ce privește răspunderea pentru faptele penale săvârșite de femei. În astfel de cazuri de regulă răspunderea revenea bărbatului, iar răspunderea penală directă a femeii constituia o excepție care se rezuma la ipoteza în care violențele se produceau în fapt pe domeniul soției și nu al soțului.

Pe plan general, cu timpul, s-a trecut la oficializarea răspunderii penale pentru faptele grave, care interesau întreaga obște, iar gravitatea faptelor a trecut în aprecierea obștii, care, prin reguli cutumiare, și-a stabilit o ierarhie a gravității faptelor și a pedepselor.

Odată cu cucerirea zonei de către statul maghiar, în sec. XI-XV, se constată o tendință din partea acestuia, de a înlocui regulile cutumiare penale, cu reglementări de ordin statal. Printr-un decret regal din 1492 se spunea că judecătorii erau obligați să judece „și să facă dreptate oricărui justițiabil, din orice ordin, fie el aristocrat sau om de jos”¹⁵, impunându-li-se acestora să respecte legile țării în toate procesele, cu trimitere la dreptul scris.

Principiul responsabilității pentru altul a fost înscris în textele decretelor regale din sec. XI-XV sub diferite forme, iar al răspunderii femeii într-un decret din anul 1500 (decretul IV) în care se preciza că „nici o femeie să nu fie chemată în judecată

în fața suveranului, nici în baza poruncii scrise a acestuia, nici în cele cinci cazuri speciale ... nici în alte cazuri, dacă are stăpân sau bărbat în viață”¹⁶.

La sfârșitul secolului al XIII-lea se observă tot mai mult separarea pedepselor penale de cele civile, astfel că se ajunge ca, printr-un decret din anul 1471, să se prevadă aplicarea pedepsei capitale fără vreo sancțiune complementară de ordin pecuniar. Infracțiunile prevăzute în decretul regilor Ungariei, aplicabile în Transilvania, sunt grupate în infracțiuni de „lezmajestate” prin care se aduceau jigniri regelui sau membrilor familiei regale, urmând infracțiunile contra vieții persoanelor, din care o parte erau pedepsite (ex. contra rudelor, cele premeditate, uciderea soției etc.), o parte erau nepedepsite (ex. cele provenite din duelul în fața judecății), cele din răzbunare ca act personal (ex. uciderea femeii care strică casa, a celui ce a fost declarat scos de sub pacea publică, a celui aflat în legitimă apărare și în luptă privată)¹⁷.

O altă categorie de infracțiuni reglementată de decretul regale erau cele împotriva religiei și moralității, respectiv vrăjitoria, blasfemia (ex. nesocotirea sacralității sărbătorilor, jurământul fals, mărturia mincinoasă, înșelătoria la joc etc.), insulta (insulta propriu-zisă, calomnia, denunțarea calomnioasă), dezmățul, destrăbălarea femeilor, violul, necinstirea casei (adulterul).

3. Lupta locuitorilor români pentru aplicarea cutumelor locale și recunoașterea instanțelor ad-hoc create în perioada magistratului bistrițean (1475-1761)

În perioada analizată, locuitorii de pe Valea Rodnei au continuat să fie organizați sub forma obștilor sătești din care făceau parte locuitori cu statut de oameni liberi, având în frunte aceiași conducători, juzi sau cnezi¹⁸ ce erau aleși din rândul locuitorilor fruntași ai localităților din zonă.

Acești locuitori, pe de o parte, acceptau să plătească dările impuse de statul maghiar, iar pe de altă parte, considerau că viața lor în comunitate trebuia să se desfășoare în continuare prin aplicarea regulilor stabilite de dreptul local cutumiar (jus valachicum). În această direcție aveau de înfruntat tendințele manifestate de autoritățile de ocupație de a restrânge treptat aplicarea obiceiurilor locale și a le înlocui cu legile scrise statale¹⁹. Paralel au căutat să reducă competența organelor de judecată tradiționale și să uniformizeze sistemul judiciar prin creșterea atribuțiilor instanțelor organizate la nivelul voievodatelor, compuse mai ales din nobili.

Începând cu secolul al XVI-lea s-au constatat schimbări și pe planul evoluției dreptului de proprietate asupra pământului, câștigând tot mai mult teren proprietatea privată, care s-a extins treptat, cuprinzând în totalitate vatra satului precum și terenul arabil, viile, livezile ș.a, iar din proprietatea obștească anterioară au mai rămas în devălmășie doar munții, pădurile, pășunile și apele.

Pe linia organizării judecătorești, au continuat să funcționeze foruri sătești de judecată, compuse din judele satului și jurați (oameni buni și bătrâni), iar ca for

superior uniunile de obști au înființat scaune de judecată cneziale, ce erau compuse din cnezi, preoți și alți reprezentanți ai satelor componente. Instanța supremă era scaunul de judecată voievodal sau princial, compus din voievod (principe) și dregători aleși din rândul clasei nobiliare.

Nășăudul, împreună cu localitățile de pe Valea Rodnei, a făcut parte din punct de vedere administrativ din Comitatul Solnoc-Dăbâca, iar o parte din sate au făcut obiectul unor danii consemnate prin diplome regale, ce au avut valabilitate anumite perioade de timp²⁰.

În anul 1475 regele Matei Corvin, cedând insistențelor bistrițenilor, a decis ca ținutul Văii Rodnei să înceteze apartenența la Comitatul Solnoc-Dăbâca pentru a fi alipit din punct de vedere administrativ la Districtul Bistrița, în jurisdicția căruia era municipiul Bistrița și localitățile săsești din jur. Prin actul din 3 iunie 1475 regele Ungariei a precizat că locuitorii Văii Rodnei vor fi considerați în continuare liberi și se vor bucura de aceleași drepturi, libertăți, obiceiuri și privilegii ca și locuitorii orașului²¹.

Scopul pentru care magistratul bistrițean a solicitat încorporarea acestor sate rezida în dorința de a obține noi resurse materiale și umane care să fie exploatate în beneficiul orașului, iar dintre mijloacele de care s-a servit pentru atingerea scopului se pot exemplifica următoarele: creșterea impozitelor, înființarea de noi tipuri de dări asemănătoare celor datorate de către țăranii iobagi, confiscării de proprietăți etc.

Populația românească a Văii Rodnei a respins de la început aceste tendințe, ducând o luptă dâră împotriva sașilor bistrițeni, luptă care a durat aproape trei secole, până la constituirea Regimentului de graniță nășăudean. Această luptă a avut manifestări dintre cele mai diverse, de la cele pașnice până la răscoalele izbucnite în perioada 1755-1761.

În lupta lor împotriva abuzurilor sașilor bistrițeni, românii s-au unit, și-au desemnat lideri de opinie prin intermediul cărora, s-au redactat petiții și memorii destinate autorităților centrale, înmânate acestora prin delegații constituite în acest scop. Cu toate protestele împotriva acțiunilor magistratului, acesta din urmă a continuat să încalce drepturile românilor, mergând până acolo încât în anul 1713²², au fost expulzați toți locuitorii români din oraș și satele săsești, le-au fost preluate abuziv casele și terenurile deținute, recomandându-le cu cinism că dacă doresc să fie liberi se pot duce să se așeze în satele de pe Valea Someșului²³.

Ca răspuns la politica de iobăgire forțată, satele someșene s-au revoltat, iar această stare conflictuală a durat o lungă perioadă de timp (1755-1762), revoltă ce a fost denumită în actele oficiale ale guvernului „tumultus 23 pagorum Districtus valachici Bistriciensis”²⁴. Ca urmare a revoltei, guvernul a declanșat o anchetă în teritoriu constatând în deplasarea la fața locului a mai multor reprezentanți, care au confirmat purtarea abuzivă a autorităților bistrițene în disprețul deselor observații făcute acestora de către instituțiile centrale.

Pe plan juridic, locuitorii au refuzat să recunoască instanțele de judecată săsești și hotărârile date de acestea, fapt ce s-a manifestat printre altele și prin anularea de către scaunele de judecată locale a acestor hotărâri, sau prin crearea de instanțe ad-hoc înființate în această perioadă. Se constată existența unor diferențe fundamentale între cele două sisteme judecătorești, care, în cazul orașului Bistrița, se baza pe dreptul și cutumele populației săsești dominante, iar pentru românii de pe Valea Someșului se fundamenta pe aplicarea propriului drept cutumiar. Țăranii năsăudeni nu aveau încredere în corectitudinea instanțelor bistrițene care adeseori schimbau hotărârile drepte ale scaunelor de judecată în urma unor daruri primite de judecători. Astfel, într-un proces judecat de scaunul de judecată din Rodna, pârâtul care a pierdut procesul a atacat hotărârea la magistratul bistrițean. În timpul procesului acest pârât a dăruit primarului din Bistrița, care prezida judecata, un cal, iar acesta din urmă a schimbat abuziv hotărârea anterioară, ba, mai mult, a dispus înnemnițarea reclamantului și confiscarea dovezilor deținute de acesta²⁵.

În zonă, locuitorii au acționat prin înființarea în satele din district a unor noi instanțe judecătorești formate din reprezentanți aleși de săteni, în fruntea cărora s-au remarcat ca adevărați conducători teritoriali Macavei a Florii din Mocod și Ștefan Cute Nimigeanul din Feldru. Acești „corifei” locali au dat poruncă locuitorilor să nu mai meargă la judecată în oraș, stabilind ca judecarea pricinilor să se facă de instanțe ad-hoc constituite în sate sau grupuri de sate. În caz de contestare din partea părților, sentințele trebuiau puse în discuția unor jurați din satele vecine, iar apoi putea fi convocată adunarea întregului sat să judece și să dea hotărâri, ce vor rămâne definitive.

Ștefan Cute Nimigeanul a fost un curajos țăran din Feldru în vârstă de 50 ani, caracterizat în documente, cu atribute de om inteligent, bun organizator și administrator, ce poseda și oarece cultură „în măsura ce cam rar se cam putea găsi în acele timpuri la țăranii satelor noastre”²⁶.

Deoarece guvernul nu a reușit să impună bistrițenilor schimbarea atitudinii față de locuitorii români de pe Valea Someșului, aceștia s-au organizat și au constituit fonduri prin contribuția țăranilor, iar apoi în iunie 1761 au organizat o adunare la Năsăud, unde au participat câte 3-4 locuitori din fiecare sat care l-au desemnat din nou pe Ștefan Cute Nimigeanul să plece în fruntea unei delegații la Viena pentru a susține doleanțele românilor²⁷.

Au fost ajutați și îndrumați permanent de către Mihai Balea din Maramureș, un cunoscut prieten și sfătuitor al năsăudenilor care era vice-prefect și avocat, bun cunoscător al legislației statului. Ca o dovadă a încrederii locuitorilor, a fost desemnat de năsăudeni să judece litigii de mai mare importanță, iar hotărârile acestuia erau pe deplin respectate²⁸.

Paralel cu această formă de presiune exercitată asupra magistratului se cuvine să evidențiem activitățile desfășurate de Macavei a Florii din Mocod – celălalt lider

al zonei, care a cutreierat în această perioadă districtul valah și a judecat diferite procese la solicitarea locuitorilor din Bichigiu, Telciu, Năsăud și din alte localități, bucurându-se de mare încredere din partea acestora²⁹.

După ce s-a întors de la Viena, Ștefan Cute Nimigeanu a soluționat un diferend iscat pe de o parte de doi locuitori din Rebra și Valea Vinului și un cetățean din Feldru, pentru o moșie unde acesta a dat următoarea sentință: Ion Rusu să capete 30 lovituri de baston, Andrei 25 lovituri, Iacob Roscan 15 lovituri, care apoi la rugămintea acestora a schimbat-o, obligându-i să plătească ca pedeapsă 98 florini. Despre aceste procese judecate de cei doi lideri a fost informat magistratul bistrițean, care i-a citat pe împricinați și fiindcă au ocolit judecătoria orașenească i-a încarcerat mai multe zile³⁰.

Față de acțiunile întreprinse în ținut de acești lideri, primarul Bistriței – Klein Straussenburg și consiliul orașenesc au hotărât la 21 noiembrie 1761 să fie arestați toți „corifeii valahi” vizând în special pe Ștefan Cute Nimigeanul, Macavei a Florii și Marcu a Bărății din Nușfalău. În acest scop au trimis în secret la Feldru o grupă de soldați din Regimentul „Gyulai” conduși de un comisar care a reușit, la data de 24 noiembrie 1761, să-l prindă pe Ștefan Cute Nimigeanul, și legat în lanțuri l-au dus și încarcerat în Bistrița. I-a fost perchiziționată locuința, iar cu această ocazie i-au fost confiscate 28 scrisori redactate în latină, ungurește sau românește, reprezentând memorii adresate autorităților centrale sau locale, apoi 27 răvașe, tabele privind contribuțiile bănești primite de la comune pentru cheltuielile necesare delegațiilor năsădene la Sibiu și Viena sau pentru plata avocaților, precum și haine pe care le utiliza cu prilejul deplasărilor la Viena. A fost interogat și torturat, ținut în fiare o lungă perioadă de timp, fără a fi eliberat cu toate că nu a fost judecat și condamnat de instanțele bistrițene.

La 30 decembrie 1761 magistratul bistrițean a hotărât să aresteze și alți conducători ai românilor răsculați, fiind vizați în special cei din Mocod (Macavei a Florii, Irime Bucșa), Năsăud (Todoru Crăiuțoaii, Todor Granciu și Ioan Floroaiie) Zagra (Luca Zimveli, Dumitru Zimveli) Nușfalău (Marcu Abărății) și din alte localități. Pentru prinderea acestora au fost trimise două detașamente de câte 40 soldați conduși de ofițeri care au reușit să aresteze la 2 ianuarie 1762 - 8 lideri valahi, printre care și pe Ioan Floroaiie din Năsăud, care până la urmă a fost salvat din mâinile soldaților de consătenii săi. La 9 ianuarie 1762 a fost prins cu ajutorul militarilor „corifeul rebel” Marcu a Bărății din Nușfalău care era un important conducător al românilor din zonă, la locuința căruia s-au găsit și confiscat numeroase memorii și scrisori adresate guvernului.

Arhivarul Daniel Hennrich scrie în 20 februarie 1762 din Sibiu că după cele vorbite cu guvernatorul și cu consilierul Hutler cei „tres trubatores” (adică Cute, Bucșa și Marcu) deținuți în Bistrița vor fi osândiți la moarte³¹.

În această perioadă guvernul a trimis, la cererea năsăudenilor, o nouă anchetă în district, paralel cu o delegație militară și senatorială, care au vizitat satele someșene unde au putut constata pe viu abuzurile magistraților față de acești locuitori.

Ca rezultat al luptei îndelungate a locuitorilor din Valea Rodnei, pe fondul unor condiții externe prielnice, în anul 1762 autoritățile centrale austriece au hotărât desprinderea districtului de la Comitatul Bistriței. Acest lucru a fost comunicat la 10 mai 1762 colegiului de 100 orășeni, convocat la Bistrița, fapt ce a produs în rândul magistratului o mare nemulțumire pentru pierderea districtului năsăudean.

4. Efectele militarizării graniței năsăudene asupra organizării și funcționării instituțiilor juridice locale (1762-1850)

Înființarea în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea a Regimentului grăniceresc năsăudean³² care și-a continuat existența aproape nouă decenii, a lăsat urme adânci în viața locuitorilor având repercusiuni pozitive în toate domeniile vieții sociale, economice, culturale, administrative și juridice, efecte ce s-au prelungit apoi și după desființarea sa în anul 1851.

Prin numeroase acte normative s-a reglementat organizarea și funcționarea noilor instituții militare, dar și relațiile de proprietate, familie, administrativ – gospodărești precum și organizarea judecătorească³³.

Obștiile satești s-au transformat în așezări rurale cu caracter militar organizate sub formă de companii³⁴ care aveau și caracter de unități administrative, fiind conduse din acest punct de vedere de un jude (primar), împreună cu trei jurați în calitate de consilieri, ce avea atribuții mult mai reduse față de perioada anterioară, care își desfășurau activitatea sub controlul comandantului companiei.

Pe plan juridic, judele nu mai avea atribuție de a judeca cauzele civile și penale fiind desființate scaunele de judecată, iar dreptul cutumiar a fost înlocuit de legi scrise emise de autoritățile imperiale.

Litigiile civile simple între vecini, care aveau ca rezultat producerea de pagube prin pășunarea pe terenurile cu semănături, se soluționau de ofițerul ce locuia în companie, care făcea prețuirea pagubei apelând la vecinii terenului, obligând pe făptuitor să plătească paguba dar fără a aplica amendă. Litigiile civile în valoare de până la șase florini erau soluționate de același ofițer, cu drept de apel la regiment, iar în cauzele civile de mai mare importanță, acesta încerca împăcarea părților, iar dacă nu se realiza acest lucru trimitea cauza la tribunalul regimentului. Tot la companie se soluționau și plângerile pentru delikte penale mici unde se aplica pedeapsa chiar de către ofițerii superiori sau inferiori, care consta din aplicarea a maximum 25 lovituri cu bățul.

Activitatea de judecată propriu-zisă avea la bază reglementări militare, fiind exercitată de organe militare cu caracter colegial, independente de instanțele

judecătorești din unitățile administrativ-teritoriale vecine, având la bază reguli precise, care prin modul de desfășurare erau superioare perioadei de dinainte de militarizare cât și celor din zone nemilitarizate.

„Să se compare această procedură militară – conclusea G.Barițiu – cu procedura așa numitului „forum dominale“ de la curțile aristocraților și să se vadă câtă diferență era între acea regularitate și precizie militară în practicarea proceselor, și din contră câtă dezordine și arbitraritate domnea în judecățile feudale „atunci nu ne vom mira văzând că, după șapte ani chiar și numai din această cauză, alergau comunele românești cu sutele, ca să ceară a fi militarizate“³⁵.

La nivelul regimentului, era constituit tribunalul (regiments-gericht) format din căpitan, locotenent, sublocotenent, sergent, un caporal și un soldat care primeau plângerile civile și penale, apoi le judecau o dată pe săptămână sau chiar zilnic dacă erau multe cauze pe rol (art. 41 din regulament). Când plângerile priveau o comunitate întreagă, trebuiau făcute în scris și prezentate de cel mult 2-3 delegați. Din componența tribunalului făcea parte în mod obligatoriu un ofițer cu pregătire juridică numit „auditor“ care avea și un substitut. Această instanță era prezidată de un maior, atunci când se referea la chestiuni criminale, și de locotent-colonel sau comandantul regimentului, când soluționau chestiuni civile. Judecata se încheia printr-o sentință care se comunica celor judecați și care se înscrisa într-un registru al regimentului. Recomandarea regulamentului era ca judecata să se desfășoare urgent și fără amânare, să nu îngreuneze procedeul judiciar și să nu se creeze speze inutile părților.

Judecata se făcea atât la companie cât și la regiment, în mod gratuit, fără perceperea de taxe, cu excepția cazurilor în care plângerea a fost făcută cu rea-credință, când comandantul regimentului putea obliga la plata cheltuielilor numite „de interogatoriu“³⁶. O altă caracteristică a organizării judecătorești locale era faptul că în fața tribunalului regimentului nu puteau pleda avocați, motiv pentru care ofițerii auditori aveau obligația de a cerceta și motivele ce erau în favoarea părților sau delincvenților.

Organizarea judecătorească din ținutul năsăudean, pe lângă progresul ce-l reprezenta față de perioadele anterioare, avea și anumite deficiențe legate în primul rând de organizarea structurii militare, care îndepărta populație de la posibilitatea de a face parte din aceste foruri, așa cum era obișnuită de secole. În al doilea rând, nu se desfășura în limba română ci în limba oficială folosită în regiment, care era cea germană. De aceea în perioada premergătoare anului revoluționar 1848, care a avut un ecou deosebit și la Năsăud, populația grănicerească a formulat cererii care conțineau numeroase revendicări, printre care și cele de ordin juridic, menite să crească rolul reprezentanților românilor în soluționarea litigiilor civile și penale.

În anul revoluționar 1848, grănicerii năsăudeni s-au afirmat din nou ca luptători activi pentru drepturi naționale, organizând două adunări ale reprezentanților din cele 44 comune, respectiv în 10 iulie și 13-14 septembrie 1848.

În adunarea din 10 iulie 1848 s-a adoptat o petiție în 19 puncte în care se cuprindeau cereri de ordin național, politic, social-economic, juridic-administrativ.

Enumerăm principalele revendicări de natură juridică și administrativă cuprinse în petiția susmenționată³⁷, ce a fost înaintată la autoritățile imperiale:

- să se introducă ca limbă de serviciu în regiment limba română asemenea celor din alte regimente (pct.1);
- grănicerii să poată dispune liber de pământurile lor, cu dreptul de cedare numai în favoarea grănicerilor (pct.2);
- pădurile, pășunile și munții să rămână proprietatea comună (pct. 3);
- averile comunale și grănicerești să fie administrate de grăniceri sub controlul unei comisii instituite la Năsăud, sub prezidarea colonelului regimentului (pct.5);
- primarii comunali să poată judeca în cauzele civile conform legilor țării, iar procedura să fie publică și accelerată (pct.11);
- litigiile de graniță dintre comunele învecinate să se soluționeze de o comisie imparțială străină (pct.12);

Din analiza conținutului acestei petiții, redactată de vicarul Macedon Pop și locotenentul Leontin Luchi, rezultă că se urmărea modificarea unora din prevederile statutului grăniceresc și a legilor adiacente care restrângeau dreptul de proprietate și dreptul de dispoziție asupra pământului, precum și cele care au îndepărtat de la dreptul de a judeca pricinile civile pe primarii comunelor, respectiv de a se folosi o procedură publică și limba română în justiție etc.

Aceste petiții au fost revăzute și puse în concordanță cu revendicările generale din întreaga Transilvanie, iar la 1 octombrie 1848 o delegație compusă din Florian Porcius, Vasile Nașcu, sergentul Gavrilă Pop și locotenentul Leontin Luchi s-a deplasat la Viena, iar de acolo în localitatea Olmutz unde a fost primită de împărat³⁸. După mai multe tergiversări, organele de conducere ale imperiului au acceptat în 1849 să schimbe denumirea regimentului în „Romanen Grenz-Infanterie Regiment“, s-a renunțat la caracterul feudal al posesiunii recunoscându-se dreptul de proprietate exclusivă al populației, s-a permis folosirea în mod oficial a limbii române în administrație, justiție, școli³⁹ etc.

În anul 1851 s-a desființat Regimentul militar de graniță năsăudean, când administrația militară și cea judecătorească și-au încetat activitatea predând această administrație organelor noi create prin noua împărțire administrativ-teritorială.

Evoluția instituțiilor juridice după desființarea instanțelor militare existente în perioada regimului de graniță urmează cursul modificărilor administrativ-teritoriale pe care le cunoaște ținutul năsăudean la intervale de timp nu prea lungi în istoria destul de frământată ce va urma. Pentru umplerea golului creat se impunea înființarea

de instanțe judecătorești, pe baze noi, dar care să fie în același timp corespunzătoare dorinței românilor de a le servi interesele legitime, instanțe la care să se poată adresa cu credința că nu vor fi discriminați în raport de celelalte națiuni.

Această luptă a fost încununată de succes în perioada Districtului Autonom al Năsăudului (1861-1876), reușindu-se impunerea voinței locuitorilor de pe aceste meleaguri de a avea pentru prima dată în istorie instanțe statale pur românești, fapt deosebit, având în vedere că Ardealul făcea parte din imperiul austro-ungar, formate din sedrie generală (tribunal) cu reședința la Năsăud și judecătorii cercuale în Năsăud, Sângeorz Băi, Rodna, Borgo-Prund, Monor, Zagra⁴⁰.

Tribunalul românesc din Năsăud și-a continuat activitatea sub diferite denumiri: judecătoria colegială (10.08.1867-1870), Tribunalul Cezaro-crăiesc (1.01.1872-1876) respectiv până la încetarea existenței Districtului Autonom al Năsăudului, desființat la 19 iunie 1876 prin Legea nr. 33/1976.

NOTE:

1. C. Voicu și autori, *Istoria statului și dreptului românesc*, Ed. Sylvi, București 2001, p.153.
2. Al. Herlea, *Studii de Istoria dreptului*, vol. I, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, p.189-190.
3. Astfel, într-un document din anul 1268 se menționează că în fața judecății au fost aduși „trei martori pentru a dovedi o înțelegere privitoare la stăpânirea unui pământ” (Hurmuzaki, *Documente privind istoria României*, C I XIII/2 p. 16; p. 98); Dintr-un act din același an referitor la un alt proces rezultă că „reclamanții dovedesc prin mărturii verbale plata întregii sume (*Ibidem* - XII/2 p.99); într-un act din 25 iulie 1321 se arată că darea unei hotărâri s-a efectuat în baza unui martor vrednic de crezare împreună cu vecinii și megieșii săi (*Ibidem* - C I, XIV/2 p.16).
4. Articolul „Tribunalul satului Hordou” de G. Coșbuc, publicat în Ziarul „Plaiuri Năsăudene” nr. 36-37/1945, p. 3.
5. În *Documente privind Istoria României* – Hurmuzaki C I, XIII /2 p.137; p.170-171, se menționează o astfel de tranzacție încheiată în procesul civil la anul 1271 și într-un proces penal la anul 1274.
6. V.Hanga și autori, *Istoria dreptului românesc*, vol. 1, Ed. Academiei București, 1980, p. 420.
7. *Ibidem*, p. 420.
8. V. Motogna, *Articole și documente*, Cluj 1923, p. 47 alin.3.
9. A se vedea extrase din cod publicate de Al. Herlea în „Studii de Istoria dreptului”, vol. III, Ed. Dacia, Cluj Napoca 1997, pag. 199-220; C. Voicu și autori, *op.cit.*, p. 164-165.
10. Gheorghe Bonciu, *Istoria dreptului românesc*, Ed. „Cartea Universitară 2000”, p. 55.
11. C. Voicu și autori, *op.cit.*, p. 57.
12. *Ibidem*, p. 58.
13. A se vedea V. Hanga și autori, *op.cit.*, p. 143.
14. În revista „Arhiva Someșană” nr. 7/1927 se relatează în studiul „Legiuiri din trecut” (autor Ion S.Pavelea) p.89 următoarele: „În anumite cazuri, dacă nu se putea afla făptuitorul, era răspunzătoare adeseori până la rigoare - întreaga comună care trebuia să facă despăgubirea cu vârf și îndesat. În părțile noastre fiind pe atunci satele împrăștiate pe hotar, furii (hoții n.n.) adeseori vizuiau spre satele vecine, unde nu erau bine cunoscuți. Dacă dai de urma tâlharului atunci pământul peste care el a mers cu lucrul furat – dacă pământul era proprietatea furului (hoțului n.n.) tot cădea în favoarea păgubașului următor”.
15. Al Herlea, *op.cit.*, p. 142.
16. Markus D, *Corpus Juris Hungarici*, Budapesta 1899 p. 650 – decretul IV 1500 art. 14, paragraf 5.

17. Al. Herlea, *op.cit.*, p. 203.
18. N. Iorga-Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, XV, I, pag. 792, în care se menționează că denumirea de „cnezi” a fost păstrată până la începutul sec. al XVII-lea.
19. Exemplificăm: Tripătitul (Codul) lui Ștefan Werböczy tipărit la Viena 1571; *Norme de drept procesual* cuprinse în prima codificare din Transilvania – *Juridici procesus specimlu* – de Gabriel Bethlen; Decretele adoptate de dietele Transilvaniei în perioada 1541-1659 sistematizate în corpul de legi intitulat „Aprobate constitutiones”; Decrete adoptate în perioada 1653-1669 publicate sub titlu „*Compilatae Constitutiones*” (C. Voicu, *Istoria statului și dreptului Românesc*, pag. 159; pag. 164-165).
20. La 1450 regina Elisabeta a Ungariei ordonă Conventului din Cluj- Mănăstur să introducă pe Mihai Jacs în posesia Văii Rodnei; în 1458 o parte din sate sunt dăruite de către Matei Corvin, viceguvernatorului Mihai Szilagyi (St. Manciulea, *Așezările Românești din Ungaria și Transilvania în secolul XIV-XV*, Ed. Sarmis, Cluj- Napoca, 2002, pag. 234).
21. Act publicat în Colecția Hurmuzaki vol. XV, *Acte și scrisori din arhivele orașelor ardeleni Bistrița, Brașov, Sibiu*, publicate de N. Iorga, pag. 83-84; a se vedea și V. Onișor, *Istoria dreptului român*, Cluj, 1921, pag. 192-193).
22. Arhiva Someșană nr.9/1928- (*Istoricul Districtului Năsăudean*), pag. 15.
23. V. Șotropa, „*Revolta Districtului grăniceresc Năsăudean*”, în: „*Arhiva Someșană*”, nr. 23/1938, pag. 44.
24. „*Arhiva Someșană*”, nr. 9/1928, pag. 19.
25. V. Șotropa, „*Revolta Districtului grăniceresc năsăudean*”, în: „*Arhiva Someșana*”, nr. 23/1938, pag. 366.
26. „*Arhiva Someșană*”, nr. 23/1938, pag. 396-397.
27. „*Arhiva Someșană*”, nr. 23/1938, pag. 129.
28. „*Arhiva Someșană*”, nr. 23/1938, pag. 355.
29. „*Arhiva Someșană*”, nr. 23/1938, pag. 295.
30. „*Arhiva Someșană*”, nr. 23/1938, pag. 349.
31. „*Arhiva Someșană*”, nr. 23/1938, pag. 436.
32. Conform Patentei imperiale din 16.04.1762 de înființarea Regimentului al doilea român de graniță nr. 17, completată de Patenta imperială din 16.03.1764 prin care se fixau normele de bază pentru conducerea districtului, preluate în „*Regulamentul regimentelor de graniță românești din Transilvania*” adoptat la 12.11.1766.
33. Ordonanțele imperiale din 23.04.1770, 09.11.1770, 24.04.1773, 21.12.1776, 11.04.1777, 14.09.1804, 05.08.1806, 5.10.1807, 07.01.1808, 09.03.1808, 20.12.1810, 09.10.1817, 22.08.1825; Codul civil austriac din 01.01.1812 (Valeriu Șotropa, *Districtul Grăniceresc Năsăudean*, Ed. Dacia, Cluj Napoca 1975, pag. 81).
34. Sediile companiilor erau în: Năsăud, Rebrîșoara, Feldru Sîngeorz, Maieru, Rodna, Salva, Mocod, Telciu, Zagra, Monor și Ruși Munți; în anul 1778 Năsăudul a fost decretat ca sediu permanent al comandatului regimentului.
35. C. Gölner, *Regimentele Grănicerești din Transilvania 1764-1851*, Ed. Militară, p. 91.
36. Valeriu Șotropa, *op.cit.*, p. 242.
37. „*Arhiva Someșană*”, nr. 19, p. 164-165.
38. „*Arhiva Someșană*”, nr. 19, p. 169-170.
39. Valeriu Șotropa, *op. cit.*, p. 257.

VI. ETNOGRAFICA

DATINI ȘI OBICEIURI DE ANUL NOU*

Ovidiu TUDORAN

Umblatul cu capra este unul dintre obiceiurile românești cele mai populare care ține, de regulă, de la Crăciun până la Anul Nou. Se crede că dansul caprei, precum și alte manifestări ale „teatrului animalier” întâlnite în satele românești, provin din ceremoniile sacre arhaice închinat morții și renașterii divinității. Capra sau Turca se face dintr-un lemn scurt, cioplit în formă de cap de capră, care se învelește cu hârtie roșie. Peste această hârtie se pune o alta, dacă se poate de culoare neagră, mărunț tăiată și încrețită cât mai aproape de forma părului. În loc de aceasta se mai poate lipi și o piele subțire cu păr pe ea. În dreptul ochilor se fac, în lemn, două scobituri unde se pun două boabe de fasole mari, peste care se lipește hârtia neagră cu încrețituri sau pielea cu păr. Pe ceafă capra ar trebui să aibă patru cornițe, frumos împodobite cu hârtie colorată, pe care se află înșirate șiraguri de mărgele. Falca de jos se mișcă în jurul unui cui care nu se vede, de asemeni, este împodobită la fel ca și capul. Sub ceafă se află o gaură în care se pune un băț lung de un cot și de care se ține capra. Capra este însoțită de o ceată zgomotoasă, dacă se poate și cu lăutari care îi acompaniază dansul. Ea saltă și se smucește, se rotește și se apleacă, clămpănind ritmic din fălcile de lemn. La noi în județ, obiceiul încă mai trăiește, dar cei care-l susțin sunt de cele mai multe ori de etnie rromă, găsind astfel un mijloc de a-și face și ei bani de sărbători. În anumite locuri, se crede că cel care a intrat în ceata de Turcă este părăsit de îngerul său păzitor timp de șase săptămâni. Nu are voie să intre în biserică tot acest timp. Mai nou, în grupul care însoțește capra se mai găsește și câte un doctor.

Plugușorul este un alt obicei din preajma Anului Nou, care a păstrat scenariul ritualic al unei invocări magice cu motive agrare. Plugușorul este însoțit de strigături, pocnete de bici și sunete de clopoței. Plugul adevărat, tras de boi, a fost înlocuit cu timpul de un plug miniatural, mai ușor de purtat, sau de buhaiul care imită mugetul boilor. În comuna Șanț, copiii încă mai merg să ureze pe la gospodari cu un plugușor special făcut de meșterii din zonă. Alături de perechea de boi, plug și teleguță, pe placa de lemn mai apar și plugarul sau pogonicu), femeia sau fiii gospodarului. Astăzi, textul plugușorului și-a mai pierdut din „farmecul de altădată”, fiind mai mult o urare care se recită într-un ritm vioi, tot mai vesel, mai optimist, pe măsură ce se apropie de sfârșit. Acest obicei este strâns legat de mitul

* „Gazeta de Bistrița”, 19-31 decembrie 2005, p. 8-9.

fertilității. Vorbe frumoase, de prosperitate și belșug sunt adresate de cei care vin cu „Plugușorul“, fiecărui gospodar.

Un alt obicei de Anul Nou, este umblatul cu sorcova, bucuria copiilor. Aceștia poartă o crenguță înmugurită de copac sau o sorcovă confecționată dintr-un băț în jurul căruia s-au împletit flori de hârtie colorată. Înclinată de mai multe ori în direcția unei anumite persoane, sorcova joacă oarecum rolul unei baghete magice, înzestrate cu capacitatea de a transmite vigoare și tinerețe celui vizat. Textul urării amintește de o vrajă și nu face decât să întărească efectul mișcării sorcovei. Tot în ajunul Anului Nou, în tradiția populară românească se mai practică, în unele zone ale țării, anumite scenarii misterioase, prin care se încearcă să prevadă viitorul. „Vergelul“ este unul din aceste obiceiuri. Este un prilej de sărbătoare la care participă mai ales tinerii necăsătoriți și părinții acestora. Cei care fac „Vergelul“ doresc să afle ce le va rezerva noul an, mai ales dacă și cu cine se vor căsători. În casa unei gazde, anunțați din timp de „chemători“, se adună toți cei interesați. Într-un mic cazan cu apă, cei ce doresc să-și cunoască viitorul aruncă un obiect personal (inel, mărgea, pieptene, ban, cuțit etc.). Personajul cel mai important al scenariului este „vergelatorul“. El urmează să „proorocească viitorul“, să-și potrivească vorbele și să stărneasca hazul. Ajutându-se de două vergele de la războiul de țesut, acesta bate în marginea cazanului cu apă, intonând o incantație. Mai apoi, urmează ca fiecare obiect să fie scos din apă la cererea participanților. Tălmăcirea sensului obiectului este simplă: inel-nuntă, ban-bogație, pieptene-bărbat colțos, cuțit-ceartă, piatră-căsătorie amânată etc. După ce fiecare și-a primit răspunsul, cu toții, triști sau plini de speranță, se adună în jurul cazanului în care apa a fost înlocuită cu vin, iar petrecerea poate să înceapă. O altă datină asemănătoare, este pusul cânilor, care se face tot de Anul Nou pentru pretendenții la însurătoare sau la măritiș. Femeile vârstnice așează sub câmile de pământ cărbune, bani, un pieptene, o floare etc. Dacă tânărul sau tânăra nimerea sub cana ridicată cărbunele sau floarea însemna că viitoarea pereche era neagră sau frumoasă ca o floare. Când se apropie miezul nopții Noului An, țăranii obișnuiesc să prevadă cum va fi vremea în anul care vine. Se ajută de foile unei cepe mari pe care le desprind și le așează în ordine, numindu-le după lunile anului. În fiecare din ele pun puțină sare. A doua zi, de Sfântul Vasile, cei care dezleagă vrăjile și făcăturile, vor verifica cât de mult lichid a lăsat sarea topită în fiecare foaie. În acest fel vor ști dacă va fi secetă sau ploaie și în care lună.

Prima săptămână din ianuarie este marcată de două importante sărbători creștinești: Botezul Domnului (Boboteaza) pe 6 ianuarie și Sfântul Ion pe 7 ianuarie. Toți românii se duc la biserică de Bobotează, pentru a lua apă sfințită, atât de necesară pentru tămăduire și vindecarea de cele rele. În satele și orașele așezate pe maluri de ape, tinerii se întrec să scoată la mal crucea aruncată de preot în apa înghețată. Cel care reușește va avea parte numai de bine. În aceste zile reci ale

iernii, adunați pe lângă focuri, neavând altă treabă decât de a hrăni animalele, țărani români își trag sufletul alături de cei dragi. De asemeni, mai petrec cu toți Ionii și Ioanele pregătindu-se pentru truda care va veni curând, odată cu topirea zăpezii. Iordănitul este urarea de bine pentru noul an care tocmai a început. Pentru iordănit, de la Bobotează la Sf. Ioan, grupuri de flăcăi intră în curțile caselor, și pe care întâlnesc în cale, în special bărbați, îi ridică în poziție verticală de la pământ, făcându-le în mare zgomot, urarea de bine pentru Anul Nou. Flăcăii erau răsplătiți cu bani, cozonaci sau prăjituri, la fel ca-n zilele noastre, la colindat sau plugușor.

- Se spune că în noaptea Anului Nou, fetele care ies în curte și numără nouă stele, dacă a noua stea este mai strălucitoare, înseamnă că și ursitul ei va fi frumos și voinic. Fata se roagă apoi stelei ca să-i aducă ursitul.

- În Ajunul Anului Nou, feciorii care merg la colindat schimbă porțile unor săteni care s-au certat în cursul anului, determinându-i astfel să-și vorbească și să se împace. Obiceiul mai trăiește și în unele sate de la noi din județ, dar nu are aceeași semnificație, fiind mai mult o farsă a colindătorilor puși pe glume.

- În unele părți din Ardeal mai este obiceiul ca de Anul Nou să se pună pe masă 12 farfurii sub care se ascund diferite obiecte. Fete și feciori, singuri sau perechi, intră pe rând și întorc câte o farfurie. Ceea ce se află sub farfurie le arată cum le va fi ursitul(a) sau cum le va fi norocul dacă se vor căsători: oglinda-mândrie, paharul de țuică-băutor, pâinea-bogăție, cărbunele-negru la suflet, sarea-sărăcie, creionul-domn, bani-avuție. Bineînțeles că se face mare haz de toate aceste preziceri.

- Se crede că în timp ce omul strănută, îi intră sau îi iese din nări un duh rău sau o părticică din suflet. De aceea, mai ales de Anul Nou, pentru nu se întâmpla ceva rău în anul care vine, celui care strănută i se urează: „Doamne ajută!“, „Să-ți fie de bine!“, „Sănătate!“.

ASPECTE PRIVIND PĂSTORITUL ÎN CADRUL SATULUI SUPLAI (JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂȘĂUD)*

Prof. dr. I. BÂCA

Satul *Suplai* este situat la contactul Munților Țibleș cu Podișul Someșan (sectorul Dealurilor Suplaiului), pe valea sculptată de pârâul Suplai, care își are obârșiile sub vf. Bran (1840 m) și vf. Măgura Neagră (1580 m). Așezarea s-a cuibărit într-un bazinet depresionar, are desfășurare liniară, ocupând lunca și terasele, și este mărginită de culmi prelungi, numite „obcine”, cu altitudini de 700-800 m, care coboară dinspre zona montană. Este vorba de *Obcina Netedului* la vest, care continuă spre sud Culmea Păltinișului (1400 m-1500 m) și de *Obcina Prislopului* la est, care se desprinde din Dl. Rotundu (1462 m). Covorul vegetal este bogat, fiind reprezentat de păduri de foioase (fag), pășuni și fânețe, care acoperă versanții și culmile deluroase, asigurând potențialul silvo-pastoral al zonei. În lunca Suplaiului, deosebit de largă în acest sector, se află terenuri arabile, cultivate cu plante furajere, cereale (porumb, ovăz) și cartofi.

Creșterea animalelor este o ocupație străveche în această zonă, care a atins apogeul în secolele XVIII-XIX, când se practica păstoriul cu *pendulare dublă* (bipendulară). Primăvara ovinele și caprinele pășteau în preajma satului, după care, în timpul verii, urcau la pășunile situate pe culmile și versanții dealurilor din apropiere, sau pe pășunea de pe Dl. Rotundu (Muncel, Muntele Plăienilor) din Munții Țibleș. Toamna, datorită frigului și împuținării hranei, turmele reveneau pe miriștile și porumbiștile din cadrul satului, unde pășunau până la venirea iernii, când se deplasau în zona fânețelor de pădure, sau de sub pădure, din preajma satului, unde consumau fânul pregătit peste vară (T. Morariu, 1937, N. Dunăre, 1972, M. Prahase, 1997, A. Onofreiu, 2003). Această activitate era susținută de resursele vegetale importante de care beneficia satul. Dintr-un chestionar cerut la 1875 de către Comisia Statistică a Districtului Bistriței rezultă că în hotarul comunei Plai (cercul Zagra), pădurile dețineau cea mai mare suprafață (1940 de jugăre), după care urmau pășunile (1517 jugăre), fânețele (992 jugăre) și pământul arător (467 jugăre). Amploarea fenomenului pastoral este confirmată și de numeroasele vâltori și pive, existente în toate satele de pe valea Suplaiului, care prelucrau lâna de oi, pentru confecționarea de covoare, cerge, țoluri, pânură etc.

Odată cu extinderea fânețelor în jurul satului, cu obținerea unei cantități mai mari de nutrețuri (trifoi, lucernă) și cu îmbunătățirea căilor de comunicație și a mijloacelor de adăpostire a animalelor și fanului (grajduri, șuri etc.), activitățile pastorale de tip bipendular intră în declin, astfel că, astăzi, se practică păstoriul *cu pendulare simplă*, pe moșia satului.

* Fotografii de Mircea Prahase și Ion Bâca

După ce ies din iarnă, oile pășunează până la începutul lunii mai în cadrul satului, pe terenurile fiecărui gospodar, sau pe suprafețe obținute contra cost. Pentru a se contura viitoarea *stână*, este nevoie de un *stânaș*, care se detașează din rândul proprietarilor cu mai multe oi. Acesta propune formarea stânii și anunță data și locul pentru constituirea turmei, prin asocierea sătenilor.

Astfel, în prima decadă a lunii mai are loc *sâmbra oilor*, când fiecare proprietar își aduce turma de oi în locul stabilit pentru stână și participă la *măsura oilor*, moment care va desemna cantitatea de lapte obținută de turma respectivă și cantitatea de produse lactate care se cuvin fiecărui proprietar. Proprietarii de oi ridică *staule* (*staore*) sau *coșeri*, pentru animale, iar în jurul amiezii începe mulgerea oilor. Cantitatea de lapte obținută de un anumit proprietar, este depusă într-un vas special de lemn, numit *budacă* și este măsurată de către stăpânul de stână cu *carâmbul*. Acesta reprezintă un fel de riglă gradată, care se introduce în budacă pentru a se stabili înălțimea în centimetri a volumului de lapte depus. După ce s-a efectuat această operație, laptele din budacă este măsurat cu cupa și echivalat cu o anumită cantitate de produse lactate care se cuvine, ulterior, proprietarului respectiv. De exemplu, la o cupă de lapte, care semnifică circa 1,6 litri, se alocă 100 de cupe de lapte mulse de la întreaga turmă, pentru a se obține brânză, urdă, zer și jintuit. După ce s-a încheiat procesul de măsurare a laptelui obținut de oile fiecărui proprietar, în funcție de cantitatea înregistrată, se stabilește și ordinea de prezentare la stână pentru ridicarea produselor lactate cuvenite.

Laptele adunat de la toate oile este depus într-o budacă mai mare și din el se va obține *caș dulce*, care va fi împărțit la toți *miertucii* (participanții), în funcție de cantitatea de lapte avută.

În cadrul turmei de oi, formată prin asocierea mai multor proprietari, se regăsesc oi mature cu lapte, miei și mielute (unii proprietari retrag imediat aceste animale, pentru a le valorifica), oi mature sterpe, berbeci. Nu se asociază alte animale precum porci, cai, vaci sau bivoli, aparținând personalului de la stână, așa cum se întâmplă în anumite locuri din zona montană a județului. În luna august din turmă sunt aleși berbecii, care vor paște preț de o lună separat de restul oilor, după care vor reveni în turma mare.

După ce s-a constituit *stâna* și s-a stabilit cantitatea de produse lactate cuvenite fiecărui proprietar, oile pleacă la pășunat în hotarul satului, pe pășunile desemnate, urmând să efectueze 4-5 mutări în decursul verii. Prin urmare, stâna are aspect rudimentar, față de cea din zonele montane, fiind reprezentată de o *colibă*, acoperită cu crengi sau folii de plastic, în jurul căreia se află un staul construit din scânduri sau nuiele. Dacă stâna se află în pădure, staulele pot fi construite din trunchiuri mai subțiri de copaci și din crengi, situație pe care am întâlnit-o sub Dl. Rotundu. Fie că este amenajată în loc deschis sau în pădure, coliba se amplasează în apropierea unei surse de apă. Cele mai obișnuite locuri pentru stabilirea stânilor sunt Dl. Țăglei, Dl. Rotundu, Piciorul lui Vlad cel Mare și Dl. Buzei, unde sunt poiene mari. Obiectele tradiționale care intră în dotarea stânii, pentru colectarea și prelucrarea laptelui, dar și pentru traiul zilnic, sunt *budăcile*, *ceaunele*, *căldarea*, *lingurile* și *lingurarele*. Personalul stabil al stânii, care se îngrijește de animale, este format dintr-un *păcurar* și câteva *ajutoare* (în funcție de mărimea turmei), care pot îndeplini pe rând și funcția de *strungar*. Pentru obținerea brânzei se desemnează,

după caz, un *baci* sau o altă persoană, special aleasă pentru această activitate, și proprietarul care se află la rând pentru ridicarea produselor lactate.

Brânza și celelalte derivate din lapte (urdă, zer, jintuit), se obțin de către fiecare proprietar de oi în parte, atunci când îi vine sorocul, pe parcursul mai multor zile. Așa cum arătam mai înainte, acesta își poate angaja un baci sau o altă persoană pricepută, pentru a „*face laptele*”. Odată muls de la toate oile, laptele se depune într-o budacă și i se adaugă o anumită cantitate de cheag, după tăria lui. *Cheagul* are proprietăți coagulante și se obține din stomacul unui miel, ied sau vițel, cu vârsta de până la 7-8 zile, care conține brânză. În acest stomac se adaugă lapte de capră sau de vacă și se lasă câteva zile, până se coagulează cu brânza preexistentă. După această perioadă se scoate afară conținutul, se adaugă doi litri de apă caldută și două linguri de sare și se agită până la uniformizare.

După 20-30 de minute de la adăugarea cheagului, laptele din budacă începe să se îngroașe și se poate trece la „*ruperea*” acestuia cu lingura de lemn, sau altfel spus, la fragmentarea lui în bucăți de caș. Aceste bucăți de caș se vor agita în continuare, pentru a se transforma într-o pastă, care va fi așezată, manual, pe fundul budăcii, după o jumătate de oră, iar cea mai mare parte din laptele inițial se transformă în *zer*. Pasta astfel rezultată va fi adunată într-un sac de tifon și va fi așezată la uscat, afară, agățată de colibă, pe comarnic, reprezentând viitorul *caș de brânză*.

Pentru a se obține *urda zerul* se așează într-o căldare la foc, adăugându-i-se 4-5 cupe de lapte proaspăt. Acest amestec se omogenizează ușor cu lingura de lemn și treptat, pe măsură ce se încălzește, pe suprafața sa se formează o pânză de boabe, care „*se tunde*”, adică se adună, reprezentând *jântuitul*. În acest moment, în căldare rămâne *jintița* (al doilea zer, sau zerul propriu zis), care se fierbe preț de 20-30 minute, timp în care se transformă în boroboațe de urdă. Acestea se adună și se pun la stors, într-o bucată de tifon sau de pânză, rezultând, astfel, *cașul de urdă*. Zerul rămas va fi folosit în alimentația animalelor sau de către proprietari, la înăcritul ciorbelor.

Spre sfârșitul lunii octombrie are loc *Sâmedrul* (Sf. Dumitru), sau momentul în care stâna, ca entitate pastorală încetează să mai funcționeze, iar turna se destramă și fiecare proprietar își ia oile înapoi pentru a le îngriji până la primăvară. Înainte de acest moment, la stână, fiecare proprietar își mulge oile pentru ultima dată, laptele obținut fiind transformat în lapte acru, după care oile se vor pregăti pentru perioada de gestație.

Până la căderea iernii oile sunt tomnate în hotarul satului, în gospodăria proprie. Odată cu primii fulgi de zăpadă tomnatul încetează, iar oile trec la iernat, fiind hrănite, în principal, cu fân, trifoi și otavă, la care se adaugă și cereale boabe (grâu, porumb sau ovăz), dar în cantitate mică.

Pășunatul copitatelor mari are caracteristici specifice, impuse de structura terenurilor agricole și de necesitățile gospodărești. *Caii* locuitorilor din satul Suplai au ca loc pentru pășunare Dl. Rotundul, din Munții Țibleșului, situat în partea de nord-est, la o distanță de 7 km. Turna de cai este păzită de un păstor plătit de comunitate, care își încropește, pentru adăpost, o colibă simplă, din crengi și folii de plastic. Aceasta va suferii 2-3 mutări pe perioada 20 mai-15 septembrie, urmărind calitatea pășunilor. Animalele pasc libere în timpul zilei, iar noaptea sunt adunate în jurul colibei. Dacă un anumit proprietar are nevoie de caii săi pentru

diferite activități agricole, poate să-i retragă pentru perioada respectivă de timp, aducându-i ulterior în turmă.

Vacile se pășunează de la 20 mai până la 20 octombrie în hotarul satului, într-o ciurdă supravegheată de un păstor plătit de localnici, care primește în fiecare dimineață și alimentele necesare pentru o zi. Animalele sunt adunate dimineața, sunt duse la pășune pe terenurile stabilite, iar seara se întorc, fiind preluate de fiecare proprietar, pentru a fi mulse. Pe durata iernii, vitele sunt îngrijite în cadrul gospodăriei proprii, fiind hrănite cu fân.

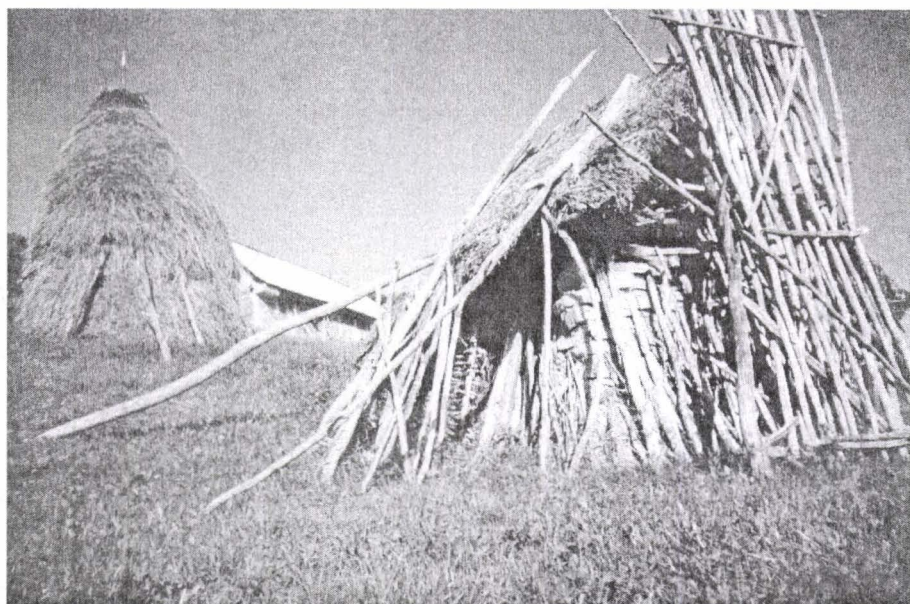
În concluzie, trebuie să menționăm faptul că activitățile pastorale actuale din cadrul satului Suplai se disting, la nivel regional, prin trăsături organizatorice specifice, impuse de factori naturali, istorici și social-economici. Configurația reliefului, structura terenurilor din cadrul satului, apropierea locurilor de pășunat de vatra satului, tradițiile și necesitățile economice, au contribuit la conturarea unui sistem agro-pastoral tipic. Deși satul Suplai făcea parte în a doua jumătate a secolului XVIII și în prima jumătate a secolului XIX din *Regimentul 11 de Graniță Năsăudean* (comuna Plai, cercul Zagra), nu avea proprietăți în zona montană vecină a Țibleșului (cu excepția Dl. Rotundu), sau în Munții Rodnei, cum aveau celelalte sate aparținătoare cercului Zagra. De exemplu, satul Poienile Zăgrii stăpânea sectorul Arsuri din Munții Țibleșului, satul Zagra deținea păduri și pășuni în arealul Arcer-Țibleș-Bran și în Munții Rodnei (Vf. Galațiului), iar satul Găureni posedă sectorul Măgura Neagră din Munții Țibleșului. Prin urmare, activitățile pastorale se desfășurau doar în apropierea satului, fiind utilizate, în timpul verii pășunile, iar în timpul iernii fânațele. Această situație se menține și astăzi, cu excepția faptului că, pe timpul iernii, oile nu se deplasează la fânațele de sub pădure, ci consumă fânul în gospodăriile din sat sau cele depozitate pe hotar, unde, de regulă, există și *o casă în câmp*.

BIBLIOGRAFIE:

1. Butură, V., 1978 – *Etnografia poporului român*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca.
2. Dunăre, N., 1972 – *Iernatul în zona fânațelor în cadrul păstoritului cu pendulare dublă din județul Bistrița-Năsăud*, File de Istorie, vol. 2, Muzeul de Istorie Bistrița.
3. Herseni, T., 1936 – *Organizarea pastorală în România*, Arhiva pentru Știință și Reforme Sociale, București.
4. Morariu, T., 1937 – *Viața pastorală în Munții Rodnei*, București.
5. Onofreiu, A., 2003 – *Toponimie și relații geografice în Districtul Năsăud*, Revista Bistriței, XVII, Muzeul Județean Bistrița-Năsăud.
6. Prahase, M., Rus, G., 1997 – *Zagra, o monografie posibilă*, Ed. Carpatica, Cluj-Napoca.
7. Retegan, S., 2002 – *Satele năsădene la mijlocul secolului al XIX-lea*, Ed. Accent, Cluj-Napoca.
8. Someșan, L., 1934 – *Viața pastorală în Munții Călimani*, București.
9. Vuia, R., 1924 – *Câteva observațiuni și constatări asupra păstoritului și asupra tipurilor de zone la români*, Lucrările Institutului de Geografie, Cluj.
10. Vuia, R., 1964 – *Tipuri de păstorit la români*, Ed. Academiei, București.

Stână la Suplai, în pădurea de sub Dl. Rotundu (Muntele Plăienilor).

Perişor: colibă şi casă în câmp

Adăpost pentru iernat oile pe Valea Zăgrii

CRĂCIUNUL – NAȘTEREA SOARELUI DREPTĂȚII *

Ioan BOTIȘ

După Ovid Densușianu, Alexandru Graur și Alexandru Rosetti, apelativul Crăciun derivă din creatio, care în latină înseamnă naștere. Crăciun, în afara granițelor etnice românești, nu se găsește decât la slavii din imediata vecinătate cu românii (la bulgari, la ucrainieni, cehi și la slovaci) și la unguri. În apusul Europei, Crăciunul, dată care marca începutul anului (și care, începând din secolul al IV-lea, era și sărbătoarea nașterii lui Hristos), prilejuia – o dată cu tăierea porcului – petreceri populare care țineau o săptămână, cu cântece, dansuri, jocuri de noroc, spectacole religioase-liturgice în orașe și jocuri de îndemânare.

Crăciunul, la origine, este o sărbătoare păgână din timpul solstițiului de iarnă, consacrată Soarelui. Există mai multe teorii în ce privește dezvăluirea sensului mitologic și etimologic al Crăciunului. Una dintre acestea susține că a reprezentat numele Soarelui în una din vechile limbi preromâne, chipul lui Crăciun fiind ridicat din aceste considerente la rang de zeu ori semizeu. Colindele care se cântă de Crăciun nu ar fi altceva, din această perspectivă, decât niște reminiscențe ale imnurilor străvechi dedicate astrului zilei.

Lumina lumii

Sărbătoarea Nașterii Domnului a fost stabilită de către biserica creștină ca sărbătoare aparte, la 25 decembrie, tocmai în perioada de maximă înflorire a mithraismului în Imperiul roman. Adusă de legiunile romane din Orient, religia lui Mithra (zeul iranian al soarelui, ce avea rădăcini vedice), a invadat într-un timp relativ scurt toată lumea romană, ajungând să-și facă cel mai mare număr de aderenți, astfel încât sărbătoarea acestui zeu, ca zi de naștere, a fost definitiv fixată în calendarul roman (către sfârșitul secolului al III-lea) la 25 decembrie. După afirmațiile papei **Iuliu I**, Crăciunul a fost sărbătorit pentru prima dată în Roma în jurul anului 337 și de aici s-a răspândit obiceiul în Siria, la Constantinopol și doar în câteva zeci de ani s-a extins asupra întregii lumi creștine. Tot la această dată, lumea cea veche serba și creșterea luminii care biruie puterile întunericului. Văzând că la sărbătoarea nașterii zeului solar merg și

* „Gazeta de Bistrița“, 19-31 decembrie 2005, p. 4-5.

creștinii – deoarece însuși Hristos s-a numit pe sine „lumina lumii“, iar proorocii și psalmiștii l-au numit „soarele dreptății“, „lumina neamurilor“, biserica creștină a înțeles ca în ziua solstițiului de iarnă, în locul lui Sol Invictus – zeul mitic Mithra – să stabilească sărbătoarea nașterii lui Iisus. În mod firesc, creștinismul a dat o altă înfățișare fostei sărbători păgâne, îmbrăcând-o într-o haină nouă. Totuși, rămășițele cultului soarelui au trăit mai departe în unele obiceiuri populare cum sunt roțile de foc cărora li se dă drumul pe pantele dealurilor în noaptea de Crăciun, focurile care se fac în noaptea de Crăciun și colacii de Crăciun care imită forma soarelui, amintind de capul nimbant al lui Mithra. În spațiul românesc, Moș Crăciun are rădăcini mai vechi decât în restul Europei. El pare a fi anterior cultului lui Mithra (născut pe 25 decembrie, într-o iese, undeva în Orient) care a pătruns ulterior în Dacia, și decât explicația creștină care i s-a dat ulterior. Crăciunul, „semantic, genetic și etnologic, nu are nimic cu legendara naștere a lui Isus, precum și cu noile stratificări religioase inerente ale sărbătorii, ci semnala reînvierea Soarelui, creșterea duratei aflării lui pe cer, a zilei“, afirmă *Sergiu Moraru*.

Ciobanul demonic

Mitul arhaic al unui „cioban zeu-strămoș“ a fost transfigurat în mitul unui „cioban demonic“ care a refuzat să o primească pe Fecioara Maria să nască în staulul lui. Soția lui Crăciun a fost cea care a primit-o într-ascuns și l-a moșit pe Iisus, faptă pentru care Crăciun i-a tăiat mâinile. Fecioara Maria i-a lipit mâinile la loc și minunea l-a convertit pe Crăciun la creștinism. Între bătrânul cioban mioritic Crăciun și sărbătoarea de sfârșit de an relația este mai veche decât aceea pe care a stabilit-o în secolul al XIX-lea sfântul *Bonifaciu de Strasburg* pentru întreaga creștinătate occidentală, de unde s-a extins în restul Europei. În mitologia românilor, Moș Crăciun a fost stăpânul păstorilor și al staulului unde s-a născut Mântuitorul, și avea de nevastă pe Crăciuneasa; iar ajunul Crăciunului, Moș Ajunul, a fost baci, în slujba lui Moș Crăciun. Cântecelile de bucurie adresate de slugile lui Crăciun cu prilejul minunii lipirii mâinilor bunei lor stăpâne Crăciuneasa, s-au transformat în colinde ce glorifică în mitologia creștină nașterea lui Iisus. Moș Crăciun a fost exilat o vreme de autoritățile comuniste și înlocuit cu un inadecvat Moș Gerilă (este de remarcat că sufixul *ilă* în limba română imprimă întotdeauna o semnificație negativă, peiorativă). Ded Moroz la ruși, Santa Claus în mai multe țări din Occident, Père Noël la francezi sau Moș Crăciun la noi, acest personaj legendar este reprezentat peste tot la fel: de vârstă înaintată, cu barbă și plete albe, venind de departe, de pe tărâmurile imaginare, pentru a aduce daruri la sărbătorile de iarnă.

Tradiții și personaje sacre și profane

Tradiția bradului de Crăciun vine din nordul Europei, mai exact din țările scandinave. Suedezii l-au adus pe vremea războiului de Treizeci de Ani (1618-1648) în Germania, unde nu a devenit popular decât pe la începutul secolului al XIX-lea. Cu toate acestea, obiceiul de a avea brazi cu prilejul Crăciunului este atestat documentar, de pildă, în privința orașului Strasbourg, încă din anul, 1.605. În 1.840, acest obicei a fost preluat simultan în Anglia și Franța. În vremea celui de al Doilea Imperiu francez, tradiția bradului de Crăciun s-a împământenit, grație înaltei protecții a împărătesei Eugénie. Alsacienii și lorenzii au contribuit, la rândul lor, la răspândirea acestei tradiții, atunci când au început să emigreze, după înfrângerea din 1870. Spre sfârșitul secolului, se pare că această cutumă a fost „naționalizată”: în fiecare an, erau expediți atât misionarilor din Groenlanda, cât și colonilor din Africa, pomi de Crăciun gata împodobiți. În general, la Crăciun, brazii care se aflau în casele familiilor din epocă nu erau foarte deosebiți de cei pe care îi cunoaștem astăzi. Pe la 1.870 au apărut ieslele însuflețite și vorbitoare în biserici. După unii, ele erau profund irevențioase, deoarece amestecau sacrul și profanul și îi făceau pe credincioși să izbucnească în râs. Cu toate acestea, ieslele instalate în casele catolice la vremea Crăciunului erau destul de multe. Se vindeau mai mult de treizeci de mii de bucați pe an. Ieslele din Marsilia, cu figurinele lor din argilă de origine italiană, au avut o evoluție cu totul specială, căci, pe lângă personajele sacre tradiționale, se mai adăugau și câteva profane, precum tocilarul, cântărețul din tamburină, extaziatul, morarul, brutarul etc. În secolul al XIX-lea, Crăciunul a fost disociat de nașterea lui Iisus la Bethleem și transformat tot mai mult într-o sărbătoare a copiilor. În seara de Crăciun, copiii își puneau încălțările în fața sobei, cu speranța că a doua zi dimineața le vor găsi pline de daruri. Dar cine trebuia să vină: Micul Iisus sau Moș Crăciun? Se pare că ambele personaje au existat o vreme, cel de al doilea preluând ștafeta de la primul.

„Comercializarea” lui Moș Crăciun

După căderea Imperiului Roman de Apus, la bizantini, cele mai dezlănțuite petreceri erau cele de iarnă, sărbători care începeau în ziua de Crăciun și țineau până la 6 ianuarie. În casele aristocrate ospetele se desfășurau în limitele decenței; pe străzi, forfoteau grupuri-grupuri de tineri și mai puțin tineri, veseli, zgomotoși, mascați și travestiți în animale sălbatice, în satiri, în călugări; printre ei, se aflau și prostituate îmbrăcate asemenea călugărițelor – ceea ce scandaliza enorm Biserica. Cu atât mai mult cu cât la astfel de petreceri luau parte și fete bisericesti. Dictionarul Robert pentru nume proprii scrie despre Moș Crăciun că apărea în Europa prin a doua jumătate a secolului al XIX-lea. De origine americană, ar fi o creație cu motivație comercială. Este posibil ca personajul să fi fost importat de către scandinavii și germanii emigrați în Statele Unite, unde a fost „comercializat”.

Moș Crăciun nu are nici o legătură cu nașterea lui Christ și, mult timp, biserica catolică s-a opus acestui personaj. În cele din urmă, biserica a fost nevoită să-l recupereze și să facă din el fidelul mesager al Micului Iisus. Catolicii păstrau obiceiul ca în seara de Crăciun să le dea liber servitorilor. Ca urmare masa era mai restrânsă, fiind compusă din două feluri tradiționale: ciorbă cu rasol, dreașă cu mirodenii, precum vanilia, și servită cu faguri și caltaboș prăjit. Se pregăteau de asemenea tot felul de prăjituri, după tradiția fiecărei regiuni: gofrete, care aduceau a fagure; galete, un fel de plăcinte; sau șoșoni, un fel de pantofiori de basm.

Colindele – o zestre spirituală

Unul dintre cele mai vechi obiceiuri tradiționale, legat de Ajunul sărbătorii nașterii lui Isus, este colindatul. Aproape toate colindele existente (învățate și repetate de colindători în postul Crăciunului) au un conținut religios, preamărind nașterea lui Iisus Hristos. Cei dintâi colindători au fost păstorii care s-au dus la peștera luminată în care s-a născut Iisus și care au vestit în cetatea Bethleemului minunea la care au fost martori. În grupuri mai mari sau mai mici, se merge din casă în casă și se colindă în fața intrării sau la fereastră. La sfârșit se urează gazdei bine, sănătate și prosperitate, îndemnând-o și la dărnicie pe care să o dovedească începând cu cei ce au colindat. „Ce este colinda, decât forma cea mai rafinată poetic, cea mai elaborată ca imagine și prozodie, în care cuvântul își execută cea mai penetrantă forță magică benefică, exprimând aspirațiile umane fundamentale: bunăstare materială, prestigiul familial, confortul spiritual adus de veselie și optimism“, afirmă *dr. Germina Comanici* și *dr. Radu Maier* Colindele reprezintă o neprețuită zestre spirituală pe care o moștenim din moși-strămoși. Colindătorii le cântă cu încredințarea că sunt solii unei lumi mai bune. Gazda iese în întâmpinarea colindătorilor cu colaci și vin, mulțumește pentru colindă și își arată dorința de a fi colindată și în anul următor. Grupurile de colindători au caracteristici diferite după componența lor: colindul copiilor, colindul tinerilor, colindul celor căsătoriți și al celor maturi. Caracterul grupului se răsfrânge și asupra repertoriului colindat, după cum numărul de colinde depinde în mare măsură de rangul gazdei și a belșugului de daruri pe care ea urmează să le ofere colindătorilor. Pe vremuri, fiecare ceată putea să ia la colindat numai o anumită parte a satului, având grijă să nu pătrundă în zona ce se cuvenea alteia.

DATINI CULTURAL-CREȘTINE ÎN VIAȚA MATERIALĂ ȘI SPIRITUALĂ A MOȘILOR

Maria și Sabin CIOICA

Există credința, printre țăranii din Munții Apuseni și nu numai, că pe bobul de grâu se află chipul MÂNTUITORULUI ISUS. De aici cultul pâinii și grâului, credința că, grâul și pâinea sunt, prin ele însele, sfinte și-i păcat să fie călcate în picioare. Nu există momente în viața omului, la care, într-un fel sau altul, să nu fie aduse cele două elemente (grâul și pâinea), numite sacre.

Așa se face că omului, înainte de se naște chiar, i se asociază boabele de grâu, socotite, cum spuneam, entități sfinte. Astfel că, viitoarea mamă va pune într-un vas cu pământ o mână de boabe de grâu, apoi le va uda cu apă, cu mare grijă, până când ele vor încolți. Dacă vor încolți cu soț, înseamnă că noul născut va fi fecior. Când tânărul prunc vine pe lume, acestuia i se asociază pâinea și grâul. În prima băiță se pune, pe lângă o rămurică de busuioc, care simbolizează curățenia sufletească și trupească, câteva boabe de grâu, pentru ca noul născut să fie bogat, și o rămurică de brad, ca tânărul prunc să trăiască mult. În timp ce i se face băița, în cuptorul cu pâine i se va coace micuțului prunc un coc de pâine, în miezul căruia ursitoarele pretind că descifrează viața celui căruia îi este consacrat.

Legenda spune că, la nașterea lui HOREA, ursitoarele, văzând cocul de pâine al micuțului prunc, au înțeles că va fi un bărbat mare și puternic și încă de atunci i s-a spus URSU. Au mai văzut, că va cânta frumos și de aceea l-au numit HOREA. De asemenea, au observat în miezul de pâine, un picur de sânge, înțelegând din acesta, că va muri într-o mare vărsare de sânge.

GRÂUL este folosit și sub formă de CRUPĂ, adică spălat bine, bătut în duba cu cuie și apoi fiert, obicei din ziua de SFÂNTUL TOADER. Se mai folosește și sub formă de COLIVĂ, simbolizând sărbătorirea celor trecuți la cele veșnice, obiceiul fiind diferit, de la o localitate la alta.

Toate vârstele omului sunt însoțite de grâu și pâine. Sărbătorile CRĂCUNULUI sunt o elocventă dovadă în acest sens. *Bizăreii sau bizărușii*, cum li se mai spune, vin la casa gospodarilor, aducând cu ei așa zisa bizărușă (bizărușa este confecționată de regulă dintr-un baston de salcie care, după ce este curățat de coajă, este lăsat să înghețe, după care cu mezdreală, prin presare, se fac floricele sub formă de șuvițe, din lemn). Intrând în casă, ei spun: „A venit AJUNUL lui CRĂCIUN, cu un ceas bun și cu zile multe și bune“. După intrarea în casă,

gospodina și ceilalți ai casei îi primesc cu bucurie pe copilași, dându-le colăcei, mere, nuci și prăjituri, apoi gospodina sau o fată a acesteia, rupe șuvițe din bizărea și le pune la icoană, pentru ca oile să fete multe miele. Dacă în casă există o fată mare, atunci șuvițele din bizărea se pun la oglindă, pentru ca în anul care va veni să vină cât mai mulți pețitori. Se știe că băieților li se dau colăcei în formă de cerc, iar fetelor colăcei având formă de măr, respectiv pup, cum i se mai spune. Forma colăceilor simbolizează pământul, pentru fete și cerul, pentru băieți. Adică cerul și pământul să purceadă la dragoste. Astfel apa cerului să fertilizeze pământul și așa, semințele să încolțească, iar rodul pământului să sporească.

NUNTA, principalul moment al vieții, așteptat cu emoție și bucurie, de fiecare dintre noi, este de asemenea însoțită de grâu și pâine, aceste entități sfinte, ce însoțesc viața noastră. Astfel că, în fața altarului, preotul le dă mirilor pâine înmuiată în miere, un semn de binecuvântare a nobilului fapt, acela de a-și împreuna destinele, cei doi tineri. La întoarcerea de la biserică, mirii, împreună cu nuntașii, sunt stropiți cu „piană“ (piana este confecționată din spice de grâu, în formă de cruce, la secerișul grâului și este păstrată cu sfințenie lângă o icoană, considerându-se că astfel rodul pământului va fi bogat). De asemenea, peste nuntași se aruncă cu boabe de grâu, aceasta tot cu gândul la prosperitatea tinerei familii și a rodului pământului.

În unele sate din Munții Apuseni, aparținătoare comunelor Mogoș Ponor și Râmeț, se mai obișnuiește și azi înălțarea, în curtea unde are loc nunta, a Armindenului de nuntă (Armindenul de nuntă fiind un brad adus din pădure, de către prietenii mirelui sau a miresei, este curățat de coajă și crengi, aproape în întregime, lăsându-se doar în vârf câteva crengi de cetină). În vârful Armindenului se pune o sticlă cu vinars și un colac de pâine, sub formă de cerc. După ce nuntașii sunt primiți în curtea unde are loc nunta, după obiceiul dat, adică stropiți cu apă sfințită și boabe de grâu, feciorii din sat își încearcă puterile, încercând să escaladeze Armindenul, să dea jos sticla cu băutură și colacul cu pâine. Cel ce reușește această performanță este considerat vrednic de însurat. Este aplaudat de participanți și lăudat de tinerele fete. Uneori, pentru că veselie să fie mult mai mare, se unge armindenul cu seu, peste a împiedica urcarea, sau se pune cenușă într-o pungă, pe care băiatul care escaladează trebuie s-o ia și s-o coboare, dar în momentul când ajunge și pune mâna pe ea, îi cade cenușa în cap, deoarece punga se găurește puțin, în momentul când se pune în vârful bradului.

PÂINEA este adusă la biserică pentru sfințire, sub formă de PRESCURĂ sau PARASTAS. Pe prescură se imprimă amprenta PRISTORNICULUI. După sfințire, prescura se mănâncă de participanții la procesiune, cu multă grijă, ca nu cumva să cadă pe jos nici o fărâmă, acesta fiind socotit un păcat. PARASTASUL, după cum se știe, se dă și se sfințește, de regulă, în memoria celor dispăruți. Conform datinilor, întregul mediu în care omul își desfășoară activitatea este sacru.

Se spune că „omul sfințește locul“, prin aceasta înțelegându-se faptul că, prin activitatea sa, omul adaugă locului respectiv, mediului în care trăiește, sacralitatea. De la sfințirea casei, a lucrurilor și a vitelor din gospodărie, a culturilor, a holdelor, până la lucrurile ce aparțin comunității (satului), cum ar fi: poduri peste ape, drumuri, biserici etc., totul este sfințit, prin participarea întregii comunități. Există astfel anumite zile, sărbători de peste an, în care se face ieșirea între holde și ieșirea între vite. Aceste zile diferă de la o localitate la alta, începând cu a treia zi de RUSALII, SFÂNTUL PETRU ȘI PAVEL, SFÂNTUL ILIE etc. Cu această ocazie au loc și alte obiceiuri folclorice, se gătesc diferite mâncăruri tradiționale și se face horă.

În ziua BOBOTEZEI există obiceiul în MUNȚII APUSENI, ca „Crucioii“ să fie așteptați în casă cu un blid de grâu, în care este introdusă o lumânare aprinsă, iar preotul sfințește grâul și lasă apă sfințită într-un vas, apă ce este folosită la diferite evenimente, ce au loc în gospodărie, cum ar fi: ieșirea la arat, ieșirea la pășunat, ieșirea la secerat, sau sfințirea unor vase care au fost spurcate de șoareci, șobolani sau alte gânganii. Este știut faptul că APA SFINȚITĂ nu se alterează niciodată.

BEREA – NUME AL JOCULUI DE SĂRBĂTORI

Meniu MAXIMINIAN

În zile alese am poposit în satul Dumbrăvița, unde am încercat să aflăm detalii despre unul dintre cele mai vechi obiceiuri din zonă, de altfel întâlnit doar în această zonă a țării-Berea. Să ne imaginăm o lume de basm, o lume în care își serba nunta și Zamfira lui Coșbuc. Ori, această lume a existat în Țara Năsăudului întocmai. Nu era duminică în care să nu existe joc în șura unui țăran, toată suflarea satului participând la această manifestare: de la intelectualii satului, preotul și învățătorul, la cei mai mici copii, care încercau să prindă și ei pe margine tainele jocului. În mentalitatea arhaică a satelor, nu se concepea ca fata să meargă la joc fără mamă. Mama era cea care observa de pe margine, alături de celelalte femei, cine îi ia la joc fata, cine cu cine joacă. Bărbații mai bătrâni stăteau într-o margine a curții și jucau cărți, sau discutau despre treburile satului, despre ce mai trebuie făcut în sat și pe hotarele lui. Dacă bărbații discutau despre treburile satului și femeile discutau despre sat, dar luând casele de la un capăt la altul, și trecând prin filiera lor critică toate persoanele satului, care ce au mai făcut, având o evidență precisă a tuturor locuitorilor. Vom încerca în continuare, cu ajutorul țăranilor din satul Dumbrăvița, o scurtă descriere a unuia dintre cele mai frumoase obiceiuri de peste an: *berea*. Când rostim cuvântul *bere*, noi ne gândim la binecunoscuta băutură. Pe Valea Someșului, și cu precădere pe Valea Țibleșului, cuvântul „*bere*” desemna un obicei anual. *Berea* era numele jocului care avea loc în a doua zi de Crăciun. „Nu știu de unde îi numele de *bere* pentru acest obicei. Poate că, chiar de la *berea* de astăzi, pe care o bem la halbă. Se zice că o doua zi de Crăciun s-a adus pentru prima dată *bere* în sat, și de aici numele”, îmi spune Păltineanu Damian, un locuitor al acestor meleaguri de când se știe. Spre deosebire de satul Chiuza, unde „*bere*” se numeau toate jocurile de la Sărbătorile de iarnă, în Dumbrăvița, *berea* are o dată fixă: 26 decembrie. După ieșirea din Postul Crăciunului, primul joc care avea loc de sărbători era *berea*. Dar organizarea începea din postul Crăciunului, cu cel puțin două săptămâni înainte, prin șezători sau duminica, când feciorii se strâng la unul din ei pentru a pune la cale această manifestare. Berarii erau în număr de patru: „apoi, mai demultu-multului, era fratele meu – Maxim Teodor de pe Prunduri, era Cotuțiu Ionuc a lui Cântă, Cotuțiu Dumitru, diacu de la biserică, a lui cantor și Haiduc Sebastian, unde îi amu poșta”, își amintește o femeie în vârstă de 75 de ani, Cotuțiu Paraschiva. Mai recent, înainte de a se destrăma obiceiul, o dată cu

colectivizarea și cu plecarea tineretului spre oraș, erau Mizgan Doruț a lui Ilie, Păltinean Menuț a Fetenilor, Țolca Ioan a lui Girasân, azi preot, și Giurgiuca Ioan, a lui Maxim de pe coastă. Dacă cei care organizează berea, tizașii, sunt la Căian de 6-12, la Dumbrăvița sunt întotdeauna de 4, satul fiind mai mic. Dacă în jurul anului 1800, satul Dumbrăvița era ca mărime al doilea după Spermezeu, datorită plecării tinerilor spre un trai mai bun, acesta a rămas într-un stadiu incipient de dezvoltare. De aceea, arareori s-au făcut, două beri în același timp și în nici un caz una a gazdelor și una a „calindrocilor“, precum în Căian. Cei patru tineri își alegeau casa unde făceau berea, de obicei mai în centru la Ionaș, sau la Todoru lui Ștefan. Berarii promiteau o zi de clacă celui la care făceau jocul și adeseori mai dădeau și bani din cei adunați. Taxa era doar pentru feciori, spre deosebire de satele vecine, unde taxa era și pentru fete. Apoi trebuia să vorbească din timp cu muzicanții, pentru a nu fi băgați pe alte sate. Diuganii aveau muzicanți buni în sat. Iată ce spune Pugna Gheorghe, de 20 de ani din Căianu Mic, în „Sociologia românească“ nr.10-12 – 1938: „După scârșăitul lui Costan, nu-ți vine să joci. Dar când zice Victor din Dumbrăvița sau Săsărmanul, picioarele merg singure și ai juca zile întregi și nu ți-ar trebui de mâncare“. Lăcătuș Victor, cum îi spuneau sătenii Bojoca, era după cum spune Gh. Reteganul „meșter mare în strune“. De cele mai multe ori rămânea să cânte în Diug și doar când nu-i convenea prețul pleca pe alte sate. El a lăsat moștenire vioara fiului său Ioan, „Ionucu lui Victor“ cum i se zice în sat, care și acum, la 70 de ani, „mai scârțăie cu vioara, și mai vine pe la case cu capra“. Ceterașii erau angajați pe toate sărbătorile de iarnă, până în până duminica după Bobotează. În ziua de Crăciun nu era voie să se facă joc, nici în ziua de Paști, obiceiuri păstrate până astăzi de Dumbrăvița. „Într-un an am vrut să încercăm ceterașii în ziua de Crăciun. Ne-am adunat toți în timpul vecerniei și cercetașii au început să zică. A venit popa bătrânul de la biserică și ne-a luat cetera“, îmi spune un bătrânel drăguț, care este îmbrăcat ca un țăran adevărat, Haiduc Sebastian. Abia se aștepta berea. Acum fetele își scoteau în sat cele mai frumoase costume populare, cusute în postul Crăciunului. „Apoi noi eram îmbrăcate în portul popular cum i se spune aici, care este păstrat acum doar de noi bătrânii. În picioare opinci și obiele din pănură, cămașa cu ceiță încrețită, poale din cânepă și abia mai târziu din bumbac, ceptare cu pene roșă, zadii mândru vârstrate cu alesături de cele mai noi apărute în sat sau în satele vecine“, descrie costumele cu suflet parcă dorind să mă convingă de valoarea lui, Haiduc Maria. Nici feciorii nu se puteau prezenta oricum la joc, trebuiau să aibă și ei hainele „noi“: „Noi aveam haine făcute de mama sau de sora noastră. În picioare de sărbători lăsam opincile și luam cizme lungi cu tureac, cămeși lungi până la genunchi, cu câteva șare pe umeri și pe gulerul cămeșii, ceptare albe cu flori negre, cioareci, curele late negre. Din Năsăud am luat apoi cureaua cu mărgelă și brâu, clopu cu păun și pieptarul cu ciucuri. Iarna avem în cap cușme cu o floare de mușcată ruptă de acasă. Parcă acum văd cum stăteau pe

marginie și fumau pipe“, spune cu nostalgie Haiduc Sebastian. Am constatat cu uimire, că deși știu cu amănuntul toate detaliile legate de bere, țărani au uitat poezia cu care erau chemați locuitorii satului la joc. Nemaipracticându-se de peste 30 de ani, acest obicei încet, încet se uită. De aceea, vom apela la orația lui Teodor Reteganu din Căianu Mic apărută în „Sociologia românească“. În ziua de Crăciun, berarii mai chemau un număr de flăcăi, de obicei încă patru, și mergeau a chema pe la toate casele. Satul era împărțit în patru sectoare: partea din jos (Diugușorul), Lunca, Sărata și Centrul. „Cemătorii“ la intrarea în casă spuneau: „– Aflăm pe Dumnezeu cu Dv.“, „–Dumnezeu vă aducă-n pace“ – răspunde gazda.

Vorbesc despre Crăciun, despre una și alta, iar când „cemătorii“ consideră că a trecut timpul alocat acelei case, se ridică de pe laiță și descoperindu-și capul, unul din ei începe: „Cinstită gazdă, cinstită găzdoaică,/Noi pe laviță ne-am pus/Și cuvintele nu le-am spus/Noi pe laviță ne-am așezat/Și cuvintele nu le-am dat./Aveți un copil sau doi/Sau câți va rândui Dumnezeu/Cu numele... /Măine dimineață frumos să se gătească/Și la a noastră bere să călătorească/La un pahar de băutură/Și mai multă voie bună/Cu tineretul satului de-a-mpreună./Faceți bine și iertați/C-așa-i vârsta din copilărie/Nu știm grăi în vremuri de-omenie“. (Teodor Reteganu). După cinstirea „cemătorilor“ cu un pahar de țuică, aceștia pleacă zicând: „Lăsăm pe Dumnezeu cu dumneavoastră“, iar gazda răspunde: „Dumnezeu să vă ducă în pace“. Odată chemat tot satul, se aștepta a doua zi de Crăciun. Organizatorii mergeau mai repede la casa închiriată pentru a amenaja spațiul pentru joc. Jocul începea după ieșirea de la biserică. Interesant este faptul că în timpul vecerniei jocul se sista, tot tineretul mergând la biserică și revenind după aceea. Iată un sat cu oameni care știu să cinstească cele sfinte. Feciorii duceau la joc horincă. „Pântru bere, noi fetele făceam câte un colac mare, rotund, de grâu, apoi o oală de găluște, ducem coaste de porc nefierte și făceam acolo tocană, o oală de 15 litri. Atunci nu erau atâtea scoverze și scofele cum sunt amu atâtea turte“. (Cotuțiu Paraschiva). Era un joc la care participa tot satul. Apoi, după Vecernie, rămăneau doar cei care aveau feciori și fete. Seara se puneau mesele. Pe mese se puneau colaci, sarmale și tocana preparată de fete acolo, la bere, pe soba gazdei. Pe când la Căianul Mic se băgau mesele, după ora 12 noaptea, la Diug se scoteau, fiind joc și voie bună. „Se făcea masa, se mânca, se dârlăia, cânta și se sta la mese. După aia se scoteau mesele și se apucau la joc, băteau în pinteni, învăteau fetele pe sub mână, Doamne ce fain era“. (Cotuțiu Paraschiva). Spre dimineață toată lumea era într-o veselie fără seamăn. „Orchestra“ compusă dintr-un ceteraș la vioara I, un secund și un contrabas sau primașul, contralăul și cordunașul cântau toată noaptea de răsuna tot satul. A treia zi de Crăciun dimineața toate lumea era la biserică, unii mai adormiți ca alții, dar nu se concepea să lipsească de la slujbă. Și a treia zi era joc, dar acum nu se mai numea bere spre deosebire de satele învecinate unde bere era numele tuturor jocurilor. La jocul de-a treia zi veneau și lătureni din satele vecine. „Veneau

lăturaleni cu căruțele, de «ardeau» căruțele de fain ce erau. Veneau din Piatra, Mireș, Chiuza, Săsar, Mogoșmort (Mogoșeni), Căian, Spermezeu. Se spune că mai demult oamenii nu știau a juca decât într-o parte și se îmbătau de cap. Ei au fost învățați să joace de către Gavrilă Țolca, care a fost dascăl în Păltineasa și Chiuza, dar de loc a fost din sat, unde a și stat“. (Păltinean Damian).

În încheiere să vedem câteva din gândurile țăranilor despre păstrarea obiceiurilor din sat: „Eu am acasă doi păuni. Am făcut în trecut clopuri cu păun. Acum nu mai am la cine să fac. Poate că sătenii nu-și mai permit să-și facă haine țărănești deoarece sunt scumpe. Oricum, portul încet-încet dispare“ (Păltinean Damian). „Încă la noi mai păstrează portul bătrânii. Acum îi plin de lume de haine țigănești, ce-i drept mai ușor de întreținut, și care nu se murdăresc așa de repede“(Haiduc Sebastian). „Ce port popular? Copiii nu știu, în ziua de azi, numai de blugi și de cum să se dezbrace mai tare, nu de cum să se îmbrace mai fain. Nu se îmbracă în costum național nici la Paști că zăc că li rușine. Oare ei nu știu că blugii îs izmenele noastre vopsite? Ce mai, după moda de azi e sfârșitul lumii“ (Haiduc Maria). „Dacă altădată ardea satul de câți feciori cu păun și cu pieptare cu ciucuri erau în joc, amu nu mai îs nici feciorii, nici jocul. Amu nu știu decât să deie din cap ca nebunii la discotecă. Io când aud la radio un joc de-a lungu, un cântec fain, am niște emoții mari și de nu-mi vine să joc să nu văd lumea“ (Cotuțiu Parascheva). Ce păcat că aceste obiceiuri se pierd încet dar sigur rămânând în amintirea bătrânilor care le povestesc nepoților ca pe niște basme. Să sperăm că, până nu este prea târziu, vor interveni dascălii școlii pentru reluarea jocului măcar la marile sărbători, pentru a aduna obiceiurile pe scena căminului cultural și de ce nu pentru a organiza un joc în a doua zi de Crăciun cu numele de bere, pentru a ști și tineretul din ziua de azi ce înseamnă acest obicei. Părăsim discuția cu cei intervievați parcă cu un gust amar. Ce bine era dacă vedeam pe viu ceea ce ne-au povestit. Această lume de basm a fost, până nu demult, reală.

IULIU MOISIL – FOLCLORIST (III) *

Solomia și Liviu PĂIUȘ

POEZII POPULARE CULESE DE... ÎN 1875

90. Cântece

Frunză verde flori de pere,
Din tinerețile mele
Avut-am necazuri grele.
Știut-am și-am cunoscut
Care maică m-a făcut
Și ce tată m-o crescut.
Eu având mamă și tată
Umblând peste lumea toată,
Cum eu dară am umblat
Călcând lumea-n lung și-n lat
Și pe nime n-am aflat
Să-mi creadă adevărat,
Să știe necazul meu
Care singur îl trag eu.
Străinu-s ca și un cuc,
N-am milă unde mă duc;
Străinu-s ca și mierla,
N-am milă nicăierea,
Fără numai la mândra.
Cântă, cuce, când ti-i duce
Să mă duc și eu cu tine
Batăr calea jumătate
Să nu-mi pară așa departe.

Tu-i merge pe sus zburând,
Eu-oi merge pe jos plângând.
Vino, dragă păsărea,
De-mi arată calea mea,
De când sunt în țară străină
Inimuța toată suspină
Și rele zile-am ajuns
Câtă frunză-i pe pământ
Atâtea gânduri având;
Câte frunze sunt pe fag
Atâtea gânduri mă bat.
De-ar ști mândra traiul meu
Cum trăiesc eu de cu greu
S-ar scula în miez de noapte
Cu surorile cu toate
Și mi-ar ruga ele moarte.
Oh!, de dorul maicei mele
Facu-mi ochii fântânele
Și gura organ de jele.
Când de-acasă am plecat
Ziua bună am luat
De la grădina cu brazi,
De la părinți, de la frați,
De la fir de busuioc,
De la feciori de la joc,
De la fir de tămâiță,
De la fete copilițe.

* Urmare din „Studii și cercetări etnoculturale“, Vol. VIII

Frunză verde de secară,
 Maica-i cu inima amară.
 Nu fi, maică, supărată
 C-oi scăpa și eu odată.
 De-aș găsi o rândunea
 S-o trimit la maica mea
 Să-i grăiască cu gura
 Cum mi-i mie inima,
 Să știe că-s sănătos
 Și le mulțumesc frumos.
 Du-te, cuc, du-te, porumb,
 Spune-le că vin curund
 Din Italia-n Sibiu,
 Să m-aștepte că eu viu.

91

Frunză verde foi pierdute,
 La cea vârvuț de munte
 Ce zgomot de oi s-aude?
 Acolo Petrea bărbat
 Șade-n lance rezemat.
 El din gur-o cuvântat:
 – Dragile, moșului, oi
 Vinde-va moșu' pe voi.
 Oile din grai grăia:
 – Oi, tu Petre, bun bărbat
 Nu ne vinde la sărac
 Că-i fântână lângă sat
 Și paștem mohor uscat.
 Ziua paștem rădăcină
 Noaptea ne culcăm în tină
 Și n-avem nici o odihnă,
 Ci ne vinde la găzdaci
 Că-i fântână pe muncele
 Și vom paște floricele
 Și-om fâta tot mieluşele.

92

Frunză verde de neghină,
 Rosmaline din grădină,

Ce-ai pățit de-ai înflorit
 Că n-ai frați să te-ngrădească
 Și surori să te plivească.
 Rosmaline, fiule,
 Cum ți-aș pune numele?
 Și ți-aș pune frunză verde,
 Rău mă tem că mi te-oi pierde,
 Că te-am mai peirdut odată
 Te-am cătat Moldova toată
 Și eu iară te-am aflat
 La mijlocul Oltului
 Cu feciorii târgului.
 Toți în brațe te ținea,
 Cu vin roș mi te stropea
 Fața ți se rumenea
 Ca să fii mai frumușea.

93

Răsărit-a lunița
 Numai seara lelița
 Nu mai vine, nu-i acasă,
 Ori doară mă-sa n-o lasă.
 De n-o lasă mumă-sa
 N-ar ajunge a-o mărita
 Și pe mine-a mă mustra.

94

Câte cară-s cu povară
 Toate suie și coboară,
 Numai carul mândrului
 Șade-n vârvul muntelui;
 Nice suie, nici coboară,
 Bate boii de-i omoară.
 Lasă boii și nu-i bate
 Că i-i duce pe la spate
 Și carul tot câte-o roată,
 Și te-a râde lumea toată,
 Și vei duce câte-un dric,
 Și te-or râde câte-un pic.

95

Fă-mă, Doamne, ce mi-i face
O bumbușcă de argint
Să mă bag pe sub pământ
S-aud care mocănești
Și cătane-mpărătești;
Dobași dobile bătând
Și cătane-n pași mergând.

96

Arde-ai, Doamne, gardurile
Să rămâie numai parii
Să ne-nțepe generarii,
Generarii și maiorii
Care cătunesc feciorii.

97

... morții lui de neamț
De tânăr m-a pus în lanț
Și mi-a dat în cap ciubică
De-acasă nu știu nemică
Și mi-a pus la piept curele
Să mă mănse multe rele,
Pe lângă trup mi-a pus sabie
Și de copil în cătanie.
În mâna dreaptă pușca,
Na, copile, că-i a ta
Până-acasă nu-i scăpa.
Fiu-ai, maică, blestemată
Pân-ce nu m-ai făcut fată
Să Țed cu tine pe vatră,
N-ai fi așa supărată.
Fata umblă cu mărgele,
Nu mai pot de-atâtea rele.

98

Ședeți, fete, la ușori,
Puneți nume la feciori;
Cei frumoși se duc în lume,

Cei hâzi pun la fete nume;
Cei frumoși pe drum de țară,
Cei hâzi la fete pe sară;
Cei frumoși pe drum plecați,
Cei hâzi la fete rămași;
Cei frumoși pe car de foc,
Cei hâzi la fete la joc.

99

Asta-i fata lăudată
De trei ani nepieptănată.
Când prinde-a se pieptăna,
Șapte sate se scula
Cu săcuri și cu topoare
Ca păduchii să-i omoare.
La lelița pe cosiță
Un păduche cât o mătă,
La lelița după cap
Un păduche cât un rac.
Și se uită-n jos pe spate
Vârvul cozii ceafa-i bate;
Vârvul cozii: gulerul,
Petelele: umărul;
Coada-i în vârv cârligată,
Toată de lindini mâncată,
Pe cărarea capului
Merge ciurda satului,
Pe cărarea-ntre urechi
Și pe toarta bumbilor
Vătavul păduchilor.

100. Vers de jele

Mult mă mir, maică, de tine
De ce m-ai făcut pe mine,
Nu m-ai făcut nici de-un bine
Fără de necaz pe lume.
Tu, maică, când m-ai făcut
Ție bine ți-o părut,
C-un picior m-ai legănat,
Din gură m-ai blestemat.

Tu m-ai blestemat în răs,
 De mine tare s-o prins,
 Tu m-ai blestemat în șagă,
 De mine tare se leagă.
 Maică, tu m-ai blestemat
 De-oi muri să mor în foc,
 De-oi trăi să n-am noroc,
 De-oi muri să mor în pară,
 De-oi trăi să n-am tigneală,
 Să n-am cină cu odihnă,
 Nici prânzul cu voie bună;
 Mă pui sara la cinat,
 Nu pot cina de oftat
 Că părinții i-am lăsat
 Și eu trăiesc cu bănat.
 Maică, m-ai făcut frumos
 Neamțului de bun folos.
 Când am fost să-ți fiu de haznă,
 Neamțul m-o luat de casnă,
 Nu mă lasă în sânul tău,
 Fără pe drum merg cu greu,
 Cu străinii însoțit
 Ca cu spini sunt îngrădit.
 Nu se văd oameni de-ai mei
 Fără negri străinei,
 Nu văd tată, nice mamă
 Pare c-am picat din piatră;
 Nici văd frați, nice surori
 Pare c-am picat din nori.
 Și din nori de-aș fi picat
 N-aș fi așa-nstrăinat.
 Vine-mi sara să mă culc,
 Vine-mi gândul să mă duc
 Să nu mă vadă mai mult,
 Dimineața când mă scol
 Vine-mi gând să mă omor.
 Dacă stau și socotesc
 Că atâta-n lume greșesc.

101. Altul

Tu, maică, când m-ai făcut
 Ție bine ți-o părut,
 C-un picior m-ai legănat,
 Din gură m-ai blestemat,
 Scăldătoarea mi-ai țiapat
 În grădina cu molizi
 Să trăiesc fără părinți,
 În grădina cea cu brazi
 Să trăiesc fără de frați,
 În grădina cea cu flori
 Să trăiesc fără surori,
 În grădina cea cu spini
 Să trăiesc fără vecini.
 Când m-ai văzut că-s fecior,
 Să-mi fi rupt, maică, -un picior,
 N-ai trage-atâta dor.
 Să mă fi făcut o fată
 Să torc cu tine pe vatră,
 N-ai fi așa supărată;
 Pe vatră și pe cuptor,
 N-ai trage-atâta dor.
 Oh ! de dorul maicii mele
 Facu-mi ochii fântânele
 Și gura organ de jele.
 Când e sara la cinat
 Nu pot cina de oftat
 Că măicuța o am lăsat
 Și eu trăiesc supărat.
 De suspin și de bănat
 Stau într-un cot rezămat
 Plâng ca pruncul ne-nfășat,
 Că sunt tare-nstrăinat.

102. Cântece

Oltule, pe malul tău
 Crească iarbă și dudău
 Să pască murguțul meu
 Pân-oi bea în făgădău.
 Murgu-i sur și pintenog

Priponit în busuioc.
 M-aș pleca de l-aș plivi
 Rău mă tem c-oi zăbovi,
 Dar l-oi smulge și m-oi duce
 Și l-oi pune pe o cruce,
 Pe crucea mândruții mele,
 A copilei tinerele,
 Pe crucița mândruchii
 Că i-o fost dragă băduichii.

103

Frunză verde de cetină,
 Suflă vântul și-o clatină
 Din vârș până-n rădăcină.
 Nu-i de vină crenguța,
 Că-i de vină măicuța
 Că nu mă lasă-a iubi
 Cu cine m-oi potrivi;
 Nu mă lasă să trăiesc
 Cu cine mă potrivesc.

104

Frunză verde perișoară,
 Dragă mi-i fata fecioară
 Că se culcă pe lăicioară.
 Când e vremea să se scoale
 Ea mai cere-o-nvelitoare
 Și pe cap și pe picioare.
 Lasă-mă, măicuță dragă,
 Să mă fac femeie-ntreagă
 Să fiu și la alții dragă,
 Că-s copilă ca și-o fragă;
 Să fiu la alții iubită
 Că-s cu peana zugrăvită
 Și la ochi întraurită.

105

Du-te, dor, până ce-i nor
 Că de s-a însenina
 Mai departe te-oi mâna.

De aici pân' la mândra
 Este-o vale întraurită
 Și cu flori acoperită,
 Dar de la mândra-napoi
 Este-o vale pustiiată
 Cu mult dor învăluită.
 Luncă, luncă, vale-adâncă
 Lupii-n tine mă mănâncă.
 Lasă, lasă să mă mănec
 Că din mine carnea-i dulce,
 Dulce-i carnea ca de pui,
 Dar pe sama nu știu cui.
 Pe sama urâtului
 Să-l sufle din țară-n țară
 Să nu vie la noi iară;
 Să-l sufle din văi în văi
 Să nu vadă ochi de-ai mei.

106

Acolo-n jos la Orăștie
 Vin doi frați din cătănie,
 Iar într-un capăt de satu'
 Zice unul către altu':
 – Pune mâna, frate,-n șale
 Și trage una cu jale.
 Noi acasă ce-am căta:
 Boii-n grajd au bătrânit,
 Caru-n șură-a putrezit,
 Coasa-n cui a ruginit.
 Brăduleț verde pus pe masă,
 Neamțul nu mă lasă-acasă.
 Neamțule, și-a ta credință
 De ți-ar fi pierit sămânța
 De n-am fi cătane, noi
 N-ar mai fi sfadă-ntre voi,
 D-așa cătunia noastră
 Poartă și sabia voastră.
 O, sărmana cătana
 Când desculță opinca
 Și apucă păpucu'

Și ia dealul de-a lungu',
De-a lungu' și de-a latu'
De nu-i află capătu'.

107

– Căpitane Romane,
Unde duci cătanele?
– Da la foc sărmanele.
– Lasă-le pe drum încet
Că îi rod bumbii la piept
Și nu-i duce așa tare
Căldura e foarte mare.

108. Strigături

Strigă popa dintr-un coș:
– Mi-o furat domnii-un cocoș.
Preoteasa din stupină:
– Mi-o furat domnii-o găină.

109

Așa zice popa nostru
– Să nu mergi la fete-n postu.
Preoteasa zice-așa:
– Mergi, voinice, unde-i vrea
Vină și la fata mea.

110

Părinte, popă dascale,
Ce cați caii p'ingă vale?
Tu ești un popă nebun
Ce cați caii p'ingă drum?
Caii tăi treceau asară
Trei voinici pe ei călare;
Trei voinici de voinicei
Pe trei pui de călușei,
Seamănă, popă, cu-ai tăi.
Dară eu i-am întrebat:
– Ce de rău de bani ați dat?,
De unde i-ați cumpărat?
– De la popa vost' din sat,

Nici un rău de bani n-am dat,
Făr' zăloage am lăsat:
Ușile descuiate,
Și frâiele toate.

111

Pân-apuci la codru verde,
Popa acolo nu te vede.
Ține, Doamne, noaptea lungă
Să mă duc, să nu m-ajungă,
Căci caii atunci se fură
Când e ploaie și negură;
Hei, și caii atunci se vând
Când e ploaie cam cu vânt.

112

Vai de mine și de eu,
Azi mi-i bine, mâini mi-i rău.
Cine m-aude cântând
Va gândi c-am băut vin,
Da' eu n-am băut nemică
Făr' o cupă de holircă
Și nemica n-am mâncat
Făr' un pui fript piperat.

113

Du-te dor ca să mă duc
Să nu trag ca boii-n jug.
Boii-s boi, trag câte doi,
Dar io-s voinic tinerel
Nu poci trage singurel;
Boii-s boi, trag câte patru
Dar eu nu mi-oi pune capu'.
Nu l-oi pune, că l-am pus
Că numai cât stau în sus,
Ca și-o floare de harbuz,
Dimineața a-nflorit,
Peste zi s-a veștejit.

114

Feciorul, până-i fecior
 Umblă-i mintea prea ușor,
 Dară după ce se-nsoară,
 Mintea prea jos îi coboară.
 Și fata, până ce-i fată,
 N-are minte niciodată,
 Dară dacă se mărită
 Își așază mintea-n patru
 Lângă hoțu de bărbatu'

115

Spune-mi, mândr,-adevărat
 De când de-acas-am plecat
 La câți voinici gura-i dat?
 – Stai, bădiță, că ti-oî spune:
 Câți era ca dumneata
 Toți venea la noi seara;
 Câți au fost, bade, ca tine,
 Toți veneau seara la mine
 Și cu toți am trăit bine.

116

Pădurice deasă ești,
 Mândrucă departe ești.
 Pădurice te-aș dărâma,
 Nici o creangă n-aș lăsa
 Până ce o voi afla.
 Când cu dânsa m-oîu tâlni,
 Trei zile aș vorovi
 Și mi-ar pare ziua ceas
 Povestindu-i de necaz,
 De când s-a dus câte-am tras.
 De când de-acas-am plecat
 Pâne albă n-am mâncat,
 Fără prifont uscat,
 Zeamă verde ca iarba,
 Prifont tare ca piatra.

117. **Cântece**

Pe deasupra codrului
 Suflă vântul Oltului,
 Rupe meri
 Și rupe peri
 Printre meri rupe și fagi
 Și desparte oameni dragi;
 Rupe iarbă și trifoi,
 Despărțitu-ne-a pe noi,
 Cu pe mândra, pe-amândoi.

118

Eu mă duc, mândră,-n cătane,
 Tu rămâi și spală haine.
 Spală, mândră, ce-i spăla,
 Spală-mi, mândră, năframa,
 Dar o spală-n lacrimi le
 Și o usucă-n dor și jele
 Și mi-o trimite pe stele,
 Pe sunetul vântului
 În mijlocul Clujului.
 Unde-a fi steagul plecat,
 Io-s în pușcă răzimat.
 Dacă la Cluj mă vor duce,
 Nu m-or face-o poamă dulce,
 Că m-or face-o poamă-amară,
 M-oi duce și-oî veni iară.

119

Mă dusei la prundul sec
 Dorul mândrii să-l înec,
 Dragostele nu mă lasă,
 Urâtul tare m-apasă.
 Strigă frunza răchiții
 Din marginea Dunării:
 – Nu-neca dorul mândrii!
 Strigă frunza plopului
 Din marginea Oltului:
 – 'Neacă dorul mândrului.
 Oltule, Oltuțule,

Secați-ar păraiele.
 Oltule, pe malul tău
 Crească iarbă și dudău
 Să pască murguțul meu
 Pân-oi bea în făgădău.
 Murgu-i sur și pintenog
 Priponit în busuioc.
 M-aș pleca de l-aș plivi,
 Rău mă tem c-oi zăbovi,
 Dar l-oi smulge și l-oi duce
 Și l-oi pune pe o cruce,
 Pe crucița mândrii mele,
 A copilei tinerele.
 Pe crenguța mândruții
 Că i-o fost dragă bădiții.

120
 Frunză verde de cetină,
 Suflă vântul și-o clatină,
 Din vârf până-n rădăcină.
 Nu e vina crenguții,
 Că e vina măicuții
 Că nu mă lasă-a iubi
 Cu cine m-aș potrivi;
 Nu mă lasă să trăiesc
 Cu cine mă potrivesc.

121
 Cucule, penele-ți pice
 Prin codru să nu poți zice;
 Cucule, penele-ți sece
 Prin codru să nu poți trece.
 Cucule, cu pene mari
 Mândru cânti la păcurari
 Și-n cazarme la căprari.
 Cucule, cu pene verzi
 Mândru cânti vara-n livezi
 Și-n cazarme la cadeți;
 Cucule, cu pene multe

Mândru cânti vara pe munte
 Și-n cazarme la răgute.

122
 Sub tufa mohorului
 Arde para focului;
 Ea tot arde, nu se stinge,
 Mândra suspină și plânge
 – Taci, mândră, nu suspina
 Tot a ta a fost vina.
 La toți le-ai făcut pe plac,
 Ție ți-ai făcut de cap;
 La toți le-ai făcut pe voie,
 Tie ți-ai făcut nevoie.
 Verde-i frunza pe copaci,
 Leagănă, mândră, și taci,
 Io-s fecior și îmi pun ștruț,
 Tu, fată, cu legănuț;
 Io-s fecior și îmi pun pană,
 Nu ești fată, ești vădană.

123
 Ferește-mă, Doamne sfinte,
 De grădina cu cucute,
 De drăguț cu mândre multe.
 Până umblă pe la toate,
 Trece de la miazănoapte.
 Când sosește pe la mine,
 Se vede de ziuă bine,
 S-ar băga și i-i rușine,
 L-ar lăsa, nu-i vine bine.
 De-aș avea mamă și tată
 Trăi-u-aș ca pana-n ladă,
 D-așa n-am fără măicuță
 Și trăiesc ca cucu-n frunză,
 Nici ca cucu' nu trăiesc,
 Numai cât mă necăjesc.

124

Frunză ve' amu se fa'
 Io-aș iubi mamii nu-i pla'
 De-ar plăcea maicii ca mii
 Mâne-am mere-n cununii,
 D-așa maicii nu-i pre pla'
 Nu ne putem cununa.
 (Din *Maramureș* – nota lui I.M.)

125

– Fă-te, bade, ce ti-i face
 Că și eu mândră m-oi face
 Un răuț cu floricele.
 – Da' și eu, mândră, m-oi face
 Un voinic cu coasa-n spate
 Și-oi cosi florile toate.
 – Și eu, bade, că m-oi face
 O vâzdoguță
 La mămuca-n grădinuță.
 – Eu m-oi face-un copilaș
 Și m-oi duce la mă-ta
 Și eu mândru m-oi ruga
 Să-mi deie vâzdoguța,
 Că eu mândru oi purta.

126

Trandafir de lângă drum,
 Pus-am gând ca să re rump,
 Da' te-oi lăsa de ti-i coace
 Tot mai mare bai mi-i face.

127

Floriceică de pe rât,
 Nu gândi că te-am urât
 Pân'ce asară n-am venit.
 N-am venit c-am fost trudit,
 M-am culcat și-am adormit.
 De câte ori m-am trezit
 Tot la tine m-am gândit;
 De câte ori m-am sculat

Gândul la tine mi-a stat.
 Oi, bădiucă, bădișor,
 Eu atât te-am așteptat
 Tot cu foc și cu lumină
 Pân' s-o trecut de la cină
 Dac-am văzut că nu vii,
 Pus-am dorul căpătâi
 Și cu jalea mă-nvelii.

128

Am avut un pui de bine
 Și-o zburat de lângă mine,
 Tuturor le pare bine,
 Numai mie-mi pare rău
 C-o fost pușorul meu,
 L-o pus moartea sub lăcată
 Și nu l-oi vedea niciodată.

129. Strigături

– Strigă, strigă și tu, mută.
 – Ba nu-s mută
 Că-s tăcută
 Că m-au mâncat scârbă multă.

130

Mureș, Mureș, apă lină
 Floare din grădină
 Treci mândra-n țară străină,
 Floare din grădină.
 Da' o treci, să nu o-neci,
 Floare dintre greci.
 Pe mândra de-i îneca,
 Floare iac-așa,
 Când a face ciugur mugur,
 Floare dintre struguri,
 Și răchita pere moi,
 Floare de trifoi,
 Când a face plopul pere,
 Gura mândrii mele,

Și răchita micșunele,
Ochii mândrii mele.

131
Bade, struț de trandafir,
Lasă-mă să rump un fir.
– Rumpe, bade, cât îi vrea
Trandafir din coada mea.
Rumpe și te veselește
Și cu drag, mândră, fetește,
Că și eu oi holtei,
Da' mândra pe unde-o fi,
Jale și bănat mi-a fi.

132
Hei leliță albineată,
Ce te ții așa măreață,
Că și badea-i albineț
Și nu să țin-e-așa măreț.

133
Hei, leliță negricioasă,
Ce te ții așa făloasă,
Că și badea-i negricios
Și nu se ține fălos.

134
De aici pân' la Beclean
Semănat-am măgherean,
Măgherean de cel albuț
Să pui pană la drăguț.
Drăguțul mi-a fost cătană
I-o pus împăratul pană,
Pană și lobodă
Nu i-i lumea slobodă.

135
Cine joacă și nu strigă,
Facă-i-să gura strâmbă.
Cine strigă și nu joacă,
Facă-i-să gura troacă.

136
Până eram tinerel
Mâncam coaste de purcel,
Da' de când sunt însurat
Nevasta mie mi-o dat
Laptele nestrecurat,
Mămăligă necernută.
– Na! Și mănăcă cât de multă.

137
Dragă mi-i lelița înaltă
Că-mi dă gura peste poartă,
Dar lelița mătătea
Sare gardul pe proptea
Și se jură
De-mi dă gură.

138
Aveți grijă, măi feciori,
Că vine și-a mea drăguță
Cu cătrînța cu zeluță,
Aveți grijă s-o jucați
Numai să n-o sărutați.

139
Dă, Doamne, roadă-n bujori,
La toată casa feciori.
Dă, Doamne, roadă-n bucate
Și-o fată la șapte sate,
Când o fi fata fecioară
Da-o-ar Dumnezeu să moară
Să o-ngroape-n țințirim
Să nu margă la străini,
Că străinul, săracul,
De-ai face din apă vin
Nu-i mai faci voaia deplin,
De-ai face din apă bere
Nu-i mai face pe plăcere.

140
 Supărat îi neamul meu
 Pân'ce-am avut noroc rău,
 Dar nu fie supărat
 Că din tot felul de neam
 Câte unu-i *bădăran*. (sic!)

141
 Sunt fete de protopop
 Și-încă n-au nici un noroc,
 Norocul nu-i răsădit
 La tot omul potrivit,
 Norocul nu-i este dat
 La tot omul lăsat.
 Frunză verde ca bobu'
 Mândră floare-i norocu',
 Dar e în țarmuri de apă,
 Ăla-i om care îl află.

142
 Câte fete sunt la noi
 Toate-s bune de cimpoi,
 Da' fata diacului
 De cimpoiul dracului.

143
 De ai fii, lele, cum te ții
 N-ai ținea bucii-n budâi,
 Că-n budâi îi pune brânză
 Și din buci ai face pânză.

144
 Pișcă, mușcă pe lelea
 N-aștepta să zică ea,
 C-ar zice și i-i rușine,
 Dac-o piști, îi pare bine.

145
 ...-ți morții meștergrindă
 De te-aș vedea scos în tindă,

Din tindă până-n cămară
 La oala cu rumineală.
 Nu știu cum dracu o pus
 Că pe nas nu i-o ajuns.

146
 Vai de mine și de mine
 C-o pățit mândra rușine
 Ș-amu se leagă de mine.
 Da' acolo eu nu-s de vină
 Cum nu-i tină la fântână.
 Tină la fântână este,
 De mândra-i numai poveste;
 Tină la fântână-i iară,
 De mândra-i numai ocară.

147
 Auzit-am, auzit,
 Auzit-am o minciună
 Că-n Mureș îi apă bună
 Câți beau toți se împreună.
 Hai mândră, să bem și noi
 Să fim și noi amândoi.

148
 În cea verde grădiniță
 Este-o mândră adormită
 Cu mohor învălită.
 Un voinic pe-acolo trece
 Și din gură-așa grăiește:
 – Fată ești, nevastă ești?
 – Eu nu-s fată, nici nevastă,
 Că sunt floare de pe mare
 Cine-mi cată fața moare.
 Voinicul din grai grăia:
 – Eu-s brumarul cel mare
 Ce mă pun sara pe floare
 Și mă scol în prânzul mare
 Când răsare sfântul soare.

149

Frunză verde-a mărului
Nu crede-a studentului,
Vine sara te iubește,
Ziua-n sat te povestește.

150

... morții neamțului
C-o dat armă mândrului,
Că l-o scoborât din munte,
I-o tăiat părul din frunte.

151

Împărate, împărate,
Împărate unguresc,
Vine-mi să te suduiesc.
Morții lor de împărați,
Mi-o cătunit doi-tri frați.

152

Lelea cu pieptari de miel
Cu buzele pantoler.

153

Hop, lele de la Feleac,
Doamne, rău te-ai măritat:
Tu tânără și cu mărgele,
El îi moș fără măsele.

154

Cântă cucu-n par de vie,
Am o mândră pe câmpie
Și la față îi mândruță
Cu numele Măriuță.

155

Știi tu, bade, ce ți-am spus
Aseară acolo din sus:
Unde-or fi oameni mai mulți,
La oameni să nu te uiți;

Unde-or fi mai puținei
Ochii tăi să fie-ai mei.

156

Iubite și-al meu draguț,
Dă-mi o viță de păruț,
Tot de-al tău de cel negruț
Să știu că mi-ai fost draguț.

157

Vină, bade, joi la noi
C-oi mâna mutu la oi,
Oile-s în deal departe,
Mutu n-a veni în astă noapte.
Mutu-i hunsfut și curvoi,
Întoarnă iar înapoi.
El ascultă la fereastră,
Vede curva de nevastă.
El strigă de la fereastră:
– Aleleli, curvă de câne,
Iar ai strâns curvoi la tine.
– Minți, mutule, minți, nebune,
Că-i mâța vecinului
O vinit la mâța noastră
Ca urât să nu trăiască.

158

Bărbate, sufletul meu,
Samănă ce-i sămăna
Cânepa de ai uita.
Cânepa-i de rău la casă
C-ai dormi și nu te lasă.
Cânepă ai sămănat,
Boala-n oase mi-ai băgat.
Bărbate, bărbatul meu,
Da ia coasa și-o cosește
De boală mă mântuiește.
Da' o cosește cam pe sus
Să rămână cam de-un fus
Și-oi țipa-o-n ăst lădoi,

Și-oi ținea un an ori doi,
 Și-oi scoate în primăvară
 C-oi gândi că-i altă tiară
 Și om pune-o după șură,
 Și ne-om pupa tot în gură
 Să ne-ajungă-o bătătură.

159

Focu-mi te ardă spată,
 Că mi-ai făcut pânza spartă,
 Dar cățelele de iță
 Nici ele nu-s de credință,
 Dar tâlharii de fuștei
 Aceia-s pismașii mei,
 Că din iță până-n spată
 Paști-o iapă-mpiedecată;
 Din iță până-n fuștei,
 Paște-o scroafă cu purcei.

160

Pân' ce-s negru, nu-s țișan
 Că-s copil de moldovean,
 Că m-o uns mama cu unt
 Ca să fiu la toți plăcut.

161

Vină, bade, joi sara
 C-atunci-i dulce gura,
 Dar nu veni cu soție
 Că n-am gură numai ție.

162

Până eram holteiaș,
 Mergeam sara pe uliță
 Tot cântând și şuierând.
 Cine, cum mă auzea
 Luminile le aprindea
 Și nume mie-mi punea:
 Spate late de voinic,
 Buze moi de copil mic.

Da' de când m-am însurat
 M-am mai dus o sară-n sat
 Tot cântând și şuierând.
 Cine, cum mă auzea
 Numai mie îmi spunea:
 Spate late suflecate,
 Buze moi dăbălăzate.

163

Până ce iubeam copile,
 Mai era ceva de mine,
 Dar de când iubesc neveste,
 Crește iarbă fără veste.

164

Luați sama, oameni buni,
 Ce voi spune nu-s minciuni,
 Da' az' vară la secerat
 Șapte fete-o degerat.

165

Mă sculai des dimineață
 Pe negură și pe ceață,
 Cu pușca plină pe brață.
 Mă duceai prin cea grădină
 Cu pușca plină pe mână,
 Da' aflai iarba pătulită
 Și pe mândra d'adormită
 Și scula-u-aș, nu mă-ndur
 Somnul mândrii amu-i mai bun,
 Da' scula-u-aș și m-aș duce,
 Somnul mândrii amu-i mai dulce.

166

Mânioasă-i lelița
 Că i-i groasă cămeșa.
 Poartă gros, că gros ai tors.
 – Ba minți, bade, dumneata
 Că așa mi-o fost cănepa.

167

Mamă, mămuleana mea,
 Când pe mine m-ai făcut
 Tare bine ți-o părut,
 Că tu de părere bună
 Mi-ai făcut față de lână,
 Legământ de măgheran
 Să mă leagăn de măgan.
 Da-u-ar Domnul Dumnezeu
 Să ardă curtea-n Brașeu,
 Talpa leagănului meu
 Să nu se legene nime
 Fără de noroc ca mine.

DESCÂNTECE

168. De fapt

S-a pus N. la cină să cineze,
 N-o putut cina
 De pismașii lui,
 De vrășmașii lui,
 Că i-o țipat
 Nouăzeci și nouă de dalte,
 Nouăzeci și nouă de fapte;
 Pe ușă le-o băgat,
 Pe gură le-o îmbucut.
 O prins N. a se cânta și a se văieta
 Că cine l-or auzi
 Să-l poată folosi.
 Nime-n lume nu l-o auzit
 Numai Maica Domnului
 Din poarta cerului
 Prins-a a întreba:
 – Ce te cânti, ce te vaieti?
 – O, Maica Domnului,
 Cum nu m-oi cânta,
 Cum nu m-oi văieta
 Că m-am pus la cină să cinez,
 N-am putut cina
 De vrășmașii mei,
 De pismașii mei,

Că ei mi-o țipat
 Nouăzeci și nouă de dalte,
 Nouăzeci și nouă de fapte.
 Pe ușă le-o băgat,
 Pe gură le-o îmbucut.
 – Nu te cânta, nu te văieta
 Că eu scară de aur face-mi-oi,
 La tine veni-voi,
 Faptul alege-l-oi, culege-l-oi,
 În mare țipa-l-oi.
 Acolo să pieie,
 Să răspieie
 Ca umbra la soare,
 Ca stopitul în cărare.
 Să răsaie N. curat, luminat
 Ca argintul strecurat,
 Cum D-zeu l-o lăsat.

*Acest descântec se descântă astfel:
 un om oarecare, nu numai cel ce
 suferă de acest morb, merge la
 moară dimineța înainte de a răsări
 soarele și să ia în un vas stropi de
 apă cum sar de pe roată. În timpul
 când vine și merge de la moară nu
 este iertat să vorbească cu nime. În
 această apă se descântă de 9 ori și cu
 această apă se spală tot corpul.
 (Nota lui Iuliu Moisil)*

169. De bubă sau de zgaibă

S-a luat N. de la casă,
 De la masă,
 Pe cale, pe cărare.
 Când o fost la _____
 S-a întâlnit cu o zgaibă turbată,
 Cu sânge înfocată,
 Cu junghiuri, cu săgetături,
 Cu roșată, cu albață,
 Cu buba cea rea prin potca cea mare,

Prin deochi,
 Prin strigare,
 Prin deochi în spată și-n cap,
 În grumaji, în dinți în măsele,
 În mâni și în picioare.
 Ca o ursoaie s-a aruncat
 Zilele lui să le ciunte,
 Veacul lui să-l ciunte.
 Ș-a prins a se cânta,
 A se văieta,
 Pe dânsul l-or folosi.
 Nime-n lume nu l-o auzit
 Numai Domnul din poarte cerului.

– Nu te cânta, nu te văieta

Că eu cu tine-oi mătura
 În creierii capului,
 În fața obrazului,
 Din auzul urechilor,
 Din vederea ochilor,
 Din zgârnciul nasului,
 Din o mie de locurile,
 Din o sută de nodurile,
 Pe cruce de arginți scrisă.
 La fetele lui ___ trimite-l-oi,

Acolo să locuiască,
 Acolo să văcuiască,
 Unde cocoșul negru nu cântă,
 Câne negru nu gârbește,
 Nevastă concii nu învălește.

Notă: *Acest descântec se descântă pe fața omului de 3 ori cu un ban de argint. (Nota lui Iuliu Moisil)*

170. De potcă și de deochi

De-i ajuns N. de bărbat bătrân, tânăr,
 Ungur, român, iudov, curat, necurat
 Cu ochi de vârcolac,
 Cu labă de lup turbat,
 Ori cu gând rău,
 Ori cu limbă rea,

Ori de-i ajuns prin deochi,
 Prin potca cea mare,
 Prin strigare
 Cu 99 înapoi îl desdeochi.

Notă: *Cu acest descântec se descântă apa de 3 ori și cu aceasta se spală cel ce suferă. (Nota lui Iuliu Moisil)*

171. De dragoste

Marți dimineața,
 Dimineața s-a sculat,
 Pe obraz s-a spălat,
 Pe obraz cu vinars,
 Pe mânuri cu vin bun,
 Pe murg a încălecat,
 Trâmbița de argint în mâni a luat,
 La părăul lui Iordan,
 La apa lui Prodan,
 Unde-i unda de vin,
 Stropi de mir și tîmuri
 De busuioc,
 Ca să aibă parte de noroc.
 A prins în marginea apei
 A se cânta și a se văieta
 Cu un glas mare până-n cer
 Cu lacrimi până în pământ
 Că cine în lume o va auzi
 O va putea-o folosi.
 Nime-n lume n-a auzit,
 Nime-n lume n-a auzit,
 Nime-n lume n-a văzut,
 Numai Maica Domnului
 Din porțile raiului
 Pe dânsa o întreba:
 – Ce te cânti, ce te vaieti?
 – Bine-ai făcut Maică Sfântă
 Că m-ai întrebat.
 Eu spune-ți-oi:
 Cum nu m-oi cânta,
 Cum nu m-oi văieta

Că marți dimineața m-am sculat
 Mai dimineață ca împăratul în
 împărăție,
 Ca craiul în crăie,
 Ca primaru-n primărie,
 Ca tot felul de neam mai dimineață,
 Pe obraz m-am spălat,
 Pe obraz cu vinars,
 Pe mânuri cu vin bun,
 Trâmbița de argint în mână am luat,
 Pe murg am încălecat,
 La păraul lui Iordan,
 La apa lui Prodan,
 La unda de vin.
 Eu acolo să mă spăl,
 Să mă curățesc
 De toată ura,
 De toată făcătura,
 De toate farmecele cele rele,
 De toate câte cineva mi le-a dat.
 Eu nu m-am putut spăla,
 Nu m-am putut curăța
 Că m-am aflat de ochi orbită,
 De gură amuțită,
 De mânuri legată,
 De picioare împiedecată,
 Cu cămașă de broască îmbrăcată,
 Cu brâu de șarpoaie încinsă.
 Maica Sfântă zise:
 – Cu unda de vin spăla-te-voi,
 – Cu strop stropi-te-voi,
 De mâna dreaptă luată
 Prin apă în trei pași spăla-te-voi,
 De ochi te-oi desorbi,
 De gură te-oi desmuți,
 De mânuri te-oi deslega
 De picioare te-oi despiedeca,
 În cămașă de aur te-oi îmbrăca,
 Cu brăul sfântului soare te-oi încinge,
 Trâmbiță de aur în mână ți-oi da,

Pe murg te-oi încăleca,
 Pe ulița satului N. te-oi purta,
 Toată lumea te-a striga:
 Ce gedeeasă, ce împărăteasă,
 Ce crăiasă?
 Nu e nici gedeeasă,
 Nici împărăteasă,
 Nici crăiasă
 Fără-i N. cea frumoasă,
 În față ca soarele,
 În dos ca doamnele,
 Ca să fie mai văzută,
 Ca împăratul în împărăție,
 Craiul în crăie.

Notă: Acest descântec se descântă la fete și la feciori în apă de 3 ori, cu apa se spală pe întreg corpul. (Nota lui Iuliu Moisiu)

DIVERSE

172

Tu, mireasă, tu, nebună,
 Ce nu plângi după cunună,
 Cununița ta cea verde
 Cum te scoate dintre fete
 Și te bagă-ntre neveste,
 De tine nimic este;
 Te scoate dintre feciori
 Și te bagă-ntre nurori.
 N-ai fost, tată, bucuros
 Să mă vezi în lucru vost;
 N-ai fost, mamă, bucuroasă
 Să mă vezi umblând prin casă,
 De la prag până la masă.
 Plânge-mă, mamă, cu dor
 Ți-am fost fată și fecior,
 Ți-am fost sluga tuturor.
 Batăr unde m-ai mânat
 Fost-am gata de plecat,
 Cuvântul nu l-am călcat.

Hai, mamă și mă petreci
 De la est poduț de Beci.
 – Petreacă-te socrul tău
 C-acela ți-i tatăl tău.
 – Hai, mamă, de mă petreci
 De la est poduț de Beci.
 – Petreacă-te soacră-ta
 C-aceia ți-i mama ta.
 – Hai, soră, și mă petreci
 De la est poduț de Beci.
 – Petreacă-te cumnatele
 C-acelea ți-s surorile.
 – Hai, frate, și mă petreci
 De la est poduț de Beci.
 – Petreacă-te cumnații
 C-aceia ți-or fi frații
 Vină, mamă, prin pelin
 Și mă ia de la străin;
 Vină, mamă prin buhași
 Și mă ia de la cismași.

173

Cărruie prin ocol,
 M-am iubit c-un domnișor.
 M-am iubit cu mare frică
 Și mama n-o zis nimică,
 Și mama m-o presupus,
 Și cătră tata m-o spus,
 Și de-acolo m-o luat,
 Și în ladă m-o băgat
 Și pe lad-o pus lăcată,
 Lăcată – un stan de piatră.
 Mă uitai pe sub lăcată
 Văzui soare strălucind,
 Fete cu feciori șezând,
 Domnișorul la noi venind,
 Când pășea, pana-i clătea,
 Ochii și gura-i râdea.

174. PINTEA

Pe din jos de codru verde
 Focul flăcărând se vede,
 Dar s-arată după semne
 Cum arde un car de lemne.
 Din departe se vedea
 Pinteia cum la foc ședea
 Și cu soții lui vorbea,
 Și cu ei se sfătuia.
 Ei erau vreo doisprezece
 Și la foc frige-un berbec.
 Nu-l frigea precum se frige
 Ci-l întorcea în cârlige.
 Când era mai gata fript,
 Pinteia se gândea la birt
 Și de dor se jeluia
 Și fraților săi zicea:
 – Fraților, frățiorilor,
 Mergeți doi la Baia Mică
 De-aduceți vin și palincă.
 Mergeți doi la Baia Mare
 De-aduceți pâine și sare,
 Că, zău, bine mi-ar cădea.
 – Dar la Baia nu ne-om duce
 Că viața încă-i dulce.
 Și de-a fi ca să mergem
 Cei mai țăpini ne-alegem.
 Și, zău, de-aici n-om pleca
 Până tu nu ni-i arăta
 Din ce stă și moartea ta.
 – Din trei fire de grâu sfânt,
 Din plumbuții mici de-argint
 Tare-n armă îndesați
 Și la piet tare-ațintați.
 Către Baia că porniră
 Poarta-nchisă că o aflară.
 Și cu bărzi dădură-n poartă
 De se rupse-n șapte toată
 Și la birturi se băgară,
 Și ei bea, se petrecea,

Și pandurii de ei c-o dat,
 Și pe ei că i-o legat.
 Iară Pinteă s-o culcat,
 Curând în vis c-o visat
 Că săbiuța lui cea nouă
 I se rupse drept în două,
 Săbiuța lui cea veche
 I se rupse la ureche.
 Și-apoi curând se-mbrăca
 Către Baia că pleca.
 Când în Baia c-o intrat,
 Pandurii de el c-o dat
 Și din gur-o cuvântat:
 – Dă-te, Pinteă, acum legat
 Că de nu vei fi pușcat
 Cu trei fire de grâu sfânt,
 Cu plumbuții mici de argint
 Tare-n armă îndesați
 Și la pieptu-ți ațintăți.
 – Eu legat nu mă voi da
 Până capul sus mi-a sta.
 Ei atunci că l-o-mpușcat,
 Și-n genunchi că o picat,
 Și toporul l-o luat.

175. A LUI GRUIAN

Acolo sus la răsărit
 Este-o masă rotită
 De Novaci înconjurată.
 De zori țara o pădat,
 Cruce de grițari n-o dat.,
 El tare s-o supărat.
 Cu clopul pe ochi lăsat,
 Cu păruțul retezat,
 Tată l-o-ntrebat:
 – Tu, Gruianu lui Novac
 La ce ești tot supărat,
 Doru-ți-i de însurat
 Or ți-i dor de Țarigrad?
 Și el iar o zis așa:

– Hei, tătuc, tătucule,
 Nu mi-i dor de însurat
 Că mi-i dor de Țarigrad.
 Și Novac o zis așa:
 – Hei, Gruian, dragul tatii,
 Tu la Țarigrad nu mere
 Că ți-i orașul mare
 Pe tine te-or înșela,
 În temniță te-or băga.
 Gruia n-o ascultat
 Și-acolo s-o d'alergat,
 Cruce de grițari n-o dat,
 Nouă buți o deșertat,
 Cruce de grițari n-o dat,
 Nouă buți cu fundu-n sus,
 Cruce de grițari n-o pus.
 Nița, crășmărița,
 La-mpărat că s-o d'alergat
 Și-mpăratul că o-ntrebat-o:
 – Hei, tu, Nița crășmăriță,
 Adusu-mi-ai bani de dat,
 Ori vinul nu s-o ciuntat.
 Și ea iar o zis așa:
 – Înălțate împărate,
 Nu ți-am adus bani de dat
 Și vinul mi s-o ciuntat,
 Greu voinic că mi-o picat,
 Nouă buți o deșertat,
 Cruce de grițari n-o dat.
*(n-am cruce de grițari= niciunul,
 nota lui I. Moșil)*
 În trup
 Ca un butuc,
 În grumaji ca o bărbânță
 Și la cap ca o căpiță,
 Și fața obrazului
 Ca și spuma laptelui,
 Și mustața ca la rac
 Și-o înoadă după cap,
 Și nodul ca pumnul

De ți-i greață de dânsul,
 Numai de a lui sprâncene
 Singur de le vezi te-ai teme.
 Ea d-acolo s-o-nturnat
 Și numai că ea s-o-ntâlnit
 C-un câne de vâj bătrân.
 El nu să treacă
 Și să tacă,
 Da el că numai o zis așa:
 – Hei, tu, Niță crâșmăriță,
 Fă trei funii de mătășă
 Pe cât mâna lui de groasă
 Și cu-acelea l-oi lega
 Și-n temniță l-oi băga,
 Și deasupra capului
 I-om pune-o piatră din mare
 Când o pica, să-l omoare.
 Tată-so că l-o auzit
 Numai el că și-o asmuțit
 Un puiț de coarbă neagră.
 Dacă acolo o sosit
 La fereastra temniții,
 Ea a prins a ciripi
 De Gruia că-n lontru-i băgat.
 – Tu, puiț de coarbă neagră,
 Tu la mine ce-ai venit?
 Și ea iar o zis așa:
 – Hei, Gruianu lui Novac,
 Tată-tău că m-o mânat
 Că de ești viu să te încerce
 De ești mort să te comânde
 (*îngroape, nota lui I. Moisiu*)
 Și el iar o zis așa:
 – Tu, puiț de coarbă neagră
 Tu la tata ca să alergi
 Și spune-i la tata să se gate
 Tot cu haine de mătășă,
 Să vie cu bani de-acasă.
 Dacă aicea a sosit,
 Cu picioru-n poartă-a da,

Poarta-n patru s-a crepa,
 Pe mine m-a deslega
 Și la turci om alerga,
 Bani pe jos că le-om țipa.
 Care turc, cum s-a pleca,
 Eu capu' i-oi reteza.
 Dacă acolo a sosit
 Cu picioru-n poartă-a dat,
 Poarta-n patru s-o crepat,
 Pe Gruia l-a dezlegat
 Și bani pe jos le-o țipat.
 Și turcii o d'alergat.
 Care turc, cum s-o plecat,
 Capul că i-o retezat.
 Pe unde Gruia trecea,
 Doamne, tare pologea.
 Pe unde Novac pleca
 El capu' le reteza.
 Și Gruia o zis așa:
 – Hei, tătucă, tatăl meu,
 Să păzești tu mijlocul
 Că ți-i mai slab paloșul
 C-oi păzi eu marginile
 Că mi-s mai tari paloșele.

176. RUJALINA

Cine-o făcut crâșma-n drum,
 N-o făcut-o de nebun,
 C-o făcut-o de cuminte
 La omul cu gânduri multe.
 La crâșma de lemn de nuc
 Da, beu domnii și de duc;
 La crâșma de lemn de pește
 Da, beu domnii călărește;
 La crâșma de lemn de fag
 Da, beu domnii nu se trag,
 Da, tot beu se libovesc,
 Doamnele le pomenesc.
 George, fecior de-mpărat,
 Nice bea, nici libovea

Fără șede supărat,
 Cu clopul pe ochi lăsat.
 Numai el că el o văzut
 Un inel a doamnei lui
 La feciorul grofului.
 Și tare s-o supărat
 Către inăși o strigat:
 – Da, inăși, inășii mei,
 Prindeți caii la hinteu
 Și mânați-i ca să meargă,
 Să meargă ca vânturile,
 Să sosim ca gândurile.
 Dac-acolo o sosit
 La porțița doamnei lui
 El iar că o strigat:
 – Rujalină, rujă plină,
 Floare mândră din grădină,
 Ia deschide porțița
 Să-ți sărut eu gurița.
 Și ea iar o strigat:
 – Georgiță, soțul meu,
 Deschidă-ți inășii
 Să trăiești bine cu dânșii.
 Și el iar o strigat:
 – Rujalină, rujă plină,
 Floare mândră din grădină,
 Eu-s de la deal de porțița
 Să-ți sărut a ta guiriță.
 Și ea iar o strigat.
 – Georgiță, soțul meu,
 Deschidă-ți-o inășii
 Că trăiești bine cu dânșii.
 Și el iar o strigat:
 – Rujalină, rujă plină,
 Floare mândră din grădină,
 Ia deschide porțița
 Să-ți sărut eu gurița.
 Ea porțița o deschis
 Și la dânsa s-o băgat
 Și o prins a d-întreba:

– Rujalină, rujă plină,
 Floare mândră din grădină,
 Ce mortiță tu-ți voiești:
 Ori din pușcă împușcată,
 Ori de sabie demicată?
 – Da, Georgiță, soțul meu,
 Nici mortiță n-oi vrea,
 Nici din pușcuță împușcată
 Nici de sabie demicată,
 Nici cu seuț picurată,
 Fără cu vin adăpată.
 Numai el c-o zis așa:
 – Rujalină, rujă plină,
 Floare mândră din grădină,
 Ce mortiță tu-ți voiești,
 Ori din pușcă împușcată,
 Ori de sabie demicată?
 – O, măicuță preacurată,
 Da, cu seu și cu rășină
 Să ard ca o lumină
 Pân-or fi domnii la cină.
 Și el iar o zis așa:
 – Georgiță, soțul meu,
 Nici o mortiță n-aș vrea:
 Nici din pușcă împușcată,
 Nici de sabie demicată,
 Nici cu seuț picurată,
 Fără cu vin adăpată.
 Și el iar o-ntrebat:
 – Rujulană, rujă plină,
 Floare mândră din grădină,
 Ce moarte tu ți-ai vrea:
 Ori din pușcă împușcată,
 Ori de sabie demicată,
 Ori cu seuț picurată.
 – Da, cu seu și cu rășină
 Pân-or fi domnii la cină
 Ca să ard ca o lumină.
 N-o avut soțul ce fa'
 Fără-o deschis porțița

Și la dânsa s-o băgat
 Și din pușcă o împușcat-o
 Și de sabie o demicat-o
 Și cu seu o picurat-o;
 Cu seu și cu rășină
 Și o ars ca o lumină,
 Pân-o fost domnii la cină.
 Când o fost la miazănoapte,
 Fost-a arsă jumătate:
 Când o fost pe după cină,
 Arsă până la inimă;
 Când o fost la cântători,
 Arsă până-n subsuori.
 Și numai ea c-o auzit
 Un cocon și o cocoană,
 Și coconul zbiera,
 Și cocoană legăna:
 – Ian taci, taci, frățiucole,,
 En taci tu și nu zbiera
 Că mămuca s-a scula
 Tie țâțucă ți-a da,
 Mie pitucă mi-a tăia,
 Pe-amândoi ne-a mângâia.
 Tată-so o d-auzit,
 Numai el c-o zis așa:
 – Cine-a fa' ce-am făcut eu
 Bată-l rău ăl Dumnezeu,
 Șadă-n apă până-n brâu,
 Mănânce-l pești de viu.
 Pentr-un ineluc de-argint
 Curte mândră-am pustiit,
 Pe mine m-am văduvit
 Coconii i-am selectit.
 Inași, inașii mei
 Ian săriți și potoliți.
 Și iar o d-auzit
 Numai ea c-o zis așa:
 – Georgiță, soțul meu,
 Poți tu potoli, ori ba

De ce mi-ai ars inima...
 (Sfârșitul s-a pierdut)
177. Strigături
 Dorul meu pe unde-aleargă,
 Nu-i pasăre să-l întreacă.
 Dorul meu pe unde-alungă,
 Nu-i pasăre să-l ajungă.

178
 Bată-l focul dor dorit
 Degeabă m-ai bătrânit,
 Că de zile nu-s demult,
 De când mama m-o făcut,
 Da' celea m-o-mbătrânit
 Care frumoși am iubit,
 Care hâzi am celuit.
 Celui-u-ar pe mă-sa,
 Da' pe mine știu că ba.

179
 Auzi, mamă, câinii bat,
 Intră pețitori în sat.
 Nu știu câinii ce gârbesc,
 Lanțurile zurăesc,
 Ori pețitorii sosesc.
 Dă-le, mamă, beătură
 Doară nu m-or căta-n gură.
 Numai un an de a trece,
 Sunt de-o sută și zece.

180
 Mână, mândruț, boii bine,
 Nu ținea ochii la mine,
 Ochii mei îs mari cealăi
 Or celui boii tăi,
 Nu ți-or da nimic pe ei.

POEZII POPULARE DIN FONDUL IULIU MOISIL

1. Culese de Artenie Mureșianu

181

Jele-i și estui voinic
 Care este cu mine aici.
 Ție, Doamne, nu ți-i jele
 De tinerețele mele,
 Cum se trec și se petrec
 Cu amar și cu năcaz
 Și cu lacrimi pe obraz;
 Pe obrazuri, pe-amândouă
 Merg lacrimile părauă.
 De lacrimi nu aș băga samă
 Că la șterg cu ast' năframă,
 Dar mi-i milă de obraz
 Că rămâne fript și ars.
 Jelui-m-aș, jelui,
 Jelui-m-aș și n-am cui;
 Jelui-m-aș codrului.
 Codru-i verde nu mă crede
 Maica ei su' pajiști verde
 Că ei toți nu mi le-ar crede.
 M-aș jelui la pădure
 Și ea-i jelnică ca mine,
 Că-i pcică frunza ca mână.
 M-aș jelui drumului,
 Drumu' încă-i supărat
 Că-i de mulți voinici călcat
 Și-i cu lacrimi pcicurat.
 M-aș jelui cucului,
 Cucul cântă la izvor
 Vara când mie mi-i dor.
 Cucule, pană merie,
 Tot așa mi-ai cântat mie
 De pe creanga de stejar
 Să-mi trăiesc tot cu amar.
 Din tinerețile mele

Mi-ai cântat să-mi fie jele,
 De pe creanga de molizi
 Să-mi trăiesc făr' de părinți;
 De pe crenguța de brazi
 Să-mi trăiesc fără de frați,
 Mi-ai cântat mie de jele
 Să fiu fără surorele
 Și fără mândrele mele,
 Cele nalte, frumusele.

182 ALTUL

Săracă străinătate,
 Mie-mi ești soră și frate
 Și mi-i fi până la moarte.
 Din tinerețele mele
 Avut-am necazuri grele.
 Știut-am și-am cunoscut
 Care maică m-a făcut
 Și ce tată m-a crescut.
 Eu având mamă și tată
 Umblând peste lumea toată,
 Cum eu unul și-am umblat
 Călcând lumea-n lung și-n lat
 Și pe nime n-am aflat
 Să-mi creadă adevărat,
 Să știe năcazul meu
 Care singur îl trag eu.
 Străinu-s ca și un cuc
 Nu am milă unde mă duc
 Și-s străin ca și mierla,
 Nu am milă nicăierea,
 Fără numai la mândra.
 Vină dragă pășărea
 De-mi arată calea mea,
 De când țară străină
 Inimuța tot suspină
 Și rele zile-am ajuns
 Că câtă frunză pe pământ
 Atâtea gânduri având,
 Câtă frunză pe păduri

Și de rouă cad picuri
 Atâta mă bat gânduri.
 De-ar ști, mândră, traiul meu
 Cum trăiesc eu de cu greu
 Te-ai scula în miez de noapte
 Cu surorile cu toate
 Și mi-ai ruga, mândră, moarte.
 Oh! de dorul maicii mele
 Facu-mi ochii fântânele
 Și gura organ de jele.
 Când de-acasă am plecat
 Ziua bună mi-am luat
 De la grădina cu brazi,
 De la părinți, de la frați,
 De la fir de busuioc,
 De la feciorii din joc,
 De la fir de tămâiță,
 De la fete fecioriță.
 Frunză verde de săcară,
 Maica-i cu inima amară.
 Nu fi, maică, supărată
 Că oi scăpa și eu odată.
 De-aș găsi o rândunea
 Să o trimet la maica mea,
 Să grăiască cu gura
 Cum mi-i mie inima;
 Să știe că-s sănătos
 Și le mulțumesc frumos.
 Du-te, cuc, du-te porumb,
 Spune-le că vin curând
 Din Italia în Sibiu,
 Să mă aștepte că eu viu.

183. Versul dragostei

După nor vine-mi sănin,
 După dragoste suspin.
 Dumnezeu a rânduit,
 După dragoste urât;
 Dumnezeu sfântu-a lăsat
 După dragoste bănat;

Dumnezeu a rânduit
 Noroc bun la omul hând,
 Cel frumos trage urât.
 Amaru-mi-i și suspin,
 Lacrămile vale-mi vin;
 Lacrimile vale se varsă,
 Săracă inimă arsă,
 Săraci ochi nevinovați,
 Vale de lacrimi vărsați.
 Voi nu sunteți cu dreptate
 Că umblați un dor departe.
 Sara când mă culc în pat,
 Dar să vezi ce suspinat.
 De-ai fi cu inima de piatră
 Tot ai suspina o dată.
 Toată noaptea mă trudes,
 Nu pot să mă odihnesc
 Soarele cât încălzește
 Și umbra cât răcorește,
 Nu-i doftor leacuri să-mi deie,
 Boala din trup să mi-o ieie.
 Câți preoți blagosloviți
 Toți să-mi vie să-mi citească
 Nu pot să mă mântuiască;
 Câte babe vrăjitoare
 Toate vie să-mi descante,
 Tot n-oi fi ca mai nainte.
 Mândră, mândruluca mea,
 Așa îmi ești tu de dragă
 De te-aș îmbrăca-ntr-o fragă.
 Toată noaptea șed la poartă
 Și tu dormi dusă ca moartă.
 Nice m-auzi, nice mă vezi,
 Nice privești să nu mă pierzi.
 Scoală mândră, te deșteaptă
 Să mă culc pe lângă tine,
 Că am plâns, am suspinat
 De când puica m-a uitat
 Și eu te aștept la poartă
 Și tu dormi, dormiu-ai moartă

Fără gând și fără dor
Pentru tristul de amor.

184. Alt vers (I)

Floare mândră și-nflorită
În tot timpul ești dorită,
Mie pentru-a ta dulceață.
Lacrimile-mi curg pe față
Când mie îmi vin în aminte
Ale tale dulci cuvinte
Și-a tale buze subțirele
Și sprâncene subțirele.
Pentru tine inimuță,
Drăguța mea cea mândruță
N-au rămas inima-n mine,
Mândruliță pentru tine,
Puțintică au rămas
Și aceea de dor ars;
Puțintică ce mai este
Toată de dor se topește.
Mândră și-al meu pușor,
Nu-mi trimite atâta dor
Prin gurile tuturor,
Vină singur dumneata
Și-mi stâmpără inima
Că mă chinuiește tare
Dorul tău mândră cel mare.
Vai și inima îmi arde
Și tu ești tare departe.
M-oi ruga lui D-zeu
Să te-aducă-n sânul meu.
Fă-mă, Doamne, ce mi-i face
Du-mă unde mie-mi place.
Fă-mă, Doamne,-o păsăruică
La mândruța-n ferestruică
Și să-i cânt eu de cu seară
Doară va ieși afară
Să mă pui la ea în poală
Doară voi scăpa din boală
Trupșorul mi-l încălzească.

Fă-mă, Doamne, un pui de rață,
Du-mă la mândruța-n brață
Să mă stâmpăr cu dulceață
Tomna până-n dimineață.
Astă noapte-n vis visai
Mândră, că te sărutai,
Dar și astă dimineață
Străngu-te, mândruță,-n brață,
Sara pentru a ta iubire
Locu' nu-mi aflu nicăirea.

185. Alt vers (II)

Eu când, mândră, te-am văzut
La inimă mi-ai căzut.
Dacă văd că niciodată
Nu putem fi laolaltă,
Apoi dară a mea iubită
Nu te facu fericită,
Dă mâna și ori cu cine,
Batăr mai frumos ca mine
Și te du la Dumnezeu
Că mie nu-mi pare rău,
Numai-o țără mi-i cam jele
C-ai știut vorbele mele
Și o țără mi-i cam greu,
C-ai știut cuvântul meu.
Floricea din grădină,
Iubește-mă din inimă,
Nu vezi tu că dorul meu
Cuprinde amorul tău.
Dorule, grozav *tiran*, (sic!)
Nu fi așa mare dușman,
Nu vezi cât mă ostenesc
Și tot nu te mai găsesc.
Du-te, dor, și nu întoarce,
Lasă-mă să fiu în pace,
Că și pe mine oricând
A mă înșala avui gând.
Io de tine m-am ferit,
Tot nu am hălăduit.

Când în grădina-am intrat
 Prea curând m-am depărtat
 Fiind grădina prea mare,
 Având numai o cărare
 Și în lume am pornit,
 Puțințel dulce cuvânt,
 Că și, zău, mai nainte
 Dorul ei să nu se tragă
 De la mine niciodată
 Ca și-o viorea frumoasă,
 Lasă-mă să fiu în pace.
 Până-napoi m-oi întoarce.
 Mândulucă te iubesc,
 Voie bună îți poftesc.
 Când în grădin-am intrat,
 Mândră viorea-am aflat,
 Iar dorul ei fără milă
 Numaidecât mi-o răpiră.
 Dorul zice să iubesc
 Floare cum vreau nu găsesc,
 Iară inimuța mea
 Alta a iubi nu vrea.
 Când de-acasă am pornit
 Mândra la mine-a venit,
 Iară dorul ei tiran,
 Cu al său suflet dușman,
 De muștrarea-i foarte mare
 Cătră dorul cel cu jale:
 – Dor, doară te-am vătămat
 De-așa tare m-ai muștrat.
 Seceale cât sus răsare
 Cu albe razele sale
 Toată lumea o cuprinde,
 La mine nu mai ajunge.
 Numai eu sunt mai scârbit,
 Mă lasă cum m-a găsit.
 Multe flori sunt înflorite
 Și frumos împodobite,
 Numai una-i mai amară
 Care toată lumea înșală.

186. **Altul (I)**
 Auzit-am, mândră, bine
 Că m-ai fost uitat pe mine,
 Că ieși sara la porțiță
 Și dai altora guriță.
 Oh! păcat de-a mea iubire
 Și de-a noastră despărțire.
 Știi tu, mândră, ce ai zis
 Că când ai cădea în credință
 Atunci iadul te înghită.
 În zadar ți-o fost jurământul
 Că nu ți-ai ținut cuvântul,
 Da' mă rog, mândră, rog
 Să vii până la porțiță
 Și ce am greșit îmi spune
 Vin în mormânt nu îmi pune,
 Că n-am iubit alta-n lume
 Au drag ca pe tine
 Și de-i muri mai nainte,
 Lasă cu limbă de moarte
 Lângă olaltă să ne-ngroape
 Să ne-ngroape lângă-o cruce
 Că ne-o fost dragostea dulce,
 Sub umbrița unui nuc
 Unde ne-am tâlnit mai mult.
 Rău îmi pare după lelea
 Că i-o fost gura ca miera,
 Buzele ca frunzele,
 Ochi ca și murele.
 Trandafir mândru deschis,
 Te-am ales numai pe mers,
 Că ți-i mersul legănat
 Și trupșorul așezat.
 Bine, lele, ne vâjâm
 Amândoi când ne-ntâlnim
 Ca și-o floare din grădină
 Ce sunt două-ntr-o trupină:
 Una-i naltă, roșioară,
 La inimă te omoară,
 Alta-i mică și merie,

La inimă mă ajunge.
 De când, lele, ne iubim
 Vremea-i să ne jeluim.
 Da tu, lele, cum mi-i zice.
 – Da eu, bade-așa ți-oi zice:
 Merișor mândru rotat,
 Dulce-ai fost la sărutat.
 Dar tu, bade, cum mi-i zice,
 Eu, mândruță, -așa ți-oi zice:
 Mărioară, florioară,
 Dulce-ai fost la gurișoară.
 Până, lele, ne iubeam,
 Unde mă culcam, dormeam.
 Da de când nu te iubesc
 Nu pot să mă odihnesc.
 Eu mă culc să odihnesc
 Și mai tare mă trudes.
 Nu mă trudes cu lucru',
 Că mă trudește doru',
 Nu mă trudes a lucra,
 Că mă trudește jelea,
 Vai jelea de la mândra.

187. Altul (II)

Lelea pune pânda vara,
 De-ar mânca viermii mândrala.
 Ardă-te focu' război
 Tu-mi faci pânda lătunoi,
 Ardă-mi-te focu' spată
 Că-mi faci pânda toată spartă,
 Ardă-mi-te focu' iță
 Că nu sunteți cu credință,
 Că pe sulul dinapoi
 Vreo cinzeci de lătunoi,
 Da pe acela dinainte
 Îi mai ține dracu' minte.
 Zacă dracu-n voi fuștei,
 Cum merg firele-napoi.
 Ardă-te focu' amaru'
 Că tu stai ca și husaru'

Și n-ai grijă de oală
 Că mănca viermi mândrală.

188. Alt vers

Poruncitu-mi-o badea
 Din compania a cincea
 Să-l aștept că m-a lua,
 Da' eu nu-l pot aștepta
 Că-i răgută, nu-i urlavu'
 Nu-l lasă la sobociagu'
 Și-i răgută marșa-ntâie,
 Nu-l lasă acasă să vie,
 Și-i cătană la-mpăratu'
 Nu știu când a vedea satu'.
 Poruncitu-mi-o mândra
 Pe-un puiut de turturea
 Să mă duc până la ea.
 Eu iară i-am poruncit
 Pe un puiut numai de cuc
 Că n-am vreme să mă duc.
 Du-te puii cucului,
 Du-te spune mândrului
 Că nu pot de doru' lui,
 Oh! să vie de-a veni
 Că mai mult nu-l pot dori,
 Că ne-a fost dragostea mare,
 De dor nu-i mare mirare.
 Du-te puii mierlii,
 Du-te spune mândrii
 Să mă aștepte că oi veni,
 Tot cu cină caldă-n masă,
 Cu vin roșu pus pe masă,
 Că m-a vedea intrând în casă
 Faină domnie mi-a face
 M-a fa' năframă merie,
 Fereastră-n canțelărie,
 C-acolo-i badea și scrie.
 Scrie două-trei rânduri
 Nu mai poate de gânduri.
 Pune condeiul pe masă
 Și se preumblă prin casă.

189. Alt cântec

Tu te duci, bade, de-aicea
 Eu cu dorul tău ce-oi face.
 Tu, mândră, vei face bine
 Că mai sunt voinici ca mine,
 Numai eu voi face rău
 Că mă duc cu dorul tău.
 Unde, mândră, mă duc eu
 Nu-i nici vale, nici părau
 Nici cu haine în portul meu.
 Mi-a trimis badea-al lui dor
 Pe frunzuca brazilor,
 Eu am trimis doru acasă
 Pe frunzuca cea frumoasă.
 Tine-ți, bade, dorul tău
 Că eu mi-oi ținea al meu.
 Du-ți, bade, dorul cu tine
 Nu-l lăsa năcaz pe mine.
 Dorul tău e mare dor
 Treabă sara să-l adorm;
 Dorul tău e dezmiardat,
 Așteaptă-n brațe culcat;
 Dorul tău e mădărit
 Așteaptă-n brațe-adormit.
 Eu am multe de-a gândi
 Dorul nu ți-l poci griji
 Că-s copilă dezmiardată
 Cu dorul nu-s învățată,
 De m-a ținea dorul mult
 Mi-i găsi moartă-n pământ,
 De m-a ținea-o săptămână,
 Mi-i găsi moartă-n grădină.
 Du-te, dor, unde te mâi
 Și te-așează unde-ți spui:
 La badea la căpătâi.
 De li-i afla adormit
 Spune-i că eu mă mărit;
 De li-i afla deșteptat,
 Spune-i că m-am măritat.

190. Altul (III)

Lasă-mă, măicuță, afară
 Că e zi de primăvară,
 Iarba crește în grădinuță,
 Măgheran și tămâiță.
 Fete umblă și feciori,
 Umblă, trec pe uliciori,
 Maică dulce, bunișoară
 Și-au trecut pe ulicioară.
 Au trecut pe lângă mine
 Doi porumbi, două lumine,
 Doi feciori cu fluerul,
 Patru ochi ca fiorul.
 Pune-mi, maică, perinuța
 Și-mi așează perinuță,
 Ulcicuța o ia și-mi pune
 Nouă droburi de cărbune
 Și-i potolea din gioci
 C-au fost răi cei patru ochi.

191. Vers de jele (I)

Picată-i frunza din crengi
 Hai, mândră, de mă petreci
 Până dincolo de Beci,
 De ți-a părea scurtă calea
 Hai și până în Italia.
 Acolo m-or îmbrăca:
 În loc de suman cernit
 Căpeneagul mohorât,
 În loc de cușmă bițată
 Civăra toată-ntinată,
 În loc de botă pălită
 Pușca mândră învergită,
 În locul zbiciuțului
 Teaca panganețului,
 În loc de curea cu bumbi
 Patrantașiu plin cu plumbi.
 Și hai mândră pân' la cruce
 Să vezi neamțul cum mă duce
 Acolo-n jos la Uifalisku,

Un rât mândru înverzitu.
 De la Uifalisku-n jos
 Toți în lagăre ne-a scos,
 Cu puștile-n piramidă
 Și brotește fără pită
 Și în rând doi cu doi
 Stăm tot gata de război.
 Vedem soare răsărind,
 Dușmanul pe noi venind.
 Când ziua se revărsa,
 Dușmanul pe noi pica
 Și stăm toată ziua întreagă
 Că vine pismașu-n grabă.
 Fergătaru l-au suflat
 Piramida o am stricat
 Și de-acolo ne-am luat
 Și-am pus capul la pământ
 Și gândind la domnul sfânt.
 Când era de cătră sară
 Ieșea un general călare
 Tot strigând în gura mare:
 Înălțate Împărate,
 Pune pace, nu te bate
 Că pier cătanele toate
 Că de nu rătăluim
 Cătanele toate perim.
 El din grai așa grăia:
 Ba eu n-oi rătălui
 Tocma toți de-ar și peri.
 Împăratu-așa zicea:
 Dați, dați, dați cât îi putea
 Și nu fiți cu voie rea,
 Și fiți toți cu voie bună
 Până suntem de-mpreună,
 Că dacă ne-om despărți
 Dumnezeu ști ce-a mai fi.

192. Vers de jele (II)

Frunză verde, iarba crește,
 Dorul mândrii mă topește.

Frunză verde, iarba-nspică,
 Dorul mândrii rău mă strică.
 Treci, dorule, Mureșul
 Nu-mi mai rumpe sufletul,
 Treci, dorule, Târnava
 Nu-mi mai rumpe inima.
 Vino la noi, porumbaș,
 Ca să-ți dea mândra sălaș.
 Vino la noi tu, bădiță,
 Să-ți dea mândra și guriță.
 Cântă cucu-n vârful de nuc,
 Vine-mi vremea să mă duc.
 Duce-m-aș, dor, nu mă-ndur,
 Să mă duc numai singur.
 Frunză verde scrisă-n fag,
 Mi s-a dus cine mi-i drag
 Și de-a fi vreun bine-n țară
 Va veni la toamnă iară;
 De va fi vreo răutate,
 Va scrie mândrii vreo carte.
 Nu va scrie cu cerneală
 Că de-aceea-i multă-n țară,
 Că va scrie cu argințel,
 Că de-acela-i puțintel,
 C-am rămas fără de el
 Și el s-o dus străinel.
 Eu mă duc mândră de mâne
 Dorul cu tine rămâne,
 Mă rog mândră și mi-l leagă
 În corn de năframă neagră
 Și mi-l țipă-n jos pe clop
 El acolo-a sta în locu'.
 Unde-oi fi cu silibocu'.
 El acolo s-a opri...
 (Două versuri indescifrabile)
 De-a fi-n lume vreo dreptate,
 Scrie-ți-oi, mândră, vreo carte,
 Pe la laturi cu bănat
 Pân'ce sunt înstrăinat,
 Pe la mijlocul cărții

Scrie-voi jelea mândrii.
 Mă rog, mândră, și-mi trimete
 Ce-a fi pe la voi mai verde:
 Trandafir cu trei crenguțe,
 Tomna de la inimuță,
 Că mi-ai fost dulce drăguță.
 Și eu, mândră, ți-oi trimite:
 Civăra cu penele,
 Ochii cu sprâncenele.

193. Versul inimii

Taci, taci inima mea,
 Rabdă și nu mă durea
 Că n-oi trăi cât lumea,
 Că voi trăi o zi sau două
 Și m-oi topi ca și-o rouă;
 Că viața omului
 Ca și floarea câmpului,
 Astăzi este mâne nu-i,
 Astăzi este și-nflorește,
 Peste zi se veștejește
 Ca și omul când muncește.
 Taci inimă-n sânul meu,
 Nu mai spune că ți-i rău,
 Taci, inimă, n sîn la mine,
 Nu mai spune cătră nime.
 Rabdă, inimă, și taci,
 Dacă nu ai ce să faci,
 Rabdă, inimă, durere
 Dacă n-ai avut putere,
 Rabdă, rabdă, inimuță,
 Dacă ai rămas de guriță.
 Rabdă inimuța mea,
 Nu-ți mai face voie rea.
 Și mă-ntreabă inima
 Bine mi-i mie sau ba.
 Eu zic zău că nu mi-i rău,
 Lacrimile curg părau,
 Lacrimile vale se varsă,
 Săracă inimă arsă.

Săraci ochi nevinovați,
 Vale de lacrimi vărsați.
 Și mă-ntreabă inima
 Doru mi-i de cineva.
 Eu din ochi am lăcrimat
 Și din gur-am cuvântat:
 Nu-i acela om pe lume
 Să nu-i fie dor de nime
 Și mie de oarecine.
 Taci, inimă, nu mai plânge
 A vărsa lacrimi cu sânge,
 Tu cu neamțu' nu-i învinge.

CÂNTECE

194
 Oh! Ardeal, țară dorită,
 Toată cu munți îngrădită,
 După tine lăcrimez,
 După munții tăi cei verzi;
 După brazi, după molizi,
 După-ai mei frați și părinți.

195
 Cântă păsăruica-n iarbă,
 Trece badea, nu mă-ntreabă;
 Cântă păsăruica-n holdă,
 Trece badea nu-și fa' vorbă;
 Cântă păsăruica-n cușcă,
 Mândra-n picioare se uscă.
 Cât trăiește, tot jelește,
 Pe picioare se topește
 Și-a jeli cât a trăi,
 Pe picioare s-a topi,
 Ce-o pierdut n-a mai găsi,
 C-o pierdut un pui de om
 Și-l visa noaptea în somn.

196
 Spovedește-te, nevastă,
 Că ți-i moartea la fereastă.

Toma moartea de mi-ar fi
 Și tot nu m-oi spovedi.
 Cine-n lume nu iubește,
 Mă mir ce se spovedește,
 Cine nu iubește-n lume,
 Mă mir la popa ce spune.

197

Auzit-am, mândră, eu
 Că, lele, ție ti-e rău;
 Nice mie nu mi-e bine,
 Când aud că-i rău de tine.

198

Crâșcă iadul și mă cere,
 Fără mândra eu n-oi mere
 Eu cu dâns-am făcut rele;
 Crâșcă iadul, m-o cerut,
 Fără mândra eu n-am vrut,
 Eu cu ea rele-am făcut.

199

Câți draci sunt la Solomon
 Toți îs la lelea pe sovon,
 Numai dracul cel mai mare
 Șade pe mândra călare
 Și, zău, dracul cel mai mic
 Șade pe mândra cârlig,
 Și, zău, dracul din vecini
 Strigă: dați că eu o țin!

200

Oh leliucă, poale lungi,
 Ce-i pricina de n-ai prunci
 Doar cu badea nu te culci?
 Eu cu badea m-aș culca
 Că mi-i drag ca inima,
 Mi-i urât a legăna;
 El mi-i drag ca sufletul,
 Dar mi-i urât leagănul.

201

Niciodată nu mi-i drag
 Ca în codru când mă bag;
 Niciodată nu mi-i bine
 Ca și când mândra-i cu mine.

202

Tu maică, când m-ai făcut
 Ție bine ți-o părut.
 Când m-ai văzut că-s fecior,
 Să-mi fi rupt, maică, -un picior,
 N-ai mai trage-atâta dor.
 De m-ai fi făcut o fată
 Să torc cu tine pe vatră
 N-ai fi așa supărată.
 Fata umblă cu zadie;
 Eu mă duc în cătănie,
 Rămâne maica pustie;
 Fata umblă cu catrință
 Și eu mă duc cătănuță,
 Rămâi, maică, singuruță;
 Fata umblă cu mărgele
 Și mă mănă multe rele.

203

... morții lui de neamț
 De tânăr m-a pus în lanț
 Și mi-a dat în cap cibică,
 De-acasă nu știu nimică,
 Peste piept mi-a pus curele
 Și mă mănă multe rele,
 P'ingă trup mi-a pus sabie,
 Șezi, copile, -n cătănie;
 În mâna dreaptă pușca,
 Na, copile, că-i a ta.
 Pân'ce nu m-ai făcut fată
 Să torc cu tine pe vatră,
 N-ai fi așa supărată,
 Fata umblă cu mărgele,
 Nu mai știi de-atâtea rele.

204

Molidaș de pe Iza,
 Suflă vânt de pe Cișa,
 Da' acela vânt nu-i curat
 Că-i de la badea suflat.

205

Ai, lu, puiu cucului,
 Du-te spune mândrului
 Că nu pot de dorul lui.
 Ai, să-mi vină de-a veni,
 Că mai mult nu-l pot dori,
 Că muntele-i foarte mare,
 De dor nu-i mare mirare.

206

Ardă-și munții molizii
 Să coboare ciobanii,
 Ardă-și munții văile
 Să coboare oile,
 Ardă-și munții și pădurea
 Să coboare bădița.

207

Mândră, cruce desmierdată,
 Și de-oi înturna vreodată
 Știu că nu te-oi găsi fată,
 Făr' nevasta măritată;
 Măritată cu copii,
 Jele și bănat ți-a fi,
 Măritată cu bărbat
 Fi-ți-ar jele și bănat,
 Pentru numai așteptat.

208

Cât de-aici până-n oraș,
 Nu-i ca mine pățimaș
 Să pată patimi tot grele
 Fără leacu' de greșele
 Și eu câte-am pățimit
 Ah! Altu mi-ar fi murit.

209

Câte sărbători pe lume
 Nu-s ca Crăciunul anume,
 Voioase și veseloase,
 Întru care sărbători
 Bătrâni, fete și feciori
 Cu drag așteaptă să vie
 Să vadă ce va să fie,
 Feciori cu fală mare
 Care voiesc să se-nsoare,
 Fetele să se mărite
 Și bătrânii să se uite.
 Umblă fături și diacu'
 Ca să-și capete colacu',
 Bietul popă încă așteaptă
 Să se mărite vreo fată,
 Ca să-și știe sâmbria
 Pentru cununia.

210

Se bucură fetele
 Că lungi-s câșlegile
 Doară vor apuca
 Și ele a se mărita.
 Sara pe la șezători
 Își așteaptă pețitori.
 Când aud câinii lătrând,
 Ies afară nu-și dau rând.
 Dacă văd că nime vine
 Atunci zice către câne:
 Fii tu, câne, lătrător
 Când îi vedea pețitori
 Lătră numai câte două
 Ca găina când se ouă.
 Trec una pe lângă alta
 Repede că se săgeată
 Și gândesc întru sine
 Toți se uită după mine.
 Dacă trec câșlegile,
 Se supără fetele

Că vine și postul mare
Și-s cu părul pe spinare.

211

Mult mă mir și-mi fac de lege
Peste care deal oi trece,
Care mândră mi-oi alege;
Peste dealul cel mai nalt
Cu mândra necununat,
Este-un popă-ntre molizi,
Cunună pe cei fugiți;
Este-un popă între fagi,
Cunună care și-s dragi.

212

Bade, inimă de piatră,
Ce nu vii la noi vreodată.
Mândră, inimă de lemn,
Vai, tu de ce mă chemi.

213

Mândră-i lelea și se ține,
Nu vede că nu-i stă bine.
Mândră-i lelea, mândră tare
De nu poți pune ruptoare.
Geaba-s hainele pe față
Dacă ea-i tot blăstămată,
Geaba șurț și zădie
Dacă nu-i și om de omenie.

214

Da ardă și para focului
Pe munții Tirolului
Mai de mult de ar fi ars
Răgute n-ar fi ales,
Ci mi-ar fi feciorii acasă
Și-ar mere ziua la coasă.
Și ziua-ar cosi, cosi
De pușcuță n-ar gândi,
Ci ar lăsa pușca-n pară

S-o mănânce cea rugină
Nu ar mai purta-o pe mână.

215. **Strigături**

.... morții voști oi
Toată iarna șed la voi
Și la fete-s înapoi
Și vă ... morții de capre
Toată iarna dau din spate
Și de mândre tot departe.

216

Până eram păcurar,
Toți îmi striga că-s tâlhar,
De când m-am lăsat de oi
Toți îmi strigă că-s curvoi.

217

Ce-mi zici, lele, atâta, zău,
Că nu ți-am fost drag și eu
De-ți mai trebuie mărturie
Țățele o fost căpătaie,
Buzele or fi mărturie,
Trupul tău așternut mie.
Vai, în loc de perinuță
Fost-au, lele,-a tale țate
Și în loc de țolișor
Fost-a mâna ș-un picior.

218

Mă sculai de dimineață
Prin negură și prin ceață,
Luai pușcuța-ntr-o mână
Și mă luai prin grădină,
Găsii iarba tăvălită
Și pe mândra adormită.
Aș scula-o, nu mă-ndur
Dulce-i somnu' mândrii bun,
Lovii iarba cu picioru'
Și sări mândra din somnu',

Și sări mândra destinsă (sic!)
 Ca și-o luminiță-aprinsă.
 Suflă vântul și mi-o stinsă.
 De mi-o aş putea aprinde,
 Vântul să nu o stingă.

219

Câte mândre sunt pe lume,
 Toate mă strigă pe nume,
 Numai mândra din Sibii
 Mă strigă cu trei copii.

220

Da, ajungă-te, mândră, ajungă
 Da, te-ajungă dor cu drag
 Să șezi cu ziua în prag
 Cu bumbacu' după cap,
 Cu ața trasă pe dânsu,
 Niciodată să nu-mpungi,
 Dor de mine să-ți aduci
 Să-ți aduci, leliucă,-aminte
 Că-i blăstăm de oareunde;
 Nu-i blăstăm de la părinți,
 Că-i blăstăm de la drăguți.
 Nu te, lele, supăra
 C-așa mere cânteca.

221

Săracă inimă arsă,
 După badea dus de-acasă.
 Săracă inimă scrum,
 După badea dus pe drum.

222

Ședeți, fete, la ușori,
 Puneți nume la feciori:
 Cei frumoși se duc în lume,
 Cei hâzi pun la fete nume;
 Cei frumoși pe drum de țară,
 Cei hâzi la fete pe sară;

Cei frumoși pe drum plecați,
 Cei hâzi la fete de mas;
 Cei frumoși pe car de foc,
 Cei hâzi la fete la joc.

223

Împărate cu ochi verzi,
 N-ai putea să șezi în Beci
 Tot să stai și să petreci
 Și pe badea să nu-l pleci;
 Tot să bei și să mănânci
 Și pe badea să nu-l duci.

224

Pe cel prund, pe cel prundari
 Merge badea cu pieptari,
 Gura lui mărgăritar,
 Ochii lui mătasă verde,
 Rău mă tem că mi l-oi pierde,
 Că l-am mai pierdut o dată
 Și l-am găsit la o-nholbată,
 Și l-am pierdut mai întâie,
 Și l-am găsit la o șoldăie.

225

Sub cel verde stejărel,
 Șede-un tânăr voinicel
 Cu mândruța lângă el.
 El o ține pe genunche
 Și-o-mbată cu vin dulce.
 Oi, bea, bea, mândruța mea,
 Că mâni nu mi-i mai vedea,
 Peste-o lună și trei zile
 Fi-va mare despărțire.
 Na, mândră, bea o dată,
 Nu fi, mândră, supărată
 Că vom avea v-o judecată.
 Când pe noi ne-or judeca,
 Noi, mândră, ne-om săruta;
 Când pe noi ne-or legiui,

Noi, mândră, ne vom iubi.
De a fi legea mai mare
De-aceea ne-om iubi mai tare.

226

Cine o stârnit și asta,
Să mă-nvăț de-a mă pupa,
Zurăiască-i oasele
Cum zurăesc puștile
Când te îmbraci cu dânsa
Să ia neamțul de pe tine
Câte haine sunt pe mine,
Cât de mândru sunt spălate,
Vai, cu foc înfierbântate.

227

Asta-i fata lăudată,
De trei ani nepieptănată.
Când prinde-a se pieptăna,
Șapte sate se scula
Cu securi și cu topoare
Ca păduchii să-i omoare.
La lelița pe cosiță
Un păduche cât o mătă,
La lelița după cap,
Un păduche cât un rac.

228

Sfântul soare sta să joare
Pentru mine și lelea Floare,
Da, zău, luna, vicleana,
Zice zău că n-a jura,
Că m-o văzut luni sara
Într-o ușă de grăjdiiuț
Cu mândruca de brâuț
Și-n cea ușă de grajdele,
Cu mândruța de măргеle.

229

S-o uitat mândra pe spate
Vârvul coadei ceafa bate,

Vârvul coadei guleru'
Petelele umăru'.
Coada-i în vârv cârligată
Toată de lindini mâncată.
Pre cărarea capului,
Merge ciurda satului;
Pe cărarea-ntre urechi,
Rod păduchii la curechi;
Pe toarta bumbilor,
Vătavul păduchilor.

230

Foaie verde foi de soc,
... bătaie la mijloc.
Foaie verde usturoi,
Veniți fetelor și voi
Colo-n vale la zăvoi.

231. **La răchita rourată**

Șade-o babă supărată
Cu o fată nemăritată.
Nu mai, mamă, blăstăma
Că și eu m-oi mărita,
Că și-asară am vorbit
La poartă cu doi feciori
Că mi-or veni pețitori,
Le vom da și de mâncare
Că m-or lua oarecare;
Le vom da și băutură,
Să nu mă cate în gură,
Că din jos dinții i-am scos
Iar din sus măsele nu-s.
Maică, măculița mea,
Eu-s tânără ca tine,
Pețitori nu-mi vine nime,
Numai unu de-ar mai trece
Ar fi patruze și zece.
Colea-n post către Crăciun,
Toate fetele se țin,
Cându-i pe la Bobotează,
Scotu-și capul pe fereastră.

232

Trecut-o bădița dealul
 Că-i cunosc mersul și calul.
 Trecut-o bădița șesul,
 Că-i cunosc calul și mersul,
 Calul sur, bădița sur
 Să-l blastăm, nu mă îndur;
 Calul alb, bădița alb,
 L-aș blăstăma dar mi-i drag.

233

Am fost floare din grădină
 M-o răsădit maica-n tină,
 A fost tina cam măloasă,
 M-o stricat până la oasă.

234

Ieși, mândră, până în prag
 Nu te teme de cel drag,
 Eu sunt, mândră, al tău drăguț.

235

Sub frunza la stejar verde,
 La cea fântănuță rece
 Mândra busuioc plivește
 Și supărată șede.
 Cum n-oi fi eu supărată,
 C-astă noapte am visat
 Că năframa mea cea nouă
 Mi s-o rupt togmai în două.
 Nu ți s-o rupt năframa,
 Că ți s-o rupt inima,
 Te-ai temut că te-oi lăsa.

236

Vai de lin și de pelin
 De copilul care-i străin
 Că bea apă-n loc de vin
 Și trăiește cu suspin.
 Vai de-acela, săracul,

Care șede cu anul.
 Las' să rabde dacă șede,
 Largă-i lumea și nu vede.
 Florică de pe șes,
 Dintr-o mie te-am ales,
 Te-am ales numai din mers
 Că ți-e trupul desmierdat
 Și foarte bine îmbrăcat.

237

Decât traiul cu urât,
 Mai bine mort în pământ;
 Decât traiul cu necaz,
 Mai bine mort într-un ceas.

238

Dorule, ce ți-am făcut
 De mă ții legat butuc
 Ca pe-o marhă de vândut,
 Dorule, ce ți-am stricat
 De mă ții legat de gard
 Ca pe-o vită de junghiat.

239

Vezi, lele, cum e viața
 Puțin sclipește ca ghiața,
 Iar în lumea cealaltă
 Vom fi, lele, laolaltă.

240

Creșteți flori și înfloriți
 Că mie nu-mi trebuîți.
 Mie când mi-ați trebuit
 Voi ați stat de înflorit.
 Creșteți flori cât gardurile
 Să vă bată vânturile
 Ca pe mine gândurile.
 Creșteți flori cât iarba-n cale
 Să-mi mai treacă-acum de jale.

241

Măi bădiță, păunaș,
 Hai la noi să-ți dau sălaș,
 Da' de cină ce mi-i da?
 Castraveți ca iedera,
 Castraveți murați în rouă
 Și-un pătuț cu perini nouă;
 Pătuțul din lemn de vie,
 De-i fi om de omenie
 Eu ți l-aș da, drăguț, ție.

242

Asta-i fata de birău,
 Cu poale de lepedeu,
 C-un dărab de sac în cap,
 Ea gândește că-i bumbac.
 Lelea albă, rochia albă,
 Culca-m-aș cu ea pe nalbă.

243

Vai de mine, mor de cald
 Și n-am apă să mă scald,
 Mă dusei la tăul sec
 Era gata să mă-nec.

244

Părăuț cu apă rece,
 De-ar Dumnezeu să sece,
 Să rămână numai tină
 Să mă iubesc, mândră, cu tine.
 Pentru tine mândruliță
 Mă bat câinii pe uliță;
 Mă bat câinii și mă latră
 Pentru tine bojorată.

245

Ieri mă dusei eu la fân
 Cu dorul mândrii în sân,
 Tot strângeam câte-o căpiță
 Și mai dam după guriță.

246

Cucule cu pene sure,
 Ce tot cânti la noi pe șură,
 Doar ți-i foame, doar ți-i sete,
 Doar ți-i dor de codru verde.
 Nici mi-e foame, nici mi-e sete,
 Nici mi-i dor de codru verde,
 Ci mi-i dor de satul meu
 Că s-o dus o mândră în el.
 Una-n deal și una-n vale,
 Una-n capul satului,
 Cea din deal, ca un pahar,
 Cea din vale, ca o floare,
 Cea din capul satului
 Moarte-mi pune capului,
 Rupe floarea până-i verde,
 Pune-o-n clopul cui se șede.

247

Da, ieși, mândră, până-afară
 Doară-i vedea doi călare,
 Trage coastele-n frigare.
 De or trece de la noi,
 Le-om băga iară-n lădoi,
 I-om aduce-napoi în casă
 Și i-o băga după masă
 Și le-om da și băutură
 Să nu mă caute-n gură,
 Nice-s dinți, nice-s măsele,
 Amar de zilele mele.

248

Maică, măicuțița mea,
 Eu cu tine acolo-s bună
 Unde-i stogul de săcară
 Să nu ies din cas-afară.

249

Mă dusei la mândra mea
 O găsii cu rochia rea,

Cea mai bună o cârpea
Să meargă la joc cu ea.
Vrea să o-ntoarcă pe față
Dar nu o poate de ață,
Vrea să o-ntoarne pe dos,
Peticele pică jos.

250
Lelea cu șapte cămeși:
Trei stricate, patru sparte,
Cea mai bună o cârpea
Să meargă la joc cu ea.

251.
Mă-nsurai mort de bat,
Mă-ntâlnii cu hâda-n pat,
Da' îmi trag clopul pe nas
Și mă duc pân' la vinars.
Dacă vin de la vinars,
O găsesc ca un covrig în pat
C-un dărab de țol în cap.
Eu trag țolul să mă-nvelesc,
Ea strigă că o belesc.
Scoală hâdă, scoală mândră,
Scoală mulge vacile.
Iese hâda în ocol
Împănată cu bujor.
Mere hâda să le mulgă,
Vacile o iau la fugă.
Fuge hâda să le întoarne,
Vacile o iau în coarne.
Hâda le taie costreie,
Vacile nu vreau să steie.
Merge hâda la fântână
Și eu o luai de mână.
Dat-o Dumnezeu un vânt
Și-o țipat-o la pământ,
Dat-o Dumnezeu un soare
Și-o sculat-o în picioare.

252
Badea s-o sculat râzând,
Lelea s-o sculat plângând
Și cu gura blestemând:
Blăstămat să fie locul
Unde mi-o mâncat norocul,
Ard-o focul și o bată,
Rea e mintea la o fată,
Arde-o focul minte rea
Că mi-o plăcut mie așa.

253. **Dorul mândrei**
Frunză verde de pe vale,
Badea nu știu ce bai are
Nici în samă nu mă bagă
Ca și când nu i-aș fi dragă.
De vine în șezătoare,
E ca ziua fără soare,
Nu-i voios, nici supărat,
Nu se vede mângăiat.
De când m-a lăsat în jale
Plâng amar cu întristare,
Numai lun-ar știi să-i spună
Că am plâns cu ea dimpreună.
O, tu, Doamne, atot părinte,
Dă-i curată, bună minte
Să se-ntoarcă iute iară
La *suava*-i lelișoară. (sic!)
De nu s-a înroarce la mine
Să se uște în suspine
Și să moară cum nu moare
Nici o ființă sub soare
Și să moară moarte grea
Că pe mine nu mă vrea,
Și să moară așa ușor
Cum nu pierde al meu dor.

254. **Dimineața-n dalbe zori**
Singurică printre flori
Umblă-o jună-n sus și-n jos

De un foc tainic atârnat
 De amorul mai curat,
 Ochi-s negri, lucitori
 Ce atârta-n piept amor,
 Păru-i negru și frumos
 Flutură pe spate-n jos.
 Cum umbla și suspina
 Cu ton dulce așa cânta:
 – Frunză verde de mohor
 Mă uscă al badii dor.
 Dacă, bade, mă iubești,
 Te rog iute să grăbești.
 Vino, bade, ca vântul,
 Sau mai bine ca gândul,
 Ca să fii și tu de față
 Când mă despart de viață;
 Ca să fii aici, iubite,
 Când eu ochii mi-oi închide,
 Să mai vezi a ta iubită
 Ce-o făcuși nefericită.

255. Pe cel colnic plin cu flori

Umblă-adesea-n dalbe zori,
 Jos în vale la izvor
 O fetiță bălăioară,
 Ușurică, sprintenioară
 Cu rochie sufulcată
 Și cu fața înflorită
 De-a juneții roșii crini,
 Când o vezi stai și suspini.
 În mânăță olurele,
 Cine gustează din ele
 Uită dor, amar și jele.
 Când ajunge pe colnicel,
 Gânditoare stă nițel,
 De pe piatră mohorâtă
 Rupe-o floare înflorită,
 O sărută cu amore
 Și o scaldă-n lăcrimioare,
 O pune în dalbu-i sân

Ca și pe-un altar divin
 Și-apoi pleacă surâzând
 Cu un vers dulce cântând:
 „Florică înflorită,
 Pe pietruța mohorâtă
 Înflorești din lăcrămele
 De-ntristare sau de jele,
 Sau din lacrimi de iubire
 Ce plâng la despărțire.
 Le-au vărsat badițul meu,
 Ce pleacă cu dorul greu.
 Înfloriți voi, florioare,
 Când vă ud cu lăcrămioare
 Ca să vadă badea dulce
 Când soartea-napoi l-adeuce
 Că lelița lui iubită,
 Pe petruța mohorâtă,
 Unde noi la despărțire
 Vărsam lacrimi de iubire
 Scrieți, dalbe floricele,
 De-a lui dor, amor și jele.
 Înfloriți pân' voi trăi,
 Iară dacă voi muri,
 Veștejiți și voi cu mine,
 Să vadă badița când vine
 Despre a voastă înflorire,
 Că trăiesc cu suferire.

256. Acolo-n jos între hotară

Este-un nuc cu furnza rară,
 Da'- vârvuțul nucului
 Cântă puil cucului
 Și așa cântă de cu jele
 De gândești că Clujul piere,
 Și-așa cântă de cu drag
 Spune că badea-i beteag,
 Mă-sa de femeie rea
 Nici la dânsul nu merea.
 Vino, maică, pân' la mine
 Să vezi rău-mi-i, ori bine

Că azi-mâne, mamă, oi muri
 Și tu, mamă, mi-i îngropa
 În ușa altarului
 Și din mine-a răsări
 O creangă mândră de măr,
 Cu pană cu călămar.
 Și pe mândra mi-o îngropa
 La pragul bisericii
 Și din dânsa a răsări
 O viță mândră de vie
 Cu pană și cu hârtie
 Pe biserică s-a-ntinde,
 S-a întinde, s-a-ncornura
 Cu mărul s-a-mpreuna,
 Toți oameni vor zice-așa:
 – Tună, Doamne, și trăznește
 În cine îndespărtaște
 Dulce dragoste cu dor
 De o fată cu de-un fecior,
 Dulce dragoste curată
 De-un fecior cu de o fată.
 Cine strică dragosti dragi,
 Tragă-i corbii carnea-n fagi
 Și sângele prin copaci.
 Cine strică dragosti dulci,
 Tragă corbii carnea-n huci

SCRISORI ÎN VERSURI

Culese de Artenie Mureșianu

257

Dorită soția mea,
 Îți trimit o cărticea,
 Voaie bună-ți scriu în ea,
 Voie bună îți poftesc
 Și tot la tine gândesc,
 La tine și la copii,
 De-al vost dor nu pot trăi.
 Dorul vost la mine vine,
 Mă ajunge-n țări străine
 Și el vine șuierând

Și mă găsește plângând.
 Dragii mei iubiți copii,
 Vă rugați voi mai întâi
 Tot la bunul Dumnezeu
 Să vă ferească de rău
 Și să scap de-aicea eu,
 Și să vin la voi acasă.
 Spune-i și la socrul meu
 Care tot plânge mereu,
 Spune-i că mă-ntorc cu bine
 De prin țările străine
 Și le poftesc sănătate,
 De rău să fie departe
 Și mă-nchin cu sănătate
 Dumnezeu să le ajute,
 Gândurile să le uite
 Că bugăte îmi sunt mie
 Că cum duc prin bătlie.
 Și acasă ce-am lăsat,
 C-am lăsat caru-n ocol
 Și soția mea cu dor;
 Lăsat-am carul și vaci
 Și cinci copilași săraci;
 Lăsat-am casa acățată
 Și pe soacra supărată,
 Că cinci am plecat deodată.
 Toți am mers la bătlie
 Și-am lăsat casa pustie,
 La gloanțele tunului
 În țara străinului,
 Tot în țara sârbului.
 Frunză verde alămie,
 Rămâne țara pustie
 Că să duc cătanele
 Și le sună armele,
 Și să duc răgutele,
 Și le sună puștile,
 Rămân pustii satele
 Și, vai, greu plâng mamele,
 Plâng neveste cu copii

C-a rămas satul pustiu.
 Foaie verde și una,
 Vine și primăvara,
 N-are cine mai lucra:
 Bătrânii îs slabi și bătrâni,
 Nevestele cu copii,
 Locul rămâne pustii.
 De când îs bățiile,
 Goale-s împrejurimile,
 Pline îs spitalele.
 Cine-o făcut tunurile,
 Nu-i mai steie lacrimile.
 Frunză verde de pe rât,
 Mulți feciori mi-a mai zdrobit,
 Dară eu tot nu mă-nfric,
 Ci mă luptez cu mândrie
 Pentru-a mea scumpă moșie,
 Frunză verde de hirean,
 Că-s copil de ardelean
 Și am sânge de roman.
 Frunză verde de pe plop,
 Culeasă de Lazăr Pop,
 Care-i filer la glotași,
 Născut din Dej, din oraș,
 Din compania triilea,
 Regimentul treizeci și doilea.
 Tot bine și sănătate
 La glotașii de prin sate,
 Amin,
 C-așa-i legea la români.
De la Lazăr Pop, din Dej

258

Frunză verde plop de salcă,
 Vai săracă, mândră dragă,
 Cum te-am lăsat eu pustie
 Ș-am plecat în bătălie
 Și șasă luni au trecut
 De când noi nu ne-am văzut,
 De când bat lumea și țara

Mânce-o focul și cu para.
 (Vers indescifrabil)
 De la frunza de pe fagi,
 De la ai mei copilași dragi.
 Săraci copilașii mei,
 Cum ați rămas mititei,
 Dumnezeu să vă păzească
 În toată viața voastră.
 Spicuț verde de ovăs,
 Rămâi Ardeal sănătos,
 Noi din tine am ieșit
 Cu mult dor și cu urât.
 Spicuț verde de săcară,
 Rămâi sănătoasă țară,
 Dumnezeu de ne-a ajutat
 Înapoi om înturna.
 Frunză verde de pe plop,
 Compusă de Lazăr Pop,
 Care-i filer la armată,
 Care-a fost voinic o dată.
De la Lazăr Pop, din Dej

259

Prea mult dorită soție,
 Iată eu al tău soț,
 Care mă aflu prin țări străine,
 Unde nu cunosc pe nime,
 Numai frunza și iarba
 Care-i pe toată lumea,
 Dară tot mă întorc bine
 De prin țările străine
 Și îți poftesc mult și bine.
 Dumnezeu să te păzească
 În toată viața voastră.
 Mai departe îți scriu carte
 Iubită și mult dorită
 Și de mine despărțită,
 Dar eu, tată, mă întorc
 Cu bine și îți poftesc
 Și la copilașii mei

Care au rămas mititei.

De la Ioan Cămpă

260

Tuturor le pare bine
Că primăvara iar vine,
Numai noi în cătănie
N-o așteptăm cu bucurie,
Nici primăvara să vie
Că știu că n-am să mă duc
Să țin de coarne la plug,
Nici să prind boii la jug,
Făr' să iau pușca-n spinare
Și să umblu-n lumea mare,
Suspînând de dor și jele.
Dragilor tatii, copii,
Strângeți-vă voi tustrii
Și-mi plătiți o liturghie
Ca să scap din cătunie.
Frunza-n codru prinde-a crește,
Dorul vostru mă topește.
Frunza-n codru crește și-nspică,
Dorul vostru rău mă strică.
Cine trece la Banat
Nu-i nădejde de-nturnat;
Cine trece granița
Nu-i nădejde de-a-nturna.
Du-te, carte, te grăbește
Și cu-ai mei copii vorbește,
Și le spune, carte,-așa
Cum mi-i mie inima
Că-i mîncată de străini
Ca iarba de boi bătrâni
Și-i mîncată de năcaz
Ca iarba de pe cel laz.

De la Vasile Harosa, Prislop

261

Floricea de trifoi,
Oh glotaș, sărac de noi,

Foaie verde săcărea,
Rămas bun, soția mea,
Nu știu când te-oi mai vedea,
N-a fi mâne, nici alaltă,
Poate, mîndră, niciodată.
Frunză din codru uscat,
De-acasă când am plecat
Nici în gând nu mi-a dat
C-oi veni către Belgrad
Și-oi umbla cât am umblat.
Floricele de pe rât,
De-acasă când am venit
Nici prin gând nu mi-a venit
C-oi păți câte-am pățit
Ș-oi trage atât urât,
Și m-oi duce-n țară străină,
Unde nu cunosc pe nime
Nici nu văd port românesc
Numai de-acela sârbesc.

De la Nicolae Filip, Lăpușul Românesc

262

Salutare, dragă iubită,
Și de mine despărțită,
Cu mult dor și năcăjită
Și de lume amărâtă,
Și doi prunci că ți-am lăsat
Cu mult dor și cu oftat
Și de mine depărtat.
Stau pe loc și mă gândesc
Cum cu ei să mă-tălnesc
Și puțin să le vorbesc,
Dorul să mi-l potolesc,
Să-i deștept și să-i feresc,
Și de zile să-i păzesc,
Și să le vorbesc puține
Să nu fie de rușine,
Căci cuvântul părintesc
Aduce darul ceresc.
Dragii tatii, fiți iubiți,

De răle să vă feriți,
 La mă-ta să nu-i greșiți,
 La toți cinstea să le dați,
 Căci așa-ți fi lăudați
 Și de lume onorați.
 Dragii tatii, fiii mei,
 Vă rugați lui Dumnezeu
 Să vă ferească de rău,
 Și pe mine și pe voi
 Să ne scape de nevoi.

De la Irimie Neaga

263

Du-te, carte, și sosește
 Și cu ai mei căsași vorbește,
 Și le spune, carte, spune
 C-a lor tată-i dus în lume,
 Că-s în lume-nstrăinat
 Și trăiesc tot cu bănat.
 Tuturor le pare bine
 Dacă văd că vara vine,
 Numai nouă, la cătană,
 Ni-i primăvara dușmană.
 Când în Serbia-am intrat,
 Mândră moșie-am aflat,
 Tot cu fir și trandafiri,
 Țințirim la ofițeri,
 Și tot rujă și bujori,
 Țințirim la-a noști feciori.
 Frunză verde și una,
 Cine-a făcut cartea asta,
 Caporal Vasile Harosa.
 Frunzucă verde de plop,
 E din comuna Prislop.

264

Du-te, carte, și sosește,
 Cu soția te-ntâlnește
 Și mi-o-ntreabă cum trăiește
 De când de-acas-am pornit,

Ea cui s-a mai jăluit.
 Cât mă uit cu ochii mei
 Și nu văd oameni de-ai mei,
 Numai negri străinei;
 Numai pădure și spini,
 Și numai oameni străini.
 Foaie verde de alună,
 Draga mea soție bună,
 Îți trimit o cărticea,
 Voie bună-ți scriu în ea,
 Voie bună și sănătate,
 De mine iar să ai parte.
 Frunză verde de sălcuță,
 Supărat-îs, Elenuță,
 Că eu te-am lăsat micuță
 Ș-am pornit prin țări străine.
 Dorul tău mă pune bine,
 Dorul tău mă arde tare,
 Lacrămile-mi curg tot vale.
 Voie bună la copilă
 Îți trimit de la inimă.
 Voie bună și sănătate,
 Dumnezeu să-i facă parte,
 Ca pe min' iar să mă vadă,
 Să fim iară laolaltă.
 Și, dragă soția mea,
 Îți trimit o cărticea
 Și îți scriu, copilă,-n ea
 Să te rogi la Dumnezeu
 Ca să scap de-aicea eu,
 La tine iară să vin,
 Dorul tău să ți-l alin
 Și pe cer să vede-un nor,
 De copilă rău mi-i dor,
 Și pe cer să văd și stele,
 De copilă mult mi-i jele
 Și din jos mă bate-un vânt,
 Din sus mă ajunge urât.
 Dragă Elenuța mea,
 O dată de te-aș vedea,

Plânge-ar inimuța mea
 Și-ar plânge și-ar lăcrăma,
 Pe Dumnezeu al lăuda,
 Că mi-o lăsat viața.
 Foaie verde de sălcuță,
 Dorita mea Elenuță,
 Roagă-te și tu mereu
 Tot la bunul Dumnezeu
 Să am parte de noroc
 Să mai scap iară din foc,
 Să am parte de-nturnat,
 Să viu iară-ntr-al meu sat,
 Să mai văd a mea căsuță
 Și pe draga Elenuță,
 Să-mi văd casă și moșie
 Și pe draga mea soție.

De la Vasile Harosa, Prislop

265

Frunză verde alămâie,
 Doru' mi-i de-a mea soție.
 Frunză verde struguraș,
 Doru' mi-i de copilași.
 Frunză verde de smochine,
 Doru' mi-i și de vecine
 Și de neamurile toate,
 Rămâneți cu sănătate.
 Scris-am cartea cu scorțișoară
 Să-mi fie lumea ușoară,
 Că mi-a fost bugăt de greu,
 Poate-așa-a vrut Dumnezeu.

De la Clement Pop, Șanț

266

(Doină din anul 1915)

De când de-acas-am plecat,
 Multe rele ne-a mâncat,
 Dar acum la vremea dată
 Primăvara se dezvoltă. (sic!)
 Foaie verde lemn din laz,

La cătană de năcaz,
 Că trăiește cu urât
 Tot de bătaie gătit.
 Frunză verde de salată,
 De-ar da Dumnezeu odată
 Să mergem la cin' așteaptă
 De-așteaptă cu mare dor
 Să-și mai vadă soții lor.
 Foaie verde de trei ori,
 Du-mă pe vântul din nori
 Că pe jos e apă mare
 Și mi-i frică de pierzare,
 Căci e apă foarte lată,
 Să mă duc de-aici odată,
 Foaie verde două, tri,
 Că n-ai unde te scuti,
 Căci aici e un șes lat
 De gloanțe de tun tot spart.
 Foaie verde lemn uscat,
 Când de-acasă am plecat,
 Două lacrimi am vărsat,
 Că am plâns după copii
 Că rămân în sat pustii.
 Foaie verde de urzică,
 Nici de Sârbul nu mi-i frică,
 D-am văzut un mic ciopor,
 Orfani și mamele lor
 Și venea să ne petreacă,
 Foaie verde lemn de nuc,
 Da' nu știu unde să duc
 C-o venit un căpitan
 Și i-o dus ca pe dușmani,
 Foaie verde și una,
 Și, Doamne, amar plângea,
 Că merg cale depărtată
 Și ei rămân fără tată.
 Foaie verde de răchită,
 Toate păsările cântă
 Cu o desfătare blândă,
 Tot cu puii de-mpreună

Desfățați în voie bună.

Foaie verde lemn spanaț,

Numai noi, acești armați

Trecem vremea supărați,

Cu amar și cu năcaz

Și cu lacrimi pe obraz.

Foaie verde și-o cătină,

Mergi, carte,-n țară străină

Și caută soția mea,

Și povestește-i așa,

Că de când ne-am despărțit,

Mă prăpădesc de urât.

Foaie verde și-un dudău

Caută și copilul meu

Să-mi scrie o cărticea

Că i-oi da adresa mea,

– Că, de când nu ne-am văzut,

Inima mi s-a mai rupt.

Du-te, carte, și sosește

Și așa le povestește,

Spune-i că tătuca lui,

În granița Sârbului,

Cât ce capul și-l ivește,

Sârbul cu pușca-l țalește.

De la Moraveț Nicolae

267

Frunză verde floricele,

Cine nu-i mâncat de rele,

N-are ce cânta cu jele,

De copii și de muiere,

Să mă lase să cânt eu

Că-s mâncat bugăt de rău

Și câte m-or mai mânca,

De mi-i neagră inima

Și întreagă viața

După dulcea, dorita

Dragă familia mea,

Oare când te-oi mai vedea.

De la Grigore Moga

268

Foaie verde sucărie,

Dorita mea surorie,

Îți trimit o cărticea,

Dor și jale-ți scriu în ea;

Dor și jale de la tine,

Mă ajunge-n toate zile,

Căci când tu erai fătută,

Eu eram o cătănuță

Și tu la mine veneai,

Și multe îmi povesteai,

Toate mi le înșirai

Și știam de al tău trai.

Dară amu nu pot veni

Că-s departe și nu știi

Și nu ști unde să vii,

Ș-amu și tu ai copii,

La mine nu poți să vii,

Aici orișice bărbat

Și el încă-i înstrăinat,

Și trăiește cu bănat.

Cucul cântă prin molizi,

Când eram noi la părinți

Și trăiam în bucurie,

Nu ca amu prin țări pustie,

Căci din câți am fost acasă,

Mama singură rămasă.

Dumnezău a rânduit

Că tătuca a murit.

După ce l-am îngropat,

Noi acasă am plecat,

Dar nu multă vreme-am stat

Că poruncă ne-a venit

Că-n bătaie-i de pornit,

Toți altu nu ne-am întâlnit

Și tare ne-am despărțit.

Suntem toți prin țări străine,

N-am pe niciunul cu mine,

Nu știu vedea-om vreodată

Să fim toți iar laolaltă,

Să mergem la măicuța
Să ne vadă săraca.
Nu știu aceea când a fi
Și care vom mai trăi.
De la Capra Pantilimon, din Sângeorz

269

Sârbie, țară pustie,
Lasă-mi bărbatul să vie,
De nu li lăsa de tăt,
Lasă-l batăr să-l mai vād.
Sârbie, pustiu pământ,
Mulți oameni ai despărțit,
Despărțit-ai sute, mii
De la iubite soții
Și de dragii lor copii,
Care umblă acum pustii,
Pe uliți, fără părinți,
Îi cunoști că-s năcăjiți,
Gândești că-s tot opăriți;
Opăriți-s la inimă
După a lor scumpă îndămână,
Scump și dulce tata lor,
Nu știu că mai vedea-l-or.

De la Vasile Capra

270

Foaie verde de căline,
M-ai făcut, mamă, pe mine
În mânuri cu floricele
Și cu fața cătră soare
Să-mi am zi de sărbătoare,
Nice Paști, nice Rusale
Numai ziua de Crăciun
Și acela-l fac pe drum.
Of! dragă măicuța mea,
Mai bine nu mai avea
Cu tigneala asta rea.
M-ai făcut, maică, frumos
Neamțului de bun folos.
O, dragă măicuța mea,

Unde-s eu când m-ai vedea
Ai plânge de jalea mea
Când m-ai vedea în șfarm linie
Ai îngheța mai întâie,
Tunul când l-ai auzi,
Puterea toată-ar peri.
De sunetul tunului
Te-ai lăsa pământului.
Plumbii când i-ai auzi,
De loc ai și înlemni,
Dară noi, a mea măicuță,
Mergem prin plumbi ca prin frunză
Și deloc nu ne temem,
Și înainte tot mergem,
Și noi mergem fără frică
Cum am merge la potică,
La potica cu aluni
Mergem ca copiii buni
Pe pizmaș ca să-l bātem,
Țara lui s-o cuprindem.
Și, dragă, măicuța mea,
Tu te roagă tot așa
Să-mi ajute Precista
Plumbii să nu mă lovească,
Tunu' nu mă țāluiască,
Trecă plumbii pângă mine
Să vin, maică, iar la tine;
Treacă plumbii unde-or vrea,
Eu să vin în țara mea,
Să mai vād oameni de-ai mei
Cum m-am despărțit de ei;
Să-mi vād neamuri și măicuța
Și dorita mea cinuța,
Și-al meu frate-ndepărtat
Să-l vād iar în al meu sat,
Să-mi vād și soția mea
Cu copila lângă ea
Ș-apoi să vă povestesc
Câte-aicea pătimesc.

*Lui Moldovan Petre, Reteag, Capra
Pantilimon din Sângeorz.*

271

Frunză verde de dudău,
 Să-mi ajute Dumnezeu
 Să mai văd eu pruncul meu
 Și cu toți dimpreună
 Cu măicuța lui cea bună.
 La toți le-a cântat cucul
 Numai mie graurul,
 Să mă duc să-mi las satul;
 La toți le-a cântat mierla
 Numai mie pupăza
 Să mă duc să-mi las casa
 Și scumpa muierea mea,
 Și copilul mititel
 Să mă despărțesc de el.
 Mi-i jale și mi-i bănat
 Că tare m-am depărtat.

De la Peter Irimia

272

Aurică, scumpa mea fată,
 Și de mine depărtată,
 Te-am lăsat, scumpa mea fată,
 Să trăiești tot supărată,
 Să trăiești cum vei putea
 Și să plângi de jalea mea,
 Că soarta mi-a fost așa.
 Când ai gândit să-ți fie bine,
 Mai mult dor și jele-ți vine;
 Când o fost să fii fătuță,
 Ai rămas fără tăicuță,
 Căci o poruncă-a sosit
 Numai decât de pornit,
 De pornit pe-o cale grea,
 Nu știu când te-oi mai vedea,
 Căci, dragă copila mea,
 Io-s cuprins de jalea grea
 Că te-am lăsat mititea
 Și-am venit în țări străine
 Și nu știu nimic de tine.

Știe bunul Dumnezeu

Voi veni la tine eu,
 Dar, dragă copila mea,
 Roagă-te tu tot așa
 La Măicuța Precista
 Ca să-mi steie-ntr-ajutor,
 Eu în luptă să nu mor,
 Pe dușman să-l nimicesc,
 Oastea lui s-o prăpădesc
 Și el altu să nu fie
 Să scap eu din cătunie
 Și să vin cu bucurie.
 Și-atunci, draga mea copilă,
 Atunci nu vei fi străină,
 Că eu acasă mi-oi veni,
 Amândoi om povesti
 Și iară bine ne-a fi.

*Capra Pantilimon, Sângeorgiu, lui
 Alexandru Moldovan, Năsăud*

273

Și dorită Palagie
 Îți trimit o carte ție,
 Dară nu mi ți-o scriu eu
 Că nu poci de dorul tău,
 De-al tău dor și de bănat
 Tot mai mult din sat în sat
 Și de dor și de urât
 Încungiur mare pământ,
 Tot mă mut din loc în loc
 Dorul mă arde cu foc,
 Tot mă mut și mă strămut,
 Dorul tău nu-l uit mai mult,
 Tot mă mut prin țări străine,
 Dorul tău la mine vine
 Și el vine peste țări,
 Și eu umblu peste mări.
 Mândră, dorul tău de-acasă
 Mă pătrunde pân' la oasă
 Și când la tine gândesc

Lacrămile îmi pornesc.
 Când gândesc, mândră, la tine,
 Plânge inimuța-n mine.
 Foaie verde de pe laz,
 Și iară-mi mai fac curaj
 Și de ar fi după mine,
 Eu m-aș bate-n toate zile,
 M-aș bate cu vitejie
 Să să gate mai întâie
 Și m-oi lupta cu curaj
 Numai să-nving pe pismaș,
 Pe pismaș să-l nimicesc,
 Apoi la tine pornesc.
 Până atunci a mea dorită,
 Nu-ți fie lumea urâtă.

Todașcă Anton, Poiana Ștampii, Coșna

274

Dau-ar bunul Dumnezeu
 Să fie pe gândul meu
 Să să puie pace-n țară
 Să ne mai întâlnim iară,
 Să trăim, să ne-ntâlnim
 Și cu toți să libovim.
 Frunză verde de dudău,
 Să ne-ajute Dumnezeu
 Să mă văd în satul meu,
 Să-mi petrec cu verii mei,
 Și cu frații dimpreună
 Toți să fim cu voie bună.
 Inimă supărăcioasă
 Ce să-ți dau să fii voioasă.
 De mi-ai da bunul lumii,
 Cum am fost altu n-oi fi.
 Frunză verde de alun,
 A trecut sfântul Crăciun
 Și noi l-am făcut pe drum.
 Nici pe drum n-a fost curat,
 Fără lângă apă am stat,
 P'ingă apa Dunării

Am pândit țara Sârbii
 Și eram în siliboc,
 Dunărea a ieșit din loc,
 Apa ne-a înconjurat,
 Doamne, cum am crăciunat.
 Șapte zile-n apă am stat,
 N-am băut, nici n-am mâncat
 Făr' mai mult am lăcămat.
 Anul Nou înc-a sosit,
 Din apă n-am mai ieșit,
 Eram gata de perit.
 În câte locuri am umblat,
 Așa nu ne-am spăimântat.
 Când am ieșit la uscat,
 Doamne, cum ne-am bucurat.
 Anul Nou înc-a trecut
 Cu năcaz și cu dor mult.

Boboteaza a sosit
 Și mai bine ne-o venit
 Căci crucea am sărutat,
 Doamne, cum ne-am bucurat
 Și nimica n-am lucrat
 Făr' numai am odihnit,
 Așa frumos am sărbătorit.
Lușcan Nicolaie, Romuli

275

Din casă când am plecat
 Ziua bună mi-am luat,
 Pruncii mi i-am sărutat,
 Nevasta mi-am lăsat.
 Săraci copilașii mei
 Cum au rămas singurei,
 Singurei și mititei
 Ca copiii fără tată,
 Ca și carul fără roată.
 Frunză verde de alune,
 Al lor tată-i dus în lume,
 Dar mă rog la Dumnezău
 Ziua, noaptea tot mereu,

Și ajută-mi, Doamne sfinte,
 Și de-acum înainte;
 Să-mi ajute Precista
 Să văd iară țara mea,
 Să văd casa și soția,
 Soția și copilașii
 C-au rămas micuți, săracii.
 De tătuca-i tata lor cel darg.
 Vasilică, țucu-te,
 Vai, săraci pruncuții mei,
 Să mă văd odată acasă
 Să cinez cu voi la masă,
 Cu voi să poci povesti
 Apoi și de voi muri.
 (Cărticică, glas cu jele,
 Sluga gândurilor mele,
 Du-te, carte, și sosește
 L-al meu soț și-i povestește,
 Povestește-i tu și-i spune
 Că eu mai trăiesc în lume.)
 Tu soție, draga mea,
 Ia-ți pruncuții lângă tine.
*Versuri strânsă de Olari George, fraităr din
 Cotrihasa, Gherla, Szolnoc Doboca.*

276

Ti-aș mai scrie
 N-am hârtie;
 M-aș culca
 Și n-am soție
 Că-s în pădure pustie.
 Frunză verde de salată,
 Du-mă și de-aici vreodată
 În brațele cui m-așteaptă,
 La tri copii și la tată,
 La un frate, două surori,
 Du-mă pe vântul din nori,
 Că pe jos e apa mare
 Și mi-i frică de pierzare
 Ca să scap de apă lată

Ce e Dunărea chemată,
 De Panciova cea făloasă,
 De șesurile frumoasă
 Și de apă tulburoasă,
 De tăurile măloasă,
 De gloanțele tunului,
 De granița Sârbului.
 Când de-acasă am plecat,
 Două lacrimi am scăpat,
 Nu pentru dușman am plâns,
 Ca-s român și nu-s fricos,
 Nici pe sârbul mânios,
 Dar am plâns cu mare dor
 C-am văzut un mic ciopor,
 Trii copii cu mama lor
 După mine cum venea
 Și vai, Doamne, cum plângea
 Că plec cale îndepărtată
 Și ei rămân fără tată.
 Frunză verde de buhași,
 Săraccii bătrâni glotași,
 Îmbrăcați și înarmați,
 Cătră Sârbia plecați.
 Toate păsările cântă
 C-o desfătare adâncă,
 Tot cu puii dimpreună
 Desfătând în voie bună,
 Numai noi, acești armați,
 Trecem vremea supărați
 Cu amar și cu năcaz
 Și cu lacrimi pe obraz.
 Iubiților copilași,
 Mititei, nemângăiați
 Lui Dumnezeu vă rugați
 Că Dumnezeu mi-a ajuta
 Și la voi oi înturna
 Și în brațe voi lua
 Și cu drag voi săruta.
 Ah! Dorita mea soție,
 Ti-aș mai scrie ceva ție.

Aici dacă am venit
 Inima mi s-a rănit
 Și suntem foarte-ntristați
 Că ne rămasă mulți frați,
 Mulți de-a noști s-au prăpădit,
 Oastea tare s-o-ngrozit
 Și numai Dumnezeu știu
 Până când și noi vom fi.
 Nu plânge, soția mea,
 Că soarta ne-a fost așa,
 Dumnezeu a rânduit
 Să canonim pe pământ
 Și te-ndură, Doamne sfinte,
 Pune pace pe pământ,
 Pune pace-nre popoară
 Că viața ni să zboară
 Și copiii ne rămân
 Cu maicile lor plângând.
 Și dorita mea soție,
 Roagă-te tu mai întâie
 La Dumnezeu nostru sfânt
 Să puie pace pe pământ
 Cât să poate de curund.
 Că pacea de s-a întâmpla
 Poate c-om mai înturna
 Și pacea de s-a găci
 Totuși toți n-om mai veni,
 Că dintre câți au plecat
 Tot din tri, doi au picat
 Și unul a mai rămas
 Să trăiască cu năcaz.
 Asta, Doamne, e făcută
 De omul cu ură multă,
 Când să află-ndepărtat
 Și gândind la ce-a lăsat.

Peter Ieronim

277

Frunză verde de dudău,
 Să mi-ajute Dumnezeu

Să mă văd în satul meu
 Să-mi petrec cu vărul meu
 Și cu frații deîmpreună,
 Toți să fim cu voie bună.
 Doamne, ajută la pruncul meu
 Să trăiască să-l văd și eu
 Pe el și el pe mine
 Atunci mi-a fi mai bine.
 Să scap de greutate
 Câtă port acum pe spate.
 Frunză verde de săcară,
 Mulți suntem veniți în țară,
 Iaca primăvara vine
 Acasă nu mere nime.
 Tot gândesc și de-al meu bine
 Ș-al meu plug nu-l scoate nime
 Dacă-n sat n-a mai rămas
 Numai muieri cu năcaz
 Și bătrânii, bată-i cucul,
 Care nu sunt buni de lucru.
 Dacă nu-i cine lucra,
 Bieții prunci ce-or mai mânca.
 Frunză verde de smochine
 Mamă, tata pe când vine.
 Frunzuță verde de nuc,
 Doru-mi-i de-al meu tătuc.
 Vai săraci pruncuții mei,
 Și mie mi-i dor de ei.
 Frunzuță verde de vie,
 Să trăiască a mea soție
 Ca pruncuții să mi-i crești,
 C-așa și tu binevoiești
 Și de rele să-i ferești
 Ca să nu ți-i prăpădești.
 Frunză verde de pe stan,
 La voi mă gândesc șuhan,
 Rămâneți cu Dumnezeu
 C-așa vă voiesc și eu.

Peter Ieronim

278

Du-te, carte, și aleargă
 În America degrabă,
 Peste munți, peste păduri,
 Peste ape mici și mari
 Nicăiri să nu mai stai,
 Până-ngă apa Mării,
 La granița Americii,
 Treci valurile apii.
 Nicăiri nu te opri
 Până de nănașu-i da,
 Nicăria nu mai sta.
 Du-te, carte, și sosește,
 La nănașu-i povestește,
 Povestește-i tu și-i spune
 Că eu mai trăiesc în lume.
 Cu mare năcaz trăiesc
 Că tot acasă gândesc.
 La muiere, la copii
 Să nu rămână pustii.
 Frunzuță verde de tei,
 Nănașule, țucu-te
 Amândoi ne-am străinat
 Peste munți, peste Bănat,
 Nevestele le-am lăsat
 Cu pruncuți mititei,
 Strigă: unde-i tata meu!;
 C-au rămas mici săracii
 Și nu să pot stăpâni,
 Dar copiii ne-au rămas,
 Noi străini și supărați.
 N-avem voie nicecând
 Că tot la copii gândim.
 Șasă copii au rămas,
 Cum nu-i trăi cu năcaz,
 Că eu numai tri am lăsat
 Și încă-s tot supărat.
 Din casă când am plecat,
 Ziua bună mi-am luat

Și nevasta o am lăsat
 Cu jale și cu bănat.
 Pruncii mi i-am sărutat
 Cu jele și cu bănat
 Și cu lacrimi pe obraz
 Mi-au rămas tri copilași,
 Țucă-i tata lor cel drag.
 Un fecior, două fetiță
 Au rămas pe cea uliță,
 Pe ulița de pin sat,
 Io-s în țară străinat.
 Săracii copiii mei
 Cum au rămas singurei,
 Singurei și mititei
 Ca copiii fără tată
 Ca și carul fără roată,
 Frunză verde de alune,
 Și-al lor tată-i dus în lume,
 Dar mă rog lui Dumnezeu,
 Ziua, noaptea tot mereu
 Și-mi ajută, Doamne sfinte,
 Și de-acum înainte,
 Să-mi ajute Precista
 Să-mi văd odată țara.
 Dumnezeu de s-a-ndura
 Și de-aici mă va scăpa
 Și iară oi înturna,
 Ș-oî veni în țara mea,
 Să-mi văd o dată casa
 Și soția săraca;
 Soția și copilașii
 C-au rămas micuți, săracii.
 Frunză verde și una,
 Visule, tacă-ți gura,
 Frunzucă verde de tei,
 Țucu-vă pruncuții mei.
 Când era al vost tată acasă
 Vă săruta cu dulceață.
 De meream până-n vecini,
 Voi după mine-ați venit.

Ați venit și m-ați chemat:
 Haida, tată, la mâncat!
 Că ne-o trimis măicuța
 Să vii că-i gata cina,
 Țucu-vă, tata, gura!
 Să mă văd odată acasă
 Să cinez cu voi la masă,
 Cu voi să poci povesti
 Apoi și de voi muri.
 Ziua, noaptea n-am hodină,
 Tot pruncii mi-s la inimă.
 Cu mare năcaz trăiesc,
 După copii mă topesc,
 Că eu tot la ei gândesc.
 De când de-acas-am venit,
 N-aud clopote trăgând,
 Nici popă slujbă făcând.
 Tu, soție draga mea,
 Ia-ți pruncuții lângă tine,
 Te roagă și pentru mine
 Să să-ndure Dumnezeu
 Să scap de-aicea și eu.
 Ziua bună, ai mei vecini,
 Că eu îs între străini
 Ș-ale mele neamuri toate,
 Rămâneți cu sănătate,
 Că eu îs în țări departe.

Versuri făcute de Olar George, fraităr.

CÂNTECE, DATINI ȘI ORICEIURI

Ursu E. Nicolae

Student, anul V, Facultatea de Litere
 Rebrîșoara, 1936

370. CUNUNA

Când s-a terminat holda se face cununa face oricare fată, sau bărbații pot ajuta. Trebuie cel puțin patru persoane: două împletesc și

două aleg spice. Când se face cununa nu se zice special, ci se fac numai așa glume. Când cununa e gata, se pune pe capul unei tinere fete (care nu știe de feciori). Pe cap i-o pun alte fete. Când se pune cununa pe cap nu se zice niminca. Împrejurul celei ce poartă cununa, se strâng mai multe fete care se țin de după mijloc. Când pornesc, toate încep să cânte următoarele:

Secerat-au fetele
 Holda ca peretele
 Fetele au secerat
 Flăcăii clăi o-nșirat
 Și așa-s clăile de multe
 Ca și oile pe munte
 Și așa-i rândul fetelor
 Ca și rândul merelor
 Până-s merile mărunțele
 Stau pe crăci înșărățele
 Dacă prind a se mări
 Ele prind a se rări.
 Cine aduce cununa
 Drept îi ca și lumina,
 Ca lumina cea de ceară
 Care-o pun domnii-n pahare,
 Ca lumina cea de său
 Care-o pun domnii în Bacău.
 Ieșiți, feciori cu apa
 Și vă muiеți cununa.
 Ieșiți feciori cu râu'
 Și vă muiеți voi grâu'.
 Deschide-ti, gazdă, poarta
 Că vinim cu cununa.

În timpul drumului ies feciorii și oamenii și aruncă apă peste fata cu cununa. Când ajung acasă iese gazda și aruncă apă pe fata cu cununa și apoi o bagă în casă. Aici

*pe o masa este plăcintă și glaja cu
vinars. Fetele vin și ocolesc masa de
la dreapta spre stânga. Cea cu
cununa se oprește la mijlocul mesei.
O femeie, oricare știe roșteste
următoarele:*

Buna seara, gazdă mare,
N-ați ieșit cu ceria-afară
Înainte cununei,
Ați gândit că n-om veni.
Noi de când am fi venit
Dar ne-a fost grâul încâlcit.
Noi de când am fi plecat
Dar ne-a fost grâul călcat.
D-voastră așa v-ați lăudat
Că aveți trei curți de piatră,
Nimenea să nu străbată
Noi de trei zile am venit,
Caii ni s-au obosit
Și în ele am străbătut.
D-voastră așa v-ați lăudat
Că aveți un voinic tânăr, frumos
Să coboare grâul jos.
La moară l-a cărat
Morariul n-a fost acasă
A fost în pădure
A paște căpșune.
Morărița, meșterița
Cioc-poc-moara la loc
Tri târâță și-o făină
Până-o fost covata plină.
D-voastră așa v-ați lăudat
Că-ți aduce nouă jupânese,
Cu nouă site dese.
Tri cernea,
Tri frământa,
Tri pâinea-n cuptor băga.
Împărțiți colacii-n două
Ne faceți parte și nouă.

Împărțiți colacul în trei
Așa ne-ți găci.
Noi cununa atunci vom da
Când nouă ni s-a arăta
Tot țigan cu cetera
Și glaja cu horinca,
Și blidul cu plăcinta.
Noi cununa am pune-o-n masă
Când om vedea joc în casă.
Noi cununa am pune-o-n grindă
Când om vedea joc în tindă
Și nici atunci nu o vom da
Până când ni-ți arăta
O lada cu taleri noi,
Să ne dai și nouă doi
La iasta pentru cunună
Și mie pentru minciună.
D-voastră v-ați lăudat
C-aveți un tânăr voinic, frumos
Să ieie cununa jos.
Să nu fie de la ușă
Cu gușă,
Nici de la vatră,
Cu gura căscată,
Nici de la pat,
Înholbat,
Ci de la masă
Că și cununa noastră-i aleasă.
Tu cununa nu ți-o da
Până nu te-o săruta.
Nu da cununa din mână
Până nu te-o săruta pe gură.
*Un fecior tânăr trebuie să-i ia
cununa de pe cap și să sărute fata.
După asta urmează o masă. După
masă se face joc care ține până
noaptea târziu.*
Auziă de la Cărcu Ana de 32 ani

CÂNTECE DE DRAGOSTE*Auzite de la Cărcu Ana de 32 de ani*

371

Frunză verde de bănat,
 Mă iubești, ori m-ai lăsat,
 Și de ai gând să mă lași
 Să-mi fac umbră sub buhași
 Să mă pun, bădiță, -n umbră,
 Dorul tău să nu m-ajungă,
 Să fac masa-n cornurele
 Să scriu dorurile mele,
 Să scriu, bade, și al tău
 Care ți l-am purtat eu
 Și l-aș scrie pe hârtie,
 Ți l-aș da în seamă ție,
 Și l-aș scrie cu cerneală,
 Ți l-aș da în seamă iară
 Să-l dai la cine gândești
 Pe cine vrei să iubești.

372

Să te văd, bădiță, odată
 În codru cu frunza lată.
 Eu codru l-oi îngrădi
 Să nu poți, bade, ieși
 Și l-oi îngrădi cu brazi
 În mijlocul lui să zaci,
 Și l-oi îngrădi cu flori
 În mijlocul lui să mori,
 Codrul fie-ți de sălaș
 Frunza pânză pe obraz.

373

Cum mă-ntreabă oamenii
 Că de badea doru-mi-i.
 Ori mi-i dor, ori nu mi-i dor
 Nu pot spune tuturor
 Și apoi să mă pun să mor.
 Ori mi-i drag, ori nu mi-i drag

Nu pot spune cui nu plac
 Și apoi să mă pun să zac.
 Muntele-i munte cu piatră
 Tot dorește câte-o dată
 Și de frunze și de iarbă,
 D-apoi eu să nu am dor
 Pentru-un câne de fecior,
 D-apoi eu să n-am doruț
 Pentru-un câine de mândruț.

374

Frunza lată ca palma,
 Mi-a urât badea casa.
 Lasă casa să mi-o urască
 Numa să nu-și bănuiască
 Și-a-nspica spicul de secară
 Și-a veni bădiuca iară,
 Și-a-nspica spicuț de grâu,
 Și-a veni și-a fi târziu.

374bis

Bade, inimă de câine,
 Nu-mi pare rău după tine.
 Numa atâta-mi pare rău
 Bade, după somnul meu,
 După somnul meu cel mult
 Ce cu tine l-am pierdut
 Și te bată, bade, bată
 Perina și mâna mea
 Care ți-a fost perina,
 Te-ai culcat bugăt pe ea.
 Să te bată a mea mânăuță
 Care ți-a fost periniță.
 Nici așa nu te-aș lăsa
 Tot mereu te-oi blestema:
 Când ți-a fi, bade, mai bine
 Șapte doftori lângă tine,
 Când ți-a fi, bade, mai drag
 Șapte doftori lângă cap,
 Când oi fi mai sănătos

Să nu iei un pai de jos.
 Nici așa nu te-oi lăsa
 Tot mai rău te-oi blestema:
 Și te bată, bade, bată
 Cearcănul de lângă soare
 Și dreptatea mea cea mare,
 Cearcănul de lângă lună
 Și dreptatea mea cea bună.

375

Cine-ne-a despărțit, bade,
Chice-i carnea de pe spate (sic!)
 Dărăburi și fâșii late,
 De ne-a despărțit mă-ta,
 Fie-i moale perina
 Cum mi-e mie inima.
 Fie-i moale perinița
 Cum mi-e mie inimuța.
 De ne-a despărțit o fată,
 Să moară necununată
 Cum îs eu de supărată.

376

Frunză verde de bujor,
 Vino, bade, după dor
 Și-l samănă pe ocol
 Și samănă-l unde-i vre'
 Ie-l de la inima me'.
 Sămănând nu te gândești
 Ca să vii să mă iubești.

377

Măi bădiță, spic de grâu,
 Fost-a și să nu te știu.
 Că de când te știu pe tine
 Moarte-mi trebuie, alții nime'.
 De când îți știu gurița
 Moarte-mi trebuie, alta ba.
 Numai, bade, d-ta.

378

Bade, dragostele noastre
 Le-am lăsat pustii pe coaste.
 Eu m-am dus vineri la ele
 Și le-am găsit floricele;
 Floricele, flori adânci
 Când te uiți la ele plângi.
 Vino, bade, și le udă
 Batăr cu apă din gură
 Că se uscă de căldură.

379

Nu gânî, bade, că-mi pasă
 Pân'ce-ai zis că nu-s frumoasă,
 Ca-i zis de mare năcaz
 C-ai auzit că te las.
 Nu-s frumoasă la făptură,
 Da-s a dracului de gură.
 Pe cine ochii oi pune
 Ori îl ieu, ori mere-n lume.
 Gura mea-i gură de cuc
 Duc pe badea și-l aduc
 Și-n casă la noi îl culc.
 Gura mi-e gură de domn
 Duc pe badea și-l adorm.

380. BOCETE

Sângeorzan Victoria de 29 de ani

Mai vino, tată, la noi
 Barem pe la sărbători
 Să vezi ce mai facem noi
 Și de n-oi veni să mai stai
 Vino barem să ne mângâi,
 Și de n-oi veni să șezi
 Vino barem să ne vezi.
 Dragii tatei copilași,
 De astăzi mai înainte
 Limba-n gură vi se încălce
 De mai zis tătică dulce

Limba-n gură vi se leagă
De mai zis tătică dragă
Mămucută, mândră ești
Și cu gura nu grăiești
Mai vorbește cu gura
Și ne astâmpără inima.
Mai grăiește cu glasul
Și ne astâmpără sufletul.
Țipă-ți pânda peste cap
Și te scoală din sălaș
Și mă învață ce să fac

381

Nu mă duceți așa tare
Că-i destul ziua de mare.
La masa din țințirim
Hai soție să-ți închin
Câte-un pahar frumos de vin,
C-un pahar frumos de apă
Că mă bag minteni în groapă.
Bucură-te, țințirim,
Mândră floare-ți răsădim,
Nu răsădim să înflorească,
Ci-o răsădim să putrezească.

382. **De deochi**

Pasăre albă, cudoasă,
Zboară peste munții albi, cudoși.
Pasărea și-a crepat capul de piatră,
Așa să crape capul lui...

Auzit de la Sângeorzan Onița, 46 ani

383. **Chiuituri la nunți**

De-i mireasa din neam mare,
Nici mirele nu-i din cale;
De-i mireasa din neam bun,
Nici mirele nu-i din drum.
Dă-ne apă din ceauon
Că mirele-i neam de domn;
Dă-ne apă din căldare,

Că mireasa-i din neam mare.

384

Faceți-mi puținel loc,
Să arăt puținel joc.
Iată-mă că și eu viu
Cu rochia prinsă-n brâu,
Cu găina gălbanașă
Să o dau la nănaș.
La nănașă nu i-oi da
Că-i voi da-o la nănașu'
Că mi-a da bani cu soție
Și m-oi plăti de porție,
Că primaru-i om ciudat
Și umblă ziua prin sat
Și-mi ia tolul de pe pat
Și-a veni jecuția
Mi-a lua și vernica,
Pe ce, biata, m-oi culca.
Vai săracu' nănașu',
Tot închină și suspină
Și-i stă gândul la găină,
Dar găina-i încuiată
În cămară sub lăcată.

Adă cheia s-o descui
Să o dau nănașului.
Nănașule, dragul meu,
Uite ce te sfătuiesc eu:
Ia-ți păpucii și clopu'
Hai cu mine în podu',
În podul cu făina
Și plătește găina,
Hai iute și te grăbește
Găina o cocoșește
Că de nu o și stropșește.

Auzite de la Sângeorzan Onița, 46 ani

385. **Descântec de săgetatură**

S-a luat de la casa lui,
De la masa lui,

Din cale,
 Din cărare,
 Din drumul cel mare.
 Când o fost la amiaza de cale
 S-o aflat
 De picioare împiedecat,
 De mâini legat,
 De nas cârnit,
 De ochi orbit,
 De gură amuțit.
 L-ai luat din vârful capului,
 Din gât, din umeri, coate și toate
 încheieturile.

Auzit de la Talpeș Aurel, 32 ani

386. Cântece de dragoste

În grădina cu flori multe
 Se ștergea mândra pe frunte.
 Nu se ștergea de-asudată,
 Se ștergea de supărată
 Că pleacă badea-n armată.
 – Ia-mă, bade, și pe mine
 Că la drum ți-oi prinde bine.
 – Nu te poci, mândră, lua
 Că armata-i foarte grea:
 Caii-s mari și tunuri grele
 Nu te poți servi de ele.

Auzite de la Talpeș Aurel, 32 ani

387. Cântec

Ies plugari cu plugurile,
 Nevestele bat crâșmele,
 Ies și eu cu plugul meu,
 Nevasta-mi zace din greu.
 Vin plugari cu plugu-n sat,
 Nevestele zac la pat!
 Măi muiere, măi nevestă,
 Sănătoasă te-am lăsat
 Și beteagă te-am aflat.
 Nuș' boii desprinde-i-oi,

Ori la popa duce-m-oi,
 Să-ți aducă Vanghelia,
 Să-ți citească molifta,
 Doară tu te vei scula.
 Nevasta din grai grăia:
 – Bărbate, sufletul meu,
 Lasă boii lupilor
 Și pe popa dracilor,
 Că, când vād pe popa-n casă,
 De trei ori boala m-apasă.
 Ia, te tu pe est părău
 Doară-ai da de-un făgădău
 Să-mi aduci cupa de vin,
 Să fie ceria deplin
 Și te sue sus pe scară
 Ia puica d'ingă cocoș
 Și coboară cu ea jos
 Și o frige cu unsoare,
 Să-mi ticnească de mâncare.
 Trage masa lângă pat
 Că așa mîncă-un beteag.
 Și mai ad-un muzicant
 Când oi geme, el să tragă,
 Ca să știu că-s rău beteagă.
 Bărbate, că n-aș lucra,
 Dar miercurile-s necurate,
 Joile îs zile învârstate,
 Vinerea-i împărătească,
 Toți oamenii s-o cinstească,
 Sâmbata-i a morților,
 De-o tuna, de-o fulgera,
 Eu din pat nu m-oi scula.
 Duminica-i ziua mare,
 Lăută și ceptănată,
 Pe uliță alergată,
 Să mă-ntâlnesc c-un drăguț
 Și cu el să povestesc
 Cum îi lumea s-o trăiesc.
 Să vii, bade, până la noi
 C-am un coș cu pere moi

Să le mâncăm amândoi.
 Să nu vii pe sub fereastră
 Că să vede umbra-n casă.
 Să vii printr-un strat de ceapă,
 Nimenea să nu priceapă.
 Drăguțu-o fost tare prost
 Și-o venit pe sub fereastră,
 Și s-o văzut umbra-n casă.
 Bărbatul din grai grăia:
 – Aprinde tîmâie-n casă
 Că dracu-i la fereastră.
 Nevasta din grai grăia:
 – Bărbate, sufletul meu,
 Bagă capu-n lepedeu
 Că la dracu' mă duc eu.
 Ea la dracu' o ieșit
 Și cu el s-o povestit.
Spus de Talpeș Aurel, 32 ani.
El spune că l-a auzit la un taraf de lăutari din
București.

388. Cîntec

Bade, pîn'ce m-ai lăsat,
 Nu-ți trebe mare păcat:
 Nouă ai să zaci în paț,
 Cu fața cătră părete,
 Cu gura arsă de sete;
 Cu fața cătră ocol,
 Cu gura arsă de dor.
 Da-ți-ar, bade, Dumnezeu
 Dacă nu ți-am plăcut eu:
 Patru boi la carul tău,
 Patru boi ca steagurile
 Să-i mănânci cu leacurile;
 Patru boi și patru junci,
 La doftor să nu te-ajungi;
 Hinteuț cu patru roate
 La șpitari ca să te poarte.
 Și-atîta, bade, te poarte
 Până roatele s-or roade

Să rămâie butucii
 Să se mire doftorii.
 Nici atunci nu te-oi lăsa
 Tot mai rău te-oi blestema:
 Din arat pînă-n cărat
 Să te-ntoarne mă-ta-n pat,
 Deie-ți apa cu pumu'
 Și te-ntoarne cu țolu';
 Deie-ți apa cu mîna,
 Te-ntoarne cu vernica.
 Nici atunci nu te-oi lăsa,
 Tot mai rău te-oi blestema:
 Când ți-a fi, bade, mai bine,
 Zece doftori lîngă tine;
 Când îi fi mai sănătos,
 Să nu iei un pai de jos,
 Când îi fi mai în putere,
 Să nu iei două surcele.
Auzit de la Pop Raveca, 25 ani,
10 august 1936

389. Cîntec

Mai bădiță, spic de grâu,
 Fost-ar fi să nu te știu,
 Că de când te știu pe tine
 Moartea-mi trebe, alții nime
 Și de când îți știu gura
 Moartea-mi trebe, alții ba,
 Numai, bade, dumneata.
 Și de când te-am cunoscut
 Zile bune n-am avut,
 Că toate zilele mele
 Le-ai făcut să fie rele,
 Și toată viața mea,
 Ai făcut să-mi fie grea.
Auzit de la Pop Raveca, 25 ani
10 august 1936

390. Cântec

Du-te, bade, la hâda
 Pintru mine n-o lăsa
 Că-i lungă ca săcara
 Și galbenă ca ceara.
 Da' io-s mică ca grâu'
 Și roșie ca focu'.
 Părul meu e tot un fir,
 Gura mea-i pahar de vin.
 Ocii negri ca murea,
 Gura dulce ca mierea;
 Ocii negri ca negrina,
 Gura dulce ca smocina.
 Trupul meu ca mlada verde
 Și io-s dragă cui mă vede.
 Du-te, bade, fi tu bun
 Că te-așteaptă hâda-n drum
 Tot cu vin și cu vinars
 Și te-a lăsa și de mas.

*Auzit de la Pop Raveca,
 10 august 1936*

391. Cântec

Acolo-n jos pe lângă râu
 Subțirica spală grâu,
 Bădița-o tine de brâu
 Și-o ținea de cingătoare,
 Și-o jura la sfântul soare,
 Să spuie câți drăguți are.
 – Eu, bădiță, n-am pe nime
 Numai singurel pe tine.

De mai am pe cineva,
 Uște-i-se cosița
 Ca iarba primăvara
 Când răsare săcara.
 Tu de ai pe cineva,
 Uste-i-se struțu-n clop
 Ca și iarba p'ingă foc.

*Auzit de la Pop Raveca,
 10 august 1936*

392. Cântec

Bade, vâzdoagă domnească,
 Lumea, țara te urască
 Pe cum te-am urât și eu
 C-ai fost mare probalău.
 Cân' sara la noi vinei
 Numai mă prăbăluiei
 Și-mi cătai mintea de bună
 Ca la copila de-o lună;
 Mintea dintr-al meu căpuț
 N-oi da-o pintr-un drăguț.
 Și mintea dintr-al meu cap
 N-oi da-o pintr-un om drag.

Pop Raveca, 10 august 1936

393. Cântec

Suflă vânt de la măluț,
 Ce stai, bade,-asa blânduț,
 Ori te-o-nvățat oarecine
 Să nu șazi altu cu mine.
 De-i ședea, de nu-i ședea
 Peteaua din coada mea
 Nu te teme n-a cădea,
 Da' struțul din clopul tău
 S-a usca de dorul meu,
 Că eu beu apă din casă
 Și de dorul tău nu-mi pasă,
 Și tu bei apă din tău,
 Și-i muri de dorul meu.

Pop Raveca, 10 august 1936

394. Cântec

Nu sufla, vinte fierbinte,
 Că-s cu dor și m-oi aprinde.
 Suflă mai încetișor
 Că nu pot de-a badii dor.
 Ce să fie de badea,
 Dorul vine și el ba,
 Ce să fie de mândru
 Dorul vine și el nu.

De când bădița s-a dus,
 Negură-n poartă s-a pus,
 Negură și mare nor
 Și eu nu mai pot de dor,
 Negură până-n pământ
 Și nu mai pot de urât.
 De când s-a dus bădița
 Îi pustie ulița,
 De când s-a dus dumnealui,
 N-am dat gură numănu.

395. Cântec

Mândruță, păr tăiat,
 Nu crede că te-am uitat.
 Câte doruri m-o mâncat
 Eu pe toate le-am uitat.
 Înfocatul tău de dor
 Nu-l pot uita până mor.
 Mândruță, dragostea ta
 Până mor n-o pot uita.
 Câte doruri le-am dorit,
 Pe toate le-am cântărit
 Tot cu tină și cu lut,
 Dorul tău a tras mai mult,
 Tot cu tină și cu sare,
 Dorul tău a tras mai tare.

Pop Raveca, 10 august 1936

396. Cântec

Nu gândi, bade, că-mi placi,
 Pentru ce cu ochiu-mi faci
 Și cu piciorul mă calci,
 Că numai păcate-ți faci.
 Nu gândi că-mi trebuiești
 P'în ce cu ochiu-mi ochești,
 Cu piciorul mă bucești
 Că numai păcătuiești.
 Că, bade, unu ca tine
 Când mă-ntorn îi lângă mine
 Și unu ca tine, bade,

Când mă-ntorn îi lângă spate.
 Num-on deget de-oi întinde
 Ca tine trei oi cuprinde,
 Un deget oi cârliga,
 Ca tine trei oi afla.

Pop Raveca, 10 august 1936

397. Cântec

De m-aș putea ridica
 Sus la ceri ca negura,
 Tot aș ninge și-aș ploua
 Și-aș turna la vremuri grele
 Deasupra mândruții mele.

Pop Raveca, 10 august 1936

398. Cântec

La plop cu frunza rotundă
 Este-o fântâniță-afundă
 Și-n fântână-i apă rece,
 Cine bea fete nu face.
 De-ar fi știut mama mea
 Ce noroc rău oi avea
 Pe mine nu mă făcea
 Pe răzoru cu fânur'
 Soră dulce cu doru',
 Pe răzoru cu iarba,
 Soră dulce cu jălea.

Pop Raveca, 10 august 1936

399. Descântec la vaci

Se luă Rujana
 De la grajdul ei,
 De la ieslea ei,
 Pe calea necălcată,
 Pe rouă nescuturată
 Cu mana-i cu toată.
 Când o fost la miez de cale,
 S-a aflat de ochi orbită,
 De picioare-mpedecată
 De mare boală țapată.

Mugea și se văieta,
 Din picioare tare da.
 Tu, Rujană mândră și frumoasă,
 Nu mugi, nu te văeta,
 Din picioare nu mai da.
 De cornul drept lua-te-oi,
 La râul lui Iordan duce-te-oi,
 De boală spălate-oi,
 Cu mana ta încărca-te-oi
 Să rămâi tu mândră și curată
 Ca Maica Sfântă Preacurată,
 Ca Domnul Sfânt ce te-o lăsat,
 Ca grâul cel vânturat.
 Bucuria ta, veselie ta
 Înturna-ți-s-a.
 Lăptșorul, unțișorul
 Care de la Dumnezeu îi dat,
 De la Maica Sfântă-i măsurat
 Să se-ntoarne, cum se-ntoarnă
 Sfântul soare de la amiază spre seară.
 De nu s-a înturna,
 Strigoi or crepa.
 De nu i-a veni,
 Strigoi or plesni
 Prin descântecul meu,
 Prin cuvântul lui Dumnezeu.
 Și prin foc și prin apă,
 Prin pită și prin sare,
 Prin cruce de bosâioc
 Mănuța să-i vie la loc,
 Dulce ca mierea,
 Sătos ca sarea.
 De nu i-a veni,
 Strigoi or plesni,
 De nu i-a înturna,
 Strigoi or crepa.
*Înainte de a descânta, se pune într-o
 farfurie făină de porumb, o creangă
 de busuioc, precum și un cuțit. Vasul
 stă în tot timpul acesta jos pe fața*

*casei, iar în timpul descântecului,
 descântătoarea face cruci cu cuțitul
 în farfurie. După terminarea descân-
 tecului se dă făina vacii s-o mănânce
 spre a-i veni laptele, despre care se
 crede că a fost furat.*
*Auzit de la Moldovan Todora,
 65 ani, 10 august 1936*

400. Descântec de joc la fete

Se luură N.N.(numele fetei)
 De la casa ei,
 De la masa ei,
 Pe calea necălcată,
 Pe roua nescuturată.
 Când era miez de cale
 Se afla de ochi orbită,
 De urechi asurzită,
 De mânuri legată,
 De picioare-mpcelecată,
 De mare ură țișată,
 În urmă de feciori, de pețitori,
 În urmă de fete, ori neveste.
 Nimeni în lume n-o vedea,
 Nimeni în lume n-o auzea,
 Numai Maica Precista
 Din gură așa-i grăia:
 – Tu N.N. mândră și frumoasă
 Nu plânge, nu te supăra,
 La joc îndruma-te-oi.
 Când în joc îi intra,
 Mire la tine-a alerga,
 La joc te-a chema,
 În gură te-a săruta,
 De nevastă te-oi lua.
 Te-oi duce la mămuca mea
 Care te-a săruta.
*Înainte de a începe descântecul, se
 pune într-un păhar sau o sticlă, vin*

*amestecat cu miere, deasupra căruia
se descântă versurile alăturate.*

*Fata păstrează acest amestec, iar în
sărbători, înainte de a merge la horă
(joc), se unge pe față.*

Moldovan Todora, 65 ani, 10 august 1936

401. Cântece

Frunză verde-a călinii,
Eu cunosc voia badii,
Că cu mine s-ar iubi,
Da' nu-ndrăznește-a grăi.
Bade, bădișorul meu,
Îndrăznește și grăiește
Că inima mea voiește,
Că de-amu și pân' la vară
Inimuța mea vrea iară,
Că de-amu și pân' la toamnă,
Inimuța mea se-ntoarnă.

*Auzit de la Cărcu Ana, 32 ani, 10 august
1936*

402. Cântec

Frunză verde de măruț,
Am avut și eu drăguț,
Am avut și d'amu este
De dragoste nu-i poveste.
Când îi coala către seară
Se lua pe ulicioară,
La o hâdă ca și-o cioară.
Când s-apropie de ea
Ea prindea și căraia,
Pe mine mă ocăra.
Ocărască-mă, nu-mi pasă
Că-s mai mică și frumoasă
Și știu lucrul tot în casă.
Și știu lucrul câmpului,
Nu fac umbră gardului.
Frunză verde foaie fragă,
Eu tot la badea îs dragă.

Când mă vede pe cărare,
Scuturată-s ca și-o floare,
Pe badea inima-l doare.
Când mă vede pe drumuț,
Scuturată-s ca și-un struț,
Supărat-i al meu drăguț.

*Auzit de la Galben Lenuța, 29 ani, 10 august
1936*

403. Cântece

Măi bădiță, prostule,
Mult îți pierzi tu nopțile
Pe la toate porțile.
Și porțile au țâțâni
Și fetele-s cu stăpâni,
Și porțile-s încuiete,
Nu le trebuie la fete.

* * *

Bade, gură albineată,
Spune-mi cine te învață,
De nu dai cu mine față,
Nici sară, nici dimineată.
De te-nvață oarecine
Spune-mi, nu-ți fie rușine.
De te-nvață hâda ta
Spune-i că eu te-oi lăsa,
Nu voi strica dragostea.
Galben Lenuța, 10 august 1936

404. Cântec

Văd, bade, bugăt de bine
C-ai bea apă de la mine
Ș-ai cere și ți-i rușine.
Cere, bade, că ți-oi da
Numai-n ciuda mâne-ta
Și-n mânia soacră-ta
Că să tem că mi-i lua.
Spune-i, bade, mâne-ta
Că de s-ar și măcina
Pe moară ca fărina,

Suntem dragi și ne-om lua.
 Și de s-ar și hucui
 Pe moară ca sâmburii,
 Suntem dragi și ne-om iubi.
 De s-ar face stan de piatră,
 Nu ne-om lăsa niciodată.

Galben Lenuța, 10 august 1936

405. Cântec

De-ai ști, bade, dumneata
 Cum mi-e mie inima,
 Ai sta-n loc și te-ai mira,
 Te-ai mira și te-ai ciudi
 Cum în lume pot trăi
 De durerea inimii.
 Nu-i doftor făcut pe lume
 Cu leac la a mea inimă,
 Nu-i doftor făcut așa
 Cu leac la inima mea,
 Numai singur bădița.
 Poate că m-ar vindeca
 Când ne-am întâlni undeva.

Buzilă Eugenia, 18 ani

406. Căntece

Bade, creangă de buhaș,
 Pus-ai gând ca să mă lași
 Da-io-s crenguță de vie
 Și te-oi lăsa mai întâie.
 Mai întâi te-aș fi lăsat,
 Dar m-am temut de păcat
 Că prea mult, bade,-ai umblat
 Și pe ud, și pe uscat,
 Și noaptea pe-ntunecat.
 Și pe uscat și pe ud,
 Noaptea pe-ntunerit mult.

Buzilă Eugenia, 18 ani

407

Bade, creangă de țitron,
 M-ai făcut din om neom

De-am stat gata ca să mor
 Și-n sat îi mare rușine
 Să moară-o fată ca mine,
 Și-n sat îi mare bănat
 Să moară-o fată-așa-n sat.
 Măi bădiță, bădișor,
 Dorul meu cu-al dumitale
 De s-ar face numai o floare
 Să o pun la cingătoare,
 Unde inima mă doare.

408

Frunză lată ca palma,
 Mută-ți, bade, cărarea
 De la fereștriuca mea,
 Ori ți-o mută, ori ți-o strică
 Că altu nu ți-s nimică,
 Că și cât eu ți-am mai fost
 N-am avut nici un folos,
 C-am fost cu tine de față
 Pân-ai strâns pe hâda-n brață.
 Lasă, bade, lasă, zău
 Că ți-a părea ție rău,
 După ce copilă-s eu.
 Așa, bade,-o copilă
 Nu ți-i mai găsi drăguță
 Să-ți fie la inimuță,
 Precum ți-am fost, bade, eu
 Dragă la sufletul tău.
 Eu ca tine-am mai văzut,
 Tu ca mine n-ai găsit;
 Eu ca tine-oi mai avea,
 Tu ca mine nu-i vedea.
 C-a veni duminica,
 Eu mândru mă voi schimba
 Și pe uliță-oi pleca,
 Din pași oi pași răruț,
 Din gură-oi grăi blânduț
 Și mi-oi căpăta drăguț.

409

De când te-ai dus, bade dragă,
Drumul mi-i cerneală neagră,
Urātu-n pământ mă bagă.

Tot așa zice ceriu'

Să scriu carte la mândru',
Că mă cuprinde doru';

Tot așa zice luna

Scriu carte la badea,

Că mă cuprinde jalea.

Soare mândru luminat,

Spune, bade, adevărat

Că eu nu m-am măritat,

Batăr cine m-o cercat

Și de-aici, și din alt sat.

Nici eu nu m-oi mărita,

Batăr ceriul m-a cerca

Până ce-a veni badea,

Că mi-i drag ca inima.

Împărat, floare aleasă,

Lasă-mi pe badea acasă,

De dor inima mi-i arsă,

Că dorul unde se pune

Face inima tăciune.

410

Trandafir cu creangă-n vale,

Am drăguț, nu-i mare tare

Și cine mi-l vede moare

Că și eu când l-am văzut

Tot cu moartea m-am luptat.

Frunză verde de căline,

Drag c-al meu nu are nime:

Albineț și ocheșel,

Mor fetele după el.

De-ar muri fetele toate,

De la mine nu l-or scoate.

Să mor azi și să mor mâne,

Badea lor nu le-ar rămâne

Că cu mine-n groapă vine.

Să mor mâne, să mor alaltă,

Badea lor nu-i niciodată,

Că cu mine-n groapă-l bagă.

411

Tu, bădiță, așa-i gândit

Că tu dacă mi-i lăsa

În apă m-oi arunca

Și oi bea apă din tău,

Și-oi muri de dorul tău.

Dar eu beu apă din casă,

Vinul verde de pe masă

Și de dorul tău nu-mi pasă.

412

Sune-mi, bade,-adevărat

Mă iubești, ori m-ai lăsat.

De m-oi lăsa, bade, tu

Aibă-ți, bade, sufletu'

Al tău și-al cui te-a iubi

Mie de mi-i bănuî;

Al tău și-al cui te-o avea,

Mie rău nu mi-o părea.

Și poate rău mi-ar părea

Când alt drăguț n-aș avea,

Da' așa drăguți am vreo tri

Dracu-și poate bănuî;

Da' așa drăguți am vreo patru

Bănuiască-și, bade, dracul.

Bănuiască-și, bade, un drac

Că nu mi-ai fost așa drag.

Când ai venit, te-am lăsat,

Cât ce te-ai dus, te-am uitat.

Când ai venit, te-am iubit,

Cât ce te-ai dus, te-am urât.

413

Măi bădiță de demult,

N-am inimă să te uit.

De te uită inima,

Te vorbește gurița.
De te uit mergând pe cale,
Te visez când noaptea-i mare.
De te uit mergând pe drum,
Te visez noaptea dormind.

414

Cucuruz de pe-arătură,
Hai bădiță, să-ți dau gură
Și mâna de despărțire,
Mă mulțumesc de iubire.
Noi mult, bade, ne-am iubit,
Părinții nu ne-o voit.
Noi, bădiță, ne-am lua,
Dar nu voiește mă-ta.
Știi tu, bade, ce ziceai
Când pe pat la noi ședeai,
Nu-i soare să răsărească,
Pe noi să ne despărțească.
Soare-a fost și-a răsărit,
Pe noi doi ne-a despărțit.

415

Bădiță, bădiță, bade,
Ce bătaie ți se cade,
C-am trecut dealul cu tine
Tu n-ai pus mâna pe mine
Și nici eu n-am așteptat
Numai-un pic de sărutat,
Nici de-acela nu mi-ai dat
Gândești că-i de cumpărat.
Și de cumpărat să fie
Tot o țără mi-ai da mie.

416

Cine-o scornit dragostea
Nu-l mai ierte Precista,
Că dragostea-i lucru mare
Mai-napoi cu supărare;
Dragostea-i mare necaz,

Te las, bade, ori mă lași.
Nu ne-om lăsa dac-ai vrea,
Vezi că lumea asta-i rea
Și ne strică dragostea.
Urgia cine o face
Oamenilor cui nu-i place,
Care-s mânioși pe noi
Că ne iubim amândoi.
Las', bade, minciunile
Și-mi ține cărările,
Ca să aflăm binele.
Zică lumea cum o vrea
Tu m-ascultă dacă-i vrea
Să-mplănim iubirea.

417

Sărac dor, sărac urât,
Grea boală ești pe pământ,
Boală fără crezământ,
Că nimica nu te doare
Fără te uști pe picioare
Mai amar ca de lingoare.

418

Bade, stropișor de rouă,
Tu mi-ai rupt inima-n două;
Tu mi-ai rupt-o, tu mi-o leagă
Iar fă-mi inima întreagă.
Nu ești, bade, rupt din soare
Să-ți fiu ție rugătoare.
Nu ești, bade, ca luna
Să nu te mai pot uita.
Tâta mamei o fost mai bună
Și-am uitat-o la o lună,
D'apoi, bădiță, pe tine
Te uit de la două zile.

419

Frunză verde iarbă grasă,
M-o cătat moartea pe-acasă,

Eu beu la crâșmă la masă
C-o glăjuță plină, rasă.
Haida moarte, să-ți plătesc
Și mă lasă să trăiesc,
C-am acasă cinci copii,
Datorii cincizeci de mii,
Și mă lasă să trăiesc,
Datoria să-mi plătesc,
Copilașii să mi-i cresc.

420

Vai bădiță, frumos ești
Nu știu cine și-a cui ești,
Nu știu ce maic-ai avut
De-așa frumos te-a făcut
Cu ochișori de ocit,
Sprâncene de celuit,
Cum m-ai celuit pe mine
De-mi pun capul pentru tine.
D'amăgească-te luna
Cum mi-ai amăgit tu gura
Și-amu nu ți-i de dansa.
D'amăgească-te norii
Cum mi-ai amăgit ochișorii.
M-ai lăsat, bade lăsat,
Dorul ți l-ai sămănat
Floricele pe lângă strat.
M-ai urât, bade, urât,
Dorul ți l-ai răsădit
Floricele lângă rât.

421. **Cântec**

Tu, bădiță, așa-i gândit
Că eu sunt fată de găsit,
Ție de ciufuluit,
Da' eu-s floare de grădină
Și tu ești gunoi de tină.
Auzit de la Galben Elena, 29 ani

422

De ți-s dragă, bade, tare
Umblă-mi ziua în cărare,
De ți-s dragă num-așa,
Mută-ți calea unde-i vrea,
Batăr prin grădina mea
Că eu nu m-oi mânia,
Că-s copilă tinerea,
Umblă alții-n calea mea.

423

De ți-s dragă, bade, dragă
Ia-ți murguțul și aleargă
Și-ți cată alta mai dragă,
La cap cu cosiță neagră,
C-a mea-i cosiță gălbioară,
N-oi veni la mă-ta noră,
Că mă-ta-i femeie rea
Mere la crâșmă și bea,
Vine-acasă mânioasă
Și tot dă cu pumnu-n masă,
Că-i trebe noră frumoasă.
Eu frumoasă nu pot fi
Că-i mai hâd feciorul ii.

424

Cine-și lasă drăguța
Fie-i mâncarea tina,
Băutură otrava
Și hodină temnița.
Cine-și lasă iubitul
Fie-i mâncare grâu',
Băutură vinuțu'
Și hodină pătuțu'.
Bădiță cu cușma lungă
Rupe gardul și fâ strungă
Și vină la noi în ciudă,
Că li-i ciudă la vecine
Că vii, bade, pe la mine
Și li-i ciudă la v'o doi
La ce vii, bade, la noi.

425

Sub tufă și sub mălin
 Șade badea cel străin,
 Șade-acolo și bea vin
 El mă cheamă să-i închin
 Și eu nu pot de suspin.
 Trag năframă pe obraz,
 Închin cu mare năcaz:
 Să trăiești, bade, cu bine,
 N-ai avut parte de mine;
 Să trăiești cu sănătate,
 De mine n-ai avut parte,
 N-avui parte, nici noroc
 Să fim, bădiță, ntr-un loc.
 Trimite, bade, trimete
 Ce-o fi pe-acolo mai verde
 Și eu ți-o trimite ție
 Inelul de cununie
 Că am auzit că ești mire,
 C-am auzit că te-nsori,
 Când îl iei în deget, mori.

426. Cântec

Am auzit, bade, eu
 Din gura neamului tău
 Că te bate mă-ta rău
 Pentru ce te iubesc eu.
 Da' spune-i să nu te bată
 Că nu te ieu niciodată,
 Crească-vă nuc în prag
 Că eu altu nu vi-l calc;
 Crească nukul cât gardu'
 Eu nu vi-l mai calc altu.
 Spune-i, bade, mâne-ta
 Să-și închidă grădina
 Tot cu lin și cu pelin
 Alt să nu ne întâlnim,
 Numai luna mergând la târg,
 Marțea-n șetre târguind,
 Miercurea-napoi venind,
 Joi seara în șezătoare,
 Vinerea plivind la floare,
 Da, sâmbăta la polog,
 Duminica pe la joc.
Roș Raveca, 21 ani

427. Bocete

Bădică, dragul meu,
 Se cunoaște c-ai murit.
 Că, vai, mândru te-o tomnit.
 Se cunoaște c-ai lucrat
 Că, vai, mândru te-o gătat
 Și-o venit pasărea morții,
 S-o suit în vârful porții,
 O cântat, o ciripit
 Până ce te-o mântuit.
 Strigă moartea din cămară
 Să iasă bădiuca-afară.
 Lasă, lasă c-oi ieși
 Dar nu mă pot despărți
 De frunzuca de prin fagi,
 De copiii mei cei dragi.
 Strigă moartea a doua oară
 Să iasă bădiuca-afară.
 Lasă, lasă c-oi veni
 Dar nu mă pot despărți
 De frunzuca de prin vii,
 De copii, de oamenii.
 Câte dealuri ce-ai suit
 Tot prin ele-ai coborât.
 Toți oamenii merg în pași
 Numai tu mergi în sălaș,
 Toți oamenii merg în rând,
 Numai tu mergi în mormânt.
 La ușă de țințirim
 Hai bădiucă, să grăim,
 Că de azi ne despărțim
 Și altu nu ne-ntălnim.
Auzit de la Saveta Purcelean, 41 ani

428. Bocet

Măi leliucă, măi leliucă,
 Roagă-te cui ti-i ruga,
 Roagă-te la clopotari
 Să tragă clopotul tare
 Să meargă răsunset mare,
 Peste toate dealurile
 Să audă neamurile,

Să audă rudele toate
 Să vie până la moarte
 Și să-și pună clopu-n huci
 Că tu de la noi te duci.
 Măi leliucă, draga mea,
 Lasă-ți părul prin ocol
 Și ți-a crește-un perișor.
 Părul-a face pere
 Și-om mânca când ne-a fi jele.
 Măi leliucă, draga mea,
 Lasă-ți mâinurile-acasă
 Ca să-ți toarcă și să-ți țeară,
 Și să-ți țeară la copii
 Că răman de azi pustii.
 Măi leliucă, draga mea,
 Roagă-te pe la vecini
 Când or merge copiii
 Să nu-i strângă cu ușa,
 Nici să-i bată cu palma.
 Măi leliucă, draga mea,
 Dacă-i merge-n ceia lume
 Înainte ți-a ieși
 Un negru călugărel,
 Tu să nu te spari de el
 C-acela-i bărbatul meu.
 Că el mândru te-a-ntreba
 Cum ai lăsat pe-aicea.
 D'am lăsat bugăt de rău
 Tot cu părul despletind
 Și după noi tot jelind.
Saveta Purcelean, 41 ani

429. Descântec de săgetătură

... o venit săgetat prin mâni
 Săgetătură de zmau,
 De ceas rău,
 De leu cu leoaie,
 De zmau cu zmaoaie,
 De drac cu drăcoale,
 De draci negri, necurați,

Cu Fata Pădurii mestecați.
 Da, ieșiți din piciorul lui
 Draci negri, necurați
 Și vă duceți în munții cei pustii,
 Unde cocoș nu cântă,
 Găină nu cotcodăcește,
 Om nu vorovește,
 Cal nu rânzește,
 Vacă nu mugește
 Porc nu grohăiește,
 Câine nu bate,
 Mâță nu miaună
 Și acolo tu, ceas rău
 De brad să fii legat
 Și-napoi neînturnat,
 De molizi să fiți opriți,
 Înapoi să nu veniți,
 Că de ați veni,
 Rău îți păți
 Că cu 99 de pluguri v-oi ara,
 Înapoi nu veți înturna,
 Cu 99 de grape vă v-oi grăpa
 Și v-oi sfârteca
 Și cu 99 de coase v-oi cosi,
 Înapoi nu-ți veni.
 Cu 99 de seceri v-oi secera
 Și-napoi nu-ți înturna.
 Cu 99 de ragili v-oi răgila
 Și-napoi nu-ți înturna.
 Cu 99 de cepteni v-oi ceptăna
 Și-napoi nu-ți înturna,
 În Marea Roșie vă voi băga,
 Sub stâncă v-oi lega,
 Sub stânca cea de piatră a sfântului.
 Amin.

Auzit de la Saveta Oniga, 67 ani

430. Strigături

Hop leliță, hop bărnaci,
 Neagră ești, dar bine-mi placi.

Hop leliță birtăriță,
Dă-mi o leacă de guriță.

431

Sunt născut pe foi de mură
Să fur de la fete gură,
Sunt născut pe foi de fagi
Fetele să-mi fie dragi.

432

Vai, sărace șetrele,
Cum îmbracă fetele,
De n-ar fi jidovi și șatră
N-ai vedea fată-mbrăcată.

433

Hora nouă știu juca,
Ardeleana tot așa,
Cu suveica nu știu da,
Pita nu știu frământa.

434

Dragu-mi-i cu cine joc
Că miroase-a busuioc
Și mi-i drag cu cine sar,
Că miroase-a măgheran.
*Strigături auzite de la flăcăul
Bosbici Ion, 25 ani*

435

Așa joacă domnii-n bal
Ca și caii după deal.

436

Nici clopu-n cap nu-i stă bine
Omorî-m-a oarecine
Noaptea când n-oi vedea bine!

437

Cui i-i gândul să mă bată
Prindă-mă de cap o dată.

Cui i-i gândul de bătut
Prindă-mă și-aștepte mult.

438

Bate, Doamne, pe-acela
Care-și lasă drăguța
Și nu-l bate, Doamne, rău
Că gândesc s-o las și eu.

439

De-i ști, mândră, ce mi-i voia
Plânge-i de-i uda ca ploaia.
De-i ști mândră ce mi-i gândul
Plânge-i de-i uda pământul.

440

Lasă, mândră, cum zic eu,
Să mă-nsor, să nu te ieu,
Că-i vedea c-om trăi rău.

441

Pentru mândra cu doru'
Vându-mi casa și locu'
Și moșia unde șed
Numai pe mândra s-o văd.

442

În pădurea Clujului
Cântă puiul cucului,
Așa cântă de frumos
De pică frunza pe jos,
Și-așa cântă de cu drag
De toată frunza-a picat.

443

Tot îmi zice-a mea măicuță
Să mă las de-a mea drăguță.
Eu de ea nu m-oi lăsa
Până sus soarele-a sta,
Că mai bine flămânzesc
Decât să o părăsesc

Și mai bine să murim
Decât să ne despărțim.

444

Fata care nu prea joacă
I-om pune numai dârloagă
Și om duce-o la belit,
Și-om beli-o-n trei și-n patru
Și-om face-o opinci la dracu,
C-o rămas desculț, săracu.

Strigături

Auzite de la Hoha Macedon, 25 ani

445

Eu la joc, mama la joc
Mălaiul de joi la foc.
Bate mîța cu vătraiul
Că de ce n-a scos mălaiul.

446

De-ar fi dor pe cât urât
N-ar încape pe pământ,
Dar doru-i mai puțintel
Și-i plină lumea de el.

447

Măi bădiță, bădișor,
Ce vii seara târzior,
Ori de mine nu ți-i dor!
Ba de tine mi-i dor tare
Nu pot trece un deal și-o vale
Că dealu-i cu bolovani
Nu pot trece de dușmani
Și valea-i cu pietricele,
Nu pot trece de cățele.
Câte cățele-s în sat,
Toate după mine bat.

448

Maică, eu m-aș mărita,
Pita n-o știu frămâta,

Pe lopată n-o știu pune,
Fără să o leg c-o fune.

Strigături la nuntă

Spuse de Cărcu Ana, 32 ani

449

Când se joacă mireasa pe bani, se strigă:
Mireasă, mirele tău
Când se-ncalță de-un picior
Gândești că-i un domnișor;
Când se-ncalță de-amândouă,
Gândești că-i un struț de rouă.

450

Ce mireasă avem noi:
Cu trupul de trandafir,
Cu gura de băut vin,
Cu trupul de busuioc,
Cu ochii de mers la joc.

451

Măi mireasă, tu ești trasă
La năframă de mătăasă,
Să fii moașă și nănașă,
Să porți pene de păuni,
Să botezi și să cununi,
Să porți pană de...
Să cununi și să botezi
Batăr satul jumătate
De fine și de nepoate.

452

Se cunoaște c-ai fii bună,
Cămașa pe tine sună.
Se cunoaște a nu fi rea,
Sună cămașa pe ea,
Pânzături cu-alesături,
Așezate pe șolduri,
Peticite cu mătăasă,
Găzdoaie bună de casă.

453

*Când se aduce găina de către
socăciță, se strigă:*

Uiuiu, că și eu viu
Cu rochia prinsă-n brâu,
Cu găina gălbănașă
Să o dau la nănașă.
La nănașă nu oi da-o
Că i-i punga la ceptar
Și mi-a da numai-un creițar
Și i-oi da-o nănașului
Că i-i punga la cojoc
Și mi-a da și mie-un zlot,
Și m-oi duce-n poticele
Mi-oi cumpăra ruminele,
Și m-oi rumeni cu ele,
Să mă fac albă ca cerul
Să mă iubesc cu nănașelu'.
Săracă nănașa noastră
Tot închină și suspină
Și-i cu gândul la găină.

Nănașa răspunde:

Socăciță de la vatră,
Roșie și-mbujorată
Haida să-ți închin o dată
C-ai umblat din casă-n casă
Și-ai făcut mâncare-aleasă.
Și-ai umblat din curte-n curte,
Ne-ai făcut prânzul de frunte:
Găluștele-s mărunțele
Pot prânzi domnii din ele
Și tocmagii-s mărunței
Pot prânzi domnii din ei,
Și vinarsu' ca romu',
De s-a-mbătat tot omu',
Și vinarsu-i cipărat.
De tot omul s-a-mbătat,
Și-n vinars ai pus paprică
S-o-mbătat, nu li-i nimică.

Socăciță de la vatră,
Ce vii roșă și-nfocată
Cu găina asta nefiartă.
Socăciță, du-te-n șură
Și vină cu paie-n gură,
Tot cu paie de săcară
Ș-o frige a doua oară,
Că nănașu-i om cinstit,
Nu mânâncă cârcălit,
Că nănașa îi așa
Nu mânâncă ce i-i da.
Să cunoaște fața ei
Că-i ținută cu cafei.
Și-apoi, vai săraca găinușă,
Cum te-oi lua eu de gușă
Și te-oi zvârli drept în ușă,
Și din ușă până-n tindă
Socăcița să te prindă,
Și din tindă până afară,
Prinde-o, socăciță, iară
Și-o frige a doua oară.
Socăciță, struț de vâsc
Vino-ncoace să-ți plătesc,
Să-ți dau banii cu soție,
Să te plătești de porție,
Că primaru-i om ciudat
Și umblă ziua prin sat
Și-ți ia țolul de pe pat,
Seamă de n-ai băga
Ți-o lua și vernica,
Ș-apoi unde ti-i culca,
Pe rudă cu găina?
De nu ti-i putea sui,
Te-a lăsa jos cu puii.
Socăciță, socăciță,
De te-ai fi spălat pe coate
Ti-aș fi dat bani de ciobote,
De te-ai fi spălat pe palmă,
Ti-aș fi dat bani de năframă.
Nu te-ai spălat nici pe ici
Nu ți-oi da nici de opinci.

454

Când se dau colacii la nănași se strigă:

Colaci mândri și umpluți
De la fina sunt cinstiți,
Dășagii-s în lătunoi
Să-i dai la fina-napoi
Și le pune baieri noi
Să mergi cu ele la oi.
Să le pună baier lung
Să meargă cu ei la plug
Că nănașa are oi
Și și-a face alții noi.

455

Când se duce mireasa la mire acasă, se zice:

Am trecut și o vâlcea
Și-aducem o floricea,
Și-am trecut o vâlicică,
Și-aducem o floricică,
Și-am trecut un pod și-o vale
Și-o aducem la bine mare,
Și-am trecut un pod și-un prund
Și-o ducem la bine mult.
Ieși afară, soacră mare,
Că ți-aducem noră tare,
Noră bună de lucrat,
Pe soacră de scărmanat.
– Bine faci că ne-o aduci
Că om pune-o după masă
Ș-om face-o găzdoaie aleasă,
I-om da caier de fuior
Că de dansa ne-a fost dor,
Și i-om da caier de lână
Că o fost găzdoaie bună,
Și i-om da caier de mătăasă
Că ne-o fost hie în casă.

456

Când se petrece la nași, se strigă:

Să trăiască nănașu'
Pentru dânsu-i libovu',
Să trăiască nănașa
Pentru dânsa-i libova.
Nănașa-i cu poale largi,
Cu ocolul plin de vaci,
Nănașu-i cu cioareci noi
Și-i ocolul plin de boi.
Uiuiu, nănașule,
Sucește-ți mustățile,
Sărută nevestele,
Le sărută numai bine
Mă sărută și pe mine.

Cântece de dragoste

Auzite de la Bodiu Saveta de 18 ani

457

Bădița din lung părau,
Dragu-mi-i gulerul tău,
Și mi-i dragă cămeșa
Da' mi-i urâtă mă-ta
C-am auzit-o din tindă
Când bătea cu pumnu-n grindă
Că-i trebe noră mai mândră,
Și am auzit-o din casă
Cum bătea cu pumnu-n masă
Că-i trebe noră frumoasă.
Eu frumoasă nu pot fi
Că-i mai hâd feciorul ii.

458

Bade, cu cin' te iubești
Deloc nu te potrivești
Că când te iubeai cu mine
Cu tri părți îți sta mai bine,
Când mergeam noi pe uliță
Tu păun, eu păuniță,

Când mergeam la șezătoare
Tu păun și eu o floare.

459

Bumbușcuță mohorâtă,
Văd, bade, că ți-s urâtă.
Nu vreau, bade, să-ți fiu dragă,
Bine că mi-i mintea-ntreagă.
Mintea din al meu căpuș,
Nu o dau pentr-un drăguș.
Drăgușu-i numai pe-o zi,
Mintea o am cât oi trăi;
Drăgușu-i numai pe-o noapte,
Mintea trebe să mă poarte.

460

Bădiță, de mândra ta
Râde lumea și țara

Și de tine râde-un sat
Pentru cine m-ai lăsat.
Mândra ta pe lângă gură
Ca râțul cu săpătură,
Mândra ta-i pe lângă oci,
Ca râțul săpat de porci
Și din cap ca caii face,
Eu mă mir pe unde-ți place.

461

Frunză verde ca nalba,
Mută-ți, bade, cărarea
Că nu șed cu dumneata,
Că nu mă vrea mă-ta.
Casa noastră-i pe lângă vale,
Voi sunteți din viță mare;
Casa noastră nu șade așa
Mă-ta-i o femeie rea.

VII. PROFIL

PROFESORUL IOAN SENI LA 60 DE ANI

Redacția

„Adevărata viață a omului se socotește în anii pe care nu i-a trăit degeaba“ (T. Mușatescu)

Redacția: Cum au trecut cei 60 de ani?

Ioan Seni: Ca un vis. Cu o copilărie trăită în ținutul mirific al Gersei, acolo unde am admirat natura în tot ce poate avea ea mai frumos – codrul, apa de izvor, ciripitul păsărilor, hăulitul feciorilor și fetelor în timpul recoltării fânului sau al secerișului; armonia clopotelor purtate de turmele de oi; acolo unde, în familia părinților, am învățat primele norme de respect, cinste și demnitate; acolo unde am admirat hărnicia părinților și fraților mei mai mici. Laud și acum interesul lor pentru ca fiecare prunc născut să aibă în viață de toate – o profesie bună, o locuință, dar mai ales să fie buni creștini și cu un comportament sănătos în societate. Mi-au prins bine încurajările învățătorilor mei: Mărioara Rebreanu (Grui), Gheorghe Filip (Salva), Ioan Mititean (Năsăud), Andrei Pintilei (Mocod), ale profesorilor din Școala elementară (Gimnaziu): Aurel Flămând (diriginte), Ioan Cutova, Nicolae Istrate, Vasile Țărmure ș.a. Intrarea la liceu s-a făcut prin admitere și-mi rămân vii în memorie profesorii Vincențiu Sonea (diriginte), Ieremia Burcezan, Maria Sohorca, Gheorghe Pălăgieș, Mircea Login, Margareta Rusu, profesoarele Figan, Rebreanu, Ciurea ș.a. Pe baza cunoștințelor acumulate în liceu am reușit admiterea la Institutul Pedagogic din Târgu Mureș, Facultatea Filologie-Istorie, după care, la Universitatea „Babeș-Bolyai“ din Cluj-Napoca am

terminat Facultatea de Istorie, avându-i profesori pe Camil Mureșan, Pompiliu Teodor, Vasile Vesa, Nicolae Edroiu, Liviu Maior, Dumitru Protase ș.m.d. Tot cu ei mi-am obținut definitivatul și gradul II, iar în comisia de obținere a gradului didactic I l-am avut îndrumător de lucrare („*Despărțământul Năsăud al Astei de la înființare până în anul 1918*“) pe prof. univ. dr. Liviu Maior (ulterior – senator, ministru al Învățământului, ambasador în Canada); ca președinte de comisie – pe prof. univ. dr. Dumitru Protase, actualmente membru al Academiei Române. Din aceeași comisie a mai făcut parte inspectorul de specialitate al județului – prof. Gheorghe Pop (Beclean). După absolvire am lucrat la Rebrîșoara – Gersa I, Grui și centru, iar din 1981 la Năsăud: până în 1985 la Liceul Industrial, iar din 1986 la Colegiul Național „George Coșbuc“.

Red.: *O evoluție firească pentru un tânăr harnic și silitor de la sat. Cum au evoluat celelalte lucruri din viața d-voastră?*

I.S.: La fel de bine, aș putea spune. Cam toate lucrurile s-au făcut la timpul potrivit: armata la Lipova (Arad); căsătoria la Rebrîșoara cu educatoarea Ana Buzilă, dintr-o familie respectabilă; cele două fiice – Ionela Alis și Ana Maria au absolvit studii superioare, făurindu-și o carieră de apreciat (prima - profesoară, a doua – economistă), s-au căsătorit și ne-au transformat în cei mai fericiți bunici. Ajutându-mi corespunzător părinții, am reușit să ne stabilim la Năsăud, unde fiecare soră sau frate își are locuința și profesia sa, prilej de mare bucurie pentru părinții noștri care au trecut cu mult peste 80 de ani și-și văd copiii împliniți.

Red.: *De unde înclinația spre activitatea culturală, în general?*

I.S.: Ca profesor de istorie este ceva firesc în domeniul educației patriotice sau civice, dar este o surpriză și pentru mine să pot cânta la acordeon și, datorită acestui avantaj, am reușit să organizez în fiecare școală unde am lucrat cel puțin o formație de călușari și o suită someșană, cu *de-a lungul, amăgita, bărbuncul, învârtita* și, separat, *feciorescul*. Satisfacțiile fiecărei reușite se mai păstrează încă în diplomele câștigate, dar cel mai mult în amintirile foștilor și actualilor dansatori, care nu vor uita *Hora de la Prislop*, festivalurile de la *Orăștie, Caracal, Dej, Blaj, Cluj, Beclean, Bistrița* și *Maialul elevilor năsăudeni*, găzduit în fiecare an de Colegiul Național „George Coșbuc“.

Red.: *Ce satisfacții aveți în specialitatea pe care o predați – istoria?*

I.S.: Cred că șansa vieții mele a fost transferul la Colegiul Național „George Coșbuc“, pentru că aici am găsit o atmosferă foarte serioasă de muncă, implicare și responsabilitate, iar rezultatele n-au întârziat să apară: în fiecare an am avut elevi calificați la faza județeană a olimpiadei de istorie¹, câștigători aproape la fiecare ediție², iar în doi ani, rezultatele obținute de elevii mei m-au recomandat să conduc întregul lot la faza națională (Râmnicu Vâlcea și Piatra Neamț). De regulă, acești olimpici au urmat facultățile de drept, poliție, istorie, academia militară etc. Îmi amintesc cu plăcere de performerii mei de după 1990 – Mioara Moț, Anca

Bozbiciu, Ana Ileni, Claudia Pop, Călin Chitta, Andreea Rusu, Claudia Pop, Dina Doci, Andreea Gurgu, Iulia Pop, Oana Căpățână, Cornel Cicai, dar cea mai ambițioasă a fost eleva Livia Hoha din Rebrîșoara care, în toți anii de liceu, s-a numărat printre câștigătorii la istorie, astăzi, o studentă remarcabilă în acest domeniu. Ca profesor-diriginte mă interesează relația dintre familie și școală în folosul adolescenților³. Cu o implicare amplă în acțiunile școlii mi-a fost ușor să obțin în toți anii de învățământ calificativul „FB“, iar în ultimii 8 ani – gradația de merit, ca o recunoaștere a importanței activităților desfășurate...

Red.: *Puteți nominaliza câteva acțiuni în folosul comunităților locale?*

I.S.: Toată activitatea pe care o desfășor aduce o imagine bună și școlii și orașului⁴, iar bucuria mea este cu atât mai mare, cu cât la aceste acțiuni nu sunt niciodată singur. Prin *Șezătoarea*⁵ organizată cu ansamblul *Călușarii* încercam să protejăm patrimoniul folclorului autentic local. Anual, *CĂLUȘARII* asigură climatul potrivit pentru MAIALUL ELEVILOR NĂSĂUDENI⁶ prin parada portului și spectacolul adecvat. Am întâmpinat cu spectacol oaspeții școlii: *inspectorii de matematică* din țară, care, în vara anului 2004, au vizitat și Colegiul Național „George Coșbuc“ din Năsăud. Spectacole potrivite am prezentat de *Ziua Liceului*⁷ (4 octombrie); cu ocazia *Ședințelor cu părinții*; cu prilejul *Întâlnirilor* unor generații de absolvenți (la 50-60 de ani); am cinstit cu spectacol prima generație de absolvenți *gimnaziști* ai Colegiului Național „George Coșbuc“ (2004); spectacol cu ocazia *înfrățirii* dintre Colegiul nostru și Liceul „Victor Hugo“ din Besançon (Franța) sau cu ocazia vizitelor unor delegații școlare din *Chișinău și Cojușna* (Liceul „Alec Russo“) din R. Moldova; spectacol în Aula Colegiului cu ocazia lansării cărții „*Viața lui George Coșbuc*“, de Gavril Scridon⁸. Au opinat *academicianul Dumitru Protase* și *directorul Ioan Tebieș*, după care Ansamblul *Călușarii* a prezentat dansurile tradiționale și obiceiul *Șezătoarea*. Programul s-a încheiat cu un *Concert de colinde*. Oaspeții au făcut o donație de carte bibliotecii Colegiului; spectacol cu ocazia *Zilei gospodarului*⁹ desfășurat în Piața Agroalimentară a orașului (2003 și 2004); spectacole adecvate de *Zilele Coșbuc*¹⁰, *Zilele Reboreanu*¹¹, *Zilele Năsăudului*¹², *Ziua Eroilor*, *Zilele Astrei*¹³, *Zilele Eminescu*¹⁴, *Zilele Veronicăi Micle*¹⁵, *Ziua Națională*¹⁶, 24 Ianuarie¹⁷, 9 Mai, 1 Decembrie¹⁸, 8 Martie¹⁹ etc. Apoi, spectacole la Centrul de Plasament Năsăud cu prilejul *Sărbătorilor de iarnă* (5 decembrie 2004), cu ocazia *Zilelor „Virgil Șotropa*“²⁰ (6 decembrie 2004) și a *Centenarului „Anton Coșbuc*“; La *Serbările Blajului*²¹, în anii 1998 și 2003²², am reprezentat Năsăudul în spectacolul de pe *Câmpia Libertății*, în cadrul **manifestărilor jubiliare interjudețene**, cu participarea județelor vecine (Hunedoara, Cluj, Mureș, Alba, Brașov, Sibiu). La Festivalul *Comoara satelor*, ediția I, 2004, elevii mei Florin Horoba (11A) și Oana Matei (7A) s-au numărat printre câștigători²³. În vara anului 2003 am participat cu bune rezultate la **Festivalul interjudețean „Hora la**

Prislop²⁴, trimiși de Centrul de Cultură Populară al Județului Bistrița-Năsăud, unde ne-am întrecut cu formații din județele Suceava, Maramureș și Bistrița-Năsăud. Pe lângă felicitări, am adus la Năsăud și mulțumirile gazdelor.

Invitați la cea de-a XXXVI-a ediție a **Festivalului interjudețean „Samus” de la Dej**²⁵, în august 2003, ne-am bucurat de situarea noastră între laureații festivalului. În cadrul **Zilelor Becleanului** (2003), la **Festivalul de folclor județean**, ediția I, am obținut locul I cu obiceiul **La șezătoare**. Aceași participare benefică am avut-o și la nivelul manifestărilor anului 2004. Participând la **Festivalul interjudețean „Călușarul transilvănean”** (18-19 decembrie 2004), la **Geoagiu** și **Orăștie**, Județul Hunedoara, am obținut locul II²⁶, între peste 30 de formații din județele Arad, Caraș-Severin, Alba, Mureș, Brașov, Sibiu și Hunedoara, cu Ansamblul **Călușarii** – pe trei generații: liceu, gimnaziu și ciclu primar; Cu același ansamblu am obținut, în 29 mai 2003, premiul special al juriului la **Festivalul interjudețean al călușarilor** de la **Caracal**²⁷. În vara anului 2003, cu Ansamblul **Călușarii**, am participat cu program la **Rapsodia trișcașilor**²⁸, în cadrul **Zilelor Leșului**²⁹. În vara anului 2004 am susținut un program adecvat la Ilva Mare, cu ocazia festivalului **Sâmbra oilor**, alături de formații din județ și din Județul Mureș. Am primit o diplomă de participare numită **Țadulă**, din care rezultă „*că toți cei prezenți aici au fost încântați peste măsură să-i vadă, să-i audă și să-i cunoască*”³⁰. La 14 decembrie 2003, grupul de **Călușari** al Colegiului a însoțit Ansamblul „Someșana” al Casei de Cultură Năsăud (director Pahone Pop) la manifestările tradiționale de iarnă de la **București**³¹. S-au afirmat pe scena Teatrului Național din capitală într-un spectacol organizat de Elise Stan. Deplasarea a fost susținută de primarul Dumitru Mureșan, consilierul județean Dorel Coc și directorul Centrului Județean de Cultură, Nicolae Gălățean. Am onorat **de două ori** invitația TVR 2, la emisiunea „**H... ora prichindeilor**”³².

Red.: *Încă nu ne-ați spus mai nimic despre Asociațiunea ASTRA, despre cercurile și secțiunile Despărțământului năsăudean al ASTREI.*

I.S: Așa este și sper să nu uităm nici o activitate astristă pentru că în buna reușită a acțiunilor Astrei³³ se implică oameni valoroși³⁴, care ridică imaginea comunității, deși fac mai mult prin eforturi proprii, decât prin resurse bugetare. **În interesul comunității locale**, prin **Cercurile**³⁵ și **Secțiunile științifice și istorice ale Astrei**³⁶ am organizat acțiuni de **omagiere și comemorare ale personalităților năsăudene**³⁷, în special ale **academicienilor**³⁸, pentru a fi cunoscute de generațiile actuale sau viitoare și în special de **tineretul școlar**. În acest sens am organizat **sesiuni științifice comune**³⁹ și **dezveliri de plăci sau busturi** dedicate acestor personalități. Am fost ajutat de primarii și Consiliile Locale din anii respectivi. Plăcile de marmură au fost asigurate de mine personal prin sponsori și dezvelite într-un cadru sărbătoresc, asigurat de sute de participanți, tineri și bătrâni entuziasmați. Înscrisul textului l-a realizat prof. Ioan Radu Nistor.

La dezvelirea *PLĂCILOR* am fost onorați cu expuneri speciale de către diverse personalități: la placa **Iuliu Moisil** – în Piața Unirii, colaborează primarul Dănuț Oancea – 1992; placa **Iulian Marțian** – în Piața Agroalimentară Năsăud, expuneri prezentate de Acad. Dumitru Protase și prof. univ. dr. Ironim Marțian din Cluj-Napoca – 1992; placa **Virgil Șotropa**, pe Casa proprie, Str. Poștei, cu expunerea ministrului Învățământului, prof.univ.dr. Liviu Maior – 1992, în prezența Corului Bisericii Nr. 1; placa **Grănicerilor**, pe clădirea Muzeului Grăniceresc, cu discursul senatorului Mircea Prahase – 1998; placa **Despărțământul Năsăud al ASTREI**, pe peretele vestic al Jandarmeriei Năsăud, fostul Hotel „Rahova“, în care s-a creat Despărțământul, la 21 august 1881, discursul președintelui Astrei pe țară – prof. univ.dr. Dumitru Acu, de la Sibiu – 2001; placa **Nicolae Drăganu**, pe clădirea Școlii generale Zagra, unde au fost prezenți cu expuneri prof.univ.dr. Tudor Drăganu și prof.univ.dr.doc. Gavril Scridon din Cluj-Napoca – 1994; placa **Ignat Seni, Iacob și Ioachim Mureșanu și Anton Precup**, Rebrișoara – 1997, cu participarea prof.univ.dr. Dumitru Acu, scriitorul Valeriu Varvari, drd. Nicolae Trifoiu, inspector general-adj. Dumitru Petrean.

Ca membru al cercurilor științifice și istoric ale DNA, am ținut alocuțiuni la dezvelirea altor plăci sau busturi, inaugurate la Năsăud sau în alte localități, insistând pe valoarea faptelor de *Mecena* ale unor primari, consilieri sau sponsori.

La Năsăud, alături de primarul ing. Dumitru Mureșan, am evidențiat colaborarea cu ASTRA Iași și ASTRA Blaj la dezvelirea busturilor lui **Mihai Eminescu**, **Veronica Micle și Avram Iancu**⁴⁰, cu ocazia derulării manifestărilor dedicate *Deniilor Eminescu*⁴¹, în toate edițiile anilor 1999 – 2004⁴²; la dezvelirea **Lupei Capitolina** și a statuii regelui **Ferdinand I** – 9 iunie 2005, alături de cuvântul primarului ing. Dumitru Mureșan, col. dr. Vasile Tutula, prof. univ. dr. Ironim Marțian, medic Gh. Traian Dascăl.

La *Ilva Mare, Măgura Ilvei și Poiana Ilvei*, alături de primarii Pavel Pop și Octavian Bora, la dezvelirea plăcilor **Liviu Rebreanu** și **Sever Pop** – 1995, 1996; alocuțiuni: inspector general Leonida Ștefănescu și scriitorul Teodor Tanco. La *Beclean*, alături de primarul ing. Nicolae Moldovan, la dezvelirea bustului **Liviu Rebreanu**, donat de medicul Gh. Traian Dascăl (2004) Școlii generale „Liviu Rebreanu“, și a bustului regelui **Ferdinand I** (1 Decembrie 2005), cu alocuțiuni⁴³ alături de Acad. Dumitru Protase, dr. Maria Covaci, prof. Sever Ursa, medic Gh. Tr. Dascăl. La *Beclean*, cu prilejul *Deniilor Eminescu* – 2002, la bustul **Mihai Eminescu**, alături de Arcadie Opaț (Cernăuți), Areta Moșu (Iași), ing. Nicolae Moldovan – primar, Ligia Dănilă (ASTRA Beclean), senatorul Ioan Aurel Rus. La *Dej*⁴⁴, alături de primarul ing. Ioan Ungur și Acad. Dumitru Protase, la dezvelirea **Lupei Capitolina** și a bustului **Iuliu Hossu**, donate de medicul Gh. Traian Dascăl – 2004/5. La *Cristeștii Ciceului*, alături de primarul ing. Petru Șerban, Acad.

Dumitru Protase, jr. Ștefan Mihuț – Dej, dr. Ion Buzuși – Blaj, prof. Areta Moșu – Iași, prof.univ.dr. Dumitru Acu – Sibiu, dr. Maria Covaci – Beclean, prof.univ.dr.doc. Crișan Mircioiu – Cluj-Napoca, la dezvelirea monumentelor: *Monumentul Eroilor* (1996), *Pristolul Bisericii vechi*, *Lupa Capitolina*, *Crucea Eroilor Unirii* și a busturilor: *Andrei Mureșanu*, *Torma Karoly* și *George Coșbuc* – toate în 2004⁴⁵, donate tot de medicul Gh. Traian Dascăl. La *Coșbuc*, alături de primarul Nicolae Anghel și prof. univ. dr. doc. Gavril Istrate, la dezvelirea plăcilor dedicate lui *George Coșbuc* și *Iuliu Bugnariu*, 1998. La *Sângeorș-Băi*, alături de primarul Maxim Mutu și senatorul Viorel Ilișiu, la dezvelirea bustului *Solomon Haliță*, 1996. La *Leșu*, 13 noiembrie 2005, la dezvelirea *Lupei capitolina*, alături de Acad. Dumitru Protase, col. (r) dr. Vasile Tutula, primarul Nicolae Lupșan, vicarul general greco-catolic al Eparhiei de Cluj – Gherla, Mihai Todea⁴⁶. La *Ilva Mică*, alături de primarul Aurel Horea, vorbind publicului despre *Importanța păstrării și valorificării obiceiurilor și tradițiilor populare*⁴⁷, cu ocazia ediției a IX-a a Festivalului ilvean de colinde și obiceiuri de iarnă. La *Telciu*, cu ocazia lansării *Monografiei*⁴⁸..., autor col. (r) dr. Vasile Tutula.

La *Chișinău*, alături de președinta Societății „*Limba noastră cea română*“, jurnalista Valentina Butnaru, am prezentat în Sala Jurnaliștilor tema: *Transilvania și Basarabia – provincii românești ale suferinței*. În cele cinci ieșiri la Chișinău am donat manuale școlare și de beletristică. În una dintre deplasări am fost însoțit și de reprezentanți ai presei județene (Gavril Moldovan și Ioan Mititean – jurnaliști la „*Răsunetul*“) și ai Inspectoratului Școlar Județean (dr. Lazăr Ureche) sau, la Soroca, de reprezentanți ai Centrului de Cultură Populară (Valeria Peter Predescu)⁴⁹. La *Iași*, alături de delegați din Timișoara, Banatul Sîrbesc, Chișinău, Cernăuți, Blaj, Sibiu etc, delegați ce reprezentau Societățile culturale „*Ginta Latină*“, „*Plai mioritic*“, „*Mihai Viteazul*“, „*Avram Iancu*“, „*Pro Basarabia și Bucovina*“ etc și participau în sala „*Henri Coandă*“ din Palatul Culturii la Simpozionul „*Apărarea limbii române*“, am prezentat tema *Personalități născădute – în slujba limbii române*⁵⁰. La *Sibiu*, alături de alți delegați din țară și de la București, am participat la Sesiunea „*100 de ani de la editarea primei Enciclopedii Române*“, de către ASTRA, în anul 1904, cu tema „*Contribuția cărturarilor născădute la editarea primei Enciclopedii românești*“⁵¹.

În cadrul Fundației Culturale „*Transilvania*“ din *Bistrița* s-a creat **Centrul de Studii pentru Cultura Bistriței și Născădului**⁵², din care face parte și Despărțământul Născăud al Astrei, președinte – Ioan Seni, alături de Edit. „*George Coșbuc*“ și „*Mesagerul de Bistrița-Născăud*“. Invitat de ASTRA *Beclean*, Primăria și Școala generală „*Liviu Rebreanu*“ la *Comemorarea a 500 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare*, am opinat, împreună cu cei trei elevi ai mei, pe tema pusă în discuție. Au impresionat delegații din Suceava, Cluj-Napoca, Bistrița, Născăud și

gazdele⁵³. Invitat la *Concertul de colinde*⁵⁴ al Școlii generale **Năsăud**, am apreciat efortul păstrării tradițiilor în prezent, încurajând cu recunoștință activitatea instructorului Ioan Talpoș și oferindu-i *Diploma de merit* a DNA.

Cu ocazia decernării titlului de *Cetățean de Onoare al Năsăudului*⁵⁵ am prezentat, de fiecare dată, activitatea personalităților care s-au implicat în viața orașului: **Teodor Tanco, Gavril Istrate, Alexandru Husar, Ioan Nichifor Someșan, Ironim Marțian, Dumitru Protase, Valeria Peter Predescu, Grigore Găzdac, Nicolae Trifoiu, dr. George Trifon, Mircea Prahase etc.**⁵⁶

Red.: Ați organizat acțiuni educative în colaborare cu Inspectoratul Școlar Județean?

I.S: Totul a depins de cine era inspector general la ora organizării acțiunii. La unele acțiuni am colaborat noi, la altele au colaborat dâșii. La **concursul interliceu** organizat de **IȘJ** și firma bistrițeană **Metropolis**, Colegiul Național „George Coșbuc” a ocupat locul III, atât prin prestația Ansamblului *Călușarii*, cât și a probelor de *istorie*, în 2003⁵⁷. **Concursul interdisciplinar „Dr. Paul Tanco”** a fost sprijinit în fiecare din cele 10 ediții ale sale de către **IȘJ** prin premii, diplome și logistică. Personal am decernat premii și diplome pentru primele 6 ediții: **Năsăud (2), Maieru, Zagra**⁵⁸, **Monor, Beclean**⁵⁹, diplome și premii în valoare de peste 20 milioane lei, prin sponsorii pe care i-am contactat⁶⁰. Marea bucurie este că acțiunea a început cu inspectorul general Leonida Ștefănescu, s-a continuat cu inspectorii generali Anton Buta și Constantin Totir și continuă excelent cu inspectorul general actual, Mihai Cazacu.

În cadrul programului de reciclare-perfecționare (2002), organizat de **IȘJ, CCD și Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca** am prezentat lucrările: „*Motivația învățării și evitarea eșecului școlar*” – 29 octombrie; „*Învățarea eficientă-creativă*” – 1 noiembrie.

În cadrul celor patru ediții ale *Taberei internaționale „Acasă la noi”*⁶¹ – 1997⁶², 2003⁶³, 2004⁶⁴ și 2005⁶⁵, copii de peste Prut (R. Moldova) au fost găzduiți la **Maieru, Ilva Mare**⁶⁶, **Măgura Ilvei, Leșu**⁶⁷, **Ilva Mică**⁶⁸, **Feldru**⁶⁹, **Nenos, Rebrîșoara**⁷⁰, **Năsăud**⁷¹, **Salva, Coșbuc**⁷², **Telciu**⁷³, **Rebra și Sângeorz-Băi** în familii de buni gospodari, familii în care cei peste 230 de copii oaspeți au putut să comunice direct cu semenii de-ai lor din ținutul năsăudean⁷⁴. În fiecare an, copiii oaspeți au fost primiți de **IȘJ**, oferindu-li-se manuale școlare și cărți. Gestul a fost urmat de **Prefectură**⁷⁵, de **Consiliul Județean**⁷⁶, **Primăria Bistrița**, de unii parlamentari și de numeroși sponsori. Acțiunea a fost susținută de **Primării, Școli generale, Biserici și Cercurile ASTRA**⁷⁷ din aceste localități⁷⁸. Doi dintre studenții din Chișinău au dorit să iasă în munți, la Parva, unde s-au înțeles cu localnicii „de minune, fără să folosim aberantul dicționar moldovenesc-român”⁷⁹. Fiecare ediție a taberei s-a realizat după un program⁸⁰ alcătuit de prof. Ioan Seni, președintele DNA, consultând gazdele⁸¹.

Pentru *Festivalul ilvean de colinde și obiceiuri de iarnă*⁸² am reușit în cele 10 ediții, să asigur *diplome*⁸³ și *premii în cărți*, la care s-au adăugat și eforturile **IȘJ**, ale autorităților locale – Primăria, Școala generală⁸⁴, Biserica –, ale numeroșilor sponsori, care susțin cu sinceritate menținerea tradițiilor⁸⁵. Festivalul antrenează sute de tineri și vârstnici, numeroși copii și adolescenți mobilizați de dascăli și preoții satelor⁸⁶. N-au lipsit de la aceste ediții inspectorii generali: Leonida Ștefănescu, Anton Buta, Constantin Totir, Mihai Cazacu – cel care a asigurat pentru ediția a X-a de la Leșu (27 decembrie 2005) diplome și suveniruri sugestive pentru fiecare Primărie, Școală generală, instructor și formație artistică de pe Valea Ilvei; inspectorii generali erau deseori însoțiți de inspectorii școlari, Domițian Barteș, dr. Lazăr Ureche.

Împreună cu reprezentanți ai **IȘJ** (dr. Lazăr Ureche – inspector școlar), ai **Arhivelor Statului** (Simion Lupșan și Adrian Onofreiu), ai **Muzeului Județean** (dir. Mircea Prahase), ai **Muzeului Grăniceresc** (dr. Lucian Vaida), ai **Primăriei** (ing. Dumitru Mureșan – primar) și ai instituțiilor de cultură din oraș, am participat cu opinii la cartea *Districtul Năsăud 1861-1876. Contribuții documentare*, cu ocazia lansării acesteia în Sala Festivă a Primăriei Năsăud⁸⁷;

La aniversarea Colegiului Național „George Coșbuc” a fost lansat volumul II al „*Arhivei Someșene*” (Seria a III-a), lucrare editată de Muzeul Grăniceresc Năsăud și Universitatea „Babeș-Bolyai”, în prezența unui numeros public năsăudean și a numeroși intelectuali: dr. Lazăr Ureche, Simion Lupșan, Adrian Onofreiu, Grigore Marțian, dr. Lucian Vaida etc. Am apreciat conținutul științific al întregii lucrări, făcând referiri speciale la capitolele care mi-au plăcut mai mult⁸⁸.

Red.: Să înțelegem că ați participat cu anumite studii, articole și recenzii în elaborarea unor volume la nivel județean sau interjudețean, chiar în diverse alte periodice?

I.S: Am și astfel de realizări. Iată câteva exemple:

- *Grănicerii năsăudeni și revoluția de la 1848*, în vol. **1848, Blajul și amintirea revoluției**, Edit. 1998, p. 81- 97;

- *Mitropolitul Nicolae Bălan și ASTRA*, în vol. **In Aeternum. Nicolae Bălan, Arhiepiscop și Mitropolit**, Edit. Aletheia, Bistrița 2001, p. 107-111;

- *Despărțământul Năsăud al ASTREI*, în vol. **Năsăudul. Repere istorice și culturale**, al lui Traian Pavelea, Edit. „George Coșbuc”, Bistrița 2001, p. 148-159; respectiv în vol. **Societăți culturale năsăudene. Varia**, tot al lui Traian Pavelea, Edit. „Arcade”, Bistrița 2005, p. 114-166;

- *Despărțământul Năsăud în constelația filialelor ASTREI*, în vol. III, **ASTRA ieri și azi. Realizări și perspective**, autori prof. univ. dr. George Pop și prof. drd. Teodor Ardelean, Baia Mare 2005, p. 189-226;

- *Contribuții născădene la prima enciclopedie românească, în Transilvania*, Nr. 9-10, Sibiu 2004, p. 91-98; *Idem*, în *Studii și cercetări etnoculturale*, IX, Bistrița 2004, p. 71-87;
- *Născădenii și Marea Unire*, în *Revista română*, an IX, 4 (34), Iași, decembrie 2003, p. 9; în *Curierul născădean* – periodic editat de Consiliul Local și Primăria Născăud, An I, Nr. 3, p.1, găzduit de cotidianul *Răsunetul*, Nr. 3557/27 noiembrie 2003, p. 9; în *Plaiuri născădene*, Nr. 28, decembrie 2005, p. IV;
- *Colegiul Național „George Coșbuc”- focar al Astei născădene. Omagiu împlinirii celor 140 de ani de existență*“, în *Muza Someșană (Serie nouă)*, An I, Nr. 1(34), Născăud 2004, p. 43-45; *Idem*, în *Curierul născădean*, An I, Nr. 1 (*Răsunetul*, Nr. 3512/25 septembrie 2003, p. 10);
- *Românii în publicistica lui Eminescu*, în *Plaiuri născădene*, Nr. 17, ianuarie 2005, găzduit de *Mesagerul de Bistrița-Născăud*, An X, Nr. 2501/15 ianuarie 2005, p. III., *Idem*, în *Curierul născădean*, An III, Nr. 17 (*Răsunetul*, Nr. 3853/27 ianuarie 2005, p.11);
- *Districtul Născăud, 1861-1876. Contribuții documentare*, în *Curierul născădean*, An II, Nr. 8 (*Răsunetul*, Nr. 3661/29 aprilie 2004, p. 12);
- *Nepos – vatră de legendă*, în *Răsunetul*, Nr. 3671/13 mai 2004;
- *Ciceu Giurgești – o istorie multiseclară*, în *Răsunetul*, Nr. 3707/2 iulie 2004;
- *Monografia Telciului – Carte frumoasă, cinste cui te-a scris*, în *Răsunetul*, Nr. 3867/16 februarie 2005, p. 7;
- *Holocaustul – văzut de unii născădeni*, în *Curierul născădean*, An II, Nr. 14 (*Răsunetul*, Nr. 3790/27 octombrie 2004, p. 12); *Idem*, în *Plaiuri născădene*, Nr. 15, noiembrie 2004, p. III; *Idem*, în *Almanah cultural-științific „Virtus Romana Rediviva”*, Nr. 8, Cluj-Napoca 2004, p. 76-77;
- *Holocaust, terorism, genocid*, în *Curierul născădean*, An III, Nr. 25 (*Răsunetul*, Nr. 4036/12 octombrie 2005, p. 11);
- *Familia și școala în sprijinul elevilor adolescenți*, în *Amalgam*, Nr. 4, a Colegiului Național „George Coșbuc” Născăud, februarie-martie 2005, p. 48-49;
- *Implicarea dascălului în problemele comunității*, în *Didactica Nova*, An XV, Nr. 2/16 februarie 2005, p. 10 (*Răsunetul*, Nr. 3867/16 februarie 2005); *Idem*, în *Curierul născădean*, An III, Nr. 17, (*Răsunetul*, Nr. 3853/27 ianuarie 2005, p.11);
- în colaborare cu Olga Lucața, *Rebra – centrul cercurilor pedagogice pe sem. al II-lea, an școlar 2004-2005, la educatoare, învățători și istorie*, în *Răsunetul*, Nr. 3922/5 mai 2005, p. 14;
- *Ștefan cel Mare omagiat de născădeni*, în *Amalgam*, Nr. 4, februarie-martie 2005, p. 20-22; *Idem*, în *Răsunetul*, Nr. 3701/24 iunie 2004; vezi

și Radu Sîrbu, *Astra năsăudeană, prezentă la „Serbările Putnei”*, în **Mesagerul de Bistrița-Năsăud**, Nr. 1465/20 august 2001, p. 6;

- *Anii petrecuți de Elie Miron Cristea la Năsăud*, în **Amalgam**, Nr. 4, februarie-martie 2005, p. 22-28, lucrare prezentată la Zilele „Miron Cristea” Toplița, 18-20 iulie 2004; *Idem*, în **Almanah cultural-științific „Virtus Romana Rediviva”**, Nr. 8, Cluj-Napoca, 2004, p. 26-32;

- *Diriginți, emoții, perspective*, în **Curierul năsăudean**, An I, Nr. 1 (**Răsunetul**, Nr. 3512/25 septembrie 2003, p. 11);

- *Folclorul și intelectualii năsăudeni*, expunere susținută la Dej; vezi și Ioan Mititean, *Cultura populară someșeană – la noi cote de prosperitate spirituală*, în **Răsunetul** Nr. 3491/27 august 2003;

- *Situația Nord-Vestului Transilvaniei în anii odiosului Dictat de la Viena 1940-1944*, în **Plaiuri năsăudene**, Nr. 22, 1995, p. 1 și 4;

- *Personalitatea academicianului Virgil Șotropa*, expunere la aniversarea acestei personalități; vezi și Radu Sîrbu, *135 de ani de la nașterea academicianului Virgil Șotropa*, în **Mesagerul de Bistrița-Năsăud**, din 7 decembrie 2002, p. 5;

- *Academicianul Iuliu Moisil – președinte al ASTREI năsăudene în perioada interbelică*, expunere la comemorarea a 55 de ani de la moartea sa; vezi și Ioan Mititean, *Simpozion Iuliu Moisil*, în **Răsunetul**, Nr. 3090/31 ianuarie 2002;

- *Bustul lui Avram Iancu la Năsăud*, în **Almanah cultural-științific „Virtus Romana Rediviva”**, Nr. 7, Cluj-Napoca 2003, p. 35-37; *Idem*, în **ASTRA blăjeană**, An VIII, Nr. 3(28), Blaj 2003, p. 14; *Idem*, în **Plaiuri năsăudene**, Nr. 6-7 (60-61), iunie-iulie 2003, p. 4;

- *ASTRA năsăudeană. Împliniri și perspective (1990-2000)*, în **Revista română**, An VII, Nr. 1(23), Iași 2001, p. 14; *Idem*, în **Studii și cercetări etnoculturale**, VI, Bistrița 2001, p. 63-68;

- *Din activitatea membrilor, cercurilor și secțiunilor Despărțământului Năsăud ASTRA*, în **Revista română**, Iași, An VII, Nr. 2 (24), 2001, p. 14;

- *Tradiția Astrei la Feldru*, în **Studii și cercetări etnoculturale**, VI, Bistrița 2001, p. 98-100; *Idem*, în **Plaiuri năsăudene**, Nr. 17, 1994, p. 3;

- *Academicienii năsăudeni și Astra*, în **Studii și cercetări etnoculturale**, II, 1996, p. 19-23;

- *Trei profesori năsăudeni uitați: Toma Bulat, Ioan Bunea și Vasile Mihordea*, în colaborare cu prof. univ. dr. Ironim Marțian, în **Studii și cercetări etnoculturale**, IX, Bistrița 2004, p. 51-69;

- *ASTRA la Rebrișoara*, în **Studii și cercetări etnoculturale**, IV-V, Bistrița 2000, p. 25-26;

- *ASTRA reînvie la Sângeorz-Băi*, în **Foaia Poporului**, An III, Nr. 1(6), Sibiu 1993, p. 2; *Idem*, în **Plaiuri năsăudene**, Nr. 12, 1992, p. 3;

- *Localitatea Leșu întărește rândurile ASTREI*, în **Plaiuri năsăudene**, Nr. 20, Năsăud 1995, p. 3;
- *Stimați aștrști ieșeni*, în **Revista română**, An X, Nr. 4(38), Iași, decembrie 2004, p. 13;
- *Un Mecena al zilelor noastre – medicul stomatolog Gheorghe Traian Dascăl*, în **Curierul năsăudean**, An II, Nr. 15 (**Răsunetul**, Nr. 3813/27 noiembrie 2004, p. 11-12); *Idem*, în **ASTRA blăjeană**, An IX, nr. 4(33), Blaj, decembrie 2004, p. 11; *Idem*, în **Plaiuri năsăudene**, Nr. 16, decembrie 2004, p. III; *Idem*, **Răsunetul**, Nr. 3795/3 noiembrie 2004, p. 7;
- *Prezența ASTREI La Cristeștii Ciceului*, în **Plaiuri năsăudene**, Nr. 28, 1996, p. 4;
- *Noi membri înscriși la ASTRA*, în **Plaiuri năsăudene**, Nr. 28, 1996, p. 2;
- *ASTRA Ilveană*, în **Plaiuri năsăudene**, Nr. 17, 1994, p. 3;
- *Manifestările ASTREI năsăudene la adunarea anuală – 1995*, în **Plaiuri năsăudene**, Nr. 22, 1995, p. 3;
- *Noi membri ai DNA*, în **Plaiuri năsăudene**, Nr. 18, decembrie 1994, p. 3;
- *Adunarea anuală a ASTREI năsăudene. Salva 15-16 mai 1993*, în **Plaiuri năsăudene**, Nr. 14, Năsăud, octombrie 1993, p. 3; *Idem*, *ASTRA și-a reluat activitatea și la Salva*, în **Plaiuri năsăudene**, Nr. 13, mai 1993, p. 1;
- *ASTRA năsăudeană – împliniri și perspective (I)*, în **Plaiuri năsăudene**, Nr. 3(34), 2001, p. 2; *Idem (II)*, în **Plaiuri năsăudene**, Nr. 4(35), martie 2001, p. 2; *Idem (III)*, în **Plaiuri năsăudene**, Nr. 7(38), iulie 2001, p. 4;
- *Aspecte în folclorul Năsăudean*, expunere ținută la **Zilele Dejului**, vezi Meniuț Maximinian, în **Răsunetul**, Nr. 3727/30 iulie 2004;
- *ASTRA l-a pierdut pe Virgil Ureche*, în **ASTRA blăjeană**, An VIII, 3(28), Blaj, octombrie 2003, p. 14; *Idem*, în **Foaia Poporului**, Nr. 65-66, Sibiu 2003, p. 10; *Idem*, în **Plaiuri năsăudene**, Nr. 6-7 (60-61) iunie-iulie 2003, p. 4; *Idem*, în **Revista română**, An IX, Nr. 3(33), Iași 2003, p. 4; *Idem*, în **Almanah cultural-științific „Virtus Romana Rediviva“**, Nr. 7, Cluj-Napoca 2003, p. 44-45;
- *Un om al faptelor – primarul Nicolae Lupșan, președintele ASTREI Leșu*, în **Răsunetul**, Nr. 3503/12 septembrie 2003;
- *Despărțământul Năsăud*, în **Foaia Poporului**, Sibiu 1991, p. 4;
- împreună cu prof. Ioan Lăpușeanu, *Vivat ASTRA*, în **Plaiuri năsăudene** (Serie nouă), Nr. 9-10 (51-52), septembrie-octombrie 2002, p. 2;
- *ASTRA și academicienii năsăudeni – 130 ani de la înființarea Academiei Române*, în **Plaiuri năsăudene**, Nr. 28, decembrie 1996, p. 1-2;
- *Viața la țară – Chiochiș. Studii etnomonografice – vol. 1*, în **Răsunetul**, Nr. 3871/22 februarie 2005, p. 9;
- *1 Decembrie – file de istorie*, în **Plaiuri năsăudene**, Nr. 24, 1995, p. 1;

- *ASTRA rediviva*, în **Plaiuri năsăudene**, An I, Nr. 5(42), 1990, p. 2;
 - *Grigore Silași – sărbătorit la Beclean*, în **Plaiuri năsăudene**, 29 februarie 1997, p. 4;
 - *Sub semnul Astei*, în **Plaiuri năsăudene**, Nr. 30, 1997, p. 1, în care se fac referiri la Serbările de la Poiana Ilvei cu dezvelirea plăcii lui *Sever Pop* – lingvist de talie internațională în prezența inspectorului școlar general Leonida Ștefănescu;
 - *Serbările ASTREI la Năsăud*, în **Plaiuri năsăudene**, Nr. 30, mai 1997, în care se relatează despre inaugurarea *sediului DNA*, la care au participat numeroși universitari din Iași, Cluj-Napoca, Sibiu, precum și oaspeți din Blaj, Dej și Bistrița;
 - *Noua Biserică din Grui-Rebrișoara*, în **Plaiuri năsăudene**, Nr. 17, iulie 1994, p. 4;
 - *Gânduri la ceas de sărbătoare*, în **Cuibul visurilor**, An V, Nr. 1-2 (39-40), Maieru, ianuarie-februarie 2000, p. 5;
 - *Întrunirea ASTREI centrale la Brașov*, în **Mesagerul de Bistrița-Năsăud**, 24 februarie 1998;
 - *Serbările Colegiului Național „George Coșbuc” la împlinirea celor 140 de ani de existență*, în **Curierul năsăudean**, An I, Nr. 2 (**Răsunetul**, Nr. 3537/30 octombrie 2003, p. 9 și 12);
 - *Profesorul bun văzut de viitorii lui absolvenți*, în **Mesagerul de Bistrița-Năsăud**, Nr. 1878/27 decembrie 2002;
 - *Îmi voi exercita misiunea cu conștiință și demnitate*, în **Curierul năsăudean**, An III, Nr. 19 (**Răsunetul**, Nr. 3938/27 mai 2005, p. 11);
 - *Familia și școala – în sprijinul elevilor adolescenți: Ne-a părăsit profesorul Gavrilă Tomi*, în **Plaiuri năsăudene**, Nr. 27/noiembrie 2005, p. IV;
 - *Iașul – orașul marilor Uniri*, în **Plaiuri năsăudene**, 29 februarie 1997, p. 4;
 - *Societatea năsăudenilor și bistrișenilor „Virtus Romana Rediviva” – în sărbătoare*, în **Curierul năsăudean**, An III, Nr. 26 (**Răsunetul**, Nr. 4056, 9 noiembrie 2005, p. 11);
 - *Serbări astriste la Salva prilejuite de Centenarul TIBERIU MORARIU (1905-1982)*, în **Revista română**, An XI, Nr. 4(42), Iași, decembrie 2005, p. 18.
- Red.:** Înțeleg că și cercetarea științifică în care sunteți implicat dă roade?!
- I.S:** Ar fi minunat, dar până la această oră am reușit doar, împreună cu Radu Băeș și Valer Petrehuș, să elaborăm vol. *Istoria Poștei năsăudene*⁸⁹, Edit. „Eikon” Cluj-Napoca, 2005, 340 de pag., volum la care am lucrat din 2001⁹⁰. Am contribuit la vol. *La fântâna cu doi fagi* – culegere de folclor, în colaborare cu Macedon Tofeni, Ana și Radu Băeș, Edit. Fundației „George Coșbuc, Năsăud 1997. Lucrez la *Monografia ASTREI Năsăudene* în colaborare cu prof. univ. dr. **Ironim Marțian** (Cluj-Napoca), dr. **Lazăr Ureche** (Bistrița), prof. **Radu Băeș** (Năsăud). În proporție de 80% am adus și *Monografia Văii Gersei*, în colaborare

cu prof. **Radu Băeș** și **Ștefan Roș** (Rebrișoara – Gersa). Lucrez și la *Monografia Năsăudului*⁹¹ într-un colectiv alături de Acad. **Dumitru Protase**, scriitor **Teodor Tanco**, prof. univ. dr. **Ironim Marțian**, col. (r) dr. **Vasile Tutula** și numeroși profesori năsăudeni. Ritmul lent se datorează închiderii Bibliotecii Academiei – Filiala Năsăud, pe timpul reparațiilor capitale (2 ani), programului Arhivelor Naționale ale Județului Bistrița-Năsăud, deschise de luni până vineri, timp în care noi avem ore, iar prin programul de recuperare a orelor din timpul grevei, programul năsăudenilor va fi și mai aglomerat, așa că orice constrângere spre a termina capitolul asumat ne obligă la renunțări, ajungând ca *Monografia Năsăudului* să fie elaborată de pensionari care au timp sau de cei ce lucrează în muzee, biblioteci, posibil să se încadreze într-un timp delimitat.

Red.: *Dacă v-ați implicat și în alte acțiuni?*

I.S.: Pe plan profesional, m-am implicat în toate acțiunile la care am fost solicitat – examene de bacalaureat sau capacitate (teste naționale), sesiuni științifice, lansări de cărți, vernisări de expoziții, aprecieri asupra manualelor școlare, ca profesor-metodist și organizator de clase de excelență, iar, mai nou, responsabil pe zona Năsăudului cu activitățile ce ni le asumăm cu colegii de la istorie⁹² și socio-umane în cadrul *Asociației Profesorilor de Istorie din România, APIR-Clio*⁹³. Sunt *responsabilul Catedrei de istorie și socio-umane* a Colegiului Național „George Coșbuc“, situație în care asigur planificarea anuală a activității catedrei, *activitatea lunară*⁹⁴, logistica necesară pentru fiecare activitate, evidența performanțelor anuale, dotarea materială, stimularea interesului pentru disciplina istorie, realizarea claselor de excelență etc.

Am realizat și o lecție deschisă la dirigiență – *Profesorul - între elevi, familie și colegi*, lecție prin care am dorit să demonstrez că elevii trebuie să se încreadă în profesorii lor, să le ceară sprijinul la nevoie, să se confeseze când au probleme; editez revista școlii, *AMALGAM*⁹⁵, al cărei prim număr a apărut în anul 2002, iar în prezent se lucrează la nr. 5. Prin aceasta încercăm stimularea creației elevilor noștri, încercăm o comunicare transparentă între elevi și profesori, cultivăm încrederea adolescenților noștri în valorile spirituale perene ale poporului nostru, cultivăm cinstea, adevărul, dreptatea și datoria de a deveni buni cetățeni ai țării. Publicăm rezultatele elevilor, stimulându-i prin exemplul celor buni și performanți. Stimulăm cercetarea științifică, umorul, poezia, eseul. Publicăm *noutăți, perle* ale elevilor, cât și perle ale profesorilor, întreținem rubrica „*Știați că?*“, facem cunoscut *regulamentul școlar*, urmărim educația *ecologică* și în domeniul *sănătății*. Stimulăm competițiile *sportive și artistice*. Combatem *fumatul și alte vicii* dăunătoare tinerilor adolescenți. Am organizat *EXCURSII* cu elevii din Colegiul Național „George Coșbuc“ la **Sibiu și Iași**⁹⁶ (1996, respectiv 1999). În cadrul Cercului metodic de Istorie Năsăud am pregătit condițiile corespunzătoare pentru realizarea *primei lecții de istorie asistată de calculator* – noiembrie 2003

(clasă de elevi, logistică, laboratorul de calculatoare, la Grup Școlar Silvic, cu implicarea prof. Floarea Granciu)⁹⁷.

Am condus periodicul *Plaiuri năsăudene* de la numărul 6 până la numărul 33, reușind să găsesc colaboratori pentru articole și sponsori pentru tipărirea fiecărui număr, periodic în care problemele educative ocupau primul loc. La finele anului 2005, susținut de ing. Ovidiu Șulea (Somplast), ing. dipl. Dorel Sima (Intex) și ing. Dumitru Mureșan (primar Năsăud) am reușit să edităm ASTRA NĂSĂUDEANĂ, **An I, Nr. 1, decembrie 2005**⁹⁸.

În ultimii 8 ani am oferit, prin intermediul ASTREI⁹⁹ și al sponsorilor săi, *premiu*¹⁰⁰ în cărți și în bani pentru elevii din școlile năsăudene care au obținut pe profil (informatică, filologie, pedagogic, silvic, economic, gimnaziu etc.) *media anuală „cea mai mare”*, aspect mult gustat de elevi, fapt unic în județ.

Am realizat *ANUARUL*¹⁰¹ *Colegiului Național „George Coșbuc” Năsăud* pe anul 2001-2002, publicat de dir. Ioan Tebieș, **63 pag.**

După anul 1990 m-am implicat în revigorarea Asociațiunii ASTRA în Ținutul năsăudean¹⁰², reușind să contribui la reînființarea a numeroase *cercuri locale astriste*: Năsăud, Rebrîșoara¹⁰³, Rebra, Parva, Feldru¹⁰⁴, Ilva Mică, Leșu, Ilva Mare¹⁰⁵ cu Măgura¹⁰⁶, Poiana și Lunca Ilvei, la Sîngeorz-Băi¹⁰⁷, Maieru, Zagra¹⁰⁸, Coșbuc, Salva, Monor, Cristeștii Ciceului¹⁰⁹, Beclean¹¹⁰ etc., multe dintre ele implicându-se activ în viața comunităților locale, găzduind 16 adunări anuale ale DNA și multe alte activități. La aceste 16 adunări anuale *am prezentat rapoarte* prin care am încurajat activitatea culturală la sate. *Presa locală și cea județeană au consemnat toate aceste activități.*

În anul 1991 am găzduit la Năsăud¹¹¹ *Adunarea anuală a ASTREI*, sărbătorind *130 de ani de la crearea Asociațiunii și 125 de la nașterea lui George Coșbuc*, acțiune la care au colaborat universitari din Iași, Cluj-Napoca, Sibiu, Târgu Mureș, Chișinău etc., Inspectoratul Școlar, Centrul Județean de Cultură, Primăria Orașului Năsăud, colegiul și celelalte școli năsăudene, presa județeană, iar din Valea Someșului, delegați aproape din fiecare comună. Anual am organizat adunări ale DNA, în colaborare cu autoritățile comunităților locale și ale cercurilor ASTRA: la Năsăud – 1990, 1999, 2001; Maieru – 1991; Sîngeorz-Băi – 1992, 1996; Salva – 1993, 2005¹¹²; Zagra – 1994; Ilva Mare și Măgura Ilvei – 1995; Rebrîșoara – 1997; Coșbuc – 1998; Feldru – 2000; Beclean – 2002; Cristeștii Ciceului – 2003, 2004.

Am organizat participarea tinerilor aștriști liceeni la *sesiuni de comunicări* în centrele astriste Sibiu, Blaj și Iași¹¹³, cu ocazia unor aniversări, sărbători naționale: *Revoluția din 1848; Unirea – 24 Ianuarie; Zilele ASTREI*¹¹⁴ etc, locuri unde s-au întâlnit cu tineri liceeni sau studenți din țară și din afara țării.

În cadrul *Zilelor Năsăudului*, ediția a III-a, 1-5 iunie 2003, am moderat două simpozioane: *Năsăud – vatră de cultură și spiritualitate românească* (marți

– 3 iunie) și *Contribuția academicienilor năsăudeni la menținerea folclorului și a portului popular de pe Valea Someșului* (miercuri – 4 iunie), iar joi, 5 iunie, de *Ziua Eroilor* am avut un discurs la dezvelirea bustului **Avram Iancu**, alături de primarul orașului – ing. Dumitru Mureșan, prof. univ. dr. Gheorghe Buzatu (Iași), Ioan Aurel Rus – senator al Județului Bistrița-Năsăud.

Am susținut ca busturile *Vasile Nașcu* și *George Coșbuc*, monumentul *Grigore Moisil* – vicar, precum și clădirile *Bibliotecii Academiei*, *Jandarmeriei*, *Colegiului Național „George Coșbuc”*, al *Școlii generale „Mihai Eminescu”* și *Grupului Școlar Silvic*, cele ale mai multor *biserici* din Năsăud să fie **„clasificate ca monumente istorice”**, aspect benefic în întreținerea și buna lor administrare, în obținerea de fonduri necesare pentru renovarea lor.¹¹⁵

Însoțit de profesori din Năsăud sau din școlile Văii Someșului, de medici, ingineri, redactori de presă, dar de fiecare dată de liceeni de la Colegiul Național „George Coșbuc”, am participat la adunările ASTREI pe țară, în orașele **Sibiu**¹¹⁶, **Arad**, **Orăstie**, **Sf. Gheorghe**¹¹⁷, **Blaj**¹¹⁸, **Iași**¹¹⁹, **Dej**¹²⁰, **Brașov**¹²¹, **Șomcuta Mare**, **Constanța**¹²², **Sângeorgiu de Pădure**¹²³. La fiecare acțiune am prezentat expunerea **Năsăudul cu școlile și personalitățile sale**. Elevii mei au observat cum se vorbește despre *Ținutul năsăudean*, cum trebuie să se pregătească pentru o sesiune științifică. S-au bucurat de spectacolele artistice, de teatru sau de balet vizionate cu aceste ocazii. Schimbul de cărți, ziare, calendare, mesaje¹²⁴ și alte „suveniruri” a devenit ceva obișnuit și util pentru toate delegațiile din țară. ASTRA există și funcționează fără să spulbere miliarde de lei din banul public, inclusiv în județul nostru fiind valabilă această realitate.

Cel puțin **de două ori pe an** au loc întâlniri de lucru la **Sibiu**¹²⁵, unde participă reprezentanții Filialelor ASTRA din toată țara și de peste hotare. Atmosfera are darul de a însufleți pe fiecare delegat în acțiunile ce urmează a le realiza în teritoriu. Experiența aștriștilor din filiale ne transmite și nouă un plus de energie.

A 100-a Adunarea generală a ASTREI, găzduită de Municipiul Dej, a avut pentru aștriștii năsăudeni o semnificație specială, prin donația **Lupei Capitolina** de către medicul Gh. Traian Dascăl, membru fondator al ASTREI Năsăud. La dezvelirea acesteia, prof. I. Seni¹²⁶ a vorbit în piața Municipiului Dej despre *Activitatea de mecenat a medicului năsăudean, Gh. Traian Dascăl*.

Activitatea anuală a fiecărui despărțământ se publică¹²⁷ în unul dintre numerele **„Foi Poporului”**, Sibiu, făcând posibilă astfel cunoașterea activității lor. Metoda a stârnit o adevărată emulație între filialele ASTREI.

Red.: *Cu atâta energie depusă ați fi putut fi astăzi miliardar sau ați fi putut avea mai multe doctorate. Care vă sunt, totuși, satisfacțiile?*

I.S: Exact atât cât am reușit. Profesional mă simt împlinit; familial la fel; implicat la nivelul comunităților locale, cred că am rezultate remarcabile, iar în ce

privește valorificarea timpului liber, atât cât îmi mai rămâne – îl folosesc în grădină, în bibliotecă, arhive sau la calculator. Grănicerește vorbind, am construit o casă, am sădit sute de pomi, îmi văd numele pe coperta a două cărți și în numeroase volume editate. În felul acesta simt că îmbătrânesc frumos!

NOTE:

1. Olga Lucuța, *Elevii olimpici premiați de administrația orașului și conducerea colegiului*, pozițiile: 35, 36, 76, 77, 78, în „Curierul năsăudean“, An III, Nr. 19 („Răsunetul“, Nr. 3938/27 mai 2005).
2. Olga Lucuța, *La Colegiul Național „George Coșbuc“ - Rezultate bune la Olimpiada de istorie și socio-umane*, în „Răsunetul“ din 4 februarie 2004, p. 6.
3. Ioan Seni, *Adolescentul – elevul de liceu către cei mari (părinți sau profesori)*, în „Răsunetul“, Nr. 3860/5 februarie 2005, p. 7; Ioan Seni, *Familia și școala – în sprijinul elevilor adolescenți*, Ibid.
4. Olga Lucuța, *Năsăudul cultural. De vorbă cu Ioan Seni, consilier local*, în „Muza Someșană“, Nr. 1, 2004, p. 51-52. *Idem*, în „Răsunetul“, Nr. 3608/3 februarie 2004.
5. Sever Ursă, *Tradițiile noastre, încotro?*, în „Cuibul visurilor“, An III, Nr. 22-23 (37-38), Maieru, octombrie-decembrie 1999, p. 1.
6. Ioan Mititean, *Maial – 2003*, în „Răsunetul“ din 17 mai 2003; Radu Sîrbu, *O nouă ediție a Maialului elevilor năsăudeni*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“ din 17 mai 2003; Olga Lucuța, *Și a fost Maialul elevilor năsăudeni*, în „Răsunetul“ din 20 mai 2003, p. 1 și 7; Ioan Mititean, *Maial – 2002*, în „Răsunetul“ din 25 mai 2002, în care se consemnează realizarea piesei de teatru *Soțul păcălit*, de Molière, în interpretarea a 8 elevi de la colegiu, cls. X-XI, în regia prof. Ioan Seni. Același spectacol de teatru a fost prezentat în data de 2 iunie 2002 la Rebra; Olga Lucuța, *Și a fost Maialul...2005*, în „Curierul năsăudean“, An III, N. 19 („Răsunetul“, din 27 mai 2005).
7. Ioan Seni, *Serbările Colegiului Național „George Coșbuc“ la împlinirea celor 140 de ani de existență*, în „Curierul năsăudean“, An I, Nr. 2, („Răsunetul“, Nr. 3537/30 octombrie 2003, p. 9 și 12); Olga Lucuța, *„140 de ani de la înființarea gimnaziului năsăudean“*, în „Răsunetul“, Nr. 3519/4 octombrie 2003, p. 7; Radu Sîrbu, *Simpozion aniversar la Colegiul Național „George Coșbuc“*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“, Nr. 2723/5 octombrie 2005, p. 8.
8. Olga Lucuța, *Lansare de carte la Năsăud, „Viața lui George Coșbuc“ de Gavril Scridon*, în „Răsunetul“, Nr. 3570/16 decembrie 2003.
9. Olga Lucuța, *Ziua gospodarului – Năsăud 2003- joi 2 octombrie*, în „Răsunetul“, din 23 septembrie 2003.
10. Victor Știr, *Coșbuc, dezbătut de scriitorii contemporani*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“, Nr. 2732/15 octombrie 2005, cu referire la întâlnirea aștristilor năsăudeni cu scriitorii, acțiune organizată de prof. Ioan Seni.
11. Olga Lucuța, *Cercul ASTRA „Virgil Șotropa“ și DNA îi cinstește pe Rebreanu, Șotropa și ziua de 1 Decembrie*, în „Răsunetul“, Nr. 4069/26 noiembrie 2005, p. 3.
12. Dumitru Mureșan, primar, *„Zilele Năsăudului“*, în „Curierul năsăudean“, An II, Nr. 9 („Răsunetul“, Nr. 3673/15 mai 2004, p. 9-10); Radu Sîrbu, *„Zilele Năsăudului“, pregătite la detaliu*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“, Nr. 2285/3 mai 2004, p. 5; *Idem*, *Agendă năsăudeană*, în „Plaiuri năsădene“, Nr. 6(37), iunie 2001, p. 1, simpozion în care prof. Ioan Seni a prezentat expunerea *Folclorul în preocupările personalităților năsădene*, în cadrul temei „Năsăudul, vatră de cultură și spiritualitate românească“.
13. Vasile Mihai Câmpeanu, *Zilele Asociațiunii ASTRA*, în vol. Mioara Tipuriță, „Crâmpie din

- activitatea Secțiunii muzicale a Asociațiunii ASTRA“, Edit. Universității „Lucian Blaga“, Sibiu 2004, p. 85-87; Vezi și Olga Lucuța, *Asociațiunea ASTRA, Despărțământul Năsăud – în susținerea interesului național și local; De vorbă cu prof. Ioan Seni, Colegiul Național „George Coșbuc“, președinte al DNA*, în „Curierul năsăudean“, An II, Nr. 16 („Răsunetul“, Nr. 3828/21 decembrie 2004, p. 11); Radu Sîrbu, *Despărțământul năsăudean al ASTREI a împlinit 120 de ani*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“, Nr. 1561/10 decembrie 2001, p. 6.
14. Radu Sîrbu, *ASTRA năsăudeană la Deniile eminesciene*, în „Plaiuri năsădene“ (Serie nouă), Nr. 11, iulie 2004, p. 4; Olga Lucuța, *Membrii DNA l-au omagiat pe Eminescu*, în „Răsunetul“ din 18 ianuarie 2005.
 15. Dumitru Mureșan – primar, *Concursul internațional de lirică „Veronica Micle“*, în „Plaiuri năsădene“, Nr. 8(39), august 2001, p. 1; vezi și Ioan Mititean, *Sub patronajul ASTREI – Sărbătoarea poeziei la Năsăud*, în „Răsunetul“, Nr. 2964/2 august 2001, p. 5; vezi și Areta Moșu, *Concursul internațional de poezie „Veronica Micle“, ediția a IV-a, iulie 2001*, în „Revista română“, An VII, Nr. 1(23), Iași, martie 2001, p. 13; Vezi și Cristiana Sabău, *Astra năsăudeană va găzdui o delegație de români din Odessa și Chișinău*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“, Nr. 1035/22 martie 2000, p. 12; vezi și Radu Sîrbu, *Năsăudul, sub zodia Veronicăi Micle*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“, Nr. 1422/2 iulie 2001, p. 1, în care se etalează efortul primarului Dumitru Mureșan de a ridica bustul poetei (40 milioane valoare, realizat de sculptorul Aurel Contraș, București) și al prof. Ioan Seni pentru a găzdui oaspeții din Republica Moldova, Ucraina, Bulgaria și Iugoslavia, alături de tineri creatori din țară.
 16. Radu Sîrbu, Nicolae Avram, *Ziua Națională la Năsăud și Beclean*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“, Nr. 2162/2 decembrie 2003.
 17. Pe lângă acțiunile anuale realizate de 24 ianuarie în Aula Colegiului Național „George Coșbuc“ (evocarea evenimentului), în anul 1999 am participat cu Ansamblul *Călușarii* la dezvelirea bustului lui *Alexandru Ioan Cuza* și la *spectacolul omagial* din Sala Sporturilor din Cluj-Napoca, alături de Ansamblul „Mărțișorul“, Sava Negrean Brudașcu, Ioan Bocșa, Valeria Peter Predescu etc; vezi și Ioan Mititean, *Păstrarea identității de credință și neam*, în „Răsunetul“, Nr. 2316/26 ianuarie 1999.
 18. Radu Sîrbu, *Sărbătorind 1 Decembrie, de vorbă cu prof. I. Seni, președinte DNA*, în „Plaiuri năsădene“, Nr. 28, decembrie 2005 („Mesagerul de Bistrița-Năsăud“, Nr. 2780/10 decembrie 2005, p. III); *Bustul lui Ferdinand I la Beclean și Iuliu Hossu la Dej*; Valentin Falub, *Ziua națională a României sărbătorită așa cum se cuvine*, în „Răsunetul“, Nr. 4074/3 decembrie 2005, p. 14.
 19. Radu Sîrbu, *Astriștii năsădeni aduc femeia în prim plan*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“, Nr. 2543/5 martie 2005, p.10; Olga Lucuța, *Astriștii năsădeni au omagiat femeia*, în „Răsunetul“, Nr. 3882/9 martie 2005, p. 2.
 20. Începând cu anul 2001, Cercul ASTRA „Virgil Șotropa“ organizează anual omagierea academicianului, în colaborare cu Primăria și Colegiul Național „George Coșbuc“; vezi și Radu Sîrbu, *Academicianul Virgil Șotropa, omagiat la Năsăud*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“, Nr. 1862/5 decembrie 2002, în care prof. Ioan Seni a vorbit despre viața și opera acestuia.
 21. Silvia Pop, *Serbările Blajului – o reușită*, în „ASTRA blăjeană“, An IX, Nr. 2(32), Blaj, iunie 2004, p. 9. Articolul evidențiază formațiile școlare din Alba Iulia, Târnăveni, Năsăud, Blaj, Zlatna, Cămpeni, Sebeș, Lancrăm etc.; vezi și Silvia Pop, *Sub cupola Astrei BLAJUL și NĂSĂUDUL*, în „ASTRA blăjeană“, An VIII, 3(28), Blaj, octombrie 2003, p. 8; Vezi și *Programul manifestărilor, 14-18 mai 2003*, în „ASTRA blăjeană“, An VIII, Nr. 2(27), Blaj, mai 2003, p. 24; Vezi și Olga Lucuța, *Călușarii Colegiului Național „George Coșbuc“ invitați la Orăștie și Geoagiu-Băi*, în „Răsunetul“, Nr. 3825/16 decembrie 2004, p. 8.

22. Radu Sîrbu, *Elevii născuți, apreciați la Serbările Libertății*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud” din 20 mai 2003.
23. Silvia Pop, *Serbările Blajului – o reușită*, în „ASTRA blăjeană”, An IX, Nr. 2(32), Blaj 2004, p. 9.
24. Vezi „*HORĂ LA PRISLOP, ediția a XXXV-a, 10 august 2003, PROGRAM*”, copie xeroxată.
25. Vezi *Invitația Primăriei Municipiului Dej Nr. 48 din 5 VIII 2003*, în materialele xeroxate; vezi și Ioan Mititean, *Cultura populară someșană – la noi cote de prosperitate spirituală*, în „Răsunetul”, Nr. 3491/27 august 2003, în care se specifică: „De la Năsăud... prof. Ioan Seni a depus lucrarea *Folclorul și intelectualii născuți*, iar duminică, sub conducerea sa, *Călușarii* Liceului Grăniceresc au jucat pe scena special amenajată în Piața Bobâlna Dej”; vezi și Olga Lucuța, *Grupul folcloric „Călușarii” al Colegiului Național „George Coșbuc” Năsăud – aplaudat la „Samus” Dej*, în „Răsunetul” din 29 august 2003.
26. Radu Sîrbu, *Călușarii născuți nu și-au dezmințit renumele în Județul Hunedoara*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud”, Nr. 2483/21 decembrie 2004, p. 8.
27. Olga Lucuța, *Călușarii născuți, laureați ai Festivalului de la Caracal*, în „Răsunetul”, Nr. 3701/24 iunie 2004, p. 12.
28. G. Moldovan, I. Cordovan, I. Mititean, *Leșu în sărbătoare*, în „Răsunetul”, Nr. 3495/2 septembrie 2003, p. 5, unde *Călușarii* sunt amintiți alături de formații din Zagra, Suseni, Hodac, Caracal și Târgu Mureș.
29. Gavril Moldovan, *Cultura nu este în vacanță*, în „Răsunetul”, Nr. 3493/29 august 2003, p. 1 și 9.
30. Menuț Maximilian, *Măsura oilor*, în „Răsunetul”, Nr. 3664/4 mai 2004, p.2; Olga Lucuța, *Ilva Mare – Festivalul „Sâmbra oilor”*, în „Răsunetul”, Nr. 3671/13 mai 2004, p. 9.
31. Radu Sîrbu, *Colindătorii născuți, la București*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud” din 15 decembrie 2003.
32. Radu Sîrbu, „*H... ora prichindeilor*” născuți, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud”, Nr. 2553/17 martie 2005, p. 8; Idem, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud”, Nr. 2673/8 august 2005, p. 9; Olga Lucuța, *Călușarii Colegiului Național „George Coșbuc”, la „H... Ora prichindeilor”*, în „Răsunetul”, Nr. 3990/9 august 2005, p. 5
33. Olga Lucuța, *Din intențiile ASTREI născuțe. De vorbă cu prof. I. Seni, președinte DNA*, în „Răsunetul”, Nr. 3635/5 mai 2004, p. 6.
34. Olga Lucuța și Ioan Seni, *Astriști născuți prezenți la Serbările Asociațiunii Astra-Sibiu, 18-21 august 2005*, în „Curierul născuțean”, An II, Nr. 23 („Răsunetul”, Nr. 4002/25 august 2005, p. 11).
35. Elena Puiu, *Cercurile ASTRA ale elevilor*, în „Revista română”, An VI, 3(21), Iași, septembrie 2000, p.11; Ioan Seni, *Liceul „George Coșbuc” și ASTRA născuțeană*, în „Plaiuri născuțe”, Nr. 14, octombrie 1993, p. 2.
36. Ioan Seni, *Proiectul Regulamentului Societății ASTRA*, în „Plaiuri născuțe”, Nr. 7,1990, p.1-3.
37. Olga Lucuța, *Întâlnirea astriștilor născuți cu scriitorii*, în „Răsunetul”, Nr. 4040/18 octombrie 2005, p. 8.
38. Olga Lucuța, *Centrul cultural al Născuțului s-a mutat la DNA – Cercul „Virgil Șotropa”*, în „Răsunetul”, Nr. 3884/11 martie 2005, p. 5.
39. Olga Lucuța, *Gând pentru trecut*, în „Răsunetul”, Nr. 3438/13 iunie 2003, unde prof. Ioan Seni a moderat simpozionul „Contribuția academicienilor născuți la menținerea folclorului născuțean”
40. Radu Sîrbu, *La Năsăud s-a înălțat bustul lui Avram Iancu*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud” din 6 iunie 2003, p. 16; Olga Lucuța, *Ziua Înălțării – Ziua Eroilor la Năsăud*, în „Răsunetul”,

- Nr. 3434/7 iunie 2003, articol în care se face referire la discursul prof. Ioan Seni, alături de cel al prof. univ. dr. Gheorghe Buzatu etc.
41. Radu Sîrbu, *ASTRA năsăudeană, la Deniile eminesciene, în „Plaiuri năsădene“* (Serie nouă), Nr. 11, 2004, p. 4; Vezi și Nicolae Trifoiu, *Două orășele din nordul Ardealului aspiră să devină centre de cultură*, în „Adevărul de Cluj“, An XIV, Nr. 3534/25 iunie 2002, p. 1; vezi Ioan Seni, *Serbări astriste la Năsăud*, în „Plaiuri năsădene“, Nr. 9(40)/septembrie 2001, p. 2; Ioan Mititean, *Zilele Năsăudului*, în „Răsunetul“, Nr. 3184 / 13 iunie 2002, în care se consemnează rolul prof. Ioan Seni în legătură cu prezența la Năsăud a delegaților ASTREI din Chișinău, Cernăuți, Blaj, Iași, Sibiu etc. și dezvelirea busturilor *Eminescu* în cadrul ediției a VIII-a a Deniilor; Valentin Falub, *Beclean – „Deniile Eminescu“*, în „Răsunetul“, Nr. 3189/20 iunie 2002, p.5; Ioan Mititean, *Recunoștință*, în „Răsunetul“ din iulie 2002, unde se aduc mulțumiri Prefecturii, Inspectoratului Școlar Județean, Primăriilor din Năsăud și Beclean, școlilor năsădene, presei județene pentru sprijinul acordat ASTREI năsădene (președinte Ioan Seni) în primirea oaspeților din țară și din afară; Ion Moise, *Deniile eminesciene*, în „Răsunetul“, Nr. 3189/20 iunie 2002, în care sunt nominalizați pe lângă prof. Ioan Seni și primarul Dumitru Mureșan, Acad. Dumitru Protase și alți delegați din Dej, Beclean, Cluj-Napoca, Sibiu etc.; Ioan Mititean, *Și noaptea candela s-aprinzi, iubirii pe pământ*, în „Răsunetul“ din iulie 2002.
 42. Olga Lucuța, *Astristii năsădeni și Deniile eminesciene*, în „Răsunetul“ din 29 iunie 2004.
 43. Ioan Mititean, *De la Ferdinand la Iuliu Hossu*, în „Răsunetul“, Nr. 4078/9 decembrie 2005, p. 6.
 44. Olga Lucuța, Ioan Seni, *Năsădeni la „Zilele Dejului“*, în „Răsunetul“, Nr. 3996/17 august 2005.
 45. Olga Lucuța, *„Ceea ce ați făcut va onora națiunea română“, prof. univ. dr. Dumitru Acu – președinte ASTRA*, în „Răsunetul“, Nr. 3801/11 decembrie 2004, p. 9.
 46. Barbu I. Bălan, *Lupa Capitolina la Leșu*, în *Adevărul de Cluj*, 19-20 noiembrie 2005, p. 5; Radu Sîrbu, *Simbolul latinătății înobilează și comuna Leșu*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“, Nr. 2757/14 noiembrie 2005, p. 10; Olga Lucuța, *Dr. Gh. Traian Dascăl a dus Lupa Capitolina la poalele Heniului, la Leșu*, în „Răsunetul“, Nr. 4061/16 noiembrie 2005, p. 2.
 47. Radu Sîrbu, *Festival de colinde și obiceiuri de iarnă la Ilva Mică*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“, Nr. 2487/28 decembrie 2004, p. 16.
 48. Gheorghe Frijan, *Prezentarea monografiei Telciului de col. dr. Vasile Tutula*, „Răsunetul“ din 18 ianuarie 2005.
 49. Sorin Mureșanu, *Valeria Peter Predescu a participat la sărbătorirea celor 500 de ani ai orașului basarabean Soroca*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“, An IV, Nr. 892/30 septembrie 1999, p. 12; vezi și Gavril Moldovan, *O delegație a DNA a plecat la Chișinău*, în „Răsunetul“ (prin telemobil), Nr. 2487/25-26 septembrie 1999, p. 1. Delegația era compusă din Ioan Seni, Ioan R. Nistor, Lazăr Ureche (Inspectoratul Școlar Județean), Ioan Mititean, Petru Nemeș, Grigore Paneș, Nicolae Cârцу, Gavrilă Rusu (Zagra) și Valeria Peter Predescu. Delegația va participa la simpozionul „Basarabia și Transilvania – pagini de istorie și suferință“, va organiza *Expoziția pictorului Gabriel Popescu (basarabean trăitor în Năsăud)* și va participa la *Serbările de la Soroca – 500 de ani de la atestarea documentară*.
 50. Ioan Mititean, *Apărarea limbii române*, în „Răsunetul“, Nr. 3090/31 decembrie 2001.
 51. Olga Lucuța, *Delegația astristă Năsăud – la Sesiunea Națională „ASTRA“ de la Sibiu*, în „Răsunetul“, Nr. 3658/24 aprilie 2004.
 52. Victor Știr, *A luat ființă Centrul de Studii pentru Cultura Bistriței și Năsăudului*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“, Nr. 2222/17 februarie 2004, p. 24.

53. Cornel Cotuțiu, *Zile și zile (3)*, în „Răsunetul“ din 11 mai 2004.
54. Ioan și Lucreția Mititean, *Mugurașii născădeni păstrează tradițiile străbune*, în „Răsunetul“ din 30 decembrie 2003, p. 12.
55. Ioan Mititean, *Cetățeni de onoare ai orașului Năsăud*, în „Răsunetul“, Nr. 2756/11 octombrie 2000.
56. Ioan Mititean, *Cetățeni de onoare ai Năsăudului, prof. Grigore Găzdac și dr. George Trifon*, în „Răsunetul“, Nr. 3319/19 decembrie 2002, în care și prof. Ioan Seni a apreciat activitatea celor doi.
57. Denisa Seleușan, *În concursul de cultură generală, Colegiul Național „George Coșbuc“ a întrecut Grupul Școlar de Informatică și Electronică*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“, Nr. 1893/18 ianuarie 2003, p. 1.
58. Iulia Pop, *Concursul interdisciplinar „Dr. Paul Tanco“ – Zagra, mai 2000*, în „Răsunetul“, Nr. 2663/2 iunie 2000, p. 2.
59. Aurel Podaru, *Concursul interdisciplinar „Dr. Paul Tanco“ la Beclean*, în „Răsunetul“, Nr. 2907/15 mai 2001, p. 5.
60. Ioan Mititean, *Tradiții școlare sub tutela ASTREI. Concursul „Paul Tanco“ la ediția a X-a*, în „Răsunetul“, Nr. 4090/28 decembrie 2005, p. 7.
61. Radu Sîrbu, *„ASTRA născădeană își primește astăzi oaspeții din Basarabia*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“, Nr. 2356/24 iulie 2004, p. 7; Ioan Mititean, *Ca să vă cunoaștem mai bine, dați-ne o mână de ajutor*, în „Răsunetul“, Nr. 3719/20 iulie 2004, p. 6; Radu Sîrbu și Ioan Seni, *Tabăra internațională „Acasă la noi“ – ediția a VIII-a – găzduită de localitățile Năsăud, Salva, Coșbuc, Telciu și Sângeorz-Băi*, în „Plaiuri născădene“ (Serie nouă), Nr. 12, august 2004, p. II; Olga Lucuța, *același titlu*, în „Răsunetul“, Nr. 3733/7 august 2004, p. 8.
62. Oana Țirdea Moșu, *Tabăra de Cultură și Civilizație Românească ACASĂ LA NOI, în Despărțământul Năsăud, Astra ilveană și măiereană*, în „Revista română“, An III, Nr. 4(9), Iași 1997, p.8-9.
63. Olga Lucuța, *Programul educativ al Taberei internaționale „Acasă la noi“*, în „Răsunetul“, Nr. 3456/9 iulie 2003.
64. Valentina Butnaru, *Acasă la noi*, în „Jurnal de Chișinău“, An V, Nr. 300/23 iulie 2004, p. 2: „... Președintele Despărțământului ASTRA Năsăud, prof. Ioan Seni, un bun și vechi prieten al Basarabiei, a fost în mai multe rânduri prin școlile noastre cu donații de carte, colectate de la frații născădeni. Despre odihna celor 60 de copii din Soroca și Edineț, citați în numerele viitoare“, spunea președinta Societății *Limba noastră cea română din Chișinău*. Vezi și Almanah cultural-științific „Virtus Romana Rediviva“, nr. 8, Cluj-Napoca 2004, p.103-104.
65. Olga Lucuța, *Tabăra de cultură și civilizație „Acasă la noi“*, în „Răsunetul“, Nr. 3983/29 iulie 2005, p. 2.
66. Olga Lucuța, *S.O.S. pentru copiii fraților noștri de peste Prut*, în „Răsunetul“, Nr. 3461/16 iulie 2003.
67. Olga Lucuța, *Tabăra internațională „Acasă la noi“. Au sosit oaspeții de peste Prut în județul nostru*, în „Răsunetul“ din 22 iulie 2003.
68. Olga Lucuța, *ASTRA – Despărțământul Năsăud sprijină Tabăra de cultură și civilizație românească „Acasă la noi“*, în „Răsunetul“, Nr. 3448/27 iunie 2003.
69. Radu Sîrbu, *Tinerii basarabeni se arată impresionați de cele găsite „Acasă la noi“*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“ din 24 august 2003, p. 6.
70. Olga Lucuța, *Tabăra internațională „Acasă la noi“. Strigăt de ajutor recepționat!*, în „Răsunetul“ din 18 iulie 2003, p. 4.
71. Olga Lucuța, *Tabăra internațională „Acasă la noi“. Epilog – de vorbă cu prof. Ioan Seni, președintele ASTRA Năsăud*, în „Răsunetul“, Nr. 3470/29 iulie 2003, p. 9. Radu Sîrbu, „Acasă

- la noi" *totul a fost bine*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“, Nr. 2053/26 iulie 2003, p. 8.
72. Radu Sirbu, *Basarabeni veniți „Acasă la noi“ nu s-ar mai da duși din județul nostru*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“, Nr. 2361/30 iulie 2004, p. 8.
73. Radu Sirbu, *Copii din Republica Moldova, din nou „Acasă la noi“*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“, Nr. 2352/20 iulie 2004.
74. Grigore Marțian, *Puntea de prietenie dintre năsăudeni și basarabeni*, în „Răsunetul“, din 6 mai 2003, p. 5.
75. Ioan Mititean, *Conducerea județului încurajează activitățile cultural-istorice*, în „Răsunetul“ din 9 septembrie 2003, p. 2.
76. Olga Lucuța, *Tabăra „Acasă la noi“ Copii basarabeni și ucrainieni primiți la Consiliul Județean Bistrița-Năsăud*, în „Răsunetul“, Nr. 3726/29 iulie 2004, p. 3.
77. Olga Lucuța, *Tabăra internațională „Acasă la noi“. Nostalgia despărțirii...*, în „Răsunetul“ din 26 iulie 2003, p. 9.
78. Olga Lucuța, „*Limba noastră cea română*“ – Chișinău mulțumește Despărțământului ASTRA Năsăud, în „Curierul năsăudean“, An II, Nr. 16 („Răsunetul“, Nr. 3828/21 decembrie 2004, p. 12); Ioan Mititean, *Prelucrarea impresiilor*, în „Răsunetul“, Nr. 3729/3 august 2004, p. 12.
79. Ioan Mititean, *Valea Someșului – o istorie vie și nepieritoare*, în „Răsunetul“ din 11 septembrie 2003.
80. Olga Lucuța, *Programul educativ al Taberei internaționale „Acasă la noi“, 24-31 iulie 2004*, în „Răsunetul“, Nr. 3721/22 iulie 2004, p. 8; Idem, *Frați din nordul Basarabiei*, în „Răsunetul“, din 16 iulie 2004; Idem, *Copii din zona Năsăudului vor avea musafiri din Republica Moldova*, „Răsunetul“, din 3 iulie 2004.
81. Radu Sirbu, „*Acasă la noi*“ *totul a fost bine*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“, Nr. 2053/26 iulie 2003.
82. Olga Lucuța, *Ediția a IX-a Festivalul ilvean de colinde și obiceiuri de iarnă*, în „Răsunetul“, Nr. 3831/24 decembrie 2004, p. 4; Victor Știr, „*Festivalul de colinde și datini ilvene*“ *a pledat convingător pentru păstrarea tradițiilor*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“, Nr. 2184/31 decembrie 2003, în care autorul consemnează: „nu a lipsit Ioan Seni, din partea ASTREI năsăudene, care a dat și premii“.
83. Olga Lucuța, *La Leșu, a X-a ediție Festivalul județean de colinde și obiceiuri de iarnă*, în „Răsunetul“, Nr. 4095/5 ianuarie 2006, p. 8.
84. Olga Lucuța, *Ilva Mare. Festivalul de colinde și obiceiuri de iarnă de pe Valea Ilvei*, în „Răsunetul“, Nr. 3581/7 ianuarie 2004, p. 5.
85. Sever Ursa, *Tradițiile noastre, încotro?*, în „Cuibul visurilor“, Nr. 22-23 (37-38), Maieru, octombrie-decembrie 1999, p. 1; Idem, *Ne tăiem singuri rădăcinile?*, în „ASTRA blăjeană“, An II, Nr. 5, Blaj 1997, p. 5.
86. Liana Mureșan, *Tradiții veșnic vii*, în „Atac de Bistrița“, An III, Nr. 63/11-17 ianuarie 2005, p. 8.
87. Crin-Triandafil Theodorescu, *Lansare de carte la Năsăud*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“ din 29 martie 2004; vezi și Olga Lucuța, *Idem*, în „Răsunetul“ din 30 martie 2004.
88. Crin-Triandafil Theodorescu, *Lansare de carte la Năsăud*, în „Plaiuri năsăudene“ (Serie nouă), Nr. 8, aprilie 2004, p. 2.
89. Vasile Tutula, *Istoria Poștei năsăudene*, în „Răsunetul“, Nr. 4006/31 august 2005, p. 2.
90. Radu Sirbu, *Monografia poștei năsăudene, gata de tipar*, în „Plaiuri năsăudene“ (Serie nouă), Nr. 18, februarie 2005, p. 1; Olga Lucuța, *Istoricul Poștei năsăudene. Un S.O.S. ce așteaptă să fie recepționat*, în „Răsunetul“, Nr. 3869/18 februarie 2005, p. 5.
91. Olga Lucuța, *Se lucrează intens la „Monografia Orașului Năsăud“*, în „Răsunetul“, Nr. 3861/8 februarie 2005, p. 7; Radu Sirbu, *Monografia Năsăudului va fi lansată în toamna*

- anului viitor, în „Plaiuri năsădene“ (Serie nouă), Nr. 16, decembrie 2004, p. IV.
92. Olga Lucuța, Ioan Seni, *Rebra – centrul cercurilor pedagogice pe sem. al II-lea, an școlar 2004-2005 la educatoare, învățători și istorie*, în „Răsunetul“, Nr. 3922/5 mai 2005, p. 14.
 93. Olga Lucuța, *S-a înființat Filiala năsădeană a APIR-Clio*, în „Curierul năsădean“, An III, Nr. 26, („Răsunetul“, Nr. 4056/9 noiembrie 2005, p. 12).
 94. În calitate de responsabil al Comisiei metodice istorie/socio-umane am asigurat desfășurarea în fiecare an școlar, începând cu 2001, a 10 activități metodice și de specialitate. În luna noiembrie 2002 am susținut tema *Holocaustul – problemă sensibilă în predarea istoriei*; vezi și „Răsunetul“, Nr. 3295/15 noiembrie 2002.
 95. Ioan Mititean, *Amalgam*, în „Răsunetul“, Nr. 3343/30 ianuarie 2003, p. 3; Radu Sirbu, *Revista „Amalgam“ la a doua apariție*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“ din 3 februarie 2003; Radu Sirbu, „Amalgam“, la a treia apariție, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“ din 31 decembrie 2003; Olga Lucuța, „Amalgam“. *Revistă a secțiunii de tineret ASTRA, Colegiul Național „George Coșbuc“ Năsăud*, în „Răsunetul“, Nr. 3583/9 ianuarie 2004; Radu Sirbu, *Un nou „Amalgam“*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“, Nr. 2553/17 martie 2005, p. 10.
 96. Cora Mesaroș, Nicoleta Moroșan, *Din activitatea Secțiunii de tineret ASTRA. Excursie la Iași*, în „Plaiuri năsădene“, Nr. 28, decembrie 1996, p. 2-3.
 97. Olga Lucuța, *Prima lecție de istorie asistată de calculator pe Valea Someșului*, în „Răsunetul“, Nr. 3545/11 noiembrie 2003, p. 8.
 98. Acest număr cuprinde: Ioan Seni, *Asociațiunea ASTRA în Ținutul năsădean*, p. 9; *Alegeri 2005*, p. 9; Olga Lucuța, *Astriști năsădeni sărbătorind 1 Decembrie 2005. De vorbă cu prof. Ioan Seni*, p. 10; Ioan Seni, *Sărbători astriste la Leșu* (cu dezvelirea Lupei Capitolina – 13 noiembrie 2005), p.10; Ioan Seni, *Evidența monumentelor sau plăcilor inaugurate prin implicarea DNA*, p.11; Ioan Seni, *Monografia Hordoului – Începuturi*, p. 11; Olga Lucuța, *S-a înființat Filiala năsădeană a APIR-Clio, de vorbă cu prof. Ioan Seni, reprezentantul centrului Năsăud*, p. 12; *Idem, Clipe de sărbătoare la Oficiul Poștal Năsăud – Cercul ASTRA „Virgil Șotropa“* (Lansarea cărții *Istoria Poștei năsădene*), p. 12.
 99. Dumitru Bunea, *ASTRA și ȘCOALA*, în „Revista română“, An VI, Nr. 3(21), Iași, septembrie 2000, p. 11.
 100. Olga Lucuța, *Premiile anuale ale ASTREI, interviu cu prof. Ioan Seni – președintele Despărțământului ASTRA Năsăud*, în „Răsunetul“, Nr. 3701, 24 iunie 2004, p. 1; Radu Sirbu, *ASTRA năsădeană a acordat premii elevilor merituoiși*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“ din 18 iunie 2003.
 101. Ioan Mititean, *O zi de vară prin școlile năsădene*, în „Răsunetul“, Nr. 3226/10-11 august 2002, în care se consemnează efortul prof. Ioan Seni, pe timpul vacanței, de a realiza Anuarul 2001/2002.
 102. Olga Lucuța, *Asociațiunea Astra. Despărțământul Năsăud în susținerea interesului național și local. De vorbă cu prof. Ioan Seni, Colegiul Național „George Coșbuc“, președinte al DNA*, în „Curierul năsădean“, An II, Nr. 16 („Răsunetul“, Nr. 3828/21 decembrie 2004, p. 11).
 103. Gavril Istrate, *În Rebrisoara Mureșenilor*, în „Revista română“, An III, Nr. 5(10), Iași 1997, p. 10.
 104. Ioan Mititean, *Feldru – pe coordonatele redescoperirii istoriei*, în „Răsunetul“ din 1 noiembrie 2000
 105. Radu Băeș, *Serbările ASTREI pe Valea Ilvelor*, în „Plaiuri năsădene“, Nr. 23, 1995, p. 1 și 4.
 106. Ecaterina Dragoș, *Pe urmele lui Rebreanu*, în „Adevărul“ din 4 octombrie 1995, Arad.
 107. Ioan Costea, *Zilele ASTREI la Sângeorz-Băi*, în „Plaiuri năsădene“, Nr. 28, decembrie 1996,

p. 3.

108. Radu Băeș, *Serbările ASTREI năsăudene la Zagra*, în „Plaiuri năsăudene“, Nr. 18, decembrie 1994, p. 1 și 4.
109. Ioan Mititean, *O zi de cotitură în ASTRA*, în „Răsunetul“, Nr. 3517/2 octombrie 2003.
110. Ioan Mititean, *Schimburi culturale la Beclean*, în „Răsunetul“, Nr. 3304/28 noiembrie 2002; Idem, *Serbările ASTREI la Beclean*, în „Răsunetul“, Nr. 3299/21 noiembrie 2002; Nicolae Avram, *Serbările ASTREI la Beclean*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“, Nr. 1851/ 22 noiembrie 2002.
111. Grigore Marțian, *Oamenii locului în activitatea ASTREI*, în „Plaiuri năsăudene“, 4-6 octombrie 1991, p. 4.
112. Olga Lucuța, *Centenar Tiberiu Morariu*, în „Răsunetul“, Nr. 4010/6 septembrie 2005, p. 12; Radu Sîrbu, *Astriștii de pe Valea Someșului s-au întâlnit la Salva*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“, Nr. 2697/5 septembrie 2005, p. 9.
113. Olga Lucuța, *Tineri astriști năsăudeni participanți la Adunarea generală a ASTREI ieșene*, în „Răsunetul“ din 24 decembrie 2003, p. 3.
114. Areta Moșu, *Despărțământul ASTRA „Mihail Kogălniceanu“ Iași la cea de-a X-a aniversare*, în „Revista română“, An X, Nr. 4(38), Iași, decembrie 2004, p. 12.
115. Olga Lucuța, *Viitoare monumente istorice*, în „Răsunetul“ din 3 decembrie 2003; vezi și Radu Sîrbu, *Noi monumente istorice pentru Năsăud*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“ din 29 noiembrie 2003.
116. Dr. Ioan Vasile Leb, *Prima Adunare generală cu despărțăminte ASTREI*, în „Telegraful Român“, An 138, Nr. 21-22/1 iunie 1990, Sibiu, p. 1-2, în care se consemnează participarea delegaților din Sibiu, Blaj, Orăștie, Dej, București, Năsăud, Alba Iulia, Turmu Roșu, Baia Mare, Bacău, Brașov, Cluj-Napoca, Harghita – Covasna, Deva, Făgăraș, Iași, Lipova, Miercurea Sibiului, Rășinari, Sebeș, Tecuci, Vișeu – Iza, Șomcuta Mare, Porțile Zărandului, Tg. Mureș, iar între cei 10 aleși în Consiliul Central de conducere se afla și prof. Ioan Seni (Năsăud), alături de V. Hossu Longin, Mircea Tomuș, D. Goția, I. Glodariu, D. Ovidiu, V. Cugerean, Ion Buzași, dr. Gh. Pop etc. Președinte de Onoare a fost ales Î.P.S.S. Antonie Plămădeală.
117. Vasile Mihai Câmpeanu, *A 93-a Adunare generală a Asociațiunii ASTRA – identitatea națională în contextul integrării europene*, în „Foaia Poporului“, Nr. 33-35, Sibiu 1997, p. 3-4; Ștefan Mihaș, *A 93-a Adunare generală ASTRA – Sfântu Gheorghe, 17-19 octombrie 1997*, în „ASTRA de jeană“, An IV, Nr. 4(12), noiembrie 1997, Dej, p. 1-2.
118. Silvia Pop, *ASTRA, a 94-a adunare generală, Blaj 8-10 mai 1998*, în „Unirea“ (Serie nouă), An X, Nr. 2403/8 mai 1998, Blaj, p. 5; Victor Durnea, *A 94-a adunare a Asociațiunii ASTRA, Blaj, 8-10 mai 1998*, în „Revista română“, An IV, Nr. 3(13), Iași 1998, p. 7 și 9; Dumitru Acu, *Cuvântare rostită la deschiderea celei de-a 94-a Adunări generale a Asociațiunii ASTRA*, în „Foaia Poporului“, Nr. 39-40, Sibiu 1998, p. 3; Costin Bucoveanu, *Să bem din apa vie a marilor noștri înaintași! Blajul – gazda de suflet a celei de-a 94-a Adunări Generale a ASTREI*, în „Unirea“, Nr. 2403, Blaj 1998, p. 1 și 5.
119. Virginia Hodoroșea, *Cea de-a 92-a sărbătoare de suflet a ASTREI Iași – iunie 1996*, în „Foaia Poporului“, Sibiu 1997, Nr. 36-38, p. 1-2.
120. Olga Lucuța, *Participarea năsăudenilor la Adunarea generală a Asociațiunii ASTRA Dej, 16-19 septembrie 2004. De vorbă cu prof. Ioan Seni, președinte DNA*, în „Răsunetul“, Nr. 3765/22 septembrie 2004, p. 2; Cornel Cotuțiu, *La Dej*, în „Răsunetul“ din 22 septembrie 2004, p. 4, în care prof. Ioan Seni este definit ca „un lider de frumoasă consistență patriotică“.
121. Ioan Mititean, *ASTRA la poalele Tâmppei*, în „Răsunetul“, Nr. 3259/26 septembrie 2002.
122. Ioan Mititean, *ASTRA 140, pe malul mării*, în „Răsunetul“, Nr. 3005/28 septembrie 2001, p.

- 11; Ana Nafranița, Sever Ursa, Cătălina Pampu, *Din documentele Asociațiunii. Proces-Verbal (Extras)*, în „Foaia Poporului“, Nr. 59-60, Sibiu 2002, p. 9 și 11; Radu Sirbu, *Năsăudenii se pregătesc pentru Adunarea anuală a ASTREI*, în „Mesagerul de Bistrița-Năsăud“, Nr. 2129/23 octombrie 2003, p. 20. Delegația formată din Sever Ursa, Ana Filip, Radu Băeș, Ioan Mititean etc. s-a pregătit pentru Simpozionul *ASTRA și MAREA UNIRE*, la care Ioan Seni a prezentat expunerea *Năsăudenii și Marea Unire*.
123. Dumitru Bunea, Marcel Lutic, *Pe Tîrnave, la cea de-a 99-a Adunare generală a ASTREI*, în „Revista română“, An IX, Nr. 4(34), Iași, decembrie 2003, p. 1, 13 și 14.
124. Olga Lucuța, *Mesaje, mesaje...*, în „Răsunetul“, Nr. 3589/17 ianuarie 2004, în care sunt menționate mesajele de sărbători pentru aștriiștii năsăudeni și prof. Ioan Seni, din partea aștriiștilor din țară – Sibiu, Iași, Baia Mare, Cluj-Napoca, Blaj, Dej, Arad, etc, din Chișinău, Criuleni, Edineț, Soroca (R. Moldova). Pe aceeași cale au fost transmise mulțumiri și mesaje de felicitări Inspectoratului Școlar Județean, Prefecturii etc.
125. Daniela Pănăzan, *O întâlnire de suflet la Sibiu*, în „ASTRA blăjeană“, An VIII, Nr. 2(27), Blaj, mai 2003, p. 12.
126. Ioan Ungur – primar Dej, Magdalena Vaida, *A 100-a Adunare generală a ASTREI – cronică evenimentelor culturale*, în „Observator someșan“, An I, Nr. 22/21-27 septembrie 2004, Dej, p. 7-9; Elena Mereuță, *Moment istoric: a 100-a Adunare Generală „ASTRA“*, în „Impact“, Nr. 10, septembrie 2004, p. 8-10.
127. Dumitru Acu – prof. univ. dr., președintele Asociațiunii ASTRA, *Raport de activitate a Asociațiunii „ASTRA“ pe perioada 1 ianuarie-31 decembrie 1998*, în „Foaia Poporului“, Nr. 45, Sibiu 1999, p. 2-5.

VIII. RESTITUTIO

CÂTEVA DATINI DE PAȘTI LA ROMÂNI

Leonida BODNĂRESCUL

Datinele și obiceiurile din bătrâni încep a dispărea cu vremea

Țăranul trimite astăzi, în multe părți, din proprie inițiativă copiii la școală. Superstițiunea pierde din ce în ce mai mult din importanță și răspândire, și poporul român (mai ales sătenii, care locuiesc în apropierea orașelor) adoptează adeseori portul și deprinderile orașenești.

Am evitat pe cât mi-a fost cu putință să consult literatura respectivă, pentru ca să pot atât mai nepreocupat alcătui studiul de față Inteligența de la sate (preoți, învățătorii etc.) care este în contact zilnic și direct cu poporul, are prilejul și datoria să descrie viața țăranului în toate amănuntele ei, căci în curând va veni vremea, când aceasta își va schimba cu totul înfățișarea. Doresc ca această modestă lucrare, să-i servească drept îndemn. Nu i se cer doar folcloristului în totdeauna disertații pur științifice, e de ajuns, dacă observă și redă în modul cel mai fidel, ce a văzut și a auzit.

Lăsatul secului¹

E Sâmbătă. În dosul Carpaților dispar ultimele raze ale soarelui „cu dinți“ din Februarie.

Să ne închipuim că ne aflăm în odaia cea mare² a unei case țărănești. În sobă pâlpâie focul și trosnesc zdravăn despicăturile de brad. Țăranul, o figură herculană, șede lângă vatră, locul sfințit al casei, își reazămă gânditor capul pe mâna dreaptă și povestește despre timpurile bune, de demult. În odaia cea mică stă țărancă lângă un ciubăr și la³ copiii, unul după altul.

Acest lucru îl săvârșește țărancă de altminteră în mod foarte conștiincios în fiecare Sâmbătă cu atât mai mult acum în ultima Sâmbătă a câșlegilor (cârnilegilor) când doar se pregătește să facă lăsatul secului.

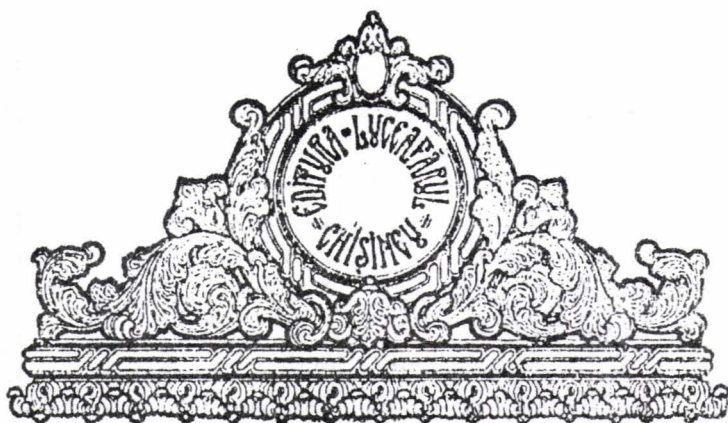
Faptul că lespeda din gura cuptorului e proaspăt unsă cu lut, se observă numai decăt. Țărancă a gătit toate bucatele, și acum ele stau în cuptor, care e încă fierbinte, fiindcă s-a copt pâinea, ea are de asemenea un purcel fript, învălit în coajă de pâine ce se curăță de pe friptura trandafirică abia Duminică, cu puțin timp înainte de a se da la masa lăsatului de sec.

CÂTEVA
Datini de Paști la Români

de

LEONIDA BODNARESCUL

—
EDIȚIA a DOUA
—

În multe case țărănești, Duminica este într-adevăr ziua Domnului, în care nu se lucrează nimic (de pildă, pâinea se frânge și nu se taie, de oarece s-ar tăia în trupul Sfintei Duminici⁴ și aceasta ar fi un păcat mare). Duminica merg cu toții la biserică. După ce ies din biserică se întorc acasă, unde așteaptă⁵ să li se întindă masa mult dorită. Țăranca aduce mâncarea pe masă. Bucatele sunt încă calde. Zamă de găină, costițe de porc fierte cu perje uscate, friptură de purcel, sarmale (varză umplută cu orez și carne tocată) și plăcinte⁶ bune cu brânză formează prânzul opulent. Începe o benchetuire, care pare să nu se mai sfârșească. Crezi că e o întrecere, așa de mult se iuțesc, iar gospodina casei nu lasă să-i scape nici un prilej, ca să îndemne mereu pe meseni. Ea are interes, ca în această zi să se consume poate bucatele de carne și de lapte, de vreme ce a doua zi începe postul cel mare, care durează 7 săptămâni întregi, și în post nu se mănâncă nici carne, nici lapte. În această Duminică, ultima a cârnilegilor, Românii de la sate se petrec veselindu-se și chefuind până târziu noatei.⁷

Postul mare

Luni, întâia zi de post, e *spolocani* (spolocanie)⁸. Cu toate acestea femeia deretică prin casă, iar bărbatul aduce, rând pe rând, părțile constitutive ale stativelor (în Muntenia: războiu) în odaia cea mare și le așează. Se știe, că țărancele ȣes mai cu seamă în postul mare.

Lunia⁹ nu e bine, cum se crede în unele locuri, să înceapă a ȣese. Prin urmare abia Marți se pun nevestele pe ȣesut, și toată mândria lor constă în aceea de a ȣese în cursul postului atâta pânză cât le trebuiește un an întreg pentru toată casa. În ziua de Paști toți membrii familiei din orice casă se îmbracă cu cămeși nouă, de aceea țăranca și fetele ei se străduiesc a întrebuița toată ghibăcia și iscusința, căci ar dori să se convingă atunci, că cămășile ȣesute și cusute de dânselle sunt cele mai frumoase în tot satul.

La începutul acestui post, ȣăranul pregătește și repară uneltele sale agricole, curăță și așează la îndemână semințele, de vreme ce peste câteva zile va putea să are și să semene ogoarele sale.

Puțin înainte și după Duminica Floriilor, se lipesc și se văruesc, din nou păreții, se spală curat toate blidele, lăițele, scaunele, blidarele, masa, ușile, cercevelile și privazurile fereștilor. Tot cam în acest timp femeile se îngrijesc să aibă surcele (lemnșoare) roșii, coajă de pădureț, dediță etc. pentru boielele de oue trebuitoare, își dau însă silință, că chiar de Florii să le posedă, pentru ca și ouele să fie tot așa de frumoase, cum e ziua de Florii, când oamenii ies de la biserică cu mlădițe de salcie (mărțișori) în mâni, bucurându-se că sărbătorile Paștilor se apropie.

În Joia (Joia mare) săptămânii patimilor gospodinele se apucă de fiert și copt. Deosebită însemnătate dă țărâna paștelor (sing.: pască). Ea face un aluat cu lapte și drojdii și pune într-însul mirodenii, șofran și strafide. Paștele au, în cele mai multe cazuri, formă rotundă și sunt înconjurate cu o împletitură de aluat, un feliu de colac, care încadrează brânza indulcită sau numai sărată, cu care, înainte de a pune paștele în cuptor, se umplu ca de un deget înălțime.

Rezultă deci, că pasca are adeseori forma unei torte (turte). Nu rareori se împodobește pasca la mijloc cu o cruce făcută din aluat, numită „crucea Paștilor“, Împrejurul căreia se face de obicei o cunună din strafide. Afară de aceasta se frige și un miel. Cu nespusă îngrijire se ocupă sătencele de boirea și încondeierea (închistrirea) ouelor.

Ouăle roșii

De unde își are originea datina de a încondeia (a închistri) oue de Paști?

La această întrebare ni se dau mai multe răspunsuri.

1. Odată trăiau 7 surori. Șase din ele și-au găsit perechea, adică: s-au măritat; una a rămas fată. Ea făcea însă ochi dulci bărbaiților celor 6 surori ale ei. Acestea se înverșunară în mânia lor în contra surorii respective într-atâta, încât într-o zi își umplură poalele cu pietre având de gând s-o ucidă. Dar când să pună mâna pe pietre, ca se le asvârlă asupra surorii, pietrele se prefăcură în oue cu fel de fel de culori, cari din care mai frumoase. Aceste ouă le plăcură surorilor așa de mult, că nu mai voiră să le arunce. A șaptea soră rămase astfel în viață. Întâmplarea să fi avut loc tocmai în Duminica Paștilor; de aceea poporul, în amintirea ei, face de Paști oue încondeiate.

2. Când Mântuitorul Christos era în viață, jidanii l-au bătut cu pietre, cari se transformară în oue roșii.

3. Pe când Iisus Hristos era judecat¹⁰ înaintea lui Pilat, oameni buni de inimă au dăruit oue roșii copiilor judecătorilor și i-au îndemnat, ca să deie dintr-însele și părinților lor, pentru ca să-i mai domoliască și să scape în acest mod pe Iisus. În amintirea acestui fapt se încondeiază oue.

4. La Paști se fac oue roșii întru aducerea aminte de sângele nevinovat a lui Christos, vărsat pentru păcatele omenirii.

5. Cele dintâi oue roșii le-a făcut, după cum ne spune o altă legendă, Maria Magdalina pentru a procura bucurie surorilor și rudelor sale. Ea a dat fiecăreia câte un ou, adresându-i cuvintele: „Christos a înviat!“ Toate îi răspunseră. „Adevărat, că a înviat!“ Această datină s-a păstrat până în zilele noastre.

6. După învierea lui Christos să se fi întâmplat o minune. Apostolii vestiau pretutindeni în orașul Ierusalim, că Mântuitorul lumii a înviat din morți. O preocupă, care vindea oue pe o piață, nu voi să creadă, ci zise. „Pe cât de adevărat e faptul că ouele, ce le vând, nu sunt roșii, pe atât de adevărată este și

istoria despre învierea lui Christos“. Încă nu terminase precupeața vorba, când deodată toate ouele, ce le avea în paneraș, se înroșiră ca sângele și din acea clipă a crezut și ea în învierea lui Isus, iar întru pomenirea întâmplării se fac în toți anii de Paști oue roșii.

7. Când Simon se duse să-și cultive ogorul, luă în traistă o pâne și câteva oue. Pe drum întâlni pe Mântuitorul, îi luă crucea de pe umeri și o duse până în dreptul ogorului său. Aici dădu iarăși crucea înapoi lui Isus și se opri să lucreze câmpul său. Dar fiindcă era obosit și flămând, deslegă traista. Când colo, ce să vadă? În loc de pânea obicinuită găsi în traistă o pască și în locul ouelor albe niște oue roșii de toată frumuseța. Această minune o povesti Simon femeilor sale, le făcu să înțeleagă, că aceasta e un semn al ceriului și le sfătui, că dela acea dată înainte să facă pentru învierea lui Isus Christos pască și oue roșii.

Încondeierea ouelor

Chișița

Ouele se închistresc cu chișița. Chișița este o uneltă foarte simplă. Ea se compune de regulă dintr-un beților, dintr-o bucățică de alamă sau tinichea subțire și din 1-3 fire de păr de porc. Alama, de care se servește țaranca în acest scop, e luată adeseori dela o lulea părăsită sau stricată. Această alamă subțire se învârtește împrejurul unui vârf de ac, formându-se dintr-însa o țevișoară (un tubușor). Un capăt al tubușorului e resfirat în formă de raze și fixat de un beților pătrat sau rotund. Lungimea tubușorului fixat astfel nu trece peste 1 centimetru. Prin țevișoară, se vără, după trebuință, vr-o două – trei fire de păr de porc, care se leagă, în cele mai multe cazuri, cu ață pe bețisor, întărindu-se totodată mai bine tubușorul de numitul bețisor care, la rândul său, atinge lungimea de 1 decimetru.

Afară de aceasta se mai întrebuințează la închistirea ouelor și un pământuf pentru ceară. Acesta e un bețisor rotund, înfășurat la un capăt cu o peticuță, care e legată pe de asupra cu ață. El, servește la facerea ouelor punctate. Pentru trăsături mai groase se întrebuințează uneori, în locul chișiței, pene de gâscă.

Atât aceste unelte, cât și ulcelele pentru boiele și ceară, precum și peticele, pe cari se scot ouele din boiele și cu cari apoi, se șterg, se întrebuințează și se păstrează din an în an.

Cu toate că uneltele sunt așa de primitive, țaranca română reușește să încondeieze, în modul cel mai artistic, ouele de Paști.

Boiele de oue

Boielele ce se întrebuințează sunt făcute în cele mai multe cazuri din sucirile plantelor și nu se șterg nici de soare, nici prin spălare¹¹.

Cele mai frumoase boiele galbene se capătă din mlădițe sau mai bine zis din coajă de măr, din coji de ceapă, din frunze de dediță, din aior (laptele cânelui). Boiala roșă se obține din coaja pădurețului, iar cea neagră din coajă de arin etc.

Gălbenelele se fac, muiând mlădițele sau coaja de măr, punând înlăuntru puținică piatră acră și fierbându-le toate la un loc cum se cade. Unele femei nu se mulțămesc numai, că închistresc oue frumoase, ci doresc ca ouele să respândiască și un miros aromatic. Pentru acest scop ele adună înaintea¹² Sfântului Ilie (Sânt-Ilie, sărbătoare care cade la 20 iulie st. V.) o mulțime de sovârf (lat., *origanum vulgare*), și păstrează această buruiiană într-o cămăruță uscată într-un loc, în care să nu pătrundă „nici lumina soarelui, nici suflarea vânturilor, nici fumul focului“, fiind-că de altminteria sovârful n-ar mai mirosi.

În această cămăruță rămâne sovârful până în ziua Floriilor. Acolo se păstrează în acelaș timp și coaja de pădureț. În Duminica Floriilor gospodina ia un ciubăraș nou – nouț, neîntrebuinat încă, pune într-însul sovârful, peste sovârf așează apoi coaja de măr și de asupra toarnă apă caldă: în fine, ciubărașul se acopere cu un fund, ca să nu intre nimic „necurat“ în lăuntru.

După ce coaja și sovârful s-au muiat bine, scoate o „fată“ sau o femeie curată coaja de măr din ciubăraș, o așează pe o pătură curată și apoi scoate și sovârful muiat, care îl stoarce cu mânilor atât timp, până când nu mai rămâne aproape de loc suc în buruiiană. Apoi așează sovârful astfel muiat într-o catrință, se pune în genunchi și bate cu mâna în suc din ciubăraș (probabil ca să amestece bine fluidul stors din buruiiană). În urmă, pune sovârful la fundul ciubărașului și coaja la suprafață și repețește această vrajă de 3 ori pe zi și anume: desdeminează înainte de resăritul soarelui, la ameazăzi și seara puțin înainte de asfințit. Acest procedeu se îndeplinește riguros din Duminica Floriilor până în Vinerea seacă (Vineria mare)¹³.

Vineri în săptămâna patimilor fata stoarce din reputeri coaja de măr și o aruncă, iar sovârful și socul, ce se găsește în ciubăraș, le pune într-o oală nouă de lut, care n-a mai fost uzată și le așează la foc ca să fiarbă. În această oală fierbe țărancă și ouele, care se îngălbenesc într-un mod surprinzător, această gălbineală dă ouelor și un miros foarte plăcut, aromatic, și de aceea li s-a lăsat acestor oue fondul galbăn.

Orișicum superstiția joacă aici un rol mare. Mi-am dat multă silință, ca să aflu mai multe în această privință, însă în zădar. Țărancele sunt foarte neîncrezătoare și neaccesibile, ele n-au voit să-mi comunice absolut nimic nici mie, care-mi trag originea dintr-o familie de țărani și de care prin urmare n-au nevoie a se teme că de biruri nouă. Am firma credință, că multe sătence se servesc și de anumite formule în vrăjile lor, dar a descoperi aceasta este o adevărată artă. E cunoscut doar faptul, că țărancele pronunță diferite formule la diferite acțiuni, ce zilnic se repețesc; așa de pildă la alegerea untului:

*Bob, bob, mazere,
Sămânță de cânepă,
Șede-o fată ghem pe vatră,
Până mutu drumu trece,*

*Untișoru se alege,
Bulzișorul untului
Cât căpușu mutului.
Untu mie, zara fie!
Untu boierilor, zara Maghierilor!*

Cu atât mai mult trebuie să susținem, că ele au vr-un farnec și pentru sovârf.

În anii din urmă, țărancele cumpără, în scop de a prepara boiele roșii, verzi ș.a. niște surceluțe din dughene, cari în scurt se numesc „bacan“ (în alte locuri bacal), și aceste lemnișoare (surcele) se comandă mai cu seamă din Pernambuco (America de sud).

Le fierberea boielelor se întrebuințează numai oale de lut, care servesc exclusiv la acest lucru, păstrându-se din an în an)¹⁴.

Să vedem acuma, cum se încondeiază (se scriu, se închistresc) ouele de Paști.

În cele mai multe locuri se boiesc oue de găină; nu rareori găsim și oue colorate de pichere (bibilică), de rață, de găscă, de hulubi.

De obicei încep sătencele a încondeia oue în Joia mare sau în Vinerea seacă.

Țaranca pune ceară curată de albine într-o ulcică de lut și o așează pe vatră la foc, ca să se topiască. După ce s-a topit ceara, se pune într-însa cam vr-un vârf de cuțit carbune fin pisat. Acesta se face în scop de a se putea mai lesne cunoaște ceara pe ou în timpul încondeierii și boirii.

Mai întâiu se spală și se curăța bine ouele, apoi se usucă și se pun pe marginea vetrei, ca să se încălzească. De asemenea se așează pe marginea vetrei diferite oale cu boiele muiate.

Orice ou, care are să fie scris, se fierbe întâiu în coloarea galbănă și apoi se moaie în boiala roșie, neagră etc.

Oule fierte în gălbenele se scot afară cu un polonic sau o lingură de lemn și se lasă să steie într-un loc anumit, până ce se usucă.

Acuma, țaranca ia „chișița“ într-o mână iar într-alta ține oul încălzit, moaie chișița în ceara topită și pictează pe ou, mânuind chișița întocmai ca condeiul, acele figuri, care trebuie să rămână galbene pe oul isprăvit; după aceea moaie oul în roșele (boia roșie) și după câteva momente îl scoate. Oul e deja peste tot roșu, bineînțeles afară de locurile acoperite de figurile făcute cu ceară.

Dacă e vorba ca oul să fie de pildă despărțit printr-o linie albă în două câmpuri, se trage această linie cu ceară înainte de ce se moaie oul în gălbenele.

După ce stătuse oul $\frac{1}{4}$ ceas în boiaua roșie, se scoate afară și se usucă iarăși la marginea vetrei (în sătă sau pe pânza sâtei). Acum țaranca scrie cu chișița părțile, sau mai bine zis; suprafețele roșii ale oului și îmbracă locurile, cari au se rămână roșii, cu ceară.

Cât de fine, cât de nesfârșit de subțiri gingașe trebuie să fie aceste trăsături cu ceară!

Cât de iscusită trebuie să fie țărâncă, care n-a învățat nici a scrie¹⁵) nici a desemna, și cu toate acestea se pricepe să tragă niște linii minunate de fine!

Acum se pune oul în negrele și locurile neocupate de ceară devin negre. După ce a stat și aici câteva minute, se scoate oul și ceara se șterge cu o cârpă sau cu câlți la locul de pe vatră. Oul terminat se mai freacă încă cu unt (grăsime, slănină) și se șterge cu o cârpă de lână. Acest ou ar fi în trei culori; cu cât mai multe culori o să aibă, cu atât mai îndelungată e procedura boirei ouelor.

Primul ou boit se face într-o singură culoare, și anume: roșie întunecată (roșu închis). Acest ou se numește „merișor“¹⁶ sau „norocul copiilor“¹⁷.

Ouele roșii sunt în multe părți punctate (picurate) cu „galbăn“ sau „negru“ (sau oue negre cu galbăn și roșie etc.) și se numesc „oue picurate“ sau „picate“; ouele preste tot roșii sau albastre se numesc „dragostea fetelor“.

Cele mai grele la încondeiere sunt de sigur așa numitele „oue muncite“. O credință generală ne spune, că ar fi păcat să se muncească prea din cale afară ouele de Paști, și din această cauză asemenea oue se găsesc foarte rar.

În cele mai multe cazuri ele se fierb și obțin fundul lor natural alb sau trandafiriu și ornamente verzi și albastre. De oare-ce însă boielele nu voiesc să se prindă de oul alb, trebuie deci ca și ele, mai întâi de toate, să fie date în galbenele; este prin urmare de neapărată necesitate a muia fiecare ou în gălbenele; adesiunea culorilor ce sunt încă de adăus pe ou se ridică prin aceasta.

Ouele muncite pretind o îngrijire cu totul deosebită din partea femeii sau a fetei, care le încondeiază, și reclamă îndoite, ba și întreit atâta timp cât celelalte oue. Se văd adeseori pe același ou câte 5 până la 7 culori, și fondul e totuși alb.

În acest scop se iau huște din borș¹⁸, care se întrebuințează ca și zărul pentru a curăți, după trebuință, boielele de pe oul muncit, așa că, după ce e isprăvit, oul are iarăși fondul natural, alb.

Nespuse de greu se aplică, la încondeiere, printre celelalte culori culoarea verde, albastră și violetă. Aproape fiecare țărâncă se pricepe să încondeieze oue; cu toate acestea sunt în fiecare sat femei meștere fără pereche cari realizează și un câștig din încondeierea ouelor, și acest câștig îl obțin în cele mai multe sate „în natură“. O asemenea meșteră este d.e. nevastă Ileana a lui Dimitrie Leontie Dubău din comuna Tereblecea, care a oferit serviciile sale și comisariatului expozițiunii române din București.

Multe din aceste sătence afirmă că ouele capătă pete, în caz când cineva intră supărat în odaie în timpul încondeierii sau când vre una din rudele lor din sat a murit. Unele sătence ascund ouele, când le scot din boiele, de vreme ce susțin că privirile ochilor curioși (ochilor răi) fac ca ouele să se păteze, altele rostesc înainte de începerea încondeierii niște vorbe, care desigur au făcut parte din vrăjile și farmecile de demult și au fost chiar versificate (rimate); astăzi însă par a fi numai niște expresii simple, ca: „într-un noroc“, „doamne ajută“, „facă-se oul, cum are să fie“ etc.

De asemenea rostește săteanca, care închistrește oue, și cuvintele. „Că o să moară cineva, nu vreau să știu de loc; știu numai, că florile mele de pe oue au să fie frumoase, curate, mândre și minunate“.

În unele sate țărâna face pe primul ou încondeiat o cruciuliță și pronunță: „Dumnezeu să-mi ajute să le închistresc, și să ajung (ca) să le mănânc. Amin!“.

În sfârșit ar fi încă de adaus, că ouele încondeiate se numesc „oue roșii“, fără să se țină seama de combinațiunea culorilor, ba ce e și mai mult, ele se numesc „roșii“ și atunci când sunt boite peste tot verde sau albastru.

E bine să notăm aici, că după credința poporului se pot încondeia oue numai până la Ispas (Înălțarea Domnului).

Ornamentele ouelor și clasificarea lor

E caracteristic faptul că cele mai multe ornamente au numiri. Dar ar fi o trudă zădarnică, dacă cineva ar voi să încerce a aduna și descrie toate ornamentele în mod complet. De întrebă pe o femeie de unde a luat izvodul, ea răspunde. „Le încondeiem din gând!“.

Ce e drept, găsim izvoade și figuri tipice, cari se reproduc în fiecare an; însă fantazia bogată a sâțencelor cuprinde în jocul ei atât spațiu, în cât e cu neputință a colecta absolut toate producțiunile ei. Ori și cum, țin să clasific desaturile și motivele cele mai des întrebuițate-n următoarele serii:

I. Seria regnului animal

Adese ori se găsesc pe ouele încondeiate figuri nostime de animale, la a căror privire te crezi transportat în vechiul Egipt, unde, la tot pasul, întâlnim asemenea animale pe monumente. Figurile unor animale, găsite pe oue, prezintă niște forme cam necioplite; alte animale sunt redade aproape în mod natural. În conformitate cu ceea ce reprezintă, se dă fiecărui izvod numele său, așa: unuia musca, altuia pește, unul al treilea caprele, cucoșul, calul ș.a. m.d. Țărăncele iau în genere din domeniul naturii toate motivele pentru încondeiare și orice soi de industrie. Astfel găsim pe lângă chipurile animalelor pomenite mai sus, și următoarele: albina, broasca, racul, porumbița, grierul, zmeul, rața, șarpele, melcul, păianjenul ș.m.a., afară de acestea se mai desemnează și numai membre din corpurile animalelor ca: unghia caprei, laba gâștei, creasta și gâtul cucoșului, urechile iepurelui, coarnele cerbului, picioarele cocostârcului (berzei), coada rândunicii, coada racului, dinții leului, gura broaștei, pana corbului, ochiul boului etc. etc.

II. Seria motivelor vegetale

Plantele au, după cum e și natural, – de vreme ce se desemnează mai ușor – un rol foarte important în încondeierea ouelor Frunzele arborilor și pomilor, florile, precum și plantele folositoare ba chiar înșiși fructele oferă sâțencelor numeroase motive. Astfel aflăm pe oue: frunza bradului, frunza stejarului, frunza de mestecăn, frunza de salcie (răchită), vâscul¹⁹, floarea mărului, florile de păr, frunza trifoiului,

ealcea (călinica), garofa, ghiocelul, cioboșica cucului, hemeiul, frunza de fragi (căpșune), păpădia²⁰, miezul de nucă, păstăile (păstărilor), fire de mazăre, fasole, linte etc., spicul grâului, orzului, tufa (copăcelul), creanga ș.m.a.

De asemenea se mai găsesc pe oue flori fantastice, între cari numim „floarea domnească“.

III. Seria uneltelor

Încondeietoarele, sau mai bine zis: femeile cari închistresc oue, folosesc ca motive și diferite unelte casnice și de câmp, ale căror contururi sunt ușor de prins și reprodus, așa: grebla, lopata, hârlețul, sapa, vârtelnița, roata carului, roata morii, violina (scripcă), butoiășul (fedeleșul), furculița, secerea, furca de tors, fierul plugului, cârja (câța) ciobanului, scara, oala legată, clopoșelul etc. etc.

Se înțelege de sine, că nici aici nu poate fi vorba de a complecta toate combinațiile.

IV. Seria ornamentelor industriale

Multe oue prezintă motive luate din industria casnică așa după cum putem avea prilejul zilnic a le vedea printre articolele respective ale casei țărănești. Cu toate că credem de datorie a lăsa descrierea lor mai amănunțită în sama unei dame, găsim cu cale a aminti, că încondeietoarele se servesc, și în ce privește această serie, de motivele ce îi stau imediat la dispoziție, așa spre pildă există oue, cari se numesc „48 de cline“. Clinul ce se formează la croirea cămeșilor servește sâtenței drept motiv de încondeiere, și fiind că vorbim despre cămașă, constatăm aici, că sunt anumite ornamente pentru mâneci, ornamente cari dau mânecilor numirile: „mâneci costește“ sau „mâneci sucite“, cari și ele, se aplică la încondeierea ouelor.

V. Diverse

Pe ouele încondeiate aflăm ici și colo, figuri, cari cu greu ne-ar permite să le înșirăm într-una din precedentele 4 serii. Asemenea figuri sunt: desagii și brâul popei, degețelele, încolăcitura cubelcului, calea rătăcită (numită astfel fiindcă figurile respective nu îngăduiesc a se cunoaște, nici unde au început, nici unde s-au sfârșit).

Trebue să remarcăm cu deosebire faptul că fiecare țărăncă încondeiază cel puțin pe un ou „crucea Paștelor“, care și ea la rândul ei, făcută pe ouele de Paști în diferite chipuri. Un ou, care pare să fie încondeiat de o mână artistică ne arată de.e.o. frumoasă, „cruce a Paștelor“, la a cărei ambe capete se află figuri de îngeri.

Noaptea Învierii

Un sat situat în minunata vale a Sucevii! Sclipitoare ca argintul se perindează undele bătrânului râu; trec murmurând și duc cu dânsele sute și mii de coaje (găoci) de oue, ce le-au aruncat țărancele, pentru ca să plece plutind în țara legendară a Rocmanilor²¹ și să le vestească și lor sărbătorile Paștilor.

De pretutindeni suntem înconjurați de liniște idilică; nici un vânt nu adie și luna „stăpâna nopții“, își revarsă blânda sa lumină se aud, pe aici și colo, pașii

vr-unui călător întârziat, care se grăbește să ajungă la sinul altor săi, pentru ca să serbeze înălțarea sărbătoare a învierii.

Iată, deodată se observă, jur-împrejur, pe dealuri și coline flăcări puternice; sunt focurile de veghiare, cari în unele sate se aprind și ard în tot cursul nopții. Dar nu numai dealurile, ci și văile sunt luminate de focuri vesele.

Împrejurul focurilor se văd chipuri de oameni, care șed roată și-și istorisesc evenimentul din viața lui Iisus după sfânta scriptură a noului testament. Flăcări și băeții sar deasupra focului²² pentru ca vrăjitoarele și fermecătoarele să n-aibă nici o putere asupra lor. Astfel s-au păstrat, în parte sub haina creștinismului, fragmente de-ale păgânismului până în zilele noastre și vor dăinui – fie chiar poate sub formă alterată – încă multă vreme. Oamenii noștri de la țară zic: „Așa au apucat părinții din părinți, moșii din strămoși până în al șeptelea neam și așa vom ținea și noi, câtă vreme vom trăi“.

Aceste străji (vigilli) se țin și în apropierea bisericilor și Românii le fac în noaptea spre Paști pe de o parte din cauză că și la înmormântul lui Iisus Cristos au fost puse străji, iar pe de altă parte, pentru a nu scăpa prilejul asistării la marea solemnitate a învierii Domnului.

În timp ce focurile ard, țărâna pregătește blidul. Într-un coșuleț, ciubăraș sau într-un castron așează tot ce dorește să i-se sfințească și anume: 2 paști, mai multe oue curățite și încondeitate²³ (îndeosebi oue închistrite cu crucea Paștilor), o bucată de slănină, brânză, unt, hrean²⁴, iarbă mare²⁵, usturoiul²⁶, toaie²⁷, mac, odolean²⁸, o huscă de sare, leuștean²⁹, tămâie³⁰, apoi busoic³¹, cârpa³², cu care s-au șters ouele roșite și în sfârșit o lumânare³³.

De vreme ce și spălarea în demineța învierii are rostul său deosebit, voi încerca să o descriu în cele ce urmează: Într-un lighean se pune un ou roșu, în unele locuri două, și o monedă de argint. Deasupra se toarnă apă proaspătă (neîncepută), adusă chiar atunci dela fântână. Toți ai casei se spală, rând pe rând, dându-și fiecare cu oul cel roșu peste obraz și zicând: „Să fiu sănătos (sănătoasă), și obrazul să-mi fie roșu ca oul, toți să mă dorească și să mă aștepte așa cum sunt așteptate ouele roșii de Paști, să fiu iubit (iubită) ca ouele în zilele Paștilor“. După aceea luând piesa de argint în mână și dând cu dânsa deasemenea peste față zice: „Să fiu mândru (mândră) și curat (curată) ca argintul“. Fetele mai adaug și cuvintele: „Să trec la joc (dans) din mână în mână ca și banul; să fiu ușoară ca cojile de oue, cari trec plutind pe apă“. Multe sătence spun, că deaceia își dau cu oul pe față, fiindcă ar dori, ca fața să le fie totdeauna netedă și ferită de coșuri și de orice soi de bubulițe. În unele sate se pune în lighean și o crenguță de busuioc. Se zice că acei ce se spală cu dânsul, o fac aceasta în dorința de a ajunge să fie onorați, precum e onorat busuiocul.

După aceea, îmbracă toți cămeși nouă și cele mai bune haine și pornesc, având fiecare câte o lumânare mare, la biserică. Blidul îl duce însuși țăranul, stăpânul casei și capul familiei.

Îndată după miezul nopții, în unele comune între orele 2 și 4 se oficiază în mod impunător sfânta înviere a Domnului. Cu evanghelia și crucea în mână stângă, cu o lumânare mare în cea dreaptă, iese preotul din biserică în urna podoabelor (praporelor, crucilor, șfeșnicilor, felinarelor etc.), însoțit de cantor (dascăl) și urmat de tot satul, cu lumânări aprinse în mână și încunjură de trei ori biserica. Întreaga procesiune se oprește dinaintea uși de intrare, care, deși nu formal, e totuși închisă, conform uzului. După o scurtă rugăciune preotul anunță cu glas tare, deschizând (împingând) cu crucea ușa: „Christos a înviat!” Urmează imediat imnul solemn obicnuit. Toate clopotele sună, săcălușurile³⁴ bubuesc, și de pe fețele radioase ale miilor de oameni se poate ceti cea bucurie fără prihană, care caracterizează numai pe adevărații credincioși, intrând iarăși cu toții în biserică, asistă la sfânta liturghie cu mare luare aminte. După liturghie, preotul sfințește pasca în curtea bisericii. Cu acest prilej sătenii se așează în două rânduri împrejurul bisericii, iar preotul trece printre dâșii sfințind pasca, ouele și toate ce se găsesc în blidurile lor. După îndeplinirea actului sfințirii, parochul urează tuturor poporenilor: „Sărbători fericite” și pronunță încă odată cu voce tare: „Christos a înviat!” Ca la comandă, în mod hotărât și demn, răspund mii de glasuri: „Adevărat c-a înviat!”

Numai decât se desfac rândurile; un blid după altul e ridicat de pe iarbă, și veseli se grăbesc toți spre sălășurile lor.

Duminica Paștilor

Întorși dela biserică, se așează toți ai casei la masă gustând mai întâi din ouele și pasca sfințită. După ce își pun stomachul bine la cale cu bucate așa de mult dorite după 7 săptămâni de post și închină, unul în sănătatea altuia, câte un păhăruț de băutură, gospodarul ca capul familiei ia două ouă roșite, dă unul din ele credincioasei sale soții și zicând. „Christos a înviat!”, la care ea dă răspunsul cunoscut, o invită să ciocnească cu cuvintele: „Hai să ciocnim oue, ca să ajungem și la anul Paști frumoase, iar după moarte să ne vedem iarăși în ceriu”.

Acesta este începutul adevăratei veselii. Gospodarul ține oul cu partea ascuțită (capul) în sus, iar gospodina lovește cu oul ei într-alui. A cui ou se strică mai curând, acela va muri mai întâi; astfel e credința, care dă prilej la multe glume. Acuma vine rândul la ciocnit și celorlalți membri ai familiei. Cu bucurie neprefăcută ciocnesc unii cu alții, și acela al cărui ou se sparge, trebuie să-l predee drept câștig tovarășului (cu care a ciocnit).

Ciocnirea ouelor își ajunge însă culmea după amiază în curtea bisericii, când se adună poporeni la vecernie³⁵. Dreptul de a lovi sau a ciocni (în) oul tovarășului îl are totdeauna cel ce este mai mare de ani (de vârstă). La întrebarea, pentru ce toți ciocnesc, căpătăm de regulă răspunsul aproape unanim „ca să ne vedem în lumea cealaltă”.

După credința poporului e bine de ținut minte cu cine ai ciocnit întâi, căci, dacă din întâmplare te rătăcești într-o pădure, n-ai decât să-ți amintești cu cine ai ciocnit întâiasdată la Paști, și numai decât găsești drumul, pe care ai venit.

Ciocnirea ouelor din ograda bisericeii, înainte și după vecernie, se deosebește de ciocnirea (ciocnitul) din familie prin faptul, că aici în cele mai multe cazuri ciocnește tineretul, înainte de ciocnire se încearcă, ori de sunt ouele „tari“.

Așa de pildă, un flăcău, care voiește să ciocniască cu o fată, încearcă oul ei, lovindu-l încetișor de frunte; iar fata încearcă oul flăcăului în dinți, ceeace nu-i poate fi decât de folos, deoarece ea îi arată cu această ocazie flăcăului, care o adoră, frumoșii dinți albi ce strălucesc ca mărgăritarele.

„Fa, Ileana, hai să ciocnim“, se adresează făcăul Costan fetei, „ca să ne vedem și noi în cealaltă lume“; iar ea îi răspunde, „Dar tu ai oue tari ca ferul, nu cumva sunt de pichere!“ – „O, nu“, replică băetanul, „îs de puicuță!“³⁶

Pretutindenii răsede, glume și veselie. Clopotele nu mai conțin de a dăngăni mereu, iar clocanașele bat, fără întrerupere, în toaca din clopotniță. Astfel, repedeși pe nesimțite, trece Duminica Paștilor.

Lunia Paștilor.

Tocmai așa precum își așteaptă o copilă la cel dintâiu bal, cu sufletul pin de senzație, dansatorul, care cu o zi înainte a angajat-o la un dans, și cu care, – ea știe prea bine, – nu va dansa desigur numai un singur joc, tot așa așteaptă și fetele dela sate, ca luni după Paști să vie la udat băietanii cunoscuți sau măcar vre unul sau doi, cari li vin adesea în casă. Așteptarea Savetei³⁷ se realizează, căci desdeminează vine Gheorghită³⁸, ficiorul vecinului, și salută pe toți cu vorbele: „Christos a înviat!“³⁹. Apoi flăcăul zice, că i-ar fi sete, și scoate cu o ulcică din cofă apă, pe care o varsă imediat, fie în față, fie pe gâtul fetei, rostind următoarele cuvinte: Să-ți fie inima curată ca apa! Apa să te ferească de ori ce boală și tot lucrul să-ți meargă ca din apă!“ Pentru aceasta, băietanul primește 4-10 oue roșii și e găzduit prietenește.

Dacă însă nu vine nime la udat, fata e tristă. Această datină nu e răspândită în toate satele; acolo însă, unde e cunoscută, udă apoi în Marția Paștilor fetele pe flăcăi, însă cu deosebirea că ele nu intră prin case, ci numai ocazional pun mâna pe ulcica cu apă pentru a-i împoșca. Se înțelege că ele nu primesc nimic sau cel mult câte 1-2 oue din partea flăcăului udat.

Se ciocnesc chiar și ouele date și primite pentru udat. Dar de notat este, că Luni după Paști, se ciocnește nu numai cu capul (vârful) oului, ca în ziua de Paști, ci și cu partea opusă, dosul (husca) oului. Marți, a treia zi după Paști, se ciocnește și cu coasta oului – datină, care se practică în multe sate, și care și-ar avea explicarea doar în faptul, că Mântuitorul a fost împuns cu lancea în coastă⁴⁰.

Cultul morților în timpul Paștilor

E caracteristic faptul că poporul român se gândește chiar și în cea mai mare bucurie la cei morți. În unele comune s-a păstrat datina că în Duminica Paștilor, imediat după înviere, se aprind lumânări pe morminte⁴¹ și că familiile celor morți se așează după sfințirea paștei pe mormintele respective și mănâncă, ca și când ar voi să demonstreze că și în această mare sărbătoare sunt cu toții uniți în gând cu fericiții reposați.

Acest lucru se explică de altfel și prin împrejurarea, că mulți țărani au câte două, ba chiar și mai multe ore de mers până la biserică, așa că nu le-ajunge vremea să se ducă dela biserică acasă, pentru ca să se întoarcă la timp și să asiste la vecernia, care are loc între orele 3 și 4 după amiază.

În alte sate se practică cultul morților în măsură mult mai mare, și anume în Lunia Paștilor. Mormintele se acopăr cu covoare, lăicere și fețe de mese. Pe aceste se întinde o masă în toată regula, așezându-se mai multe strachini, – fie după numărul morților, fie după bogăția țaranului –, iar în mijloc pe groapă se pun câteva paști în cari se înfig lumânări aprinse. Printre paști și strachini se găsesc ulcele umplute cu vin de mere (must); bine înțeles că ouele roșii nu pot nici aici să lipsească. Familiile stau împrejurul mormintelor și așteaptă pe preot, care după terminarea liturghiei cetește rugăciuni pentru morți și stropește toate mormintele cu ghiazină. Pentru preot sarcina aceasta este grea, de vreme ce trebuie să umble dela un mormânt la altul, să se oprească la fiecare, să facă rugăciunile necesare și să cetească pomelnicul familiei respective. Cantorul însoțește pe preot cântând răspunsurile cuvenite la rugăciunile amintite mai sus.

Îndată ce părintele sufletesc al satului a dat ultima binecuvântare mormântului, familia respectivă se așează jos și pomenind cu regrete sincere pe cei morți mănâncă și împărtășc vin, oue, pască, precum și celelalte bucate, la neamuri, cunoscuți ba în sfârșit și la cerșitori, cari se adună în număr mare în comunele unde e datina aceasta, pentru a-și umplea sacii, cari îi aduc negreșit pentru asemenea prilejuri.

Spre seară se stâng lumânările, se iau lăicerele și fețele de masă de pe morminte și sătenii își îndreaptă pașii spre casă mulțumiți în gândul lor că și-au îndeplinit o datorie pioasă.

Această datină a praznicului din Lunia Paștilor este încă una din multele dovezi, că poporul român e înzestrat cu sentimente nobile.

Vizitele în timpul Paștilor.

În ziua întâia de Paști nu se fac deobiceiul vizite; fiecare dorește să fie acasă între ai săi. A doua zi însă și a treia zi, îndată ce preotul a terminat serviciul divin, umblă sătenii „cu pască” unii la alții. Însurăței cu deosebire sunt obligați a se duce la nași (nănași), la socri, la părinți, la frații și surorile mai mari etc.

Urând sărbători vesele, ei predau în mod solemn paștele și ouele aduse, legate într-un tulpă. Acest dar se compune din 4-6 paști, puse una peste alta, și din 6-12

oue încondeiate. Gazda îi primește în mod cordial, ospătându-i cum se cuvine, iar la plecare îi dă, și ea, 2-4 paști⁴², precum și câteva oue, ca dar din partea sa.

În ziua procsimă urmează întoarcerea vizitei, cinstindu-se și ospătându-se în voe bună și dorindu-și spor și noroc în toate. Tinerii petrec pe bătrâni până la poartă, ba uneori până chiar acasă, și nu rareori îi auzi cântând cântece de bucurie, după pofta inimei vesele și chiuind, de resună satul în lung și lat.

Așa petrece țăranul român, care dealtminteria e atât de serios, frumoasele sărbători ale Paștilor.

Notă: Lucrarea de față a apărut în limba germană în primăvara anului 1906, deci cu un an înainte de lucrarea d-lui Al. Tzigara Samurcaș, despre „Ouăle de paști” tipărită în „Convorbiri literare” (April 1907). Împlinesc la locul acesta o datorie foarte plăcută mulțumindu-i din adâncul inimei – dlui Mihai I. Ionescu, profesor la școala comercială din Iași, pentru bunăvoința cu care m-a ajutat la traducerea în românește a lucrării din vorbă și spun mulțumită sinceră foștilor mei elevi dela pedagogie, mai ales domnișoarei Elizaveta Drob din Capucodrului și d-lui Teodosie Moldovan, învățător din Rădăuți, cari mi-au îmbogățit materialul și colecția de oue roșii expusă la expoziția generală română din București, 1906 și donată de mine muzeului național de acolo.

NOTE:

1. Lăsatul secului – lăsatul săcului – lăsat de sac.
2. Casele țărănești au de regulă două odăi, una mai mare (numită aproape pretutindeni, "casa ce mare") și alta mai mică (cămăruță, odăiță).
3. A la – latinește, lavare – a spăla.
4. Personificarea Duminicii.
5. E un fapt prea cunoscut, că țărani, care merg la biserică, nu mănâncă Duminica dimineață nimic, fiindcă voesc să iee mai întâi nafură (nafor), care se împărțește norodului în fiecare Duminică și sărbătoare îndată după încheierea sfinteii liturghii.
6. Plăcintă, österr, Palatschinken, v. Dr. S. Pușcariu. Etymol. Wörterbuch der rom. Sprache, Heidelberg, 1905 p. 116.
7. În una și aceeași casă se adună de obicei mai multe familii, adică neamurile mai de aproape, prietenii și vecinii.
8. Zi de recreere, în care, mai ales femeile, se cinstesc, cu alte cuvinte: își spală gura de carne, și aceasta o fac cu credința lor, ca să crească cânepa.
9. Probabil numai în această Luni, fiind spolocaniile. De altfel Luni se începe la sate orice lucru de ispravă. S. Fl. Marian: Sărbătorile la Români vol. I p. 99.
10. A se vedea în privința aceasta și legenda din Șcheia, publicată de S. Fl. Marian în ziarul: "Deșteptarea", an XII, nr. 26 din 10 april 1904.
11. Osterbräuche bei den Rumänen in den Karpathen der Bucovina von Elias Weslovski Zeitschrift für österr. Volkskunde, an XI, fasc. 3-4, 1905.
12. Dacă s-ar aduna sovărul mai târziu, se zice "că n-ar mai mirosi așa de tare" (aromatic, asemenea majoranului).
13. Ouele de Paști se fac mai cu seamă în Vinerea mare sau seacă. Asemenea oue se pot încondeia numai până la înălțarea Domnului (Ispas); în câteva sate se fac oue și la Rusalii (Duminica mare).

După Rusalii nu se mai fac oue nicăiri.

14. Același lucru se întâmplă și cu oala, în care s-a fiert grâul la Crăciun.
 15. Copilele cari au urmat cursurile populare, încearcă adeseori să deseneze globul pământesc, marea în acest caz e albastră, pământul însă galben, ecvatorul alb sau negru. Alte copile, la rândul lor, încearcă să deseneze bolta cerească, cu deosebire soarele, luna și stelele. Ouele foarte bine reușite se păstrează mai multă vreme, făcându-li-se niște tortile de ceară și atârându-le în casa (odaea) cea mare pe pereți sub icoane. Ele servesc apoi ca modele pentru fetele tinere și neexperimentate în închistirea ouelor. Ouele nefierte, însă boite și scrise frumos, se deșeartă prin borticele mici de gălbănuși și albuș, se înșiră câte 5 până la 9 pe un fir de ață și se atâră de grinda în casă. Ca decorațiune, mai ales pe pereți, servesc și ouele așa numite „hulubi” sau „porumbițe”, adică ouele încondeiate, cărora li se face cap, piciorușe, aripi și coadă din ceară.
 16. Aceste oue cu totul roșii se mai chiamă și mîngîșoare, așa de.e. în satul Costănă din districtul Sucevei. Comunicare făcută de domnișoara Elena Berariu.
 17. Vezi G. Coșbuc: Oul roșu.
 18. Borșul se umple cu tărâte de grâu sau de săcară. După câteva zile se acrește, iar acreala aceasta se toarnă în zeamă, fie de carne, fie numai de legume, obținând ast-fel „borșul” românesc, care e așa de gustos, și care nu lipsește nici odată din casa țaranului român.
 19. Plantă ce crește pe unii copaci. E cunoscut mai cu seamă, „cleiul de vâsc”.
 20. În unele părți ale Bucovinei păpădia se numește și „papa ginei”.
 21. Cojile de oue roși se aruncă în genere, în timpul Paștelor, pe ape curgătoare. Rocmanii (Rochmanii). Blăjini ari fi, după credința țaranului român, un popor, care ar locui în orient, și anume în apropierea Ierusalimului. Ei ar fi foarte buni la inimă și ar posti 8 săptămâni întregi, pentru care fapt ar fi foarte plăcuți lui Dumnezeu; dacă n-ar fi Blăjini (oamenii blăjini), pe lume, Dumnezeu de mult ar fi distrus-o.
- După altă versiune, Rocmanii trăiesc de obicei lângă mare ca marinari și, fiindcă n-au relații decât cu păgâni, n-ar avea de unde să știe, când au să serbeze Paștile, dacă multe coji de oue ce vin plutind pe apă nu le-ar anunța sosirea sărbătorilor Învierii.
- O altă legendă susține că micuții Rocmani sunt așa de săraci, încât nu-și permit niciodată să mănânce oue. Prind însă cojile de oue, aruncate de sătence, curăță pielița ce se găsește pe partea din lăuntru a cojilor și o pun în bucatele lor „ca să se înfrupte măcar cu asta”.
- Nu mai puțin răspândită e și versiunea, după care Rocmanii ar fi un popor ce ar trăi sub orice apă, ar prinde în timpul nopții cojile și le-ar mânca bucurându-se de venirea Paștelor.
- După altă legendă ar urma, că Rocmanii să fie niște pitici, cari ar serba Paștile cu 45 de zile mai târziu de cât noi. Din rămășițele aflate în coajă de ou s-ar satura 12 Rocmani. Vezi și. Elena Niculiță- Voronca, Datinele și credințele poporului român, Cernăuți 1903, p. 348 și urm.
22. În unele locuri, focurile acestea nu se fac în noaptea Învierii, ci în seara ajunului sfântului Gheorghe. Datina aceasta pare să fie o remășiță din timpul închinărilor focului.
 23. Cojile ouelor sfințite se păstrează. Cu dânselle se afumă bolnavii, în acest scop bolnavul se învâlește în plapomă, din creștet până la tălpi. Iar jos între picioare i se pune o ulcică cu cărbuni aprinși, peste cari se toarnă cojile amintite. Fumul produs de aceste să fie, după cum se crede, vindecător pentru boala de friguri, pentru bolnavii de urechi, pentru deochiați, speriați ș.a.m.d.
 24. Hreanul nu servește numai la mâncare, el se întrebuințează și ca medicament, După ce îl aduce sfințit acasă, săteanca îl pune de regulă iarăși în pământ. Și dacă se întâmplă că se îmbolnăvește vr-o oaie, se taie hreanul sfințit în bucățele și se amestecă în mâncarea ce i se dă.
 25. Se amestecă de regulă în hrana ce se dă vacilor în scop ca să se obțină mai mult lapte dela dânselle.
 26. Cu usturoiul sfințit se freacă adese ori întreg corpul bolnavului.
 27. Lat aconitum. Se întrebuințează de asemenea ca medicament.
 28. Odoleanul se întrebuințează ca leac pentru copii speriați.

29. Lat, levisticum. Rădăcina leușteanului se pisează mărunț și se dă vitelor bolnave în mâncare.
30. În caz de cumpene grele (fortuni mari) se aprinde în casele țărănilor tămâie dela Paști, fie pentru a domoli, fie pentru a întoarce furtuna. Nu arde ori se aprinde și se afună cu tămâie bolnavi. Comunicare făcută de domnișora Eufrosina Simota.
31. În blidul de Paști se pun de obicei tot sau câteva fire din busuiocul care a mai fost sfințit și la bobotează.
32. Chiar și cârpei (peticei) acesteia i se atribue mare putere de vindecare, mai ales când cineva suferă de urechi, dar numai puțin și la alte boale.
33. Lumânarea dela Paști se păstrează din an în an, ba uneori și câte 7 ani. Și ori de câte ori teritoriul unei comune e amenințat de grindină, țărâncele aprind această lumânare împreună cu tămâia, despre care am pomenit mai sus, ca să întoarcă piatra.
34. În unele sate se duc câțiva bărbați pe la râuri, și așteaptă până ce resună cea dintâi descărcătură de săcăluș, ce anunță învierea. În acea clipă se aruncă în apă și se scaldă, crezând a fi în cest mod la adăpost de ori ce boală.
35. Vecernia obicnuită în Duminica Paștilor se mai numește și „a doua înviere a Domnului“.
36. Vorba „puicuță“ înseamnă și „draguță“, prin urmare răspunsul șiretului flăcău are două înțelesuri.
37. Saveta – Veta – Lisaveta – Elisaveta.
38. Gheorghiță, Ghiță diminutiv dela Gheorghe.
39. Salutarea. „Christos a înviat“ se obicinuește până la Înălțarea Domnului.
40. În privința altor petreceri a se consulta: Elena Niculiță – Voronca, *Datinele și credințele poporului român*.
41. În sate cimitirele se află adeseori lângă biserică, fiind plantate cu pomi. În timpul din urmă, țințirumul se face, ce e drept conform legii sanitare, afară din sat.
42. Această datină își trage originea din vremile străvechi, când gospodăriile erau departe una de alta, cale chiar de câteva ceasuri, și când vizitatorii aveau într-adevăr nevoie de oarecare gustare pe drum.

IULIAN MARȚIAN – MĂRTURII DOCUMENTARE

Traian RUS

Julian Marțian, de la nașterea căruia se împlinesc, în 2006, 140 de ani, este considerat, pe bună dreptate, ca făcând parte din galeria oamenilor de cultură stăpâniți de fiorul tainic al dragostei de Țară, luptători pentru unitate națională. Și, în același timp, un pasionat colecționar – păstrător de izvoare istorice, de salvare de la distrugere a tezaurului arhivistice românesc¹. Adevăr confirmat, printre altele, de conținutul documentelor la care ne vom referi în continuare.

În toamna anului 1918, când prin consultarea maselor populare s-a trecut la organizarea Transilvaniei ca țară românească, proces care a cuprins și comitatul (județul) Bistrița-Năsăud, Julian Marțian s-a implicat, în mod nemijlocit, în transpunerea în viață a directivelor Consiliului Național Român Central și ale Consiliului Național comitatens. „Fiți nobili și iubitori ca să înălțăm numele și faima neamului nostru. Fiți mari și generoși, după cum vremurile mari sunt”², se subliniază într-un manifest emanat de la Sfatul (Consiliul) Național Român al comitatului. Îndemn concretizat, printre altele, în numeroasele „adunări electorale” în care locuitorii au ales noile organe ale puterii politico – administrative: consiliile și gărzile naționale. Așa cum au fost, de pildă, adunările din așezările Mintiu, Mocod, Romuli, Tăure, Telciu, Zagra etc.³

O astfel de adunare populară a avut loc la 3 noiembrie 1918 și-n Năsăud, organizată din inițiativa lui Julian Marțian și a altor intelectuali locali, ocazie cu care participanții au cerut înlăturarea imediată a „organelor străine de popor” ce au abuzat de „puterile lor oficiale” și au păgubit interesele majore ale românilor. Acțiune realizată nu prin măsuri sângeroase ci pe cale pașnică, prin voința celor mulți. „Julian Marțian, maior î.r. se arată în procesul-verbal al adunării ia cuvântul și întreabă poporul care ar fi cele mai arzătoare dorințe de la împlinirea cărora s-ar putea aștepta restabilirea liniștei publice și stabilitatea aceleia? Poporul pretinde unanim și spontan delăturarea organelor administrative și adică a protojudeului Czirkek Laszlo, a jandarmeriei, a primarului și a notarului comunal (...) Conform voinței exprese și juste a adunării, Julian Marțian declară voința poporului de împlinire și numitele organe se destituie”⁴. În aceeași zi, „frunțașii și poporul” întruniți la „Casa comunală”, au hotărât, conform mandatului primit de la participanții la adunare, constituirea Consiliului și a Gărzii Naționale, în fruntea cărora a fost ales ca președinte Julian Marțian. Alegerea acestor organe ale puterii

locale a avut loc în contextul în care vechile legi „au fost scoase din vigoare“, iar pe străzile orașului Năsăud defilau „gloata și soldații de pe front“⁵.

Conform celor spuse de Iulian Marțian, Consiliul Național Român din Năsăud a „fost pentru întreaga Vale a Someșului“ deoarece „așa au înțeles oamenii“ și „au văzut rolul lui“. La rândul ei, Garda Națională, formată din 70 de membri, proveniți din rândul „foștilor soldați flămânzi și chinuiți“, a desfășurat o bogată activitate pentru asigurarea ordinii și liniștei publice în Năsăud și-n localitățile din jur. Dintr-un raport al lui Iulian Marțian, în calitate de președinte al Gărzii Naționale, rezultă că gardiștii, cărora mâncarea și băutura le erau asigurate pe gratis, în „timpul acela de revoluție, de frig, de boală epidemică, de tot felul de lipsă“, au reușit să preîntâmpine o seamă de acțiuni distructive ale mulțimii. Ca de exemplu prevenirea extinderii unor răzvrătiri de genul celei din seara zilei de 4 noiembrie 1918 când „țărănimea satelor din împrejurimi pornită spre anarhie“ s-a pregătit „să dea o năvală asupra Năsăudului sub pretextul ca să se răfuiască cu Banca ungurească din pricina împrumuturilor de război, dar cu scopul să jefuiască și să incendieze“. S-a constituit o coloană „constatatoare de vreo 2 sute de țărani și soldați veniți de la fronturi, înarmați cu puști, securi și sape“⁶.

La 23 noiembrie 1918, Consiliul Național din Năsăud a emis un manifest prin care „frații români din Valea Someșului și a Bârgăului“ sunt chemați să participe la alegerea delegaților pentru Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Iulian Marian, alături de alți intelectuali, a străbătut așezările comitatului, a purtat discuții și a organizat întâlniri cu cetățenii, adevărate sfaturi naționale. „Notez aici – citim într-un raport al lui Iulian Marțian – că în acele zile mai critice ale revoluției și multă vreme după aceea aproape întreaga inteligență din Năsăud a stat în serviciul Consiliului Național de aici și al Comandamentului general al Văii Someșului care era identic cu comandamentul Gărzii Naționale din Năsăud; această inteligență a săvârșit muncă istovitoare și dezinteresată, colindând și ținând prelegeri și cuvântări prin sate, domolind spiritele, înălțând moralul pregătind-o pentru Adunarea de la Alba Iulia și în general pentru evenimentele care aveau să urmeze și prestând servicii de conducători și de inspecții la garda națională și la consiliul național. Și toate aceste servicii le-au prestat intelectualii din Năsăud fără plată, din pură însuflețire“⁷.

Tot din „pură însuflețire“ aceștia au militat, după înfăptuirea zidirii din 1 Decembrie 1918, pentru respectarea de către autoritățile centrale ale statului a tradițiilor din această zonă românească, cerând să fie ascultate „doleanțele organelor locale înainte ca să se ia de către Consiliul Dirigent o seamă de decizii administrative. Aceasta deoarece în județul Bistrița-Năsăud „cauzele și interesele vitale naționale românești“ de „zeci de ani“ au fost „conduse și reprezentate de un comitet național român compus din cei mai de valoare și greutate bărbați“, de părerea căruia „a ținut cont administrația ungurească de pe timpuri“. Totodată, se

solicită ca la numirea prefectului și a altor „cauze momentoașe ale județului“ să se „respecte uzul“ de care au „fost împărtașiți de zeci de ani“ pentru ca în calitate de „supuși credincioși“ să poată „promova mână în mână, în liniște și armonie deplină, cauzele scumpei noastre patrii spre înălțarea atât a înaltului Consiliu Dirigent cât și a județului“.⁸

Concepția lui Iulian Marțian cu privire la importanța documentelor de arhivă rezultă din Raportul, ce poartă data de 10 octombrie 1919, adresat Consiliului Dirigent și din propunerile transmise, în acest sens, Prefecturii Județului Bistrița – Năsăud, în care face o analiză asupra celei „mai considerabile și mai importante arhivă din Ardeal“, cea a orașului Bistrița, care cuprinde și un număr mare de documente „privitoare la trecutul elementului românesc din acest ținut“. În curgerea anilor, o parte dintre acestea au fost distruse sau scoase din țară sub motivul că sunt „potrivnice culturii ungurești“. Propune Consiliului Dirigent numirea unui comisar (inspector) care să se ocupe cu „asigurarea, conservarea și exploatarea științifică“ a arhivelor deținute de județele din nordul Transilvaniei. Raportul a fost înaintat de către Prefectura Județului Bistrița Năsăud, la 12 noiembrie 1919, Resortului de Interne din cadrul Consiliului Dirigent.

Din păcate, demersul lui Iulian Marțian, sprijinit de Prefectura județului și de intelectualitatea de aici, n-a avut rezultatul scontat. Probabil autoritățile centrale au avut în vedere organizarea arhivelor din Transilvania conform legislației românești. În 1920, Iulian Marțian a fost numit, de către Ministerul Cultelor și Instrucției Publice, în Comisia pentru întocmirea lucrărilor premergătoare organizării Direcției regionale a Arhivelor Statului, cu sediul la Cluj, în subordinea căreia se vor afla serviciile județene din Transilvania. Direcția și-a început activitatea în anul 1921.

Suspiciunea cu privire la arhivarul orașului Bistrița, Albert Berger, se pare că nu s-a confirmat, întrucât Ministerul de Interne a intenționat în 1919 să-i acorde acestuia o distincție „pentru frumoasele sale sentimente“.

Dintre documentele din perioada 1918-1919 referitoare la Iulian Marțian am selectat pentru cititorii revistei un număr de șapte, dintre care trei au fost publicate în „Revista Arhivelor“ (anul XI, 2, 1968).

1918 noiembrie, 3, Năsăud. Proces-verbal al adunării poporului român în care s-a hotărât înlăturarea vechii administrații și constituirea unui comitet național⁹.

Proces-verbal

Luat la 3 noiembrie 1918 în adunarea poporului român din Năsăud ținută în sala cea mare de la primărie.

Prezenți:

Alexandru Haliță vicar, Iulian Marțian maior î.r., Emil Domide profesor, Alexiu David jude reg., Ștefan Scridon profesor, dr. Dumitru Hodor avocat,

Macedon Linul învățător, Vasile Bichigean profesor, Victor Motogna profesor, Leon Bancu contabil, Leonida Pop profesor, Ioan Găzda preot, Iuliu Oros sublocotenent, Petru Catarig, Alexandru Născuț, Ipolit Găzdac, Mihailă Anton, Petru Andone, Augustin Anton, Leon Ștefan, Ioan Catarig Zăgoreanul, Vasile Tomuța, George Rusz, Angel Prăhase, Mihailă Cantor, Leon Pop, Ion Nistor Saur, dintre fruntașii țărani apoi o mulțime de popor: bătrâni, bărbați și foști soldați.

Decursul adunării:

Vicarul Alexandru Haliță ia cuvântul arătând primejdiile ce se dezlănțuiesc asupra noastră din împrejurările extraordinare provenite din descompunerea puterii armate care a aruncat țara întreagă în vârtejul revoluției și apelează la simțul de buni creștini și de români a celor prezenți ca rest aceste vremuri viforoase să putem trece fără zdruncinări și zguduiuri mari ca ziua mare a libertății noastre naționale, care se apropie, să o sărbătorim cu cinste și demnitatea ce se așteaptă de la noi urmașii falnicilor grăniceri de pe vremuri.

Iulian Marțian maior î.r. ia cuvântul și întreabă poporul care ar fi cele mai arzătoare dorințe de la împlinirea cărora s-ar putea aștepta restabilirea liniștei publice și stabilitatea aceleia? Poporul pretinde unanim și spontan: delăturarea imediată a organelor administrative și adică a protojudelui Czirkek Lazslo, a jandarmeriei, a primarului și a notarului comunal pe motivul că în decursul războiului aceste organe au abuzat în măsură nemaipomenită de puterea lor oficială și prin împărțirea nedreaptă a ajutoarelor în bani și în alimente au păgubit interesele cele mai juste ale poporului, primejduind chiar viața. Conform voinței exprese și juste a adunării, Iulian Marțian declară voința poporului de împlinit și numitele organe se destituie.

Dr. Alexiu David judecător reg. ia cuvântul și constată că prin destituirea organelor administrative puterea a trecut în mâna poporului căruia îi revine datoria de a întrebuința această putere spre binele public. propune deci să ne constituim în un comitet național, recomandând de președinte al aceluia pe Iulian Marțian maior î.r. Propunerea se primește cu aclamație.

Iulian Marțian ia din nou cuvântul, mulțumește de încrederea pusă în dânsul și declară că înainte de toate va purcede din însărcinarea poporului la destituirea organelor administrative, respectiv la dezarmarea jandarmeriei. Cu armele ce se vor acvira de la jandarmerie și de la postul de finanțe propune să se înarmeze o gardă națională pentru susținerea ordinii publice. Adunarea primește propunerea cu unanimitate.

Ședința se ridică la ora 11 când vicarul A. Haliță și Iulian Marțian pleacă la cazarma de jandarmerie și dezarmează postul de jandarmi.

Dat ca mai sus

Iulian Marțian.

1918 noiembrie 17, Năsăud, Ordin de zi al Gărzii Naționale Române din Năsăud.

Garda Națională Română din Năsăud¹⁰

ORDIN DE ZI nr. 1.

Năsăud, la 17 noiembrie 1918.

Punct I. Cu ocazia de azi am preluat comanda Gărzii Naționale Române din Năsăud.

Garda Națională Română s-a format din cetățeni români din Năsăud vrednici de a purta și mânui arma cu scopul de a susține ordinea și a apăra siguranța publică în Năsăud, avutul și viața fiecărui cetățean al Năsăudului, fie acela de orișice nație și lege.

Să nu uităm nici un singur moment că suntem români și urmașii grănicerilor, care pe vremuri au făcut la porunca acea, ce noi vrem să facem și avem datoria sfântă să facem de bună voie în interesul nostru și al familiilor noastre.

În vremea de grea încercare și mare învălmășeală de azi să dăm dovadă lumii și celor care odată ne vor cere socoteala, fie aceia străini sau chiar copiii și urmașii noștri, că suntem în stare a ne chivernisi și apăra noi pe noi și că și a susține ordinea acasă la noi fără de nici un ajutor ori amestec străin.

Pentru dreptate înainte și Dumnezeu ne ajute!

ss. indescifrabil

ss. indescifrabil.

1918 noiembrie 23, Năsăud. Manifestul Sfatului Național Român din Năsăud prin care sunt chemați toți românii să participe la adunarea de alegeri a delegaților pentru Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.¹¹

FRAȚI ROMÂNI DE PE VALEA SOMEȘULUI ȘI A BÂRGĂULUI !

Ceasul hotărâtor a sosit! Marele sfat al neamului românesc din Transilvania și Ungaria cheamă la Alba Iulia la adunarea națională care să croiască soarta neamului nostru pentru o vecie.

Vor fi acolo: toți vlădicii, vicarii și protopopii uniți și neuniți. După ce întreg neamul nostru de 4 milioane suflete, nu poate să ia parte la acea adunare, marele sfat a hotărât ca poporul să trimită acolo tot câte cinci delegați (deputați) din fiecare cerc, unde până acum se alegeau câte un deputat pentru dieta ungurească din Budapesta.

Așadar, noi fraților din Valea Someșului și a Bârgăului încă vom trimite 5 delegați care în numele urmașilor foștilor falnici grăniceri în marea adunare națională de la Alba Iulia să adeverească, că voința noastră ca și a neamului întreg este: **unirea tuturor românilor.**

Marele sfat ne trimite deci poruncă să ținem la Năsăud adunarea de alegere, la care pot lua parte cu drept de vot toți românii (numai români) cinstiți trecuți de

24 de ani, nu numai alegătorii de deputat de până acum. Ziua alegerii e pusă pe miercuri 27 noiembrie 1918, începutul la ora 10.00 a.m. în sala de gimnastică a gimnaziului (președinte al alegerii d. Alexandru Haliță, notari: Victor Hotogan și Leon Iancu).

Frați români din Valea Someșului și a Bârgăului, vă cheamă glasul sfânt al neamului românesc (urmează 5 rânduri hașurate, nelizibile).

În înțelesul hotărârilor marelui sfat de la Arad se socotesc de delegați ai noștri fără să trebuiască aleși vicarul și toți protopopii din cercul nostru electoral, afară de acestea mai trimit gimnaziul și diferite reuniuni reprezentanții săi.

Năsăud, la 23 noiembrie 1918

Sfatul Național Român din Năsăud ca și comitet central electoral.

1919 august 4, Bistrița. Propunerea Prefecturii județului Bistrița-Năsăud cu privire la numirea lui Iulian Marțian în calitate de inspector peste arhivele din județele din Transilvania de Nord¹².

Către onoratul Consiliu Dirigent, Resortul Internelor, Sibiu

Domnule ministru!

O delegație de fruntași din județ m-a recercat și mi-a atras atențiunea că ar fi foarte bine din multe motive să se denumească câte un factor priceput și chemat de inspector pentru arhivele județene și orășenești atât din județul nostru cât și în Solnoc – Dobâca și Sătmăr etc. unde se află documente vechi de mare preț pentru poporul român care ar putea eventual într-o privință sau alta să fie periclitare dacă nu pentru moment atunci pentru viitor.

Am întrebat pe dl. Iulian Marțian, maior în rezervă și mare proprietar în Năsăud, un bun arheolog, cunoscut că ar fi înclinat a primi o eventuală denumire de inspector al arhivelor județene cel puțin pentru Bistrița Năsăud, și mi-a răspuns următoarele:

I. Ar primi bucuros o denumire de inspector al arhivelor județene sub următoarele condiții.

„a. Acest post să fie fără salar, la care nu reflectez, dorind a face un serviciu fără sarcină financiară pentru stat și pentru județ.

b. În județul Bistrița – Năsăud să rămână arhivar subordonat mie tot dl. Dr. Berger Albert, cu toate competențele lui de mai înainte, numai să fie supus ordinelor mele și nu numai regulamentelor județene ca mai înainte.

c. Întrucât nu s-ar găsi altă persoană a-și primi bucuros denumirea de inspector al arhivelor Solnoc – Dăbâca și Baia Mare despre care centre știu că au documente vechi de mare preț pentru poporul român și cred că pe acest teren aș face serviciu țării mele fără sarcină financiară.

d. Nu de mult, cercetând biblioteca răposatului academician Florian Porcțius, am aflat acolo raportul comandantului Siscoviciu din Regimentul 2 de graniță. E de mare preț“.

Domnule Ministru!

Vin cu toată stima a vă propune să denumiți în forma cum veți afla de bine de inspector al arhivelor județene, sau cu alt titlu provizoriu, pe dl. Iulian Marțian din Năsăud pentru județul Bistrița – Năsăud, apoi întrebând pe domnii prefecți din Solnoc – Dăbâca și Satmar a-l numi eventual și pentru județele acelea. E bărbat cu cunoștințe istorice și cunoștințe de limbi și de scriptură veche latină și germană. Eu cred că ar face bun serviciu și ar fi un bun act denumirea lui.

Bistrița, la 4 august 1919

Prefect

ss. indescifrabil

1919 octombrie 4, Sibiu. Propunerea Resortului de Interne din cadrul Consiliului Dirigent privind numirea lui Iulian Marțian în calitate de inspector pentru arhivele din nordul Transilvaniei¹³.

Consiliul Dirigent însărcinează pe d. Iuliu Marțian maior în pensiune să inspecteze arhivele județene și orășenești de pe teritoriul Bistrița – Năsăud, Solnoc – Dobâca, Sălăgiu, și Maramureș și-l autorizează ca în înțelegerea cu domnii prefecți și subprefecți ai numitelor județe să ia măsurile necesare pentru căutarea, sortarea, catalogarea și păstrarea în respectivele arhive a documentelor de interes istoric-cultural.

Despre măsurile luate va avea să raporteze Consiliului Dirigent, Resortul de Interne. Se ia act de dorința d-lui I. Marțian ca însărcinarea prezentă să nu fie legată de vreo remunerație, cheltuielile efective însă se vor plăti la cerere în greutatea Resortului de Interne.

Sibiu 4 octombrie 1919

Șeful Resortului de Interne

ss. indescifrabil

1919 octombrie 10, Năsăud, Raportul lui Iulian Marțian, adresat Consiliului Dirigent, privind situația arhivelor județene și orășenești¹⁴.

Ca modest scriitor pe terenul științific, de 20 de ani cercetez arhivele din nordul Transilvaniei căutând după documente, acte și scrisori privitoare la trecutul neamului românesc. Pe baza experiențelor câștigate în acest răstimp îmi iau voie a vă face, în interesul culturii românești, în ce privește arhivele din aceste părți, următorul raport.

Unul dintre cele mai considerabile și mai importante arhive din Ardeal este arhivul cel vechi al orașului Bistrița care, în baza unei ordonanțe a ministrului

unguresc din anul 1886, s-a pus sub administrația județului Bistrița-Năsăud. Acest arhiv cuprinde în sine un mare număr de documente privitoare la trecutul elementului românesc din acest ținut care a stat atâtea veacuri sub jurisdicția orașului, apoi acte privitoare la trecutul Moldovei și altor țări învecinate. Cele dintâi ne sunt aproape absolut necunoscute până când a publicat dl. N. Iorga în anul 1899-1900 o mică parte din documentele ce privesc cu deosebire Moldova.

Sub pretextul că arhivul nu este aranjat, noi românii n-am avut voie să-l folosim liber căci compatrioții sași au știut esopera numirea profesorului și al actualului director dr. A. Berger de încredințat cu aranjarea lui, preluând o renumerație anuală. Domnul Berger aranjează de mai mult de 30 de ani vechiul arhiv pus la direcția lui în spiritul guvernului maghiar de pe vremuri. Activitatea literară a acestui domn trădează o dușmănie neîmpăcată împotriva neamului românesc, dovadă specimenele incluse în copie (acestea lipsesc *n.n.*). Ani de-a rândul cât am stat cu dl. Berger în contact mi-a împrumutat de 2 sau 3 ori spre copiere câteva documente românești care s-au publicat în tomul al doilea al cărții d-lui Iorga, dar nu mi-a permis niciodată un singur pas în interiorul arhivului străjuit prin dumnealui cu o jaluzie excesivă. De asemenea, i-a dat și domnului Iorga un mănunchi de scrisori chirilice pe care le-a copiat în oțel dar nici domnul Iorga n-a avut voie să vadă interiorul arhivului. O fi aranjat domnul Berger o mare parte din materialul vechi cu deosebire pe cea privitoare la privilegiile sașilor, a și publicat domnia lui o serie considerabilă de regeste, dar documentele privitoare la istoria românilor nu l-au interesat numai scurt timp în treacăt, iar de acoalea încolo nu a mai găsit documente sau scrisori românești în arhive timp de 20 de ani!

O împrejurare mă face să bănuiesc că este și necinste la mijloc sau mai bine să-i zic considerație politică. După apariția celor două tomuri ale domnului Iorga, vine istoriograful Ladislau Rethy la Bistrița. Ce o fi isprăvit acolo nu știu, dar mi-a comunicat arhivarul orașului Dej că Rethy a făcut un turneu prin arhivele din Ardeal și că a fost și în arhivul orașului Dej și acolo a adunat în fața lui un mănunchi de diplome și scrisori chirilice și le-a pus în foc cu observarea că celea fiind „valachice“ sunt potrivnice culturii ungurești și este datorința patriotică de a le nimici. Este suspect că de la vizita lui Rethy încoace dl. Berger, aranjând arhivul cel vechi din Bistrița, nu a mai descoperit nici o scrisoare chirilică mai mult. Chiar dacă ar fi avut dl. Berger ordin secret sau intenția totuși nu ar fi putut să nimicească toate actele privitoare la români din motivul că acelea sunt prea numeroase, iar timpul a fost prea scurt. Putem deci nădăjdui cu siguranță că în acest arhiv mai există multe documente, acte și scrisori ce ne interesează din punct de vedere național.

În arhivul orașului Dej, care este bine aranjat și conservat, mai există multe acte în latinește privitoare la rapoartele orașului cu stăpânii moldoveni din cetatea Ciceu. Arhivul județului Solnoc – Dăbâca încă este importantă. În fine, arhivul

orașului Baia Mare posedă o serie de documente slavonești a căror copiere fotografică o solicit de mulți ani fără rezultat.

În consecința celor expuse în cele precedente îmi iau voie a face următoarele propuneri: În scopul ca ingerința guvernului în această chestie delicată să nu fie directă sau prea bruscă cred că ar corespunde scopului ca subsemnatul sau o altă persoană interesată sau de încredere să fie numit de comisar încredințat cu dreptul de a lua măsurile necesare privitoare la asigurarea, conservarea și exploatarea științifică a arhivelor publice din județele Bistrița-Năsăud și Solnoc-Dobâca. În caz dacă aș fi numit eu, declar că nu primesc nici o retribuție, în nici o formă, pentru serviciile ce le-aș face neamului.

Năsăud, la 10 octombrie 1919.

Julian Marțian

Pe raport s-a făcut, de către un funcționar, mențiunea. „Nu s-a acceptat de Consiliul Dirigent.“

1919 noiembrie 12, Bistrița. Prefectura județului Bistrița-Năsăud înaintează Consiliul Dirigent raportul lui Julian Marțian.¹⁵

Înainteaz rugarea prezentă și având în vedere scopul mare ce-l urmărește petentul, având în vedere că petentul e de absolută încredere, propun numirea lui de comisar și concredere cu asigurarea, conservarea și exploatarea științifică a arhivei județelor Bistrița – Năsăud, Solnoc – Dăbâca și a celor nordice, cu atât mai vârtos deoarece d-sa e aplicat a face aceasta fără oarecare retribuție.

Bistrița, la 12 noiembrie 1919

Prefect

ss. indescifrabil

1919 decembrie 4, București, Ministerul de Interne cere Consiliului Dirigent date despre Berger Albert.¹⁶

Ministerul de Interne

Direcția Secretariatului și Personalului

Nr 53758 din 4 decembrie 1919.

În urma informațiilor ce ni s-au dat că dl. Albert Berger, arhivar în Bistrița, a găsit și a trimis în țară, spre a fi publicate, documente românești punându-și în primejdie situațiunea sa de funcționar, ministerul intenționează să-i acorde o distincțiune pentru frumoasele sale sentimente, avem onoarea a vă ruga să binevoiți a ne da cuvenitele referiri.

ss. indiscifrabil

NOTE:

1. Ioan Rusu Sărățeanu, *Julian Marian*, în „Revista Arhivelor“, 3, 1982, p. 289-293.
2. Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, vol. II, București, 1983, p. 101.
3. Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Consiliul Dirigent, *Administrația județeană și*
<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://complexulmuzealbn.ro/>

comunală, dosar 14/1919, fila 196, original.

4. *Ibidem*, fond Consiliul Național Român, Năsăud, dosar II / 1, fila 2.

5. *Ibidem*, fond Consiliul Dirigent, Resortul de Interne, dosar 7/1919, fila 263, Ștefan Pascu, op.cit.

6. Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Consiliul Dirigent, Resortul de Interne, dosar 7/1919, filele 264 și 266,

7. *Ibidem*, fila 267,

8. *Ibidem*, fila 274

9. *Ibidem*, fond Consiliul Național Român, Năsăud, dosar II/2, fila 1, original.

10. *Ibidem*, dosar II / 6 fila 7, original.

11. *Ibidem*, dosar II/1, fila 5, copie.

12. *Ibidem*, Consiliul Dirigent, Resortul de Interne, dosar 7/1919, fila 122, original.

13. *Ibidem*, fila 121, original.

14. *Ibidem*, fila 127, original.

15. *Ibidem*, fila 128, original.

16. *Ibidem*, fila 124, original.

REUNIUNEA FEMEILOR ROMÂNE DE PE VALEA SOMEȘULUI MARE

Traian RUS

La 28 martie 1919, „damele române“ din Năsăud, având în vedere că organizarea constituie „condiția esențială pentru asigurarea fericirii noastre ca popor“, au hotărât să „între în torentul vieții naționale și culturale“ pentru a da o mână de ajutor bărbaților în „clădirea măreței noastre României Mari“. Scop în care, la 5 aprilie, au convocat femeile române de pe Valea Someșului Mare într-o „adunare de constituire“ a unei societăți.

Adunarea, desfășurată la 22 aprilie 1919 în sala cea mare a Reuniunii de lectură din Năsăud, la care a participat un număr mare de „dame, domni și țărânci“, a hotărât, cu „unanimitate și însuflețire“, înființarea „Reuniunii Femeilor Române de pe Valea Someșului Mare“. Sediul societății a fost stabilit în Năsăud. La 24 octombrie, în cadrul unei noi adunări, în prezența multor „dame și domnișoare“, Statutul societății a fost completat cu observațiile făcute de Consiliul Dirigent. Acesta a aprobat, la 12 noiembrie 1919, Statutul în formă modificată, împreună cu sigiliul societății care avea inscripția „Reuniunea Femeilor Române de pe Valea Someșului Mare“.

Noua societate și-a propus, după cum rezultă din Statut¹, realizarea a patru obiective. a. Lățirea cunoștințelor igienice în „cercurile femeilor și peste tot a țăranului român“ de pe Valea Someșului Mare. b. Promovarea „intereselor de creștere religioasă, morală și națională a femeilor române“. c. Ajutorarea copiilor săraci, dar vrednici de sprijin, ca să poată „umbla la școală sau să învețe măiestrii“. d. Sprijinirea industriei și economiei casnice „în cercul femeilor din acest ținut“.

Conform Statutului, aceste obiective vor fi îndeplinite prin următoarele mijloace : ținerea de prelegeri igienice la sate, publicarea și răspândirea de broșuri de igienă populară; ajutorarea femeilor și a țăranilor în caz de boală cu „sfatul, conducerea și ajutorul trebuincios“, instruirea mamelor asupra cauzelor care produc mortalitate în rândul copiilor mici, precum și alte măsuri care ar putea contribui la „îmbunătățirea stării sanitare a populației române“, înființarea de mici biblioteci pentru copii, „după putință“, în fiecare comună de pe Valea Someșului Mare și înzestrarea acestora cu cărțile adecvate „potrivite a deștepta și nutri vii sentimente și conștiința națională“, publicarea și primenirea cărților cu un astfel de conținut și înmânarea lor ca premii elevilor care „excelează prin purtarea lor morală“ și se

disting în „declamarea sau cântarea de poezii naționale“, răspândirea în satele plășilor Rodna și Năsăud a unor reviste „bune pentru copii, pentru tineri, fete și femei“, ținerea de expuneri menite „să deștepte și să cultive“ sentimente „naționale în ținutul român și în cercul femeilor române“, organizarea de expoziții cu obiectele confecționate de către copii și premierea acelor mame care „prin exemplul și conduita lor“, prin „îngrijirea și creșterea ce au dat fiilor și fiicelor lor se pot considera ca mame de model“.

Pentru a veni în sprijinul copiilor săraci și a celor orfani, în Statut se stipulează, de asemenea, necesitatea ajutorării materiale a acestora cu „bani, cu vîpt, cu cvarțir sau în orice alt mod“, ființarea în Năsăud a unui orfelinat, acordarea de burse și sprijinirea, sub aspect material, a copiilor talentați și cu o purtare bună pentru a putea urma cursurile școlare. S-a prevăzut, totodată, conferirea de premii pentru învățătorii din mediul rural care, cu ocazia examenelor anuale, au obținut „cele mai excelente rezultate în instrucția industriei naționale de casă“ (cusut, țesut, broderit, împletit, pregătirea de haine, costume și alte lucrări cu motive naționale) și în „instrucția economiei casnice din sfera ocupațiunilor femeiești“ (legumăritul, fiertul bucatelor, al diferitelor compoturi și dulcețuri, al pregătirii diferitelor alimente din lapte și materiale făinoase). Fetițele care obțineau rezultate bune la lucrările practice urmau să fie premiate iar obiectele confecționate expuse publicului.

În vederea impulsionării activității casnice s-a preconizat organizarea pentru femei, „de cursuri ambulante de industrie și economie casnică“, a unei școli speciale sau, în cel mai rău caz, a unei „catedre de învățătoresă pentru promovarea industriei și a economiei casnice“ pe lângă una din școlile existente în Năsăud.

Membrii Reuniunii, femei și bărbați, erau clasificați în : membri fondatori, membri ordinari, membri onorifici și membri ajutători. Cei din primele trei categorii plăteau, „o dată pentru totdeauna“, o taxă de cel puțin 200 lei, respectiv 10 și 5 lei „pe viață“. Membrii onorifici, aleși de adunarea generală pentru meritele lor câștigate în activitatea desfășurată în cadru Reuniuni, nu plăteau vreo taxă.

Femeile care duc „o viață imorală ori își reneagă limba și legea“ erau boicotate și excluse din rândul membrilor societății.

Forul conducător al Reuniuni era adunarea generală, ale cărei hotărâri erau traduse în viață de către comitetul central (format din 20 de membri dintre care cel puțin 4 erau bărbați) și comitetele filialelor. Adunarea generală controla activitatea acestor comitete, adopta bugetul de venituri și cheltuieli, modifica Statutul dacă situația o cerea, stabilea hotărâri în toate problemele mai importante. Pentru o mai bună organizare a activității, în cadrul Reuniunii s-au constituit secțiile: religioasă, morală și națională, ajutorarea copiilor săraci și orfani, sprijinirea industriei și economiei casnice.

Organele executive ale Reuniunii au fost: președinta, considerată „conducătoarea spirituală“, vicepreședintele și secretarul „sufletul Reuniunii“, vicesecretarul, casierul și controlorul.

În fiecare comună de pe Valea Someșului Mare urma să se organizeze câte o filială condusă de către un comitet.

Modul în care s-a constituit „Reuniunea Femeilor Române de pe Valea Someșului Mare“ este ilustrată de conținutul documentelor pe care le prezentăm mai jos,

1919 aprilie 5, Năsăud. Convocarea femeilor din Năsăud în adunare generală de constituire a unei societăți².

În zilele de însemnătate istorică ce le străbatem, organizarea ne este condițiunea esențială pentru asigurarea fericirii noastre ca popor. Și organizarea ni se impune în mod imperios în toate direcțiunile: pe teren militar, administrativ, județean, cultural, economic, industrial etc., în sferele de activitate nu numai a bărbaților, ci și a femeilor.

A sosit timpul ca și femeia română să intre în torentul vieții naționale și culturale românești, dând mâna de ajutor bărbaților la clădirea măreței noastre României Mari, care trebuie să fie tare și neînvinsă prin mărimea sufletească a fiilor și fiicelor ei.

De aceea, damele române din Năsăud în adunarea lor din 28 martie a.c. au hotărât cu unanimitate facerea pașilor de lipsă ca femeile române de pe Valea Someșului să se reorganizeze într-o Reuniune de femei cu sediul în Năsăud.

Spre acest scop ne luăm voia a convoca femeile române de pe Valea Someșului la o adunare generală de constituire, care se va ține în 22 aprilie st.n. (a 3-a zi de Paști) la 11 ore a.m. în sala cea mare a Reuniunii române de lectură din Năsăud.

Năsăud, în 5 aprilie 1919.

Din încredințarea damelor române din Năsăud.

Prezidentă

ss. indiscifrabil

Notar

ss. indiscifrabil

1919 aprilie 22, Năsăud. Proces-verbal al adunării generale a femeilor române de pe Valea Someșului Mare privind înființarea Reuniunii Femeilor Române de pe Valea Someșului Mare³.

Proces-verbal luat în adunarea generală a femeilor române de pe Valea Someșului Mare, chemate cu „Convocarea“ alăturată la acest proces-verbal, ținută în 22 aprilie st. N.a.c., fiind de față ca prezidentă Sultana Haliță, ca secretar. Ioan

Păcurariu și un umăr considerabil de dame, domni și țărânci din Năsăud și din diferite comune de pe această vale.

Doamna Sultana Haliță, prin o cuvântare potrivită, arată că adunarea damelor române din Năsăud ținută în 22 martie st.n.a.c.a. hotărât să se facă pașii de lipsă pentru a se înființa o Reuniune a femeilor române de pe Valea Someșului Mare cu sediul în Năsăud și a emis o comisiune constatatoare din damele Sultana Halița, Cornelia L. Pop, Otilia, dr. Hodor și domnii Alexandru Haliță și Ioan Păcurariu cu indemnizarea să pregătească în timp scurt un proiect de statut pentru reuniunea proiectată care proiect să fie apoi prezentat în o adunare generală a femeilor române spre pertractare. Arată apoi că prezenta adunare e convocată tocmai cu scopul de a hotărî în mod formal înființarea reuniunii și de a vota statutul ei. roagă deci adunarea să-și aleagă prezidenta și un secretar și declară adunarea deschisă.

Ad. 1

Cuvântarea e primită cu aplauze, iar de prezidentă ad hoc se aclamă d-na Sultana Haliță și de secretar d-l Ioan Păcurariu.

2

Prezidentă, designând ca verificatoare a procesului – verbal prezent pe d-le. Cornelia L. Pop, Emilia Șerban și Otilia dr. Hodor, pune la discuție chestiunea înființării unei reuniuni a femeilor române de pe Valea Someșului Mare.

Ad. 2.

Adunarea hotărăște cu unanimitate și însuflețire înființarea unei societăți sub numirea „Reuniunea Femeilor Române de pe Valea Someșului Mare“ cu sediul în Năsăud.

3

Ioan Păcurariu citește proiectul de statut elaborat pentru această reuniune.

Ad. 3.

Adunarea, cu unele adausuri, primește în întregime proiectul de statut prezentat, ridicându-l la valoare de concluzie și hotărăște înaintarea lui Consiliului Dirigent Român din Sibiu spre aprobare. D-lui Ioan Păcurariu, ca autorul proiectului statutului, i se votează mulțumita protocolară.

4.

Prezidenta, mulțumind adunării pentru interesul și zelul arătat între tunete de aplauze, închide adunarea.

Prezidentă
ss. indiscifrabil

Secretar
ss indiscifrabil

Membrele verificatoare
ss indiscifrabil

1919 aprilie, Năsăud, Adresa prin care s-a înaintat Consiliului Dirigent statutul Reuniunii Femeilor Române de pe Valea Someșului Mare⁴.

Onorat Consiliul Dirigent!

Onorat Resort de Interne!

Subscrisul birou, în urma indemnizării primite de la adunarea generală a femeilor române de pe Valea Someșului Mare, ținută în Năsăud la 22 aprilie st.n.a.c.ne luăm voia a vă așterne statutele „Reuniunii Femeilor Române de pe Valea Someșului Mare” spre aprobare.

În numele adunării generale a femeilor române de pe Valea Someșului Mare, ținută în Năsăud, în 22 aprilie 1919.

Prezidentă
ss. indiscifrabil

Secretar
ss. indiscifrabil

1919 octombrie 24, Năsăud, Proces-verbal al adunării generale a femeilor române din Năsăud și de pe Valea Someșului Mare privind definitivarea statutului Reuniunii⁵.

Proces-verbal

Luat în adunarea generală a femeilor române din Năsăud și de pe Valea Someșului Mare ținută în Năsăud, în 24 octombrie n. 1919, în cauza statutelor Reuniunii Femeilor Române de pe această vale.

Prezidentă: Sultana Haliță

Secretar: Ioan Păcurariu

Prezenți: mai multe doamne și domnișoare.

I. Prezidenta ad hoc deschide adunarea și propune ca verificatoare a procesului-verbal prezent pe doamnele Emilia Șerban și Otilia dr. Hodor, Cu vii aclamări se primește.

2. Secretara citește scrisoarea Resortului de Interne de la Consiliul Dirigent din Sibiiu, prin care scrisoare se cere adăugirea la textul statutelor încă a unui matricol ce-l cere dispozițiunile cuprinse în ordine ministerial nr. 1508/1875 B.M. p. IX și propune amplificarea statutelor cu articolul 28 nou, al cărui text îl citește din cuvânt în cuvânt. Adunarea primește articolul propus întocmai și hotărăște să se alăture la textul statutelor Reuniunii Femeilor Române de pe Valea Someșului Mare și așa statutele să se înainteze din nou Consiliului Dirigent din Sibiu spre aprobare.

Ne mai fiind alte obiecte de pretractat, ședința se încheie.

Prezidentă
ss. indiscifrabil

Secretar
ss. indiscifrabil

Membrii verificatori
ss. indiscifrabil

1919 octombrie 24, Năsăud. Adresa prin care se înaintează Consiliului Dirigent spre aprobare statutul Reuniunii Femeilor Române de pe Valea Someșului Mare⁶.

Onoratului Consiliu Dirigent;

Resortul Interne, Sibiu

Subscrisul birou, pe baza indemnizării primită în adunarea generală a femeilor române din Năsăud și de pe Valea Someșului Mare, ținută în 24 octombrie a.c. în Năsăud, își permite a înainta din nou statutele „Reuniunii Femeilor Române de pe Valea Someșului Mare“ cu rugarea, ca după ce textele acestora s-au amplificat cu articolul cerut în scrisoarea on. Resort din 21 august 1919 nr. 10352-1919, să fie aprobate de urgent pentru ca reuniunea să-și poată începe activitatea.

Năsăud, la 24 octombrie 1919

Prezidentă

ss. indiscifrabil

Secretar

ss. indiscifrabil

NOTE:

1. Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Consiliul Dirigent, Administrația județeană și comunală, dosar I4, 67-71.
2. *Ibidem*, f.60
3. *Ibidem*, f. 62
4. *Ibidem*, f.63
5. *Ibidem*, f. 74
6. *Ibidem*, f.65.

IX. ASTRA NĂSĂUDEANĂ

SERBĂRI ASTRISTE LA SALVA PRILEJUITE DE CENTENARUL TIBERIU MORARIU (1905-2005)

Prof. Ioanela Alis SENI, Prof. Ioan SENI

În zilele de 3-4 septembrie 2005 se desfășurau serbările Centenarului Tiberiu Morariu, fiu al Salvei, membru al Academiei Române și membru al Astei. Consiliul Local, Primăria Salva și Școala Generală „Tiberiu Morariu” organizau cu acest prilej întâlnirea cu fiii satului și găzduiau cea de-a XVI-a adunare anuală a Despărțământului năsăudean al Asociațiunii culturale Astra.

Sâmbătă, încă de dimineață, localnicii își primeau cu emoții oaspeții invitați. Membrii Astei, după un salut de complezență, își desfășurau ședința anuală a Despărțământului în prezența membrilor aștrști din Năsăud, Valea Ilvei, Anieș, Rebrșoara, Maieru, Salva etc, la care se adăugau delegați, cu mesaje directe sau indirecte din Cluj-Napoca – academician Dumitru Protase și dr. col Vasile Tutula, din Iași și Cahul (R. Moldova) – student Ștefan Fulea, Sibiu – prof. univ. dr. Dumitru Acu, președintele Asociațiunii ASTRA, Baia Mare – prof. univ. dr. Gheorghe Pop – președintele Astei Maramureș, care, pe lângă mesajul încurajator adresat aștrștilor năsăudeni, mai trimitea și 30 de cărți cu titlul *Astra ieri și astăzi, vol. III*, în care sunt cuprinse zeci de pagini referitoare la adunările și activitățile Despărțământului Năsăud al Astei, al intelectualilor de marcă din Năsăud, Maieru, Sângeorz-Băi, Feldru, Ilva Mare, Rebrșoara, Coșbuc, Salva, Cristeștii Ciceului, Telciu, Monor, Leșu, Rebra, Nepos etc. Astfel de mesaje au mai transmis aștrștii din Blaj, Bacău, Chișinău, Beclean, Bistrița și alții din zona ținutului năsăudean.

Adunarea anuală era deschisă prin cuvântul generos al prof. Ana Filip – președinta Astei locale și al primarului Onul Gheorghe, satisfăcut de onoarea pe care i-o oferă membrii Astei din zona Năsăudului. Apoi, ordinea de zi s-a derulat conform programului anunțat: Raportul anual – prof. Ioan Seni, președinte DNA, Raportul financiar – realizat de ec. Vica Istrate și prezentat de Vasile Cleja; Raportul Comisiei de cenzori – prof. Grigore Marțian. Au urmat discuții, sugestii și propuneri care au îmbogățit proiectul de intenții pe anul 2006, alcătuit de prof. Radu Băeș, secretarul DNA, după cum urmează: realizarea unui periodic propriu – *Astra năsăudeană*; aniversări – Grigore C. Moisil, Gherasim Domide, Artemiu Publiu Alexi, Ioan Barna, Ioan Marian, Sever Pop, Florian Porcius, George Coșbuc, Andrei Mureșanu etc; comemorări – Constantin Moisil, Emil Domide, Macedon Linul, Valeriu Seni, Iustin Ilieșiu, Grigore Moisil, Emil Precup, Solomon Haliță etc; cinstirea sărbătorilor naționale – 1 Decembrie, 9 Mai, Ziua Europei, Ziua Eroilor, Ziua Tricolorului și Imnului național etc; continuarea Concursului interdisciplinar „Dr. Paul Tanco”; diverse acțiuni ecologice; păstrarea și valorificarea patrimoniului

cultural, folcloric; crearea unui cerc filatelic în cadrul Cercului Astra „Virgil Șotropa“, înființarea cercurilor Astra de la Telciu, Bichigiu, Romului etc; antrenarea atriștilor la realizarea monografiilor din zonă...

Toate documentele și propunerile făcute au fost aprobate în unanimitate.

Discuțiile s-au întrerupt la orele 10 când s-a procedat la dezvelirea bustului TIBERIU MORARIU. Un sobor de preoți – ortodocși: D-tru Morariu, Teofil Roman, Ștefan Paramon, Ștefan Roș, Ilie Furcea, Nifon Odobescu și greco-catolic – Login Ceuca a oficiat un Te Deum oportun evenimentului și benefic pentru unitatea bisericilor surori. Dezvelirea a operat-o primarul comunei – ing. Gheorghe Onul care și-a salutat cu căldură oaspeții, oferind acestora date despre însemnătatea evenimentului. Prof. Ana Filip, președinta Cercului Astra Salva a etalat aspectele principale din istoricul comunei și conținutul volumului *Salva – repere monografice*, elogiind efortul intelectualilor sălăoani în reușita manifestărilor acestui centenar. Prof. univ. dr. Pompei Cocean (Cluj-Napoca) și academicianul Dumitru Protase au elogiât activitatea de specialist, academician și astrict a savantului Tiberiu Morariu. Subprefectul Gh. Tuță, olandeza Ellen Oneke, studentul Ștefan Fulea (Cahul – R. Moldova), dir. Ioan Morariu și sculptorul Ilarion Voinea (Cluj-Napoca) au adus fiecare, prinosul lor de recunoștință sălăoanilor și personalităților ce-i reprezintă. Prof. Ioan Seni, președintele DNA a etalat evenimentele de sărbătoare prilejuite de-a lungul timpului de filiala Salva a Asociațiunii Astra, oferind diplome de merit din partea DNA celor care s-au întrebuițat pentru reușita sărbătorilor legate de centenar – primar, viceprimar, dir. școlii, conducerea Astei locale, preoților din comună, cadrelor didactice implicate în spectacolul artistic și realizarea expoziției, instructorilor și artiștilor prezenți la Salva, oaspeților de peste hotare etc.

Au fost depuse la bustul academicianului Tiberiu Morariu coroane și jerbe de flori din partea CL, a Primăriei, a deputaților județeni, a Școlii Generale, a Bisericilor din comună și a Astei Beclean. Un moment artistic al copiilor școlari și preșcolari încheia manifestările de la monument după care a continuat adunarea anuală a DNA și sesiunea de comunicări dedicată geografului Tiberiu Morariu.

Ultimul punct al adunării a fost alegerea noilor organisme de conducere ale DNA, punct girat de președintele Asociațiunii, prof. univ. dr. Dumitru Acu. **Președinte** a fost reales prof. Ioan Seni de la Colegiul Național „G. Coșbuc“. În **Biroul DNA** au fost aleși ca **vicepreședinți**: inv. Ioan Mititean (relații externe, monitorizări), medicul Gh. Traian Dascăl (cultul eroilor, aniversări, comemorări, sesiuni științifice) și dirigintele O.P. Nășăud – Valer Petrehuș (activitatea în cercurile DNA); ca **secretari**: prof. Radu Băeș (organizare și prognoză), ec. Vica Istrate (sector financiar) și Vasile Cleja (arhivă și corespondență); ca **președinți de secțiuni**: prof. Traian Pavelea – S. Literară; dr. Gheorghe Pleș – S. Științifică; prof. Ioan Radu Nistor – S. Istorică; prof. Sever Ursa – S. Etnografică; pr. protopop Ioan Dâmbu – S. Bisericească; prof. Romulus Berceni – S. Ecologică; inv. Luminița Cuceu – S. Tineret; prof. Pavelea Dănuț, inspector școlar – S. Școlară; Daniel Lehaci, licean, cls. a XI-a E, CN „G. Coșbuc“ – S. Liceeni și Studenți. În **Comitetul DNA** au mai fost aleși: Icu Crăciun (Maiuru), Cărbune Titus (Anieș), Leon Cărdan și Ilie

Bosancu (Sângeorz-Băi), Mare Ilie (Ilva Mică), Ioan Coruțiu (Poiana Ilvei), Maria Ruști (Măgura Ilvei), Berengea Pavel, Candale Ștefan și Șt. Sas (Ilva Mare), Balea Ionel și Eleonora Feștilă (Lunca Ilvei), Nicolae Lupșan și Maria Suciu (Leșu), Simion Palagi (Feldru), Mircea Daroși (Nepos), Ștefan Bachis (Rebra), pr. Nicolae Hoha, Leon Măti și Leon Catarig (Rebrișoara), Ioan Ștefan și C-tin Catalano (Coșbuc), pr. Dănuț Părăscan și Domnica Homei (Telciu), Gavrilă Rus și Gh. Ilovan (Zagra), Cornel Urian (Cristeștii Ciceului), pr. Marius Avram (Monor), Ana Filip și Ioan Anghelini (Salva), Emil Nistor, I. Lăpușeanu, D-tru Mureșan, Vasile Moț, Nicolae Bosbiciu, I. Talpoș, Lucia Botean, Olga Lucuța, Radu Sîrbu și Ilie Filip (Năsăud).

În încheiere, președintele Asociațiunii – prof. univ. dr. D-tru Acu felicită DNA pentru reușitele sale și le dorea noilor aleși succese remarcabile în constelația filialelor ASTRA din țară și din afara țării. Insista pe organizarea activităților, evaluarea lor, efectul acestora la nivelul cercurilor, secțiunilor și a fiecărui membru. Să ne protejăm patrimoniul național pentru a ne păstra identitatea în procesul globalizării viitoare. ASTRA să strălucească prin altruism.

La sesiunea științifică dedicată academicianului geograf Tiberiu Morariu participau cu teme interesante prof. univ. dr. Pompei Cocean, decanul Facultății de Geografie Cluj-Napoca, prof. univ. dr. Grigore Posea și soția sa de la Universitatea București, profesorii universitari clujeni – Ioan Mac, V. Gârbacea, W Schreiber, V. Surdeanu, Ionim Marțian, iar din zona Năsăudului – prof. I. Morar și dr. Gheorghe Pleș, colaboratori la volumul *Tiberiu Morariu Magistrul Școlii geografice clujene*, Editura „Presa Universitară Clujeană”, 2003, p. 8-16.

În după masa zilei de 3 septembrie, în sala arhiplină a Căminului Cultural au fost lansate mai multe cărți. În primul rând „Salva – repere monografice”, volum realizat sub îndrumarea profesorilor Ana Filip și Ioan Morariu de către un colectiv de intelectuali ai satului: D. Piciu, G. Iacob, V. Catone, G. Pop, A. Filip, I. Morariu, F. Morariu, R. Fetti, V. Puica, I. Hirșman, V. Hirșman și I. Ceuca și apărut la Editura „G. Coșbuc” Bistrița. Profesoara Ana Filip a insistat pe aspectele istorice dragi sălăoanilor și bine valorificate cu prilejul revederii cu fiii satului.

Prof. Traian Pavelea a prezentat cartea „Istoria Poștei Năsăudene”, autori trei aștriști: Radu Băeș, Valer Petrehuș și Ioan Seni, insistând pe caracterul documentar al acesteia, pe forma accesibilă și atractivă de redactare și etalare a evenimentelor poștale din ținutul năsăudean.

Prof. Sever Ursa a prezentat cartea „ASTRA – ieri și azi”, vol. III, autori prof. univ. dr. Gheorghe Pop și drd. Teodor Ardelean, ambii din Baia Mare, volum în care sunt etalate reușitele astriste din Despărțământul năsăudean (adunările anuale din anii 1990-2004), alături de experiența și faptele altor despărțăminte, inclusiv cele din Maramureș. Volumul prezintă documentar adunările anuale ale D. Năsăud al Astrei din Năsăud (1990, 1999, 2001), Maieru (1991), Sângeorz-Băi (1992, 1996), Salva (1993), Zagra (1994), Ilva Mare și Măgura Ilvei (1995), Rebrișoara (1997), Coșbuc (1998), Feldru (2000), Beclean (2002) și Cristeștii Ciceului (2003, 2004). Cartea se recomandă pentru fiecare bibliotecă personală sau comunală ori orășenească.

Prof. Ioan Seni a prezentat periodicele din țară în care se fac referiri la activitatea astristă din ținutul năsăudean: *Revista română* (Iași), *Astra blăjeană* (Blaj), *Impact* (Dej), *Foaia Poporului* (Sibiu), *Almanahul VRR* (Cluj-Napoca), *Astra arădeană* (Arad), *Tribuna Universității* (Arad), *Dacia* (Brașov), *Grai românesc* (Harghita Covasna), *Gazeta de Miercurea* (Miercurea Sibiului), recomandând și *Curierul năsăudean* și *Plaiuri năsăudene* care apar în paginile periodicelor județene *Răsunetul* și *Mesagerul de BN*. Apoi, a prezentat câteva cărți de mare utilitate și importanță pe piața informației: Traian Pavelea, *Societăți culturale năsăudene. Varia* (Năsăud); Al. Husar, *Vremea de apoi* (Iași); Veronica Oșorheian, *Mărturisiri* (Alba Iulia); Ioana Precup, *Orfanul* (Deva); Romulus Berceni, *Viața la țară. Chiocșiș* (Bistrița); Liviu Pandele, *Transilvania Terra Dacica* (Brașov); *Actele Asociațiunii; Proiectele Muzeului „Astra”* (Sibiu); Mitică Pricopie, *Spiritualitate, ieri și azi* (Bacău), cărți în care aștrii năsăudeni pot găsi aspecte literare, istorice și de strictă informație oferite cu multă căldură și generozitate de autori, pot găsi exemple și modele de implicare în acțiuni astriste.

Prezentarea cărților s-a făcut în pauzele programului artistic prezentat de formațiile artistice ale comunei Salva, formații de teatru, balet și folclor evidențiate pe plan județean, național și internațional, având ca instructori pe distinsele prof. Felicia Morariu și inv. Doina Furcea.

Programul de sâmbătă se încheia cu un pelerinaj la *Roata lui Tudoran*, pe platoul Mocirla de la Salva, unde prof. Ana Filip a prezentat desfășurarea revoltei grănicerilor năsăudeni din mai-noiembrie 1763 și supliciul la care au fost supuși eroii năsăudeni. Încheia cu darul făcut sălăoanilor de către scriitorul Teodor Tanco din Cluj-Napoca, în 1993, la 230 de ani de la supliciu: *Troița lui Tănaă Tudoran*.

Seara, fiii satului se delectau în bogatul program – *Balul brotacilor*, bal întreținut prin cântece de voie bună de către solista de muzică populară Onița Ciuta (Rebrișoara) și alte formații de muzică ușoară din județ.

Programul de duminică – 4 septembrie continuă cu participarea la *Liturghie* în bisericile din comună (ortodoxă și greco-catolică), inclusiv la Mănăstirea „Izvorul tămăduirii”. După masă, la Căminul Cultural, programul artistic derulat în cinstea fiilor satului a fost o împletire între spectacolul oferit de localnici – „Păunașii Salvei” și reprezentările făcute de artiștii invitați, ei înșiși – fii ai satului: Dinu Tănase, Sânziana Hrișman Aldea, Ana Strâmturean, la care a mai colaborat și Onița Ciuta. Celebre rămân și interpretările Domnicăi Pop (72 ani) care a recitat din vremea copilăriei sale poezia *Limba mea - limba română* și a d-nei prof. Ana Filip – cu un repertoriu de romane și cântece dragi din patrimoniul național. Prezentatoarea Luminița Cuceu, alături de prof. Ana Filip, a animat întregul program prin etalarea succeselor obținute de artiștii din scenă, atât în țară, cât și în afara ei.

Într-o atmosferă de profund respect și recunoștință oaspeții își luau rămas bun de la oficialii comunei și reprezentanții Astrei locale ...

SĂRBĂTORI ASTRISTE LA LEȘU

Prof. Ioan SENI

Respectul pentru istorie și țară al medicului Gheorghe Traian Dascăl, încurajat de familie și prieteni, medicul, membru fondator al Asociațiunii Astra se întrece pe sine lăsând semne ale respectului pentru trecut și mai ales pentru originile latine ale neamului românesc, în zone unde mândria de a fi latin este ridicată pe trepte superioare de cunoaștere și recunoștință. După Cristeștii Ciceului, după Dej și Năsăud, Lupa Capitolina este donată și comunei Leșu și depusă în incinta Bisericii greco-catolice, ambele simboluri culturale semnificând, fiecare în felul lui, legătura românilor cu Roma.

Monumentul a fost realizat de profesorii năsăudeni Ioan Radu Nistor și Ioan Nichifor Someșan, absolvenți ai Institutelor de Arte Plastice din țară, autori a numeroase alte lucrări de artă bine apreciate. Soclul a fost realizat de meșteri plătiți de familiile Saveta și Valer Petrehuș, Simona Monica și Ioan Pop, Tonica și Ioan Pop, familii înrudite și care-și onorează blazonul cu fapte de buni creștini.

Evenimentul a fost onorat de prezența a 12 clujeni, membri ai Societății culturale „Virtus Romana Rediviva“, în fruntea cărora se afla academicianul Dumitru Protase, dr. doc. Crișan Mircioiu, col. dr. Vasile Tutula, prof. dr. Ariana Protase, prof. dr. ing. Barbu Bălan, prof. dr. Viorica Barbu, ing. Marius Mălai, col. ing. Sever Găină, ing. Valeri Toderici cu întreaga familie și alți clujeni originari din Valea Ilvei, precum cântăreata Mărioara Precup, poeta Ioana Precup și mulți alți fii ai satului. Din partea Despărțământului Năsăud al Astei au fost prezenți președintele, prof. Ioan Seni; vicepreședinții Ioan Mititean, Valer Petrehuș și Gh. Tr. Dascăl – foarte implicați în desfășurarea evenimentului; secretarii Radu Băeș și Vasile Cleja, președinți de secțiuni ai DNA – prof. Traian Pavelea, secțiunea literară, prof. dr. Gheorghe Pleș, secțiunea științifică, prof. Romulus Berceni, secțiunea ecologică; reprezentanții presei – Olga Lucuța și Radu Sîrbu, precum și numeroși prieteni ai leșenilor, din Beclean – conducerea Astei în frunte cu președinta Ligia Dănilă, dr. Maria Covaci, familia Mârza, prof. Didina Rurac și dir. Leon Dănilă, Colegiul Național „Petru Rareș“...

După ceremonialul religios oficiat de vicarul Mihai Todea, preoții Claudiu Sorășan și George Todica, primarul Leșului, Nicolae Lupșan i-a salutat și le-a mulțumit tuturor celor implicați în derularea evenimentului, le-a mulțumit clujenilor, bistrițenilor, năsăudenilor, târgmureșenilor, celor din Ilva Mare – prof. Pavel Berengea, președintele Astei ilvene, prof. Ana Berengea, primarului Vasile Borș și

prof. Sever Ursa din Maieru ș.m.a. Apoi, i-a invitat pe rând pe oaspeții satului la discursuri prilejuite de evenimentul dezvelirii Lupei Capitolina la Leșu. Mai întâi, donatorul monumentului, medicul Gh. Tr. Dascăl și-a explicat gestul său onorabil aducând mulțumiri tuturor celor care l-au sprijinit în demersul său. Apoi academicianul Dumitru Protase a explicat semnificația Lupei Capitolina, a celor doi copii Romulus și Remus – ca simboluri ale romanității și latinității în locurile unde se inaugurează astfel de monumente. Îi felicită pe organizatori și mai ales pe donatorul Gh. Tr. Dascăl pentru respectul ce-l are privind simbolurile țării. Important rămâne, spune academicianul Protase „să ducem înainte flacăra și nu cenușa istoriei“. Col. dr. Vasile Tutula, președintele executiv al Societății culturale „Virtus Romana Rediviva“ din Cluj-Napoca aducea salutul membrilor săi la manifestările de la Leșu, iar prof. Ioan Seni insista pe colaborarea dintre aștrii nășăudeni și VRR-iștii clujeni în susținerea faptelor patriotice ale medicului Gh. Tr. Dascăl, care a dorit să doneze leșenilor Lupa Capitolina. La ideile expuse s-au asociat și aștrii din Beclean prin cuvântul prof. Ligia Dănilă, președinta Despărțământului Astra Beclean. Valer Petrehuș finaliza expunerile de la monument aducând mulțumiri celor care s-au implicat în buna reușită a evenimentului. În final își exprimau, prin cântec și vers bucuria reușitei, cântăreața Mărioara Precup, Sabina Nimigean și un grup folcloric al Ansamblului „Mugurașul“ al Școlii Generale „Mihai Eminescu“ din Năsăud.

Primarul Nicolae Lupșan invita întreaga asistență la Căminul Cultural pentru continuarea manifestărilor. Într-o sală arhiplină au fost audiate discursurile academicianului Dumitru Protase și a prof. dr. doc. Crișan Mircioiu din Cluj; au fost ascultate cu interes cântecele Mărioarei Precup și versurile Ioanei Precup; au fost savurate versurile și epigramele distinșilor prof. dr. ing. Barbu Bălan și ing. Marius Mălai; au fost lansate ultimele cărți apărute pe piața nășăudeană: *Istoria Poștei nășăudene*, autori Radu Băeș, Valer Petrehuș și Ioan Seni, prezentată de prof. Traian Pavelea; *Societăți culturale nășăudene* a prof. Traian Pavelea, prezentată de prof. Ioan Seni; Valer Petrehuș a donat bibliotecilor din comună câte două volume din *Istoria Poștei nășăudene* și *Poveștile Gersei*, autor Radu Băeș.

Președintele Desp. Astra Năsăud, prof. Ioan Seni a oferit *diplome de merit* tuturor clujenilor, nășăudenilor și leșenilor care s-au implicat în manifestările dezvelirii Lupei Capitolina la Leșu în data de 13 nov. 2005. Printre beneficiari s-au numărat academicianul Protase, dr. doc. Crișan Mircioiu, medicul Gh. Tr. Dascăl și soția sa, Nadia, Valer Petrehuș, Pavel Berengea, Sever Ursa, Primarii Nicolae Lupșan și Vasile Borș (Maieru), Mărioara și Ioana Precup, toți clujenii și nășăudenii prezenți la Leșu. Programul continua cu prestația artistică a ansamblului „Mugurașul“ din Năsăud – instr. Ioan Talpoș și a elevilor inv. Mărioara Pop, Savira Dănilă și Elena Lupșan.

Impresiile și schimbul de păreri au continuat în atmosfera de sărbătoare a agapei oferite de familiile Valer și Saveta Petrehuș, Ioan și Monica Simona Pop, Ioan și Tonica Pop, Elena și Nicolae Lupșan și alți apropiați ai acestora.

ȘCOALA ȘI ASOCIAȚIUNEA ASTRA

Prof. Ioan SENI

Convinși că viitorul unei societăți culturale îl reprezintă tineretul, marea majoritate a acțiunilor aștristilor născuți era direcționată spre tineretul școlar, liceal și studenții născuți reveniți în vacanțe.

Principalul mijloc de a-i atrage spre Astra a fost divertismentul, dansul, întrecerea între școli etc, iar forma de activitate ce le putea cuprinde pe toate nu era alta decât **Balul Astrei**, realizat anual (februarie-martie), între cele trei licee din oraș – Colegiul Național „George Coșbuc“, Grupul Școlar Silvic și Grupul Școlar Economic, realizat de regulă între **balul bobocilor** (toamna) și **balul majoratului** (primăvara). Șapte ediții am realizat, din 1992 până în 1999. Fiecare ediție a fost o mare reușită, însemnând numeric peste 400 de participanți, iar programul distractiv mobiliza și motiva fiecare unitate școlară. Casa de Cultură a orașului se umplea din nou, după ani mulți de hibernare. Programul distractiv-artistic îi mobiliza pe toți participanții, fiind alcătuit din puncte atractive hotărâte de fiecare colectiv în parte. Rămân și astăzi în memoria colectivă concursurile *cine știe câștigă* realizate pe teme de literatură, istorie, științe și cultură generală; concursul de *miss și mister* între licee; momentele distractive realizate de fiecare unitate școlară – *momente unicate, pline de umor și mult gustate de public*; prezența *formațiilor artistice – Călușarii, Silvana, Mugurașul etc* înviorau și mai mult spectacolul, după care urma în mod firesc *discoteca*. Balul Astrei începea la ora 17 și se încheia la ora 23, antrenând profesori, consilieri locali, executivul orașului, părinți, personalul Casei de Cultură, organele de ordine din oraș. Intrarea la Bal însemna plata cotizației anuale, iar din acești bani se asigurau premiile și diplomele Astrei ce se acordau câștigătorilor. Când tinerii au considerat că aceste venituri sunt prea mici, au alergat în oraș după sponsorizări și au fost înțeleși. Această reușită punea în umbră conducerea Casei de Cultură, care, deși avea o vechime respectabilă (de prin anii 1975!) nu reușea activități noi, atractive, consuma banul public nejustificat și se menținea în peisajul cultural prin șantaj sau presiuni asupra CL și executiv printr-un post de radio privat... Peste tot unde se mai păstrau fostele structuri comuniste sau securiste, răul persista...

De ce a încetat această activitate și s-a oprit la ediția a VIII-a e lesne de observat: lipsa unui spațiu destinat tineretului, pe care să-l poată folosi și ONG-urile; lipsa unor resurse financiare, inclusiv din banul public pe care Astra să

le poată utiliza în folosul tinerilor; activitatea cu tinerii impune un efort permanent și susținut cu energie, efort pe care MEC nu-l răsplătește corespunzător în acordarea calificativelor anuale, descurajându-i pe profesorii care se implică; invidia orgolioșilor și acțiunea lor subversivă în stil comunisto-securist; concurența neloială între Asociațiunea Astra și instituțiile de cultură ce consumă banii publici.

O altă acțiune astristă năsăudeană care a ajuns la ediția a X-a a fost (este) **Concursul interdisciplinar „Dr. Paul Tanco”** – organizat cu elevi din clasele IV-VIII, de regulă în luna mai și care cuprindea zeci de copii școlari, din comunele în care existau cercuri Astra și care se întreceau la *matematică și română*, ajutați fiind de profesorii lor de specialitate. Concursul era un omagiu adus primului *doctor în matematici și filozofie* din ținutul năsăudean, titlu obținut de Paul Tanco la Gratz și Viena, dar și un bun prilej de a-i obișnui pe școlari cu competiția, concursul și performanța. Concursul a fost găzduit pe rând de centrele astriste Năsăud, Maieru, Monor, Lunca Ilvei, Zagra, Beclean, Sângeorz-Băi, iar la ediția a IX-a (2003) și Bistrița (Șc. Gen. Nr. 1 - dir. Maria Șigovan), unde s-au implicat cu excelente rezultate atât Inspectoratul Școlar Județean, cât și Societatea de Științe Matematice (președinte – prof. Nicolae Sanda). Anterior, pe lângă cei doi colaboratori s-a mai implicat și Societatea de Științe Filologice (președinte – prof. Ioan Lăpușneanu). Concursul s-a desfășurat conform unui regulament stabilit de Secțiunea Științifică a DNA (președinte – prof. dr. Gh. Pleș – Colegiul N. „G. Coșbuc” Năsăud), iar premiile în bani, diplome și cărți au fost asigurate, la primele 6-7 ediții de către președintele DNA (prof. Ioan Seni), prin sponsorii fideli ai Desp. Năsăudean al Astrei. Când acțiunea a luat amploare, participând la concurs peste 300 de copii școlari și circa 80 de profesori de română și matematică, iar cheltuielile depășeau posibilitățile Astrei, a fost necesară intervenția instituțiilor oficiale – Inspectorat Școlar, Consiliul Județean și Consiliile Locale, aspect pe care cei ce gestionează banul public nu-l agreează îndeajuns. De aceea ultimele două ediții, foarte reușite de altfel, dar costisitoare, de la Sângeorz-Băi și Bistrița, ediții ce i-au întrebunțat serios pe inspectorii școlari și consilierii județeni sau locali, și la care au participat câteva sute de elevi și cadre didactice, au costat destul de mult, cu mult peste posibilitățile Astrei năsăudene, descurajându-i și pe posesorii de bugete. Concursul ar putea continua dacă instituțiile bugetare ar acorda atenția cuvenită bunei gospodăririi a resurselor financiare și ar înțelege că cea mai importantă investiție pe termen lung este educația și instruirea tinerei generații. Atragerea de fonduri în această direcție ar trebui să preocupe și pe liderii Asociațiunii la nivel central, pentru a acorda logistica și sprijinul concret pe care-l așteaptă filialele din țară.

Deniile Eminescu, Concursul internațional de creație Veronica Micle, Concursul de poezie Fântâna darurilor – inițiate și organizate de Despărțămintele Astrei Iași (președinte – prof. Areta Moșu) și Blaj (președinte – prof. Silvia Pop) au mobilizat și antrenat și alte despărțăminte printre care și pe cel năsăudean, astfel că

unii tineri nășăudeni și-au văzut creațiile lor proprii publicate în volum. Mai mult, dezvelirea busturilor *Veronica Micle* (sculptor – Aurel Contraș, București) și *Mihai Eminescu* (sculptor – Ioan Radu Nistor, Nășăud) la Nășăud, respectiv Beclean a prilejuit întâlnirea tinerilor nășăudeni cu cei de peste graniță sau din țară, tineri creatori și iubitori de frumos. Cele 9-10 ediții ale acestor manifestări s-au constituit într-o reală și plăcută misiune astristă.

În aceeași direcție a valorificării aptitudinilor și talentului creator al elevilor gimnaziști sau liceeni de la Școala Generală „Mihai Eminescu”, de la Colegiului Național „G. Coșbuc”, Grupul Școlar Silvic sau Economic din Nășăud a fost inițiat în primăvara anului 2005 **Cenaclul Astra „Iacob Mureșanu”** în ședințele căruia (patru până în prezent) tinerii gimnaziști și liceeni și-au testat creațiile proprii, citindu-le și apoi audiind părerile persoanelor consacrate: prof. Radu Băeș - secretar al DNA, președintele cenaclului și autor a numeroase volume publicate; prof. Nicolae Bosbiciu – vicepreședinte al cenaclului și membru al Uniunii Scriitorilor, autor de volume publicate și premiate; prof. Ioan Lăpușneanu – secretar al cenaclului și autor a numeroase articole și eseuri, redactor de reviste și diverse periodice; Ștefan Ghioc – poet, Maria Sângeorzan – poetă, prof. Traian Pavelea – autor de cărți, prof. Grigore Marțian – autor de articole și studii, Ioan Mititean, Olga Lucuța și Ana Șchiopu – autori de studii și articole, prof. Ioan Seni – președinte al DNA, autor de studii, articole și volume publicate și multe altele. Cei cu merite deosebite în acest Cenaclu vor putea participa mai ușor și sigur la acțiunile naționale și internaționale de creație ale Asociațiunii Astra.

Participarea tinerilor liceeni sau studenți la **sesiuni de comunicări** pe teme istorice sau la sesiuni omagiale i-au pus pe aceștia în postura de a cunoaște mai bine istoria națională și locală precum și viața și opera a numeroase personalități locale – academicienii, în cazul Nășăudului: George Coșbuc, Liviu Rebreanu, Virgil Șotropa, Miron Cristea, Nicolae Bălan, Iuliu Moisil, Grigore Moisil, Constantin Moisil, Iulian Marțian, Grigore Silași, Iacob Mureșanu, Nicolae Drăganu, Florian Porcius, Iuliu Prodan, Tiberiu Morariu, Leon Daniello, Simion Florea Marian, Emil Isac, Traian Ionașcu precum și multe alte figuri nășădene îndragite: Sever Pop, Solomon Haliță, Emil Precup, Gherasim Domide, Gavril Istrate, Alexandru Husar, Dumitru Protase sau alți intelectuali nășăudeni adorați. De mare efect au fost participările tinerilor nășăudeni la sesiunile organizate de D. Astra Blaj, Beclean sau Iași, rezultând dorința tinerilor de a se repeta astfel de acțiuni și la care-și doresc să fie parteneri susținuți măcar financiar.

Tinerii școlari nășăudeni performanți au simțit încă din 1992, anual, atenția conducerii Astrei nășădene, mai ales în cazul elevilor care au obținut performanța **Mediei anuale „CEA MAI MARE” pe profil: gimnaziu, informatică, filologie, pedagogic, științele naturii, silvicultură, economic**. Președintele DNA – prof. Ioan Seni a inițiat un astfel de premiu motivându-i pe elevii potențiali, indiferent de

clasă, de a obține acest **premiu în bani și cărți** la care se mai adaugă și o diplomă de merit a Astrei. Numai prin sponsori de mare valoare morală a putut menține acest sistem de premiere, unic în felul lui, dar care se deosebește de ceea ce premiază la sfârșit de an școlar MEC-ul sau alte instituții interesate. Peste ani, acești elevi performanți s-au dovedit a fi reale valori în peisajul nostru național, iar gesturile Asociațiunii Astra n-au fost uitate.

Aproape fiecare școală sau fiecare clasă organizează într-un an școlar **excursii**, dar excursiile organizate de aștrăștii nășăudeni - prof. Ioan Seni și Radu Băeș, în numele Astrei au avut un ecou mai special pentru că itinerarul ales însemna centre astriste din țară, cum ar fi Sibiul, unde prof. Vasile Câmpean și ing. Ștefan Munteanu ne-au fost ghizi pe tot timpul șederii în Sibiu sau Iașul, unde ne-am bucurat de toată atenția dir. D-tru Bunea (Miroslava), unde am fost cazați și a d-nei prof. Areta Moșu, președinta D. Astra Iași. Programul educativ al zilelor respective (23-24 ianuarie 1999) a fost relaxant și eficient pentru elevii nășăudeni.

O acțiune specială în care s-au implicat tinerii școlari din zona Nășăudului a fost **Tabăra internațională „Acasă la noi“**, ajunsă la ediția a X-a, cu implicarea aștrăștilor nășăudeni în edițiile anilor 1997, 2003, 2004 și 2005. Au beneficiat de urmările acestei tabere copii, gospodari, cadre didactice, preoți și alte instituții comunale și orășenești din localitățile Nășăud, Sângeorz-Băi, Maieru, Ilva Mare, Măgura Ilvei, Poiana Ilvei, Leșu Ilvei, Ilva Mică, Feldru, Nepos, Rebrășoara, Rebra, Telciu, Coșbuc și Salva. Instituțiile județene – C.J., Prefectura, Inspectoratul Școlar, Direcția pentru Cultură, Centrul pentru Cultură Populară, Muzeul Județean, Casele memoriale – Coșbuc și Rebreanu, Muzeul Grăniceresc precum și Școlile nășăudene, Protopopiatul Nășăud și Primăriile localităților nominalizate au sprijinit eficient acest tip de activitate din care elevii zonei nășăudene au putut să învețe lucruri pe care nu le-au știut sau au putut să le afle chiar de la sursă. Acordarea de fonduri speciale în acest sens ar putea dinamiza și mai mult cunoașterea românilor din țară cu cei dinafara țării, iar politica de unitate națională ar cunoaște fapte concrete și nedemagogice.

Lansările de carte, participarea la **festivaluri și concursuri artistice**, **Festivalul ilvean de colinde și obiceiuri de iarnă** ajuns la ediția a IX-a îmbogățesc și mai mult activitățile aștrăștilor nășăudeni organizate cu tineri și pentru tineri. Diversificarea și atractivitatea acțiunilor astriste pot constitui o garanție a perpetuării frumosului și utilului în viața națiunii noastre.

Periodicele Asociațiunii Astra fac un mare serviciu tineretului dornic de afirmare prin publicarea faptelor astriste ce se derulează în alte despărțăminte și pot constitui un model posibil de urmat. **Revista română** din Iași realizează cu succes acest fapt și aștrăștii nășăudeni îi aduc cele mai sincere mulțumiri.

RELAȚII CULTURALE ÎNTRE DESPĂRȚĂMÂNTUL NĂSĂUD AL ASTREI ȘI SOCIETATEA CULTURALĂ CLUJEANĂ „VIRTUS ROMANA REDIVIVA“ (1990-2005)

Prof. Ioanela Alis SENI, Prof. Ioan SENI

Moștenirea culturală lăsată de elitele nășăudene – academicienii și toți intelectualii care și-au fundamentat studiile de cultură generală în Școlile nășăudene – obligă generațiile actuale, fie localnici, fie trăitori la Cluj-Napoca sau oriunde pe mapamond, la o valorificare benefică a multor performanțe meritorii pentru timpurile de altădată și comparabile pentru timpurile de astăzi.

Dorința de a găsi unele strategii specifice valorificării acestui patrimoniu nășăudean l-a făcut pe fiecare conjudețean să opteze pentru asociații culturale organizate legal acolo unde aceștia aveau plăcerea să se întrunească, să dezbată, să audieze și chiar să învețe din această moștenire culturală, tradițională.

Așa a apărut la Cluj-Napoca Societatea culturală a nășăudenilor și bistrițenilor „Virtus Romana Rediviva”¹, în anul 1975, când cei realizați și cu o carieră asigurată găseau potrivit, în plină epocă de educație partinică, să valorifice un trecut cultural glorios, să recurgă la izvoarele etnoculturale autentice, adevărate, imaculate, tipic nășăudene. Desele lor întruniri, douăzeci și două² în loc de 30 câte ar fi putut avea loc, erau prilejuri potrivite pentru etalarea succeselor fiecărui tânăr sau vârstnic plecat de la țară în căutarea unor performanțe notabile, sau luau în discuție viața și opera unor personalități nășăudene ori derularea unor evenimente istorice în jurul cărora dezvoltau numeroase opinii. Așa au procedat g-l Onișor Cârceu, prof. univ. dr. Gavril Scridon, prof. Onisim Filipoiu, Teodor Ghițan, Teodor Tanco, Dumitru Protase, Nicolae Trifoiu, Ironim Marțian, Vasile Tutula ș.m.a., așa au apărut numeroase cărți, în special monografii, numeroase reviste sau numeroase studii sau articole de cercetare. Multe dintre acestea erau trimise și la Năsăud sau în diverse localități din județul nostru, aspect ce a încurajat activitatea de asociere culturală, de colaborare și sprijin reciproc avantajos, dar de fiecare dată benefic pentru orașul și ținutul academicienilor.

În anii 1990 se reconstitua și Asociațiunea Astra, inclusiv Despărțământul Năsăud, iar clujenii reveneau la matcă pentru colaborări concrete și implicări responsabile ori de câte ori au fost solicitați. Astfel, în anul 1991, 4-6 octombrie, Năsăudul găzduia a treia adunare anuală a Asociațiunii, precedentele având loc în

anii 1870 și 1893. Implicarea lor era firească deoarece la Năsăud se sărbătoreau 130 de ani de la înființarea Astrei și 125 de ani de la nașterea lui Coșbuc și nu mic a fost efortul lui Teodor Tanco³ și Dumitru Protase, Ironim Marțian, Gavril Scridon, Vasile Voia, Petru Poantă, Valeriu Varvari etc, moderatori sau conferențieri în sesiunile științifice organizate cu acest prilej. În anul 1992 Vasile Fanache era prezent la adunarea anuală a Desp. Năsăud al Astrei de la Sângeorz-Băi, iar în 1993 Ironim Marțian era prezent la adunarea de la Salva, pentru ca în anul 1994, la adunarea DNA de la Zagra, numărul clujenilor să fie mult mai mare: prof. dr. Tudor Drăganu, Gavril Scridon, Nicolae Trifoiu, alături de Gavril Istrate și Alexandru Husar de la Iași.

Din 1995 numărul clujenilor cărora li s-a oferit titlul de *membru de onoare* al Desp. Năsăud al Astrei a crescut tot mai mult. Printre primii onorați cu această atenție au fost Teodor Tanco, Gavril Scridon, Dumitru Protase, Ștefan Pascu, Ironim Marțian, Nicolae Trifoiu... Gestul de recunoștință al Astrei năsăudene intervenea cu mult înainte ca unii dintre intelectualii clujeni să primească titlul de *cetățean de onoare* al orașului Năsăud sau al altei localități din ținutul năsăudean.

La adunarea Despărțământului din 1997, intelectualii clujeni puteau observa câtă lume bună era sosită la Rebrîșoara, din cele mai diverse colțuri ale țării – de la Iași, Sibiu, Cluj, Blaj, Chișinău, Arad, Tg. Mureș, Bistrița etc. Relațiile Astrei năsăudene se extindeau tot mai mult, activitățile sale erau bine înțelese pentru că valorificau ceea ce era important în trecutul cultural al ținutului și, organizând sesiuni de comunicări științifice sau simpozioane oferea generațiilor prezente și viitoare posibilitatea unei informări veridice, documentate, fără interpretări partinice subiective. Ironim Marțian, Nicolae Trifoiu, Valeriu Varvari ș.a. încurajau activitatea de cercetare monografică la nivel de comună, aspect îndeplinit ulterior de către prestigiosul profesor de lb. română, Leon Măti.

Cu prilejul zilelor poetului George Coșbuc, adunarea anuală a DNA avea loc în anul 1998 la Hordou, prilej pentru profesorul C-tin Catalano, președintele Astrei locale de a organiza o întâlnire a oficialităților culturale județene și clujene cu membrii Astrei din ținutul năsăudean. Era încă o ocazie a întăririi relațiilor de încredere între intelectualii clujeni, ieșeni, sibieni, bistrițeni și năsăudeni. Schimbul de păreri, acordarea de diplome de merit sau de excelență întăresc relațiile de încredere între părți și sporesc schimburile de idei, de activități care se concretizează treptat în noi pagini de cercetare și studiu, în elaborarea de reviste, cărți sau monografii. Întâlnirile ultimilor 5-6 ani aveau ca punct de atractivitate tocmai prezentarea de carte, susținerea interesului pentru cercetare și publicare. Bibliotecile personale și ale școlilor năsăudene s-au îmbogățit cu numeroase cărți, CD-uri, reviste și periodice. Benefic a fost sprijinul Muzeului Județean prin directorul său Mircea Prahase, în activitatea de editarea a numeroase lucrări de

cercetare, gest prin care se demonstra că banul public poate fi utilizat și în folosul comunităților. Numeroși primari au avut aceeași atitudine și numărul monografiilor sătești a crescut, iar lansările de carte⁴ au fost mult mai bogate: la Telciu prin Vasile Tutula⁵, la Salva prin geografii clujeni, Ironim Marțian sau Vasile Tutula, Rebrișoara prin Măti Leon, Parva și Nepos prin Mircea Daroși, Zagra prin Mircea Prahase și Gavrilă Rus, Sângeorzul, Rodna, Bichigiul, Leșu, Năsăud⁶, Salva⁷, unde colaborarea cărturarilor clujeni, năsăudeni, sălăoani și bistrițeni a fost mai mult decât relevantă⁸.

Zilele Coșbuc sau Rebreanu, Zilele Liceului⁹ sau ale orașului, diverse festivaluri sau concursuri au sudat și mai mult relațiile dintre năsăudeni și prietenii sau rudeniile lor clujeni, iar participarea la dezveliri de plăci comemorative, de busturi¹⁰ sau alte monumente s-a transformat în adevărate momente de sărbătoare culturală și național-patriotică. Este cazul dezvelirii celor 17 monumente donate satului natal – Cristeștii Ciceului sau altor localități, precum: – Dej, Leșu, Năsăud, Zagra, Beclean de către medicul Gh. Tr. Dascăl¹¹: cinci Lupa Capitolina, busturile lui Coșbuc, Andrei Mureșanu, Karoly Torma, Rebreanu, Nicolae Drăganu, Ferdinand ș.a. Rămâne să-l răsplătim cu toată recunoștința pe medicul Dascăl, iar membrii societății VRR din Cluj-Napoca au și făcut-o fiind prezenți în toate localitățile unde s-au dezvelit astfel de monumente: la Cristeștii Ciceului – academicianul Dumitru Protase și soția sa – Ariana, prof. univ. dr. doc. Crișan Mircioiu, prof. univ. dr. Ironim Marțian, col. dr. Vasile Tutula, drd. Nicolae Trifoiu etc, alături de delegați din Dej, Sibiu, Iași, Chișinău, Blaj, Voivodina, Beclean, Bistrița și întreaga Vale a Someșului. Aceeași situație s-a repetat la Dej¹², la Beclean¹³, Năsăud¹⁴ și Leșu¹⁵. Prezența atât de activă a clujenilor în ținutul năsăudean a fost răsplătită cu numeroase titluri de *Cetățean de onoare* a orașului Năsăud sau ale altor localități. Este o mândrie pentru orașul academicienilor să-i aibă printre mulți alții ca *Cetățeni de onoare* pe distinșii clujeni: Dumitru Protase¹⁶, Teodor Tanco¹⁷, Ironim Marțian¹⁸, Nicolae Trifoiu¹⁹, alături de alte personalități marcante care iubesc Năsăudul, ca Alexandru Husar, Gavril Istrate, Valeria Peter Predescu, Mia Dan ș.a. Merituos pentru năsăudeni ar fi dacă numărul „Cetățenilor de onoare” al orașului ar cuprinde și nume precum col. dr. Vasile Tutula, Mia Dan, Ana Strâmțurean, Gh. Tr. Dascăl, Mircea Prahase, Traian Pavelea, Ioan Lăpușneanu ș.a. – personalități cu merite substanțiale în cultivarea imaginii culturale a orașului nostru și a altor localități din Valea Someșului..

O relație specială se menține între năsăudeni și clujeni prin intermediul presei culturale, a cotidienei județene și a altor periodice: *Cubul visurilor*²⁰, *Plaiuri năsăudene*²¹, *Curierul năsăudean*²², *Muza Someșană*, *Amalgam*, *Tribuna ideilor*, *Litera Nordului*, *Mesagerul literar și artistic*²³ ș.a.

Numeroase studii publicate în Almanahul cultural-științific „Virtus Romana Rediviva“ aparțin unor autori bine documentați, iar alte articole s-au realizat în comun pentru o mai bună documentare și publicitate: Teodor Tanco, *Denigratori vechi și noi ai lui Liviu Rebreanu*, nr. 5, 2000, p. 29-38; Dumitru Protase, *Câteva crâmpoeie din trecutul Colegiului Național „G. Coșbuc“ din Năsăud*, nr. 7, 2003, p. 19-28; Idem, *Fondul lexical dacic în limba română și semnificația lui istorică*, nr. 8, 2004, p. 15-17; Ironim Marțian, *Năsăudenii, George Coșbuc și Războiul de Independență*, nr. 2, 1997, p.42-48; Idem, *Nicolae Trifoiu la 75 de ani*, nr. 2, p. 54-58; Idem, *O nouă apariție a revistei Arhiva Someșană (I)*, nr. 7, 146-152; Idem, *Contemplând poezia și pictura lui Lucian Bichigean*, nr. 8, p. 149-153; Corina Tutula, *O carte despre și cu Valeria Peter Predescu*, nr.5, p.73-74; Vasile Tutula, *Din nou despre revolta și martirajul de la Salva: 10 mai; 12 noiembrie 1763*; nr. 5, p. 98-109; Idem, *Recunoștință și prețuire: Prof. univ. dr. doc. Dumitru Protase*, nr. 4, 1999, p. 5-11; Idem, *A XX-a întâlnire a fiilor Jud. BN, domiciliați în Cluj-Napoca*, în nr. 8, 2004, p.7-14; Idem, *Eroul de la 1848/1849: Atanasie Moș Dâmbul*, nr. 8, p. 118-121; Idem, *Românii în armata habsburgică*, nr. 8, p. 190-191; Barbu I. Bălan, *Satire bălane*, nr. 7, p. 66-70; Idem, *Pe meleagurile lui Coșbuc și Rebreanu*, nr. 8, p. 89-90; Dinu Virgil, *Coșbuc în conștiința contemporanilor*, nr. 4, 1999, p. 29-34; Valeri Toderici, *Zaiul de pe Sălăuța*, nr.5, p. 121-124; Idem, *Biserica din Dealul Ștefăniței...*, nr. 8, p. 128-137; Marius Mălai, *Impactul amenajărilor hidroenergetice asupra mediului ambiant*, nr. 8, p. 154-157; Valeriu Varvari, *130 ani de la nașterea lui George Coșbuc*, nr. 2, 1997, p. 40-41; Traian Pavelea, *1863-2003. Andrei Mureșanu – părintele imnului nostru național*, nr. 8, p.18-25; Grigore Marțian, *Note și însemnări despre Biserica având hramul Sf. Nicolae din Lușca (Orașul Năsăud)*, nr. 8, p. 122-127; Ioan Seni, *Bustul lui Avram Iancu la Năsăud!?*, nr. 7, p. 35-36; Idem, *ASTRA l-a pierdut pe Virgil Ureche*, nr. 7, p. 44-45; Idem, *Anii petrecuți de Elie Miron Cristea la Năsăud (1883-1887)*, nr. 8, p. 26-32; Idem, *Holocaustul – văzut de unii năsăudeni*, nr. 8, p.76-78; Iustina Sime, *Liviu Rebreanu în cugetări*, nr. 4, p. 39-43; Nicoleta Marțian, *Tănase Todoran, 1763-1998*, nr. 4, p. 69-71; Ioan R. Nistor, *Batalionul I din Regimentul II Grăniceresc Năsăudean... Fapte și pățanii...*, nr.4, p.72-75; Constantin Nistor, *Un dascăl năsăudean în Gorj*, nr. 4, p. 121-124; Ioanela Alis Seni, Ironim Marțian, *Activitatea Despărțământului Năsăud al Astei după Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*, nr. 5, p.131-153; Numerele 1, 3 și 6 ale publicației îmi lipsesc...

Din inițiativa și susținerea directorului general al Complexului Muzeal Județean, cercet.șt.pr. Mircea Prahase, au văzut lumina tiparului 10 volume din serialul „STUDII ȘI CERCETĂRI ETNOCULTURALE, volume în care publică, pe lângă un mare număr de specialiști, și un număr mare de colaboratori, din

diverse centre culturale ale județului sau ale țării, cum ar fi: Sever Ursu, *O societate culturală studențească „Liviu Rebreanu” la Maieru*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, vol. I, 1996, p. 112-118; Traian Pavelea, *Emil Rebreanu inedit*, vol. I, p. 132-137; Ironim Marțian, *Contribuții privind activitatea prof. și dir. gimnazial Ioan Ciocan (1850-1915)*, vol. I, p. 206-232; **Volumul al II-lea** a fost dedicat în întregime academicienilor năsăudeni. Astfel: Ioan Seni, *Academicienii năsăudeni și Astra*, p. 19-24; Leon Pop, *Nicolae Bălan*, p. 33-40; Ioan Lăpușneanu, *George Coșbuc*, p. 41-54; Crișan Mircioiu, *Leon Daniello*, p. 61-66; Dumitru Protase, *Nicolae Drăganu*, p. 67-74; Floarea Bucur și Ironim Marțian, *Emil Isac*, p. 75-82; Grigore Marțian, *Simeon Florea Marian*, p. 83-88; Ironim Marțian, *Iulian Marțian*, p. 89-96; Gheorghe Pleș, *Constantin C. Moisil*, p. 97-104; Gavrilă Tomi, *Iuliu Moisil*, p. 105-112; Vasile Tutula, *Tiberiu Morariu*, p. 113-118; Nicolae Trifoiu, *Iacob Mureșanu*, p. 119-128; Silvestru L. Mureșan, *Liviu Păiuș, Florian Porcius*, p. 129-134; Romulus Berceni, *Iuliu Prodan*, p. 135-140; Gavril Istrate, *Liviu Rebreanu*, p. 141-146; Traian Pavelea, *Grigore Silași*, p. 147-156; Lazăr Ureche, *Virgil Șotropa*, p. 157-164. **Volumul al III-lea** cuprinde studii și colaborări despre Sever Pop și Grigore Silași realizate de Florica Coruțiu, Maria Ruști, Gh. Pleș, Ironim Marțian, Sever Ursu, Ioanela Alis Seni, Virgil Ureche, Grigore Găzdac, Nicolae Trifoiu, Gavril Istrate, Al. Husar, Barbu Bălan, Andrei Moldovan, Ioan Buzași etc, iar în capitolul *Varia expun*: Constantin Catalano, *Constanța unui mit*, p. 133-138; Mircea Prahase, *Porecle din subzona Năsăud*, p. 139-156; Liviu Păiuș, Dan Prahase, Ioan R. Nistor și Traian Pavelea. **Volumul IV-V** este dedicat Serbărilor Astrei de la Rebrișoara și altor comunicări de mare valoare. Vor fi publicate materiale pregătite de Gavril Istrate, *Mureșenii – faima Rebrișoarei*, p. 7-8; Al. Husar, *Casa Mureșenilor de la Brașov*, p. 9-10; Dumitru Acu, *Rebrișoara – vatră de cultură*, p. 11-12; Ironim Marțian, Ioanela Seni, *Ignat și Valeriu Seni*, p. 13-20; Valeriu Varvari, *Mă cheamă satul*, p. 21-22; Ioan Buzași, *Rădăcinile mureșenilor*, p. 23-24; Ioan Seni, *ASTRA la Rebrișoara*, p. 25-26; Leon Măti, *Iacob Mureșanu și Ioachim Mureșanu*, p. 27-32; Macedon Doboacă, *Emil Precup - Model de dascăl*, p. 33-36; Emil Cărcu, *Familia g-l Onișor Cărcu*, p. 41-43; Ioan Mureșan, *Tradiții militare rebrișorene*, p. 47-50; Nicolae Rebreanu, *Figuri de dascăli rebrișoreni*, p. 51-52; Macedon Ilovan, *Istoricul școlii din Rebrișoara*, p. 53-58; Olga Scurtu, *Legenda Rebrișoarei*, p. 59-60. Rețin atenția și alte materiale: Mircea Prahase, *Graiurile de pe Valea Someșului Mare...*, p. 83-86; Ioan Pinte, *Apostol Bologa față în față cu Sf. Apostol Pavel*, p. 87-90; C-tin Catalano, *Iuliu Bugnariu-Sălăuțeanu – dascăl și folclorist*, p. 91-98; Liviu Păiuș, *Școala românească la Rodna*, p. 113-128; Dan Prahase, *Tendințe empatice în renașterea engleză*, p. 169-180 etc. **Vol. VI** – cuprinde capitole interesante și atractive: *Năsăudul în amintiri* (Mircea Prahase, Clemente Plăianu, Oct. Ruleanu,

Ioan Seni etc); *ASTRA la Feldru* (Mircea Daroși, Ioan Nechiti, Elena Anisie Stratulat, Ioan Iliș, Ioan Seni); *Etnografica* (Vasile Filip, C-tin Catalano, Solomia și Liviu Păiuș, I. R. Nistor etc); *Coșbuciana, Schițe de portret, Varia, Restitutio și Recenzii* realizate de Cornel Cotuțiu și Mircea Prahase. Aceleași capitole cumulează materiale deosebite și-n **Vol. VII și VIII**, iar în **vol. IX**, despre Năsăud se publică din studiile lui Gavril Istrate, Iosif E. Naghiu, Traian Pavelea, Ironim Marțian și Ioan Seni – *Contribuții năsăudene la prima enciclopedie românească (Sibiu 1904)*, p. 71-90; Vezi și Ioan Mititean, *Centenar Enciclopedia Română*, în „Răsunetul“ 3663, 1 mai 2004, p. 12.

Năsăudenii, bistrițenii și clujenii se întâlnesc competitiv în paginile **vol. X**, apărut în anul 2005: Pe lângă numeroși specialiști, Mircea Prahase, Mircea Popa și Dan Prahase abordează teme despre *Liviu Rebreanu*; Constantin și Maria Catalano insistă pe necesitatea editării unui Coșbuc integral; În capitolele „Etnografica“, „Toponimica“ și „Varia“ îi întâlnim pe Liviu Păiuș, Florica Pop, Adriana Mănarcă, Dorel Cosma, Emil Bălăi, Ironim Marțian, Adrian Onofreiu, Mircea Daroși, Ioanela Alis și Ioan Seni, Valentin Gălățan. Se fac referiri și la cărțile editate în ultimul timp: Victor Știr se referă la cartea lui Mircea Prahase, *Porecle și supranume din Bazinul superior al Someșului Mare*; Ironim Marțian, la cartea lui George Coșbuc, *Ochiul lui Dumnezeu – poezii inedite și regăsite*, iar Ioanela Alis și Ioan Seni se referă la *Monografia Telciului*, autor col.dr. V. Tutula.

„Arhiva Someșană”²⁴, ajunsă la al treilea număr reprezintă colaborarea fericită dintre specialiștii Muzeului Grăniceresc năsăudean și cei ai Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. Printre cei implicați responsabil în buna reușită îi descoperim pe dr. Lucian Vaida, directorul Muzeului năsăudean, Mirela Andrei, Ioan Radu Nistor, Adrian Onofreiu, Dan Prahase, Claudiu Peteanu, Rodica Pop, Dumitru Rotari, Marcela Tamaș și alți colaboratori din județ. Salutară devine colaborarea profesorilor universitari clujeni – Nicolae Bucșan și Toader Nicoară.

Editarea lucrării *Districtul Năsăud 1861-1876. Contribuții documentare*²⁵, având ca autori pe reputații cercetători Adrian Onofreiu și Simion Lupșan, înseamnă actul prin care Arhivele Statului, Filiala Bistrița-Năsăud, prin directorul prof. Ioan Mureșan restituie zonei năsăudene istoria ce-i aparține, iar acest eveniment a prilejuit, cu ocazia lansării cărții la Năsăud, un bun prilej pentru năsăudeni, clujeni și bistrițeni de a se bucura împreună și de a gândi noi proiecte.

Pe fondul respectului față de trecutul cultural al ținutului năsăudean a fost redactată și lucrarea „*Virtus Romana Rediviva*” *Societatea de lectură a elevilor Liceului Grăniceresc năsăudean – contribuții documentare* – prin efortul conjugat al cercetătorilor Simion Lupșan și Adrian Onofreiu, prilej de bucurie pentru admiratorii năsăudeni sau clujeni.

În ultimii doi ani, prin grija profesorului Ioan Lăpușneanu vede lumina tiparului revista Colegiului Național „G. Coșbuc“, „Muza Someșană“ la care cooperează atât clujeni, cât și năsăudeni. În **vol. I**²⁶: Dumitru Protase, *Câteva crâmpoie din trecutul Colegiului Național „G. Coșbuc“ din Năsăud*; Ironim Marțian, *Antecedente și câteva momente ale existenței Colegiului Național „G. Coșbuc“ Năsăud*; Vasile Tutula, *Licean la Năsăud*, respectiv: Ioan Lăpușneanu, *George Coșbuc – poetul solar*; Radu Băeș, *Versuri*; Tr. Pavelea, *Introducere la Muza Someșană*; Gr. Marțian, *File din istoria Colegiului Național „G. Coșbuc“ Năsăud*; Ioan Seni, *Colegiul Național „G. Coșbuc“ – focar al Astrei năsăudene, omagiu la 140 de ani de la înființare*; Gavrilă Tomi, *Rezbelu Orientale Ilustratu*; În **vol. al II-lea**²⁷: Ironim Marțian, *Alți trei academicieni legați de ținutul Năsăudului și al Bistriței*; Vasile Tutula, *Licean la Năsăud (II)* sau Ioan Lăpușneanu, *Anul Alexandru Husar*; Idem, *Se nasc și pe Ilve OAMENI*, Dumitru Mureșan, *Cetățean de Onoare al Orașului Năsăud*; Grigore Marțian, *Iosif Vulcan și revista Familia*; Traian Pavelea, *Bustul poetului George Coșbuc*; Nicolae Bosbiciu, *Ipostaze ale erosului în lirica eminesciană*; Ioanela Alis Seni, *Românii în publicistica lui Eminescu*; Ioan Seni, *Holocaustul văzut de unii năsăudeni*; Idem, *Poluări mentale sau idei preconceptuate în legătură cu rolul femeii în istoria Europei ș.a.*

Elaborarea Monografiei Năsăudului²⁸ de către un colectiv lărgit de clujeni, năsăudeni și bistrițeni va demonstra, fără tăgadă, rolul pe care-l are colaborarea între cele două societăți culturale – Astra Năsăud și Societatea VRR Cluj-Napoca.

Enumerarea colaboratorilor din colectivul de redactare al Monografiei Năsăudului demonstrează relația responsabilă dintre cele două societăți culturale. Este vorba despre primarul Năsăudului, ing. D-tru Mureșan, academician Dumitru Protase, prof. univ. dr. Teodor Tanco, prof. univ. dr. Ironim Marțian, col. dr. Vasile Tutula, cercet.șt.pr. Mircea Prahase, dr. Vaida Lucian, dr. Pleș Gheorghe, prof. Grigore Marțian, prof. Traian Pavelea, prof. Ioan Seni, pr. Leon Pop. pr. D-tru Tomi, prof. Ioan Lăpușneanu, dr. Adrian Onofreiu, prof. Simion Lușan, prof. Berceni Romulus ș.a. Presa locală și județeană prin Olga Lucuța și Radu Sîrbu se ridică la înălțimea datoriei de susținere, stimulare și motivare a finalizării acestei acțiuni.

NOTE:

1. Ironim Marțian, *Întâlnirea năsăudenilor și bistrițenilor din Cluj-Napoca*, în Almanah cultural-științific „Virtus Romana Rediviva“, nr. 2, 1997, p. 12-15; nr. 5, Cluj-Napoca, 2000, p. 5-19; În același număr vezi și Nicolae Trifoiu, *Din istoricul întâlnirilor năsăudenilor și bistrițenilor din Cluj-Napoca, după 25 de ani*, p. 154-161; Vezi și Ioan Mititean, *Virtus Romana Rediviva*, în „Răsunetul“ din 28 noiembrie 2003, p. 2.
2. La cea de-a 22-a întrunire organizată în 29 oct. 2005 am participat împreună cu medicul Gh.

- Traian Dascăl și Valer Petreheș – vicepreședinți ai Desp. Astra Năsăud, aspect pe care l-am etalat în articolul *Societatea năsăudenilor și bistrițenilor „Virtus Romana Rediviva”* – în *sărbătoare*, în „Curierul năsăudean”, an III, nr. 26, găzduit de „Răsunetul” nr. 4056, din 9 nov. 2005, p. 11. Vezi și Radu Sirbu, „*Virtus Romana Rediviva*” reînvie spiritul cărturăresc năsăudean, în „Mesagerul” 2748 din 3 nov. 2005, p. 8; Idem, „*Virtus Romana Rediviva*” și pentru aștristii năsăudeni, în „Mesagerul” 2744, 29 oct. 2005, p. 8.
3. Cornel Cotuțiu, *La o aniversare*, în „Răsunetul” 3917, 27 IV 2005, p. 4 evidențiază imaginea lui „homo culturalis”, autor a peste 22 de cărți, fiind apreciat de peste 50 de comentatori. Vezi și Virgil Rațiu, *Teodor Tanco – 80*, în „Mesagerul” 2583, din 22 IV 2005, p. 10.
 4. Olga Lucuța, *Lansare de carte la Năsăud „Viața lui George Coșbuc” de Gavril Scridon*, în „Răsunetul” 3579 din 16 dec. 2003, carte prezentată de acad. Dumitru Protase în Aula Colegiului. Vezi și Radu Sirbu, *La Năsăud a plouat cu lansări de carte*, în „Mesagerul” 2623 din 10 VI 2005, p. 9, unde se fac referiri la cărțile d-lor: Ioan Chintăuan și Mircea Prahase, *Județul Bistrița-Năsăud – Oameni și locuri*; Traian Pavelea, *Societăți culturale năsădene*; Adrian Onofreiu, „*Corespondență*” – Nestor Șimon; Mircea Prahase, *Porecle și supranume din bazinul superior al Someșului Mare*; Crin-Trandafil Theodorescu, *Traista cu gânduri*; Radu Băeș, *Poveștile Gersei*; Sever Ursa, Mihail Vlad, *Omagiul lui Liviu Rebreanu*; Al. Husar, *Vremea de apoi și Avem o misiune*; Simion Lupșan, Adrian Onofreiu, *Poruncile Primăriei Năsăud 1863-1867*; Idem, *Districul Năsăud 1861-1876*; Idem, „*Virtus Romana Rediviva*”; Lazăr Ureche, *Fondurile grănicerești năsădene (1851- 1918) etc.* Au mai fost lansate *Arhiva Someșană nr.3* (dr. Lucian Vaida – Muz. Grăn. Năsăud și Mirela Andrei – UBB, Cluj-Napoca) și *Revista Bistriței nr. 18...*
 5. Ioan Seni, *Carte frumoasă, cînte cui te-a scris*, în „Răsunetul” 3867, 16 febr. 2005, p. 7. Vezi și Gh. Frijan, *Prezentarea monografiei Telciului de colonel dr. Vasile Tutula*, în „Răsunetul” 3846 din 18 ian. 2005, p. 7; Radu Sirbu, *Comuna Telciu are cea mai completă monografie*, în „Mesagerul” 2502, din 17 ian. 2005, p. 11; Olga Lucuța, *Col. dr. Vasile Tutula a terminat Monografia comunei Telciu*, în „Răsunetul” nr. 3820 din 9 dec. 2004, p. 14; Victor Știr, *Comuna Telciu în „Repere monografice”*, în „Mesagerul” nr. 2498, 12 ian. 2005, p. 10; Ioan Mititean, *Cartea Telciului*, în „Răsunetul” nr. 3830 din 23 dec. 2004, p. 8; Radu Sirbu, *Comuna Telciu are cea mai completă monografie*, în „Mesagerul” nr. 2502 din 17 ian. 2005, p. 11; Menuț Maximilian, *Telciu, satul cu oameni destoinici*, în „Răsunetul” nr. 3847 din 19 ian. 2005, p. 3; Teodor Tanco, *Cartea comunei Telciu de pe Valea Sălăuței*, în „Mesagerul” 2519 din 5 II 05, p. 8.
 6. Vasile Tutula, *Istoria Poștei năsădene*, în „Răsunetul” 4006 din 31 VIII 2005, p.2. Vezi și Olga Lucuța, *La Năsăud – o nouă carte Istoria Poștei năsădene*, în „Răsunetul” 3955 din 21 VI 2005, p. 5; Radu Sirbu, *Poșta năsăudeană are monografie*, în „Mesagerul” 2633 din 22 VI 2005, p. 9.
 7. Pe lângă Monografia Salvei, autori Ana Filip și Ioan Morar au mai fost prezentate și cărțile: Traian Pavelea, *Societăți culturale năsădene. Varia*” de către Ioan Seni; Gh. Pop, *ASTRA ieri și azi*, de către Sever Ursa, carte în care profesorul băimărean se referă și la Desp. Năsăud al Astrei...
 8. Ioan Seni, *Serbări astriste la Salva prilejuite de centenarul Tiberiu Morariu (1905-1982) (I)*, în „Răsunetul” 4029, 1 oct. 2005, p. 7; Ibidem (II), în „Răsunetul” 4031 din 5 oct. 2005, p. 7.
 9. Ioan Seni, *Serbările Colegiului Național „G. Coșbuc” la împlinirea celor 140 de ani de existență* în „Curierul năsăudean”, an I, nr. 2; „Răsunetul” 3537, 30 oct. 2003, p. 9 și 12 se referă la prestația d-lor D-tru Protase, Teodor Tanco, Ironim Marțian și Vasile Tutula la aceste serbări. Vezi și Olga Lucuța, *140 de ani de la înființarea Gimnaziului năsăudean*, în „Răsunetul” 3519 din 4 X 2003; Idem, *Năsăud – un templu al Minervei Colegiul Național „G.*

Coșbuc" – la 142 ani, în „Răsunetul“ 4032 din 6 oct. 2005.

10. Olga Lucuța, *La Salva, centenar Tiberiu Morariu (1905-2005)*, în „Răsunetul“ 4004 din 27 VIII 2005, p. 6, cu referiri la prestația lui D-tru Protase, Vasile Tutula și Ironim Marțian. Vezi și Radu Sîrbu, *Astriștii de pe Valea Someșului s-au întâlnit la Salva*, în „Mesagerul“ 2697 din 5 sept. 2005.
11. Olga Lucuța, *Serbările Astrei. „Ceea ce ați făcut va onora națiunea română“* – prof. univ. dr. Dumitru Acu, *președinte Astra*, în „Răsunetul“ 3801 din 11 XI 2004, p. 9, cu referiri la discursurile acad. D-tru Protase și dr. doc. Crișan Mircioiu de la Cristeștii Ciceului și prestația fanfarei din Cluj; Vezi și Cornel Cotuțiu, *Omagiu unui sat*, în „Răsunetul“ 3799 din 9 XI 2004, p. 4; Valentin Falub, *La Cristeștii Ciceului s-a scris o nouă pagină de istorie*, în „Răsunetul“ 3795, din 3 XI 04.
12. Radu Sîrbu, *Medicul năsăudean Traian Dascăl a înnobilit Dejul cu simbolul latinătății*, în „Mesagerul“ 2407, din 22 IX 2004, p. 9 cu prestația acad. Dumitru Protase.
13. Ioan Mițitean, *O zi de cotitură în ASTRA*, în „Răsunetul“ 3517 din 2 oct. 2003, articol în care se redă colaborarea dintre astriștii din jud. BN, Alba, Cluj și MM.
14. Radu Sîrbu, *De ieri, Lupa Capitolina și Regele Ferdinand îmbogățesc arta monumentală a Năsăudului*, în „Mesagerul“ nr. 2623 din 10 iunie 2005, p. 8; Vezi și Olga Lucuța, *La Năsăud, inaugurarea monumentelor „Regele Ferdinand“ și „Lupa Capitolina“*, în „Răsunetul“ nr. 3949 din 11 iunie 2005, p. 8. articol în care se evidențiază prezența la manifestări a col. dr. Vasile Tutula, prof. univ. dr. Ironim Marțian, prof. univ. dr. Dumitru Acu (Sibiu) – președintele Asoc. Astra, familia Schidelschi (Austria), dr. Maria Covaci (Beclean), prof. Didina Rurac (Cernăuți)
15. Olga Lucuța, *Dr. Gh. Traian Dascăl a dus Lupa Capitolina la poalele Heniului, la Leșu*, articol în care este reflectată prezența activă a 12 membrii din Societatea clujeană VRR: acad. D-tru Protase, prof. univ. dr. doc. Crișan Mircioiu, col. dr. Vasile Tutula, prof. univ. dr. ing. Barbu Bălan, prof. univ. Viorica Barbu, ing. Marius Mălai, prof. dr. Adriana Protase, ing. Valeri Toderici, col. ing. Sever Găină, vicarul Mihai Todea...; Vezi și Olga Lucuța, *Lupa Capitolina donată Bisericii unite cu Roma - Greco-Catolice din Leșu*, în „Răsunetul“ 3697 din 18 VI 2004.
16. Olga Lucuța, *Cetățeni de onoare ai Năsăudului*, în „Curierul năsăudean“ an III, nr. 24, găzduit de „Răsunetul“ nr. 4027 din 29 sept. 2005, p. 10.
17. Olga Lucuța, *Cetățeni de onoare ai Năsăudului*, în „Curierul năsăudean“, an III, nr. 23, în „Răsunetul“ nr. 4002, din 25 aug. 2005, p. 10, cu referiri la Hotărârea CL Năsăud din anul 2000.
18. Radu Sîrbu, *Noi Cetățeni de Onoare în „orașul academicienilor“*, în „Mesagerul“ 2302 din 22 mai 2004, p. 1, cu referire la acordarea titlului d-nei Valeria Peter Predescu și d-lui Ironim Marțian
19. Olga Lucuța, *A 99-a Adunare Generală a Asociațiunii Astra*, în „Curierul năsăudean“, an I, nr. 2, în „Răsunetul“, nr. 3537, din 30 oct. 2003, p. 10 se referă la prestația drd. rebrîșorean/ Trifoiu...
20. În mai multe numere pe anul 2004-2005, prof. univ. dr. Ironim Marțian publica serialul *Reviste pedagogice și școlare năsăudene precum și alte studii...*
21. În numerele 1-7/2001, serie nouă, prof. Ioan Seni evidențiază activitatea clujenilor în 3 episoade ale articolului *Astra năsăudeană – împliniri și perspective*.
22. Ioan Seni, *Colegiul Național „George Coșbuc“ – focar al ASTREI năsăudene*, în „Curierul năsăudean“, nr. 1, an I, găzduit de „Răsunetul“ nr. 3512 din 25 sept. 2003, p. 10.
23. Victor Știr, *O carte extraordinară: „Istoria presei românești din Bistrița-Năsăud“*, în „Mesagerul literar și artistic“, nr. 5(76), an VI, 7 mai 2005, p. II. Vezi și Cornel Cotuțiu,

- Povestea presei (1)*, în „Răsunsetul“ 3923, 6 mai 2005, p. 4. *Ibidem (2)*, în „Răsunsetul“ 3924, 7 V 2005, p. 4
24. Radu Sirbu, „*Arhiva Someșană*“, în *fața unui nou număr*, în „Mesagerul“ 2520 din 7 febr. 2005, p. 10; Victor Știr, „*Arhiva Someșană*“ – 80, în „Mesagerul“ 2565 din 1 aprilie 2005, p. 10, volum apărut la aniversarea a 80 de ani de la prima apariție, prin grija Uniunii Comunelor Grănicerești.
25. Victor Știr, „*Districtul Năsăud*“, în *actualitate*, în „Mesagerul“ 2630 din 18 iunie 2005, p. 9.
26. „Muza Someșană“, Năsăud, 2004, anul I, serie nouă, nr. 1(34).
27. „Muza Someșană“, Năsăud, 2005, anul II, serie nouă, nr. 2 (35).
28. Olga Lucuța, *La orizont Monografia orașului Năsăud*, în „Răsunsetul“ 3595 din 27 ian. 2004. Vezi și Radu Sirbu, Florina Pop, *Monografie pentru „orașul academicienilor“*, în „Mesagerul“ nr. 2579 din 18 aprilie 2005, p. 11; Olga Lucuța, *La Năsăud – ședința de lucru a autorilor monografiei orașului*, în „Răsunsetul“ 3912 din 20 aprilie 2005, p. 2.

X. IN MEMORIAM

MARIA PETER – COMOARA CÂNTECULUI NĂSĂUDEAN

Menuț MAXIMINIAN

Maria Peter s-a născut în dimineața Anului Nou, pe 1 ianuarie 1925 în comuna Salva. A fost una dintre cele mai cunoscute interprete ale folclorului năsăudean, precum și o mare voce a romanței românești.

Cu toate că a stat de ani de zile la Cluj, localitate care a adoptat-o făcând-o și cetățean de onoare, gândul i-a fost la satul natal, la năsăudeni ei dragi. Aici a crescut, aici a învățat ce înseamnă dragostea pentru aproape și dragostea pentru Dumnezeu. De aceea, era tristă că nu mai era invitată de ani de zile în spectacolele din județul natal, unde se aflau oameni dragi inimii ei, unde avea altădată zeci de spectacole.

A dorit să se ocupe de câțiva copii talentați din Năsăud, pentru a lăsa moștenire cântecele culese din satele năsăudene, ca să nu se piardă tradiția. În decursul zecilor de ani de carieră a adunat peste 300 de cântece, din care 162 sunt imprimate. De-a lungul anilor, Maria Peter a scos 16 discuri, un adevărat tezaur folcloric din zona năsăudeană.

În ultima perioadă a vieții s-a ocupat cu icoanele pe sticlă, pictând sfinți, încercând să fie mai aproape de îngeri și de Dumnezeu. A avut o serie de expoziții în țară, ultima fiind la sala de arme din Cluj-Napoca, cu titlul „În căutarea lui Dumnezeu“.

Dragostea pentru tradițiile din satul natal a făcut-o să fie o colaboratoare permanentă la Radio Renașterea, unde povestea despre tradițiile năsăudenilor în marile sărbători. Din pasiune pentru folclor și obiceiuri a scos și o carte intitulată „Rădăcini“. Despre carte Maria Peter declară: „așa cum se spune, că orice om are datoria în viață să facă un copil, să sădească un pom sau să scrie o carte, eu, pe lângă mai mulți pomi sădiți de mine, am căutat să scriu o carte și aceasta este viața mea adevărată.

Am subintitulat cartea mea „Doamne, arată că exiști!“ deoarece când am avut nevoie de sprijin, am chemat în ajutor pe Dumnezeu și El a venit“.

„Oare e ceva pe lume mai tentant decât povestea? Iată o poveste de pe Someș și Sălăuța, din lumea năsăudeană atât de densă și de specială, o continuă poveste spusă în ritmul rostogolirii undei pârâului, în ritmul fusului care se învâрте neobosit, în ritmul ploii care cade izbăvitoare pe moinele și măgurile ardelene.

Înșirate cu naturalețe, fără ostentație, amintirile Mariei Peter au în ele autenticitate și farmec.

Iubitoare de folclor, această cântăreață de cântec someșan atât de iubită de public, Maria Peter, vrea să dăruiască și altceva decât cântec. După ce a cântat o viață întreagă, cu același farmec... Maria Peter s-a gândit să ne dăruiască aceste mărgel colorate de vorbă și amintire“. (Cleopatra Lorințiu). Înainte de a pleca dintre noi, Maria Peter ne-a mai dăruit o carte intitulată „De vorbă cu amintirile“. Răsfoind-o vom face cunoștință cu lumea în care a trăit marea doamnă Maria Peter.

Maria Peter a primit și recunoașterea președintelui României. Într-un spectacol festiv alături de folcloristul năsăudean Tudor Jarda a primit diplomă de merit cu grad de cavaler, înmănată personal de președintele Ion Iliescu, alături de o insignă de platină. „Președintele României dorind a răsplăti pe doamna Maria Peter, solistă de muzică populară, pentru îndelungata și prestigioasă activitate științifică, didactică și artistică, precum și pentru implicarea activă în viața cetății contribuind substanțial la renumele municipiului Cluj-Napoca, ca unul dintre centrele intelectuale și artistice ale României, oferă Ordinul pentru grad de merit în cavaler“

Vă propunem să citiți ultimul interviu acordat de Maria Peter, pentru un cotidian bistrițean.

MARIA PETER: „DIN CE AM AVUT EU, AM DAT ȘI LA ALȚII, PENTRU CĂ ATUNCI CÂND NU AI NIMIC DE OFERIT, NU AI PENTRU CE TRĂI“

– *Cum este să fii acasă?*

– Este foarte plăcut acasă, deși, eu, în ultimul timp, nu am prea ajuns la Bistrița. Mă bucur să întâlnesc aici copii frumoși și talentați.

– *Maria Peter este un simbol al Năsăudului. Se gândea copila din Salva că va ajunge celebră?*

– Nu m-am gândit. Toate astea au venit de la sine. M-am prezentat la un concurs când s-a înființat Studioul de Radio din Cluj. Pe lângă mine au mai fost 60 de candidați. Dintre toți, am fost singura care a reușit. Pe urmă m-au trimis la Institutul de folclor ca să mă examineze și să mă instruiască și mi-au imprimat câteva melodii. M-au trimis la București și a venit carul din Capitală, special pentru mine, și m-a imprimat cu 10 melodii. După aceea m-am angajat la Filarmonica din Cluj, unde am rămas 25 de ani.

– *Păstrați strânsă legătura cu locurile natale?*

– Nu prea păstrez legătura, pentru că părinți nu mai am. Au murit și cei doi frați de la Bistrița. Mai am doar verișori. Eu vin acuma foarte rar la Salva. Casa

mea este la Cluj. Eu am adus Salva în mijlocul Clujului. Mi-am făcut o cameră aranjată cu tindeauă, cu procuță, exact așa cum era casa natală. Asta a fost ideea soțului meu, care mi-a zis: „Femeie, ai atâtea lucruri frumoase, de ce nu-ți faci o cameră, pentru că asta este cartea ta de vizită“.

– *Mai este cultură populară?*

– Cred că se tinde spre cultura adevărată. Dar până acuma, manelele au avut trecere. Și e foarte greu să revii la ce a fost. Toate lucrurile au o întorsătură. Eu am căutat să cânt folclor autentic. Ce nu-mi place mie sunt strigăturile la femei. Femeia este prea gingașă să se preteze la strigături, la acele gesturi și vulgarități.

– *Ce mai face Maria Peter?*

– Eu m-am pensionat și sunt mai retrasă. Din când în când mai iau parte la câte un spectacol mai select. La nunți nu am fost niciodată. Dacă s-a întâmplat că a trebuit să mă duc la o rudă și am vrut să cânt, am cântat. Dacă nu, nu. I-am întrebat pe cei care mă invitau la nunți dacă sunt chemată în calitate de cântăreață sau de prietenă. Dacă eram invitată ca prietenă, mergeam. Am avut impresia că nunțile sunt sub nivelul meu. Poate că greșesc. Însă eu nu am fost niciodată avidă după bani.

– *Cum este să fii premiat de președintele țării, Ion Iliescu, cu Marele Ordin al României?*

– E plăcut. Nu mă așteptam, pentru că am întrerupt atâta timp activitatea. Când m-au invitat, i-am întrebat dacă nu cumva este o glumă. Am rămas plăcut impresionată. După aceea, de sărbătorile de iarnă am primit un alt premiu la Gala Folclorului Românesc. Lumea mă cunoaște și autoritățile mă cunosc și eu am rămas acolo, undeva, unde trebuie să rămână un cântăreț.

– *Cum a fost satul copilăriei?*

– Eu am copilărit la Coșbuc, de unde era mama mea. O chema Bugnariu Ana. Pe bunicul, Ipate. A fost singura fată. A mai avut doi frați. Bunicii au dorit să mă crească ei. În Coșbuc am făcut și primele 5 clase primare. Cumva, eram mai legată de Coșbuc decât de Salva. Am fost supărată că nu m-au invitat niciodată la „Nunta Zamfirei“ în Coșbuc, fiind fiică a satului. Mai mult, locul unde este școala a fost al lui bunicu. Când eram în vogă, ca să zic așa, eram foarte bună prietenă cu familia lui Vârtic, care a fost un redactor extraordinar. Dacă venea un cântăreț tânăr la el, îl trimitea la mine să-l examinez. Așa i-am ajutat pe Nicolae Mureșan, Vasile Iova, Simion Pop. Maria Precup a fost adusă la Cluj de Tudor Jarda și a stat la mine vreo două luni, până când a mers la Târgu Mureș. Care cum a venit la mine, eu l-am ajutat. Nu-mi era teamă că-mi fură repertoriul, pentru că eram sigură pe mine: am avut talent, inteligență și frumusețe.

– *Știi că sunteți și pictoriță.*

– După ce soțul meu a murit, am suferit mult. El a fost și deținut politic și s-a chinuit mult în viață. După ce m-a părăsit, eu nu am mai putut să cânt. E o meserie

în care nu te poți duce pe scenă să faci pe nebunul. M-am apucat de pictat icoane. Într-o perioadă, cred că am pictat câte 50 pe săptămână. Am avut un cetățean care îmi aducea mereu sticlă și mă ruga să mai pictez. În felul acesta am uitat de necaz și am intrat în normal. Acum nu mai pictez. Sunt la o anumită vârstă și vreau să am liniște și pace. Și pictură am învățat pe multă lume. Din ce am avut eu, am dat și la alții, pentru că atunci când nu ai nimic de oferit, nu ai pentru ce trăi. Le-am dat melodii pentru că eu am știut ce înseamnă să nu-ți întindă nimeni o mână. Și eu, dacă am putut întinde o mână, am fost satisfăcută.

(Iulie 2002)

ION SABADÂȘ ȘI CETERA CU ARCUȘ FERMECAT

Menuț MAXIMINIAN

Pe meleaguri de cânt și dor, unde doinesc a jale și frunzele codrilor, unde se mai păstrează izul satului străvechi, unde Sălăuța duce la vale dorurile țăranului nostru, aici a trăit și cel mai vestit ceteraș al județului: Ion Sabadâș. Muzica rapsodului a fost de-a lungul timpului balsam de mângâiere pentru cei care erau nelipsiți la jocul satului în zilele de sărbătoare. Ion Sabadâș este însuși simbolul ceterii născudene.

Între Anul Nou și Bobotează, la 4 ianuarie 1932, venea în familia Sabadâș din Moiseiul Maramureșului, un prunc care va primi numele Sfântului Ion Botezătorul. Tatăl lui Ion și a celorlalți doi frați moare când copii erau foarte mici. Mama, Ileana, părăsește satul natal pentru a putea câștiga hrana pentru familia ei. Așa se face că destinul o aduce la Salva, unde va lucra cu ziua pentru săteni. Ca să ajute la asigurarea hranei pentru ziua de mâine, pe la șase ani Ion era slugă la oi. Iubind mult muzica populară și pentru a trece mai ușor timpul la câmp, și-a făcut o vioară dintr-o scândură. Auzindu-l cum cântă, stăpânul oilor, poreclit Pupăză, i-a spus mamei: „Lele Ileană, copilul are atragere spre muzică. Lasă-l anu ăsta să se gate vara să pot să-i dau sâmbria și de la anul nu-l mai băga slugă. Lasă-l de capul lui spre atracția asta și va avea de câștigat.“ În sat era un om pe nume Moldovan care se pricepea la confecționat viori. Acesta i-a făcut tânărului Sabadâș o ceteră albă (nevopsită), pentru care mama neavând bani s-o plătească „a tors două torturi de câte 30 de jărebge unul“. Despre acea perioadă rapsodul își amintește: „După ce mi-o dat vioara, mama o mers la prăvălie și o luat foiță de făcut țigări. O cumpărat un piaptăn nou și după ce termina fusul de tors cânta pe piaptăn cu foiță. Io credeam că-i vioară. Așa mi-am prins auzul muzical. Am început să cânt cu degetele cum era melodia. Eu nu aveam tată și vremurile erau foarte grele.“ În Postul Crăciunului au venit la Ion doi copii, unul de 15 ani și celălalt de 17, pentru a-l angaja să cânte la Căminul Cultural din Telciu la obiceiul intitulat „Berea“ din a doua zi de Crăciun. La întrebarea câți bani dorește pentru a cânta la joc, Ileana Sabadâș a răspuns: „Ce bani să-i dați, să-i aduceți niște mâncare și câteva lemne“. Așa se face că printr-un simplu cântat la un joc la Sărbătorile de Iarnă, copilul a adus familiei lemne pentru toată iarna, plus „două berbințe cu lapte de oi, câțva zăci de metări de cârnaț, baraboi și fărină de colesă“. Văzând că și-a scos familia din iarnă, ceterașul nostru s-a apucat mai abitir de cântat. Sătenii îi angajau la jocuri un contrabas și o contră din Beclean. Ceterași renumiți din acele vremuri, cum ar fi Puiu lui Moșodic din Beclean, Săsărman din Săsarm, Georgici din Rușii Becleanului sau Țânca din Coșbuc veneau la nunțile telcenilor. Pe margine era prezent și tânărul muzicant, încercând să fure din mers meserie. „Unii

dintre acești violoniști mă simpatizau, alții mă alungau acasă. Când plângeam la o nuntă, m-o întrebat socru mare de ce plâng. „M-o bătut badea Ion și o zăs că unde cântă el să nu mai vin.“ Omu m-o luat de mână, m-o băgat în casă și-o strâgat socăcița să-mi pună de mâncare. După ce am mâncat m-o luat și mi-o dat vioara muzicantului să cânt un joc și-o învățită. Am cântat după care m-o luat cea mai mare gazdă din sat de după gât și o zăs: „Aiestă-i urmașu ceterașilor, să aveți grijă de el să nu mai umblăm după muzicant pe sate.“ Așa m-am lansat și mi-am făcut orchestră. Am mers la nunți și am scăpat de sărăcie. După ce am cântat la un Ispas la Năsăud, toată lumea o știut de Ion Sabadăș din Telciu.“, ne spunea cu nostalgie badea Sabadăș. Anii au trecut iar vioara telceanului a fermecat tot mai multă lume din județ, din țară și chiar de peste hotare. A fost ani la rând dirijorul Orchestrei profesionale „Bistrița“, cu a cărei virtuozii instrumentiști și mari artiști a participat ca mesager a portului și cântului românesc în țări precum: Polonia, Bulgaria, Rusia, Egipt, Italia, Emiratele Arabe, Israel. Are o serie de înregistrări în Fonoteca de Aur a Radiodifuziunii Române și în Arhiva de Folclor TVR. A reușit să imprime și un album cu sprijinul consătenței lui, artista Valeria Peter Predescu. L-am întâlnit ultima dată pe Ion Sabadăș la Spitalul Județean. Se pare că roata vieții s-a întors din nou simbolul ceterașilor din județul nostru fiind în ultima perioadă a vieții asaltat de o serie de probleme financiare și de sănătate. Este de ajuns doar să vă spunem că i-a fost amputat un picior, ceea ce a dat alt sens existenței lui și a soției care i-a fost alături pe tot parcursul vieții, cu bunele și relele ei. Peste toate a știut să treacă cu zâmbetul pe față, maestrul spunând că se poate întâmpla și mai rău. Chiar și în condițiile precare de sănătate, când vioara chiar dacă i-a fost de-a lungul timpului un aliat de nădejde nu îl va mai însoți în spectacolele de gală, unde maestrul ridica în picioare săli întregi, pline ochi cu iubitori de folclor autentic, el era dispus să o ia de la capăt. Însă moartea a fost aproape, luându-l în lumea dorurilor. Pentru a nu cădea în descumpănire haideți să ne întoarcem cu Ion Sabadăș în timp și să fim părtași la obiceiturile care pentru noi cei din era postmodernistă ni se par desprinse din file de poveste: „La jocurile de sărbători videam cum feciorii vineu pă drum îmbrăcați cu brăie, ceptare cu ciucuri, cizme cu tureac înalt, păuni aleși de mânălie lor. Nu să lăsau mai prejos nici fetele gătite cu pânzățuri făcute în ceară și clopuri cu struț. Părinți erau pă marginea jocului și să uitau care copil joacă cu care. Astăzi lumea s-o schimbat și nici cântecul popular nu mai îi autentic. Amu mărg la discoteți și o uitat de cântecul nostru tradițional. Ies de la dans beți de cap. Ar trebui ca la căminele culturale să fie revigorat jocul. Valea Sălăuței era renumită pântru frumusețea nunțelor. După ce mirii se cununau la notarăș veneu la mine și mă arvoneu să le cânt la nuntă. Părinți mirilor aveu toate cele trebuitoare unei nunți, de la porci la vițai și grâu, la care să adăuga cinstea din sat. Nu trăbuie să cumpere bucatele ca amu. Să făce nunți cu mesă pline, cu pită crescută de o palmă și horincă de pome. Noi muzicanți avem niște soțai de să cutremurau blidele pă masă, fără stații cum is amu de nu pot grăi omini între ei. Amu nu să mai cântă ca altădată, nici nunțile nu mai is cum erau ele de multu lumii.“ Părăsesc salonul din spital cu gândul la cât de nedreaptă este soarta cu noi. Astăzi Ion Sabadăș a devenit o legendă.

CETERAȘUL ION SABADÂȘ NE VA CÂNTA DIN CER

Aurelia VLASIN

Cel mai cunoscut și bun viorist din județul Bistrița-Năsăud, Ion Sabadiș, a trecut la cele veșnice după o lungă și grea suferință, la vârsta de 77 de ani.

Originar din Telciu, a încântat generații de iubitori de folclor cu melodiile: „De-nvârtit“, „Jocul miresei“, „De amăgit“, „Doina“, „Cântec la datul găinii“, etc. Pentru a ne reaminti cu drag de el, acum, când ne va cânta din Cer, am să redau câteva fragmente dintr-un interviu pe care i l-am luat cu câțiva ani în urmă, când boala a început să îl încerce:

„Eu am învățat să cânt de la mama. Erau timpurile alea că stăteau femeile în sezătoare și torceau. Și când a gătat mama fusul a văzut că tot mă joc cu lemne, ca și cum aș fi vrut să cânt la vioară și, apoi, mama s-a dus la cooperativă și a luat un pachet de foițe de făcut țigări și un piaptân bărbătesc. A pus foița pe piaptân și a început să cânte, căci mama cânta frumos, și eu cum cânta ea mi se părea că-i vioară, că așa suna ca și o vioară, și eu am tot plâns ca să-mi cumpere o vioară. Era la noi un bătrân, Moldovan, care făcea viori, fuse, linguri, și mama a mers, că era săracă, văduvă cu trei copii, și i-a luat un caier de tors cu 30 de jirebde, cum se zicea pe la noi, și i-a tors, și când a fost gata, a fost gata și vioara, decât că nu a fost vopsită, căci nu știa să vopsească, mi-a dat-o așa albă, și mi-am pus strune, și când cânta mama la piaptân, și eu cântam la vioară, mai rău la început. Asta era într-o primăvară, eu aveam șase ani pe atunci, și până la Crăciun știam să cânt de joc după auz.

Am învățat singur să cânt, cu ajutorul lui Dumnezeu.

De Crăciun au venit niște oameni bogați de la noi din sat la mama și au întrebat-o de mine. Ea s-a speriat să nu fi făcut ceva, dar ei au venit să mă angajeze să cânt la Bere de sărbători. Mama le-a spus că nu știu așa bine să cânt și nu am cu cine să cânt, dar mi-au adus gordunaș, țambalagiu și contralău. Când au întrebat-o pe mama cât va fi plata, ea a zis să-mi aducă mâncare. Oamenii mi-au adus slănină, făină, cârnați, toate bunătățile, lemne de nu s-a mai dus mama în pădure. Eu de bucurie că am văzut că mamei îi este mai ușor am învățat să cânt mai bine. Când era o nuntă, mergeam pe târnaț și ascultam muzicantul și învățam melodiile lui, până înghețam de frig dacă era iarnă. Și așa am început să cânt pe la hore, pe sate, pe la nunți, pe la botezuri, în tot județul Bistrița-Năsăud: în Dumbrăvița, Perișor, Zagra, Reteag, Beclean, Năsăud, Telciu și în alte localități.

De la Telciu până la Beclean mergeam cu trenul, și de acolo veneau oameni după mine cu căruța sau cu sania, că ziceau că merg după Sabadiș să le cânte la nuntă... Am cântat peste tot, ca mine nimeni nu mai era, ba a mai fost unul Manșodic, eu am rămas în locul lui. Până la pensie am tot cântat. (...) Am trei discuri și am cântat la „Ansamblul Sindicatelor“ din Bistrița cu soliști ca Valeria Peter- Predescu, la care i-am dat și melodii, cu Petre Petruse care are tot repertoriul de la mine, cu Cornelia Ardelean, care și ea are melodii de-ale mele, cu Viorica Lazăr și alții. Am vizitat multe țări cu ansamblul la care am activat... (...) Am o vioară scumpă tare, are 98 de ani, și fost adusă din Budapesta, pe care o voi lăsa soției mele...”

După apariția textului în ziar, Ion Sabadiș a venit la mine la redacție cu o ciocolată „Africana“. Mi-a pupat mâna și m-a rugat să i-l citesc, căci nu știa să citească. A plâns într-una, iar lacrimile îi curgeau șiroaie pe piept. Puțini bărbați am mai văzut să plângă așa. La sfârșit m-a pupat pe obraji și mi-a spus: „Doamna, așa a fost precum ați scris“.

Dumnezeu să-l ierte și să-l odihnească!

XI. VARIA

DIMENSIUNI ETNO-CULTURALE ȘI SOCIAL-ECONOMICE ÎN CADRUL DISTRICTULUI NĂSĂUDEAN

*Dr. Ioan BÂCA, Drd. Adrian ONOFREIU **

La un deceniu după desființarea Regimentului II Românesc de Graniță, cu sediul la Năsăud, spațiul situat la întrepătrunderea coroanei muntoase Țibleș-Rodna-Suhard-Bârgău-Călimani cu dealurile domoale ale Transilvaniei, respectiv Dealurile Năsăudului, Bistriței și Suplaiului, se va reorganiza într-o nouă unitate administrativ-teritorială, numită *Districtul Năsăudean*¹. În acest nou context politic și social-economic vor avea loc prefaceri importante în mentalitatea și comportamentul populației, în structura, fizionomia și funcțiile așezărilor și în ocupațiile de zi cu zi ale locuitorilor.

Expresia vieții economice în cadrul districtului este dată de modul de organizare și funcționare a gospodăriei, care constituia elementul fundamental în materializarea relației dintre locuitori și mediul lor de viață. Gospodăria era locul central, moștenit din tată-n fiu, de unde plecau și spre care se îndreptau toate năzuințele individuale și familiale. Sub aspect structural și funcțional, gospodăria țărănească din limitele Districtului Năsăudean cuprindea casa, clădirile anexe, curtea și grădina.

Curtea gospodăriei, sau *bătătura*, cuprindea **casa cu clădirile anexe**. Casa reprezenta elementul principal de cultură materială și spirituală, care avea trăsături distincte legate de sistemul de construcție, de compartimentarea interiorului, de inventarul încăperilor și de decorarea exteriorului. Aceasta ocupa partea din față a curții și de regulă era sub formă de paralelogram, așezat pe linia străzii, putând fi paralelă cu drumul (cu toate ferestrele spre drum), sau perpendiculară pe acesta (cu 2 ferestre spre drum). **Anexele** erau amplasate fie în continuarea casei, fie separat de aceasta și includeau *șura*, *grajdul pentru animale*, *cotețele pentru păsări fi rămători*. În *șură* se păstrau uneltele agricole: carul, sania, uneltele de prășit, secerat, cosit și adunat fânul. *Grajdurile* erau joase, foarte mici, strâmte, fără fundație și obloane (foarte rar prevăzute cu geamuri pentru a pătrunde lumina), astfel că „o vită neînvățată nu poate intra, iar omul nu poate străbate pe lângă vite”². Curtea putea fi simplă sau dublă. În cazul din urmă, partea din față servea la creșterea vitelor (ocolul vitelor), iar cealaltă la ocupații agricole (ocolul casei). **Grădina** se situa în spatele casei sau lateral și era plantată cu pomi, îndeosebi

* Fotografii din colecția Mircea Prahase

pruni, meri și nuci, care asigurau producția de fructe necesară pe timpul iernii sau pentru obținerea țuicii. Casa, împreună cu curtea și grădina, era îngrădită cu un *gard din muiete*, împletite în jurul parilor înfiți în pământ sau, mai rar, dintr-un „pălant” de scânduri sau piatră³.

Casa, prin fizionomie și structură, definea nivelul cultural și social-economic al proprietarului, arătându-i poziția în cadrul comunității din care făcea parte. În evoluția casei din zona districtului întâlnim o fază din timpul graniței militare, care va fi continuată după desființarea acestui sistem. În ceea ce privește *planul casei*, de la *cea primitivă*, cu o singură încăpere, se ajunge la cea cu *tindă*, la care se adaugă treptat și *cămara*. În acest mod o casă cuprindea următoarele incinte: *casa de parade* (cameră foarte curată, așezată către stradă și unde, în timpul graniței, se păstrau efectele – haine, arme, ustensile de igienă corporală), *tinda* (antreul casei) și *casa de șezut* (camera de locuit de lângă tindă). De multe ori aceasta din urmă putea găzdui, prin separare, și o cămară pentru alimente⁴.

Interiorul locuinței cuprindea accesul prin tindă, *vetrița*, înaltă de 50 cm., pe care se făcea focul, deasupra căreia se lega căldarea în care se fierbea mâncarea pentru animale și rufele pentru dezinfectare. În camera de locuit, pe peretele cu tinda, se afla *cuptorul cu vatră*, folosit pentru coptături și pe care dormeau copiii. Pe partea din stânga, la peretele fără geamuri, era *patul* (pentru ca oamenii să doarmă cu picioarele la foc) și *dulapul pentru haine*. Pe peretele din față și din dreapta erau *laițe* cu spate, iar în colțul opus, un dulăpior – *copilet* – în trei laturi, atârând pe perete, în care se țineau actele și băutura. În colțul de după ușă era așezat *dulapul pentru vase*. Pe peretele din față era *orologiul cu greutăți*, având în stânga și în dreapta, *cingeauă* (ștergere împodobite cu motive populare). Pe pereți se aflau *blidarile-armare*, *podîșoare* (etajere), pe care erau atârdate *blide*, *canceauă* și *oale mici*.

Masa ocupa poziția din mijlocul încăperii, lângă laița din față, în jurul căreia se găseau 2-4 scaune cu picioare rotunde și cu spătar. Lângă una din laițe se așezau *cofele* cu apă. În colțul opus dulapului cu haine era *lada de zestre*, iar deasupra, *ruda cu haine*.

În podul casei se urca din tindă, pe o scară numită *trepte*. În mijlocul tindei se afla o groapă în care se depozitau cartofii, napii și legumele pentru iarnă. Tinda era fără tavan, fiind podită sau nu. În urma îmbogățirii inventarului casei, se construiește o nouă încăpere, *cămara*, care avea funcția de a păstra alimentele: produse lactate, cereale, făină, cărnurile afumate, *budăile* cu curechi, *berbințele* cu lapte și brânză, *budacele* (lăzile) cu făină, *gâfșurile* (covețile) pentru frământat pâinea.

Podul (tavanul) casei, alcătuit din scânduri (lătunoaie), avea funcția de depozitare, în spațiul dintre planșeu și acoperiș, numit tot pod. Pe lângă lucruri

curente, aici se depozitau și obiecte scoase din uz periodic sau definitiv, oale mari de pământ, butoaie, ciubere⁵.

În perioada graniței casele se construiau din lemn, de cele mai multe ori necioplit pe părțile laterale, încheiat în *cheutori*, cu capetele bânelor rămase afară 20-30 cm. După desființarea regimentului, lemnul rămâne materialul de bază, dar apar și modificări în construirea locuințelor. Acoperișul evoluează de la cel din paie de grâu și ovăz la cel din *dranițe cu horj*. Din lipsa fierului, constructorii utilizau peste tot *cuie din lemn*. Ușile caselor erau joase, de aproximativ 150 cm, late de 70-80 cm și aveau praguri înalte, deoarece casa nu era umplută cu lut. Balamalele erau din lemn și încuietorile la fel, existând diferite modele. Ferestrele erau mici, de 25-30 cm, prevăzute cu cruci din lemn de frasin, așezate în bârne, când se construia casa. În locul burdufului făcut din stomac de porc sau vită, treptat se utilizează sticla. Iluminatul natural era asigurat de focul din vatră, de opaiț (în forme și modele vechi), de lumânări din seu de vită sau ceară, sau de *fecile*, așchii subțiri, bine uscate, care se aprindeau la un capăt. Acoperișul, *hăizașul*, era foarte înalt, pentru a se scurge apa și a nu se aduna zăpada⁶.

Reglementările din perioada de după desființarea graniței militare au căutat să introducă progrese în construirea și dotarea locuințelor. Pe baza regulamentului pentru clădiri din 8 martie 1858⁷ în Poiana-Ilvei, la solicitarea pentru aprobarea construirii unei case, suplicantului i s-a răspuns, *să tragă casa de pe mijlocul grădinii lângă drum, să o pună în linie cu șirul celorlalte case aflătoare pe acea latură de drum, să mărească ferestrele și ușile după recerințe, să o acopere cu draniță și să facă zidul prescris la pereți, unde vine cuptorul*⁸. Se întrezărește în acest moment preocuparea pentru amenajarea și utilizarea optimă a terenului, pentru sistematizarea localităților și pentru instaurarea unei noi dimensiuni esteticofuncționale a gospodăriei.

La Năsăud, după ordinațiunile sustătătoare, „*nimănui nu-i iertat a-și face case sau alte clădiri din alt material decât din piatră; nimeni să nu se cheltuiască a-și aduce lemne de casă sau de altă clădire, pentru că numai de piatră-i iertat a clădi*”⁹.

La Rodna solicitarea economului Ostace Păiuș din 17 mai 1864, pentru a primi concesiunea de ridicarea unei locuințe, „*se concedea pe baza regulamentului pentru clădiri din 8 martie 1858, cu acea observare că locuința care s-ar edifica să se așeze pe un fundament de piatră și să se acopere cu draniță*”¹⁰.

Inventarul gospodăriilor este bine surprins în testamentele sau actele de succesiune. Vedem astfel că averea rămasă de la Ion Pop Costan din Găureni, mort în 25 decembrie 1864, constă din *o jumătate de car, 1 plug vechi cu fier cu tot, 2 grădini, 2 junci, 1 vacă și 1 iapă, evaluate la 34 fl.*¹¹. Ioan Cozonac din Rodna, decedat la 80 de ani, *lasă în urmă 1 juncă de 2 ani sură în pâr, 2 boi de 5 ani suri în pâr, 1 vacă de 4 ani sură în pâr, 1 mânz de un an negru, 4 oi mari albe, 1 car de*

*lemn vechi cu un lanț, 1 plug cu grapă, teleguță, potângă cu fierul cel lat, 1 secere, 1 lădoi de ținut bucate-vechi, 2 berbințe de ținut lapte, 1 casă cu tindă și cămară, precum și o șură cu un grajd, toate „deolaltă ținătoare și vechi”; o altă clădire constatătoare din 2 grajduri și șură în mijloc, de lemn vechi*¹². Toader Gălățan din Leșu, mort la 40 de ani, lăsa în urmă, ca veșminte: 1 suman, 1 clop purtat, 2 perechi de cioareci, 2 cămăși; mobile în casă: 1 secure, 1 budin; obiecte de economie: 2 boi de 3 ani suri, 5 oi, 1/2 car, o casă de lemn în legătură cu o tindă și o cămară, 1 șură cu două grajduri și 1 căsuță în câmp¹³.

Casa din câmp, casa de la deal sau *căsoaia*, era o dublură a gospodăriilor din vatra satului, așezate pe proprietățile de pe moșie, unde stăteau localnicii cu animalele pentru iernat, având aici depozitate furaje. Aceasta casă se compunea dintr-o *încăpere centrală* spațioasă, o *șură* cu ușă de acces în poarta mare, prin care se intra cu carul, o *cameră* pe latura din josul pantei în care stăteau păstorii primăvara și toamna, un *grajd* pe latura din susul pantei, pentru adăpostul animalelor iama și pentru adunatul gunoiului. Treptat, multe din acestea au devenit gospodării pentru tineret, sau pentru bătrânii care le-au cedat curțile din sat¹⁴.

Dacă gospodăria era elementul fundamental și definea modul de viață al membrilor unei familii, **satul**, reprezenta forma complexă de organizare a comunității, care cuprindea toate gospodăriile din perimetrul construibil. Procesului de sistematizare din timpul graniței i-a fost contrapusă, imediat după revoluția de la 1848, tendința de expansiune, de lărgire a perimetrului locuibil și de utilizare judicioasă a terenului din intravilan. În această perioadă, conform hărților topografice austriece, reiese că vetrele căpătaseră un contur foarte apropiat de cel actual, devenind în majoritate răsfirate, cu numeroase spații cu tendințe de aglomerare, în funcție de prezența apelor curgătoare, de repartizarea suprafețelor cu pășuni, fânețe și păduri și de fertilitatea solurilor.

Amplasarea așezărilor rurale a fost influențată de relief. Satele se strecoară pe văi, ocupând luncile și terasele și răsfirându-și gospodăriile pe versanții mai domoli, sau pe plaiurile ușor ondulate ale dealurilor sau munților¹⁵.

Nucleul inițial al așezărilor din văi, cu gospodării rare, s-a îndesit prin sporul populației și prin sistematizare. Chiar dacă la un moment dat toate gospodăriile au fost aliniate în lungul drumurilor, cu timpul noi gospodării au urcat iarăși pe înălțimi, împrăștiindu-se în susul văii principale și în bazinele micilor văi afluate, formându-se astfel dubluri sau cătune ale vechilor sate, prin fenomenul de roire: *Poienile-Zăgrii* din Zagra, *Runcul-Salvei* din Salva, *Șanț* din Rodna, *Colibița* din Mureșenii și Bistrița Bârgăului, *Piatra Fântânele* din Mureșenii Bârgăului etc. De asemenea, luncile îngustându-se spre obârșia văilor, a sporit numărul gospodăriilor de pe versanți, cum este cazul satelor Romuli, Bichigiu, Parva sau Șanț¹⁶.

În funcție de **forma vetrei** se puteau distinge, la vremea respectivă, următoarele **tipologii de sate**: tipul *Rebra*, unde structurile liniar-răsfirate coexistă

cu largi spații de risipire (Parva); tipul *Sălăuța*, caracterizat de liniaritatea și lungimea vetrelor, la Romuli, Bichigiu, Coșbuc, cu excepția Telciului și Salvei, așezate la confluența unor ape; tipul *Zagra*, cu aceeași liniaritate, dar având în plus un număr mare de gospodării agropastorale la Zagra, Poieni, Găureni, Suplai; tipul *Șieu*, caracterizat de întâlnirea axelor de circulație și legătură între localități; tipul *Bârgău*, cu vetre liniare, ușor răsfirate și cu numeroase nuclee compacte și lungimea mare a axei (30 km); tipul *Budac*, caracterizate de strămutarea dubletelor din vatra principală, la Ragla, Budacul de Sus; tipul *Ilva*, cu liniaritate, alcătuit din gospodării răsfirate și risipite, la Ilva-Mică, Leșu și vetre liniare, cu tendințe de compactizare în zonele centrale, la Măgura, Poiana, Ilva-Mare. Aceste tipuri s-au conturat în timpul graniței și s-au desăvârșit în a doua jumătate a secolului al XIX-lea¹⁷.

Configurația vetrelor, influențată de relief, dar și de modul de folosință a terenurilor, conturează **tipurile ocupaționale** din satele districtului. Dacă cultivarea cerealelor, a pomilor fructiferi și creșterea animalelor definesc principalele ocupații ale locuitorilor din cuprinsul Districtului Năsăudean, nu este mai puțin adevărat că sunt practicate și **îndeletniciri complementare**.

În primul rând, în satele situate la înălțimi se practica *lemnăritul*, prin exploatarea arborilor pentru scânduri – buștenii transportându-se prin plutărit în zone îndepărtate, și pentru confecționarea dranițelor necesare la acoperișuri. Tot acum este perioada în care întinsele păduri cumulative devin obiect de interes pentru comercianți; „în schimbul concesiunii unor parchete pentru exploatare se promiteau chiar influențe politice în parlamentul budapestan!”¹⁸. Conform raportului comisiei statistice a districtului pe anul 1874, o ramură specială de cultură și negoț o constituiau pădurile extinse. Exportul buștenilor prin plutărit se făcea până la Satu-Mare sau Galați; se exploatau 500.000 scânduri de brad, molid, frasin și tei, 30.000 lețuri, 100.000 scândurele de rezonanță, 300.000 pari de vie, 200.000 șindrile. Se mai fabricau atât pentru consumul intern, cât și pentru export, un număr însemnat de ciubere, coveți, lopeți¹⁹.

În Valea Zăgrii ocupația de toamnă a locuitorilor era *piuăritul*. Practicat cu ajutorul unor instalații speciale, *piue sau pive*, purtate de apă, meșteșugul avea ca scop prelucrarea *pănurii*; din cea sură se făcea sumanul iar din cea albă cioarecii. Alături de piue, se practica și *văltoritul*, prin care țolurile deveneau mai moi și păroase. Pănura prelucrată aici ajungea în târgurile de toamnă, numite *bulgi*, până în zona Cluj-Mănăstur și în Bucovina. Tărani veneau în teritoriul districtului pentru prelucrarea pănurilor sau a hainelor²⁰.

O altă îndeletnicire generală în district era *morăritul*. Practicat pe apele iuți de munte și în zonele deluroase, avea ca rezultat măcinarea cerealelor, pentru nevoile de hrană ale locuitorilor. În total, în district existau în anul 1872, 199 de mori private și 7 de societate, toate purtate de apă; numărul pietrelor era de 271 iar

din totalul de 562.800 mierțe (13.172.000 kg), calculat la un necesar de 10 mierțe bucate/locuitor, s-au măcinat 348.896 mierțe, din care 3221 mierțe făină fină, 72.003 mierțe făină de pâine, 180.637 mierțe făină de cucuruz, 6720 mierțe tărâțe, 5648 mierțe tărâțe. Personalul de deservire era format din 15 directori (vigili), 27 calfe, 3 învățăcei, 3 mașiniști (bărdași), 188 de lucrători zilnici²¹.

Ocupații tradiționale și necesare trebuințelor locuitorilor erau *clădirea de case, măsăria* (tâmplăria), *rotăria* și *făurăria*. Alături de acestea, mai existau *meseriași pantofari* și *suci* (cei care făceau cușme). Locuitorii se ocupau și cu *pomăritul* și *albinăritul*. În zona Rodnei se practica *mineritul*, în general cu muncitori străini colonizați aici și lucrând la stat. Astfel, recensământul din 1870 înregistra în district următoarea structură ocupațională: 52 de preoți, 16 funcționari publici de stat, 49 districtuali, 68 orășenești și comunali; 84 de învățători, 1 avocat, 2 medici, 4 chirurghi, 15 moașe, 1 farmacist; 9897 proprietari; 10.340 slugi; 1535 zilieri în agricultură; 6 funcționari, 190 muncitori în minerit; 12.072 muncitori în agricultură; 670 ocupați în industrie și meșteșuguri; 21.173 fără ocupație și 21.961 ocupați în agricultură, silvicultură, vânătoare, pescuit, prelucrarea metalelor²².

În concluzie, din cele arătate până aici, reiese că viața locuitorilor din cadrul **Districtului Năsăudean** înregistrează noi dimensiuni sub aspect etno-cultural și social-economic, determinate de prefacerile social-politice și economice care afectează Transilvania și întreaga Europă, în a doua parte a secolului al XIX-lea. Preocupările privind redimensionarea structurală, funcțională și estetică a gospodăriilor se vor asocia cu cele legate de organizarea și amenajarea spațiului, de sistematizarea localităților și de utilizarea eficientă a resurselor materiale. Aceste preocupări vor crea noi mentalități și comportamente în rândul populației și se vor reflecta în plan economic, prin diversificarea ocupațiilor și prin tendința de creștere a nivelului de trai.

Gospodăria țărănească, satul și îndeletnicirile locuitorilor reprezintă cele trei elemente cu conotații istorice, culturale și materiale, care asigură, la vremea respectivă, specificitatea și existența Districtului Năsăudean.

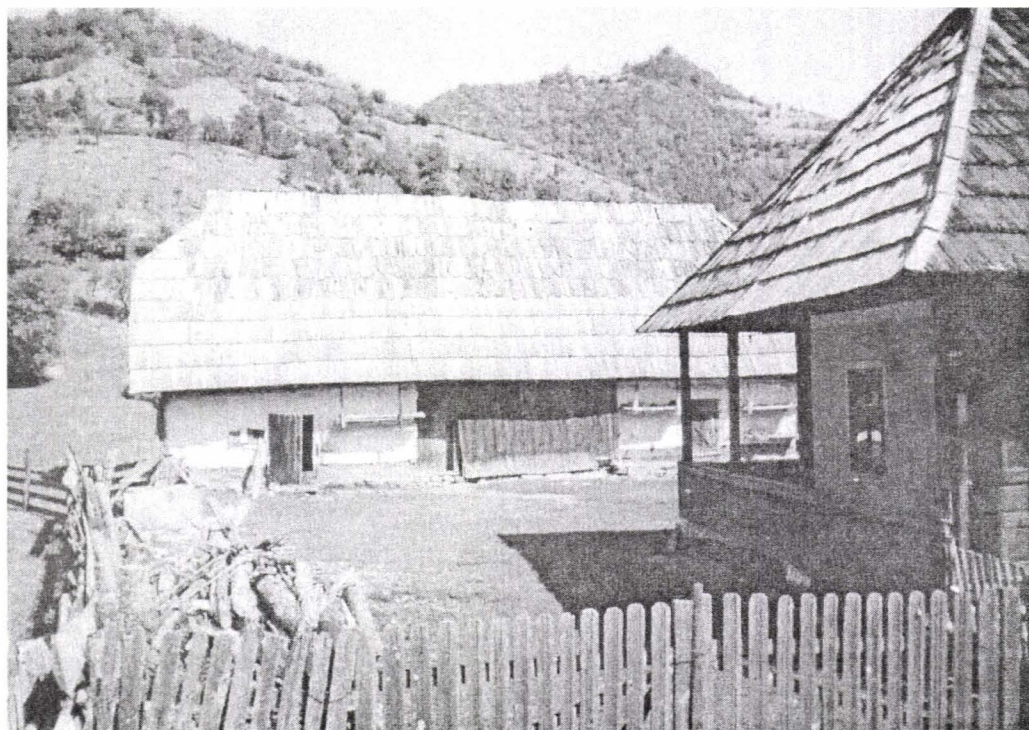
NOTE:

1. Ioan Bâca, Adrian Onofreiu, *Districtul Năsăud. Aspecte de geografie istorică*, Studii și cercetări de Geologie-Geografie, 10, Muzeul Județean B-N, 2005, p.137-143; pe larg despre noua formă de organizare a populației foste grănicerești în *Districtul Năsăud (1861-1876). Contribuții documentare* (autori Simion Lupșan și Adrian Onofreiu), Năsăud, 2003.
2. Ștefan Buzilă, *Monografia comunei Sânosif sau Poiana*, Sânosif, 1910, p. 299.
3. Tiberiu Morariu, *Valea Sălăuța și împrejurimea*, în Arhiva Someșană, nr. 11/1929, p. 145; Direcția județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale, colecția *Virgil Șotropa*, d. 375. f. 2; (în continuare A.N.B.-N., colecția/fond... d...,f...); Viorica Pascu, *Organizarea interiorului popular năsăudean*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei“ pe anii 1968-1970, Cluj, 1971, p. 111.
4. Viorica Pascu, *op. cit.*, p. 113; Valer Butură, *Străvechi mărturii de civilizație românească. Transilvania, studiu etnografic*, 1989, p. 67.

5. Liviu Păiuș, *Monografia comunei Rodna-Veche*, vol. I., 2003, p. 126; Ștefan Buzilă, *op. cit.*, p. 299. O descriere în amănunt a pieselor din casă, tindă și pod, a țesăturilor și organizarea interiorului nășăudean la Viorica Pascu, *op. cit.*, p. 129-154. Descrierea în amănunt a casei unei familii înstărite din Șanț-familia Grapini-la Florica Pop, *Organizarea interiorului casei din comuna Șanț din incinta complexului muzeal Bistrița-Năsăud*, în „Studii și cercetări...“, IX, 2004, p.131-137.
6. Ioan Nechiti, Gavril Scridon, *Popas la Feldru*, 1991, p. 18; Ioan Vlaic, *Gledin, un sat din nordul Transilvaniei în județul Bistrița-Năsăud*, 2003, p. 52-54. Tehnicile primitive sunt ilustrate atât de faptul că balamalele din lemn „scârțiau amarnic“ cât și de faptul că, pentru a realiza cuiele necesare pentru o casă, „meșterii fierari – căoacii – lucrau cu anii“; pentru a facilita pătrunderea luminii – *aerul e pâine!* – se introduce treptat sticla la geamuri. (Ștefan Buzilă, *op. cit.*, p. 293-298).
7. Pe larg în „Gazeta Transilvaniei“, nr. 39-45; 47-48; 50-58, mai-august 1858.
8. Ștefan Buzilă, *op. cit.*, p. 293.
9. *Poruncile Primăriei Năsăud*, 2000, p. 73.
10. Liviu Păiuș, *op. cit.*, vol. I, p. 128.
11. A.N.B.-N., fond *Districul Năsăud*, d. 55/2, f. 3-4.
12. *Ibidem*, d.55/II, f. 11-12.
13. *Ibidem*, d. 55/12, f. 8-9; pentru alte amănunte vezi și Viorica Pascu, *Portul popular din zona Năsăudului*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei“ pe anii 1965-1967, Cluj, 1969, p. 195-223. La Ilva-Mare deosebim portul bărbaților, care în sărbători era alcătuit din suman negru, cioareci albi lărguți, cămașă albă de cânepă de bumbac și în cap pălărie neagră rotundă; în zilele de lucru, în loc de suman poartă *chit* (suman din lână inferioară, vopsit la exterior; pe Bârgău, se numea *gub*, iar la Feldru, *recăl* alb și haine ușoare pentru lucru și umblat; femeile, cele nemăritate, umblă cu capul descoperit, părul împletit în coadă, cămașă cusută de bumbac cu propria mână, unele cu cizme negre, cele mai multe cu opinci. Unele au și pieptar cusut cu mătase; în zilele de lucru, *chit*, cămașă, pânzeturi ori șort; *acasă, desculțe, pentru a cruța opincile!* Femeile măritate poartă cosițe pe cap și năframă. (*Istoria comunei Ilva-Mare*-editor Ieronim Slăvoacă, Bistrița, 1906, p. 27-38).
14. Valer Butură, *op. cit.*, p. 67.
15. Tiberiu Morariu, *Valea Sălăuța...*, p. 146.
16. Valer Butură, *op. cit.*, p. 49.
17. Mircea Mureșian, *Districul Grăniceresc Nășăudean 1762-1851. Studiu de geografie istorică*, Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 116.
18. Presiunile politice asupra districtului în privința concesionării exploatării pădurilor sunt redată pe larg de corespondența dintre Florian Porcius și deputatul regalist-fost căpitan al districtului Chioar-Sigismund Pop, în A.N.B.-N., colecția *Virgil Șotropa*, d. 177.
19. *Districul Năsăud. Contribuții documentare...*, p. 569. La Ilva-Mare s-au fabricat dranițe de rezonanță, prin care s-au devastat pădurile mai cu seamă prin *cercatul arborilor*, „că în toți arborii de molid de la 17 țoli mai apoi care era drept, drănițerii au cercat, scoțând așchie dintr-înșii și apoi mai târziu, toți s-au uscat (*Istoria parohiei Ilva-Mare...*, p. 45). La Romuli „locuitorii comunei trăiesc mai cu seamă cu lemnăritul, osebite feluri de fabricate, scânduri, lețuri, poște, bârne, dranițe, coveți“. [Simion Retegan, *Satele nășăudene la mijlocul secolului XIX*, Cluj-Napoca, 2002, p. 151. În aceeași perioadă se poartă tratative cu o societate de la Viena pentru arendarea în favoarea acesteia a unei suprafețe de 120.000 jug. de pădure, pe o perioadă de 80 de ani la un preț de 57,5 fl./jug.; condiția era ca societatea să construiască calea ferată pe la Mocod, Rodna și de aici să facă legătura prin pasul Rotunda cu Bucovina („Gazeta Transilvaniei“, XXXVI, 1873, nr. 7)].

20. Pe larg la Iuliu Morariu, *Piuăle și piuăritul în Valea Zăgrii*, în „Arhiva Someșană“, nr. 17/1933, p. 178-201.
21. A.N.B.-N., fond *Florian Porcius*, d. 15, f. 85. Comuna politică Șieut deținea, în anul 1863, 3 mori cu 2 pietre fiecare; prima moară-a treia-vândută prin erariul militar în 1809 lui Ion Gotea; moara primară de făină, în posesia preotului Anton Mihăilaș din Buduș și alți părtași; moara a doua-alodială-vândută în 1808 din partea regimentului provincialistului Teodor Raț din Șieu, pentru care s-a plătit taxa de pământ de 5% din prețul de cumpărare, pe an 6 fl. 7 cr. (A.N.B.-N., colecția *Iulian Marțian*, d. 25, f. 818). O descriere în detaliu a părților tehnice și sistemului de funcționare a morilor în *Idem*, fond *Emil Precup*, d. 219/III, p. 79.
22. *Népszádlás. Az 1870. Év elyén végrehajtott. A hasznos házi eredményei állatok (Recensământul populației, locuințelor și animalelor)* Pest, 1871, p. 308-313; 338-339; *Districtul Năsăud Contribuții documentare...*, p. 610. Sinteza principalelor ocupații în *Bistrița-Năsăud. Studii și cercetări etnografice* (red. responsabil Nicolae Dunăre), Bistrița, 1977, p. 81-281. Pentru a acoperi lipsurile curente și a achita dările, locuitorii din Poiana, „cei ce au-și au cei mai mulți-vând boi și cumpără mai ieftin, mai slăbuți, și restul banilor îi folosesc pentru acoperirea lipsurilor; iar boii cumpărați până în alt an, sau doar și numai până la alt târg, cresc în preț și iarăși îi schimbă, mai rupând bani pentru noile lipsuri (Ștefan Buzilă, *op. cit.*, p. 329).

ANEXE

Poiana Ilvei: casă, 2 grajduri și șură

Poiana Ilvei, casă cu o încăpere, poiată și fânar

Casă din Leșu

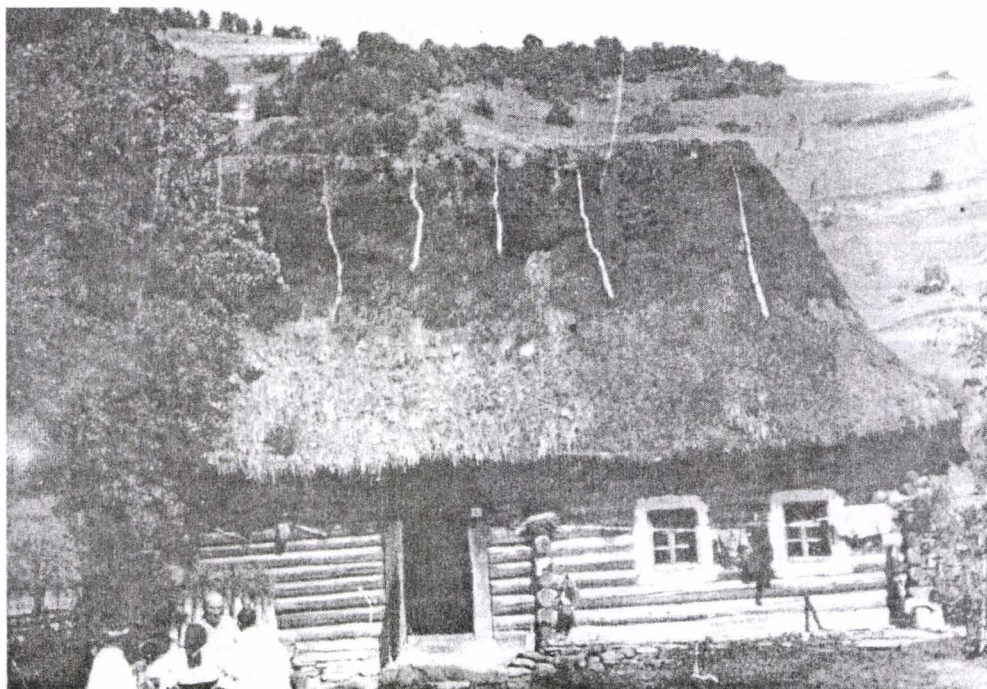
*Casă din satul Șanț (sf. sec. al XIX-lea). Aici a locuit D. Gusti.
Incinta Muzeului Județean, Zona Rodna*

Zagra, complex (Casa Gătini Tănase): casă, șură, grajd (mijloc sec. XIX)

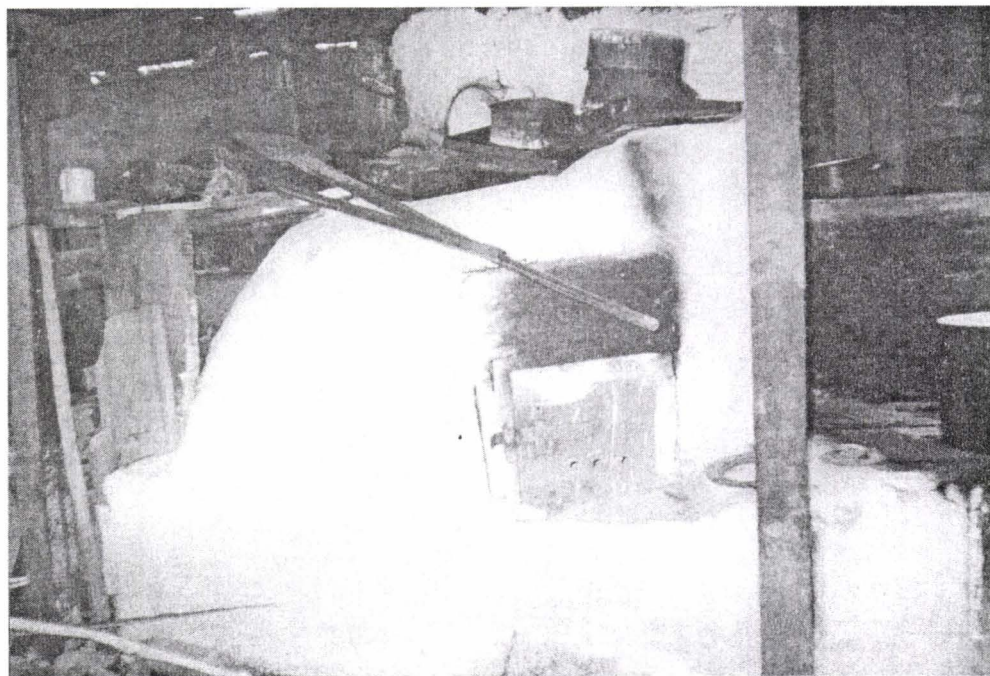
Zagra, ultima casă cu paie și gard de nuiete. Casa lui Ioachim și Varvara Zinveliu (1964)

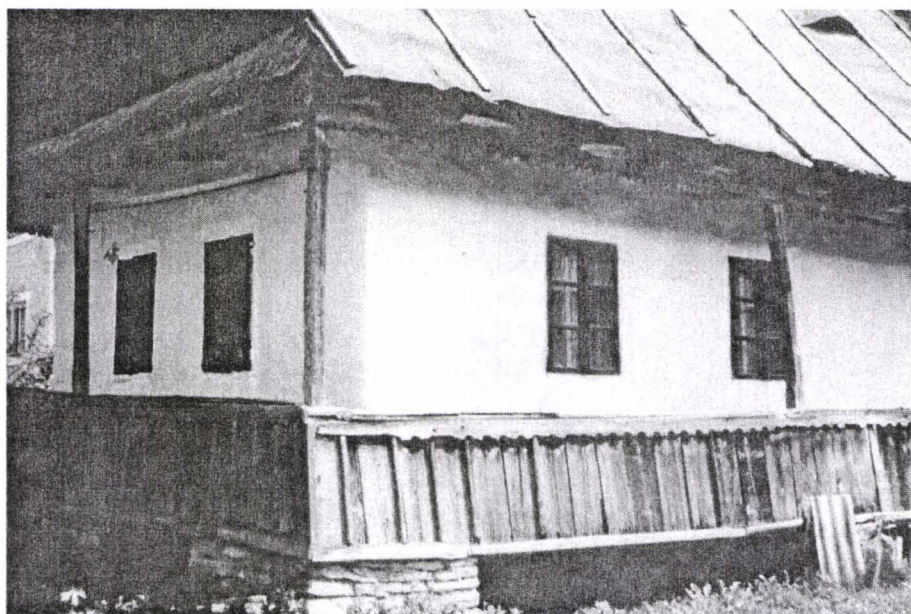
Poienile Zăgrii, casă început de sec. XIX

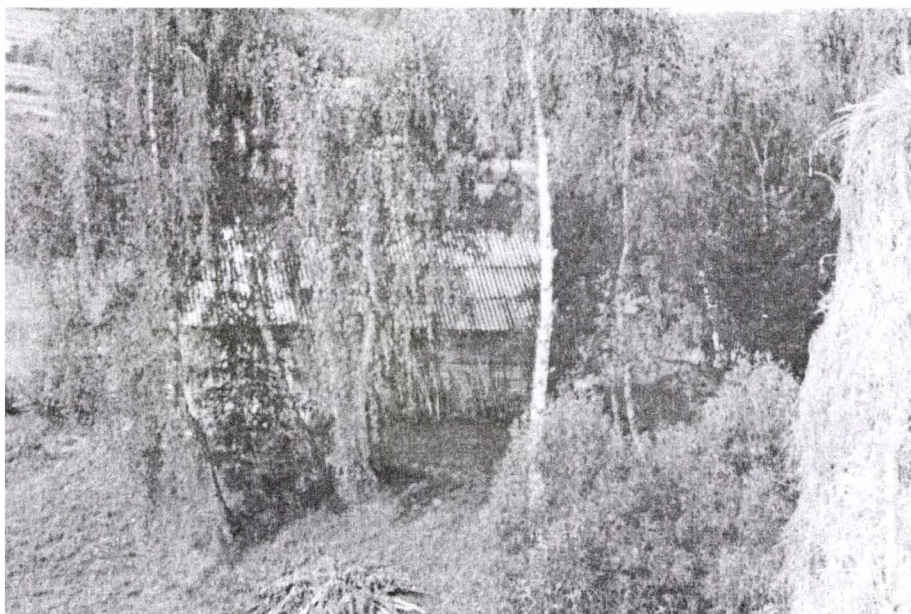
Aluniș, tindă și încăpere

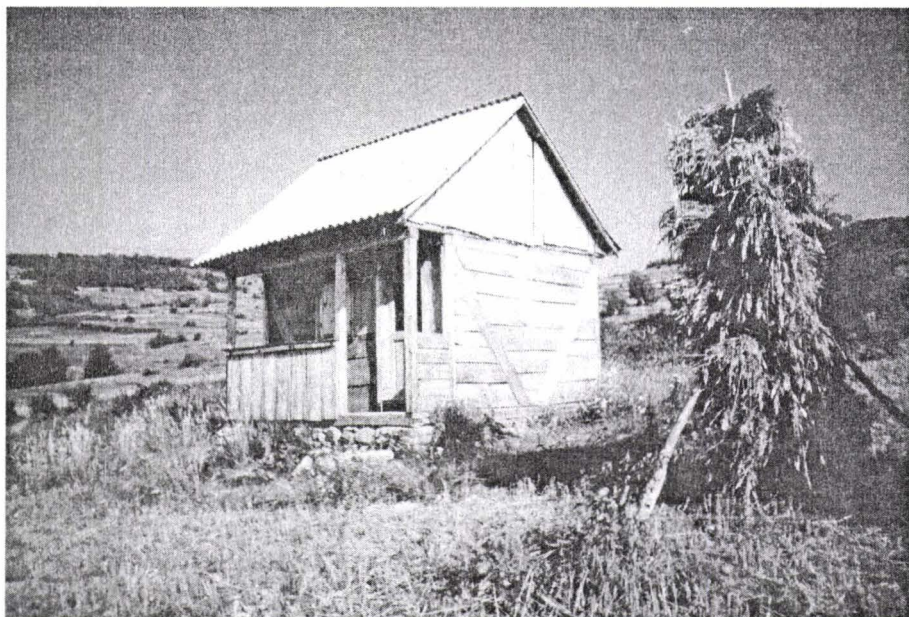
Ilva Mică, cuptor

Ultima casă veche (mijl. sec. XIX) din Zagra, cu tindă + cameră

Zagra: casă în câmp

Casă în câmp –Zagra

Casă în câmp –Zagra

TIPOGRAFII BISTRITENE

Mircea PRAHASE

1. Primul atelier de imprimerie din orașul Bistrița a ființat în jurul anului 1870 și aparținea lui **I.E. Fiedtsch**. Aici se editează, în anul 1874, calendarul „Bistritzer Hans-Kalender“, într-un format mic, de buzunar (81x86 cm 1/32).

În jurul anului 1880 această tipografie a trecut în proprietatea lui **Theodor Botschar**, muncitor tipograf venit la Bistrița în tinerețe, din Austria. Datele despre activitatea acestei tipografii sunt puține. Știm doar că, în anul 1916, își avea sediul pe strada Spitalului nr.5 și că lucra cu 5 muncitori și 3 mașini de tipar. Aici a fost tipărit săptămânalul „Bistritzer Zeitung“, care a apărut până la finele anului 1918. Tot aici s-a tipărit „Bistritzer Hand-Kalender“, devenit, mai târziu „Bistritzer Kalender“.

Mașinile, materialul și literele proveneau, în mare parte, de la întreprinderea vieneză J.Scholz.

Maistrul tipograf Theodor Botschar, neavând urmaș bărbătesc, a vândut la bătrânețe tipografia, în anul 1920, la 3 muncitori tipografi: **Nicolau Ioan, Weiss Friedrich Karl și Duschik Hermann**. Începând din acest moment tipografia se va numi „Minerva“, fiind societate acționară. După câțiva ani de funcționare, devenind nerentabilă din cauza concurenței locale, tipografia a fost vândută și trecută în proprietatea Societății pentru exploatarea pădurilor grănicerești „Regna“, cu sediul în Bistrița, funcționând cu titlul „Minerva“, până la naționalizarea din anul 1948.

Aici s-au tipărit: ziarul săptămânal „Năzuința“, „Arhiva someșană“ precum și imprimate și cărți diferite.

2. A doua tipografie ce funcționa pe la anul 1880 la Bistrița era cea a lui **Karl Orendi**. Comenzile se făceau prin intermediul librăriei lui Friedrich Stolzenberg, care desfăcea și plasa mai ales imprimate pentru oficii și autorități, afișe, invitații, necrologe și diverse tipărituri mărunte.

În amintirile lui, maistrul tipograf **Gustav Zikeli** afirmă faptul că aici s-a mai tipărit o carte de cântece bisericești (Gesangbuch), iar într-un an și un calendar, puternic criticat de ziarul german local pentru multele și gravele greșeli de redactare.

Tipografia funcționa cu mașini și materiale procurate din țară. Proprietarul, Karl Orendi, fiind un om comod, n-a rezistat concurenței și a vândut tipografia lui

Cari Csallner, tipograf de meserie. Aceasta își avea sediul în strada Lemnelor nr.22, funcționând cu 5 muncitori și două mașini de tipar.

În anul 1895 aici se tipărea ziarul românesc „Minerva“, cu apariție lunară, al cărui redactor era **George Curteanu**, directorul băncii „Bistrițeană“. A mai scos săptămânalul german „Bistritzer Wochenshrift“, care apare până în anul 1916. Ani de-a rândul tipărește Anuarul Liceului german din Bistrița. Pe bază de contract anual, efectua tipărirea imprimatelor necesare primăriei orașului.

Utilajele fiind vechi și uzate, în anul 1943 tipografia a fost înzestrată cu litere noi de la turnătoria din Budapesta, precum și cu o mașină tipar tighel automată nouă, marca „Heidelberg“ din depozitul unei filiale germane din Budapesta și s-au separat celelalte utilaje.

Tipografia a funcționat între anii 1894-1944 când, cu ocazia evacuării populației de origine germană, a fost transportată din Bistrița undeva în Germania.

3. Tipografia „George Matheiu“, situată în Piața mică nr. 7, a fost fondată în anul 1904 prin cumpărarea unei tipografii mai vechi de la preotul Baciuc din Bârgău. A fost prima tipografie din Bistrița care a fost instalată cu putere de motor pe benzină, care purta mașina de tipar plană. Până atunci aceasta era acționată manual, cu o manivelă. În anul 1926 a fost introdus motorul electric, tipografia având angajați 4 muncitori și având în dotare 3 mașini de tipar.

În afară de imprimările necesare oficialităților locale, la tipografia „George Matheiu“ s-au editat următoarele publicații periodice:

- „Gazeta Bistriței“ – săptămânal, redactor fiind Ion Corbu, originar din Zagra, funcționar la Prefectura județului Năsăud;
- „Buletinul oficial al județului Năsăud“ – săptămânal;
- „Buletinul școlar al județului Năsăud“ – bilunar;
- „Anuarul Liceului grăniceresc Năsăud“;
- „Anuarul Liceului „Al. Odobescu“ – Bistrița;
- „Calendarul zootehnic al județului Năsăud“, redactor fiind medicul veterinar Székely Alexandru;
- „Arhiva someșană“ – redactori: Virgil Șotropa, Iuliu Moisil, Vasile Bichigean, toți năsăudeni;
- „Gazeta Bistriței“ s-a transformat în ziarul „Săptămâna“, redactori fiind Ștefan Lupu și Ghiță Matheiu;
- „Zări senine“ – broșură literară lunară sub redacția lui Delavarona.

Alături de aceste periodice, la tipografie s-au mai editat și următoarele volume:

- „Doina“ – cântece populare și strigături culese de Ion Corbu;
- „Din templul meu“ – poezii de I. Chifa din Cluj;
- „Poezii“ de I. Vițianu, judecător la Năsăud;

• „Măsurător de distanțe“ – redactat de ing. Armin Berger, șeful Serviciului poduri și șosele.

Tipografia a funcționat până în anul 1940, când a fost interzisă de autoritățile maghiare. A fost deschisă în 1947 funcționând până la naționalizare (11 iunie 1948).

4. Tipografia **Gustav Zikeli**, cu sediul în Piața mare nr. 2, a fost înființată în 1912 și dotată cu material, litere și mașină plană noi, cumpărate de la Budapesta, din depozitul firmei „Scheelter-Giesecke“ din Leipzig.

Bun maestru tipograf, cu multă experiență câștigată în tipografiile din Viena, Berlin și Budapesta, Gustav Zikeli s-a întors după mai bine de zece ani din străinătate în orașul natal. După câțiva ani ca șef de atelier la tipografia lui Carl Csallner, fiu de muncitor sărac, prin hărnicie și pricepere devine maestru și apoi patron. Ridică mereu nivelul calitativ al lucrărilor editate, preia apoi papetăria lui Friedrich Stobrenberg și o transformă în librărie. Anexează la aceasta o legătorie de cârți și face un atelier de reparat mașini de scris și de birou, ajungând la peste 20 de angajați

La 7 martie 1913 apare primul număr al ziarului „Bistritzer Deutsche Zeitung“, al cărui colectiv redacțional era format din: Richard Alberti, directorul Școlii de fete, Johann Bredt, preot, dr. Ernst Dahinten, avocat și deputat, Friedrich Hofstädter, preot, Alfred Klöss, preot, dr. Albert Knall, avocat, Johann Penteker, agricultor, Michael Salzer, profesor, dr. Georg Theiss, avocat și Gustav Zikeli.

La început apărea săptămânal, apoi de două ori pe săptămână. În cursul anilor au mai făcut parte din redacție: prof. Dr. Fritz Holzträger, preotul pensionar Julius Albert și profesorul Christian Schneider.

În anul 1943, ziarul a trecut în proprietatea Partidului German din Ungaria, schimbându-și numele în „Nordsiebenbürgische Deutsche Zeitung“, având ca redactor șef pe Viktor Langer.

Ultimul număr a apărut la mijlocul lunii septembrie 1944.

„Bistritzer Kalender“, era redactat de Gustav Zikeli cu ajutorul conducătorilor diferitelor instituții și oficii publice și al literaților locali.

Ziarul bisăptămânal „Sächsisch – Regener Nachrichten“ era redactat de protopopul Nikolaus.

Pe la anul 1927, pentru scurt timp, a apărut și un ziar evreiesc.

„Beszterczei Hirlap“, ziar maghiar săptămânal, a apărut în perioada 1942-1943 la tipografia Sajgó Gyula, venit de la Cluj. Tipografia lui Gustav Zikeli a funcționat neîntrerupt între anii 1912-1948.

5. Tipografia Balkiersch G. Se ocupa mai mult de confecționarea ștampilelor din cauciuc. A lucrat singur, cu o mașină de tipar tighel, făcând ici-colo, câte o invitație sau un imprimat mic pentru comunitatea evreiască din Bistrița și împrejurimi. A funcționat între anii 1912-1943, când proprietarul a fost deportat.

6. Între anii 1934-1941 a mai funcționat o tipografie mică evreiască „Pallas“, proprietar fiind Lob Mor. Avea în dotare o mașină plană și un tighel. O vreme a dispărut, apărând în 1945 din nou împreună cu o librărie, în localul fostei tipografii Carl Csallner din strada Lemnelor nr. 22. A funcționat până la naționalizare, când proprietarul a emigrat.

7. Între anii 1943-1944, în Piața mică nr. 5, a funcționat tipografia Sajgó Gyula, fiind înzestrată de statul maghiar cu utilaje și materiale, având 2 mașini de tipar și 2 angajați. Dispare odată cu retragerea trupelor maghiare din Ardeal.

BUCĂTĂRIA TRADIȚIONALĂ ROMÂNEASCĂ

Meniu MAXIMINIAN

Ați auzit cu siguranță de produsele ecologice, pe care pun mare preț cei din comunitatea europeană, însă puțini dintre noi știu că acestea se găsesc din belșug în gospodăriile țărănești. Vă propunem să descoperim împreună bucătăria tradițională românească cu ajutorul gazdelor noastre de pe plai someșan, de la poale de Țibleș.

Țăranul român niciodată nu a trăit ca să mănânce ci a mâncat ca să trăiască. Asta nu înseamnă însă că dacă veți trece pragul unei case de la noi nu veți fi cei mai răsfățați, știută fiind priceperea țăranilor române în tainele artei culinare și ospitalitatea ardelenilor. Hrana provine întotdeauna din produsele rezultate din munca sa și a familiei sale, fiind arareori nevoit să-și completeze alimentația cu mărunțișuri auxiliare cum sunt piperul, boia, drojdia de bere, chiar zahărul fiind pentru ei un produs alimentar foarte rar și până aproape de zilele noastre, a fost folosit numai ocazional.

Secole de-a rândul, locuința țărănească (construită din lemn și acoperită cu paie) a constatat în două încăperi: o cameră numită casă și tindă. Deci bucătăria cu pregătirea mâncărilor a avut loc în aceeași încăpăre în care locuia, dormea, primea oaspeți, organiza nunti, ospete și șezători, zăcea bolnav ori adăpostea trei zile mortul din familie. În cameră erau cuptorul de copt pâine sau „turte“ și cuptorul de gătit, soba, o continuare a cuptorului de copt. Pe „muchia“ cuptorului și pe vatră se păstrau cele câteva vase, oale și cratițe iar farfuriile și tacâmurile limitate la câteva blide de lut și câteva linguri de lemn atârnat pe „almariu“ (raft) din spatele ușii de la intrare. Vara toată această activitate se muta în tindă sau în curte, iar în cameră, în timpul verii nu se mai făcea foc, decât cel mult o dată pe săptămână, când se cocea pâinea.

Mesele ce se obișnuiesc la țărani diferă ca număr peste zi, de la un anotimp la altul. Vara, când sunt în toi muncile agricole în câmp și zilele lungi, se servesc patru mese: dejunul numit prânz între orele 7-8; prânzul numit gustare la amiază, servit pe câmp; ojina între orele 17-18, servită tot pe câmp, și cina în jurul orelor 20-21. Primăvara și toamna, când zilele sunt mai scurte, țăranii servesc masa numai de trei ori pe zi, renunțând la ojină, iar iama, când activitatea este foarte redusă și zilele foarte scurte, unii, îndeosebi vârstnicii, reduc masa la două pe zi, una dimineața, între orele 8-9 și una după amiază, în jurul orelor 16-17, doar copiilor și tinerilor dându-le ceva în completare.

De asemenea, trebuie să deosebim zilele de post de zilele de dulce, ca și zilele lucrătoare de cele de sărbătoare, mâncărurile fiind total diferite unele față de altele. În zilele de dulce, mâncărurile erau pregătite din carne, grăsimi animale (slănină, untură), lapte și derivatele lui și ouă, iar în zilele de post îndeosebi din cartofi, fasole și alte legume pregătite cu uleiuri vegetale. Tot în zilele de post se mai consumau și fructe uscate sau afumate și diferite aluaturi cum sunt: plăcintele coapte pe lespede sau în cuptor, gătite și ele cu legume sau fructe, îndeosebi cu varză, ceapă, prune sau mere.

Alimentele de bază în vechea bucătărie țărănească au fost: mămăliga, pâinea, porcul tăiat și afumat, laptele cu derivatele lui, ouăle și carnea păsărilor din curte, legumele și cartofii, fructele uscate sau afumate (mere, pere, prune) și grăsimile. În perioade mai scurte se consumă și carnea de miel (primăvara), de oaie (toamna) și accidental cea de vită. Aceste alimente se consumă și în zilele noastre fiind alimente de bază pe lângă cele din comerț. Mămăliga (coleșă), până la aclimatizarea porumbului în zonele noastre, era preparată din mei sau din orz. Se servește cu:

- brânză, fie de oi, fie de vaci, pregătită într-o farfurie în care se alternează pături subțiri de mămăligă cu brânza presărată între ele și untura topită (unsoare);
- lapte;
- jumări de ouă numite „papă“;
- diferite tocănițe: de pui, de găină sau din carnea altor păsări de curte (rațe, găște, curci), din carne de oi, de miel, de vită, de porc (proaspătă sau afumată);
- varză călită („cureci fript“);
- fasole frecată;
- tocăniță din ciuperci;
- mămăligă în ulei din sămânță de floarea soarelui sau bostan prăjit cu ceapă sau usturoi numită „drobgi“;
- „pogacea“ din mămăligă, constând din mămăliga rămasă de la o masă, făcută în formă de turtă groasă și prăjită pe sobă sau pe plita cuptorului;
- balmoșul, pregătit la fel ca și mămăliga din făină de porumb, dar fiartă în zer de oi.

Pâinea era înainte gătită din făină de porumb care se mai numea și „mălai“, dar, de la un timp înapoi, cel mai mult au pregătit-o din făină de grâu care se mai numește și „pită“. Aceasta se cocea o dată la săptămână în cuptor, aproape fiecare locuință având cuptorul ei. Pregătitul, frământatul și coptul pâinii reveneau gospodinei. Cu pâine, fie cu cea din grâu, fie cu cea din porumb, se mâncau toate supele, ciorbele și aproape toate celelalte mâncăruri gătite. Supele și ciorbele se mai numesc și „zeamă“ și de obicei se mănâncă la amiază, atât acasă, cât și la câmp.

Porcul tăiat și afumat funizează carnea pe timpul iernii iar grăsimea și slănina pe tot timpul anului. Specialitatea țăranilor din porcul tăiat este cârnațul pregătit din carnea porcului tocată și mestecată cu usturoi și caltaboșii numiți călbași, pregătiți din păsat de porumb și jumări din carne grasă. Cârnații, caltaboșii, ciolanele și slănina erau puse în pod la fum pentru că stăteau mai bine și nu se stricau. Cârnații, pentru a fi păstrați pentru vară, sunt prăjiți în untură și puși în borcane.

Laptele, cu derivatele lui, are o prezență permanentă în bucătăria țărănească. Laptele proaspăt fiert (laptele dulce), brânza de vaci, de oi (urda și cașul), laptele acru, smântâna, „groșciorul“, laptele prins erau folosite zi de zi, îndeosebi la mesele de dimineață și de seară.

De la păsările de curte se consumau ouăle și carnea. Ouăle se mâncau fie fierte, fie prăjite: ochiuri sau prăjite cu lapte (papă). Din carne se pregătea fie supă dulce cu tăiței („toșmagi“), fie tocăniță care se servea cu mămăligă caldă. Aceste mâncăruri, de obicei se pregăteau duminica sau în sărbători.

Carnea de miel se consuma primăvara, după măsuriișul oilor, începând cu sărbătorile Paștilor, gătită cu tocăniță sau friptură, iar cea de oaie spre sfârșitul verii când se tăiau oile rămase sterpe. Din carnea de oaie se mai găteau și ciorbele cu varză crudă.

Sarmalele („găluștele“), odinioară erau gătite cu păsat de porumb, carne tăiată mărunt și înfășurată în varză crudă sau iarna erau înfășurate în varză murată, punând în oală, între ele, la fiert, câte o bucată din capul afumat de porc. În zilele noastre în loc de păsat, sarmalele sunt gătite cu orez.

Carnea de vită era folosită mai rar și era gătită cu tocăniță, prăjită în untură (friptură) sau cu supă dulce.

Legumele care se folosesc în alimentație sunt următoarele:

- fasolea se consuma ca și astăzi, atât uscată (boabe), cât și verde (păstăi);
- varza se gătea atât crudă cât și murată;
- ceapa a fost întotdeauna folosită în alimentație, atât verde cât și uscată;
- usturoiul (aiul) se folosește la pregătirea cârnaților, aiturilor etc.;
- ardeii, gogoșarii și ardeii iuți;
- roșiile (porodicele) se făceau bulion și era păstrat în sticle întregul an; erau folosite ca salată;
- salata verde (salatele) era folosită în fiecare casă în timpul lunilor de primăvară.

Cel mai important produs utilizat de către țărani este cartoful. Acesta este un produs extrem de folosit în alimentația omului și a animalelor din gospodărie. Cartofii se păstrează tot timpul anului. Se pregătesc în ciorbe, tocănițe cu cârnaț sau costițe afumate, cartofi „rântălăți“, salată de cartofi etc.

Înainte de a termina descrierea mâncărilor din legume și cartofi, amintim nelipsitele zarzavaturi și verdețuri din grădina și bucătăria țărănească: morcovul, pătrunjelul, păstârnacul, țelina, cimbrul și mărarul.

Grăsimile folosite la gătitul mâncărilor erau: untura de porc topită (unsoarea), slămina afumată, uleiul (oloiul) din semințe de dovleac (bostan) și uleiul din floarea-soarelui, întrebuințat numai după primul război mondial.

Pastele făinoase folosite erau tăieței („toșmagii”) frământați cu făină și ou, făcuți pătură și tăiați subțiri. Se găteau fierți în lapte și cu supele dulci. Plăcintele erau pregătite în mai multe feluri: pe lespede, înaintea focului, în cuptor și clătitele („liptiele”) care erau coapte pe lespede. Toate varietățile de plăcinte erau umplute cu brânză de oi, de vaci, urdă dulce, varză călită și mere. Din aluatul din care se găteau plăcintele se mai găteau și gogoșii sau pancovele.

Dintre mâncărurile ocazionale vom menționa: cele de pește proaspăt și ciupercile (hrib, bureții albi, vineciorii, gălbiorul și roșcovul). Hribul se păstra foarte bine tăiat mărunt, înșirat pe sfori și uscat la soare sau pe vatra cuptorului, după ce a fost scoasă pâinea.

Gazda noastră, pe măsură ce ne explică cum a fost și cum este astăzi mâncarea în gospodărie, a făcut un aluat de cozonac, a pus țuică pe masă și a gătit o tocăniță de porc cu mămăliguță.

Poate v-am convins ca la un sfârșit de săptămână să mergeți împreună cu familia la rudele de la țară. Cu siguranță nu veți regreta că ați ales aerul proaspăt de munte și produsele ecologice.

XII. RECENZII

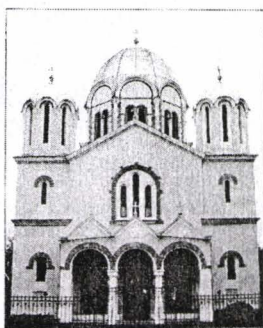
ISTORIE ȘI CREDINȚĂ

Drd. Radu Iustinian ZĂGREANU

„Înființarea Eparhiei greco-catolice de Gherla... s-a dovedit a fi fermentul, focarul și forța de propulsie a dezvoltării social-culturale a orașului Gherla, care în decurs de jumătate de secol, a izbutit (deși sub stăpânire străină) să devină un important centru de cultură și afirmare românească, o proiecție a Blajului pe malul drept al Someșului Mic“.

(Pr. prof. Gheorghe Breharu)

Pr. prof. Gheorghe Breharu

**BISERICA ROMÂNĂ UNITĂ, GRECO-CATOLICĂ,
DIN GHERLA ȘI CONTRIBUȚIA SA LA
EMANCIPAREA SOCIAL-CULTURALĂ ȘI
AFIRMAREA NAȚIONALĂ A POPORULUI ROMÂN**

VIAȚA
CĂRȚEȘTE

O valoroasă și documentată lucrare „Biserica Română Unită Greco-Catolică din Gherla și contribuția sa la emanciparea social-culturală și afirmarea națională a poporului român“ (Casa de Editură „Viața creștină“, Cluj-Napoca, 2004), rod al unei îndelungate cercetări, dublată „de un adânc atașament pentru istoria și cauza Bisericii Unite“ (Dr. Remus Câmpeanu), semnează pr. prof. Gheorghe Breharu.

În „cuvântul înainte“, autorul delimitează cele două mari perioade din existența Bisericii Greco-Catolice din Gherla: 1700-1948 și 1948-2000. Perioada de glorie a primei secvențe din existența B G-C (vom utiliza această prescurtare) din Gherla, o va constitui, înființarea, în 1853, a Eparhiei greco-catolice de Gherla, care „s-a dovedit a fi fermentul, focarul și forța de propulsie a dezvoltării social-culturale a orașului Gherla, care în decurs de jumătate de secol, a izbutit (deși sub stăpânire străină) să devină un important centru de cultură și afirmare românească, o proiecție a Blajului pe malul drept al Someșului Mic“ (G. Breharu).

Perioada 1948-2000 este pentru preotul G.Breharu o „istorie trăită“. El a fost martor la interzicerea acestei biserici, la coborârea ei în catacombe, la revenirea ei în libertate (așa-zisa libertate), la renașterea sa.

Studiul părintelui G.Breharu include destinul BG-C din Gherla în istoria orașului și în permanenta și dârza luptă de emancipare națională a românilor

ardeleni. De fapt, orașul Gherla „devine... un important centru de cultură și afirmare națională, un satelit spiritual al Blajului“, datorită înființării, aici, a Diecezei (Eparhiei) greco-catolice de Gherla, în data de 26 noiembrie 1853.

La 1700 românii din Gherla „au îmbrățișat Unirea cu Biserica Romei.“ Ei nu aveau atunci, nici biserică, nici preot. Pe la 1717, aveau preot, dar le lipsea biserica. Își vor amenaja o capelă, care va ajunge în proprietatea armenilor. Între 1777-1778 își vor edifica o modestă biserică. Marea lor catedrală, cu hramul „Intrarea în Biserică a Maicii Domnului“, va fi sfințită abia în 1907. În ea își dorm somnul de veci episcopii: Ioan Sabo și Vasile Hossu.

Autorul trece în revistă parohiile B G-C din Gherla, preoții care le-au deservit, sunt nominalizați și cei doi vicari foranei. La doi ani de la înființarea Eparhiei greco-catolice de Gherla, în 1855, din 4035 de locuitori ai localității, doar 691 erau români. Obiectiv este evidențiat rolul armenilor la dezvoltarea urbană a Gherlei, cât și declinul acestei comunități. Armenii au construit o uriașă biserică, cel mai important „monument de arhitectură“ (G. Breharu) al acestui oraș.

Lucrarea preotului G.Breharu poate fi considerată și o micromonografie a orașului Gherla. Aflăm în ea numeroase informații despre istoricul orașului, despre aspectul său urbanistic, despre evoluția învățământului, despre viața lui culturală, economică, despre participarea locuitorilor lui la marile evenimente istorice. Afirmarea învățământului românesc, a unei bogate vieți culturale (numeroase publicații, tipografii, asociații, reuniuni), au transformat Gherla într-o „citadelă de luptă și afirmare națională“ (G.B.).

Contextul istoric al înființării eparhiei nu era încurajator: populația românească reprezenta doar 17 %, românii se aflau sub stăpânirea austro-ungară, ei aveau în Candia o biserică modestă, nu exista școală românească, baza materială a episcopiei era modestă. Miracolul se produce totuși. Numai peste o jumătate de secol, concluzionează preotul G.Breharu, Gherla „devine treptat un oraș cu populație majoritar românească, un important centru de cultură și afirmare națională, un satelit spiritual al Blajului“.

Noua instituție ecleziastică, cu sediul la Gherla, va impulsiona dezvoltarea învățământului confesional („școala poporală“, Preparandia, Seminarul teologic, Academia de Teologie), apariția asociațiilor culturale; s-au înființat tipografii, s-au editat numeroase publicații. Se oferă bogate date în legătură cu aspectele semnalate mai sus, concluzionându-se mereu. Preparandia din Gherla a dat Transilvaniei învățători bine instruiți, cu idei înaintate în „gândirea și practica pedagogică“. Sunt consemnați directorii Preparandiei, profesorii și elevii cu care această instituție se poate mândri: I.P.Reteganul, V.Rebreanu, tatăl romancierului L.Rebreanu, Paul Miclea etc. Preparandiei de băieți i se va adăuga în 1915, una de fete. Ca foști elevi ai Liceului „Petru Maior“ sunt amintiți: academicianul Ștefan Pascu, profesorul univ.dr.docent Alexandru Ciplea, prof.emerit Nicolae Hristea.

Numeroase au fost în Gherla asociațiile și reuniunile culturale. Ele au impulsionat apariția unor tipografii, în care s-au tipărit multe cărți și manuale școlare. În Gherla au fost tipărite multe din operele folclorice ale lui I.P.Reteganul. Acești factori au înlesnit apariția a numeroase publicații confesionale, pedagogice. Să menționăm doar „Amicul familiei“, care a numărat printre colaboratori pe: I.P.Reteganul, S.F.Marian, P.Dulfu, I.Vulcan, G.Silași, B.P.Hășdeu etc.

Sunt evocați episcopii Eparhiei de Gherla, începând cu Ioan Alexi, numit de N.Iorga „cel învățat“, apoi Ioan Vancea, cel care a oficiat o liturghie arhierască în basilica Sfântul Petru din Roma, Mihail Pavel, „cel blând și milos“ (N. Iorga), Ioan Sabo, edificatorul catedralei din Gherla și care va fi înmormântat aici, alături de episcopul V.Hossu.

Mai mult spațiu îi este acordat episcopului I.Hossu. Portretul viitorului Cardinal este un cald omagiu: „arhieru înțelept și neînfricat în confruntarea cu apocalipsa vremii sale, cu lupii răpitori care i-au răvășit turma: ierarh luminat care respingând ademenirile viclene și trecând eroic prin focul purificator al încercărilor, umilinelor și suferințelor îndurate în spirit evanghelic, a dobândit trei blazoane strălucitoare de noblețe: de erou național, de martir al credinței și de Cardinal“. Cel care a citit la 1 Decembrie 1918, la Alba-Iulia, Declarația de Unire a Transilvaniei cu România, mută reședința episcopală la Cluj.

Această epocă glorioasă pentru B G-C din Gherla este pusă mereu în antiteză cu momentul tragic al desființării BRUR, prin decretul 358 din 1 decembrie 1948.

Partea I a lucrării se încheie cu un șirag de concluzii despre rolul Eparhiei greco-catolice de Gherla care: „a făcut ca orașul Gherla – deși sub stăpânire străină – să devină în decurs de o jumătate de veac un important centru de cultură și afirmare națională, cu școli confesionale românești de toate gradele, cu intelectualitate formată în școlile de aici și din străinătate, cu asociații culturale diverse și active, cu tipografii și presă periodică. Astfel, Gherla ajunge un adevărat satelit din constelația Blajului, nou focar de cultură, răsărit ca prin minune pe malul drept al Someșului Mic, fiind capabil să capteze și să răsfrângă în sufletele credincioșilor luminile iradiate de Roma Eternă“ (G.B.).

Partea a II-a a lucrării prezintă BG-C din Gherla după 1948. Situația acestei biserici este încadrată în contextul mai larg al interzicerii BRUR. Foarte plastic este redată „preluarea forțată“ a bisericilor, caselor parohiale și a tuturor bunurilor aparținând BRUR, care au fost „împărțite ca o pradă de război-între Stat și Biserica Ortodoxă Română“ (GB).

Preluarea BG-C din Gherla „de către ortodocși a decurs fără incidente, dar într-o atmosferă de doliu și tristețe“ (GB). În aceste condiții, o parte dintre credincioșii greco-catolici s-au orientat spre biserica romano-catolică sau spre cea armeană-catolică. Această perioadă este consemnată de autor parcă sub forma unui jurnal tragic. BRUR se retrage în catacombe, casele preoților netrecuți la

ortodoxism devin „focare de rugăciune“, în care continuă „să ardă focul viu al credinței“ (GB).

În „cimitirul deținuților politici“ din Gherla a fost înmormântat episcopul Alexandru Rusu, decedat în închisoarea de aici în 1963. Aceeași soartă va avea și egumenul Mănăstirii greco-catolice Nicula Leon Man. În 1948 învățământul confesional este desființat, preparandiile devin licee pedagogice, religia nu se mai predă în școli. În aceste grele și periculoase condiții, BRUR, hirotonisește în taină noi preoți. Pe plan local, vechii preoți greco-catolici se reorganizează. Pensionat ca profesor, preotul G.Breharu ia legătura cu părintele Prunduș și cu părintele Tertulian Langa de la Cluj. Prin Decretul 9/31 decembrie 1989 se abrogă Decretul 358 din 1 decembrie 1948. Un vis așteptat de multă vreme, s-a dovedit a fi doar o iluzie. Urmează o perioadă de tatonări, de discuții cu preoții ortodocși, proveniți din foste familii greco-catolice. Naivitatea intențiilor s-a soldat cu ținerea liturgiilor în stradă, apoi într-o capelă. S-a constituit parohia greco-catolică de Gherla, s-a înjghebat un grup de preoți care s-au ocupat cu abnegație de catehizarea tinerilor, s-a înființat Societatea Mariană, asociația AGRU. Întrucât retrocedarea catedralei greco-catolice întârzia, în 1992 s-a sfințit locul unei noi biserici, eveniment la care a participat și poetul Ioan Alexandru. Activitatea parohiei greco-catolice din Gherla s-a înviorat odată cu venirea preotului Gavril Pop. Dânsul a plecat în străinătate pentru a strânge fonduri pentru noua biserică. O altă realizare a fost sfințirea în 1999 a Mănăstirii „Sfântul Anton de Padova“. Renașterea Bisericii Greco-Catolice din Gherla este evidentă. S-a putut astfel organiza celebrarea „Jubileului de 300 de ani de la Unirea cu Biserica Romei“. Prin strădania protopopului Gavril Pop a fost inaugurat „Muzeul Eparhial de Istorie și Artă Bisericească“.

Lucrarea profesorului preot G.Breharu se încheie într-o notă de speranță, de încredere în reînvierea BRUR. Impresionează bibliografia acestei cărți, stilul „sobru, limpede și elegant al expunerii, lipsit de patima care învrăjbește artificial atâtea suflute“ (Dr.Remus Câmpeanu).

Ea a fost foarte necesară, mai ales pentru tânăra generație, bombardată de tirurile unei deșănțate propagande antigreco-catolice, atât în perioada comunismului, cât și după 1990.

Multe pagini ale cărții, mai ales cele evocatoare, denotă talent narativ și o bună artă portretistică. Numeroase ilustrații întregesc acest studiu.

Lucrarea preotului G.Breharu a apărut la momentul potrivit, fiindcă retrocedarea catedralei greco-catolice din Gherla este iminentă.

Din ceruri, spiritele celor doi episcopi greco-catolici, înmormântați în această biserică, vor pecetlui acest demers.

CĂRȚILE NOASTRE

Victor ȘTIR

GAVRIL ISTRATE, O ISTORIE VIE A LITERATURII

Este proaspăt apărută la Editura „Supergraph“ din Cluj-Napoca, miroase a cerneală tipografică încă, lucrarea „Studii și portrete“, vol. IV, de profesorul Gavril Istrate, născut acum 92 de ani la Nepos și ieșean prin adopție. Cartea a „văzut lumina tiparului în colecția „Sinteze culturale“, evenimentul este datorat Complexului Muzeal Județean, iar lector al volumului este directorul Mircea Prahase, el însuși autor în acest an al unei interesante cărți de toponimie și onomastică.

Cărturarul reunește între copertile volumului treizeci și cinci de texte, selectate din ceea ce a publicat de-a lungul anilor, însemnând studii de lingvistică, de istorie literară sau adevărate portrete în culoarea expresiei literare, căci profesorul folosește cu aceeași dexteritate conceptele științei literaturii și posibilitățile artistice ale limbii române. Autor al mai multor studii despre limba literară, Gavril Istrate s-a oprit cu stăruință asupra aspectelor pe care le comportă investigarea problematicii amintite în paginile „Noului Testament de la Bălgrad“ (1648), și purcede la inspirată comparație între limbajul operei amintite, „Codicelui Voronețean“ și „Bibliei de la București“, tipărită la 1688. Un text care dă seamă de adevărata erudiție a lui Gavril Istrate în istoria lingvisticii românești este „Timotei Cipariu în conștiința urmașilor“; învățatul ardelean este socotit de profesorul Istrate de o anvergură comparabilă cu cea a lui Bogdan Petriceicu Hașdeu, iar studiile cipariene, puse în relație cu poziția lui Maiorescu în ce privește limba și cu gramaticile românești apărute în epocă sau mai târziu.

Gavril Istrate este, într-un anumit fel, depozitarul unei istorii vii a literaturii române, gândindu-ne că, probabil, este printre puținii în viață care i-a cunoscut pe Rebreanu și Ibrăileanu; pe de altă parte, volumul ne relevă aparente preocupări de critică literară, însă pe osatură a studiului despre limbă, de exemplu „Elemente regionale în poezia lui Marin Sorescu“, dar și în „Hronicul și cântecul vârstelor“ sau „Limba operei lui Goga“. De neuitat emoționantul text, „El n-a murit... E numai dus“, în care rememorează clipe fericite, apoi momentele tragice ale pierderii fiului său, Relu, excepțional cunoscător al limbii cehe. Multe s-ar putea spune despre carte, însă nimic nu suplinește lectura.

Aflat la o vârstă de patriarh, Gavril Istrate, atâta timp cât e în viață, ne dă nouă, bistrițenilor, siguranța că, vărăreanul, unul dintre ai noștri, ne ocrotește cumva, fără a putea spune cum.

NICULAE GHERAN A ÎNCHEIAT EDIȚIA CRITICĂ „OPERE” DE LIVIU REBREANU

De curând, a apărut volumul „Opere 23” de Liviu Rebreanu, eveniment care însemnează încheierea ediției critice începute acum patruzeci de ani de Niculae Gheran, care a depus o muncă sisifică, reușind performanța de a încheia pentru prima dată tipărirea completă a operei unui scriitor român. Cartea este apărută sub semnul Fundației Naționale pentru Civilizație Rurală „Niște Țărani” și a Consiliului Județean Bistrița-Năsăud prin Muzeului Județean. La elaborarea volumului au participat colaboratorii din Beclean ai lui Niculae Gheran, tinerii: Nelu Dican, Dana Hiticaș-Moldovan și Sergiu Pastor, iar verificarea finală a manuscrisului a beneficiat de sprijinul lui Andrei Moldovan și Mircea Prahase. Volumul cuprinde caiete de creație, interviuri, povestiri, fragmente de jurnal, diferite însemnări pe varii teme, necuprinse în volumele anterioare.

Realizarea proiectului integralei Rebreanu nu a avut doar zile line; în 1999, tipărirea s-a oprit la volumele 19 și 20 din lipsă de mijloace financiare, însă deschiderea Consiliului Județean, a președintelui Gheorghe Marinescu, a dat o nouă perspectivă nobilului travaliu. „Aventura” lui Niculae Gheran se încheie cu o victorie de răsunet în cultura română: a editat singur întreaga operă a lui Liviu Rebreanu, întâiul scriitor despre care se poate spune cu adevărat că este tipărit în totalitate. Probabil nici domnului Gheran nu-i vine să creadă că s-a terminat, încât scrie: *„Ce să mai spun la apariția ultimului tom din seria de «Opere», care, pe nesimțite, mi-a legănat lenea de a scrie propria mea carte, sufletește dorită mai mult? Momentul mă ia parcă pe nepregătite și, efectiv, rămân interzis.”*

O PUBLICAȚIE DENSĂ, CU VIITOR

De curând a apărut „Studii și cercetări etnoculturale” volumul X, editat de Complexul Muzeal Județean, un tom de 360 de pagini, cu conținut bogat, divers. Publicația apare în realizarea colegiului de redacție care-i cuprinde pe Mircea Prahase (director), Constantin Roco Catalano (șef secție), Florica Pop (muzeograf) și este structurată în opt capitole; întâiul, „Țara Năsăudului în amintiri” conține textele „O fiică a Năsăudului: Veronica Micle” de Zoe Moldovan, „ÎPS Episcopul dr. Iuliu Hossu în granița năsăudeană” și „Târgul de Ispas la Năsăud” de Nicoleta

Ștefănescu referindu-se la însemnătatea evenimentului pentru oamenii zonei. Al doilea, „Rebreniana“, se referă la opera și viața lui scriitorului, sub semnăturile lui Iacob Buta („Debutul lui Liviu Rebreanu în presa bucureșteană“), Dan Prahase („Răfuiala și Ion: o psihologie“) și ale altora; „Coșbuciana“ include un adevărat apel sub titlul, „Necesitatea stringentă a unei integrale George Coșbuc“, semnat de Constantin și Maria Catalano; „Etnografica“ aduce în atenția cititorului textele „Ion Barna – etnograf și folclorist (1)“, de Liviu Păiuș, „Portul popular din Năsăud“, de Florica Pop, „Țibleșul“, de Nestor Șimon, și alții, apoi, secțiunea „Toponimica“ se ocupă de nume toponimice de pe Valea Someșului, iar „Micromedalion“ reproduce textul lui Gavril Istrate, „Vasile Scurtu (1906-1908)“. În continuare, al șaptelea capitol reunește texte pe tematici diverse ca: „Istoria școlilor năsăudene“ de Adrian Onofreiu, „Istoricul școlii din Salva“ de Dionisie Piciu sau „Delimitări teoretice asupra interviului“ de Dorel Cosma. Din secțiunea de recenzii sunt de reținut: „Carte frumoasă, cîste cui te-a scris“ (a volumului „Comuna Telciu «1245-2005». Repere monografice“) semnată de profesorii Ionela Alis și Ioan Seni, de asemenea, cea a universitarului Ironim Marțian, cu titlul „Despre George Coșbuc, Ochiul lui Dumnezeu“, comentând volumul de poezii religioase semnate de poetul din Hordou.

După câte se vede din simpla prezentare a sumarului, un volum consistent, scris de bistrițeni și năsăudeni, fapt care confirmă încă odată, dacă mai era nevoie, stăruința și seriozitatea preocupărilor cărturărești a oamenilor din zona noastră.

CARTEA ACADEMICIENILOR NĂSĂUDENI ȘI BISTRITENI

Prof. univ. dr. Ironim MARȚIAN

TEODOR TANCO

ACADEMIA ROMÂNĂ

1866-2006

ACADEMICIENII NĂSĂUDENI ȘI BISTRITENI

Editura NAPOCA STAR
Cluj-Napoca, 2006

Scriitorul și istoricul literar Teodor Tanco ne-a oferit în două rânduri, prilejuate de aniversări rotunde, la 130 și 140 de ani de la înființarea celui mai înalt for cultural-științific românesc, lucrarea *Academia Română. Academicienii năsăudeni și bistrițeni*, Ed. I (1866-1996; Edit. Virtus Romana Rediviva, Cluj-Napoca 1996) și Ed. a II-a (1866-2006; Edit. Napoca Star, Cluj-Napoca 2006). De la prima ediție la a doua, cea de acum, revizuită și adăugită, numărul academicienilor legați de ținutul nostru a sporit, pe de o parte, cu trei: Gavril Pop, Tiberiu Brediceanu și Gheorghe Silaș, aceștia proaspăt identificați, pe de altă parte cu încă doi: Tudor Drăganu și Dumitru Protase, membri de onoare aleși la 21 iulie

2003, prin urmare cu cinci.

Citim în prefața, semnată de autor, a capitolului doi al cărții criteriile de bază ale inserării numelor și activității academicienilor: "După locul de origine al lor, al studiilor făcute în școlile năsăudene și bistrițene, al stabilirii domiciliului într-o casă proprie în județ, al funcționării un timp aici, sau *al descendenței din părinți de aici* (s.n.), trăind urmașii pe alte meleaguri și cultivând spiritul devizei *Virtus Romana Rediviva* (s.a.), în 140 de ani (1866-2006) de istorie a Academiei Române, au fost și sunt membri (ordinari sau activi, de onoare sau onorifici, titulari, corespondenți) ai acestei prestigioase instituții culturale și științifice românești 28 de învățați și luminați oameni și nobile conștiințe" (pag. 29). Dacă este așa, atunci și marele povestitor Ion Creangă, membru post-mortem al Academiei Române (1948), trebuie inclus în șirul acestora, doar chiar Teodor Tanco dovedește, prin documente indubitabile, în „excursul istorico-literar” *Lumea transilvană a lui Ion Creangă* (1989; 1999), originea năsăudeană și bistrițeană a bunicilor din partea mamei

scriitorului humuleștean, Smaranda (David Creangă din Ilva Mare; Nastasia Baboi din Gledin), fapt care l-a determinat pe autor să-l cuprindă în al său *Dicționar literar 1639-1997 al Jud. Bistrița-Năsăud* (1998, pag. 119-122), iar în „cartea academicienilor”, ciudat, **nu**. Redactorul ei, adică subsemnatul, a pledat întru aceasta în „Muza Someșană” (Nr. 2, Năsăud 2005, pag. 14-19), dar fără succes. Poate la ediția următoare ...

Lucrarea s-a bucurat de o mare atenție în sânul Academiei Române, mărturie stând „cuvântul înainte” semnat de președintele Acad. Eugen Simion și „prefața” Acad. Ionel Haiduc, președintele Filialei Cluj a Academiei Române, care i-a și luat locul primului la recente alegeri. Reținem din prefață cuvintele elogioase ale actualului președinte al Academiei Române: „Înainte de a deschide paginile acestei cărți să felicităm autorul și să-i mulțumim pentru darul său. Un cuvânt de prețuire adresăm și celor care l-au susținut și au făcut posibilă această apariție. S-au adevărit astfel cuvintele Acad. Ștefan Pascu din prefața la prima ediție de acum zece ani, unde scria: «Despre cele 23 *portrete în cuvinte* ale academicienilor din carte (...) se va mai scrie.» Iată, se mai scrie și se adaugă câteva nume noi la acea înșiruire, spre lauda autorului și a celor care l-au sprijinit” (pag. 14). Fără lipsă de modestie, mă pot considera printre aceștia din urmă ...

Mai departe, cartea se desfășoară în patru capitole: Cap. I – *Academia Română*, Cap. II – *Academicienii năsăudeni și bistrițeni*, Cap. III – *Biblioteca Documentară din Năsăud* (Scurt istoric) și Cap. IV – *Donatorul imobiliar și bibliotecari*, urmate de „postfața” autorului Teodor Tanco, intitulată sugestiv și semnificativ *Orașul academicienilor*, evident acesta fiind Năsăudul nostru, care, paradoxal, încă nu este ridicat la rangul de municipiu și este mare păcat. Bistrița-Năsăudul se numără printre puținele județe, dacă nu unicul, cu un singur municipiu, anume Bistrița.

În capitolul întâi se face un succint istoric al fondării Academiei Române, la 1/13 aprilie 1866, când Locotenența Domnească, formată din Lascăr Catargiu (reprezentantul Moldovei și al conservatorilor), generalul Nicolae Golescu (reprezentantul Munteniei și al liberalilor) și colonelul Nicolae Haralambie (reprezentantul Armatei), la propunerea Guvernului Ion Ghica (și **nu** Nicolae Kretzulescu!), având la Culte și Instrucțiune Publică pe Constantin A. Rosetti, semnează prin decret înființarea *Societății Literare Române*, cu scopul „de a determina ortografia limbei române, de a elabora gramatica limbei române și de a începe și realiza lucrarea dicționarului român”. La 24 august / 5 septembrie 1867, numita societate își va schimba denumirea în *Societatea Academică Română*, când s-a aprobat și cel dintâi statut, conform căruia membrii titulari, onorari și corespondenți erau grupați în trei secții: Literară-Filologică, Istorică-Arheologică și Științe Naturale, primele două înscriindu-și printre preocupări

alcătuirea gramaticii și a dicționarului limbii române, traducerea operelor clasicele antichității grecești și latine, promovarea studiului istoriei și al arheologiei, iar a treia, organizată în anul 1872, avea ca scop elaborarea cercetărilor în domeniile chimie, geologie și medicină.

Ideea înființării unei „academii naționale”, care să cuprindă inteligența românească din toate provinciile românești, devansată de ASTRA în 1861, a înlocuit încă din timpul domniei lui Al. Ioan Cuza (1859-1866), dar n-a reușit să o înscrie în rândul reformelor sale datorită împrejurărilor internaționale (Războiul franco-sardo-austriac, 1859; Războiul austro-prusiano-danez, 1864; începerea cuceririi Asiei Centrale de către Rusia, 1864; Războaiele austro-prusian și austro-italian, 1866). Ceea ce s-a realizat însă atunci a fost crearea bazei ei materiale, prin donația bogătaşului bucureștean Evanghelie Zappa, originar din Epir, dar naturalizat român, cifrată la 5000 de galbeni (1860), la care se adaugă donația domnitorului însuși, de 5600 de galbeni (1863).

Dar, coborând treptele istoriei românești până în secolele XV-XVI, vom găsi originile întemeierii de „academii domnești” ca societăți care grupau învățați în litere și științe (și nu ca înalte instituții de învățământ), cum au fost cele ale domnitorului Alexandru cel Bun (1400-1432) și Despot-Vodă (1561-1563) din Moldova, la curțile lor de la Suceava, cea a domnitorului Petru Cercel (1583-1585) din Țara Românească, la curtea sa de la Târgoviște, ultimele două după model apusean, unde au fost invitați savanți europeni de orientare umanistă ai acelor timpuri. Mai departe, în secolul XVIII, apare înștiințarea „Societății filozofești a neamului românesc în Mare Principatu Ardealului” (1795), din inițiativa lui Ioan Molnar Piuariu, iar la începutul secolului XIX, „Societatea pentru cultivarea limbei române”, inițiată de pedagogul bănățean Constantin Diaconovici-Loga, tot în acest secol „al naționalităților” înființându-se la Golești, la inițiativa lui Dinicu Golescu, Ion Heliade-Rădulescu și Stanciu Căpățineanu, „Societatea literară” (1827); la Iași, medicii Iacob S. Cihac și Mihai Zotta inițiază constituirea „Societății de medici și naturaliști” (1833); la București ia naștere „Asociațiunea literară a României” (1836, 1845); la Sibiu, în anul 1861, se pun bazele ASTREI, apoi la Cernăuți, în 1863, „Societății pentru cultura și literatura română din Bucovina”, și încă altele premergătoare.

Enciclopediile românești indică doi ani succesivi în ce privește numirea membrilor fondatori ai *Societății Literare Române*, respectiv ai *Societății Academice Române*: anul 1866 (Vicențiu Babeș, George Barițiu, Ioan Caragiani, Timotei Cipariu, Dimitrie Cozacovici, Ambrosiu Dimitrovici, Alexandru Hașdeu, Iosif Hodoș, Alexandru Hurmuzachi, Andrei Mocioni, Gavril Munteanu, Alexandru Roman, Ion G. Sbiera, Constantin Stamati, Ioan Străjescu) și anul 1867 (Vasile Alecsandri, Ștefan Gonata, Ion Heliade-Rădulescu, Nicolae Ionescu, August T. Laurian, Titu Maiorescu, Ion C.

Massimu, Costache Negruzzi, Constantin A. Rosetti, Vasile Urechia-Alexandrescu), deci în total 25 membri fondatori, în primul an acordându-se prioritate celor care proveneau din ținuturile românești aflate încă sub stăpâniri străine: Transilvania, Banat, Maramureș și Bihor, Bucovina, Basarabia și Macedonia (15+1= 16), iar în anul următor, celor din Principatele Unite (10-1= 9), procentual 64% și, respectiv, 36%. Primul președinte al *Societății Academice Române* a fost Ion Heliade-Rădulescu (31 august 1867– 1 august 1870; Timotei Cipariu – vicepreședinte, August T. Laurian – secretar), urmându-i August T. Laurian (3 septembrie 1870 – 18 august 1872); sub președinția lui Ion Heliade-Rădulescu, în ședința din 16 septembrie 1868, au fost aleși încă trei noi membri: Gheorghe Sion, Mihail Kogălniceanu și Al . Papiu Ilarian.

Alte repere ale vieții noii instituții academice sunt de amintit aici spre a pătrunde „cartea academicienilor născuți și bistrițeni”: în anul 1867 se pun bazele Bibliotecii Societății Academice Române, în urma unei importante donații de carte, anume biblioteca fostului căpitan Constantin C. Oltelnicianu, constând din 6000 de volume și 400 de manuscrise, îmbogățită apoi prin alte donații din partea unor societăți culturale din țară și străinătate sau a persoanelor particulare; din anul 1868 se editează „Analele Societății Academice Române”, în care sunt publicate lucrările adunărilor generale și hotărârile secțiilor de specialitate; în anul 1869 se inaugurează seria „discursurilor de recepție” ale membrilor titulari nou-aleși, deschisă de discursul de recepție al lui Al. Papiu Ilarian, intitulat „Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai din Șinca”, ținut în ședința festivă publică prezidată de Ion Heliade-Rădulescu la 14 septembrie 1869, cu răspunsul lui George Barițiu, discurs care a avut un larg ecou, apreciat fiind ca „o nouă armă de luptă în afirmarea cauzei naționale”.

Dar cel mai important moment îl constituie schimbarea denumirii Societății Academice Române în *Academia Română*, în urma decretului semnat de principele-domnitor Carol I la 27 martie / 8 aprilie 1879, când este declarată „institut național”, având ca scop „cultura limbei și istoriei naționale, a literelor, a științelor și frumoseilor arte”. Cele trei secții se vor numi de acum: Literară (literatură, artă, filologie și filozofie), Istorică (istorie, geografie și științe sociale) și Științifică (științe teoretice și aplicate), rezultatele cercetărilor fiind publicate în „Memoriile” acestor secții; o nouă serie a „Analelor Academiei Române” va apărea, se continuă prezentarea discursurilor de recepție (până în anul 1948, cu excepția anilor 1974/75); noul for cultural-științific își va păstra independența, fiind excluse ingerințele guvernamentale sau politice (tot până în 1948).

Două alte momente sunt de punctat în devenirea *Academiei Române*: anii

1948 și 1989. Cum era de așteptat, în anul 1948, cel al transformărilor din temelii ale societății românești, când România a fost determinată să părăsească Europa, politicul comunist impus a condus la schimbarea titlului instituției academice în *Academia RPR*, iar din 1965, în *Academia RSR*; au loc epurări serioase în rândul membrilor ei, cei nou-aleși trebuind să aibă dosare nu cultural-științifice forte, ci ... de fidelitate; din 1965 nu mai sunt aleși membri de onoare din străinătate, așa cum se procedase la începuturi (1869) spre a-i crește prestigiul, iar începând cu anul 1974 și alegerile de membri noi din țară sunt sistate. Numărul secțiilor s-a diluat la 6; din 1955, la 8; din 1965, la 12; în sfârșit, la 14, după 1990. Totuși, în anul 1948 se înființează Filialele din Cluj și Iași, o Bază de cercetări la Timișoara, din 1990 devenită și ea filială, apoi Edit. Academiei, care va publica „analele” și „memoriile” secțiilor, alte studii ale membrilor ei, diferitele institute de cercetare trec sub oblăduirea acesteia, până în deceniul opt trecut. Prin Decretul-lege din 5 ianuarie 1990, se revine la vechea denumire, *Academia Română*, recăștigându-și autonomia și calitatea de for cultural-științific românesc suprem, reluându-se astfel tradițiile dinainte de 1948. Cât privește reintegrarea noastră în Europa, mai avem de luptat, poate până la 1 ianuarie 2007, dar și mai departe ...

Capitolul doi, cel mai consistent al cărții lui Teodor Tanco (pag. 25-31-93-99), cuprinde, în ordinea cronologică a intrării sub cupola „înaltului for”, „portretele în cuvinte” ale celor 28 de academicieni născuți și bistrițeni, de la Gavril Pop la Dumitru Protase; sunt *9 membri titulari* (Simeon Florea Marian, Florian Porcius, George Coșbuc, Constantin C. Moisil, Nicolae Drăganu, Lucian Blaga, Liviu Rebreanu, Grigore C. Moisil și Traian Ionașcu), *12 membri de onoare* (Grigore Silași, Iacob Mureșanu, Miron Cristea, Nicolae Bălan, Gustav-Oswald Kisch, Iulian Marțian, Iuliu Moisil, Virgil Șotropa, Iuliu Hossu, Iuliu Prodan, Tudor Drăganu și Dumitru Protase) și *7 membri corespondenți* (Gavril Pop, Tiberiu Brediceanu, Emil Isac, Tudor Bugnariu, Tiberiu Morariu, Leon Daniello și Gheorghe Silaș). De remarcat că sursele bibliografice referitoare la Academia Română menționează în dreptul numelui lui Constantin C. Moisil calitatea de „membru titular onorific (1948)”, asemenea alor Paul Bujor, Aristide Caradja, Mihai Ciucă, George Enescu, Gala Galaction, Constantin Ionescu-Mihăiești, Gheorghe T. Kirileanu, George Murnu, Alexandru Myller, Ștefan Gh. Nicolau, George Oprescu, Gheorghe Petrașcu, Constantin Popovici, Simion Sanielevici, Jean Al. Steriade și Dimitrie Voinov; să însemne oare aceasta calitatea de „fondator al Academiei RPR”? Sau este o formulă inventată în acel an (12 august) pentru academicienii „scoși la pensie” și „trecuți pe linie moartă”? Se impune constatarea că domeniile preocupărilor academicienilor noștri sunt dintre cele mai diverse, acoperind aproape întreaga paletă a spiritualității românești: prelați și preoți, filologi și

lingviști, istorici, arheologi și numismați, istorici literari, scriitori, poeți și dramaturgi, filozofi și sociologi, oameni politici și publiciști, etnografi și folcloriști, juriști, geografi și botaniști, matematicieni și mecanicieni, compozitori, medici, chiar militari în rezervă.

Câteva precizări se detașează însă de la sine. Dacă denumirea de *Academia Română* a fost adoptată, cum am văzut, în anul 1879, atunci primii trei academicieni, Gavril Pop (1871), Grigore Silași și Iacob Mureșanu (ambii din 1877), aparțineau *Societății Academice Române* și ar fi trebuit nominalizați ca atare. Abia Simeon Florea Marian (1881) este primul al *Academiei Române* ... Dacă seria discursurilor de recepție ale titularilor s-a deschis la 1869, cu un anume efort în plus era bine să se prezinte titlurile tuturor acestor discursuri și când au fost rostite (mai puțin al lui Nicolae Drăganu), așa cum s-a procedat în cazurile lui Lucian Blaga („Elogiul satului românesc” – 5 iunie 1937), Liviu Rebreanu („Lauda țăranului român” – 29 mai 1940) și Traian Ionașcu („Opera de drept civil și de drept internațional a lui Nicolae Titulescu” – 31 martie 1975).

Din acest capitol transpare legătura permanentă a *Societății Academice Române*, respectiv a *Academiei Române*, cu Ținutul Năsăudului și al Bistriței, în general cu Transilvania, nu numai sub aspect material, autorul și menționând ajutorul conferit de „Districtul românesc autonom al Năsăudului” *Societății Academice Române* (100 de coroane), dar îndeosebi spiritual. Sub acest aspect, este de remarcat că înființarea *Societății Academice Române* este și o consecință a întemeierii învățământului superior românesc, operă a domnitorului Alexandru I. Cuza (Universitatea din Iași – 1860; Universitatea din București – 1864). Publicistul Iacob Mureșanu pledase în a sa „Gazeta Transilvaniei” (1862) pentru fondarea unei universități complete la București, exprimându-și speranța că „(...) dacă în vinele M. Sale bate un sânge fierbinte de român adevărat(...) nu-i va expira Domnia fără a o încununa cu înființarea unei universități românești, purtătoare de cultură și civilizațiune în Orient, (...) să poată pune stavilă străinismului ce o amenință, o subminează (pe națiunea română, *n.n.*) sub stema că numai lor (străinilor *n.n.*) li-e dat a lăți civilizațiunea (...)”. Dincoace de Carpați, ASTRA a oferit un model transilvănean de „societate academică” și, reciproc, ASTRA va fi adoptat crearea, în 1877 (discuții au avut loc în anul 1862 și 1864) a trei secții literar-științifice: Filologică, Istorică și de Științe Naturale, din 1900 numărul lor crescând la cinci: Literară, Istorică, Științifică, Școlară și Economică, iar în problema învățământului superior românesc tot Iacob Mureșanu trece la aplicarea în practică a dezideratului pașoptist de a fi înființată o „academie de drepturi”, în care scop se înscrie cu suma de 1000 florini în fruntea listei de subscripție (1866), pentru ca în anul 1869 să doneze fondului toate veniturile

din acel an ale „Gazetei Transilvaniei”. Mai mult, militează pentru ridicarea la rangul de universitate a Gimnaziului din Brașov, aprobat a se deschide prin „rescriptul imperial” din 27 iunie 1850, gimnaziu ctitorit de același Iacob Mureșanu, împreună cu George Barițiu (prin urmare, de doi distinși greco-catolici).

La Adunarea generală a ASTREI de la Năsăud, din 1870, se reia spre dezbatere chestiunea înființării „academiei de drepturi” sub auspiciile „Asociațiunii”, la inițiativa vicepreședintelui ales Iacob Bologa, susținut cu tărie de Visarion Roman, Elie Măcelariu și Iustin Popfiu; cu acest prilej se adună fonduri, evidențiindu-se Iosif Vulcan, care depune jumătate din suma adunată în urma organizării unei „serate”, apoi Teodor Vrășmașiu din Prundul Bârgăului, Samson Marțian din Năsăud, ca și localitățile Zagra, Mocod, Runcul Salvei, Mititei și Mintiu (pr. Ioan Chita, Ioan Plăian, Ioan Avram, Maței Miholca și Ioan Avram – făt, crâsnic bisericesc). Ulterior (1883), din fondul adunat (la 1878 – 15790 florini, față de cel necesar, cifrat la 600 000 florini), insuficient însă scopului propus, se va clădi „Școala civilă de fete cu internat” de la Sibiu a ASTREI, prima școală secundară românească de fete din Ardeal, care a fost organizată de Eleonora Tănăsescu (viitoarea soție a lui Ioan Slavici).

Se cuvine să mai adăugăm aici și două observații în legătură cu întâiul membru al *Societății Academice Române*, „beclenarul” Gavril Pop (1818-1883): deși apreciat preot și istoric, și Teodor Tanco îi inserează principalele lucrări istorice, valoroase de altfel, *nu este inclus* în enciclopediile de specialitate; iar în sursele documentare referitoare la *protopopii* Tractului Beclean este nominalizat și Gavril Pop, dar *nu* ca viceprotopop (1855-1857), - Vasile Silași, George Pop, Vasile Tohati, *Gavril Pop*, Dimitrie Graur, George Tecari și, la cumpăna secolelor XIX și XX, Mihail Făgărășan (1834-1865-1910). Pr. Ioan Chita din Mintiu (1808-1844-1890) mărturisește: „După aceea a urmat protopop al Becleanului *Gavrilă Pop*, care de prezent e canonic în Dieceza Lugoșului, cu care am fost împreună la instalarea episcopului Alexi amândoi în Gherla” (7 septembrie 1856, *n.n.*).

Și capitolul se încheie cu un număr de 76 „note bibliografice”, conținând titluri din publicistica academică, transilvăneană și locală, din opera autorului.

În capitolul trei, Teodor Tanco face un scurt, dar riguros, istoric al Bibliotecii Documentare Năsăud a Filialei Academiei Române din Cluj, cuprinzând momentele premergătoare fondării juridice a instituției, la 28 noiembrie 1957, care în anul 2007 trăi-va, iată, jubileul de aur al ființării ei. Autorul nu se dezmințe nici de această dată: iubește biblioteca precum pe propria-i casă, de fapt biblioteca a fost și este a doua sa casă.

Primul moment premergător este cel al deschiderii *Muzeului Năsăudean*, la 2 august 1931, cu statut de „persoană juridică de drept privat”, din inițiativa

lui Iulian Marțian, Iuliu Moisil, Virgil Șotropa, dr. Alexa David și dr. Artene Mureșanu. Din „actul constitutiv” al muzeului, redactat cu prilejul acelei consfătuiri, se desprinde scopul instituției și concepția înaintată a ctitorilor ei despre arhive: „Am fondat această instituție din nețărmurită dragoste ce avem pentru pământul nostru strămoșesc și pentru amintirea mărețelor înfăptuiri ale marilor noștri înaintași și binefăcători. Scopul instituției noastre este deci de a aduna, de a păstra și de a mântui de la pieire tot ce privește trecutul acestui falnic ținut și să fie totodată un monument de pioasă amintire a străbunilor noștri (...).” Este subliniată de către autor hotărârea acelor „oameni de bine” „(...) ca să-și pună laolaltă colecțiile de cărți, de acte, de documente relative la ținutul nostru, de manuscrise, de diferite publicațiuni și alte obiecte ce se găsesc în proprietatea lor vrednice de conservat (...)”. Apoi, fondul de carte sporește vertiginos în câțiva ani prin donațiile altor oameni de cultură locali, dar nu numai, în primul rând din partea membrilor *Academiei Române*, a celorlalte instituții născute, un mijloc de propagandă eficace în acest sens constituindu-l revista „Arhiva Someșană” (1924-1940) devenită popularizatoarea muzeului.

Al doilea moment premergător îl constituie înființarea, la 10 noiembrie 1937, a *Subdirecției Arhivelor Statului Năsăud*, pe baza Deciziei Nr. 191 198/1937 a Direcției Generale a Arhivelor Statului (publicată în Monitorul Oficial al României Nr. 269 din același an), în fruntea căreia (1923-1938) se afla viitorul academician Constantin C. Moisil (1876-1958). Ca instituție de stat (în anul 2007 se vor împlini 70 de ani de la înființare), „subdirecția” cuprindea și Muzeul Năsăudean, cu arhiva, *biblioteca* și obiectele de muzeu, „din momentul în care vor fi dăruite statului”. Și a venit imediat acel „act de donație”, datat în Năsăud, la 18 noiembrie 1937, și semnat de Iuliu Moisil și Virgil Șotropa, viitori membri de onoare ai Academiei Române (1943). Autorul cărții și inserează un fragment din „actul de donație” amintit: „(...) în dorința ca această avere să nu se înstrăineze, nici să se risipească în viitor, ci să rămână pentru totdeauna spre folosul obștesc al locuitorilor din orașul și ținutul Năsăudului, declarăm prin aceasta că o dăruim statului, reprezentat prin Ministerul Educației Naționale”. În anul 1939 însă, Subdirecția Arhivelor Statului Năsăud este inventariată cu trei secțiuni: I. Arhiva veche a Bistriței; II. Arhiva „Districtului românesc autonom al Năsăudului”; III. Arhiva „Muzeului Năsăudean”, prin urmare nu apare explicit „biblioteca”, având „pe atunci” aproximativ 25 000 de volume. Se desprinde de aici că „actul de donație” este consecința înființării „subdirecției” și nu invers, cum se exprimă autorul (pag. 110).

Subdirecția Arhivelor Statului Năsăud, condusă încă de la înființare de Iuliu Moisil, a traversat ocupația horthystă (1940-1944) iarăși ca instituție particulară, susținută de Fondurile grănicerești, cu o activitate mult restrânsă, iar

în retragerea lor, trupele dușmane răvășind și prădând arhivele, chiar ducându-le până lângă ... Balaton. În perioada 1944-1950 funcționează din nou ca „subdirecție” de stat, devenind, odată cu noua împărțire administrativă, Direcția Regională a Arhivelor Statului Năsăud, până în anul 1952, când se transformă în „filială” a Serviciului Regional al Arhivelor Statului Cluj, cu competență asupra Raioanelor Beclean, Bistrița și Năsăud. Între timp Arhivele Statului trec în subordinea MAI, din 1953 se deschide și „filiala” Bistrița, cele două unificându-se în anul 1968, constituindu-se acum Filiala Bistrița-Năsăud a Arhivelor Statului. Iar în legătură cu muzeul, vom preciza că în anul 1957 ia ființă „Sfatul Muzeului Năsăudean”, colectiv științific ce-și va încadra activitatea, de la 15 iunie 1959, în Subfiliala Năsăud a Societății de Științe Istorice și Filologice Cluj, atunci creată.

Asupra studiilor superioare ale „patriarhului graniței năsăudene”, l-am numit pe Iuliu Moisi, Teodor Tanco se pronunță ambiguu: „documentele nu sunt suficient de relevante” privind facultatea pe care ar fi urmat-o la Viena (pag. 63). Dimpotrivă, sunt chiar foarte relevante. Iată ce citim în „statul personal” al lui Iuliu Moisi, cu care-și încheie, în anul 1905, activitatea de director al Gimnaziului „Tudor Vladimirescu” din Tg. Jiu, funcție ce o deținuse din 1895, și ca director al „primei școli românești de ceramică” (1900-1905): „Născut la 1859, mai 19, în Năsăud. Studii: Bacalaureat al Gimnaziului superior român din Năsăud cu atestatul Nr. 87/1879. Studii filozofice și pedagogice la Universitatea din Viena. Studii politehnice, Viena, Secția chimie industrială, cu Diploma de absolvire Nr. 1240/1886”. Așadar, studii superioare complexe, finalizate cu o diplomă, cum complexă i-a fost întreaga sa activitate.

Revenind, vom spune odată cu autorul că soarta „cărții năsăudene” i-a preocupat și pe reprezentanții tinerei generații de intelectuali, ca Onisim Filipoiu, Alexandru Husar, Grigore Găzdac, Octavian Ruleanu... Sprijinul vine tot de la București (datorită aceluiași academician Constantin C. Moisi, aflat acum în pragul trecerii în eternitate), astfel că demersul primilor doi din 4 septembrie 1957 se concretizează în Adresa Nr. 294/21 noiembrie 1957, pe care o reproducem: „Biblioteca Filialei Academiei RPR Cluj dorește să primească sub auspiciile sale o bibliotecă documentară, cu sediul la Năsăud” (pag. 114), conducerea filialei acceptând propunerea la 28 noiembrie 1957. Cea de-a treia instituție culturală năsăudeană, după Muzeul Năsăudean și Filiala Arhivelor Statului, era fondată. Spațiul provizoriu de funcționare a fost la Școala medie Nr. 2 din Năsăud, „sub regimul de compartiment al Muzeului Năsăudean”, până la 19 noiembrie 1968, când se inaugurează „Biblioteca Documentară Năsăud” a Filialei Academiei RSR din Cluj, în prezența Acad. Raluca Ripan, președinta filialei, și a altor oficialități, în noul sediu, din Bulevardul Grănicerilor, Nr. 141, donat de generoasa Iuliana Tișca.

În capitolul patru sunt inserate trei medalioane ale unor personalități născute în tangență directă cu viața Bibliotecii Documentare a Filialei Academiei RSR din Cluj. Primul este dedicat Iulianei Tișca (1881-1965), longeviva cu distinse trăsături fizice, morale și intelectuale, concluzionându-se: „Donatoarea valorosului imobil rămâne o contemporană a generațiilor și un nume pilduitor” (pag. 125). Gestul filantropic este urmarea unei stări sociale bune, căci al său soț, Emil Tișca, fost secretar al Despărțământului Năsăud al ASTREI și publicist, „cu studii economice superioare”, fusese și președinte al Băncii „Mercur” (director Iulian Marțian), înființată în anul 1899. Deci, „i-a dat mână” ... Este reprodușă, cu totul potrivit, scrisoarea de mulțumire din partea Filialei Cluj a Academiei RPR, Nr. 359/6 ianuarie 1958, adresată binefăcătoarei: „Stimată Doamnă, am aflat cu recunoștință că Dvs., din proprie inițiativă, ați testat vila proprie din Orașul Năsăud, Bibliotecii Filialei Academiei RPR Cluj. Acțiunea Dvs. este de un mare ajutor pentru o unitate a celei mai importante instituții științifice din patria noastră, Academia RPR. Pentru acest fapt, vă rugăm să primiți mulțumirile noastre respectuoase. În istoria acestei instituții numele Dvs. va figura printre binefăcătorii ei” (pag. 123-124).

Al doilea medalion este dedicat primului bibliotecar al Bibliotecii Documentare născute, prof. dr. Emil Precup (1887-1966), numit în funcție prin Decizia Nr. 130/1958 a Bibliotecii Filialei Cluj a Academiei RPR, care-și consacrase ultima etapă a activității sale (1958-1963), după 12 ani de la pensionare, „inventarierii tezaurului bibliotecar”, cuprinzând cifra de 58 000 de volume la care se ajunsese în final. Găsim aici date despre originea familiei sale, despre școală și bogata activitate desfășurată până la pensionarea survenită în anul 1946, apoi despre reactivarea sa la Năsăud. A fost profesor la „Școala civilă de fete cu internat” de la Sibiu a ASTREI (1912/1913), la Gimnaziul superior românesc din Năsăud (1913-1919), profesor și director al Liceului „Petru Maior” din Gherla (1919-1940), trăise refugiul la București și, după eliberarea Transilvaniei de Nord, la „Cluj în calitate de inspector regional administrativ”. Scrisese mult în presa vremii, iar dintre volumele sale vom aminti, pe lângă teza de doctorat *Viața și opera lui Ion Creangă* (1912; Gherla 1921), încă două: *Păstoritul în Munții Rodnei* (Cluj 1926) și *Un meritos fiu al Năsăudului, Leon Scridon Sr.* (Gherla 1939/40).

În sfârșit, al treilea medalion este cel al Inei-Maria-Poldine Șuteu (1933-2005), succesoarea în funcție a lui Emil Precup, prin Decizia Nr. 88/16 august 1963 emisă de aceeași bibliotecă academică, „încadrată ca bibliotecar cu studii superioare”, din 1982 devenind „bibliotecar principal”. Nepoata după mamă (părinții Lidia și Vasile Șuteu) a Acad. Virgil Șotropa urmează Liceul din Năsăud (1952) și studiile superioare la Facultatea de Economie Generală a

Institutului de Științe Economice din București, Secția fără frecvență, încheindu-le în anul 1961, cu titlul de „diplomat, specialitatea statistică”. Și, în medalion, autorul îi subliniază „dăruirea și exemplara corectitudine a grijii acestui tezaur”, evidențiind „calitatea majoră a bibliotecarei, (care) a fost cea de sporire și îmbogățire a inventarului de cărți prin donații, apoi deosebita lui păstrare mai presus de bunul personal” (pag. 130-131). Aceste valențe ale activității ei au fost identificate chiar și de conducerea Filialei Cluj a Academiei Române (Acad. Ștefan Pascu), de cea a bibliotecii filialei (Lucia Radu).

Dar după Ina-Maria Șuteu nu s-a întrerupt activitatea Bibliotecii Documentare din Năsăud, dimpotrivă, continuă și azi cu forțe proaspete: Ioan Pașcu – director și Alexandrina Botean – bibliotecară.

Ca un corolar, cartea lui Teodor Tanco se încheie cu „postfața” amintită, din care se desprinde, la final, că familia Moisilienilor, o adevărată „dinastie”, descinzând de la vicarul episcop foraneu al Rodnei, cu reședința la Năsăud, Grigore Moisil (1814-1981), „imprimă o efigie de neam Năsăudului, ca urbe academică”: „E un caz unic în istoria Academiei Române cu 9 personalități din familie academicieni. (...) Merită ca acestea să i se facă o genealogie într-o carte a nemuritorilor (...); inclusiv pentru motivul că acestei familii îi datorăm academismul năsăudean, ridicat la valoare de tradiții spirituale” (pag. 136).

Îmi fac rost de pălărie pentru a mă descoperi în fața autorului „cărții academicienilor năsăudeni și bistrițeni”. Vivat Academia Română!

BIBLIOGRAFIE:

- 1.***, Muzeul Năsăudean, Arhiva Someșană”, Nr. 17, Năsăud 1933, pag. 266.
2. Iuliu Moisil, Figuri grănițerești năsăudene: Iacob Mureșianu, 1812-1887, „Arhiva Someșană”, Nr. 21, Năsăud 1937, pag. 642-665.
3. Dr. Victor Bojor, Canonicii Diecezei gr.-cat. de Gherla acum: Cluj-Gherla, 1857-1937, Cluj 1937.
4. Ștefan Buzilă, Autobiografia preotului Ioan Chita din Mintiu și genealogia familiei sale, „Arhiva Someșană”, Nr.26, Năsăud 1939, pag. 45-72.
5. Ion Rusu, Filiala Arhivelor Statului Județul Bistrița-Năsăud, Direcția Generală a Arhivelor Statului din RSR, (f.a.).
6. Lucian Blaga, Poemele luminii. Poezii, Vol. I (Ed. îngrijită de George Ivașcu, prefață de Mircea Tomuș, tabel cronologic de Dumitru Andrașoni), Edit. pentru Literatură, (București) 1968.
7. Ilie Țabrea, Constantin Moisil, pionier al numismaticii românești, Edit. Științifică, București 1970.
8. Dimitrie Onciul, Titu Maiorescu și Academia Română, „Studii de istorie” (sub îngrijirea lui Aurelian Sacerdoțeanu), Edit. Albatros, (București) 1971, pag. 232-253.
9. Acad. Constantin C. Giurescu (sub coordonarea), Istoria României în date, Edit. Enciclopedică Română, București 1972.
10. Octavian Ruleanu, Încrестări pe răbojul vremii – Activitatea Sfatului Muzeului Năsăudean și a Societății de Științe Istorice și Filologice, Subfiliala Năsăud, în perioada 1957-1968, „Arhiva Someșană”, Vol. I (Seria a II-a), Năsăud 1972, pag. 255-264.
11. Vasilie Netea, Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848-1881), Edit. Științifică, București 1974.

12. Valeriu Șotropa, Districtul grăniceresc năsăudean, Edit. Dacia, Cluj-Napoca 1975.
13. Corneliu Albu, Alesandru Papiu Ilarian, Edit. Științifică și Enciclopedică, București 1977.
14. Acad. Ștefan Ștefănescu (sub coordonarea), Enciclopedia istoriografiei românești, Edit. Științifică și Enciclopedică, București 1978.
15. Nicolae Andrei, Gheorghe Pâmuță, Istoria învățământului din Oltenia, Vol. II, Edit. Scrisul Românesc, Craiova 1981, pag. 264-273; 301-305.
16. Veturia Marțian, Ironim Marțian, „Astra” la Năsăud, Buletin Intern, Nr. 2/1982, al Cenaclului „Plaiuri năsăudene și bistrițene” Cluj-Napoca.
17. Acad. Ștefan Pascu (sub coordonarea), Istoria învățământului din România, Vol. I, Edit. Didactică și Pedagogică, București 1983.
18. Pamfil Matei, „Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român” (ASTRA) și rolul ei în cultura națională (1861-1950), Edit. Dacia, Cluj-Napoca 1986, pag. 147-171.
19. Teodor Tanco, Miron Cristea personalitate complexă și important eminescolog transilvănean, „Virtus Romana Rediviva”, Vol. VI, Bistrița 1987, pag. 204.
20. Ioan Ilieș (coordonator), Grigore Găzdac, Ion Lăpușeanu, Gheorghe Pleș, Octavian Ruleanu, Liceul „George Coșbuc” Năsăud (1863-1988). Micromonografie, Năsăud 1988, pag. 79-89.
21. Constantin Nistor, Un dascăl năsăudean în Gorj, Almanah cultural-științific „Virtus Romana Rediviva”, Nr. 4, Cluj-Napoca 1999, pag. 121-124.
22. Ioan Scurtu, Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, Enciclopedia de istorie a României, Ed. a III-a, Edit. Meronia, București 2002.
23. Dorina N. Rusu, Membrii Academiei Române. Dicționar 1866-2003, Ed. a III-a, Edit. Enciclopedică/Edit. Academiei Române, București 2003.
24. Ion Mărgineanu, Oameni din Munții Apuseni. Început de dicționar fără sfârșit, Edit. „Altip”, Alba Iulia 2003, pag. 449-450.
25. Ironim Marțian, Grigore Silași, Petre Dulfu și Vasile Alecsandri, „Maramureș vatră de istorie milenară”, Vol. V, Edit. „Dragoș Vodă”, Cluj-Napoca 2004, pag. 488; 497.

Editura **SUPERGRAPH** Cluj Napoca
ISSN 1582-4667

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://complexulmuzealbun.ro/>